SÂBÛNÎ

Tefsirlerin Özü

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

İZ YAYINCILIK

Safvetü'l-Tefâsîr

Tefsirlerin Özü

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

© Ensar Vakfı / İz Yayıncılık

İZ YAYINCILIK: 415
İslâm Klasikleri Dizisi (Çağdaş): 33
İstanbul, 2003

ISBN 975-355-481-8 (Takım)
975-355-488-5 (7. Cilt)

yayın yönetmeni: Kerim AYTEKİN
redaksiyon: Doç. Dr. M. Âkif AYDIN [şimdi Prof. Dr.]
son okuma ve tashih: Muharrem TAN

dizgi: Yılmaz SABANCI - Coşkun YILDIRIMTÜRK
iç düzen: İz Yayıncılık
kapak: Medine Efe
baskı : Umut Matbaası

İZ YAYINCILIK
Çatalçeşme Sokağı, Defne Han, No: 27/15 Cağaloğlu 34410 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791

http://www.izyayincilik.com
e-mail: bilgi@izyayincilik.com

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

TEFSİRLERİN ÖZÜ

7

Tercüme ve Tahric:

Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nedim YILMAZ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İZ YAYINCILIK

İçindekiler

KALEM SÛRESİ سورة القلم 7

HÂKKA SÛRESİ سورة الحاقة 25

MEÂRİC SÛRESİ سورة المعارج 41

NUH SÛRESİ سورة نوح 55

CİN SÛRESİ سورة الجن 67

MÜZZEMMİL SÛRESİ سورة المزمل 81

MÜDDESSİ. ' 3ÛRESİ سورة المدثر 95

KIYÂME SÛRESİ سورة القيامة 115

İNSAN SÛRESİ سورة الإنسان 129

MÜRSELÂT SÛRESİ سورة المرسلات 145

NEBE' SÛRESİ سورة النبأ 159

NÂZİÂT SÛRESİ سورة النازعات 171

ABESE SÛRESİ سورة عبس 183

TEKVÎR SÛRESİ سورة التكوير 193

İNFİTÂR SÛRESİ سورة الانفطار 201

MUTAFFİFÎN SÛRESİ سورة المطففين 209

İNŞİKÂK SÛRESİ سورة الانشقاق 219

BURÛC SÛRESİ سورة البروج 227

TÂRIK SÛRESİ سورة الطارق 235

A'LÂ SÛRESİ سورة الأعلى 241

GÂŞİYE SÛRESİ سورة الغاشية 249

FECR SÛRESİ سورة الفجر 257

BELED SÛRESİ سورة البلد 267

ŞEMS SÛRESİ سورة الشمس 275
LEYL SÛRESİ سورة الليل 281
DUHÂ SÛRESİ سورة الضحى 287
İNŞİRÂH SÛRESİ سورة الإنشراح 293
TÎN SÛRESİ سورة التين 299
ALAK SÛRESİ سورة العلق 305
KADR SÛRESİ سورة القدر 313
BEYYİNE SÛRESİ سورة البينة 317
ZELZELE SÛRESİ سورة الزلزلة 325
ÂDİYÂT SÛRESİ سورة العاديات 331
KÂRİA SÛRESİ سورة القارعة 337
TEKÂSÜR SÛRESİ سورة التكاثر 343
ASR SÛRESİ سورة العصر 349
HÜMEZE SÛRESİ سورة الهمزة 353
FÎL SÛRESİ سورة الفيل 359
KUREYŞ SÛRESİ سورة قريش 365
MÂÛN SÛRESİ سورة الماعون 369
KEVSER SÛRESİ سورة الكوثر 375
KÂFİRÛN SÛRESİ سورة الكافرون 381
NASR SÛRESİ سورة النصر 385
MESED SÛRESİ سورة اللهب 389
İHLÂS SÛRESİ سورة الإخلاص 395
FELÂK SÛRESİ سورة الفلق 401
NÂS SÛRESİ سورة الناس 407

LÜGATÇE 413
İNDEKS 435

KALEM SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 52 âyettir.

Takdim

Kalem sûresi Mekke'de inen, iman ve inanç esasları üzerinde duran sûrelerdendir. Bu sûre, şu üç ana konuyu ele alır:

a- Peygamberlik ve Mekke kâfirlerinin, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in daveti konusunda yaymaya çalıştıkları şüpheler.

b- Allah'ın nimetlerine karşı nankörlüğün neticesini açıklamak gayesiyle anlatılan "Bahçe sahipleri"nin kıssası.

c- Ahiretin sıkıntılı ve dehşetli halleri, Allah'ın müslüman ve kâfirler için hazırladığı şeyler.

Fakat bu mübarek sûrenin üzerinde durduğu ana konu, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini isbat konusudur.

Bu sûre-i celîle, Rasulullah (s.a.v.)'ın kadrinin yüceliğine, şerefine ve müşriklerin ona yapıştırmak istedikleri -haşa- delilik ithamından uzak olduğuna dair yeminle başlar. Onun yüce ahlâk ve menkıbelerini anlatır: "Nûn, kaleme ve onların yazdıklarına andolsun ki sen, Rabbinin nimeti sayesinde deli değilsin. Hiç şüphesiz senin için, bitmeyen bir mükâfat vardır. Sen, elbette yüce bir ahlâk üzeresin."

Sonra sûre, kâfirlerin Rasulullah (s.a.v.)'ın daveti karşısındaki durumlarını ve Allah'ın onlar için hazırlamış olduğu hesap ve cezayı ele alır: "O halde, yalanlayanlara boyun eğme. Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar. Çok yemin eden, aşağılık hiç kimseye itaat etme..."

Bundan sonra sûre, Mekke kâfirlerinin Yüce Allah'ın kendilerine peygamberlerinin sonuncusunu göndermek sûretiyle ihsan ettiği en büyük nimete nankörlük etmeleri ve onu yalanlamaları hususunda, ağaçlı, ekinli ve meyveli bahçe sahiplerinin kıssasını misal getirir. Şöyle ki, bahçe sahipleri Allah'ın nimetine nankörlük etmişler, fakir ve düşkünlerin haklarını vermemişlerdi. Allah da bahçelerini yaktı ve onların kıssasını ibret alacaklar için bir ibret yaptı: "Biz, vaktiyle bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi bunlara da bela verdik. Hani o bahçe sahipleri, sabah olurken mahsullerini devşireceklerine hiç istisna etmeden yemin etmişlerdi. Fakat onlar daha uykuda iken, Rablerinin katından bir âfet bahçeyi sarıverdi de biçilmiş gibi oldu."

Bundan sonra sûre; Kur'ân'ın kullandığı korkutma ve teşviki birlikte yapma

üslubuna göre, mü'minlerle kâfirleri beraber anlatarak mukayese etti: "Öyle ya, teslimiyet gösterenleri günahkârlarla bir tutar mıyız hiç?!..."

Bu mübarek sûre, kıyameti onun sıkıntılı ve dehşetli hallerini ve kâfirlerin bu zor gündeki durumlarını ele alır. Bu öyle bir gündür ki, o gün, âlemlerin Rabbine secde etmeleri kâfirlerden istenir, fakat bunu yapamazlar:

"O şiddetine dayanılamayan ve secdeye davet edilip da bunu yapamadıkları günde"

Bu mübarek sûre, Rasulullah (s.a.v.)'a, müşriklerin yaptıkları eziyetlere sabretmesini, Yunus (a.s)'un yaptığı gibi sabırsızlık göstermemesini emrederek sona erer. Yunus (a.s.) kavmini bırakmış ve denizden öteye geçmeye koşmuştu: "Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ۝١ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ۝٢ وَاِنَّ لَكَ
لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ ۝٣ وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ۝٤ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُوْنَ
۝٥ بِاَيِّكُمُ الْمَفْتُوْنُ ۝٦ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيْلِهٖ
وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ۝٧ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِيْنَ ۝٨ وَدُّوْا لَوْ تُدْهِنُ
فَيُدْهِنُوْنَ ۝٩ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِيْنٍ ۝١٠ هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيْمٍ ۝١١
مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ۝١٢ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيْمٍ ۝١٣ اَنْ كَانَ
ذَا مَالٍ وَّبَنِيْنَ ۝١٤ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝١٥
سَنَسِمُهٗ عَلَى الْخُرْطُوْمِ ۝١٦ اِنَّا بَلَوْنٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اِذْ اَقْسَمُوْا
لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِيْنَ ۝١٧ وَلَا يَسْتَثْنُوْنَ ۝١٨ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّنْ رَّبِّكَ وَهُمْ
نَآئِمُوْنَ ۝١٩ فَاَصْبَحَتْ كَالصَّرِيْمِ ۝٢٠ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِيْنَ ۝٢١ اَنِ اغْدُوْا عَلٰى
حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰرِمِيْنَ ۝٢٢ فَانْطَلَقُوْا وَهُمْ يَتَخَافَتُوْنَ ۝٢٣ اَنْ لَّا
يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِّسْكِيْنٌ ۝٢٤ وَّغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قٰدِرِيْنَ ۝٢٥ فَلَمَّا رَاَوْهَا
قَالُوْٓا اِنَّا لَضَآلُّوْنَ ۝٢٦ بَلْ نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ۝٢٧ قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ
لَوْلَا تُسَبِّحُوْنَ ۝٢٨ قَالُوْا سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ۝٢٩ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى
بَعْضٍ يَّتَلَاوَمُوْنَ ۝٣٠ قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا طٰغِيْنَ ۝٣١ عَسٰى رَبُّنَآ اَنْ
يُّبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوْنَ ۝٣٢ كَذٰلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ
الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝٣٣ اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتِ
النَّعِيْمِ ۝٣٤ اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ۝٣٥ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ۝٣٦ اَمْ
لَكُمْ كِتٰبٌ فِيْهِ تَدْرُسُوْنَ ۝٣٧ اِنَّ لَكُمْ فِيْهِ لَمَا تَخَيَّرُوْنَ ۝٣٨ اَمْ لَكُمْ
اَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُوْنَ ۝٣٩ سَلْهُمْ اَيُّهُمْ
بِذٰلِكَ زَعِيْمٌ ۝٤٠ اَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَاْتُوْا بِشُرَكَآئِهِمْ اِنْ كَانُوْا

صَادِقِينَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٣﴾
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ
وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٤﴾ فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُم
مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٦﴾
أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٧﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ
فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٨﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ ۘ
إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٩﴾ لَّوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ
بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٥٠﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥١﴾
وَإِن يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٥٣﴾

Bismillâhirrahmânirrahim

1, 2. Nûn, Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki (Rasulüm), sen -Rabbinin nimeti sayesinde- mecnun değilsin.

3. Hiç şüphesiz senin için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır.

4. Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

5, 6. Hanginizde delilik olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da.

7. Doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapan kişiyi en iyi bilendir, hidâyete, erenleri de en iyi bilen O'dur.

8. O halde, yalanlayanlara boyun eğme!

9. Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar.

10, 11, 12, 13, 14. (Rasulüm!) Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp çekiştiren, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, mütecâviz, günaha dalmış, kaba ve haşin, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine mal ve oğulları var diye sakın uyma.

15. Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, o "öncekilerin masalları!" demiştir.

16. Biz yakında onun burnuna damga vuracağız.

17. Biz, vaktiyle "bahçe sahipleri"ne belâ verdiğimiz gibi, bunlara da belâ verdik. Hani onlar (bahçe sahipleri), sabah olurken (kimse görmeden) onu(n mahsullerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi.

18. Onlar istisnâ da etmiyorlardı.

19, 20. Fakat onlar daha uykudayken Rablerinin katından (gönderilen) kuşatıcı bir âfet (ateş) bahçeyi sarıverdi de, bahçe kapkara kesildi.

21, 22. (Beri tarafta ise) onlar, sabah olurken, "Madem devşireceksiniz, hadi erkenden mahsülünüzün başına gidin!" diye birbirlerine seslendiler.

23, 24. Derken, "Aman, bugün orada hiçbir fakir yanınıza sokulmasın!" diye birbirlerine seslendiler.

25. Güçleri yettiği halde, onları yardımdan mahrum etmek gayesiyle erkenden yola düştüler.

26. Fakat bahçeyi gördüklerinde, "Mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız!" dediler.

27. "Yok yok, doğrusu biz mahrum kılınmışız!".

28. Ortancaları, "Ben size, Rabbinizi tesbih etmeniz gerekmez mi, diye söylememiş miydim?" dedi.

29. "Rabbimizi tesbih ederiz; doğrusu biz (kendi kendimize) yazık etmişiz." dediler.

30. Ardından, birbirlerini kınamaya başladılar.

31. (Nihayet) şöyle dediler: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz".

32. Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz (artık) Rabbimizi arzuluyoruz."

33. İşte azap böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

34. Şu da muhakkak ki, takvâ sahipleri için Rabbleri katında nimetleri bol Cennetler vardır.

35. Öyle ya (Allah'a), itaat edenleri, (o) âsîler gibi tutar mıyız hiç?

36. Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz?

37. Yoksa size ait bir kitap var da, onda mı okuyorsunuz?

38. Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır (diye mi okuyorsunuz)?!

39. Yoksa, "Ne hükmederseniz mutlaka sizindir" diye lehinize olarak tarafımızdan verilmiş kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var?

40. Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak?

41. Yoksa ortakları mı var onların? Sözlerinde doğru iseler, hadi getirsinler ortaklarını!

42. O günün şiddetine dayanılamaz ve secdeye davet edilirler; fakat, güç yetiremezler.

43. Gözleri düşük bir halde kendilerini zillet bürür. Halbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı.

44. Sen bu sözü yalan sayanı bana bırak. Yakında biz onları, bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azaba yaklaştırırız.

45. Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim intikamım çok çetindir!

46. Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

47. Yahut gaybın bilgisi onların nezdinde de, onlar bunu ordan mı yazıyorlar?

48. Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti.

49. Şayet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı o, mutlaka kınanacak bir halde ıssız bir diyara atılacaktı.

50. Fakat ardından Rabbi onu seçti ve sâlihlerden kıldı.

51. O inkâr edenler Kur'ân'ı işittikleri zaman, neredeyse seni gözleriyle devirivereceklerdi. Hâlâ da "Hiç şüphe yok o bir delidir" derler.

52. Oysa o Kur'ân âlemler için ancak bir öğüttür.

KELİMELERİN İZAHI:

يسطرون : Yazıyorlar. "İlmi kalemle yazdı" manasına سطر العلم بالقلم denir.

ممنون : Memnûn, kesilen demektir. Bir kimse ipi kestiğinde منت الحبل der.

عتل : Ütüll; katı, kaba, çabucak kötülük yapan demektir. Şiddetle çekmek

manasına gelen عتل kökünden alınmıştir: "خذوه فاعتلوه Tutun onu, Cehennemin ortasına sürükleyin"[1] Cevherî şöyle der: Bir kimse bir adamı tutup şiddetle çektiğinde عتلت الرجل der.[2]

زنيم : Zenîm, bir toplumdan olmadığı halde onlara yamanmış olan. Babası tanınmayan evlatlık manasınadır. Şâir şöyle der:

زنيم ليس يعرف من أبوه بغى الأم ذو حسب لئيم

Babasının kim olduğu bilinmeyen bir nesepsiz. Annesi zinâ eden, âdî soylu bir kişi.[3]

صارمين : Sârimîn, kesenler demektir. "صرم الشئ Bir şeyi kesti. صرم النخلة: Hurma ağacının meyvesini devşirdi" demektir.

حرد : Hard; kasıt ve azim demektir.

زعيم : Zaîm, kefil manasınadır.

مكظوم : Mekzûm, öfke ve keder dolu manasınadır.

AYETLERİN TEFSİRİ

1. نۚ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ Nûn; huruf-i mukatta'adan bir harftir. Kur'ân'ın icazına dikkat çekmek için söylenmiştir.[4] Yüce Allah, insanların ilim ve bilgileri yazdıkları kaleme yemin etti. Kalem, dilin kardeşidir. Bu, Allah'tan kullarına verilmiş bir nimettir. Yani, Muhammed'in doğruluğuna ve kâfirlerin ona nisbet ettiği beyinsizlik ve delilikten uzak olduğuna dâir, kaleme ve yazanların yazdıklarına yemin ederim. Kaleme ve yazıya yemin edilmesinde, okuma ve yazmanın faziletinin yüceliği ifade edilmiştir. Allah, diğer mahlukat arasından sadece insana yazma bilgisini verdi ki içinden geçenleri güzelce açıklayabilsin: "İnsana, kalemle (yazmayı) öğreten. İnsana, bilmediklerini öğreten"[5] Kalemin şerefine delil olarak, Allah'ın bu sûrede, yazanların şanını yüceltmek ve âlimlerin kadrini âlî kılmak için kaleme yemin etmesi yeter. Dil ile olduğu gibi; kalemle de açıklama yapılır. İlimlerin ve bilgilerin ayakta durması kalem sayesinde olur. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah'ın وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ âyetinden anlaşılan şudur ki, kalemden maksat, kendisiyle yazı yazılan kalem cinsidir. Bu, Yüce Allah'ın insanlığa lütfettiği, ilimlerin elde edilmesine vesile olan yazıyı öğretme nimetine insanlığın dikkatini çekmek için yaptığı bir yemindir.[6]

2. مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ Ey Muhammed! Allah'ın lütfu ve sana peygamberlik

1 Duhân sûresi, 44/47.

2 el-Sıhâh, عتل maddesi.

3 Kurtubî, 18/234.

4 Huruf-i mukatta'a hakkında, Bakara sûresinin başı bkz.

5 Alak sûresi, 96/4-5.

6 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/532.

ihsan etmesi sayesinde sen deli değilsin. Câhil kâfirlerin dediği gibi deli değilsin. Allah'a hamd olsun sen akıllısın. Kâfirlerin dediği gibi değilsin. Onlar, "Ey, kendisine Kur'ân indirilen! Sen, kesinlikle bir delisin"[7] demişlerdi. İbn Atıyye şöyle der: Bu, yeminin cevabıdır. بنعمة ربك Âyeti ise, ara cümlesidir. Nitekim sen, birine: "Sen, Allah'a hamd olsun, faziletli bir kişisin" dersin.[8]

3. وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ Şüphesiz, Allah'ın davetini tebliğ uğrunda katlanmış olduğun eziyetlerden dolayı, senin için eksilmeyen ve kesilmeyen bir mükâfat vardır.

4. وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ Ey Muhammed! Hiç kuşkusuz sen, çok yüksek bir terbiye ve çok üstün bir ahlâka sahipsin: Allah sende bütün fazîletleri ve olgunlukları toplamıştır... Allahım! Bu, ne büyük bir şeref! Hiçbir insan onun seviyesine ulaşamamıştır. İzzet sahibi Yüce Allah, Muhammed'i (s.a.v.) bu güzel vasıfla yani "Sen, yüce bir ahlâk üzerinesin" diyerek vasıflamıştır. İlim, hilim, aşırı haya, çok ibadet ve çok cömertlik, sabır, şükür, alçakgönüllük, zühd, merhamet, şefkat, iyi geçinme, edepli olma ve benzeri güzel huy ve hoşa giden davranışlar onun güzel ahlâkındandır.[9] Şâir ne güzel söylemiştir:

إذا الله أثنى بالذي هو أهله عليك فما مقدار تمدح الورى

Allah seni, övmeye layık olan bir şeyle övdüğünde, insanların övmesinin ne değeri olur?

5. فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ Ey Muhammed! Kavmin ve muhaliflerin olan Mekke kâfirlerine azap indiğinde, sen de göreceksin, onlar da görecek...

6. بِأَيِّيكُمُ الْمَفْتُونُ Hanginiz deliliğe yakalanmış? Onların iftira ettiği gibi sen mi yoksa, inkâr etmeleri ve hidayetten yüz çevirmeleri sebebiyle onlar mı? Kurtubî şöyle der: Meftûn, "Şeytan çarpmış deli" demektir: Bu sûrenin büyük bir kısmı Velîd b. Muğîre ile Ebû Cehil hakkında inmiştir: Müşrikler, "Muhammed'in içinde bir şeytan var" diyorlardı. "Mecnûn" sözüyle bunu kastediyorlardı. Yüce Allah, "Yarın hangisinin deli olduğunu bilecekler" buyurdu: Yani hangisinin içinde, cin çarpması yüzünden delilik ve akıl karışıklığından meydana gelen şeytan olduğunu bilecekler.[10]

7. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ Kuşkusuz Rabbin Allah, dininden ve hidayet yolundan çıkan bedbahtı bilir. وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ O, hak dine giden yolu bulan, takvâ

---

7 Hicr sûresi, 15/6.

8 el-Bahr, 8/307. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet peygamberlik iddiasının doğruluğuna kat'î delil gibidir. Çünkü ona verilen üstün fesâhat, akıl, iyi davranış ve bu ithamı yalanlayan her türlü iyi sıfatları taşıması gibi özellikler onda açıkça görünmektedir.

9 Buhârî ve Müslim, Enes (r.a.)'ten şu rivayeti yapmışlardır: Rasulullah (s.a.v.)'a 10 sene hizmet ettim. Bana asla "of" demedi. Yaptığım herhangi bir şey için, "Onu için yaptın?" demedi. Yapmadığım bir şey için de, "Onu yapsaydın ya!" demedi. İnsanların ahlâk bakımından en güzeli idi. Rasulullah (s.a.v.)'ın avucundan daha yumuşak ne bir yün, ne bir ipek ne de başka bir şeye dokunmadım. Rasulullah (s.a.v.)'ın terinden daha hoş bir misk veya koku koklamadım (Buhârî, Menâkıb 23; Müslim. Fedâil, 43/52). Buhârî'de Âişe'den (r.anhâ) şöyle bir rivayet vardır: Âişe'ye (r.anhâ) Rasulullah (s.a.v.)'in ahlâkı sorulduğunda "Onun ahlâkı Kur'ân'dır" yani, onun edebi ile edeplenmektir diye cevap verdi (Buhârî).

10 Kurtubî, 18/229.

sahibini de iyi bilir: Bu; bölüm önceki kısmın sebebini bildirmekte, vaat ve tehdidi te'kîd etmektedir. Sanki, Yüce Allah şöyle diyor: Gerçekte deli, sen değil onlardır. Onlar delilerin ta kendileridir. Çünkü akılları var, fakat ondan faydalanmıyorlar. Akıllarını, kendilerini kurtaracak ve mutlu edecek bir yerde kullanmıyorlar.

8. فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ Peygamberliğini ve Kur'ân'ı yalanlayan o sapık ve kâfirlerin reislerine, seni çağırdıkları şeylerde itaat etme. Râzî şöyle der: Mekkelilerin reisleri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i babalarının dinine çağırdılar. Dolayısıyle Yüce Allah, O'nu onlara itaat etmekten men etti. Bu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kâfilere şiddetle muhalefet etmesi için, Allah tarafından bir teşvik ve galeyana getirmedir.[11]

9. وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ Ey Muhammed! Onlar; kendilerine yumuşak davranmanı ve onları memnun etmek için, hoşlanmadıkları bazı şeyleri bırakmanı isterler. Böyle yaparsan sana yumuşak davranacaklarını ve aynı şeyi yapacaklarını söylüyorlar. İbn Cüzeyy şöyle der: Müdâhene lüzumsuz yere yumuşak davranmak ve yağcılık etmektir. Rivayete göre, kâfirler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, "Sen bizim ilahlarımıza ibadet edersen, elbette biz de senin ilahına ibadet ederiz" dediler ve bunun üzerine bu âyet indi.[12]

10. وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ Allah'ın yüceliğini hafife alarak, hak ve bâtıl adına çokça yemin eden âdî kâfire asla uyma.

11. هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ O, ayıplayıp kusur bularak, insanların etini yiyen

gıybetçiye; o, insanların arasını bozmak için aralarında söz taşıyan koğucuya uyma. O, bir fitnecidir. Sahih hadiste şöyle buyrulmuştur: "Hiçbir koğucu Cennete giremez"[13]

12. مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ Cimri olup Allah yolunda harcamayana, zulüm ve taşkınlık yaparak haddi aşana, çok günahkâr ve suçlu hiç kimseye uyma. Âyetlerde sıfatlar, çokluk ifade etmesi için مَنَّاع، مَشَّاء، هَمَّاز، حَلَّاف şeklinde mübâlağa kipleri ile gelmiştir.

13. عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ Kaba, katı kalpli ve anlayışsıza uyma. Yukarda geçen kötü özelliklerden sonra, ayrıca o veled-i zinâdır. İşte bu onun, en kötü ve çirkin ayıbıdır. O, sahih bir nesebi olmayan soysuz bir veled-i zinâdır. Tefsirciler şöyle der: Bu âyetler, Velîd b. Muğîre hakkında inmiştir. Velîd, Kureyş'ten olmayıp onlar arasında bir veled-i zinâ idi. Daha önce babası bilinmezken, 18 sene sonra babası onu evlatlık edinmiş ve onun nesebini kendine bağlamıştı. İbn Abbas der ki: Allah'ın bu adamdan başka, bu ayıplarla tanıttığı birini bilmiyoruz. Allah ona, ebediyen kendisinden ayrılmayacak bir aybı vermiştir. Habîs meniden habîs çocuk olacağı için Velîd bununla yerilmiştir. Rivayete göre bu âyet inince, Velîd gidip annesine dedi ki: "Muhammed benden dokuz sıfatla bahsetti. Bunların hepsi bende var, biliyorum. Ancak, dokuzuncusunu yani veled-i zinâ olduğumu bilmiyorum. Bana doğruyu söylemezsen, boynunu kılıçla vururum. Annesi dedi ki: Baban iktidarsız, kadınlarla

11 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/83.
12 et-Teshîl, 4/138.
13 Müslim...

cinsî münâsebette bulunamayan biriydi. Mal için endişelendim ve kendimi bir çobana teslim ettim. İşte sen, o çobanın oğlusun. Bu âyet ininceye kadar onun veled-i zinâ olduğu bilinmiyordu.[14]

14. أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ O, mal ve çoluk-çocuk sahibi olduğu için, Kur'ân hakkında söylediklerini söyledi ve Kur'ân'ın, öncekilerin efsaneleri olduğunu iddia etti.[15] Nimete karşılık inkâr etmesi ve yalanlaması değil şükretmesi gerekirdi.

15. إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ O kâfire Kur'ân âyetleri okunduğunda alaycı bir ifadeyle şöyle der: "Bunlar, öncekilerin hurâfeleri ve bâtıl sözleridir. Bunları Muhammed uydurup Allah'a nisbet etmiştir." Yüce Allah onu azapla tehdit ederek şöyle cevap verdi:

16. سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ Burnunu dağlamak sûretiyle, burnu üzerinde ölünceye kadar tanınacağı bir alâmet kılacağız. Yüce Allah, onunla alay yollu, burnu yerine kinaye olarak hortumu zikretti. Çünkü hortum, fil ve domuzda bulunur. İnsanın burnu buna benzetilince, bu onu son derece zelil kılıcı ve alçaltıcı olur. Bu, insan dudaklarının deve dudaklarıyla, insanın el ve ayaklarının da, deve ve sığır tırnaklarıyla ifade edilmesine benzer. İbn Abbas şöyle der: Onun burnuna kılıçla vurup yaşadığı sürece, burnu üzerinde kalacak bir alamet yapacağız. Nitekim Bedir savaşında, kılıçla burnuna vurulmuştur.[16] Fahreddin Râzî şöyle der: Yüz, bedenin en değerli yeri, burun da ondan yüksek olduğu için yüzün en değerli yeri olunca, burnu izzet ve gurur yeri yaparak izzet-i nefis manasına gelen "enfe" kelimesini ondan türetmişler ve zelil kimse için de رغم أنفه Burnu yerde sürtsün" demişlerdir. Aynı şekilde, son derece zelil ve hor kılma da, hortum üzerine damga vurmakla ifade edilmiştir. Çünkü yüz üzerinde damga çirkinliktir. Yüzün en değerli yeri üzerinde olursa nasıl görünür?![17]

Bundan sonra Yüce Allah, bahçe sahiplerinin kıssasını ve onların başlarına getirdiği ekin ve meyveleri telef etme belasını anlattı ve bunu Mekke kâfirleri için misal getirmek üzere şöyle buyurdu:

17. إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ İçinde her türlü meyve bulunan bahçenin sahiplerini imtihan ettiğimiz gibi, Hz. Peygamber'in davetini yalanlayan Mekkelileri de, açlık ve kıtlıkla imtihan ettik. Bahçe sahiplerini şükretmek ve fakirlere haklarını vermekle yükümlü kıldığımız gibi, Mekkelileri de nimetlere karşılık Rabblerine şükretmekle yükümlü kıldık. Tefsirciler der ki:

Müslüman bir adamın, San'a şehri yakınlarında bir bahçesi vardı. Bu bahçede her türlü meyve ekin ve hurma ağaçları bulunuyordu. Hasat zamanı gelince fakirleri çağırır bahçeden onlara bolca pay verir ve onlara ikram ederdi. Baba ölünce, üç

14 Bkz. Sâvî Hâşiyesi, 4/233.

15 Taberî ve İbn Kesîr, âyetin, daha sonraki âyetle ilgili olduğunu gösteren bu manayı tercih etmişlerdir. Yani Velîd, mal ve evlat sahibi olduğu için bunlarla kibirleniyor ve Kur'ân'ın hurafe ve bâtıl olduğunu söylüyordu. Diğerleri ise, âyetin, daha önceki kısımla alâkalı olduğunu tercih etmişlerdir. Yani, "Malı ve evladı çok diye ona itaat etme" demektir.

16 Taberî, 29/18.

17 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/86.

oğlu onun mirasına kondu. Dediler ki: Aile fertlerimiz çok, mal azdır. Babamızın yaptığı gibi yoksullara vermemiz mümkün değil. Aralarında istişâre edip hiçbir fakire herhangi bir şey vermemeye ve sabahleyin gizlice, meyveleri toplamak üzere anlaşıp buna yemin ettiler. Allah da, geceleyin o bahçeye bir ateş gönderdi. Bu ateş ağaçları yakıp meyveleri telef etti. Sabahleyin bahçelerine gittiler, fakat orada ne bir ağaç, ne de bir meyve görebildiler. Yolu şaşırdıklarını sandılar. Daha sonra anladılar ki, orası kendi bahçeleridir. Kötü niyetleri yüzünden, Allah'ın kendilerini cezalandırdığının farkına vardılar. İş işten geçtikten sonra pişman olup tevbe ettiler.[18]

إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ Sabahleyin, fakirler onların yanlarına gelmeden önce, bahçenin meyvelerini toplamaya yemin ettikleri zaman onları imtihan etmiştik.

18. وَلَا يَسْتَثْنُونَ Bu işten son derece emin imişler gibi, yemin ettiklerinde "inşâallâh" demeden yemin ettiler.

19. فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ Uykuda oldukları için olup bitenlerin farkına varmadan; Allah'ın azabından bir azap o bahçeye geliverdi. Kelbî der ki: Allah, gökten bahçeye bir ateş gönderdi de onlar uyurken bahçe yanıverdi.

20. فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ Böylece bahçe; kuruduğunda biçilmiş olan ekin haline geldi. İbn Abbas şöyle der: Siyah kül gibi oluverdi. Günahları yüzünden bahçelerinin faydasından mahrum oldular.

21. فَتَنَادَوا مُصْبِحِينَ Sabaha vardıklarında, anlaştıkları vakit bahçelerine gitmek için birbirlerine seslendiler.

22. أَنْ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِنْ كُنتُمْ صَارِمِينَ Eğer meyveleri toplayıp devşirmek istiyorsanız, meyvelerinize, ekinlerinize ve üzümlerinize erkenden gidin.

23. فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ Fakirlerin, farkına varmasından korktukları için fısıltıyla konuşarak bahçeye doğru gittiler. Şöyle diyorlardı:

24. أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ Fakirlerden herhangi birini sakın bugün bahçeye sokmayın ve girmesine imkan vermeyin.

25. وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ İstediklerini yerine getirebileceklerini sanarak kararlılık ve kudretle gittiler. İbn Abbas şöyle der: على حرد Kudret ve kesin bir niyetle demektir, Süddî de şöyle der: "Kin ve öfkeyle gittiler." Hasan el-Basrî ise, "Yoksulluk ve ihtiyaç içinde gittiler" der.[19] İbn Abbas'ın görüşü daha açıktır.

26. فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ Bahçelerini yanmış, güzellik ve parlaklıktan siyahlık ve karalığa dönmüş görünce, "Biz bahçenin yolunu şaşırmışız; bu bizim bahçemiz değil" dediler. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, bahçeye ilk vardıklarında söyledikleri söz oldu. Oranın kendi bahçeleri olduğuna inanamadılar ve yolu şaşırdıklarını

18 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/87; el-Bahr, 8/311.

19 Taberî der ki: Bu görüşlerin en uygun ve doğrusu, şu manayı veren kimsenin görüşüdür: Azmettikleri, hazırladıkları ve aralarında gizlice karar verdikleri bir şekilde, o işe kâdir olarak gittiler. İbn Abbas'ın görüşünden dolayı tercih edilen budur. Bizim tercih ettiğimiz mana da budur.

sandılar. Sonra oranın kendi bahçeleri olduğunu ve Allah tarafından, bahçenin, ürününü yok eden bir azaba uğradıklarını anlayınca dediler ki:[20]

27. بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ Yolu şaşırmış değiliz. Aksine mahrum edilmişiz. Kendimize karşı işlediğimiz suçtan dolayı, bahçenin meyve ve gelirinden mahrum edildik.

28. قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ En akıllı ve en iyi görüşe sahip olanları dedi ki: "Allah'a tesbih edip de 'sübhânallah' veya 'inşâallah' deseydiniz ya! Ebû Hayyân şöyle der: Akıllı olan; teşvik ettiği tesbihi yapmadıkları için onları uyarıp kınadı. Allah'ı ve onlara verdiği nimeti hatırlasalardı, elbette Allah'ın emrettiği düşkünlere yardım emrine sarılırlar ve bu hususta babalarının yoluna uyarlardı. Allah'ın zikrinden gafil olup fakirlere vermemeye azmedince, Allah da onlara bela verdi.[21] Râzî şöyle der: Bu topluluk zekâtı vermemeye azmedip mal ve güçlerine aldanınca ortancaları dedi ki: Azap inmeden önce bu günahtan tevbe edin! Bahçenin halini gördüklerinde ilk sözünü onlara hatırlattı. Tevbeye koyuldular. Fakat Basra harap olduktan sonra![22] (Yani iş işten geçtikten sonra)

29. قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ O zaman dediler ki: Rabbimiz Allah, yaptığı şeylerde zulmetmekten uzaktır. Oysa biz; fakirlerin hakkını vermemekle kendimize zulmedenler olduk.

30. فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ Birbirlerini kınamaya başladılar. Biri, "Bu görüşü bana sen işaret ettin", öteki de, "Hayır sen işaret ettin", bir diğeri ise, "Bizi fakirlikle korkutup mal biriktirmeye teşvik eden sensin" dedi. İşte birbirini kınamanın manası budur.[23]

31. قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ "Rabbimiz bizi bağışlamazsa mahvolduk, vay halimize. Fakirlere haklarını vermemek ve Allah'a tevvekkül etmemekle âsî ve azgınlar olduk" dediler. Râzî şöyle der: Bu onların, suçlarını büyük gördüklerini gösterir.[24]

32. عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا Umulur ki Allah tevbelerimizi ve hatalarımızı itiraf etmemiz sebebiyle bize ondan daha iyisini verir. إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ Biz, Rabbimizin affını umuyor ve O'nun lütuf ve ihsanını istiyoruz. Yüce Allah bu kıssayı getirdi ki, cimrinin ve zekât vermeyenin varacağı yerin helâk olduğunu bize öğretsin. O, malının bir kısmını Allah yolunda vermekten sakınır da dolayısıyla, Allah'ın gazabına uğramakla birlikte malının tümü helâk olur. Bunun içindir ki Yüce Allah, bu kıssanın ardından şöyle buyurdu:

33. كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ Bahçe sahiplerinin başına gelen bu azabın benzeri Kureyş'in de başına gelir. Ahiret azabı ise dünya azabından daha büyük ve şiddetlidir: Keşke bilip anlasalardı. İbn Abbas şöyle der Bu, Mekkelilere getirilmiş bir misaldir. Onlar Bedir savaşına çıktıkları zaman Muhammed (s.a.v.)'i

20 el-Bahr, 8/313.
21 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/90.
22 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/90.
23 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/91.
24 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/91.

ve arkadaşlarını öldürmeden, orada içkiler içmeden ve ölülerinin başında şarkıcılar tef çalmadan Mekke'ye dönmeyeceklerine yemin ettiler. Allah, düşündüklerinin aksini meydana getirdi. Kendileri öldürüldü, esir edildi ve bahçenin meyvelerini toplamaya azmederek çıkıp hüsrana uğrayan bahçe sahipleri gibi hezimete uğradılar.[25]

Yüce Allah, Mekke kâfirlerinin durumunu anlattıktan sonra takvâ sahibi mü'minlerin durumunu anlatarak şöyle buyurdu:

34. إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ Takvâ sahipleri için ahirette bağlar ve bahçeler vardır. Orada hâlis ve saf nimetten başka bir şey yoktur. Dünyada olduğu gibi o nimetin tadını kaçırıp bulandıracak herhangi bir şey yoktur.

35. أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ Bu, inkâr ve kınama ifade eden bir sorudur. Yani, itaat eden ile isyan edeni, güzel iş yapan ile suçluyu bir mi tutacağız?!

36. مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ Size ne oluyor? Nasıl hüküm veriyorsunuz? Bu, onların durumuna hayret edildiğini gösterir. Şöyle ki, onlar itaat eden ile isyan edeni, mü'min ile kâfiri bir tutuyorlar. Bu tür bir şeyi akıllı bir kimse yapmaz.

37. أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ Yanınızda gökten inmiş bir kitap var da onu mu okuyup inceliyorsunuz?

38. إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا يَتَخَيَّرُونَ Bu cümle, تدرسون fiilinin mefûlüdür. Yani, o kitapta istediğiniz ve arzu ettiğiniz şeylerin sizin için var olduğunu mu okuyorsunuz? Bu, müşriklerin iddia ettiği bâtıl şeyler hususunda onlar için başka bir kınamadır. Zira onlar şöyle demişlerdi: Eğer öldükten sonra dirilme ve ceza varsa, bize dünyada verildiği gibi, orada da, mü'minlere verilenlerden daha iyi şeyler verilecektir. Taberî şöyle der: Bu söyledikleri bâtıl sözler ve temenni ettikleri boş kuruntular yüzünden o kavim için bir kınama ve azarlamadır.[26]

39. أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ Yoksa sizin için, tarafımızdan verilmiş kuvvetli ve kıyamet gününe kadar geçerli sözler ve ahitler mi var? إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ Bu, sorunun cevabıdır. Yani, isteyeceğiniz ve hükmedeceğiniz şeylerin sizin için var olduğuna dâir verilmiş bir söz mü var? İbn Kesîr şöyle der: Yani, istediğiniz ve arzu ettiğiniz şeylerin sizin için meydana geleceğine dâir size verilmiş sağlam söz ve ahitler mi var?[27]

40. سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ Ey Muhammed! O kibirlenenlere sor iddia ettikleri bu şeye hangisi kefildir, hangisi garanti verebilir? Burada kâfirlerle bir tür alay vardır. Çünkü onlar, mantığın reddettiği ve adaletin kabul etmediği, akıl dışı şeylerle hükmediyorlar.

41. أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ Yoksa onların bu hususta kendilerine

25 Kurtubî, 18/246.
26 Taberî, 29/23.
27 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/537.

kefil olan ortakları ve sahipleri mi var? İddialarında doğru iseler onları getirsinler. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu, kâfirlerin âciz olduklarını ifade eder. Yani, bir şey yapabilecek ortaklarınız varsa, onları getirin de hallerini bir görelim.[28]

Yüce Allah, kâfirlerin iddialarını boşa çıkardıktan ve beyinsiz olduklarını bildirdikten sonra, şöyle buyurarak ahiret sıkıntı ve belalarını açıkladı:

42. يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ Ey Muhammed! Kavmine o çetin günü hatırlat. O gün, son derece şiddetli ve sıkıntılı şeyler ortaya çıkar. İbn Abbas şöyle der: O, sıknıtı ve şiddet günü olan kıyamet günüdür.[29] Kurtubî şöyle der: Bu ifadenin aslı şudur: Ciddî olmak ihtiyacında olduğu bir durumla karşılaşan kimse, paçaları sıvar. Burada, paça ve paçaların sıvanması "sıkıntı" yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır.[30] Nitekim şâir şöyle der:

قد كشفت عن ساقها فشدوا وجدت الحرب بكم فجدوا

Savaş şiddetlendi, işi sağlam tutun. Savaşınız ciddîleşti, siz de ciddî olunuz.

وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلا يَسْتَطِيعُونَ Kâfirler, âlemlerin Rabbine secde etmeye çağrılırlar, fakat bunu yapamazlar. Çünkü sırtları tek bir saç haline gelir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Her inanan erkek ve kadın Allah'a secde eder. Dünyada riyâ yaparak ve işitsinler diye secde edenler kalır. Onlar da secde etmeye çalışırlar, fakat sırtları tek bir saç haline gelir.[31]

43. خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ Gözleri zelil ve alçalmış haldedir, onları kaldıramazlar. Kendilerini de zillet ve horluk kuşatıp bürür. وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ Oysa onlar, dünyada bedenleri sıhhat ve âfiyet içinde iken secdeye davet ediliyorlardı da, secde etmiyorlardı: Fahreddin Râzî şöyle der: Onlar kulluk için ve mükellefiyetten dolayı secdeye çağrılmazlar. Fakat dünyada secde etmedikleri için, kınamak ve azarlamak maksadıyle secdeye çağrılırlar. Sonra Allah onların secde etme güçlerini ellerinden alır, secde etmelerine imkan vermez. Neticede, elleri ve ayakları tutarken secdeye çağrıldıklarında yapmadıklarından dolayı hasret ve pişmanlıkları artar.[32]

44. فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ Ey Muhammed! Beni ve bu Kur'ân'ı yalanlayanları bırak da, onların kötülüğüne karşı sana yeteyim ve onlardan senin intikamını alayım. İşte bu, en büyük tehdittir. سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لا يَعْلَمُونَ Nimet verip derece derece helâk ve yok olmaya götürme usûlüyle, onları hiç farkına varmadan yakalayacağız. Hasan el-Basrî şöyle der: Nice kimseler vardır ki, kendisine yapılan övgülere aldanmıştır. Nice kimseler de vardır ki, suçunun örtülmesine aldanmıştır.[33] Râzî de şöyle der: İstidrâc, birini derece derece kurtuluşu olmayan bir yere düşünceye kadar indirmektir. Suçlular günah işledikçe Allah onlara yeni bir nimet verir ve

28 et-Teshîl, 4/140.
29 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/538.
30 Kurtubî, 181249.
31 Buhârî, Tefsîr-i sûre 68; Tevhîd, 34; İbn Hanbel; III, 17.
32 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/96.
33 Kurtubî, 18/251.

onlara, af istemelerini unutturur. İstidrâc, onlara nimet verme yoluyla meydana gelir. Çünkü onlar bununla, Allah'ın kendilerini mü'minlere üstün kılması şeklinde bir zanna kapılırlar. Oysa bu, helâklerinin sebebidir.[34]

45. وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ Günahları artsın diye, onlara mühlet verip ömürlerini uzatırım. Şüphesiz, Benim kâfirlerden intikamım şiddetli ve çetin olacaktır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Allah zalime mühlet verir. Neticede onu yakaladı mı bir daha bırakmaz. Sonra Rasulullah (s.a.v.) şu meâldeki âyeti okudu: "Rabbin, haksızlık eden memleketleri yakaladığında O'nun yakalayışı işte böyledir. Çünkü O'nun yakalaması pek elem verici, pek çetindir"[35] Yüce Allah, ihsanda bulunmasına, tuzak şeklinde olduğu için istidrâc adını verdiği gibi, ona "tuzak" adını da verdi. Onlara verilen rızık bolluğu, uzun ömür, beden sağlığı, görünüşte bir ihsan, gerçekte bir bela ve musibettir. Çünkü maksat, bununla onları cezalandırmak ve azap etmektir.

46. أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ Ey Muhammed! Peygamberlik görevini tebliğe karşılık onlardan malî bir yükümlülük altına girmelerini istiyorsun da, onlar, mallarını harcamak sûretiyle girdikleri bu ağır borçlanmadan dolayı mı imandan yüz çeviriyorlar? Bundan maksat, iman etmedikleri için onları kınamaktır. Çünkü Peygamber, onlardan herhangi bir ücret istemez. Hâzin şöyle der: Sen onlardan herhangi bir ücret istiyorsun da, bu mâlî yükümlülükler onlara ağır gelip onları imandan da mı alıkoyuyor?[36]

47. أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ İçinde -gayba ait bilgiler bulunan Levh-i Mahfûz, onların yanında mı da,- onlar kendilerinin mü'minlerden daha iyi olduğunu buradan naklediyorlar? Bunun için mi inkâr ve taşkınlıkta ısrar ediyorlar? Bu inkâr ve kınama yollu bir sorudur.

48. فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ Ey Muhammed! Eziyetlerine sabret ve sana emrolunan, Rabbinin emirlerini tebliğ görevine devam et. Sızlanma ve acele etme hususunda Yunus b. Mettâ (a.s) gibi olma. Yunus (a.s.), kavmi iman etmediği için kızıp onları bırakmış ve denize açılmıştı. Sonra balık onu yutmuş ve başına gelenler gelmişti. إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ Hani o, balığın karnında keder ve öfke dolu bir halde Rabbine şöyle dua etmişti:لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظلمين Senden başka hiçbir İlah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum".[37]

49. لَوْ لَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ Allah'ın rahmeti ona yetişmemiş olsaydı, yaptığından dolayı kınanmış olarak, dağsız ve ağaçsız geniş bir boşluğa atılacaktı. Fakat Allah tevbe etmeye muvaffak kılarak ona lütufta bulundu da kınanmış olarak kalmadı.

50. فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ Rabbi onu seçip kendine tercih etti ve yakınlarından

34 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/96.
35 Hud sûresi, 11/102; Buhârî, Tefsîr 11/5, Müslim, Birr, 62.
36 Hâzin, 4/140.
37 Enbiyâ sûresi, 21/87.

kıldı. İbn Abbas der ki: Allah tekrar ona vahyetti ve kavmi hakkında onu şefaatçi kıldı.[38]

51. وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ Ey Muhammed! Kâfirler sana olan şiddetli düşmanlıklarından dolayı, neredeyse gözleriyle seni devirip helâk edecekler. Bu, Araplar'ın, نظر إليّ نظراً كاد يصرعني Bana öyle bir baktı ki, neredeyse beni yıkacaktı" sözündendir. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyette nazar ve tesirinin, Allah'ın izniyle hak olduğuna delil vardır. "Kaderin önüne geçecek bir şey olsaydı, onu göz geçerdi"[39] hadisi de bunu destekler. لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ Onlar, Kur'ân okuduğunu işittiklerinde böyle yapar, kin ve kışkançlıklarının şiddetinden, "Muhammed bir delidir" derler. Yüce Allah onlara cevap olarak şöyle buyurur:

52. وَمَا هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ Bu mucize Kur'ân, insanlar ve cinler için bir öğüt ve nasihattan başka bir şey değildir. O halde, kendisine Kur'ân inen kimseye nasıl "deli" denilir?

Yüce Allah sûreye Peygamberimiz'in (s.a.v.) yüceliğini anlatarak başladığı gibi, Kur'ân'ın yüceliğini anlatarak, bitirdi ki, bidâyet ile nihâyet, en parlak bir açıklama ve en güzel bir sona ermede birbirlerine uygun düşsün.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. İkinci harfin farklılığından dolayı, ممنون ve مجنون kelimeleri arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

2. فستبصرو يبصرون بأيكم المفتون Hanginizde delilik olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da görecek" âyetinde tehdit vardır. Korkutma için, mefûl zikredilmemiştir.

3. مناع، مشاء، هماز، حلاف Kelimeleri mübâlağa sîgalarıdır. أثيم ve زنيم kelimeleri de böyledir.

4. سنسمه على الخرطوم Hortum üzerine damga vuracağız" âyetinde parlak bir istiâre vardır. Yüce Allah, "burun" için, müsteâr olarak "hortum" kelimesini kullandı. Hortum aslında filde olur. İnsanın burnu için müsteâr olarak kullanılması, onu eşsiz bir sanat yapar. Çünkü maksat o kimseyi küçümsemek ve hafife almaktır.

5. المهتدين ile المجرمين ve ضل ile المسلمين arasında tıbâk sanatı vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

6. طاف ile طائف arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

7. مالكم كيف تحكمون ام لكم كتاب فيه تدرسون Size ne oluyor? Nasıl hüküm

38 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/99.

39 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 6/438; Müslim, Selâm 42, Tirmizî, Tıbb, 17, 19.

veriyorsunuz?! Yoksa bir kitabınız var da, onu mu okuyorsunuz?" âyetleriyle bunlardan sonra gelen cümlelerde kınama ve azarlama vardır.

8. أفنجعل المسلمين كالمجرمين Müslümanları kâfirler gibi mi tutacağız?" âyetinde teşbih-i maklûb vardır. Müşebbehün bih müşebbeh, müşebbeh de müşebbehün bih yapılmıştır. Çünkü aslı şöyledir: أفنجعل المجرمين كالمسلمين في الأجر المثوبة Sevap ve mükâfatta, kâfirleri müslümanlar gibi mi yapacağız?" Daha beliğ ve parlak olması için teşbih ters çevrilmiştir.

9. يوم يكشف عن ساق O gün bacak açılır" cümlesinde parlak ve üstün bir kinaye vardır. Kıyamet gününde büyük olayların meydana gelmesinden ve şiddetin artmasından kinayedir.

10. ن والقلم وما يسطرون ■ ما أنت بنعمة ربك بمجنون ■ وإن لك لأجراً غير ممنون Âyetlerinde, dizilmiş inci gibi sağlam bir, secî murassa vardır. Kur'ân'ın bu âyetlerini bir okuyun ve bu âyetlerin parlaklığını bir düşünün.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Kalem sûresi"nin tefsiri bitti.

HÂKKA SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 52 ayettir.

Takdim

Hâkka sûresi Mekke'de inen sûrelerdendir. Bunun durumu, iman ve inancı yerleştirme hususunda Mekke'de inen diğer sûrelere benzer. Kıyametten, onun korkunç ve şiddetli durumlarından; Âd, Semûd, Lut, Firavun, Nuh ve yeryüzünde fesat çıkaran diğer azgın kavimler gibi, peygamberleri yalanlayan kavimlerden ve bunların başına gelenlerden bahsederek birçok konuyu ele alır. Aynı şekilde bahtiyar ve bedbaht kimselerden bahseder. Fakat sûrenin üzerinde durduğu ana konu, Kur'an'ın doğruluğunu ve onun, Hakîm ve Alîm olan Yüce Allah'ın kelâmı olduğunu; Rasulullah (s.a.v.)'in, sapıkların itham ettiği şeylerden uzak olduğunu göstermektedir.

Bu mübarek sûre, kıyametin korkunç durumlarını, onu yalanlayanları ve Yüce Allah'ın kâfir ve inatçıları nasıl cezalandırdığını anlatarak başlar: "Gerçekleşecek olan... Nedir o gerçekleşecek olan?!.. Gerçekleşecek olanın ne olduğunu sen nerden bileceksin? Semûd ve Âd kavimleri kıyameti yalanlamışlardı. Semûd'a gelince, onlar pek zorlu korkunç bir sesle yok edildiler. Âd kavmi ise, uğultulu azgın bir fırtına ile helâk edildiler..."

Sonra bu sûre, Sûr'a üfürüldüğünde meydana gelecek olan, dünyanın harap olması, dağların dağılması ve göklerin yarılması gibi korkunç ve feci olayları anlatır: "Artık Sûr'a bir defa üflendiği, ve dağlar kaldırılıp birbirine tek çarpışla darmadağın edildiği zaman..."

Sonra sûre, o korkunç günde bahtiyarlarla bedbahtlann durumunu anlatır. O gün mü'mine kitabı sağ tarafından verilir, kendisine ikram ve ihsan edilir. Kâfire ise kitabı sol tarafından verilir. Kendisine zillet ve horluk isabet ettirilir: «Kitabı sağ tarafından verilene gelince, o, "Alın kitabımı okuyun" der.. Kitabı sol tarafından verilen ise...»

İyilerin ve kötülerin durumu bu şekilde anlatıldıktan sonra, Rasul'ün ve Allah tarafından getirdiklerinin doğruluğuna ve Kur'an'ın sihir yahut kâhinlik olduğunu iddia eden müşriklerin iftiralarının reddine dair vurgulu bir yemin gelir: "Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, hiç kuşkusuz o Kur'an, çok şerefli bir elçinin sözüdür."

Sonra sûre Kur'an'ın doğruluğuna ve Peygamber (s.a.v.)'in, vahyi indiği gibi

tebliğ ettiği husûsundaki güvenilirliğine dair kesin delili anlatır. Bunu, kalbi titretecek ve konunun korkunçluğundan dolayı ruhlarda korku ve heyecan uyandıracak şu tasvirle dile getirir: "Eğer Peygamber (s.a.v.) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kuvvetimizle yakalayıverirdik. Sonra onun can damarını koparırdık..."

Sûre Kur'an'ın yüceliğini ifade ederek ve onun, mü'minler için bir rahmet ve kâfirler için de bir pişmanlık olduğunu açıklayarak sona erer: "Doğrusu o Kur'an, sakınanlar için bir öğüttür... Şüphesiz o, kâfirler için büyük bir pişmanlıktır. Ve o kesin bilginin ta kendisidir. O halde Yüce Rabbinin adını yüceltip noksanlıklardan tenzih et."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الْحَآقَّةُ ۝١ مَا الْحَآقَّةُ ۝٢ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْحَآقَّةُ ۝٣ كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ وَعَادٌۢ بِالْقَارِعَةِ
۝٤ فَاَمَّا ثَمُوْدُ فَاُهْلِكُوْا بِالطَّاغِيَةِ ۝٥ وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوْا بِرِيْحٍ
صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝٦ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ ۙ حُسُوْمًا فَتَرَى
الْقَوْمَ فِيْهَا صَرْعٰى ۙ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧ فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ مِّنْۢ بَاقِيَةٍ ۝٨
وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ۝٩ فَعَصَوْا
رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ۝١٠ اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ
فِى الْجَارِيَةِ ۝١١ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ۝١٢ فَاِذَا
نُفِخَ فِى الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ۝١٣ وَّحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً
وَّاحِدَةً ۝١٤ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١٥ وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِىَ
يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ۝١٦ وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَآئِهَا ۚ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ
يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ۝١٧ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُوْنَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ۝١٨ فَاَمَّا مَنْ
اُوْتِىَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَيَقُوْلُ هَآؤُمُ اقْرَءُوْا كِتٰبِيَهْ ۝١٩ اِنِّىْ ظَنَنْتُ
اَنِّىْ مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ۝٢٠ فَهُوَ فِىْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٢١ فِىْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝٢٢
قُطُوْفُهَا دَانِيَةٌ ۝٢٣ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِى الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ
۝٢٤ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِىَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ فَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِىْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِيَهْ ۝٢٥
وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ۝٢٦ يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ۝٢٧ مَآ اَغْنٰى
عَنِّىْ مَالِيَهْ ۝٢٨ هَلَكَ عَنِّىْ سُلْطَانِيَهْ ۝٢٩ خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ۝٣٠ ثُمَّ الْجَحِيْمَ
صَلُّوْهُ ۝٣١ ثُمَّ فِىْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوْهُ ۝٣٢ اِنَّهٗ
كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ ۝٣٣ وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ۝٣٤
فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا حَمِيْمٌ ۝٣٥ وَّلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِيْنٍ ۝٣٦ لَّا
يَاْكُلُهٗٓ اِلَّا الْخَاطِئُوْنَ ۝٣٧ فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ۝٣٨ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ۝٣٩

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾
وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ
تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا
مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَذْكِرَةٌ
لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَسْرَةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Gerçekleşecek olan,

2. Nedir o gerçekleşecek olan?

3. Gerçekleşecek olan (kıyamet)in ne olduğunu sen nerden bileceksin?

4. Semûd ve Âd kıyameti yalan saymışlardı.

5. Semûd'a gelince: Onlar pek zorlu bir gürültü ile helâk edildiler.

6. Âd ise, uğultulu, azgın bir fırtına ile mahvedildiler.

7. Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti, öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün.

8. Şimdi onlardan hiç geri kalan birini görüyor musun?

9. Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilen beldeler halkı hep o günahı işlediler.

10. Böylece Rablerinin peygamberlerine karşı geldiler, O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayıverdi.

11. Su taştığı vakit sizi gemide biz taşıdık;

12. Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye yaptık.

13, 14, 15. Artık Sûr'a bir defa üflendiği ve dağlar kaldırılıp birbirine tek çarpışla darmadağın edildiği zaman, işte o gün olacak olur.

16. Gök de yarılır ve artık o gün çökmeye yüz tutar.

17. Melekler göğün etrafındadır. O gün Rabbinin Arşını, başlarının üstünde sekiz (melek) yüklenir.

18. O gün huzura alınırsınız; size ait hiçbir sır gizli kalmaz.

19, 20. Kitabı sağ tarafından verilen, "Alın, kitabımı okuyun! Doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum" der.

21, 22, 23. Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir Cennette hoşnut bir hayat içindedir.

24. (Onlara denir ki:) "Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık, afiyetle yiyin, için."

25, 26. Kitabı sol tarafından verilene gelince: O, "Keşke, bana kitabım verilmeseydi de, hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!"

27. "Keşke onunla (ölümümle) her iş olup bitseydi!

28. Malım bana hiç fayda sağlamadı;

29. Saltanatım da benden yok olup gitti" der.

30. Onu yakalayın da, bağlayın;

31. Sonra alevli bir ateşe atın onu!

32. Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincir içerisinde oraya sokun!

33. Çünkü o, Yüce Allah'a iman etmezdi.

34. Yoksulu doyurmaya teşvik etmezdi.

35. Bu sebeple, bugün burada onun herhangi bir candan dostu yoktur.

36. Kanlı irinden başka yiyeceği de yoktur.

37. Onu sadece günahkârlar yer.

38, 39. Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki,

40. Hiç şüphesiz o Kur'an çok şerefli bir elçinin sözüdür.

41. Ve o, şâir sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz!

42. Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz!

43. O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

44. Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı,

45. Elbette gücümüzle ondan intikam alıverirdik.

46. Sonra onun can damarını koparırdık.

47. Hiçbiriniz de buna mâni olamazdınız.

48. Doğrusu o Kur'an, sakınanlar için bir öğüttür.

49. İçinizde onu yalan sayanlar bulunduğunu şüphesiz bilmekteyiz.

50. Muhakkak o, kâfirler için bir iç yarasıdır.

51. Ve o, kat'î bilginin tam tamına gerçeğidir.

52. O halde, Yüce Rabbinin adını yüceltip noksanlıklardan tenzih et.

KELİMELERİN İZAHI

الحاقة : Hâkka, kıyamet demektir. Kesin olarak meydana gelecek bir gerçek olduğu için buna "hâkka" ismi verilmiştir.

صرصر : Sarsar, çok gürültülü ve soğuk fırtına.

حسوما : Husûm, peşpeşe, hiç kesilmeden demektir. Kesmek manasına gelen **حَسْم** kökündendir. Şâir şöyle der:

فدارت عليهم وكانت حسوما

Başlarına musibetler geldi ve musibetler ardarda geldi.[1]

رابية : Râbiye, "sıkıntısı ve azabı fazla" demektir.

واهية : Vâhiye, kuvvetten düşmüş, zayıf, gevşek demektir. Bina eskiyip yıkılmaya yüz tuttuğunda söylenen **وهي البناء** sözünden alınmıştır.

هاؤم : Hâum, emir manasında fiil ismi olup "alın" demektir.

قطوف : Kutûf, koparılmış ve toplanmış meyve manasına gelen **قِطْف** kelimesinin çoğuludur.

غسلين : Ğıslîn, Cehennem ehlinin irinidir. Kelbî şöyle der: Ğıslîn, Cehennem ehline azap edilirken onlardan akan kan ve irindir. Ğıslîn **غِسْل** kökünden **فِعْلين** vezninde bir kelimedir.[2]

الوتين : Vetîn, kalbe bağlı olan damardır. Bu kesilince, kişi ölür. Buna **أبهر** de denir. Hadiste şöyle gelmiştir:

ما زالت أكلة خيبر تعاودني فهذا أوان انقطاع أبهري

Hayber'de yediğim lokma, devamlı olarak beni yokluyor. Bu artık, şah damarımın kesilme zamanıdır.[3]

حسرة : Hasret, büyük pişmanlık demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الْحَاقَّةُ Hâkka, kıyametin ismidir. Gerçekleşmesi kesin olduğu için bu ad verilmiştir. Kıyamet kesin bir hakikat ve vuku bulacak bir olaydır. Bu hususta hiçbir şüphe ve tartışma yoktur.

2. مَا الْحَاقَّةُ Bu tekrar, olayın büyüklüğünü ve önemini ifade etmek içindir. Asıl olan, **ما هي** O nedir?" diye sorulmasıydı. Fakat Yüce Allah, olayın büyüklüğünü ve korkunçluğunu vurgulamak için zamir yerine açık isim getirdi.

---

1 el-Bahr, 8/319.
2 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/116.
3 Buhârî, Meğâzî, 83; et-Tefsîru'l-kebîr, 30/119.

3. وَمَـا أَدْرَاكَ مَـا الْحَـاقَّـةُ Ey Peygamber! Kıyametin ne olduğunu sana ne bildirdi? Kuşkusuz sen kıyameti ve ondaki korkulu halleri görmediğin için onu bilemezsin. Kıyamet anlatılamayacak ve hayal edilemeyecek derecede şiddetli ve büyük bir olaydır.[4] Bu, Araplar'ın üslubu ile söylenmiştir. Çünkü onlar, karşılarındakini bir şeye teşvik etmek istediklerinde soru kipini kullanır ve "Biliyor musun ne oldu?" derler. Bu âyet de bu kabilden olup durumun korkunçluğunu ve büyüklüğünü arttırmaktadır. Sanki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Bu korkunç bir şey ve ürpertici önemli bir olaydır.

Yüce Allah, Mekke kâfirlerine hatırlatmak ve onları korkutmak için, kıyametin korkunç ve büyük bir olay olduğunu anlattıktan sonra, onu yalanlayanları ve yalanlayanların başına gelenleri anlatarak şöyle buyurdu:

4. كَـذَّبَتْ ثَمُـودُ وَعَـادٌ بِالْقَـارِعَـةِ Sâlih ve Lut (a.s.)'un kavimleri, şiddetli olayları ile kalpleri sarsan kıyameti yalanladılar.

5. فَـأَمَّا ثَمُـودُ فَـأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَـةِ Sâlih'in kavmi Semûd'a gelince, onlar, aşırı derecede şiddetli, öldürücü bir gürültü ile helâk edildiler. Katâde der ki: O, her türlü gürültüden daha şiddetli olan bir sayhadır.[5]

6. وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ Hud kavmi Âd'a gelince, onlar da Debûr denilen uğultulu korkunç bir fırtına ile helâk edildiler. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Bana Sabâ rüzgârı ile yardım edildi. Âd kavmi ise Debûr ile helâk edildi"[6] Bu fırtına, aşırı derecede hızlı esen çok soğuk bir rüzgâr idi. Sanki o, kabına sığmadı ve onu zaptedemediler.[7] İbn Abbas şöyle der: Allah, hangi rüzgârı gönderdiyse onu bir ölçüyle göndermiştir. Hangi yağmur tanesini indirdiyse, bir ölçüyle indirmiştir: Ancak Nuh (a.s.) ve Âd kavimleri bunun dışındadır. Çünkü Nuh (a.s.) gününde su kabından taşmış ve fakat ona karşı bir şey yapamamışlardır. Sonra İbn Abbas, "Su taştığı vakit, gemide sizi biz taşıdık"[8] meâlindeki âyeti okudu. Âd gününde de rüzgâr kabına sığmamış, Âd kavmi de ona karşı bir şey yapamamışlardı. Sonra İbn Abbas, "Uğultulu azgın bir fırtına ile helâk oldular" meâlindeki bu âyeti okudu.[9]

7. سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا Allah o fırtınayı onların üzerine yedi gece sekiz gün, kesilmeksizin aralıksız peşpeşe musallat etti. فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى Ey Muhatap! O kavmi sen evlerinde hareketsiz, ölüler olarak görürsün. كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ

---

4 Ebussuûd şöyle der: Bu tekrar, kıyametin, mahlukatın bilgisi dışında olduğunu açıklamak sûretiyle, onun korkunçluk ve dehşetini pekiştirmek içindir. Yani onun büyüklük ve korkunçluğunun sınırına hiç kimsenin, hemen hemen ne aklı erer, ne de böyle bir şeyi düşünebilir.

5 Mücâhid'den rivayet edildiğine göre, âyetin manası, "Taşkınlıkları yüzünden helâk edildiler" şeklindedir. Birinci görüş, Âd kavminin azabına mukâbil zikredildiği için tercihe daha layıktır (Ebussuûd, 5/188).

6 Buhârî, İstiskâ, 26; Bed'ul-halk 5; Müslim, İstiskâ, 17.

7 Bu, Ali nin (a.s.) görüşüdür. Kelbî ve İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.

8 Hâkka sûresi, 69/11.

9 Taberî, 29/32. Kurtubî bu hadisin merfû olduğunu söyler... Ancak doğru olan şudur ki hadis mevkûf olup İbn Abbas'ın sözüdür.

خَاوِيَةٍ Sanki onlar; içleri yenmiş hurma kütükleri gibidir. Tefsirciler şöyle der. Rüzgâr, hurma ağaçlarının başlarını kopardığı gibi, onların başlarını da koparıyordu. Ağızlarından girip arkalarından çıkıyor ve onları yere yıkıyordu. Neticede içleri boş hurma kütükleri gibi oluyorlardı.

8. فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ Onlardan geriye kalan birini görüyor musun? Veya onlardan herhangi bir iz buluyor musun? Kuşkusuz onlar, son şahsa kadar helâk olmuşlardır. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Bunun üzerine onların evlerinden başka bir şey görünmez oldu"[10] buyurmuştur.

9. وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ Zorba Firavun, ondan önce peygamberlerini yalanlayan azgın milletler ve yurtları alt üst olan toplumlar, inkâr ve isyandan ibaret olan o çirkin fiili işlediler.[11] Altüst olan yurt, Lut kavminin yurdudur. Zira Allah, onların yurdunu altüst etmişti. Sâvî der ki: el-Mü'tefikât'tan maksat, ters çevrilenlerdir. Ki bunlar da Lut kavminin beldeleridir. Cebrâil (a.s.) bu beldeleri yerinden söküp, kanatları üzerinde göğe yakın bir yere kadar kaldırmış, sonra altını üstüne çevirmiştir. Bunlar beş beldeden ibarettir.[12]

10. فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ Firavun, Allah'ın rasulü Musa'ya, Lut kavmi de peygamberleri Lut'a isyan ettiler. فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً Allah onları, öncekilerin azabından daha şiddetli bir azap ile yakaladı. Nitekim onların suçları da diğer kâfirlerin suçlarından daha çirkin ve âdî idi.

11. إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ Su, haddi aşıp her şeyin üstüne çıkarak her tarafı basınca, sizi gemiye yükledik.

12. لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ Bu olayı, insanlar için bir öğüt ve Allah'ın, peygamberlerini yalanlayanlardan intikam alacağını gösteren bir ibret kılalım ve öğütleri belleyen, işittiğinden faydalanan kulaklar onu koruyup öğüt alsınlar diye böyle yaptık. Kurtubî şöyle der: Bu milletlerin kıssalarını ve başlarına gelen azabı anlatmaktan maksat, Peygamber'e (s.a.v.) isyan hususunda bu ümmeti onlara uymaktan men etmektir.[13] Onun içindir ki Yüce Allah âyeti "Belleyici kulaklar onu bellesin" sözüyle sona erdirdi. Katâde şöyle der: وَاعِيَة Vâiye, Allah'ın emrini anlayan ve O'nun kitabından işittiğinden faydalanandır".[14]

Yüce Allah, yalanlayanların kıssalarını anlattıktan sonra, kıyametin korkunç hallerini ve sıkıntılarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

13. فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ İsrafil (a.s.), dünyanın harap olması için Sûr'a bir kez üfürdüğünde kıyamet kopar. İbn Abbas şöyle der: Bu, dünyanın harap olacağı ilk üfürmedir.

---

10 Ahkâf sûresi, 46/25.

11 Mücâhid, 'خَاطِئَة Hâtıe'den maksat, işledikleri günah ve hatalardır" der.

12 Sâvî Hâşiyesi, 4/240.

13 Kurtubî, 18/263.

14 el-Bahr, 8/322.

14. وَحُمِلَتِ الأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً Yerler ve dağlar yerlerinden söküldüğü ve birbirlerine çarpılıp ufalanarak ağır ağır akıp giden kum yığını haline geldiğinde,

15. فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ İşte o zaman büyük kıyamet kopar ve o büyük olay gerçekleşir.

16. وَانشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ Gök yarılır, o gün artık gök zayıf ve gevşektir. Onda ne sertlik kalmıştır, ne de birbirini tutma.

17. وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا Melekler, göklerin etrafında ve çevresinde bulunmaktadır. Tefsirciler şöyle der: Bu şu demektir: Gök, meleklerin meskenidir. Gök yarıldığında, o günün şiddeti ve Yüce Allah'ın azametinin, kalplerine yaptığı tesirden dolayı korktukları için göğün etrafında dikilirler. وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ O gün Allah'ın Arş'ını sekiz büyük melek başlarının üstünde taşır. İbn Abbas şöyle der: Meleklerden, sayılarını Allah'tan başkasının bilemeyeceği sekiz saf onu taşır.[15]

18. يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ O korkunç günde siz, hesap ve yaptıklarınızın karşılığını almak için, melikler Meliki azametli Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. Sizden hiçbiriniz O'ndan gizlenemez. Sırlarınızdan hiçbiri O'na gizli kalmaz. Çünkü O, açıkta olanları da, gizli olanları ve kalplerde bulunanları da bilir.

Bundan sonra Yüce Allah, bedbahtlarla bahtiyarların o günkü durumlarını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

19. فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَ Bahtiyarlardan olduğu için amel defteri sağından verilene gelince, o, sevinç ve mutluluktan, "Kitabımı alın, okuyun" der. كتابه kelimesinin sonundaki ـه sekte yani durma ـه sıdır. حسابيه ، ماليه ve سلطانيه kelimelerinin sonundaki ـه da aynıdır. Râzî şöyle der: "Kitabımı alın okuyun" meâlindeki söz, onun son derece sevinçli olduğunu gösterir. Çünkü amel defteri sağından verilince, kendisinin kurtuluşa erenlerden ve nimete nâil olanlardan olduğunu anlar da bunu başkalarına göstermek ister ki onun elde ettiği bu nimete başkaları da sevinsinler.[16]

20. إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَ Doğrusu ben, kıyamet günü hesap ve mükâfatımla karşılaşacağımı iyice ve kesin olarak biliyordum. Bunun için iman ve iyi amel hazırlığı yaptım. Hasan el-Basrî şöyle der: Mü'min Rabbi hakkında güzel zanda bulunmuş ve güzel amel işlemiştir. Münafık ise Rabbi hakkında kötü zanda bulunmuş ve kötü amel işlemiştir.[17] Dahhâk ise şöyle der:

Mü'minin Kur'an'da geçen zannı kesin bilgi, kâfirin zannı ise şüphe manasınadır.[18]

Yüce Allah mü'minin mükâfatını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

---

15 Birinci görüş İbn Zeyd'in görüşüdür. En açık olanı da budur. Şu hadis de bunu destekler: "Bugün Arş'ı taşıyanlar dörttür. Kıyamet günü, Allah bir başka dört melekle onları takviye edecek ve böylece sekiz olacaklardır." (Bkz. Taberî, 29/38).

16 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/111.

17 Kurtubî, 18/270.

18 Kurtubî, 18/270.

21. فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ Mü'min, sahibinin razı olacağı, razı olunan rahat bir hayat yaşar. Çünkü Sahîh'te buyrulduğuna göre onlar yaşayacaklar, asla ölmeyecekler; sağlıklı olacaklar, asla hastalanmayacaklar; bolluk içinde yaşıyacaklar, asla sıkıntı çekmeyeceklerdir.

22. فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ Onlar kıymeti yüce Cennetlerde ve yüksek köşklerde yaşarlar.

23. قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ O Cennetlerin meyveleri yere yakındır. Ayakta duran, oturan ve yatan onları alabilir. İbn Cüzeyy şöyle der: Kutûf, katf'ın çoğuludur. Katf, üzüm salkımı gibi koparılıp toplanan meyve demektir. Rivayete göre kul, ayakta veya otururak veya yatarak o meyveleri ağzıyle ağacından alır.[19]

24. كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ Onlara, lütuf ve ihsan olarak, "Afiyetle, her türlü eziyetten uzak ve her türlü hoşa gitmeyen şeylerden esenlikte olarak yiyin, için" denilir. Çünkü siz, geçmiş günlerde yani dünyada iyi amel işleyip onları önceden gönderdiniz.

Yüce Allah, bahtiyarların durumunu anlattıktan sonra ardından şöyle buyurarak bedbahtların durumunu anlattı.

25. وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ Amel defterleri sol taraflarından verilenlere gelince, -ki bu bedbahtlık ve hüsrân alâmetidir- o, çirkin amellerini gördüğünde, "Keşke defterlerim verilmeseydi" der. Tefsirciler şöyle der: Bedbaht mahcup olup utanınca, işte o zaman çok pişman olur ve amel defterinin kendisine verilmemesini temenni eder.

26. وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ Keşke verilmeseydi de, hesabımın ne büyük ve ne şiddetli olduğunu anlamasaydım. Bu ifade, olayın büyüklüğünü ve korkunçluğunu anlatır.

27. يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ Keşke dünyadaki ilk ölümüm, hayatımı sona erdirseydi de artık bir daha diriltilmeseydim ve azap görmeseydim. Katâde şöyle der: Bedbahta göre ölümden daha kötü bir şey olmadığı halde onu temennî eder.[20] Çünkü o bu durumu, tatmış olduğu ölümden daha kötü ve acı görür.

28. مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ Toplamış olduğum mal, ne bana bir fayda verdi, ne de Allah'ın azabından bir şeyi benden savdı.

29. هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ Mülküm, saltanatım, soyum ve makamım, bunların hepsi benden alındı. Şimdi ne yardımcım var, ne güven verenim; ne dostum var, ne destekleyenim.

30. خُذُوهُ فَغُلُّوهُ Yüce Allah Cehennem zebânîlerine: "Bu günâhkar suçluyu tutup kelepçeleyin" der.

Kurtubî şöyle der: Hemen yüzbin melek ona koşar, sonra elleri boynuna bağlanır. İşte Yüce Allah'ın **فَغُلُّوهُ** âyetinin manası budur.[21]

19 et-Teshîl, 4/143.
20 Taberî, 29/39.
21 Kurtubî, 18/272.

31. ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ Sonra onu alevli büyük ateşe atın da sıcağında yansın.

32. ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ Sonra onu, yetmiş arşın uzunluğundaki bir zincir içinde sokun. İbn Abbas şöyle der: Bu, melek arşını iledir. Zincir onun dübüründen girip boğazından çıkar. Sonra da başı ile ayakları birleştirilir.[22] Zincir, dizilmiş halkalardır. Her halka diğerine takılıdır. Suçlu onunla, hareket edemeyecek bir şekilde sarılır.

Yüce Allah o şiddetli azabı açıkladıktan sonra şöyle buyurarak bunun sebebini açıkladı:

33. إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ Çünkü o; Allah'ın birliğini ve yüceliğini tasdik etmiyordu. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, azabın en büyük sebebini anlatarak başladı ki, o da Allah'ı inkârdır. Bu, mukadder bir soruya cevap olarak verilmiş ve sebep bildiren müstakil bir cümledir. Sanki birisi, "Allah niçin bu derece büyük azapla cezalandırır?" diye sormuş da, ona "Çünkü o Allah'a inanmıyordu" diye cevap verilmiştir.[23]

34. وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ O ne kendisini ne de başkasını, yoksulları yedirmeye teşvik ediyordu. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, "Yedirmiyordu" yerine "teşvik etmiyordu" buyurdu ki, teşvik etmeyenin durumu böyle olunca, iyilik etmeyen ve sadaka vermeyenin durumunun ne olacağına dikkat çeksin.

35. فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ Ahirette, azabı savacak herhangi bir arkadaşı yoktur. Çünkü arkadaşları ondan ayrılıp kaçarlar.

36. وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ Onun için, Cehennem ehlinin yaralarından akan irinden başka bir yemekleri yoktur.[24]

37. لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ Onu ancak, suç ve günah işleyen suçlu ve günahkârlar yer. Tefsirciler şöyle der: الخاطؤن "Kasıtlı olarak günah işleyen" manasına gelen الخاطئ kelimesinin çoğuludur. الخطئ İse, kasıtsız olarak hatalı bir şey yapan demektir. Onun içindir ki Yüce Allah, الخطؤن demeyip الخاطؤن dedi.

Yüce Allah Cennet ehli olan mutlu kimselerin durumuyla Cehennem ehli olan bedbahtların durumlarını anlattıktan sonra sözü, Kur'an'ın yüceliğini anlatarak bitirdi:

38, 39. فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ■ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ Görünen ve görünmeyen şeylere yemin ederim. Gördüğünüz ve görmediğiniz şeylere yani gözlerin önünde olan ve gözlerin görmediği şeylere yemin ederim. فلا أقسم deki لا olumsuzluk edatı olmayıp yemini

22 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/114. Hasan el-Basrî, "Bunun hangi arşınla olduğunu Allah daha iyi bilir" der.

23 el-Bahr, 8/326.

24 Bunu Taberî İbn Abbas'tan nakletmiştir. Katâde, "Bundan maksat, en kötü, en pis ve en âdî yemektir" der.

pekiştirmek için getirilmiştir.[25] Fahreddin Râzî şöyle der: Âyet, umum ve genellik ifade eder. Çünkü âyet iki kısmın yani görünen ve görünmeyen şeylerin dışında olmaz. Dolayısıyle yaratıcıyı ve yaratılmışları, dünya ve ahireti, beden ve ruhu, insan ve cinni, açık ve gizli olan nimetleri kapsar.[26] Katâde şöyle der: Âyet, Yüce Allah'ın bütün mahlukatını içine alır. Atâ da şöyle der: Gördüğünüz kudret eserlerine ve görmediğiniz kudret sırlarına yemin ederim.[27]

40. إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ Kuşkusuz bu Kur'an, Allah Kelamıdır. Onu şerefli bir elçi yani Muhammed (s.a.v.) okuyor. Kurtubî şöyle der: Burada elçiden maksat Muhammed (s.a.v.)'dir. O, Kur'an'ı okuduğu ve Allah'tan tebliğ ettiği için, söz ona nisbet edilmiştir.[28]

41. وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلا مَا تُؤْمِنُونَ Kur'an, iddia ettiğiniz gibi bir şâir sözü değildir. Çünkü o, bütün şiir vezinlerine aykırıdır. O ne bir şiirdir, ne de nesir. Bu Kur'an'a ne de az inanıyorsnuz?! Burada "az"dan maksat şudur: Onlar, Kur'an'ın Allah'tan olduğuna inanmıyorlar, yani onu asla kabul etmiyorlar. Araplar, "bize gelmiyor" manasında قلما يأتينا derler.[29]

42. وَلا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلا مَا تَذَكَّرُونَ O, gaybı bildiğini iddia eden bir kâhinin sözü değildir. Çünkü Kur'ân, üslubu ile kâhinlerin secîine uymaz. Ne de az öğüt ve ibret alıyorsunuz?!

43. تَنزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ O, izzet sahibi Yüce Allah'ın indirmesidir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Muhakkak ki Kur'ân, âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Rûhu'l-emin, uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap dili ile senin kalbine indirmiştir"[30] buyurmuştur. Âyet'ten maksat, Rasulullah (s.a.v.)'ı, müşriklerin ona nisbet ettiği sihir ve kâhinlik iddiasından uzak tutmaktır.

Bundan sonra Yüce Allah, Kur'an'ın Allah katından olduğunu en büyük delil ile pekiştirmek üzere şöyle buyurdu:

44. وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الأَقَاوِيلِ Muhammed bazı sözler uydurarak söylemediğimizi, demediğimiz şeyleri bize nisbet etseydi,

45. لأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ Mutlaka güç ve kuvvetimizle ondan intikam alırdık.[31]

46. ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ Sonra kalbinin damarını keserdik de ölürdü. Kurtubî şöyle der: Vetîn, kalbin bağlı olduğu damardır. Bu kesilince, sahibi ölür.[32] Maksat şudur:

---

25 Tercih olunan görüş budur. Yeminin cevabı olan "إنه لقول رسول كريم Kuşkusuz o, çok şerefli bir elçinin sözüdür" âyeti bunun delilidir. Bazılarına göre de bu لا olumsuzluk edatıdır. Yüce Allah sanki şöyle demiştir: "Hak açık ve görünür olduğundan bu iş için yemine ihtiyaç yoktur".

26 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/116.

27 Âlûsî, 29/52.

28 Kurtubî,

29 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/117.

30 Şuarâ sûresi, 26/192-195.

31 Bu, İbn Abbas ve Mücâhid'in verdiği manadır.

32 Kurtubî, 18/276.

Az da olsa Allah'a bir şey nisbet etmiş olsaydı, Allah onu hemen cezalandırır, mühlet vermezdi. Çünkü أقـوال yerine أقـاويل denilmesi küçüklük ve hakirlik ifade eder:

47. فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ Öyle yaptığı takdirde ona ceza vermek istersek hiç biriniz bizimle onun arasına giremez ve azabımı ondan savamaz. Yani, Muhammed, sizin için, bize karşı yalan söylemez. Zira o bilir ki, eğer söylerse mutlaka onu cezalandırırız ve hiç kimse azabımızı ondan savamaz.[33]

48. وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ Bu Kur'an, kuşkusuz, Allah'tan korkan takvâ sahibi mü'minler için bir öğüttür. Kur'an'dan sadece takvâ sahipleri faydalandığı için Yüce Allah sadece onları zikretti.

49. وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ Kuşkusuz biz, âyetlerinin açıklığına rağmen, sizden bu Kur'an'ı yalanlayan ve onun, öncekilerin efsanaleri olduğunu iddia edenlerin bulunduğunu biliyoruz. Bu âyette, Kur'an'ı yalanlayanlar için bir tehdit vardır.

50. وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ Kuşkusuz Kur'an, ahirette onlar için bir hasret sebebi olacaktır. Çünkü onlar, Kur'an'a iman edenlere verilen sevabı görünce üzüleceklerdir.[34]

51. وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ Kur'an, kesin bir gerçektir. Onda asla bir kuşku yoktur. Aklı olan onun, âlemlerin Rabbinin kelamı olduğundan şüphe etmez.

52. فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ Yüce Rabbini kötü şeylerden ve noksanlıklardan uzak tut. Sana verdiği yüce nimetlerden dolayı O'na şükret. Bu Kur'ân nimeti, o nimetlerin en büyüğüdür.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الحاقة ■ ما الحاقة âyetlerinde, korkutmak ve saygı uyandırmak için isim tekrar edilerek itnâb yapılmıştır.

2. كذبت ثمود وعاد بالقارعة Semûd ve Âd kavimleri kıyameti yalanladılar" âyetinden sonra فأما ثمود فأهلكوا بالطاغية ■ وأما عاد âyetleriyle bu kavimlerin durumları açıklanmıştır. Böylece daha fazla açıklamak maksadıyle icmâlden sonra tafsîl yapılmıştır. Yani, "Semûd'a gelince, yok edici bir sesle helâk edildiler. Âd'a gelince...". Bu âyette aynı zamanda "leff-i neşr-i müretteb" sanatı vardır.

3. كأنهم أعجاز نخل خاوية Onlar sanki boş hurma kütükleridir" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Zira benzetme edatı (teşbih edatı) zikredilmiş, benzetme yönü (vech-i şebeh) zikredilmemiştir.

---

33 Hâzin, 4/148

34 Açık olan şu ki, bu zamir Kur'an'a râci'dir. Taberî ise, "Yalanlama, kâfirler için pişmanlık ve hasret sebebi olacaktır" der. Bu, Mukâtil'in görüşüdür.

4. إنا لما طغى الماء Biz, su azınca..." âyetinde çok güzel bir istiâre vardır. Zira azgınlık, insanın sıfatlarındandır. Suyun yükselmesi ve çoğalması, istiâre yoluyla, insanın insana azgınlık göstermesine benzetilmiştir.

5. وقعة الواقعة ile لا تخفى خافية ve arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

6. فأما من أوتى كتابه بيمينه فيقول هاؤم اقرءوا كتابيه Amel defteri sağ tarafından verilen, "Alın kitabımı okuyun" der. Yüce Allah bu âyete, "وأما من أوتى كتابه بشماله Amel defteri solundan verilene gelince.." âyetiyle mukâbele etmiştir. Dolasıyle bu âyette güzel bir mukâbele vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

7. فلا أقسم بما تبصرون ■ وما لا تبصرون Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim" âyetinde tıbâk-ı selb vardır.

8. لأخذنا منه باليمين Elbette onu kuvvetle yakaladık" âyetinde kinaye vardır. "Sağ taraf" manasına gelen "yemin" lafzı, güç ve kuvvetten kinayedir.

9. عاليه، راضية ve دانية gibi, âyet sonlarında birbirine uygunluk vardır. Buna riayet edilmiştir. Aynı şekilde, فغلوه، صلوه ve فاسلكوه gibi âyet sonları da birbirine uygundur. Bedî ilminde buna "secî murassa" denir. En iyisini Allah bilir.

BİR UYARI

Hâfız İbn Kesîr, Ömer'in(r.a.) şöyle dediğini rivayet eder: Ben, müslüman olmadan önce, Rasulullah (s.a.v.)'in peşine düşmek üzere çıktım. Onu, benden önce Mescid'e girmiş buldum. Arkasında dikildim. Hâkka sûresini okumaya başladı. Kur'an'ın ifadesi hoşuma gitmeye başladı. Kendi kendime dedim ki: "Vallahi, Kureyş'in dediği gibi, bu bir şâirdir. Rasulullah (s.a.v.)'. "Hiç kuşkusuz o Kur'an, çok şerefli bir elçinin sözüdür. O, bir şâir sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz" meâlindeki âyeti okuyunca ben, "Bu bir kâhindir" dedim. Rasulullah (s.a.v.), "O, bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz" meâlindeki âyetten sûre sonuna kadar okudu. Ömer (r.a.) diyor ki: "Bu olay üzerine İslâm, tam manasıyla kalbime düştü. Sonunda Allah beni İslâm'a hidayet etti.

Allah'ın yardımıyle "Hâkka sûresi"nin tefsiri bitti.

MEÂRİC SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 44 âyettir.

Takdim

Meâric sûresi, Mekke'de inen ve İslâm inanç esaslarını ele alan sûrelerdendir. Kıyamet ve onun korkunç durumlarından; ahiret ve oradaki mutluluk, bedbahtlık, rahatlık, yorgunluktan, mü'min ve kâfirlerin, hesap ve ebedîlik yurdundaki durumlarından bahseder. Bu mübarek sûrenin, üzerinde durduğu ana konu, Mekke kâfirleri; onların, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr etmeleri ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in daveti ile alay etmeleridir.

Bu mübarek sûre, Mekkelilerin azgınlığı, Peygamber (s.a.v.)'e itaat hususunda inat göstermeleri ve korkutuldukları azap ve uyarı ile alay etmelerinden söz ederek başlar. Kureyş'in ileri gelenlerinden birinin, yani Nadr b. Hâris'in istediği şeyi, Mekkelilerin taşkınlığına bir misal getirir. Nadr, Allah'ın o âcil azabı kendisi ve kavmi üzerine indirmesini istedi ki, ahiretten önce onu dünyada tatsınlar. Bunu, aşırı derecedeki inat ve inkârından dolayı yapmıştı: "Bir istek sahibi, yükselme vasıtalarının sahibi olan Allah katından inkârcılara gelecek ve hiç kimsenin savamayacağı azabı istedi".

Sonra bu sûre, göklerin yarıldığı, dağların uçuşup garip renklerle renklenmiş yün haline geldiği o korkunç günde kâfirlerin durumundan söz eder: "O gün gökyüzü, erimiş kurşun gibi olur. Dağlar da atılmış yüne döner. Dost, dostun halini sormaz. Birbirlerine gösterilirler. Günahkâr kimse ister ki, o günün azabından kurtuluş için oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyan sülâlesini ve yeryüzünde kim varsa hepsini fidye olarak versin de kendini kurtarsın".

Bundan sonra sûre, insan tabiatını anlatmaya geçer. Şüphesiz insan, sıkıntı ânında sabırsızlaşır ve nimete sahip olunca da şımarır, fakir ve yoksulun hakkını vermez: "Gerçekten insan pek hırslı yaratılmıştır. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanıp feryat eder. İyilik elde edince de cimri kesilir."

Daha sonra sûre, mü'minleri ve onların taşıdığı yüce sıfatları ve üstün ahlâkı anlatır. Yüce Allah'ın, ebedîlik ve Naîm Cennetlerinde onlar için hazırlamış olduğu büyük sevabı açıklar: "Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılanlar ki, onlar namazlarında devamlıdır. Mallarında, isteyene ve mahrum kalmışa belli bir hak tanıyanlar..."

Daha sonra sûre, Peygamberle (s.a.v.) alay eden ve Naîm Cennetlerine girmeyi arzu eden kâfirlerden söz eder: "O kâfirlere ne oluyor ki, bölük bölük, sağından ve

solundan sana doğru koşuyorlar. Onlardan herbiri Naîm Cennetine sokulacağını mı umuyor? Hayır, şüphesiz biz onları, bildikleri şeyden yarattık."

Bu mübarek sûre, öldükten sonra dirilme ve hesabın, şüphesiz bir gerçek olduğuna ve Yüce Allah'ın, onlardan daha iyisini yaratabileceğine dâir, âlemlerin Rabbine büyük yemin ederek sona erer: "Şu halde, öyle değil! Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye şüphesiz bizim gücümüz yeter. Hiç kimse de bizim önümüze geçemez. Gözleri horluktan aşağı düşmüş ve kendileri zillete bürünmüş bir halde kabirlerinden fırlaya fırlaya çıkarlar. İşte bu, onların tehdit edile geldikler gündür."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سَاَلَ سَآئِلٌ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۝١ لِّلْكٰفِرِيْنَ لَيْسَ لَهٗ دَافِعٌ ۝٢ مِّنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِ
۝٣ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ ۝٤
فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيْلًا ۝٥ اِنَّهُمْ يَرَوْنَهٗ بَعِيْدًا ۝٦ وَّنَرٰىهُ قَرِيْبًا ۝٧ يَوْمَ تَكُوْنُ
السَّمَآءُ كَالْمُهْلِ ۝٨ وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ۝٩ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيْمٌ حَمِيْمًا ۝١٠
يُّبَصَّرُوْنَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِيْ مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيْهِ ۝١١
وَصَاحِبَتِهٖ وَاَخِيْهِ ۝١٢ وَفَصِيْلَتِهِ الَّتِيْ تُـْٔوِيْهِ ۝١٣ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا ثُمَّ
يُنْجِيْهِ ۝١٤ كَلَّا اِنَّهَا لَظٰى ۝١٥ نَزَّاعَةً لِّلشَّوٰى ۝١٦ تَدْعُوْا مَنْ اَدْبَرَ وَتَوَلّٰى ۝١٧
وَجَمَعَ فَاَوْعٰى ۝١٨ اِنَّ الْاِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوْعًا ۝١٩ اِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوْعًا ۝٢٠
وَّاِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوْعًا ۝٢١ اِلَّا الْمُصَلِّيْنَ ۝٢٢ الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَآئِمُوْنَ
۝٢٣ وَالَّذِيْنَ فِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُوْمٌ ۝٢٤ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُوْمِ ۝٢٥ وَالَّذِيْنَ
يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝٢٦ وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ
۝٢٧ اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ۝٢٨ وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ
حٰفِظُوْنَ ۝٢٩ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ
مَلُوْمِيْنَ ۝٣٠ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝٣١
وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝٣٢ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ
قَآئِمُوْنَ ۝٣٣ وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝٣٤ اُولٰٓئِكَ
فِيْ جَنّٰتٍ مُّكْرَمُوْنَ ۝٣٥ فَمَالِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا قِبَلَكَ مُهْطِعِيْنَ ۝٣٦
عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِيْنَ ۝٣٧ اَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّدْخَلَ
جَنَّةَ نَعِيْمٍ ۝٣٨ كَلَّا اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُوْنَ ۝٣٩
فَلَآ اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ اِنَّا لَقٰدِرُوْنَ ۝٤٠ عَلٰٓى اَنْ نُّبَدِّلَ

خَيْرًا مِّنْهُمْ ۖ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ
يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ
سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ
تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. Bir istek sahibi, yükselme vasıtalarının sahibi olan Allah katından inkârcılara gelecek ve hiç kimsenin savamayacağı azabı istedi!

4. Melekler ve Rûh (Cebrâil), oraya, miktarı ellibin yıl olan bir günde yükselip çıkar.

5. Şimdi sen güzelce sabret.

6. Doğrusu onlar, o azabı uzak görüyorlar.

7. Biz ise onu yakın görmekteyiz.

8. O gün gökyüzü, erimiş maden gibi olur.

9. Dağlar da atılmış yüne döner.

10. Dost, dostun halini sormaz.

11, 12, 13, 14. Birbirlerine gösterilirler. Günahkâr kimse ister ki, o günün azabından (kurtuluş için) oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran aşîretini ve yeryüzünde kim varsa hepsini fidye olarak versin de, tek kendini kurtarsın.

15. Fakat ne mümkün! Bilinmeli ki, o Cehennem alevlenen bir ateştir.

16. Derileri kavurup soyar.

17, 18. Yüz çevirip geri dönen, toplayan yığan kimseyi çağırır!

19. Gerçekten insan, pek dar gönüllü yaratılmıştır.

20. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryad eder.

21. İyilik dokunduğunda ise, cimri kesilir.

22, 23. Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılanlar ki onlar namazlarında devamlıdır.

24, 25. Mallarında, isteyene ve (isteyemediği için) mahrûm kalmışa belli bir hak tanıyanlar.

26. Ceza (ve hesap) gününün doğruluğuna inananlar.

27, 28. Rablerinin azabından korkanlar ki Rablerinin azabı(na karşı) emîn olunamaz.

29, 30, 31. Irzlarını koruyanlar, ancak eşlerine ve câriyelerine karşı müstesnâ; bunlar kınanmaz. Bundan öteye (geçmek) isteyenler ise, onlar taşkınların tâ kendileridir.

32. Emânetlerine ve ahidlerine riâyet edenler.

33. Şahitliklerini (dosdoğru) yapanlar.

34. Namazlarını koruyanlar.

35. İşte bunlar, ikramlara mazhar kılınanlar olarak Cennetlerdedirler.

36, 37. (Rasulüm!) O kâfirlere ne oluyor ki, bölük bölük sağından ve solundan sana doğru koşuyorlar.

38. Onlardan her biri nimet Cennetine sokulacağını mı umuyor?

39. Hayır! Şüphesiz biz onları, kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık.

40, 41. Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, şüphesiz onların yerine daha iyilerini getirmeğe bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez.

42. Ama sen onları bırak da, tehdit edildikleri günlerine kavuşuncaya kadar dalsınlar; oynayadursunlar.

43, 44. O gün onlar, sanki dikili bir şeye koşuyorlar gibi, gözleri horluktan aşağı düşmüş ve kendileri zillete bürünmüş bir halde kabirlerinden hızla çıkarlar. İşte bu, onların tehdit edilegeldikleri gündür!

KELİMELERİN İZAHI

المعارج : Meâric, yükselme âleti manasına gelen مـــعـــراج kelimesinin çoğulu olup kendisiyle insanın yükseldiği vasıtalardır. عـروج Göğe yükselmek demektir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mi'râcı da bu köktendir.

المهل : Mühl, erimiş bakır demektir.

العهن : Ihn, atılmış renkli yün manasınadır.

فصـيلة : Fasîle, kişinin, kendilerinden doğup ayrılarak bir kol haline geldiği aşîreti.

لظى : Lezâ, Cehennemin adıdır. Ateşi alev alev yandığı için ona bu ad verilmiştir.

الشوى : Şevâ, başın derisi manasına gelen شـــواة kelimesinin çoğuludur. A'şâ şöyle der:

ةقـــالت قـــتـــيلة مـــالـه قـــد جللت شـــيـــبـــا شـــواته

Kuteybe dedi ki, ona ne oldu ki, başı bembeyaz oldu?[1]

هلوعا : Helû', çok sabırsız, çok sızlanan demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: هـلـوع Kendisine iyilik geldiğinde şükretmeyen; zarar geldiğinde sabretmeyen demektir.[2]

عزين : Izîn, dağınık topluluklar demektir. Dağınık topluluk manasına gelen عـــزة kelimesinin çoğuludur. Şâir şöyle der:

فـجـاءوا يهـرعـون إليـه حـتى يكونوا حـول منبـره عـزينا

Koşarak ona geldiler ve neticede minberinin etrafında grup grup oldular.[3]

يوفضون : Koşuyorlar. Deve hızlı yürüdüğünde أوفض البعير denir.

NÜZUL SEBEBİ

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v.) Nadr b. Hâris'i Allah'ın azabıyla korkutunca Nadr şöyle dedi: "Allahım! Eğer bu kitap Senin katından gelmiş bir gerçekse, üzerimize gökten bir taş yağdır"[4] Bunun üzerine Yüce Allah, "Bir istek sahibi, inkârcılara gelecek ve hiç kimsenin savamayacağı azabı istedi" meâlindeki âyeti indirdi.[5]

AYETLERİN TEFSİRİ

1. سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ Mekke kâfirlerinden biri, kendisi ve kavmi için, mutlaka gelecek olan bir azabın inmesi için dua etti. Tefsirciler der ki: Azabın gelmesini isteyen, Kureyş'in ileri gelen kâfirlerinden Nadr b. Hâris'tir. Rasulullah (s.a.v.) kendisini Allah'ın azabı ile korkutunca alay ederek şöyle dedi: "Allahım! Eğer bu kitap Senin katından gelmiş bir gerçekse, üzerimize gökten bir taş yağdır veya bize elem verici bir azap getir". Bu sebeple Yüce Allah, onu Bedr savaşında helâk etti ve Nadr çok kötü bir şekilde öldü. İşte bu âyet onu kınayarak indi.

2. لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ O adam, kâfirlere bu azabın gelmesi için dua etti. Allah o azabın vuku bulmasını istediğinde, onu geri çevirecek hiçbir güç bulunmaz. İster istesinler, ister istemesinler, o azap mutlaka onlara gelir. Azap indiğinde o asla kaldırılamaz veya savılamaz.

3. مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ O, Yüce Allah katından gelir. Allah, meleklerin yükseldiği ve O'nun emrini ve vahyini indirdiği yükselme vasıtalarının sahibidir.

Bundan sonra Yüce Allah bunu şu sözüyle açıkladı:

---

1 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/128.
2 Kurtubî, 18/290.
3 Rûhu'l-meânî, 29/64.
4 Enfâl sûresi, 8/32.
5 el-Bahr, 8/332.

4. تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ İtaatkâr melekler ve Allah'ın vahiyle görevlendirdiği Cebrâil (a.s.)[6] Yüce Allah'a yükselirler. Bu, dünya senelerinden ellibin sene süren uzun bir günde olacaktır. İbn Abbas şöyle der: O gün, kıyamet günüdür. Allah onu kâfirler için ellibin sene kadar kılmıştır. Sonra, yerleşmek üzere Cehenneme girerler.[7] Tefsirciler şöyle der: Bu âyetle Secde sûresindeki "Miktarı bin sene olan bir günde" meâlindeki âyeti şöyle uzlaştırabiliriz. Şüphesiz kıyamette birçok durak ve toplanma yeri vardır. Orada 50 toplanma yeri vardır" ve her yerde bin sene kalınır. Bu uzun müddet mü'mine çok hafif gelir. O kadar ki, bir farz namazından daha hafif olur.[8]

5. فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا Ey Peygamber! Kavminin alay ve eziyetlerine sabret ve sızlanma. Çünkü Allah, onlara karşı Senin yardımcındır. Bu, Peygamber (s.a.v.)'e bir tesellidir: Zira, azabı acele istemek, Allah'ın Rasulü ile alay şeklinde olmuştur. Dolayısıyle Allah ona sabrı emretmiştir. Kurtubî şöyle der: Güzel sabır, içinde hiç sızlanma bulunmayan ve Allah'tan başkasına şikayet olmayan sabırdır.[9]

6. إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا O alay edenler azabı uzak görüyor ve olmayacağına inanıyorlar. Çünkü onlar öldükten sonra dirilmeye ve hesaba inanmıyorlar.

7. وَنَرَاهُ قَرِيبًا Biz ise onu yakın görüyoruz. Çünkü her gelmekte olan şey yakındır.

Bundan sonra Yüce Allah, azabın şiddetini, dehşetini ve kıyamet gününün sıkıntılı hallerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

8. يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ O gün gök, birbirine tutunmaksızın, erimiş kurşun gibi akıcıdır: İbn Abbas şöyle der: "Yani zeytin yağı tortusu gibi akar".[10]

9. وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ Dağlar, rüzgar uçurttuğu zaman renklenen ve uçuşan yün gibi dağınık olur ve uçuşur. Kurtubî şöyle der: عهن Kırmızı veya renkli yün demektir. Yüce Allah dağları, çeşitli renkleri alma hususunda yüne benzetti. Dağların ilk değişikliğe uğraması akan kum haline gelmesi şeklinde olur. Sonra renkli yün haline gelir, daha sonra da dağılmış toz haline gelir.[11] İşte, göklerin ve yerin o korkunç gündeki durumu budur. Mahlukatın durumuna gelince, o da Yüce Allah'ın buyurduğu gibi şöyledir:

10. وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا Hiçbir dost, dostunun, hiçbir akraba akrabasının durumunu sormaz. Çünkü her insan kendi derdiyle meşguldür. Bu, onları saran korku ve dehşetin şiddetinden dolayıdır.[12]

---

6 Cebrâil (a.s.) her ne kadar meleklerden biri ise de, şerefi ve mevkiinin üstünlüğü dolayısıyle Yüce Allah onu ayrıca zikretti. "نزل به الروح الأمين Onu Rûhu'l-emîn indirmiştir" âyetinden dolayı burada Rûh'tan maksat Cebrâil (a.s.)'dir.

7 Kurtubî, 18/282.

8 İmam Ahmed, Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet eder: "O gün ne uzun bir gündür, Ey Allah'ın Rasulü!" denildi. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, o gün, mü'mine mutlaka hafifletilecek. O kadar ki, dünyada iken kıldığı bir farz namazdan daha hafif olacaktır (Ahmed b. Hanbel, III, 75).

9 Kurtubî, 18/284.

10 Bu Mücâhid'in görüşüdür. Taberî'de de böyledir. Bkz. 29/46.

11 Kurtubî, 18/285.

12 Abese sûresi, 80/34-37.

11, 12. يُبَصَّرُونَهُمْ Birbirlerine gösterilirler. Yani birbirlerini görür ve tanırlar. Hatta kişi babasını, kardeşini, akrabalarını ve aşîretini görür. Fakat ona ne bir şey sorar, ne de onunla konuşur. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "İşte o günde kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. O gün onlardan herbirinin, kendisine yetecek kadar işi vardır". İbn Abbas şöyle der: "يبصرونهم Onlar onlara gösterilir"den maksat, "Birbirlerini tanır, tanışır, sonra da birbirlerinden kaçarlar" demektir.[13] يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ■ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ Kâfir, yani inkâr eden ve yalanlayan, Allah'ın azabından kendini kurtarmaya karşılık, kendisi için dünyada en değerli olan oğul, eş ve kardeşi fidye olarak verip kurtulmayı temennî eder.

13. وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ Kendisine kucak açıp barındıran ve başına gelen musîbetlerde dayanağı olan aşîretini de fidye olarak verip kurtulmak ister. Sadece bunu değil, aksine bütün yeryüzündekileri fidye olarak vermeyi ister.

14. وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ Yeryüzünde bulunan insanların ve diğer varlıkların hepsini fidye verip Allah'ın azabından kurtulmak ister. Fakat kâfirin azaptan kurtulması, yahut fidyenin onu şiddetli sıkıntı ve kötü durumlardan kurtarması ne kadar uzaktır! Fahreddin Râzî şöyle der: Âyette geçen "ثم sonra" kurtuluşun uzak görüldüğünü ifade eder. Yani kâfir, bütün bunların eli altında olmasını ve onları kendisi için fidye olarak verip sonra bunun kendisini kurtarmasını ister. Fakat, heyhât bu onu nasıl kurtaracak![14]

15. كَلَّا إِنَّهَا لَظَى Buradaki كلا men etmek ve azarlamak manasını ifâde eder. Yani, o günahkâr kâfir bu kuruntulardan vazgeçip bıraksın. Hiçbir fidye onu Allah'ın azabından kurtaracak değildir. Aksine onun önünde, ateşi alevlenen Cehennem vardır.

16. نَزَّاعَةً لِلشَّوَى Isısının şiddetiyle, insanın başının derisini soyar.[15] Daha fazla işkence ve azap edilmesi için, başın derisi her soyuldukça tekrar eski haline döner. Deri, bedenin en hassas kısmı ve ateşten en çok etkilenen bölümü olduğu için, Yüce Allah onu özellikle zikretti.

17. تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى Cehennem, Allah'ı yalanlayan ve imandan yüz çevirenlere seslenir. İbn Abbas şöyle der: Cehennem, münafık ve kâfirleri fasih bir dille isim isim çağırarak şöyle der: "Bana gel ey kâfir! Bana gel ey münafık!" Sonra, kuşun taneleri topladığı gibi onları toplar.[16]

18. وَجَمَعَ فَأَوْعَى Malı toplayıp onu kasa ve sandıklarda saklayıp depo eden ve o maldan Allah'ın ve fakirlerin hakkını ödemeyenlere seslenir. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, cimrilik yapıp malı vermeyen, onu biriktirmeye düşkün olup hayır yolunda harcamayan ve Allah'ın ve fakirlerin hakkını ondan çıkarmayan kimseler için bir

13 Taberî, 29/46.

14 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/127.

15 Bu İbn Abbas'ın görüşüdür. Mukâtil de şöyle der: Ateş, başı, kol ve bacaklan soyar. Yakmadık hiçbir el ve deri bırakmaz.

16 Kurtubî, 18/298.

tehdittir. Hasan el-Basrî şöyle derdi: Ey Ademoğlu! Allah'ın tehdidini işittin. Sonra da helal-haram demeden dünya malını topladın.

Bundan sonra Yüce Allah, insan tabiatında ve yaratılışında bulunan, dünya malına şiddetli hırsından haber vermek üzere şöyle buyurdu:

19. إِنَّ الإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا Şüphesiz insan sabırsız ve telaşlı bir tabiatla yaratılmıştır. Belâya sabredemez, nimetlere de şükretmez. Tefsirciler şöyle der: Hela', çok hırslı ve sabrı az olmaktır. Bir kimse acıkıp sabredemezse جاع فهلع denir.[17] Buradaki "insan"dan maksat, istisnânın da gösterdiği gibi, bütün insanlardır. İstisnâ, umum için bir ölçüdür.

Bundan sonra Yüce Allah bunu şu âyetiyle açıkladı:

20. إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا Ona herhangi bir fakirlik, veya hastalık veya korku gibi arzu edilmeyen bir şey geldiğinde, çokça sızlanır. Her tarafını yeis ve ümitsizlik sarar.

21. وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا Zenginlik, sıhhat ve bol rızık gibi bir hayır isabet edince, aşırı derecede cimri olur. Yani ona fakirlik isabet ettiğinde sabretmez. Allah onu zengin kılınca da, Allah yolunda harcamaz. İbn Keysân şöyle der: Allah insanı, kendisini sevindiren şeyi seven, hoşlanmadığı şeyden de kaçan bir varlık olarak yarattı. Sonra, sevdiği şeyleri Allah yolunda harcamak ve sevmediği şeylere sabretmek sûretiyle kendisine kulluk etmesini istedi.[18]

22. إِلاَّ الْمُصَلِّينَ Ancak namaz kılanlar sabırsız değildir. Yüce Allah, namaz kılanları, sabırsızlıkla nitelenen insanlardan istisnâ etti. Çünkü namaz onları, dünyaya daha az önem vermeye teşvik eder de dünyanın kötülüğüne sabırsızlık göstermezler ve nimetleri hususunda da cimrilik etmezler.

23. الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ Onlar namazlarını edâya devam ederler. Hiçbir şey onları namazdan alıkoymaz. Zira onların ruhları, kendilerini Allah'tan gelen güzel esintilere arzettikleri için, hayat kirlerinden arınmıştır.

24. وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ Onların mallarında, Allah'ın üzerlerine farz kıldığı belirli bir pay yani zekât vardır.

25. لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ Bu zekât, el açıp insanlardan isteyen fakir için ve istemekten utanan, dolayısıyle zengin sanılarak mahrum kalan kimse içindir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Bilmeyen kimse onları; kendilerini iffetli görünmeye zorlamalarından dolayı zengin zanneder".[19]

26. وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ Onlar hesap ve ceza gününe inanırlar. Onun vuku bulacağına şeksiz şüphesiz inanırlar. Dolayısıyle iyi ameller yaparak o güne hazırlanırlar.

---

17 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/128.
18 Beyzâvî, 4/151.
19 Bakara sûresi, 2/273.

27. وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ Onlar kendileri için, Allah'ın azabından korkanlardır. Sevabını umar, azabından korkarlar.

28. إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ Çünkü insana, Allah'ın azabından emin olmak yakışmaz. Ancak Allah'ın, kendisini emin kıldığı ve işlerinde sonuçları itibariyle güven sağladığı kimseler hariç. İşte o; Allah'a inanıp azabından korkanlar var ya, dünya onları az aldatır veya dünya nimetleri onları az şımarttır veya kaybettikleri dünya nimetlerine az üzülürler. Dünya nimetlerini kaybetmeleri veya kazanmaları onlar için birdir. Çünkü onlara bir kötülük geldiğinde sabırsızlıktan alıkoyacak ve bir hayır geldiğinde de onu vermemekten kendilerini menedecek kadar, Allah'ın azametini ve varacakları yeri düşünürler.

Bundan sonra Yüce Allah hayır işlemeye ve itaat etmeye muvaffak olan beşinci grubu anlatmak üzere şöyle buyurdu:

29. وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ Onlar iffetli kimselerdir. Haram işlemez ve günahlarla kirlenmezler. Kendilerini zinâ ve fuhuştan korumuşlardır.

30. إِلاَّ عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ Onlar sadece, Allah'ın kendileri için helal kıldığı nikâhlı eşlerine ve câriyelerine yaklaşırlar. فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ Onlar bu hususta kınanmazlar. Zira eşler ve câriyeler gibi Allah'ın mübah kıldığı yerlerde şehveti gidermek helal olup bunun için insana sevap verilir. Çünkü bunda nesli ve zürriyeti çoğaltmak vardır.

31. فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ Şehvetini gidermek için kim, eşler ve câriyelerden başka bir şey isterse, Allah'ın sınırlarını aşmış ve kendisini O'nun azabına sunmuş olur. Taberî şöyle der: Kim şehvetini tatmin için eşinden ve câriyesinden başka bir yol ararsa, işte bunu yapanlar, haddi aşanların kendileridir. Onlar Allah'ın kendileri için helal kıldığı sınırı aşıp haram kıldığı yere geçmişlerdir. İşte kınananlar bunlardır.[20]

32. وَالَّذِينَ هُمْ لأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ Onlar emânetleri edâ eder ve ahitleri korurlar. Kendilerine emânet edilip güvenildikleri zaman hainlik etmez; söz verdiklerinde sözlerini bozmazlar.

33. وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ Onlar akraba olan ve olmayan herkes hakkında doğru şahitlik ederler. Gördüklerini gizlemez ve değiştirmezler. Aksine şahitliği, insanların hakları, ve menfaatleri korunacak şekilde tam olarak eda ederler. Emanetlerin içinde şahitlik de hulunduğu halde Yüce Allah onu tekrar özel olarak zikretti ki, onun faziletine dikkat çeksin. Çünkü şahitliği tam olarak yapmada, hakları yaşatmak; onu terketmede ise hakları kaybetmek söz konusudur.

34. وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ Bu, yerilen sabırsızlık huyundan nefislerini temizlemeye Allah'ın muvaffak kıldığı mü'minlerin vasıflarından sekizincisidir. Yani onlar, namazın şartlarına riayet eder ve âdâbına sarılırlar. Özellikle namazda

20 Taberî, 29/53.

huşû içinde bulunur, tefekkür eder ve Allah'ın kontrolü altında olduklarını düşünürler. Aksi takdirde yapılan iş, bir takım şeklî hareketlerden ibaret olur ki, kul bunun meyvesini toplayamaz. Çünkü namazın faydası, kişiyi haramlardan alıkoymaktır: "Kuşkusuz namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar"[21] Namaz, İslâm'ın direği olduğu için, bu konu durmadan vurgulanmıştır. Bu iyi ve övülen amellerin başında ve sonunda; namaz zikredilmiştir ki kişi, İslâm'ın binasını oluşturan rükünler içinde onun mertebesini öğrensin.[22] Kurtubî şöyle der: Yüce Allah başlangıçta, mü'minlerin, "Onlar namazlarına devam edenlerdir" şeklindeki vasıflarını zikretti. Sonunda da, "Onlar namazlarını koruyanlardır" buyurdu. Devam ile muhafaza farklı şeylerdir. Onların namazlara devamı, onu edaya devam etmeleridir. Onlar namazı bırakmaz ve hiçbir şey sebebiyle namazdan alıkonmazlar. Mü'minlerin, namazı korumaları ise, namaz için güzelce abdest almaya, onu vakitlerinde kılmaya, rükünlerini tam yapmaya, sünnetleri ve âdâbı ile en mükemmel şekilde eda etmeye ve kötülükler işlemek sûretiyle sevabının boşa gitmesinden onu korumaya riayet etmeleridir. Devam, namazın bizzat kendisi; muhafaza ise, namazın halleri ile ilgilidir.[23]

Yüce Allah, takvâ sahibi mü'minlerin vasıflarını anlattıktan sonra, onları bekleyen âkıbet ve sonu anlatmak üzere şöyle buyurdu:

35. أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ Bu yüce sıfatlar ve değerli menkibelerle nitelenmiş olan o kişiler, Naîm Cennetlerine yerleşmişlerdir. Bu yüce sıfatlarla nitelendikleri için Yüce Allah onlara bu Cennetlerde, çeşitli ve canlarının çektiği şeyleri ihsan ederek türlü türlü ikramlarda bulunmuştur.

36. فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ Ey Peygamber! O suçlu kâfirlere ne oluyor ki, boyunlarını uzatıp gözlerini çevirerek sana doğru koşuyorlar! Tefsirciler şöyle der: Müşrikler, halka halka Rasulullah (s.a.v.)'ın etrafında toplanıyor, onun sözlerini dinliyor, onunla (s.a.v.) ve Ashâbıyla (r.anhum) alay ederek: "Eğer bunlar Muhammed'in dediği gibi Cennete girerse, biz mutlaka onlardan önce gireriz" diyorlardı. Bunun üzerine bu âyet indi.[24]

37. عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ Sağından ve solundan gelip bölük bölük, gruplar halinde oturarak konuşuyor ve hayret ediyorlar. Ebû Ubeyde şöyle der: Izîn, dağınık gruplar halinde demektir. Şu hadiste de bu kelime aynı manada kullanılmıştır: مالى أراكم عزين ؟ ألا تصفون كما تصف الملائكة عند ربها Niçin sizi, dağınık gruplar halinde görüyorum? Rablerinin katında melekler nasıl saf oluyorsa, öyle saf olsanız ya".[25]

38. أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ Bu, azarlama ve sitem ile beraber inkâr

21 Ankebût sûresi, 27/45.

22 İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah söze, namazı zikrederek başlayıp yine onu zikrederek sözü bitirdi. Bu, namaza verilen önemi ve onun şerefinin yüceliğini gösterir. Bkz. Muhtasaru İbn Kesîr, 3/550.

23 Kurtubî, 18/292.

24 Ebussuûd, 5/195; Hâzin, 4/152.

25 Müslim; Salât, 119; Kurtubî, 18/293.

ifâde eden bir sorudur. Yani, o kâfirlerden herbiri, son Peygamber'i yalanladığı halde, Allah'ın, kendisini Naîm Cennetlerine sokacağını mı zannediyor?

39. كَلَّا Bu edat, azarlama ve men etmeyi ifade eder. Yani hayır, iş onların arzu ettiği gibi değildir! Onlar Cennete asla giremeyeceklerdir. إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ Biz onları pis şeylerden, nutfe, embriyo (alaka) ve bir parça etten yarattık. Mü'minlerden önce Naîm Cennetlerine girme şerefini nerden kazanıyorlar?! Oysa Cennete girmelerini gerektiren herhangi bir faziletleri yoktur. Cennete girmeye ancak Allah'a itaat edenler hak kazanır. Kurtubî şöyle der: Kâfirler, müslümanların fakirlerine karşı kibirli davranıyor ve onlarla alay ediyorlardı. Onun için Yüce Allah "Biz onları bildikleri şeyden, yani pislikten, yarattık". Dolayısıyla böyle kibirlenmek onlara yaraşmaz[26] buyuruyor.

40, 41. فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ Güneş, ay ve yıldızların doğduğu ve battığı yerlere yemin ederim ki إِنَّا لَقَادِرُونَ ■ عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ Biz, onları yokedip yerlerine onlardan daha üstün ve Allah'a daha itaatkâr bir kavim getirmeye kâdiriz. وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ Biz bundan âciz değiliz.

42. فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا Ey Peygamber! Onları bırak batıllarına dalsın ve dünyalarında oynaya dursunlar. Sen, sana emrolunanla meşgul ol. Bu müşrikler için bir tehdit ve korkutma manası taşıyan bir emirdir. حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ Tevbe ve pişmanlığın fayda vermeyeceği o zor gün ile karşılaşıncaya kadar onları bırak.

43. يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ Kabirlerinden çıkıp Mahşer yerine hızla gidecekleri gün sanki onlar kendilerinin ibadet etmek için dikmiş oldukları putlara doğru koşuyor ve yarışıyorlarmış gibi olacaklardır. Yüce Allah kâfirlerin hesap yerine hızla gitmelerini, dünyada ilahları ve tağûtlarına hızla ve yarışarak gitmelerine benzetti. Bu teşbihte onlarla alay edilmiş ve akıllarının zayıflığı vurgulanmıştır. Çünkü onlar, bir tek olan Allah'a ibadeti bırakmış, ibadete layık olmayan şeylere ibadet etmişlerdir.

44. خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ Onların gözleri yere doğru eğik ve düşüktür. Allah'tan utandıkları için gözlerini kaldıramazlar. Onları her taraftan zillet ve horluk sarmıştır. Yüzlerinde bu zillet ve kırıklığın alâmetleri vardır. ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ Bu, dünyada tehdit edildikleri ve fakat alay edip yalanladıkları gündür. Bugün artık hesap ve cezalarını göreceklerdir!

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre bir çok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. بعيدا Uzak ile قريبا yakın; اليمين sağ ile الشمال sol ve المشارق doğular ile المغارب batılar arasında tıbâk vardır.

26 Kurtubî, 18/294.

2. سأل ile سائل ve تعرج ile المعارج arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "تعـــرج الملائكة Melekler yükselir"den sonra "والروح Ruh da yükselir" ifadesi umumdan sonra hususun zikri kabilindendir. Bu, Rûh'un yani Cebrâil'in (a.s.) fazîletine dikkat çekmek ve onu şereflendirmek içindir.

4. "يوم تكون الـسـمـاء كالمهل وتكون الجبـال كالعـهـن O gün gök, erimiş maden gibi olur" âyetlerinde vech-i şebeh hazfedildiği için mürsel-mücmel teşbih vardır.

5. لو يفتدي من عذاب يومئذ ببنيه ■ وصاحبته وأخيه ... ومن في الأرض جميعا Günahkâr kimse o günün azabından (kurtuluş için) oğullarını, karısını, kardeşini... ve yeryüzünde kim varsa hepsini vermek ister." Âyetinde durumun korkunçluğunu açıklamak için hususdan sonra umum zikredilmiştir.

6. "إذا مـسـه الشر جزوعا Ona fenalık dokunduğunda sızlanır, feryad eder." âyeti ile "وإذا مـسـه الخـيـر منوعـا İyilik dokunduğunda ise pinti kesilir" âyeti arasında mukâbele vardır.

7. "أيطـمـع كـل امـــرئ منـهـم ان يدخـل جنـة نعـــيـم Onlardan her biri nimet Cennetine sokulacağını mı umuyor?" âyetindeki istifhâm-ı inkârî, kınama ve azarlama ifâde eder.

8. "كـــلا انـا خلقـنـاهـم مما يعلـمـــون Hayır! Biz onları kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık" âyetinde çok güzel ve parlak bir kinaye vardır. Anlatımda tam bir nezaket, güzel bir şekilde uyarı ve hatırlatma üslubu kullanılarak en nazik bir ibare ve en vurgulu bir işaretle pis meniden kinaye yapılmıştır.

9. "كأنهم إلى نصب يوفضون Onlar sanki dikili bir şeye koşuyorlarmış gibi..." âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Onların buna benzetilmelerinde alay etme, akıllarının az olduğuna tariz ve ibadete layık olandan başkasına ibadet için koşmalarından dolayı rezil edici bir cehâletle tescîl edilmeleri vardır.

10. للشوى، لظى ve تولى gibi âyet sonlarında inci ve yâkut kadar güzel secî murassa vardır.

BİR UYARI:

Yüce Allah, "إن الإنـســان خلق هلوعـا Gerçekten insan çok sabırsız yaratılmıştır..." âyetleriyle insanın huylarına dikkat çekmiş ve insanın arzularına uyarak istediği şeylere koştuğunu, sabırsızlık ve tez canlılıkla aşırı gittiğini; kendisine bir iyilik geldiğinde cimrilik ettiğini kötülük indiğinde ise şiddetle canı sıkıldığını açıklamıştır. Bundan sonra Yüce Allah, bu yerilmiş ahlâk sahiplerinden bir kısım insanları istisna etmiştir ki, bunlar iman ile sâlih ameli birleştirenlerdir.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Meâric sûresi"nin tefsiri bitti.

NUH SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 28 ayettir.

Takdim

Nuh Sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûrenin durumu da Mekke'de inen ve akâid esasları ile iman temellerinin tesbitine önem veren diğer sûreler gibidir. Bu sûre, peygamberlerin şeyhi Nuh'un (a.s.) kıssasını, daveti başlamasından Tufan olayının sonuna kadar genişçe ele alır. Yüce Allah bu olayda, Nuh (a.s.)'un kavminden yalanlayanları boğmuştur. İşte bu kıssa sebebiyle sûreye "Nuh sûresi" adı verilmiştir. Bu sûrede, Allah'ın davetinden sapıp uzaklaşan milletler hakkındaki Yüce Allah'ın kanunu, çeşitli asır ve zamanlarda, peygamberler ile suçluların sonu açıklanmıştır.

Bu mübarek sûre, Yüce Allah'ın, Nuh (a.s.)'u peygamber olarak göndermesini ve onun daveti tebliğ ve kavmini Allah'ın azabından sakındırmasını anlatarak başlar: "Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik."

Daha sonra sûre Nuh (a.s.)'un cihâdını, sabrını ve daveti tebliğ uğruna yaptığı fedakârlığı anlatır. O, kavmini gece gündüz, gizli ve açık olarak imana çağırdı. Fakat onun bu daveti, kavminin sapıklık ve isyana dalmalarını arttırmaktan başka bir şey yapmadı: «Nuh "Rabbim, doğrusu ben kavmimi gece gündüz davet ettim. Fakat benim davetim sadece kaçmalarını arttırdı" dedi.»

Daha sonra sûre, Nuh (a.s.)'un diliyle, kâfirlere Allah'ın lütuf ve ihsanını ard arda saymaya ve hatırlatmaya başladı ki Allah'a itaata çalışsınlar ve O'nun bu kâinattaki kudretinin eserlerini ve rahmetini görsünler: "Görmediniz mi, Allah yedi göğü bir biri üstüne nasıl yaratmış? Onların içinde ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır. Allah sizi, yerden ot bitirir gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve yeniden çıkaracaktır."

Bütün bu öğüt, nasihat ve irşada rağmen kavmi inkâr, inat ve sapıklıkta devam etti. Peygamberleri Nuh (a.s.)'un davetini hafîfe aldılar da sonunda Allah, Tufan ile onlan yok etti: «Nuh dedi ki: "Rabbim, doğrusu bunlar bana karşı geldiler. Malı ve çocuğu, ziyanını arttırmaktan başka şeye yaramayan kimseye uydular. Bunlar büyük hile ve tuzaklar kurdular. Sakın ilahlarınızı bırakmayın. Hele Vedd, Suvâ', Yağûs, Yaûk ve Nesr'den asla vazgeçmeyin" dediler.»

Bu mübarek sûre, Nuh (a.s.)'un, kavminin helâk ve yok olması için yaptığı beddua ile sona erer. Nuh (a.s.) kavmi arasında 950 sene onları Allah'a (c.c.) davet ederek yaşamış fakat ne kalpleri yumuşamış, ne de öğüt ve uyarıların faydası olmuştur. İşte Nuh (a.s.) bundan sonra beddua etmiştir: «Nuh: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma. Sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar, sadece ahlaksız ve nankör insanları doğururlar. Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkek ve kadınları bağışla. Zalimlerin ancak helâkini arttır" dedi.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
(١) قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ (٢) أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ
(٣) يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ۚ إِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ إِذَا جَاءَ لَا
يُؤَخَّرُ ۖ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (٤) قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ۙ
(٥) فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا (٦) وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ
جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا
اسْتِكْبَارًا ۖ (٧) ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا (٨) ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ
وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ۙ (٩) فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا (١٠)
يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ۙ (١١) وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ
لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا (١٢) مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا (١٣)
وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا (١٤) أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ۙ
(١٥) وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا (١٦) وَاللّٰهُ أَنْبَتَكُمْ
مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا (١٧) ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا (١٨) وَاللّٰهُ
جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا (١٩) لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ۙ (٢٠)
قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ
إِلَّا خَسَارًا ۖ (٢١) وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ۚ (٢٢) وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ
آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ۚ
(٢٣) وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا (٢٤) مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ
أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَنْصَارًا (٢٥)
وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (٢٦)

إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا
كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. "Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar" diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik.

2, 3, 4. Nuh dedi ki: Ey kavmim! Şüpheniz olmasın ki ben sizi, "Allah'a kulluk edin; O'ndan korkun ve bana itâat edin ki, Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vadeye kadar tehir etsin" diyerek açıktan açığa uyaran bir kimseyim. Bilinmeli ki Allah'ın tayin ettiği vade gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!

5. "Rabbim! dedi, doğrusu ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim;

6. Fakat benim davetim, ancak kaçmalarını arttırdı.

7. Gerçekten de, günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem; parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler.

8. Sonra, kendilerine açık açık davatte bulundum.

9. Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum.

10. Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır.

11. (Mağfiret dileyin ki), üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin,

12. Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.

13. Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?"

14. "Oysa, sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır."

15. "Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenkli olarak nasıl yaratmış?

16. Onların içinde ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır.

17. Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir.

18. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır.

19, 20. Allah, onda geniş yollar edinip dolaşabilesiniz diye yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır."

21. Nuh, "Rabbim! dedi, doğrusu bunlar bana karşı geldiler de, malı ve çocuğu kendi ziyanını arttırmaktan başka bir şeye yaramayan kimseye uydular."

22. "Bunlar da, büyük hileler, büyük desîseler kurdular!

23. Ve dediler ki: Sakın ilahlarınızı bırakmayın; hele Vedd'den, Suvâ'dan Yeğûs'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!"

24. "(Böylece onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. Sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını arttır!"

25. Günahları yüzünden suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular ve o zaman Allah'a karşı yardımcılar da bulamadılar.

26. Nuh; "Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!

27. Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar, yalnız ahlâksız ve nankör (insanlar) doğururlar.

28. Rabbim! Beni, ana - babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla, zalimlerin de ancak helâkini arttır."

KELİMELERİN İZAHI

استغشوا: Örttüler, kapattılar. غَشّاه Onu örttü" demektir. غشاء örtü manasınadır.

مدرارا : Midrâr; bolca, arka arkaya demektir.

أطوارا : Atvâr; peşpeşe gelen çeşitli durumlar manasınadır. Şâir şöyle der:

والمرء يخلق طورا بعد اطوار

Kişi, aşamalardan sonra gelen bir aşamada yaratılır.[1]

فجاجا : Ficâc, geniş yol manasına gelen فَجٌ kelimesinin çoğuludur.

كبارا : Kübbâr, son derece büyük manasınadır.

1 el-Bahr, 8/337.

ديارا : Deyyâr, yeryüzünde hareket eden veya dolaşan kimse demektir.

تبارا : Tebâr, helâk ve yok olma manasınadır.

AYETLERİN TEFSİRİ

1. إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ Biz, peygamberlerin şeyhi Nuh'u, Arap yarımadası sâkinlerine gönderdik. Âlûsi şöyle der: Nuh (a.s.)'un Kûfe topraklarında oturduğu ve orada peygamber olarak gönderildiği bilinmektedir.[2] أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Kavmin iman etmediği takdirde, onları elem verici bir azaptan sakındır ve korkut diye gönderdik. Bu azap, dünyada Tufan, ahirette ise Cehennem azabıdır.

2. قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ Nuh (a.s.) kavmini Allah'a davet etti ve onlara; "Ben sizin için bir uyarıcı ve işin gerçeğini açıklayan biriyim. Sizi uyarıyor ve Allah'ın azabından korkutuyorum. Benim işim açık, davetim ortadadır." Tefsirciler şöyle der: Nuh (a.s.), gönderilen ilk peygamberdir. Ona peygamberlerin şeyhi denir. Çünkü o, peygamberlerin en uzun ömürlüsüdür. Kavmi arasında, Kur'ân-ı Kerîm'de anlatıldığı gibi "950 sene"[3] kalmış ve onları Allah'a davet etmiştir. Bu uzun vakte rağmen onunla birlikte çok az kişi iman etti. Kur'ân onun kıssasına müstakil olarak bu sûreyi ayırmış ve bu olayı, davetin başlangıcından sonuna kadar Nuh sûresi denilen bu sûrede anlatmıştır. Bu sûre sonunda Yüce Allah, Nuh (a.s.)'un kavmini tufanla yok etmiştir. Nuh (a.s.) Ulu'l-azm büyük peygamberlerden biridir. Bunlar beş tanedir. Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed'dir. Allah'ın salat ve selâmı hepsinin üzerine olsun. Nuh (a.s.)'un zamanında küfür yaygınlaşmış, kavmi putlara tapmakla şöhret bulmuş; çokça taşkınlık, zulüm ve isyanda bulunmuşlardır. Bunun üzerine Yüce Allah onlara Nuh (a.s.)'u göndermiştir. Onların, peygamberleri ile olan olaylarını, Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de bize şöyle anlatır:

3. أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ Nuh onlara dedi ki: Tek olan Allah'a kulluk edin. Haramlarını bırakın. Günahlarından çekinin. Allah'a itaat etmek ve putlara ibadeti terketmek gibi size emrettiğim hususlarda bana itaat edin.

4. يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ Size emretiğimi yaparsanız, Allah işlemiş olduğunuz günahları siler. Yüce Allah'n, من ذنوبكم günahlarınızdan" demesinden maksat; İslâm'dan önce meydana gelen günahlarınızdır. Çünkü iman, İslâm'dan sonraki günahları değil, öncekileri silip atar.[4] وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Ömürlerinizi, Allah'ın bilgisinde takdir edilmiş ve kararlaştırılmış olan müddete kadar uzatır ve bunu

---

2 Rûhu'l-meânî, 29/68.

3 Ankebût sûresi, 29/14.

4 Bu, Ebû Hayyân'ın, el-Bahr'da tercih ettiği görüştür. Taberî ise şu görüşü tercih eder: Bu من "bazı" manasına değildir. O sadece "عن- -den, -dan" manasınadır. Âyet (يغفر لكم عن ذنوبكم) takdirinde olup, "Allah bütün günahlarınızı bağışlar" demektir. Birinci görüş, daha tercihe şayandır.

mutlu hayattan faydalanıp refah içinde yaşayarak geçirirsiniz. Tefsirciler şöyle der: Ecelin tehirinden maksat, azap etmeden tehirdir. Yani, dünyada azap etmeden onlara ecellerinin sonuna kadar mühlet verir. Ömüre gelince, o sınırlıdır. Ne ileri gider, ne geri kalır. "Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler"[5] Bunun içindir ki Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmuştur: إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ Allah'ın eceli geldiğinde ertelenmez. Yani insan ömrü Allah katında sınırlıdır. Artmaz ve eksilmez. Eceli yazan ve tesbit eden Yüce Allah olduğu için "Allah'ın eceli" denilmiştir.[6] لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Bunu bilseydiniz, imana koşardınız.

5. قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا Nuh (a.s.) bütün gücünü harcayıp çaresiz kalınca şöyle dedi: Rabbim! Ben, ara vermeden ve gevşemeden gece gündüz kavmimi iman ve itaata çağırdım.

6. فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا Benim onları imana çağırmam, onların haktan kaçıp uzaklaşmalarını ve ondan yüz çevirmelerini arttırmaktan başka bir işe yaramadı.

Sonra Nuh (a.s.) onların kaçışlarını ve haktan yüz çevirmelerini en güzel bir şekilde tasvir ederek şöyle dedi:

7. وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ Ben onları, günahların bağışlanmasına vesile olsun diye; Allah'ın birliğini ikrar etmeye ve O'na itaata çağırdıkça davetimi dinlemediler. İbn Cüzeyy şöyle der: Nuh (a.s.) davetin sebebi olan iman yerine mağfireti zikretti ki; onların imandan yüz çevirmelerinin çirkinliği ortaya çıksın. Çünkü onlar, mutluluklarından yüz çevirmişlerdir.[7] جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ Ben çağırdıkça onlar davetimi duymamak için, kulaklarını tıkadılar, وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ sözlerimi duymamak veya beni görmemek için, elbiseleri ile başlarını ve yüzlerini örttüler, Ebû Hayyân şöyle der: Açık olan, bunun kinaye değil hakikat oluşudur. Yani Nuh (a.s.)'un kendilerini çağırdığı şeyi duymamak için kulaklarını tıkadılar. Nasihatı işitmek ve nasihatçıyı görmek istemedikleri ve nefret ettiklerinden dolayı elbiseleri ile baş ve yüzlerini örttüler. Bu ifadenin, Nuh (a.s.)'un onları çağırdığı şeyden tamamen yüz çevirmelerinden kinaye olması da câizdir. Buna göre onlar, kulaklarını tıkayan ve gözlerini kapayan kimse yerindedirler.[8] وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا İnkâr ve taşkınlıkta devam ettiler. Büyük bir kibirlilikle iman etmediler. Burada onların aşırı inatlarına ve sapıklığa iyice daldıklarına işaret vardır.

8. ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا Sonra onları, korkup çekinmeden, açık bir davetle, herkesin önünde davet ettim.

9. ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا Daha sonra onlara gizli ve açık olarak gerçeği haber verdim. Onları sana davet için her yolu denedim. Tefsirciler şöyle der: ثم ile

5 Nahl sûresi, 16/61.
6 Sâvî Hâşiyesi, 4/249.
7 et-Teshîl, 4/149.
8 el-Bahr, 8/338.

yapılan atıftan anlaşılıyor ki, son yapılan gizli ve açık davet, Nuh (a.s.)'un davet yaparken sırf gizli ve sırf açık metodun dışında uyguladığı üçüncü bir metoddur. Bu üçüncü metodda, açıktan davet yapmanın faydalı olduğu yerde onları açıktan davet ediyor, gizli davetten fayda beklediği yerde de gizli davet ediyordu.

Bundan sonra Nuh (a.s.) gizli ve açıktan onlara yaptığı nasihatı açıklayarak şöyle dedi:

10. فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا Dedim ki: Allah'a iman edin. İnkâr ve isyandan tevbe edin. Zira Rabbiniz çok merhametli ve tevbeyi çokça kabul edendir. Günahı bağışlar, tevbeyi kabul eder.

11. يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا O, gökten üzerinize sicim gibi yağan bolca yağmur gönderir.

12. وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ Size, mallarınızı ve çocuklarınızı çoğaltarak yardım eder. وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا Size; gölgeli ve meyveli ağaçları olan geniş bahçeler verir. Bu bahçeler arasından akan ırmaklar verir. Nuh (a.s.), bu hazinelerin anahtarlarını elinde bulunduran Allah'a iman ettikleri takdirde, göklerin ve yerin bereketlerini elde edeceklerine dâir onları heveslendirdi. Duygularını tahrik etmek, içinde bulundukları kuraklık ile, rızık ve zürriyetten mahrum olmalarının sebebini açıklamak için onlara kalpten yaklaştı. Bunun sebebinin, yağmurları gönderme, rızkı bollaştırma mal ve oğullarla yardım etme selahiyeti elinde bulunan tek Allah'ı inkâr etmeleri olduğunu ve bu güçlü İlah'ı inkâr edip, fayda ve zarar vermeyen, uydurdukları diğer ilahlara tapmalarının onlara yakışmadığını bildirdi.

Daha sonra Nuh (a.s.), anlatma üsluplarından bir başkası ile onların ruhlarını sarsmış ve onları imana yönlendirmiştir:

13. مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا Ey kavim! Allah'ın büyüklüğü ve gücünden korkmuyor ve O'nun makamı karşısında titremiyor musunuz? İbn Abbas şöyle der: Niçin, büyüklüğüne yakışır şekilde Allah'a saygı göstermiyorsunuz?[9]

14. وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا O sizi çeşitli safha ve farklı aşamalarda yaratmıştır. Meni, embriyo, et parçası ve diğer harikulade safhalar... Yaratıcıların en güzeli olan Allah yüceler yücesidir.

Bundan sonra Yüce Allah, bu geniş kâinatta dağılmış olan, kudret ve birliğini gösteren delillere dikkat çekerek şöyle buyurdu:

15. أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا Ey kavim topluluğu! Allah'ın büyüklük ve kudretini görmediniz mi? İbret, düşünce ve tefekkür gözüyle bakmadınız mı? O Yüce Allah, yedi göğü birbiri üstünde, kat kat, son derece güzel ve sağlam olarak nasıl yarattı?!

16. وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا Ayı, nasıl dünya semasında, gece karanlığında yeryüzünü aydınlatan bir nur kıldı? Fahreddin Râzî şöyle der: Ay, bütün göklerde değil, sadece

9 Taberî, 29/59.

yere yakın olan semadadır. Bu şöyle demeye benzer: Sultan Irak'tadır. Bundan maksat, sultan Irak'ın her tarafındadır demek değildir. Aksine Sultan, Irak topraklarının bir bölümündedir. Âyetteki durum da böyledir.[10] Ebû Hayyân şöyle der: Ay, yere yakın göktedir. Göklerin aya zarf olması doğrudur. Çünkü mazrufun zarfı doldurması gerekmez. Sen, "Zeyd, şehirdedir" dersin. Halbuki o, şehrin bir kısmındadır.[11] وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا Güneşi, aydınlatıcı bir kandil kıldı. İnsanlar evlerinde kandille aydınlandığı gibi, dünyadakiler de güneşle aydınlanır. Güneşin nuru ayın nurundan daha fazla ve tam, faydalanma hususunda da daha mükemmel olduğu için Yüce Allah, güneşi "sirâc" yani kandil diye ifade etti. Çünkü bizzat kendisi aydınlatır. Ayı da "nur" diye ifade etti. Çünkü o, nurunu yani ışığını başkasından alır. Astronomi ilminin verileri de bunu destekler. Astronomi ilmine göre, güneşin aydınlığı kendisindendir. Ayın nuru ise ârizîdir. Güneşin nurundan alınmıştır. Her şeyi ilmiyle kuşatan Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.

17. وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا Yüce Allah, dış âlemdeki delili anlattıktan sonra burada iç âlemdeki delili anlattı. Çünkü bu işlerin zikrinde, Allah'ın büyüklüğüne, gücüne ve yaptıklarının parlaklığına apaçık bir delil vardır. Yani, bitkileri yerden çıkardığı gibi, sizi de topraktan yaratıp yetiştirdi. Bitkiyi topraktan sıyırıp çıkardığı gibi, sizi de yeryüzü toprağından sıyırıp çıkardı. Tefsirciler şöyle der: İnsanların çıkarılması ve büyütülmesi, ancak yeryüzünden alınan hayvanî ve nebâtî gıda unsurlarını alarak tamamlanınca, bu yönden, gıdasını yerden emerek gelişen bitkilere benzemiş oldular. Bunun içindir ki, insanların yaratılması ve geliştirilmesine, bitirmek manasına gelen إنبات ismi verildi veya bu olay, Hz. Adem'in (a.s.) yaratılışına bir işarettir. Şöyle ki o, topraktan yaratılmıştır. Daha sonra zürriyeti ondan gelmiştir. Dolayısıyla insanların yeryüzünden bitirilmeye nisbet edilmeleri doğru olur.[12]

18. ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا Sonra Allah, öldükten sonra sizi tekrar toprağa döndürür ve ona gömülürsünüz. Sonra da kıyamet günü, hesap ve ceza için sizi oradan çıkarır. Bu olayın, kesinlikle meydana geleceğini vurgulamak için, çıkarma fiilini "اخراجا çıkarmak" mastarı ile pekiştirdi. Bu âyet, Yüce Allah'ın "Sizi topraktan yarattık, yine oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız"[13] meâlindeki âyetine benzer.

19. وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا Allah yeryüzünü sizin için geniş ve uzun bir yaygı kıldı. Kişinin yaygı üzerinde sağa sola döndüğü gibi yeryüzünde dolaşırsınız. İbn

10 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/140.

11 Ben derim ki: Bu ibareden başka, ayın, göklerin içerisinde bulunduğunu bildiren açık bir ibare yoktur. Bunun yorumunu da gördün. Ay, yıldızların yere en, yakını olunca ve Allah'ın, yıldızları göğün süsü ve onları yakın gökte yarattığı kesin delille "And olsun ki biz en yakın göğü kandillerle süsledik." (Mülk sûresi, 67/5) sabit olunca insanların aya ulaşması uzak görülemez. Çünkü o, birinci göğün altındadır. Nitekim zamanımızda uzay gemisi ona ulaşmış ve modern ilim bunun mümkün olduğunu göstermiştir. Şu halde, uzay ve yıldız savaşlarının dini bir sakıncası yoktur. Fakat göğe ulaşmak ve onları geçmek ise imkansız bir iştir. Bunun önünde bir engel vardır. Zira Yüce Allah meâlen, "Biz gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün âyetlerinden yüz çevirirler" (Enbiyâ sûresi, 21/32) buyurmuştur.

12 Bkz, Ebû Hayyân, el-Bahr, 8/340; Abdulkâdir el-Mağribî, Tebâreke cüzü tefsiri, s. 131.

13 Tâhâ sûresi, 20/55.

Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah yeryüzünü uzunluk, genişlik ve insanların onun üzerine yerleşmeleri bakımından yaygıya benzetti. Bazı âlimler, bu âyette yerin yuvarlak olmadığı manasını çıkardılar. Bu, zayıf ve tenkide değer bir görüştür.[14] Âlûsî de şöyle der: Bu âyette, yerin yuvarlak olmadığına, düz olduğuna delil yoktur. Çünkü büyük kürenin üstünde bulunan herkes, kendisine yakın olan mıntıkayı düz görür. Sonra yerin yuvarlak olduğuna veya olmadığına inanmak, şeriatı ilgilendiren bir şey değildir. Fakat yuvarlak oluşu, yakîn bir iş gibidir. "Onu yaygı kıldı"dan maksat, yaygı gibi onun üzerinde dolaşırsınız demektir.[15]

20. لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلا فِجَاجًا Yeryüzünde yolculuk yaparken ve bir yerden diğer yere taşınırken geniş yollara giresiniz diye böyle yarattı:

Nuh (a.s)'un kavmi isyanda ısrar edip, peygambere en çirkin söz ve fiillerle karşılık verince, Nuh (a.s.), onlarla arasında geçen ve Kur'ân'ın anlattığı şu olayı nakletti:

21. قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي Nuh dedi ki: Rabbim! Onlar beni aşırı derecede yalanlayıp bana isyan ettiler. وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلاَّ خَسَارًا Mal ve evlatların şımarttığı zengin ve ileri gelen kişilere tabi oldular. Böylece helâk olarak, dünya ve ahiret mutluluğunu kaybettiler. İleri gelen ve şımaran o kişiler, ziyanda onlara örnek oldular.

22. وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا İleri gelenler onlara, son derece büyük bir tuzak kurdular. Âlûsî şöyle der: Kübbâr, son derece büyük demektir. Bu, din hususunda onlara tuzak kurmak, dine girmelerini engellemek ve Nuh (a.s.)'a eziyet etmeye onları teşvik ve tahrik etmektir.[16]

23. وَقَالُوا لا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلا سُوَاعًا وَلا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا Dediler ki, sakın putlara ibadeti bırakıp da, Nuh'un Rabbine tapmayasınız. Özellikle şu beş putu, yani Vedd, Suvâ', Yeğûs, Ye'ûk, Nesr'i sakın bırakmayınız. Sâvî şöyle der: Bunlar, Nuh (a.s.) kavminin taptığı putların isimleridir. Onlara göre, bunlar en büyük putlardır. Dolayısıyle, özel olarak onları zikrettiler.[17] Bu onların inkârlarının şiddetinden, tuzak ve hileye iyice bulaşmalarından ileri gelmektedir. Samimi öğütçü kılığına giriyor ve zayıf kimseleri atalarına ibadette tutmak için çeşitli hile ve tuzaklara başvuruyorlardı.

24. وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا İleri gelenleri, aldanma ve sapma yollarını onlara süslü göstererek birçok insanı saptırdılar. Bundan sonra Nuh (a.s.) da onların sapmaları için beddua etti: وَلا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلاَّ ضَلالا Rabbim! Taşkınlık ve zulümlerine karşı, onların, sapıklık üzerine sapıklıklarını arttır. Tefsirciler şöyle der: Nuh (a.s.), Allah'ın, "Kavminden iman etmiş olanların dışında artık hiç kimse asla inanmayacak"[18] meâlindeki âyetiyle

14 et-Teshîl, 4/151.
15 Rûhu'l-meânî, 29/76. Yerin yuvarlıklığı konusunda, bkz, aynı tefsir, Lukmân sûresi.
16 Rûhu'l-meânî, 29/76.
17 Sâvî Hâşiyesi, 4/251.
18 Hud sûresi, 11/36.

haber vermesi sayesinde, iman etmelerinden ümit kestiği için onlara beddua etti. Allah da duasını kabul edip onları suda boğdu. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu:

25. مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا Suç ve günah işlemeleri, inkâr ve taşkınlıktaki ısrarları yüzünden tufanla boğuldular ve ateşe sokuldular. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu, Allah'ın sözündendir. Onların durumunu bildirmek için söylemiştir. مما daki ما zâid olup pekiştirmek içindir. Bu ما nın öne alınması da pekiştirme içindir. Onların tufanla boğulmaları ve ateşe sokulmalarının, sadece hataları, yani inkâr ve diğer günahları sebebiyle olduğunu açıklamak için böyle yapılmıştır.[19] فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا Kendilerine yardım edecek veya Allah'ın azabını savacak hiç kimse bulamadılar. Ebussuûd şöyle der: Bu âyette, onların Allah'tan başka ilahlar edindiklerine ve bu ilahların onlara yardım edemediklerine bir tariz ve onlarla alay vardır.[20]

26. وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا Nuh dedi ki: Ey Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiçkimseyi bırakma İbn Cüzeyy şöyle der: Deyyâr, genel olumsuzlukta kullanılan isimlerdendir. "Evde hiç kimse yok" manasına ما في الدار ديار denilir.[21]

Sonra Nuh (a.s.) şu sözüyle bunun sebebini açıkladı:

27. إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا Çünkü Sen onlardan birini bırakırsan, kullarını doğru yoldan saptırırlar ve onların soyundan kâfir ve günahkârdan başkası gelmez. Fahreddin Râzî şöyle der: Eğer, "Nuh (a.s.) bunu nasıl bildi?" denilirse, şöyle cevap veririz: Nuh (a.s.) bunu istikrâ yani tümevarım yoluyla bilmiştir. Çünkü o, 950 sene onların içinde kaldı. Huylarını anladı ve onları denedi. Kişi oğlunu Nuh (a.s.)'a götürüyor ve şöyle diyordu: "Oğlum! Bu adamdan sakın. Kuşkusuz o çok yalancıdır. Babam da bana böyle vasiyet etmişti". Bu şekilde, büyükler ölür, küçükler büyürdü. İşte bunun içindir ki Nuh (a.s.), "Onlar sadece inkârcı kâfir doğururlar" demiştir:

Nuh (a.s.) kâfirlere beddua ettikten sonra, ardından mü'minlere dua ederek şöyle dedi:

28. رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girmeleri, iman eden erkek ve kadınları bağışla. Nuh (a.s.) kendisiyle başladı. Sonra anne ve babasını zikretti. Sonra da bütün erkek ve kadınları içine alacak şekilde duasını genelleştirdi ki, daha etkili ve kapsamlı olsun. وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا Rabbim! Âyetlerini inkâr edip peygamberlerini yalanlayanların, dünya ve ahirette helâk ve hüsrandan başka bir şeylerini arttırma.

19 et-Teshîl, 4/151.
20 Ebussuûd, 5/199.
21 et-Teshîl, 4/151.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. أعلنت Açıktan davet ettim" ile "أسررت gizli davet ettim" "جهارا açıktan" ile "اسرارا gizlice" "ليلا geceleyin" ile "نهارا gündüzleyin" ve "يعيدكم sizi iade eder" ile "يخرجكم sizi çıkarır" arasında tıbâk vardır.

2. "جعلوا أصابعهم في آذانهم Parmaklarını kulaklarına tıkadılar" âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Parmaklardan maksat uçlarıdır. Bu, zikr-i küll irade-i cûz türündendir.

3. "والله أنبتكم من الأرض نباتا Allah sizi yeryüzünden bitirdi" âyetinde istiâre-i tebeiyye vardır. Yüce Allah onların yaratılma ve çeşitli aşamalarda geliştirilmelerini yeryüzünün çıkarmış olduğu bitkiye benzetti ve istiâre-i tebeiyye yoluyla نبات lafzından أنبت fiilini türetip müsteâr olarak kullandı.

4. "ويخرجكم اخراجا Ve sizi çıkarır" "اسررت لهم اسرارا Onları gizlice çağırdım" ve "استكبروا استكبارا Kibirlendiler" cümlelerinde إسرارا وإخراجا ve استكبارا gibi mastarlar manayı te'kîd etmek için zikredilmişlerdir. Edebiyatta buna itnâb denilir.

5. "... وقالوا لا تذرن آلهتكم ولا تذرن ودا ولا سواعا Dediler ki: Sakın ilahlarınızı bırakmayın! Özellikle Vedd'i, Suvâ'ı ve ... bırakmayın!" âyetinde umumdan sonra hususun zikri vardır. "رب اغفرلي ولوالدي ولمن دخل بيتي مؤمنا وللمؤمنين والمؤمنات Rabbim! Beni, ana-babamı, mü'min olarak evime girenleri, mü'min erkekleri ve mü'min kadınları bağışla!" âyetinde ise öncekinin aksine hususta sonra umum zikredilmiştir. Her ikisi de itnâb babındandır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

6. أطوارا ve وقارا، انهارا، مدرارا gibi âyet sonlarının birbirine uygunluğu gözetilerek secî murassa yapılmıştır.

FAYDALI BİLGİLER

Tefsir âlimleri Yüce Allah'ın "مما خطيئاتهم أغرقوا فأدخلوا ناراً Hataları sebebiyle boğduruldular ve ateşe sokuldular!" meâlindeki âyetini, kabir azabına delil getirdiler. Dediler ki: Bundan maksat kabir ateşi ve kabir azabıdır. Çünkü Yüce Allah فأدخلوا ناراً Ateşe sokuldular" Fiilini "ف" ile atfetti, ف ise takip ile birlikte tertip ifade eder. Yani boğdurulmalarının ardından hemen ateşe sokulduklarını belirtir. Halbuki onlar ahiret ateşini henüz tatmamışlardır. Bu durum, azaptan maksadın kabir azabı olduğunu gösterir. Bu, güzel bir delillendirmedir.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Nuh sûresi"nin tefsiri bitti.

CİN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir: 28 ayettir.

Takdim

Cin sûresi Mekke'de inmiştir. "Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve hesap" gibi İslâm inançlarının temellerini ele alır. Sûrenin asıl üzerinde durduğu konu cinler ve onlarla ilgili özel durumlardır. Cinlerin Kur'ân'ı dinlemelerinden başlayarak imana girmelerine kadar olan olayları anlatır. Sûre, cinlerin gökleri gizlice dinlemeleri, kendilerine yakıcı ateşlerin atılması, gayba ait bazı sırlardan haberdâr olmaları ve daha birçok heyecan verici, cinlere mahsus enteresan bazı haberleri ele alır.

Bu mübarek sûre, bir grup cinnin Kur'ân'ı dinlediklerini, ondaki parlak ifadeden etkilendiklerini ve dinler dinlemez iman edip kavimlerini de imana davet ettiklerini haber vererek başlar: «De ki, cinlerden bir topluluğun, dinleyip de, "Biz harikulade güzel bir Kur'ân dinledik" dedikleri bana vahyolunmuştur.»

Sonra sûre, cinlerin Allah'ı yücelttiklerinden, O'nu noksan sıfatlardan tenzih ettiklerinden, sadece O'na ibadet ettikleri ve Allah'ın çocuğu olduğunu söyleyenlere akılsız dediklerinden söz eder: «Hakikat şu ki, Rabbimizin şanı çok yücedir, ne eş ne de çocuk edinmiştir. Doğrusu, bizim beyinsizimiz, Allah hakkında pek aşırı yalanlar uyduruyormuş.»

Daha sonra sûre, cinlerin gizlice gökleri dinlediğinden, göklerin, meleklerden oluşan muhâfızlarla çevrilmiş olduğundan, Rasulullah (s.a.v.) gönderildikten sonra gökleri dinleyen bu cinler üzerine alevli ateşler gönderildiğinden ve cinlerin bu garip olaya hayret etmelerinden bahseder: «Doğrusu biz, göğü yokladık. Fakat onu sert bekçiler, alevler ve meş'alelerle doldurulmuş bulduk. Halbuki biz, onun bazı kısımlarında dinlemek için oturacak yerler bulup oturuyorduk. Şimdi kim dinlemek isterse, kendisini gözetleyen bir ateş kıvılcımı buluyor.»

Sonra bu sûre, cinlerin mü'min ve kâfir diye iki gruba ayrıldığını ve her iki grubun sonunun ne olacağını anlatır: «İçimizde teslimiyet gösterenler de var, hak yoldan sapanlar da var. Teslimiyet gösterenler, doğru yolu arayanlardır. Hak yoldan sapanlara gelince, onlar Cehenneme odun olmuşlardır.»

Daha sonra sûre, Rasulullah (s.a.v.)'ın davet etmesini ve Kur'ân okuduğunu işitince cinlerin onun etrafına toplanmasını anlatır: «Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi. De ki: Ben ancak Rabbime yalvarırım ve O'na hiç kimseyi ortak koşmam.»

Bundan sonra sûre, Rasulullah (s.a.v.)'a; Allah'a teslim olduğunu, O'na boyun eğdiğini, samimi bir amelle sadece Allah'a kulluk ettiğini ve kendisinde güç ve kuvvet olmadığını açıklamasını emreder: «De ki: "Ben ancak, Rabbime yalvarırım ve O'na kimseyi ortak koşmam." De ki: "Doğrusu ben size ne zarar verme, ne de fayda sağlama gücüne sahibim." De ki: "Gerçekten Allah'a karşı beni kimse himaye edemez, O'ndan başka sığınacak kimse de bulamam."»

Bu mübarek sûre, gaybı sadece Allah'ın bildiğini, O'nun ilminin kâinattaki her şeyi kuşattığını açıklayarak sona erer: «O, bütün gaybı bilendir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz. Ancak dilediği elçi bunun dışındadır. Çünkü Allah, onun önünden ve ardından gözcüler salar.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ۝١
يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝٢ وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ
جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ۝٣ وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا
عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۝٤ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ
كَذِبًا ۝٥ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ
فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ۝٦ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ
أَحَدًا ۝٧ وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا
وَشُهُبًا ۝٨ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ
يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا ۝٩ وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي
الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ۝١٠ وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ
وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ۝١١ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعْجِزَ
اللّٰهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ۝١٢ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ
آمَنَّا بِهِ ۖ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ۝١٣
وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ ۖ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ
تَحَرَّوْا رَشَدًا ۝١٤ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا
۝١٥ وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا ۝١٦
لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ۝١٧
وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ أَحَدًا ۝١٨ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ
عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ۝١٩ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي
وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ۝٢٠ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ۝٢١
قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللّٰهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۝٢٢

إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ ۚ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ
نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ
فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ إِنْ أَدْرِىٓ
أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّىٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ
فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ
يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟
رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

Bismillahirrahmanirrahim

1, 2. De ki: Cinlerden bir topluluğun dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: "Gerçekten biz, doğru yola ileten harikulade güzel bir Kur'ân dinledik de ona iman ettik. Artık kimseyi Rabbimize ortak koşmayacağız."

3. "Hakikat şu ki, Rabbimizin şanı çok yücedir. O, ne eş, ne de çocuk edinmiştir.

4. Doğrusu bizim beyinsiz olanımız, Allah hakkında pek aşırı yalanlar uyduruyormuş.

5. Halbuki biz, gerek insanlar gerekse cinler, Allah hakkında asla yalan söylemezler sanmıştık.

6. Şu da gerçek ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Dolayısıyle onların azgınlıklarını arttırırlardı.

7. Onlar da sizin sandığınız gibi, Allah'ın hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı.

8. Doğrusu biz cinler, göğü yokladık, fakat onu sert bekçilerle, alev ve meş'alelerle doldurulmuş bulduk."

9. "Halbuki, biz onun bazı kısımlarında (haber) dinlemek için oturacak yerler (bulup) oturuyorduk; fakat şimdi kim dinlemek isterse, kendisini gözetleyen bir ateş kıvılcımı buluyor.

10. Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murad edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?

11. Gerçekten biz, kimimiz sâlih kişileriz, kimimiz ise bunlardan aşağıdır. Türlü türlü yollar tutmuştuk.

12. (Artık) şu gerçeği şüphesiz anladık ki, biz yeryüzünde bulunsak da Allah'ı yıldıramayız (başka yere) kaçmakla da O'nu yıldıramayacağız.

13. Doğrusu biz, o hidâyeti işitince O'na iman ettik. Kim Rabbine iman ederse, artık ne bir eksikliğe uğratılmasından, ne de haksızlık edilmesinden korkar.

14. İçimizde, teslimiyet gösterenler de var, hak yoldan sapanlar da var. Teslimiyet gösteren kimseler, doğru yolu arayanlardır.

15. Hak yoldan sapan zalimlere gelince, onlar Cehenneme odun oldular."

16, 17. Şayet doğru yolda gitselerdi, bu hususta kendilerini denememiz için onlara bol su verirdik. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse, Rabbi onu gitgide artan çetin bir azaba uğratır.

18. Mescidler şüphesiz Allah'ındır. O halde, Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın.

19. Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi.

20. De ki: Ben ancak Rabbime yalvarırım ve O'na kimseyi ortak koşmam.

21. De ki: Doğrusu ben size ne zarar verme, ne de fayda sağlama gücüne sahibim.

22. De ki: Gerçekten Allah'a karşı beni kimse himaye edemez, O'ndan başka sığınacak kimse de bulamam.

23. "(Benim yaptığım) ancak Allah katından olanı, O'nun gönderdiklerini tebliğdir. Artık kim Allah ve Rasulüne karşı gelirse, bilsin ki ona (kendi gibilerle birlikte), içinde ebedî kalacakları Cehennem ateşi vardır."

24. Sonunda, tehdid edilip durduklarını (azabı, kıyameti) gördükleri zaman, kim yardımcı olarak daha güçsüz ve sayıca daha az imiş, bileceklerdir.

25. De ki: Tehdit edilegeldiğiniz (azap), yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyar, ben bilmem.

26. O gaybı bilir. Gaybı kimseye bildirmez.

27. Ancak peygamber olmasını istedikleri bunun dışındadır. Çünkü O, peygamberlerin önünden ve ardından gözcüler salar.

28. Ki böylece peygamberlerin Rabblerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin. Allah onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır.

KELİMELERİN İZAHI

الرشد : Rüşd; hak ve doğru demektir.

جد : Cedd, lügatte, büyüklük, ululuk ve güçlülük demektir. Bir kimse, başkasının nazarında büyürse, جد فلان في عيني der. Cedd, aynı zamanda pay ve dede demektir.

حرسا : Hares, koruyucu manasına gelen حارس kelimesinin çoğuludur. Veya خَدَم yani hizmetçiler gibi, topluluk ismidir. Koruyucular manasına حَرَس ve حُرّاس denir. حارس de, bir şeyi koruyan, bekleyip gözeten demektir.

قِدَداً : Kıded, قِدَّة kelimesinin çoğulu olup çeşitli, muhtelif demektir, şâir şöyle der:

وإذ هم طرائق في أهوائهم قدد

Bir de bakarsın ki, onlar muhtelif arzuları olan kimselerdir.[1]

غدقا : Ğadak; çok ve bol demektir.

القاسطون: Kâsitûn, hak yoldan sapanlar demektir. Kişi bir şeyden saptığında قسط الرجل denilir.

صعدا : Saad, insanın güç yetiremeyeceği, insana hâkim olan zor şey demektir. İnsan meşakkat içerisinde bulunduğunda, فلان في صعد من أمره denir.

يسلكه : Onu sokar.

لبدا : Libed, üst üste birikmiş olarak, manasınadır. Bir şey birbiri üstüne biriktiğinde تلبد الشئ denir:

ملتحداً : Mültehad, insanın korunacağı barınak ve sığınak demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ Ey Peygamber! Kavmine de ki: Cinlerden bir grubun benim Kur'ân okumamı dinlediklerini, ona inandıklarını, tasdîk edip müslüman olduklarını Rabbim bana vahyetti. فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا Bu cinler,

1 el-Bahr, 8/344.

döndüklerinde kavimlerine şöyle dediler: Biz, harikulade, güzel, nazmının güzelliği edebî üslubu ve kapsadığı güzel hikmet ve öğütleri etkileyici bir Kur'ân dinledik. عجبا Kelimesi mastar olup te'kîd (vurgu) ifade etmesi için sıfat olarak kullanılmıştır. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) sabah namazında Kur'ân okurken cinler onu dinlediler. Rasulullah (s.a.v.) ne onları ne de dinlemelerini fark etti. Ancak bu olay ona vahy vasıtasıyle bildirilmiştir.[2] قل اوحي إليّ De ki, bana vahyedildi" âyet-i kerîmesi bunun delilidir. Yüce Allah'ın Ahkâf sûresinde, cinlerle ilgili olarak Peygamber'e anlattığı şu haber bunu destekler: "Hani cinlerden bir grubu, Kur'ân'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'ân'ı dinlemeye hazır olunca, "susun" demişler. Kur'ân'ın okunması bitince, uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi."[3] Cinlerin Kur'ân'ı dinlediklerini haber vermekten maksat, iman etme hususunda ağır davrandıkları için Kureyş'i ve Arapları kınama ve azarlamadır. Çünkü cinler onlardan daha hayırlı idiler ve onlardan daha çabuk iman ettiler. Zira cinler, Kur'ân'ı işitir işitmez ona saygı gösterdiler, iman ettiler ve kavimlerine birer uyarıcı olarak döndüler. Kur'ân'ın kendi dilleriyle indiği Araplar ise bunun aksini yaptılar. Onlar, Kur'ân'ın mucize bir kelâm olduğunu, Muhammed (s.a.v.)'in ise okuma-yazma bilmeyen bir ümmî olduğunu bile bile Kur'ân'ı yalanlayıp alay ettiler. İnsanların durumu ile cinlerin durumu arasında ne kadar fark var!

2. يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا Bu Kur'ân hakka ve doğruya iletir. Dolayısıyle biz de ona iman ettik. Daha önce içinde bulunduğumuz şirke asla dönmeyeceğiz. Bu günden sonra artık, yarattıklarından hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacağız. Hâzin şöyle der: Bu âyet, bu grubun daha önce müşrik olduğuna delildir.[4]

3. وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا Hakikat şu ki, Rabbimizin azamet ve şanı yücedir. O'nun ne bir eşi vardır, ne de herhangi bir oğlu. Çünkü eş ihtiyaç için, oğul da yalnızlığı gidermek için edinilir. Oysa Yüce Allah, bu eksikliklerden uzaktır.

4. وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا İçimizdeki câhil ahmak, Allah'ın azamet ve kudsiyetine yakışmayan şeyleri O'na nisbet ediyor ve hak ve itidal sınırından uzak batıl sözler söylüyordu. Mücâhid der ki: Âyetteki "sefih"ten maksat İblis'tir. İblis, cinleri Allah'tan başkasına ibadet etmeye çağırmıştı.[5]

5. وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا Biz, ne insanlardan ne de cinlerden hiç birinin, Allah'a eş ve çocuk nisbet ederek O'nun hakkında yalan söylemeyeceğini umuyorduk. Fakat bu Kur'ân'ı dinleyip ona iman edince anladık ki, onlar bu hususta, Allah hakkında yalan söylemişlerdir.[6] Taberî şöyle der: Bu cin grubu Kur'ân'ı dinlediklerinde, Allah hakkında yalan söylemeye cesaret eden herhangi bir kimsenin

2 Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Müslim'in, "Salât/149'da İbn Abbas'tan rivayet ettiği şu hadis bunu gösterir: "Rasulullah (s.a.v.) ne cinlere Kur'ân okudu, ne de onları gördü..." İbn Mesud'tan bunun aksine bir rivayet vardır.

3 Ahkâf sûresi, 46/29.

4 Hâzin, 4/158.

5 Kurtubî, 19/9.

6 Bu, İbn Kesîr'in görüşünün özetidir. Onu, biraz tasarrufta bulunarak naklettik.

bulunduğunu öğrenince yadırgadılar. Çünkü onlar Kur'ân'ı dinlemeden ve Allah'ın eşi ve çocuğu olduğunu iddia edenleri Allah'ın yalanladığını öğrenmeden önce, İblis'in doğru sözlü olduğunu sanıyorlardı. Kur'ân'ı dinleyince, bu hususta İblis'in yalan söylediğini kesin olarak anladılar ve bu nedenle ona sefih dediler.[7]

6. وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا İnsanlardan bir grup kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlar da bununla onların azgınlık, sapıklık, kibir ve günahlarını arttırırlardı. Ebussuûd şöyle der: Adam, geceleyin ıssız bir vadide bulunup da başına bir şey gelmesinden korkunca, "Kavminin sefihlerinden bu vadinin efendisine yani cinlerden onların büyüğüne sığınırım" derdi. Büyük cinler bunu işitince, "İnsanların ve cinlerin efendisi olduk" derlerdi. Dolayısıyla bu insanlar, cinlerin kibir ve gururlarını arttırırlardı. İşte Yüce Allah'ın فزادوهم رهقا âyetinin manası budur.[8]

7. وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا Ey cin topluluğu! İnsanların inanmayanları da sizin sandığınız gibi, öldükten sonra, Allah'ın hiç kimseyi diriltmeyeceğini sandılar da, yine sizin gibi onlar da öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettiler.[9]

8. وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا Cinler şöyle der: Gök ehlinin sözlerini dinlemek için oraya çıkmak istedik. Fakat göklerin, onları koruyan birçok melek ve göklere yaklaşmaya çalışanlara atılan yakıcı alevlerle doldurulmuş olduğunu gördük.

9. وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ Oysa, Muhammed (s.a.v.) gönderilmeden önce biz, göklerle ilgili haberleri dinlemek ve onları kâhinlere bildirmek için göklerin kapısını çalardık. فَمَن يَسْتَمِعِ الآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا Şimdi kim, gizli gizli dinlemeye çalışsa, gözetleme yerinde kendisini bekleyen ve onu yakıp yok edecek ateşi bulur.

10. وَأَنَّا لا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي الأَرْضِ Biz cinler topluluğu, Allah'ın yeryüzü sakinlerine ne yapacağını bilmiyoruz. Yine bilmiyoruz ki, gökyüzünün bekçi ve alevlerle dolması, Allah'ın yeryüzündekilere indirmek istediği bir azaptan dolayı mı, أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا yoksa, Allah'ın, içlerinde onları gerçeğe götürecek bir peygamber göndermek sûretiyle onlar hakkında istediği bir hayırdan dolayı mıdır? Bu ifade, cinlerin edepli davrandıklarını gösteren bir ifadedir. Şöyle ki, Allah'a hayrı nisbet edip şerri nisbet etmeyerek şöyle dediler: "Yeryüzündekilere kötülük mü murat edildi? Yoksa Rableri ona bir hayır mı diledi?" İbn Kesîr şöyle der: Bu olaydan önce yıldızlardan ateşler atılıyordu. Bu durum cinleri, bu olayın sebebini araştırmaya sevketti. Yeryüzünün doğu ve batısını dolaşmaya başladılar. Rasulullah (s.a.v.)'in, Ashâbı (r. anhum) ile birlikte namaz kılarken Kur'ân okuduğunu gördüler: Göğün,

---

7 Taberî, 29/68.

8 Ebussuûd, 5/200.

9 Âyetlerin akışından açıkça, anlaşıldığına göre bu ifade Kur'ân dinleyen cinlerin, kavimlerine söyledikleri sözlerdendir. Taberî'nin tercihi de budur. Bazı tefsirciler bu sözün, Allah'ın Rasulüne gönderdiği vahiyden olduğu görüşünü tercih eder. Buna göre mana şöyledir: "Ey Kureyş topluluğu! Cinler de, sizin gibi, öldükten sora dirilmeyi inkâr ediyorlardı. Fakat Kur'ân'ı dinleyince doğru yolu buldular. Siz de doğru yolu bulsanız ya!".

bunun için korunduğunu anladılar. Kur'ân'ı dinlemek arzusuyla ona yaklaşıp daha sonra müslüman oldular.[10]

11. وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ İçimizden itaatkâr ve sâlih olanlar vardır. Bunlar, Allah'ın razı olacağı işleri yaparlar. İçimizde sâlih olmayanlar da vardır. İbn Cüzeyy şöyle der: دون ذلك sözleriyle; ya tam sâlih olmayanları kastettiler veya hiç sâlih olmayanları.[11] كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا Biz, çeşitli fırka ve mezheplere ayrılmışız. İçimizde sâlih olanlar da var, günahkâr olanlar da var. Yine içimizde takvâ sahibi olan da var, Allah'tan korkmayan da var.

12. وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا Biz anladık ki, Allah bize güç yetiriyor ve biz nerede olursak olalım, O'nun eli ve gücü altındayız, kaçmakla O'nu acze düşüremeyeceğiz, bize kötülük yapmak istediği takdirde O'nun azabından kaçıp kurtulamayacağız. Kurtubî şöyle der: Allah'ın âyetlerini düşünmek ve delil çıkarmak yoluyla anladık ki, biz O'nun eli ve gücü altındayız. Kaçmakla veya başka bir yolla O'ndan kurtulamayız.[12]

Bundan sonra cinler, kendilerine iman nimetini verdiği ve Kur'ân'ı dinleyerek hidâyet bulmalarını sağladığı içirı tekrar Allah'a şükrettiler.

13. وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَى آمَنَّا بِهِ Kur'ân-ı Kerîm'i dinleyince ona ve onu indirene inandık. Peygamberliği hususunda Muhammed (s.a.v.)'i tasdik ettik. فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا Kim Yüce Allah'a inanırsa o, ne iyiliklerinin eksileceğinden, ne de günahlarının arttırılarak kendisine zulmedileceğinden korkar. İbn Abbas şöyle der: Sevaplarının eksiltileceğinden ve günahlarının çoğaltılacağından korkmaz. Çünkü âyette geçen بَخْس eksiklik, رَهَق ise zulüm demektir.[13]

14. وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ Kur'ân'ı dinledikten sonra bizden müslüman olup, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini tasdik eden de oldu, haktan sapıp inanmayan da oldu. Tefsirciler şöyle der: Kişi, haktan sapıp zulmettiğinde قسط الرجل âdil davrandığında ise أقسط denir. Birincinin ism-i fâili قاسط ikincinin ise, مُقْسِط gelir. "Yüce Allah âdil olanları sever"[14] meâlindeki âyette bu manada kullanılmıştır. Kâsit ise zalim ve haktan sapan demektir. فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا Kim İslâm'a sarılır ve Peygamber (s.a.v.)'e uyarsa işte o, doğruya yönelmiş, kurtuluş ve mutluluk yoluna girmiştir.

15. وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا Hak yoldan ve imandan sapan zalimlere gelince onlar Cehennem odunu olacaklardır. Cehennem, insan kâfirleri ile tutuşturulduğu

10 Muhtasarı: İbn Kesîr, 3/557.
11 et-Teshîl, 4/153.
12 Kurtubî, 19/15.
13 Kurtubî, 19/16.
14 Mâide sûresi, 5/42.

gibi onlarla da tutuşturulacaktır. Burada cinlerin sözleri sona erdi.[15] Bu sözler, onların imanlarının kuvvetini, doğruluk ve samimiyetlerini gösteren sözlerdendir.

Bundan sonra Yüce Allah, Mekke halkı hakkında haber vermek üzere şöyle buyurdu:

16. وَأَلَّوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا O kâfirler iman edip Allah'ın şeriat yolunda dosdoğru olsalardı onlara bol bol su verir yani onlara bolca rızık verir, ahirette elde edecekleri ebedî nimete ilaveten onlara bol nimet verirdik. Böylece hem dünya hem de ahiret üstünlüğünü kazanırlardı. İbn Cüzeyy şöyle der: ماء غدقا den maksat çok sudur. Bu, rızkın bollaştırılmasında kullanılmış bir istiâredir. الطريق dan maksat da, İslâm yolu ve Allah'a itaattir. Yani, bu yolda dosdoğru yürüselerdi, Allah onların rızkını mutlaka bollaştırırdı. Bu, Yüce Allah'ın, "O ülkelerin halkı inansalar ve korunsalardı, elbette üstlerine gökten ve yerden nice bereket kapısı açardık"[16] meâlindeki âyetine benzer.[17]

17. لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا Şükür mü yoksa inkâr mı edecekler diye onları denemek için rızıklarını bollaştırırdık. Kim Allah'a itaat ve ibadetten yüz çevirirse, Rabbi onu, şiddetli, meşakkatli ve asla rahat edemeyeceği bir azaba sokar. Katâde der ki: صعدا den maksat, içinde rahat edilemeyen azaptır.[18]

İkrime de şöyle der: صعدا Cehennemde bulunan düz bir kayadır. Cehennem ehline onun üstüne çıkması emredilir. En üst kısmına çıktığında Cehenneme indirilir.[19]

18. وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا Bu âyet, "de ki, bana vahyolundu" meâlindeki âyetin ifadesi, Peygambere (s.a.v.) vahy edilen şeyler cümlesindendir. Yani, mescitlerin ve ibadet yerlerinin Allah'a ait olduğu bana vahyedildi. Öyleyse buralarda O'ndan başkasına ibadet etmeyin, sırf Allah'a ibadet edin. Mücâhid şöyle der: Yahudi ve Hıristiyanlar kilise ve havralarına girdiklerinde oralarda Allah'a ortak koşarlardı. Yüce Allah, Peygamberine (s.a.v.) ve mü'minlere, bütün mescitlere girdiklerinde sadece Allah'a ibadet etmelerini emretti.[20]

19. وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا Muhammed (s.a.v.) Rabbine ibadet etmeye kalkınca, cinler, Kur'ân'ı dinlemek arzu ve hırsıyla, nerdeyse aşırı kalabalıktan birbirlerinin üstüne binerlerdi. İbn Abbas şöyle der: Kur'ân'ı dinlemek için neredeyse kendilerini onun üzerine atıyorlardı.[21] Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.)'i şereflendirmek ve değerini arttırmak için ismini zikretmeyip "Allah'ın kulu" diyerek kulluk sıfatıyla niteledi.

---

15 Bu, cumhurun görüşüdür. Bundan sonraki âyetler, cinlerin sözlerinin devamı değil, Allah'ın, Rasulüne vahyettiği sözündendir.
16 A'râf sûresi, 7/96.
17 et-Teshîl, 4/154.
18 Taberî, 29l73.
19 el-Bahr, 8/352.
20 Kurtubî, 19/21.
21 el-Bahr, 8/353.

20. قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا Ey Peygamber! Senden dinini bırakmanı isteyen o kâfirlere de ki: Ben ancak, tek olan Rabbime ibadet ederim. Allah'a, başkasını yani ne bir insanı, ne de bir putu ortak koşmam. Sâvî şöyle der: Bu âyetin nüzûl sebebi şudur. Kureyş kâfirleri Peygambere (s.a.v.) dediler ki: Sen büyük bir şey getirdin. Bütün insanların düşmanı oldun. Bu işten vazgeç. Biz Seni korur ve yardım ederiz. Bunun üzerine bu âyetler indi.[22]

21. قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا Ey Peygamber! Onlarla tartışırken şöyle de: Ben sizden herhangi bir zararı savamam. Size herhangi bir yararın da olmaz. Bunu, ancak âlemlerin Rabbi olan Allah yapabilir.

22. قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا Onlara şunu da söyle: Allah'a isyan ettiğim takdirde, O'nun azabından beni kimse kurtaramaz. Kendime ne bir yardımcı ne de O'ndan korunacak bir sığınak bulabilirim. Bu durumda istediğiniz şeyi nasıl yapabilirim?! Katâde, "ملتحدا den maksat, sığınak ve yardımcıdır" der.[23]

23. إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ Ben herhangi bir sığınak bulamam. Ancak Allah'ın bana emrettiği gibi, Rabbimin risaletini tebliğ ettiğim, size öğüt ve irşatta bulunduğum zaman, işte o zaman Rabbim beni azaptan korur. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Ey Rasul! Rabbinden Sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun."[24] İbn Kesîr şöyle der: Beni Allah'ın azabından ancak, üzerime edasını farz kıldığı emirler tebliğ etmem koruyup kurtarır.[25] وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا Kim, Allah ve Rasulünü yalanlar, Allah'a kavuşacağına inanmaz ve âyetleri dinleyip emirleri düşünmekten yüz çevirirse, onun cezası Cehennemdir. Asla oradan çıkamaz. مَنْ nin manası nazar-ı itibare alınarak خالدين çoğul olarak gelmiştir. Çünkü bu kelimenin lafzı müfret, manası çoğuldur.

24. حَتَّى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا Sonunda, müşrikler kendilerine vaadedilen azabı görünce, işte o zaman, kimin yardımcısı ve destekçisi daha zayıf, kimin ordusu ve askeri daha az, onların mı, yoksa Allah'ı birleyen mü'minlerin mi, anlayacaklardır. Kuşkusuz Allah mü'min kullarının yardımcısıdır. Dolayısıyle onların yardımcısı daha kuvvetli ve destekçileri daha çoktur. Çünkü Allah ve itaatkâr melekleri onlarla beraberdir.

25. قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا Ey Peygamber! Onlara de ki, size vaadedilen o azabın zamanı yakın mı, yoksa uzak mı? Uzun bir müddet ve belli bir vakti var mı bilmiyorum. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) yalanlayanları, Cehennem ateşi ile korkuttukça ve kıyametin şiddetlerinden sakındırdıkça onun sözünü hafife alır ve ona, "Bu azap ne zaman? Bu kıyamet ne zaman kopacak?"

22 Sâvî Hâşiyesi, 4/257.
23 Taberî, 29/76.
24 Mâide sûresi, 5/67.
25 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/5.

diye sorarlardı. Bunun üzerine Yüce Allah Peygamberine (s.a.v.), onlara "Onun zamanı yakın mı yoksa uzak mı bilmiyorum" demesini emretti.

26. عَالِمُ الْغَيْبِ فَلا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا Yüce Allah, gözlerin görmediğini, nazarlardan uzak olanı bilir. Yarattıklarından hiçbirini gaybından haberdâr etmez.

27. إِلاَّ مَنِ ارْتَضَى مِن رَّسُولٍ Ancak Allah'ın peygamberlik için seçip razı olduğu kimse hariç. Allah, ona dilediği gaybı gösterir. Tefsirciler şöyle der: Allah (c.c.), bazı peygamberler hariç, hiç kimseye gaybı bildirmez. O peygamberlere, mucize olsun diye, bazı gayıpları bildirir. Çünkü peygamberler mucizelerle desteklenirler. Bazı gayıpları haber vermeleri de, bu mucizelerdendir. Nitekim Yüce Allah, İsa'dan (a.s.) meâlen şöyle nakletmiştir: "Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm"[26] فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا Yüce Allah, Peygamber'in önünden ve arkasından onu cinlerden koruyacak ve Allah'ın kendisine bildirdiği gayb bilgisini zaptetme hususunda ona muhâfızlık edecek melek ve koruyucuları gönderir. Taberî şöyle der:

Yüce Allah, peygamberin önünden ve arkasından onu cinlerden koruyacak muhâfız ve koruyucular gönderir.[27]

28. لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالاتِ رَبِّهِمْ Peygamberlerinin, Allah'ın vahyini onlara bildirdiği şekilde, fazlalık ve eksiklikten korunmuş olarak tebliğ ettiklerinin ortaya çıkması için böyle yaptı.[28] Yüce Allah, olanı, olmuşu ve olacağı bilir. Burada kasıt, Allah'ın ezelde bildiği şeyin ortaya çıkmasıdır. İbn Kesîr şöyle der: Yani, Yüce Allah, emirlerini yerine getirebilmeleri için, peygamberlerini melekleri ile korur. Onlara indirmiş olduğu vahyini de korur ki, Rablerinin emirlerini tebliğ ettiklerini görsün. Halbuki Yüce Allah her şeyi, meydana gelmeden önce kat'î olarak, mutlak bir şekilde bilir.[29] وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا Allah'ın ilmi, peygamberlerde olan her şeyi kuşatmıştır. Onların işlerinden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. O, yerlerde ve göklerde yayılmış olan damla, kum, ağaç yaprağı, deniz köpüğü... her şeyi zaptedip en ince teferruatıyla bilir. Hiçbir şey O'ndan gayb olmaz, hiçbir iş O'ndan gizli kalmaz. Hal böyle olunca, peygamberlere, insanlara tebliğ etmelerini emrettiği, onlardaki vahy ve emirlerini nasıl bilmez?! Peygamberler, bu emirler hakkında nasıl gevşek davranabilirler? Veya onları nasıl arttırır veya eksiltirler, ya da nasıl tahrifat yapabilir, nasıl değiştirebilirler?! Oysa ki, Yüce Allah, o emir ve vahiyleri kuşatmıştır. Büyük küçük her şeyi sayısıyla bilir: "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır. Onları ancak Allah bilir. O, karada ve denizde her ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa, hepsi apaçık bir kitaptadır."[30]

---

26 Âl-i İmrân sûresi, 3/49.

27 Taberî, 29/77.

28 Tefsirciler şöyle der: "Ancak Peygamber'e uyanı bilmemiz için... (Bakara sûresi, 2/ 143) ve "Allah, iman edenleri bilsin ve aranızdan şahitler edinsin diye..." (Âl-i İmrân sûresi, 3/140) gibi âyetlerde, "Allah bilsin diye" şeklinde gelen âyetlerdeki bilgi, sonradan öğrenilen bir bilgi (bedâ) değil, sadece önceki bilginin ortaya çıkışı şeklindeki bilgidir. Çünkü Allah eşyayı ezelî ilmi ile bilir. O bu ilmini sadecekulları için ortaya çıkarır.

29 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/561.

30 En'âm sûresi, 6/59.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. قرآنا عجبا Harikulade güzel bir Kur'ân" âyetinde; Kur'ân lafzı te'kîd ifade etsin diye mastarla sıfatlanmıştır. Vecizliğinin güzelliği ve mucizeliğinin parlaklığında harikulade demektir.

2. فآمنا به ولن نشرك بربنا أحدا O'na iman ettik. Artık kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız" âyetinde tıbâk-ı selb vardır. Çünkü iman, şirkin olmadığını gösterir.

3. نقعد منا مقاعد للسمع Biz onun bazı kısımlarında, haber dinlemek için oturacak yerler (bulup) oturuyorduk" âyetinde cinâs-ı iştikâk vardır. Zira نقعد ve مقاعد kelimeleri arasında güzel bir iştikâk vardır.

4. وانا لا ندري أشر أريد بمن في الأرض أم أراد بهم ربهم رشدا Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murâd edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?" âyetinde, hayrın Allah'a nisbet edilip şerrin edilmemesinde yüce bir üslup vardır. Yaratıcıya karşı edepli davranmak için söylenmiştir. Aynı zamanda الشر ile الرشاد kelimeleri arasında mana bakımından tıbâk vardır.

5. الإنس ile الجن ، ضرا ile رشدا ve المسلمون ve القاسطون kelimeleri arasında tıbâk vardır.

6. "كنا طرائق قددا Türlü türlü yollar tutmuştuk" âyetinde latîf bir istiâre vardır. Burada طرائق kelimesi muhtelif görüşler için müsteâr olarak kullanılmıştır. Bu da latif istiâredendir.

7. صعدا ، رشدا ، رصدا ، ولدا ، احدا ve عددا gibi âyet sonlarına uygunluk için fasıla harflerine riâyet vardır. Bu, edebiyâtta secî murassa' denilen şeydir. En iyisini Allah bilir.

Allah'ın yardımıyle "Cin sûresi"nin tefsiri bitti.

MÜZZEMMİL SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 20 âyettir.

Takdim

Müzzemmil sûresi, Mekke'de inmiştir. Yüce Peygamberin (s.a.v.) hayatından bir bölümünü, yani sırf Allah'a yönelişini, O'na itaatını, gece ibadetini ve Allah'ın kitabını okuyuşunu ele alır. Sûrenin ana konusu Peygamberimiz'in (s.a.v.) hayatıdır. Bunun içindir ki sûreye "Müzzemmil sûresi" denilmiştir.

Bu mübarek sûre Yüce Allah'ın, kulu ve Rasulü Muhammed (s.a.v.)'e göstermiş olduğu lütuf ve rahmetinden zuhur eden nâzik ve güzel bir nidasıyla başlar. O Peygamber ki, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla O'na ibadet uğruna bütün gayretini sarfederdi: "Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç, kalk geceleri namaz kıl. (Gecenin) yarısını kıl. Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tertîl ile oku."

Daha sonra bu sûre, Yüce Allah'ın Peygamberini, vahyi insanlara ciddî ve gayretli olarak tebliğ etmesi ve geceyi ibadetle ihya etmek sûretiyle buna ruhî hazırlık yapması için görevlendirdiği vahyin ağırlığı konusunu ele alır: "Doğrusu Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz. Şüphesiz gece kalkışı, (kalp ve uzuvlar arasında) tam bir uyuma ve sağlam bir kırâate daha elverişlidir. Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşgûliyet vardır."

Bu sûre, Peygamber (s.a.v.)'e müşriklerin eziyetlerine karşı sabretmesini ve Allah intikam alıncaya kadar onlardan güzel bir şekilde uzak durmasını emreder: "Onların söylediklerine katlan. Onlardan güzel bir şekilde uzak dur. Nimet içinde yüzen o yalanlayıcıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver."

Bundan sonra Yüce Allah müşrikleri kıyamet gününde azap ve şiddetli ceza vermekle tehdit eder. O gün orada çocukların saçlarını ağartacak korkunç ve dehşet verici şeyler meydana gelir. "Hiç şüphesiz bizim katımızda (onlar için hazırlanmış) boyunduruklar, yakıcı bir ateş, boğaza duran bir yiyecek ve elem verici bir azap vardır. O gün yeryüzü ve dağlar sarsılır. Dağlar çöküntü ile akıp giden kum yığınına döner."

Bu mübarek sûre, Peygamber (s.a.v.) ve Ashâbı (r. anhum), hayatın bazı işleri için vakit bulsunlar diye, onlara bir rahmet olarak Yüce Allah'ın Peygamber ve mü'minlerin gece ibadet etme yüklerini hafiflettiğini bildirerek sona erer: "Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, (bazen) yarısını, (bazen) üçte birini yatmadan

(ibadetle) geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını Rabbin elbette biliyor. Kendiniz için önden ne iyilik takdim ederseniz Allah katında onu bulursunuz. Hem de daha üstün ve daha büyük mükâfat olmak üzere Allah'tan mağfiret dileyin. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan çok esirgeyendir".

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ① قُمِ الَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ② نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا
③ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ④ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا
ثَقِيلًا ⑤ إِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ⑥ إِنَّ لَكَ
فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ⑦ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا
⑧ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ⑨
وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ⑩ وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ
أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ⑪ إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا ⑫
وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ⑬ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ
وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ⑭ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا
شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا ⑮ فَعَصَى
فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ⑯ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ
كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ⑰ السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ
وَعْدُهُ مَفْعُولًا ⑱ إِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا ⑲
إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ
مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى وَآخَرُونَ
يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَأَقْرِضُوا اللّٰهَ
قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ
خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑳

Bismillahirrahmanirrahim

1. Ey örtünüp bürünen!

2, 3, 4. Birazı hariç geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarsını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tertîl ile oku.

5. Doğrusu biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz.

6. Şüphesiz gece saatleri, daha ağır ve sağlam bir kırâate daha elverişlidir.

7. Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet var.

8. Rabbinin adını an. Mutlak ihlâs ile O'na yönel.

9. O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka ilah yoktur. Öyleyse yalnız O'na dayan.

10. Onların söylediklerine katlan ve onlardan güzellikle ayrıl.

11. Nimet içinde yüzen o yalanlayıcıları Bana bırak ve onlara biraz mühlet ver.

12, 13. Hiç şüphesiz bizim nezdimizde boyunduruklar, yakıcı bir ateş, boğazdan geçmez bir yiyecek ve elem verici bir azap var.

14. O gün yeryüzü ve dağlar sarsılır; dağlar çöküntü ile akıp giden kum yığınına döner.

15. Nasıl ki Firavun'a bir peygamber göndermiş idiysek doğrusu size de, hakkınızda şahitlik edecek bir peygamber gönderdik.

16. Ama Firavun o peygambere karşı geldi, biz de onu ağır ve çetin bir şekilde helâk ettik.

17. Peki inkâr ederseniz, çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o günden kendinizi nasıl koruyabileceksiniz?

18. Gökyüzü bile onunla (o günün dehşetiyle) yarılacaktır. Allah'ın vaadi mutlaka yerine gelir.

19. İşte bu (anlatılanlar), şüphesiz bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine bir yol tutar.

20. (Rasulüm!) Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, (bazen) yarısını, (bazen de) üçte birini yatmadan (ibadetle) geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da (böyle yaptığını) Rabbin elbette biliyor. Gece ve gündüzü ölçüp biçen ancak Allah'tır. O sizin, bunu yapamayacağınızı bildiği için, sizi bağışladı. Artık, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki, içinizden

hasta(lanan)lar olacak, diğer bir kısmınız Allah'ın lütfundan aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler, başka bir kısmınız da Allah yolunda çarpışacaklardır. O halde Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekâtı verin Allah'a gönül hoşluğuyla borç verin. Kendiniz için önden ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onu bulursunuz; hem de daha üstün ve mükâfatça daha büyük olmak üzere. Allah'tan mağfiret dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir..

KELİMELERİN İZAHI

المزمل: Müzzemmil, elbisesine bürünen demektir. Bir kimse elbisesine bürünüp onunla örtündüğünde تزمل بثوبه denir. Elbise ile başkasını örttüğünde زمل غيره denir. İmreu'l-Kays şöyle der: كبير أناس في بجاد مزمل "Sanki Sebir dağı, çizgili örtüye bürünmüş büyük bir insandır"[1]

سبحا : Sebh, önemli işlerinde tasarruf etmek ve onun için dolaşmak manasınadır. Sebh, aslında, su üstünde yüzmek demektir. Burada, hayatın çeşitli işleri için dolaşmak ve onlarla tasarruf etmek için müsteâr olarak kullanılmıştır.

أنكالا: Enkâl, suçluya vurulan ağır kelepçe manasına gelen نِكْل kelimesinin çoğuludur.

كثيبا : Kesîb, kum yığını demektir.

مهيلا : Mehîl, çöküp dağılarak akan manasınadır. Dilciler şöyle der: Mehîl, ayakla bastığında ayağın altından kayan, altını aldığında akıp dökülen şeydir. مكيل Aslı مكيول olduğu gibi, bunun da aslı مهيول dür.

وبيلا : Vebîl; büyük, şiddetli, âkıbeti korkunç olan demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ "Ey elbisesine bürünen!" Müzzemmil kelimesinin aslı مُتَزَمِّل mütezemmil'dir. Bu, bürünen ve örtünen manasına gelir. Peygambere (s.a.v.) bu vasıfla, yani "Ey bürünen!" diye hitap edilmesi ona karşı ünsiyet ve okşayıcı olma manası ifade eder. Süheylî şöyle der: Araplar, muhatabı azarlamayıp ona nazik davranmak istediklerinde, onu içinde bulunduğu durumla ilgili bir isimle isimlendirirler. Nitekim, Ali (r.a) Fâtıma vâlidemize (r. anhâ) kızdığında toprak üzerinde uyumuş ve bir yanına toprak yapışmış bir haldeyken Rasulullah (s.a.v.)

1 el-Bahr, 8/358.

ona, قم أبا تراب Kalk ey toprağın babası! (Ey topraklı)" demiştir. Rasulullah (s.a.v.) bu ifadesiyle, Ali'yi (r.a.) kınamadığını, ona yumuşak ve nazik davrandığını bildirmek istemiştir. Bu hitabın, ikinci faydası da, gece bürünüp uyuyan herkesin, gece Allah'ı anmaya ve O'na ibadete uyanık olması için dikkatini çekmektir. Çünkü müzzemmil, fiilden türemiş bir isimdir. Muhatap ve bu sıfatı taşıyan herkes bu isimde müşterekti.[2] Bu bürünmenin sebebi de Sahîh-i Buhârî'de rivayet olunan şu olaydır: Vahyin başlangıcında, Rasulullah (s.a.v.) Hira mağarasında iken Cebrâil (a.s.) ona geldiğinde, kalbi titreyerek Hz. Hatice'nin (r. anhâ) yanına döndü ve "زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي Beni örtün, beni örtün, başıma bir şey gelmiş olmasından korkuyorum" dedi ve olanları ona anlattı.[3] Bunun üzerine, "Ey keçesine bürünen ve evinin bir köşesinde yatan!" âyeti indi. Peygamber (s.a.v.), bu durumuyla, rahat ve sükunu tercih eden, görevlendirilmiş olduğu önemli görevlerden kurtulmak isteyen birine benzemişti.

2. قُمِ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلا Bürünmeyi ve örtünmeyi bırak. Gece namazı kılmaya ve gece saatlerce Rabbine ibadet etmeye gayret et ki, o yüce ve güç göreve hazırlanasın. Dikkat et! Bu mühim vazife, Rabbinin davetini insanlara ulaştırma ve onlara yeni dini tebliğ edip açıklama görevidir.

Bundan sonra Yüce Allah, Peygamber'in (s.a.v.) Allah'a ibadetle geçirmesi gereken miktarı açıklamak üzere şöyle buyurdu:

3. نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلا Gecenin yarısını namaz ve ibadetle geçir. Veya yarısından biraz azını.

4. أَوْ زِدْ عَلَيْهِ Veya yarısından biraz daha fazla zamanı ibadetle geçir. Bundan maksat, bu müddetin, gecenin üçte birinden az, üçte ikisinden de çok olmayacak şekilde uzun olmasıdır. İbn Abbas şöyle der: Gece ibadeti Peygamber (s.a.v.)'e farz idi. Çünkü Yüce Allah "قم الليل Gece ibadet yap" buyurmuştur. Sonra, "فاقرؤا ما تيسر منه Ondan kolay olanı okuyun"[4] âyetiyle neshedildi. Bu farz oluşun başlaması ile kaldırılması arasında bir yıl vardır.[5] Sonu başını nesheden sûre bu sûredir. Şöyle ki, Yüce Allah mü'minlere acımış ve şu emri indirerek onların yükünü hafifletmiştir: "Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, (bazen) yarısını, (bazen de) üçte birini yatmadan (ibadetle) geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da (böyle yaptığını) Rabbin elbette biliyor..." وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلا Gece ibadet ederken Kur'ân'ı ağır ağır teennî ile oku ki, Kur'ân'ı anlama ve manalarını düşünmene yardımcı

2 Kurtubî, 19/33.

3 Buhârî, Bed'ul-vahy 3; Tefsîr-i sûre 74, 4,5.

4 Müzzemmil sûresi 73/20.

5 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/171. Rasulullah (s.a.v.) ve Ashâbı (r. anhum), gece ibadetiyle mükellef olmuşlardır ki, davet düşmanlarına karşı koymak için hazırlanmaya teşvik edici olsun ve aynı zamanda onların en mükemmel bir şekilde ruhen ve bedenen terbiye edilmeleri için gece ibadeti ile mükellef kılındılar ki zorluklara, güçlüklere, tehlikeli ve korkunç şeylere sabretsinler ve karşılarına çıkan her zor şey karşısında, kendilerini üstün kılacak şeyi kazansınlar. Bu ruh eğitimi neticesinde müslümanlar, cihâdlara, sabırlara ve Allah yolunda eziyetlere katlanmaları sayesinde, yeryüzünün doğularına ve batılarına sahip olmuşlardır.

olsun. Hâzin şöyle der: Yüce Allah gece ibadetini emredince ardından Kur'ân'ı tertîl ile okumasını emretti ki, namaz kılan kalp huzuru bulabilsin, âyetlerin hakikatlerini ve manalarını düşünüp tefekkür edebilsin. Kur'ân okurken Allah'ın adı zikredildiğinde, namaz kılan kişi, kalbinde Allah'ın büyüklüğünü hisseder. Vaad ve tehdit âyetleri geçince ümit ve korku meydana gelir, kıssalar ve darb-ı meseller geçince ibret alır ve böylece Allah'ı tanıma nuru ile kalbi aydınlanır. Hızlı okumak ise, manaların anlaşılmadıını gösterir. Böylece anlaşılıyor ki, "tertîl"den maksat, Kur'ân'ı okurken kalbin huzur içinde olmasıdır.[6] Rasulullah (s.a.v.) Kur'ân'ı harf harf yani ağır ağır okur ve harfleri iyice çıkarırdı. Her rahmet âyetini okuduğunda durur ve onu isterdi. Her azap âyetini okudukça da durur ve ondan Allah'a sığınırdı.[7]

Yüce Allah uyumamayı, gece ibadet etmeyi ve Kur'ân'ı düşünüp anlamayı emrettikten sonra, bu meşakkatli ve zor üç emrin sebebini açıklayarak şöyle buyurdu:

5. إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا Ey Peygamber! Sana heybetli, azametli, büyük ve yüce bir kelâm indireceğiz. O her şeyi bilen ve her şeye sahip olanın sözü olduğu için bu özellikleri taşır. Fahreddin Râzî şöyle der: Kur'ân'ın "ağır" olmasından maksat onun kadrinin yüceliği ve öneminin büyüklüğüdür. Değerli ve önemi büyük olan her şey "sakîl" yani ağırdır. İşte İbn Abbas'ın **قولا ثقيلا** âyetine, "büyük söz" demesinin manası budur. Bazılarına göre de, bundan maksat, Kur'ân'daki mükelleflere ağır gelen emir ve nehiyler gibi mükellefiyetlerdir. Bana göre nazmın te'vîli şudur: Yüce Allah Peygamberi'ne (s.a.v.) gece namazını emredince sanki şöyle buyurdu: Sana gece namazını emrettim. Çünkü sana büyük bir söz indireceğiz. Kendini bu büyük söze mutlaka hazırlaman lâzım. Bu da gece namazı ile olur. Çünkü insan karanlık gecede Allah'a ibadetle meşgul olur, O'nu anmaya ve O'nun önünde boyun bükmeye yönelirse, o gecede, kendini Allah'ın nur ve azametine hazırlamış olur:[8] Ben derim ki: Bu mana, gece ibadeti ile Kur'ân tilâveti arasında irtibât kurma hususunda çok hoştur. Çünkü Yüce Allah Rasulünü insanları yeni dine çağırmakla görevlendirdi. Bunda nefse ağır gelen mükellefiyetler vardır. Ayrıca bu dinin hüküm ve emirlerini yerine getirmekle insanları mükellef kılmasını emretti. Böyle bir mükellefiyetin, nefisle mücadeleye ve sabra ihtiyacı olduğunda şüphe yoktur. Çünkü bunda, insanların alışmış olduklan inançları bırakmalarına ve atalarından miras olarak aldıkları gelenekleri terketmeye teşvik vardır. Ey Peygamber! Bu durumda sen birçok yorucu şeyle ve bu davet ve insanları onu kabule teşvik yolunda büyük tehlikelerle karşı karşıyasın. Hal böyle olunca sen, elbiseye bürünmüş, rahat ve sükuna dalmış, meşakkatlerden ve uzun süre ibadet ve çokça teheccüd namazı kılarak nefisle mücâhede etmekten, Kur'ân âyetlerini anlayacak ve düşünecek bir şekilde anlamaktan uzak bir haldeyken, bu büyük görevi nasıl yapabilirsin?! Öyleyse yatağından kalk. Gecenin büyük bir kısmını Rabbine yalvararak uykusuz geçir ki davetin zorluklarına katlanmaya ve bu yeni dini müjdelemeye hazırlanasın. Allahım! Bu ne güzel bir dikkat çekme! Bundan dolayı Peygamber'in kalbi uyanıyor ve ciddi

6 Hâzin, 4/165.

7 Peygamber'in Kur'ân'ı tilaveti ve Kur'ân tilavetinin faziletleri için bkz, İbn Kesîr, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/562.

8 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/174.

bir şekilde işe koyuluyor ve Rabbinin huzurunda ayakları şişinceye kadar ibadet ediyor.

Bundan sonra Yüce Allah, geceyi ibadetle geçirmenin faziletini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

6. إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا Dinlenme, huzur ve gecenin sessizliğinden sonra, kişinin yatağından kalkarak ibadet ve itaat edeceği saatler olan gece saatleri, namaz kılan kimse için gündüz namazından daha zor ve ağırdır. Çünkü gece, uyku ve dinlenme için yaratılmıştır. Onu ibadetle geçirmek nefse daha zor ve ağır gelir. Bu zor işi yapmanın özelliklerinden biri de ruhları kuvvetlendirmek, iradeleri sağlamlaştırmak ve bedenleri güçlendirmektir.

Hiç şüphe yok ki Allah düşmanı kâfirlere karşı cihâd etmek için kuvvetli ruhlara ve güçlü bedenlere ihtiyaç vardır. وَأَقْوَمُ قِيلًا Gece saatleri, daha güzel ve açık okumaya elverişlidir. Çünkü gece sesler sakinleşir. Hareketler kesilir, dolayısıyle ruh daha saf ve zihin daha kavrayıcı olur. Zira geceleyin seslerin kesilmesi ve insanların sakinliği, düşünüp anlamaya ve Kur'ân'ın maksat ve sırlarını kavramaya ruh için daha çok yardımcı olur.

7. إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا Gündüzün işlerinde tasarrufta bulunma, dolaşma ve uzun zaman meşgul olma selahiyetin vardır. O halde gece saatlerini de teheccüd ve ibadete ayır. İbn Cüzeyy şöyle der: Burada Sebh, işlerde tasarruf etme ve meşgul olma manasınadır. Yani, işlerinle meşgul olman için gündüz sana yeter. Geceyi de Rabbine ibadete ayır.[9]

İlahî hitap davet için bir zemin hazırlama mesâbesinde olan bu girişleri yaptıktan sonra, daveti tebliği emre ve Peygamber'e (s.a.v.) bu davetin nasıl yapılacağını nazarî olarak bildirdikten sonra, amelî olarak da nasıl yapılacağını öğretmeye geçti:

8. وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا Davet için, gece ve gündüz Allah'ı anarak yardım iste. İbadet ve O'na tevekkülünde, her şeyi bırakarak tamamen O'na yönel. İşlerinden hiçbirinde O'ndan başkasına dayanma. İbn Kesîr şöyle der: Allah'ı çok çok zikret, herşeyi bırakıp O'na yönel. İşlerini bitirince O'na samimi bir ibadetle ibadet için vakit ayır.[10]

9. رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا Mahlukatın işlerini idare eden ve yaratan O'dur. O yeryüzünün doğularının ve batılarının sahibidir. O'ndan başka ne bir ilah vardır, ne de bir rab. Binaenaleyh sadece O'na güven ve işlerini sadece O'na bırak.

10. وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا O yalanlayıcı beyinsizlerin senin hakkında uydurdukları "sihirbaz, şâir, mecnûn" gibi sözlerle verdikleri eziyete sabret. Çünkü Allah onlara karşı senin yardımcındır. Onlardan uzaklaş, eziyet ve sövmekle onlara karşılık verme. Tefsirciler şöyle der: Âyette geçen "hecr-i cemîl" yani güzel

9 et-Teshîl, 4/157.

10 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/564.

uzaklaşma; azarlama olmadan, sövme ve eziyet olmadan uzaklaşmadır.[11] Bu savaş emri verilmeden önce idi. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Âyetlerimiz hakkında konuşmaya dalanları gördüğünde, onlardan uzak dur"[12] Daha sonra Rasulullah (s.a.v.)'a kâfirlerle savaş ve öldürme emri verilmiştir. Bundaki hikmet şudur: Mü'minler Mekke'de iken az ve zayıf idiler. Geceleyin ibadet ederek güçlüklere alışmaları emredildi ki, bu rûhî eğitimle kendilerini düşmanlarla mücadeleye hazırlasınlar ve sayıları artsın da azgınlık ve taşkınlığa karşı durabilsinler. Bu aşamaya gelmeden önce sabretmek ve sadece dil ile davet etmekle yetinmek gerekir...

Bundan sonra Yüce Allah Kureyş'in ileri gelenlerini tehdit ederek şöyle buyurdu:

11. وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا Ey Peygamber! Âyetlerimi yalanlayan ve dünyada refah içerisinde yaşayıp şımaran o zengin kimseleri bana bırak. Onların kötülüğüne engel olmak için Ben sana yeterim. Sâvî şöyle der: Beni bırak onlardan intikam alayım. Onlar için şefaatçi olma. Bu, Peygamber'in ve kadrinin yüceliğini arttıran ifadelerdendir.[13] Rasulüm! Onlara biraz mühlet ver de şiddetli azaba hak kazansınlar. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.) Mekke'den hicret edinceye kadar onlara mühlet verdi. Mekke'den çıkınca, Allah onlara belâ olarak kıtlık yıllarını verdi. Bu, genel azaptır. Sonra Kureyş'in ileri gelenlerini Bedir'de öldürdü. Bu da özel azaptır.[14]

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklere ahirette hazırlamış olduğu azabı anlattı:

12. إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا Ahirette bizim katımızda onlar için büyük ve ağır kelepçeler vardır. Onlar bu kelepçelerle bağlanacaklardır. Ayrıca alevli bir ateş, yani Cehennem ateşi vardır. Onunla da yakılacaklardır. İbn Cüzeyy şöyle der: أَنْكال Demirden kelepçe manasına gelen نِكْل kelimesinin çoğuludur. Bunların, ateşten siyah kelepçeler olduğu rivayeti de vardır.[15]

13. وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا Ayrıca onlar için, gırtlaktan geçmeyen ve boğaza takılan kötü bir yemek vardır. Bu yemek, zakkum ve kötü kokulu bir dikendir. İbn Abbas şöyle der: Bu yemek, ateşten bir dikendir ki, boğazlarına durup ne aşağı iner, ne de geri çıkar.[16] Bu anlatılan kelepçe ve bukağılara ilaveten, işte bu yemekte de elem verici bir azap vardır.

Bundan sonra Yüce Allah, bu azabın vaktini anlatarak şöyle buyurdu:

14. يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا Bu azap; yerin, dağların ve yeryüzünde bulunanların şiddetli bir şekilde sarsılıp sallandığı gün, yani kıyamet günü olacaktır. O gün dağlar sertliğine rağmen, akıp dağılan kum yığını haline

11 İbn Kesîr de böyle demiştir. Bkz. Muhtasar, 3/564.
12 En'âm sûresi, 6/68.
13 Sâvî Hâşiyesi, 4/260.
14 Sâvî Hâşiyesi, 4/260.
15 et-Teshîl, 4/15
16 el-Bahr, 8/364.

gelir. İbn Kesîr şöyle der: Dağlar daha önce som kaya iken, kum tepeleri haline gelir. Sonra bu dağlar ufalanıp savrulur da neticede hiçbir şey kalmayacak şekilde hepsi gider.[17] Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Sana dağlar hakkında soruyorlar. De ki, Rabbim onları ufalayıp savuracak. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır. Orada ne bir iniş, ne de bir çıkış görebilirsin.[18] Yüce Allah, müşrikler için hazırladığı elem verici azabı, yerini, âletlerini ve zamanını anlattı. Yeri, Cehennem, âletleri, bukağı ve kelepçeler, zakkum yemeği, zamanı ise yerin sarsılıp üzerindekilerin sallandığı zamandır. Yüce Allah böyle buyurarak, kâfirler Allah'ın peygamberini yalanlamaya devam ettikleri takdirde, bütün bu cezalarla onları cezalandırmakla korkutmayı ve tehdidi murâd etmiştir.

Yüce Allah daha sonra, onlardan önce gelmiş olan azgın milletlerin başlarına gelenleri, nasıl isyan ve inat ettiklerini, bu yüzden de onlara indirdiği azabı anlattı ve onlara zorba Firavun'u misal olarak getirdi:

15. إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولا Ey Mekke halkı, yaptıklarınıza şahit olarak size Muhammed'i gönderdik. Yaptığınız inkâr ve isyan hakkında, aleyhinize şahitlik edecektir. Nitekim daha önce de o azgın ve zorba Firavun'a, Ulu'l-azm peygamberlerden birini, yani Musa (a.s.) b. İmrân'ı göndermiştik. Hâzin şöyle der: Yüce Allah, diğer ümmetler ve peygamberler arasından özellikle Musa (a.s.)'yı ve Firavun'u zikretti. Çünkü, Muhammed (s.a.v.), kendi içlerinde doğduğu için Mekkeliler onu hafife alıp eziyet ettiler. Aynı şekilde Firavun da, Musa (a.s)'yı terbiye edip büyüttüğü için onu küçümseyip eziyet etmişti.[19]

16. فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلا Ey Kureyş topluluğu! Siz nasıl Muhammed'e isyan edip onun peygamberliğini yalanlamışsanız, Firavun da Musa'yı yalanlamış, ona iman etmemiş ve emrine karşı çıkmıştı. Biz de onu, tasavvur edilemeyecek kadar şiddetli ve korkunç bir azapla helâk etmiştik. Bu, kavmiyle birlikte denizde boğulmaları ile gerçekleşmişti. Ebussuûd şöyle der: Bu âyet, Firavun'un başına gelenin, kesinlikle, Kureyşliler'in başına da geleceğine dikkat çekmektedir. Vebîl, ağır ve sert demektir. Hazmi ağır olduğu için hazmedilemeyen bitki manasına gelen كَلأ وَبِيلٌ sözünden alırmıştır.[20]

Yüce Allah Firavun'u cezalandırdığını, mülk ve zorbalığının ondan azabı savamadığını anlattıktan sonra, tekrar Mekke kâfirlerine dönerek, onlara kıyameti ve onun korku veren hallerini anlattı ki, başına gelen olaydan Firavun nasıl kurtulamamışsa onların da asla kurtulamayacağını açıklasın:

17. فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا Ey Kureyş topluluğu! Allah'a inanmıyor ve O'nu inkâr ediyorsanız, o korkunç günün azabından nasıl korkup sakınmıyorsunuz? Son derece korkunç ve çetin olduğu için, çocukların saçlarının ağardığı o korkunç günden nasıl emin oluyorsunuz? Taberî şöyle der: O günün

17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/565.
18 Tâhâ sûresi, 20/5-7.
19 Hâzin, 4/169.
20 Ebussuûd, 5/205.

korkunçluk ve sıkıntılarından, çocukların bile saçları ağarır. Bu olay, Yüce Allah'ın Hz. Adem (a.s)'e şöyle hitap ettiği zaman olacaktır: "Ey Adem, zürriyetinden Cehenneme gidecekleri ayır. Her bin kişiden dokuzyüz doksan dokuzunu çıkar. İşte orada her çocuk ihtiyarlar".[21]

Bundan sonra Yüce Allah o günün sıfat ve şiddetini daha fazla açıklamak üzere şöyle buyurdu:

18. السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا O korkunç ve zor günün şiddeti dolayısıyle gök çatlayıp yarılır. O günün geleceğine dâir Yüce Allah'ın vaadi kesinlikle gerçekleşecektir. Zira Yüce Allah verdiği sözden dönmez.

19. إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا İçlerinde musibetlerin ve kötülüklerden engelleyen şeylerin anlatıldığı bu korkutucu âyetler, insanlar için bir ibret ve öğüttür. Unutan gafillerden kim, zamanı geçmeden bu öğütten faydalanmak isterse, iman ve itaat ederek Allah'a götüren yola girsin. Sebepler kolaylaştırılmış, yollar emre hazır hale getirilmiştir. Tefsirciler şöyle der: Bundan maksat, ahiret için bir sermaye olarak kalsın diye, imana, Allah'a itaata ve sâlih amel işlemeye teşvik ve özendirmedir.

Bundan sonra âyet-i kerîmeler, sûrenin başlangıcında geçen gece ibadetinden tekrar söz etmeye başladı:

20. إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ Ey Peygamber! Hiç şüphesiz Rabbin senin Ashâbınla birlikte,[22] gecenin üçte ikisinden daha azını, bazen yarısını, bazen de üçte birini, kalkıp ibadet ve teheccüdle geçirdiğinizi bilir. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurmuştur: "Geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfâr ederlerdi"[23] وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ Gece ve gündüzün miktarlarını, onların cüzlerini ve saatlerini bilen Allah'tır. Onun rızasını kazanmak maksadıyle, gece karanlığında o uzun zamanı ibadetle geçirdiğinizi O bilir. Gece ve gündüzün işini idare eden O'dur. عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ Yüce Allah sizin, ne bütün geceyi, ne de büyük bölümünü ibadetle geçiremeyeceğinizi bildi de size acıyarak yükünüzü hafifletti. Taberî şöyle der: Rabbiniz geceyi ibadetle geçiremeyeceğinizi bildi de, yükünüzü hafifletmek sûretiyle tevbenizi kabul etti.[24] فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ Gece namazından sizin için kolay olanı kılın. Kıraat, namazın rükünlerinden biri olduğu için, "namaz kılın" yerine "okuyun" ifadesini kullandı. İbn Abbas şöyle der: Gece

21 Taberî, 29/86; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/565.

22 Bu âyet, gece ibadetinin Peygamber (s.a.v.) ve Ashâbına (r. anhum) farz olduğuna dâir açık bir delildir. Onlar gecenin üçte birinden az ve üçte ikisinden çok olmamak üzere uzun zaman ibadetle mükellef kılınmışlardı. Çünkü gece ibadet etmek ve zikir namaz ve Kur'ân okumak gibi çeşitli ibadetlerde geceyi ihya etmek, müslümanların bedenlerini kuvvetlendiriyor, ruhlarını arındırıyor ve sıkıntılı hayata, refah içinde yaşayanların içinde bulundukları rahatlık, rehâvet ve lezzetlere dalma gibi şeylerden sakınmaya alıştırıyordu. Yüce Allah onları gece ibadeti ile mükellef kıldı ki rûhen ve bedenen, bu yeni davetin yükünü omuzlanmaya ve bu dini yayma uğrunda meşakkatlere katlanmaya hazırlasın. Bu ne yüce ve değerli bir eğitim! Adamları ve kahramanları yetiştiriyor.

23 Zâriyat sûresi, 51/17-18.

24 Taberî, 29/88.

ibadeti, Rasulullah (s.a.v.)'ın Ashâbı'ndan (r. anhum) kaldırıldı ve bunu yapmak onlar için nâfile ibadet oldu. Fakat Rasulullah (s.a.v.) için farz olarak kaldı.[25]

Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurarak bu hafifletmenin hikmetini açıkladı: عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى Yüce Allah içinizde, hastalığın zayıf düşürmesi sebebiyle gece ibadetinden âciz olanların bulunacağını bildi ve size merhamet olsun diye yükünüzü hafifletti. وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ Bir başka topluluğun da rızık aramak ve helâl mal kazanmak üzere ticaret için ülkelerde yolculuk yapacağını; وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ Bir diğer topluluğun yani mücâhit gâzîlerin de Allah'ın kelimesini yüceltmek ve dinini yaymak için O'nun uğrunda cihâd edeceklerini bildi. Bu üç gruptan her birine gece ibadeti zor gelir. İşte bunun için Yüce Allah onların ibadet yükünü hafifletti. Yüce Allah, bu âyette kulların gece ibadeti yapmasına engel olan özürleri anlattı. Bunlardan biri hastalık, biri ticaret yolculuğu, diğeri de Allah yolunda cihâddır. Sonra da, ibâdet etme görevlerini hafifletme emrini pekiştirmek için "Kur'ân'dan kolay olanı okuyun" emrini tekrarladı. Fahreddin Râzî şöyle der: Hastaların, hastalıklarından dolayı gece ibadeti ile meşgul olmaları imkânsızdır. Yolcular ve mücâhidlere gelince, onlar da gündüzün zor işlerle meşguldürler. Geceleyin uyumadıkları takdirde, meşakkat sebepleri peşpeşe gelmiş olur. İşte bu sebeple Yüce Allah, onların yükünü hafifletmiş ve haklarında gece namazının farz olma hükmü kaldırılmıştır.[26] فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ Gece namazından sizin için kolay olacak kadarını kılın ve namazınız da Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. وَأَقِيمُوا الصَّلاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ Farz namazları en mükemmel bir şekilde kılın. Üzerinize farz olan zekâtı da, zekât almaya hakkı olanlara verin. Tefsirciler şöyle der: Kur'ân-ı Kerîm'de namaz emredilip te beraberinde hemen zekâtın emredilmediği yer azdır. Çünkü namaz, kul ile Rabbi arasında dinin direğidir. Zekât da, kul ile kardeşleri arasında dinin direğidir. Namaz bedenî ibadetlerin, zekât da mâlî ibadetlerin en büyüğüdür. وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا Allah'a güzel bir borç verin. Yani O'nun rızasını kazanmak maksadıyla, iyilik ve ihsan yollanyle sadaka verin. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah bununla, zekâtın dışında kalan sıla-i rahim, misafir ağırlama ve benzeri diğer sadakaları kastediyor.[27] وَمَا تُقَدِّمُوا لأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ Ey insanlar! Hayır ve iyilik yollarından ne yaparsanız, sevap ve karşılığını Rabbiniz'in katında bulursunuz. هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا Kıyamet gününde o sevap ve mükâfatı sizin için dünyada yaptığınız sâlih amellerden daha hayırlı bulursunuz. Çünkü dünya geçici, ahiret ise ebedîdir. İyi kimseler için Allah katında olan daha hayırlıdır. وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Bütün hallerinizde, Allah'ın bağışlamasını isteyin. Çünkü insanın kusur ve eksiklik yapmaması çok azdır. Kuşkusuz Allah'ın bağışlaması çok, rahmeti geniştir.

25 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/187.
26 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/187.
27 Hâzin, 4/171.

Yüce Allah bu sûreyi, infâk edip güzel amel işleyenlere Allah'tan af ve mağfiret dilemelerinin yolunu göstererek sona erdirdi. Çünkü, belki de insanlar, Allah yolunda harcamaya samimiyetle niyet etmemişler veya Allah'a borç verme işini güzel yapmamışlardır. Böylece harcamayı yersiz yapmışlardır. Yahut nafakayı kendi istek ve maksatları doğrultusunda harcamışlardır. Bu, Allah yolunda harcama konusuna uygun düşen bir sona erdiriştir. Kur'ân'ı en açık bir ifadeyle indiren Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. انقص ile زد ، المشرق ile المغرب ve النهار ile الليل arasında tıbâk vardır.

2. أرسلنا ile رسولا arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "ورتل القرآن ترتيلا Kur'ân'ı tertîl ile oku", "وتبتل إليه تبتيلا Mutlak ihlâs ile O'na yönel" ve "فأخذناه أخذا وبيلا Biz de onu ağır ve çetin bir şekilde cezalandırdık" âyetlerinde, daha çok beyan ve izahta bulumak için fiil, mastar ile pekiştirilmiştir.

4. "إنا أرسلنا إليكم رسولا Kuşkusuz biz size bir peygamber gönderdik" âyetinde, III. şahıs zamirinden II. şahıs zamirine dönüş vardır. Aslına göre devam etseydi, Yüce Allah إنا ارسلنا إليهم رسولا derdi. Bu dönüşten maksat, iman etmemekten dolayı kınamak ve azarlamaktır.

5. "فاقرءوا ما تيسر من القرآن Kur'ân'dan kolay olanı okuyun" âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Yüce Allah burada, kıraatla namazı kastetmiş ve küll (bütün) yerine cüz'ün (parçanın) ismini zikretmiştir. Çünkü kıraat namazın rükünlerinden biridir.

6. "وما تقدموا لأنفسكم من خير Kendiniz için hayırdan ne takdim etmiş iseniz..." âyetinde, hususta sonra umumun zikri vardır. Yüce Allah, namaz, zekât ve Allah yolunda harcamayı zikrettikten sonra, hayrı genelleştirdi ki, bütün iyi amelleri ihtiva etsin.

7. "وأقرضوا الله قرضا حسنا Allah'a güzel bir şekilde borç verin" âyetinde istiâre-i tebeiyye vardır. Yüce Allah fakir ve düşkünlere ihsanda bulunmayı âlemlerin Rabbine borç vermeye benzetti. Bu, güzel istiârelerdendir.

8. "إن لدينا أنكالا وجحيما ■ وطعاما ذا غصة وعذابا أليما Hiç kuşkusuz bizim katımızda kelepçeleri, yakıcı bir ateş, boğaza duran bir ateş ve elem verici bir azap vardır" gibi âyetlerde secî murassa vardır.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Müzzemmil sûresi"nin tefsîri bitti.

MÜDDESSİR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 56 ayettir.

Takdim

Müddessir sûresi Mekke'de inmiştir. Bu da bundan önce geçen Müzzemmil sûresi gibi, Yüce Peygamber'in (s.a.v.) şahsiyetinin bazı yönlerini anlatır. Onun içindir ki buna Müddessir sûresi denilmiştir.

Bu mübarek sûre, Peygamber (s.a.v.)'e davet yükünü omuzlamasını, tebliğ görevini cehd ve gayretle yerine getirmesini, kâfirleri uyarma ve Allah onunla düşmanları arasında hükmedinceye kadar sabretmesini emrederek başlar: "Ey bürünüp sarınan! Kalk ve uyar. Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeyleri terket. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbin için sabret."

Sonra bu sûre o suçluları uyarır ve onları şiddetli, zor bir günle tehdit eder. Bu öyle bir gündür ki, o gün onlar için rahat yoktur. Çünkü o günde korkunç ve şiddetli şeyler vardır: "O sûra üfürüldüğü zaman var ya, o gün zorlu bir gündür. Kâfirler için kolay değildir."

İnsanı titretip dehşete düşüren bu açıklamadan sonra sûre, o bedbaht kâfir Velîd b. Muğîre'den bahseder. Velîd Kur'ân'ı dinlemiş ve Allah Kelâmı olduğunu anlamıştı. Fakat liderlik yoluna ve başkanlık sevdası uğruna, Kur'ân'ın, insanın bildiği sihir kabilinden bir şey olduğunu iddia etti: "Tek olarak yaratıp kendisine geniş servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için önüne nimetleri serdikçe serdiğim o kimseyi Bana bırak. Üstelik o (nimetlerini) daha da arttırmanın hırsı içindedir. Asla! Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı, alabildiğine inatçıdır. Ben onu sarp bir yokuşa sardıracağım. Zira o düşündü taşındı, ölçtü biçti. Canı çıkasıca, nasıl da ölçtü, biçti..... Onu Cehenneme sokacağım."

Daha sonra bu sûre, Yüce Allah'ın kâfirleri tehdit ettiği Cehennemden, onun acımasız bekçilerinden, Cehennem ehline azap etmekle görevlendirilen zebânîlerden, onların sayısından ve bu sayının özellikle zikredilmesindeki hikmetten bahseder: "Sen biliyor musun, sakar nedir? Ne acır, ne bırakır. Deriyi kavurur. Üzerinde ondokuz vardır. Biz Cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Sayılarını, inkârcılar için sadece bir imtihan yaptık..."

Sûre, Cehennemin, büyük belalardan biri olduğuna dair, aya ve ışığına; sabaha ve aydınlığına yemin eder: "Hayır! Aya andolsun. Dönüp giden geceye andolsun. Ağarmakta olan sabaha yemin olsun ki Cehennem, insanlık için, sizden ileri gitmek

ya da geri kalmak isteyen kimseler için bir uyarıcı olarak gerçekten büyük belalardan biridir"

Daha sonra sûre, kâfirlerin Cehenneme girmelerinin sebebi hakkında, mü'minlerle kâfirler arasında geçen konuşmayı anlatır, "Ancak defteri sağ taraflarından verilenler başka. Onlar Cennetler içindedir. Günahkârların durumunu birbirlerine sorarlar. Onlara, "Sizi bu yakıcı ateşe sokan nedir?" derler. Onlar şöyle cevap verir: "Biz namaz kılmıyorduk, yoksulu doyurmuyorduk. (Bâtıla) dalanlarla birlikte dalıyorduk"

Sûre, müşriklerin imandan yüz çevirme sebebini açıklayarak sona erer: "Hayır! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar. Hayır! Bu, gerçek bir ikazdır. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. Bununla beraber Allah dilemezse onlar öğüt alamazlar. Korkulmaya değer olan tek O'dur. Bağışlamak da ancak O'na yaraşır."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ
﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾
فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى
الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ
لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ
أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾
إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ
﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ
يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ
مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾
وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً
لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا
وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ
﴿٣١﴾ كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا
لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ
أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾
فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا
لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ
الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰ أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ
﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ
مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ
﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ
إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ ۚ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

Bismillahirrahmanirrahim

1. Ey bürünüp sarınan!

2. Kalk, ve uyar.

3. Sadece Rabbini büyük tanı.

4. Elbiseni tertemiz tut.

5. Kötü şeyleri terket.

6. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma.

7. Rabbin için sabret.

8. O sûra üfürüldüğü zaman var ya,

9. İşte o gün zor bir gündür.

10. Kâfirler için kolay değildir.

11, 12, 13, 14. Tek olarak yaratıp, kendisine geniş servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için (nimetler önüne) serdikçe serdiğim o kimseyi Bana bırak.

15. Üstelik o daha da arttırmamı şiddetle istiyor.

16. Asla! Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı alabildiğine inatçıdır.

17. Ben onu sarp bir yokuşa sardıracağım.

18. Şüphesiz ki o, düşündü taşındı, ölçtü, biçti.

19. Canı çıkasıca, ne biçim ölçtü biçti!

20. Sonra, canı çıkasıca tekrar (ölçtü biçti); nasıl ölçtü biçtiyse!

21, 22, 23, 24, 25. Sonra baktı, Sonra kaşlarını çattı, suratını astı. En sonunda, kibirlenip yüz çevirdi, "olsa olsa nakledilen bir sihirdir. Bu, insan sözünden başka bir şey değildir" dedi.

26. Ben onu Cehenneme sokacağım.

27. Sen biliyor musun Cehennem nedir?

28. Hem bırakmaz, hem vazgeçmez o.

29. İnsanlara uzaktan görünür.

30. Üzerinde ondokuz (muhafız melek) vardır.

31. Biz Cehennemin işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) yaptık ki, böylelikle, kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye öğrensin, iman edenlerin imanı artsın, hem kendilerine kitap verilenler hem mü'minler şüpheye düşmesinler, kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de "Allah bu misalle ne demek istemiştir ki?" desinler, İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir. Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez. Cehennem insanlık için ancak bir öğüttür.

32. Hayır, hayır. Aya andolsun,

33. Dönüp gitmekte olan geceye andolsun,

34. Ağarmakta olan sabaha andolsun ki,

35, 36, 37. O (Cehennem), insanlık için, sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için bir uyarıcı olarak gerçekten büyük belalardan biridir.

38. Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir,

39. Ancak, (hesap defteri) sağ yanından verilenler başka:

40, 41, 42. Onlar Cennetler içindedir. Birbirlerine günahkârların durumlarını sorarlar. Onlara "Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?" derler.

43. Onlar şöyle cevap verirler: "Biz namaz kılanlardan değildik

44. Yoksulu doyurmuyorduk,

45. (Bâtıla) dalanlarla birlikte dalıyorduk,

46. Ceza gününü de yalan sayıyorduk,

47. Sonunda bize ölüm geldi çattı."

48. Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez.

49, 50, 51. Böyle iken bunlara ne oluyor ki, âdetâ arslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi öğütten yüz çeviriyorlar?

52. Daha doğrusu onlardan her biri, kendisine, açılmış sahîfeler verilmesini istiyor.

53. Yok! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar.

54. Hayır! Bu, gerçekten bir ikazdır!

55. Dileyen onu (düşünür) öğüt alır.

56. Bununla beraber, Allah dilemeksizin onlar öğüt alamazlar. Kendisinden sakınılmaya değer olan O'dur. Bağışlamak da O'na yaraşır.

KELİMELERİN İZAHI

المدثر : Müddessir, elbisesine bürünen. "تدثر disâr giydi" demektir. Disâr ise, bedenle teması olan elbisenin üstüne giyilen kıyâfettir. "الأنصارا شعار والناس دثار Ensâr, iç elbise; diğer insanlar ise onun üstüne giyilen elbisedir."[1]

الناقور: Nâkûr, içine üfürülecek olan Sûr'dur. Arap dilinde نقـــر ses manasınadır. Sûr'dan, insanların korkudan öleceği korkunç bir ses çıktığı için ona "nâkûr" denilmiştir.

عبس : Kaşlarını çattı.

بسر : Yüzü ekşidi ve rengi değişti. Leys şöyle der: Bir kimse kaşlarını çattığında عبس denir. Kaşlarını çatarken dişlerini de gösterirse كلح denir. İşe önem verip o konuda derin derin düşünürse بســر denir. Bu düşünce ile birlikte kızarsa, بــل denir.[2]

أسْفَر : Aydınlandı, açıldı.

الكبر : Küber; büyük bela, ceza ve musibetler demektir. Şâir şöyle der.

يا ابن المعلى نزلت احــدى الكبــر داهيــة الدهر وصــمّــاء الغــيــر

Ey Muallâ'nın oğlu! Büyük musibetlerden biri indi. O, zamanın büyük musibeti ve musibetin şiddetlisidir.[3]

قسورة: Kasvere, aslan demektir. Ezmek ve üstün gelmek manasındaki قَــسْــر kökündendir. Aslan, diğer yırtıcı hayvanlardan kuvvetli ve galip olduğu için, ona bu ad verilmiştir. Bir görüşe göre kasvere, avcılık eden avcı grubudur. Ezherî der ki: Bu kelime, okçular için kullanılan topluluk ismidir. Kendi cinsinden tekili yoktur. Lebîd şöyle der:

إذا مــا هتــفنا هتــفــة في ندّينا أتانا الرجــال الصــائدون القــاور

Biz derneğimize bir kere çağırdığımızda, avcılık eden okçu yiğitler bize gelir.[4]

1 Buhârî, Megâzî, 56; Müslim, Zekât, 139.
2 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/201.
3 Kurtubî, 19/83.
4 el-Bahr, 8/369.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre, "Cehennemde ondokuz melek görevlidir" meâlindeki âyet inince Ebû Cehil Kureyşliler'e dedi ki: Anneniz sizi kaybetsin (Hay ölesiceler!) Ebû Kebşe'nin oğlu, yani Muhammed bizi Cehennemle tehdit edip korkutuyor ve Cehennemin bekçilerinin ondokuz tane olduğunu haber veriyor.

Oysa siz büyük bir topluluksunuz. Sizden her on kişi, onlardan birini yakalamaktan âciz mi? Bunun üzerine Ebu'l-Esed el-Cumahî, "Ben sizin için onlardan onyedisine yeterim. Siz de benim için onların ikisine yetin" dedi. Bu olay üzerine Yüce Allah: "Biz Cehennem işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirdik. Sayılarını da inkârcılar için sadece bir imtihan yaptık" meâlindeki âyeti indirdi.[5]

AYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ Ey, dinlenmek ve uyumak isteyerek elbisesine bürünen!

2. قُمْ فَأَنذِرْ Yatağından azimli ve kararlı bir şekilde kalk. İman etmedikleri takdirde insanları, Allah'ın azabından sakındır. Peygamber (s.a.v.)'e yakınlık göstermek ve yumuşak davranmak için, "المدثر elbisesine bürünen!" diye hitap edildi. Nitekim, bir önceki sûrede de aynı maksatla "المزمل elbisesine bürünen!" diye hitap edilmişti. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Hira mağarasında ibadet ediyordu. Cebrâil (a.s.) ona, "Yaratan Rabbinin adıyla oku'"[6] ile başlıyan âyetleri indirdi. Bu âyetler, Peygamber'e (s.a.v.) ilk inen Kur'ân âyetleri idi. Rasulullah (s.a.v.) kalbi titreyerek eve döndü ve Hz. Hatîce'ye (r. anhâ): "Beni örtün, beni örtün" dedi. Bunun üzerine, "يا أيها المزمل قم الليل ..."[7] ile başlıyan âyetler indi. Sonra bir müddet vahy kesildi. Rasulullah (s.a.v.) buna üzüldü. Daha sonra bir ara yürürken gökten bir ses işitti. Başını kaldırdı. Bir de ne görsün, Hira mağarasında ona gelmiş olan melek gökle yer arasında bir kürsüde oturuyor. Onu görünce kendisini korku ve dehşet sardı. Evine gelerek, "Beni örtün, beni örtün" dedi.[8] Bunun üzerine Yüce Allah, يا أيها المدثر قم فأنذر âyetlerini indirdi. Kurtubî şöyle der: Bu nidâda, Yüce Allah'tan sevgili kuluna yumuşak bir hitap vardır. Çünkü Yüce Allah Peygamberi'ne "Ey Muhammed!" demeyip o andaki sıfatıyle seslendi ki Rabbinden bir yumuşaklık hissetsin. Peygamber (s.a.v.)'in Hendek Savaşında Huzeyfe b. el-Yemân'a "Kalk ey uykucu!" diye hitap etmesi de bunun benzeridir.[9]

3. وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ Rabbini yücelt. Sadece O'nu büyük tanı ve noksan sıfatlardan uzak tut. Sadece O'nun ulu ve büyük olduğunu söyle. Zira Allah'tan daha büyük hiç kimse yoktur. Âlûsî şöyle der: Sadece Rabbini tekbir et. Tekbir, inanarak ve dille

5 et-Tefsîru'l-kebîr; 30/203; Hâzin, 4/177.
6 Alak sûresi, 96/1.
7 Müzzemmil sûresi, 73/1.
8 Bu rivayeti Taberî, Câbir b. Abdullah'tan yapmıştır. Bkz, Taberî, 29/90 .
9 Kurtubî, 19/60.

söyleyerek, Yüce Allah'ı büyüklük ve ululukla nitelemektir.[10] Peygamber (s.a.v.)'in kâfirlere aldırış etmemesi için onu uyarmak maksadıyla, bu cümle "korkut" emrinden sonra zikredildi. Çünkü mahlukatın perçemleri Allah'ın elindedir. Dolayısıyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mahlukattan birine aldırış etmesi ve Allah'tan başkasından korkması yakışmaz. Çünkü her büyük, Yüce Allah'ın azameti ve büyüklüğü altında ezilmiştir.

4. وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ Elbiseni, pisliklerden ve kirlerden temizle. Çünkü mü'min temizdir, pâktır. Pis şey taşımak ona yakışmaz. İbn Zeyd şöyle der: Müşrikler temizlenmezlerdi. Onun için Yüce Allah, Peygamberi'ne temizlenmesini ve elbisesini temizlemesini emretti.[11] İbn Abbas da şöyle der: Yüce Allah, elbiseyi kalpten kinaye olarak zikretti. Yani, "kalbini günah ve isyanlardan temizle" buyurdu. İbn Abbas, Gıylân'ın şu sözünü şahit getirdi:

وإني بحـــمـــد الله لا ثوب فـــاجـــر لـبـــســـت ولا من غـــــدرة أتـقـنـع

Allah'a hamdolsun, ben, hiç günahkâr elbisesi giymedim. Hainliğe de bürünmem.[12]

Araplar, herhangi bir kimsenin ayıplardan ve kötü sıfatlardan temiz olduğunu anlatmak istediklerinde, "فـلان طاهر الثـيـاب ve نقى الثـيـاب Filanın elbisesi temizdir" derler. Bir kimse kötü ahlâk taşıyorsa ona da "فلان دنس الثياب Filanın elbisesi pistir" derler. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu kinayenin güzel oluşunun sebebi şudur: Elbise, insandan ayrılmayan bir şey gibidir. Dolayısıyle, Araplar elbiseyi insandan kinaye yaptılar ve "المجـد في ثوبه والعـفـة في إزاره Şeref, elbisesinin; iffet de eteğinin içindedir" dediler.[13]

5. وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ Putlara ibadetten uzak dur, yaklaşma. İbn Zeyd şöyle der: Rücz, putperestlerin tapmış olduğu ilahlardır. Yüce Allah Rasulullah (s.a.v.)'a, onlardan uzak durmasını, onlara gelmemesini ve yaklaşmamasını emretti.[14] Fahreddin Râzî de şöyle der: Rücz, recs gibi, kötü pisliğin adıdır. Nitekim Yüce Allah, meâlen, "Pislikten, putlardan sakın"[15] buyurmuştur. Yüce Allah'ın والرجز فاهجر âyeti, bütün güzel ahlâkı kapsayan bir sözdür. Sanki Peygamber (s.a.v.)'e şöyle denilmiştir: Kabalıktan, beyinsizlikten ve çirkin olan her şeyden uzak dur. O müşriklerin ahlâkı ile ahlâklanma. Burada "uzak dur" emrinden maksat, "uzak durmaya devam et" demektir. Nitekim müslüman, "اهدنا الصـراط المسـتـقـيم Bizi doğru yola ilet"[16] der. Bu, müslümanın doğru yolda olmadığı manasına gelmez. Aksine bu, "Bizi doğru yolda sabit kıl" demektir.[17]

---

10 Rûhul-meânî, 29/116.
11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/568.
12 Taberî, 29/91. İbn Cerîr birinci görüşü tercih etmiş ve "en açık olan budur" demiştir.
13 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/192.
14 Taberî, 29/93.
15 Hacc sûresi, 22/30.
16 Fâtiha sûresi, 1/6.
17 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/193.

6. وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ İnsanlara yaptığın iyiliği, çok görerek yapma. Çünkü cömert kişi, verdiği çok da olsa onu az görür.[18] Fakir olmaktan korkmayan kimse nasıl verirse, sen de öyle ver. İbn Abbas şöyle der: Daha üstününü bekleyerek iyilik yapma.[19] Yani, sana daha çoğu verilsin diye bir şey verme. Karşılık bekleyerek vermenin yasaklanmasındaki hikmet, bağışın, iffet ve kemâlden dolayı, karşılık beklemeden olmasıdır. Zira Peygamber (s.a.v.) en üstün edep ve en yüce ahlâk ile memurdur.

7. وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ Rabbinin rızası uğruna, kavminin eziyetlerine sabret. Bundan sonra Yüce Allah, kıyametin korkunç ve şiddetli hallerini haber verdi:

8. فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ Öldükten sonra dirilme ve haşr için Sûra üfürüldüğünde... Yüce Allah, işin korkunçluğunu ve şiddetini açıklamak için, üfürmeyi "nakr", Sûr'u da "nâkûr" ile ifade etti. Çünkü Arap dilinde nakr, "ses" manasına gelir. Ses şiddetlendiğinde korkutucu olur. Yüce Allah sanki şöyle der: Onların eziyetlerine sabret. Önlerinde, yaptıkları eziyetin âkıbetini, görecekleri senin de sabrının karşılığını alacağın korkunç bir gün vardır. Bunun içindir ki Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu:

9. فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ O gün şiddetli ve korkunç bir gündür. O gün korku artar ve bu iş onlara zor olur. O günün korkunçluğu ve kötülüğünün şiddetinin aşırı olduğunu bildirmek için, uzağı gösteren **فذلك** ism-i işâreti kullanılmıştır.[20]

10. عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ O gün kâfirler için zor bir gündür, kolay değildir. Çünkü onlar zorlu bir hesaba çekilecekler, yüzleri kararacak, gözleri korkudan gömgök oldukları halde haşredilecekler ve herkesin önünde rezil olacaklardır. Sâvî der ki: Bu âyet gösteriyor ki, o gün, mü'minler için kolaydır. Çünkü Yüce Allah, onun zorluğunun kâfirlere ait olduğu kaydını koydu. Bu âyette kâfirler için daha fazla tehdit ve gazap; mü'minler için de müjde ve teselli vardır.[21]

Bundan sonra Yüce Allah, o bedbaht kâfir Velîd b. Muğîre'nin kıssasını ve Kur'ân hakkındaki âdî sözlerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

11. ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا Ey Peygamber! Annesinin karnında tek olarak yarattığım o bedbahtı Bana bırak. O zaman onun ne malı vardı, ne çocuğu, ne gücü vardı, ne de kuvveti. Sonra Beni inkâr ederek âyetlerimi yalanladı. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet Velîd b. Muğîre hakkında inmişti. O, Kureyş'in ileri gelenlerindendi. Bunun içindir ki Velîd, "Biricik" ve "Kureyş'in gülü" diye lakaplanmıştı. Allah ona, dünya nimeti olarak bol mal ve çocuk verdi. Onu rızka boğdu. Malı, fışkıran nehir gibi oldu. Velîd'in Tâif'te bir bahçesi vardı ki, yaz-kış meyvesi hiç kesilmezdi. Buna rağmen o, Allah'ın nimetine karşı nankörlük etti ve inkârla karşılık verdi. O nimetlere

18 et-Teshîl, 4/160.
19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/568.
20 Ebussuûd, 5/205.
21 Sâvî, 4/265.

Allah'ın, âyetlerini inkâr ve iftira ile mukâbele etti. İşte onun hakkında ذرني ومن خلقت وحيدا âyeti indi. Bu, tehdit çok tesirli bir üsluptur. Nitekim Kalem sûresinde geçen, "Alabildiğine yemin eden, aşağılık... kimseye itaat etme... Biz yakında onun burnuna damga vuracağız"[22] meâlindeki âyetler de onun hakkında inmişti.[23] Velîd, Rasulullah (s.a.v.)'a eziyet edip tuzak kuran bir kişi idi. Çünkü Kureyş'in ileri gelenleri Rasulullah (s.a.v.)'ı susturamayıp onu susturacak ve davetinin nurunu söndürecek çareleri bulmakta zorluk çekince Velîd'e baş vurdular. O da, Peygambere "sihirbaz" lakabını takmalarını ve kölelerine ve çocuklarına Mekke'de ona bu şekilde seslenmelerini emretmelerini tavsiye etti. Onlar da, "Muhammed sihirbazdır" demeye başladılar. Rasulullah (s.a.v.) buna çok üzüldü. Bunun üzerine, Velîd'i korkutma ve tehdit ihtiva eden âyetler indi ki bu, onun kibrini kırmada daha tesirli olsun.

Bundan sonra yüce Allah şöyle buyurdu:

12. وَجَعَلْتُ لَهُ مَالا مَمْدُودًا Deve, at, koyun ve güzel güzel bağlardan ona bolca mal verdim. Beyzâvî şöyle der: ممدودا kelimesinden maksat, "çok ve bol" demektir. Velîd ziraatçılık, hayvancılık ve ticaretle uğraşırdı.[24] İbn Abbas şöyle der: Velîd'in mal varlığı Mekke'den Tâif'e kadar uzanırdı. Mukâtil de şöyle der: Yaz kış ürünü kesilmeyen bir bağı vardı.[25]

13. وَبَنِينَ شُهُودًا Ona, kendisiyle birlikte beldesinde yaşayan oğullar verdik. Oğulları toplantı yerlerinde ve meclislerde onunla birlikte bulunurlardı. Onlarla yalnızlığını giderir ve onlardan ayrılıp da hasret çekmezdi. Tefsirciler şöyle der: Velîd'in on oğlu vardı. Ne seferde, ne hazarda ondan ayrılmazlardı. Onlarla yalnızlığını giderir ve sayelerinde güçlü ve kuvvetli olurdu. Onlardan üçü yani Hâlid, Hişâm ve Velîd müslüman oldular.[26]

Yüce Allah nimet alâmetlerinden olan mal ve çocukları zikrettikten sonra tekrar dönerek, ona lütfettiği dünya nimetlerini genel olarak zikretti:

14. وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا Onun önüne dünyayı serdim. Hayatın yükümlülüklerini ona kolaylaştırdım. Onu makam, izzet ve liderliğe mazhar kıldım. Böylece Kureyş içerisinde güçlü, kuvvetli ve kendisine itaat edilen bir lider oldu.

15. ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ Bütün bu bol nimetten sonra, kâfir olduğu halde, malını ve çocuklarını arttırmamı istiyor. Fahreddin Râzî şöyle der: Buradaki ثم lafzı, inkâr ve hayret içindir. Nitekim arkadaşına şöyle dersin: Seni evimde misafir ettim. Sana yemek verdim. İkramda bulundum. Sonra da sen bana sövüyorsun".[27] Yani bütün

22 Kalem sûresi, 68/10-16.

23 Velîd b. Muğîre'nin kıssası hakkında yazdıklarımız için, bkz, bu tefsir, Nun sûresi ilgili âyetleri.

24 Beyzâvî, 2/492.

25 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/198

26 Bazı tefsirciler Zemahşerî'ye uyarak, müslüman olanların Hâlid, Umâre ve Hişâm olduğunu söylerler. Doğru olan "Velîd"dir. Umâre kâfir olarak ölmüştür. Bkz. Şihâb Hâşiyesi, 8/ 274.

27 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/199.

bu ikram ve ihsana rağmen nankörlük ve inkâr etti. Velîd, bu ihsandan dolayı Rabbine şükredeceği ve bu ihsana karşılık iman ve itaat edeceği yerde, bunun tam tersini yaptı ve buna nankörlük ve inkâr ile karşılık verdi.

16. كَلاَّ إِنَّهُ كَانَ لآيَاتِنَا عَنِيداً "كلا"Edatı men ve vazgeçirme ifade eder. Yani, o günahkâr kâfir, bu bozuk arzusundan vazgeçsin. Bundan sonra Yüce Allah bunun sebebini şöyle açıkladı. Çünkü o, hakka karşı inatçı; Allah'ın âyetlerini inkâr edici ve Peygamberini yalanlayıcıdır. Hal böyle olunca, o inatçı bedbaht nasıl daha fazlasını ister?!

17. سَأُرْهِقُهُ صَعُوداً Onu, güç yetirilemeyen zor bir azaba mecbur edip süreceğim. Dağa doğru çıkan kimsenin kuvveti zayıf düştüğü gibi, bu azaptan dolayı da onun gücü zayıflayacaktır. Kurtubî şöyle der: صعودا üzerine tırmanmak güç olan düz kaya demektir. Bunun üzerine doğru yükselen şahıs, en üstüne çıktığı zaman Cehenneme yuvarlanır. Duracağı yere varıncaya kadar bin sene aşağı iner.[28] Hadiste şöyle buyrulmuştur: Saûd, ateşten bir dağdır. Kâfir ona yetmiş sene tırmanır. Sonra da yetmiş sene aşağı yuvarlanır. Bu ebedî olarak devam eder.[29]

18. إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ Şüphesiz o, Peygamberin ve Kur'ân'ın durumunu düşündü. Keskin zekasını işletti ve fikir yürüttü. Sonra kendi kendine sözler hazırladı. Kur'ân hakkında ne söyleyecekti? Onu nasıl tenkit edecekti?

Yüce Allah ona beddua ederek şöyle buyurdu:

19. فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ Allah onun canını alsın ve kendi kendine hazırladığı o ahmakça sözden dolayı onu rezil etsin. Çünkü Kur'ân için, "o bir sihirdir"; Peygamber (s.a.v.) hakkında da "O bir sihirbazdır" dedi. Bu âyette Velîd ile bir nevi alay vardır. Zira o, takdir edilmesi doğru olmayan şeyi takdir etti. Akıllı kimsenin söylemesi doğru olmayan şeyi söyledi. Ebû Hayyân şöyle der: Araplar bir işi büyük görüp hayret ettiklerinde "قاتله الله Allah onun canını alsın" derler. Onların bundan maksadı şudur: O şey, kendisine haset edilecek ve haset edenlerin, onun yok olması için beddua edeceği bir seviyeye ulaşmıştır. كيف قدر Âyetindeki soru, "takdiri ne acayip, ne gariptir" manasına gelir. Bu, Araplar'ın şu sözüne benzer: Bu ne adamdır! Yani, ne büyük adamdır![30]

20. ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ Onu daha fazla yermek, durumunun çirkinliğini belirtmek ve onunla alay etmek için Yüce Allah bu ibareyi tekrarladı. Yüce Allah sanki şöyle buyurdu: Allah canını alsın! Ne parlak düşüncesi var! Sağlam görüşü ne de güzel![31] Çünkü O, Kur'ân hakkında, "O, söylenegelen bir sihirdir" dedi. Tefsirciler şöyle der: Peygamber (s.a.v.) namaz kılıp Kur'ân okurken Velîd ona uğradı. Okuduğu Kur'ân'ı dinledi ve ondan etkilendi. Sonra yürüyerek kavminin yani

28 Kurtubî, 19/82

29 Tirmizî, Tefsîr-i Kur'ân, 71; İbn Hanbel, 3/75.

30 el-Bahr, 8/374.

31 Bu, Zemahşerî'nin de dediği gibi, onun için alay ve eğlence yoluyla söylenmiş bir övgüdür. Yani, onun söyledikleri son derece âdî ve bozuk şeylerdir.

Mahzumoğulları'nın meclisine geldi. Dedi ki: "Vallahi az önce Muhammed'den öyle bir söz dinledim ki o, ne bir insan sözüdür, ne de bir cin sözüdür. Vallahi onda bir tatlılık var. Onda bir güzellik var. Gerçekten onun üstü meyve verici, altı bereketlidir. O mutlaka üstün olur, ona üstün gelinemez" Daha sonra Velîd dönüp evine gitti. Bunun üzerine Kureyş: "Vallahi Velîd dinden çıktı. Bütün Kureyşliler de mutlaka dinlerinden çıkacak, dedi. Ebû Cehil: "Onu bana bırakın" dedi ve üzgün bir halde gidip Velîd'in yanına oturdu. Velîd: "Ey kardeşimin oğlu! Seni niçin üzgün görüyorum?" diye sordu. Ebû Cehil: "Nasıl üzülmem. İşte Kureyş, senin için mal topluyor ki yaşlılığında sana yardım etsinler. Ve iddia ediyorlar ki, sen onun yemek artığını alman ve malına nâil olman için Muhammed'in sözünü beğenip dininden dönmüşsün! "Bunu duyan Velîd kızarak: "Kureyş bilmiyor mu ki benim malım ve oğlum, onların hepsinden çoktur. Muhammed ve Ashâbı karınlarını doyurmuş mu ki fazla yemekleri olsun" dedi. Daha sonra Ebû Cehil ile birlikte kalkıp kavminin meclisine geldi ve onların arasında şöyle bir konuşma geçti.

Velîd: "Muhammed'in deli olduğunu iddia ediyorsunuz. Delilik ettiğini gördünüz mü?"

Kavmi: Hayır.

- Kâhin olduğunu iddia ediyorsunuz. Kâhinlik ettiğini hiç gördünüz mü?

- Hayır.

- Şâir olduğunu iddia ediyorsunuz. Şiir söylediğini hiç gördünüz mü?

- Hayır.

- Yalancı olduğunu iddia ediyorsunuz. Yalan söylediğini hiç yakaladınız mı?

- Hayır.

Bunun üzerine Kureyşliler Velîd'e: "O nedir?" diye sordular. Velîd kendi kendine düşündü ve sonra: "O, sihirbazdan başka bir şey değildir. Onu görmüyor musunuz ki, kişiyi ailesinden ve çocuklarından ayırıyor. Bu söylediği, nakledilegelen sihirden başka bir şey değildir." dedi. İşte فـانه فكر وقـدر diye başlayan âyetlerde anlatılan budur.[32] Bırakalım Velîd düşünsün ve takdir etsin. Biz, bundan sonra olanlara dönelim.

21. ثُمَّ نَظَرَ Kur'ân'ın durumunu düşünerek tekrar fikir yürüttü.

22. ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ Sonra, söylediklerinden sıkılarak yüzünü ekşitti, kaşlarını çattı. Yapacağı bir iş hususunda düşünen ve konuya önem veren kimse gibi iyice yüzünü ekşitti ve kaşlarını çattı. İbn Cüzeyy şöyle der: Büsûr, yüzü ekşitmektir. Bu, ubus'tan daha fazla yüz ekşitme manası ifade eder.[33]

23. ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ Sonra imandan yüz çevirdi. Kibirlenip hak ve hidayete uymadı.

24. فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ Dedi ki: Muhammed'in söylediği, sihirbazlardan nakledip rivayet ettiği bir sihirden başka bir şey değildir.

32 Kurtubî, 19/73; Hâzin, 4/176; et-Tefsîru'l-kebîr, 30/201. Ayrıca bkz, İbn Hişâm'ın Sîret'i.
33 et-Teshîl, 4/161.

25. إِنْ هَذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ Allah Kelâmı değildir. O, insan sözünden başkası değildir. Muhammed onunla kalpleri aldatıyor. Sihir nasıl büyülenen kimseyi etkilerse, o da kalpleri etkiliyor. Âlûsî şöyle der: Bu, birinci cümlenin te'kidi gibidir. Çünkü her ikisinden de maksat, onun Kur'ân veya Allah Kelâmı olmadığını söylemektir. Bunun içindir ki, ilk cümleye و atıf edatı ile atfedilmedi. Velîd'in davranışlarını ve bu âdî sözü çıkarmasının anlatılmasında onunla alay ve onun haktan uzak olduğuna bir işaret vardır. Velîd'in davranışlarının araştırılmasından anlaşılıyor ki o, bu sözleri, meselenin gerçeğini bilmediği için değil, inat olsun diye ve Câhiliyye gururu ile söylemiştir.[34] Kur'ân'ı övdüğünü ve Araplar'ın Peygamber'e nisbet ettiği şâirlik, kâhinlik ve deliliğin hepsini reddettiğini görmüyor musun?!

26. سَأُصْلِيهِ سَقَرَ Onu, ateşinde yanacağı ve azabını tadacağı Cehenneme sokacağım.

27. وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ Bu soru korkutma ve tehdit ifade eder. Yani, Sakar'ın ne olduğunu sana bildiren nedir?

28. لا تُبْقِي وَلا تَذَرُ O, içindeki hiçbir şeye acımaz, yok eder. Kâfirlerden hiçbirini bırakmaz, mutlaka yakar. İbn Abbas şöyle der: Kan, kemik ve etten hiçbirini bırakmaz. Yeniden yaratıldıklarında, öncekinden daha şiddetli bir şekilde tekrar yakılırlar. Ebediyyen bu böyle devam eder.[35]

29. لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ Cehennem, büyük ve korkunç olduğu için, uzak mesafelerden insanlara görülür. Nitekim Yüce Allah, meâlen "Cehennem, gören kimselere açık bir şekilde gösterildiği zaman"[36] buyurmuştur. Hasan el-Basrî şöyle der: Cehennem onlara beşyüz senelik mesafeden görünür de onu açık açık görürler.[37] Cehennem onlara görünür. Dikilmeksizin ve boyunlarını uzatmaksızın onu görürler.

30. عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ Orada görevlendirilen bekçiler, sert zebânîlerden ondokuz melektir. Niketim Yüce Allah meâlen şöyle buyurur: "Onun başında iri cüsseli, sert tabiatlı, Allah'ın emirlerine karşı gelmeyen ve emredildikleri şeyleri yapan melekler vardır"[38] İbn Abbas şöyle der: Onlardan birinin iki omuzu arasında bir yıllık mesafe vardır. Her biri o kadar kuvvetlidir ki, kamçı ile bir vurmakla yetbişbin insanı Cehennemin dibine atar. Âlûsî şöyle der: İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, عليها تسعة عشر âyeti inince Ebû Cehil Kureyş'e şöyle dedi: Anneniz sizi kaybetsin (hay ölesiceler). Görüyorum ki, Ebû Kebşe'nin oğlu, yani Muhammed, Cehennem bekçilerinin ondokuz olduğunu size bildiriyor. Oysa siz cesur ve kalabalık bir

34 Rûhu'l-meânî, 29/124.

35 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/202.

36 Nâziât, sûresi, 79/106.

37 Bazı tefsirciler, "لواحة للبشر ! âyetinin, ciltleri yakıp karartan" manasına geldiği görüşünü tercih ederler. Cehennem derileri yaralar ve onları geceden daha kara hale getirir. Beşer, insanın dış derisi manasına gelen "beşere" kelimesinin çoğuludur. Açık olan, bizim verdiğimiz manadır. Çünkü Yüce Allah Cehennemin vasıfları arasında "O acımaz ve bırakmaz"ı da zikretti. Artık "deriyi karartır" diye vasıflandırmada ne fayda var?! Bizim tercih ettiğimiz mana, Kurtubî'nin tercih ettiği ve İbn Abbas'a nisbet ettiği manadır. Fahreddin Râzî'nin tercihi de böyledir. Allah en iyisini bilir.

38 Tahrim sûresi, 66/6.

topluluksunuz. Sizden her on kişi, onlardan birini yakalamaktan âciz mi? Bunun üzerine Ebu'l-Esed el-Cumahî ki çok kuvvetli birisi idi. "Ben sizin için onlardan onyedisine yeterim. Siz de benim için onların ikisine yetin" dedi.[39] Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:

31. وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلاَّ مَلائِكَةً Biz, Cehennem işlerine bakmakla ancak katı ve sert melekleri görevlendirdik. Onları insanlardan yapmadık ki, onlarla mücadele edip galip gelsinler. وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلاَّ فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا Bu sayıyı, sadece müşriklerin sapıklığı ve fitneye düşmeleri için bir sebep kıldık. Zira müşrikler meleklerin sayısını az bulup alay ettiler. Hattâ bir rivayette Ebû Cehil: "Sizden yüz kişi onlardan birini yakalamaktan âciz mi? Böyle yapar sonra ateşten çıkarsınız" dedi.[40] Taberî şöyle der: Yüce Allahın, Cehennem bekçilerinin sayısının kâfirler için bir fitne olduğunu haber vermesinin sebebi şudur: Onlar bu haberi yalanlamış ve biri, alay yoluyla arkadaşlarına, "Ben sizin için onlara yeterim" demişti.[41] لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ Kitap ehli Hz. Muhammed'in doğruluğuna ve Kur'ân'ın Allah katından olduğuna kesin olarak inansınlar diye böyle yaptık. Çünkü Ehl-i Kitap, Kendilerine indirilmiş olan kitaplarda bu sayıyı buluyorlar. وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا Mü'minlerin, peygamberlerinin verdiği haberlerin doğruluğunu ve Kur'ân'ın bildirdiklerinin Tevrat ve İncîl'e uygun olarak geldiğini Ehl-i Kitabın kabul ettiğini görmeleri sebebiyle, Allah ve Rasulüne imanları artsın diye bu sayıyı haber verdik. وَلا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ Ehl-i Kitab ve mü'minlerin, o meleklerin sayısı hakkında şüpheye düşmemeleri için böyle yaptık. Bu, önceki cümlenin te'kîdidir. Çünkü Yüce Allah, kesin olarak bildiklerini anlattıktan sonra, ayrıca kuşkularının olmadığını belirtti. Böylece ولا يرتاب sözü, te'kîd ifade etmiş oldu.[42] Edebiyatçıların itnâb dedikleri sanat budur. وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَا ذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلا Kalplerinde kuşku ve nifâk bulunan münafıklarla Mekke kâfirlerinin, "Gariplik ve bid'at örneği olan bu acayip sözle Allah ne demek istedi? O söz vasıtasıyla, ondokuz bekçisi olan Cehennemden bizi niçin korkutuyor?" demeleri için böyle yaptık. Râzî der ki: Bazı durumlarda kesin inancın olduğunu söylemek, daha sonra kuşkunun meydana gelmeyeceğini göstermez. Binaenaleyh bu sözün tekrarlanmasından maksat şudur: Ehl-i Kitap'ta, daha sonra hiç şüphe meydana gelmeyecek şekilde kesin bilgi oluşmuştu. Rasulullah (s.a.v.), Kureyş'in durumundan, bu hayret verici sayıyı onlara bildirdiğinde kendisiyle alay edip güleceklerini biliyordu. Dolayısıyle Yüce Allah, bu haberi anlatmaktan maksadın ne olduğunu daha açık bir ifade ile açıkladı.[43] كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ Allah, Ebû Cehil ve arkadaşlarını saptırdığı gibi, saptırmak istediğini iman ve hidayetten saptırır. Hidayete erdirmek istediğine de

39 Âlûsî, 29/126.
40 Kurtubî, 19/76.
41 Taberî, 29/101.
42 Bu görüşü İbn Cüzeyy, Zemahşerî'den nakletmiştir.
43 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/206 (özetle).

hidayet verir.[44] Susturucu delil ve yüce hikmet O'nundur. وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلاَّ هُوَ Meleklerin adedini, kuvvetini, yaratılış bakımından ne derece büyük ve çok olduklarını, âlemlerin Rabbi Allah'tan başkası bilmez. Bu âyette Ebû Cehil'e cevap verilmiştir. Hani o, "Muhammed' in Rabbinin sadece ondokuz yardımcısı mı var?" demişti. وَمَا هِيَ إِلاَّ ذِكْرَى لِلْبَشَرِ Allah'ın size anlattığı o ateş, korkup itaat etsinler diye, insanlar için öğüt ve hatırlatmadan başka bir şey değildir.

32. كَلاَّ وَالْقَمَرِ Buradaki كلا men ve yasaklama ifade eder. Bundan sonra Yüce Allah, Cehennemin hak olduğuna dair aya yemin etti. Yani, vahiy ve Kur'ân'la alay eden o kimseler, yaptıklarından ve kötü işlerinden vazgeçsinler. Aya yemin ederim.

33. وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ Karanlığı ile geçip gitmekte olan geceye yemin ederim.

34. وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ Aydınlanıp ışığı her tarafa yayıldığında sabaha da yemin ederim ki,

35. إِنَّهَا لإِحْدَى الْكُبَرِ Muhakkak Cehennem büyük musibetlerden ve korkunç belalardan biridir. Hal böyle olunca, onunla nasıl alay ediyor ve onu yalanlıyorlar? Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah bu şeyleri şereflendirmek ve bunlarda meydana gelen, Allah'ın fevkalade yarattığı şeylere ve kudretine ve varlığın onların vücûda getirilmesi ile ayakta durduğuna dikkat çekmek için onlara yemin etti. Allah, Cehennemin, benzeri bulunmayan büyük musibetlerden biri olduğuna yemin etti.[45] Âyette, güneş ve ayın, Allah'ın mahluku olduğuna, her ikisinin de gidip gelmelerinde, gece ve gündüzün bunlardan zuhûr etmesinde, Allah'ın emrine bağlı olduklarına O'nun kudreti ve gücü karşısında secde ettiklerine işaret vardır.

Durum böyle iken insanoğlunun, onları yaratan Allah'ı inkâr edip de bunlara tapması nasıl güzel olur.

Bundan sonra Yüce Allah Cehennem hakkında şöyle buyurmuştur:

36. نَذِيرًا لِلْبَشَرِ O, Rablerinden korksunlar diye insanlar için bir uyarıdır.

37. لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ İyilikler yaparak Rabbine yaklaşmak veya günahlar işleyerek bundan geri kalmak isteyen kullar için bir uyarıdır. Ebû Hayyân şöyle der: Âyetteki öne geçmek ve geri kalmaktan maksat, hayırda öne geçmek ve hayırdan

---

44 Kelâmcılar şöyle der: Allah'ın bir grubu saptırması, diğerini hidayete erdirmesi, onlardan herbirini sapıklığa veya hidayete zorlar demek değildir. Onlan hayır ve şer yollarına girmeye zorlar manasına da gelmez. Hayır, bu tür bir zorlama ilahî adâlete aykırıdır. Hatta semâvî emir ve yasaklardaki hikmete de aykırıdır. Kulun irade ve seçme hakkı olduğunu gösteren kesin ve mütevâtir şeriat metinleri ile de bağdaşmaz. İrade ve seçme hakkı, teklif ve sorguya çekmenin sebebidir. Sahâbe ve Selef-i Sâlihînin anlayışı böyledir. Bir adam Hz. Ali'ye şöyle sordu: Senin Suriye halkı ile savaşman, Allah'ın kaza ve kaderi ile midir? Hz. Ali şöyle cevap verdi: Yazık sana! Herhalde sen bunu zorunlu bir kaza ve kesin bir kader sandın. Durum öyle olsaydı, sevap ve cezanın manası kalmazdı ve vaat ve tehdit yapılmazdı. Kuşkusuz Allah, kullarına, onları serbest bırakarak emirler verdi ve onlara, sakındırarak yasaklar koydu Onları kolay şeylerle yükümlü kıldı. Zor şeylerle yükümlü kılmadı. Kitapları kullarına boş yere indirmedi. Gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri boşuna yaratmadı. "Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Bu yüzden, inkâr edenlere ateşten bir azap vardır." (Sâd sûresi, 38/27). Bu açıklamaların ışığında, hidayet vermenin ve saptırmanın manası anlaşılır.

45 el-Bahr, 8/378.

geri kalmaktır. Nitekim Yüce Allah, meâlen, "öyleyse dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin"[46] buyurmuştur.[47] İbn Abbas da şöyle der: Dileyen Allah'a itaata uyar, dileyen de isyan ederek itaattan geri kalır.[48]

38. كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ Her nefis yaptığına karşılık tutulmuş ve kazandığına karşılık Allah katında rehin alınmıştır. Üzerindeki borçları ve cezaları ödemedikçe bırakılmaz.

39. إِلاَّ أَصْحَابَ الْيَمِينِ Ancak mü'min ve bahtiyarlar müstesna. Onlar imanları ve Allah'a itaatları sayesinde bağları çözer ve nefislerini azaptan kurtarırlar.

40, 41. فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ■ عَنِ الْمُجْرِمِينَ Onlar, nitelikleri kavranamayan bağ ve bahçelerdedirler. Birbirlerine, Cehennemdeki suçluların durumunu sorarlar. Bu soru, o suçluları daha çok susturmak, daha çok kınamak ve kalplerine elem ve hasreti sokmak içindir. Suçlulara şöyle derler:

42. مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ Sizi Cehenneme sokan ve onun ateşini tattıran nedir? Ebû Hayyân şöyle der: Onların soruları, kâfirleri kınama ve küçümseme sorusudur. Yoksa mü'minler, onları Cehenneme sokan şeyin ne olduğunu bilirler.[49]

43. قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ Suçlular, soranlara cevap vererek derler ki: Biz dünyada âlemlerin Rabbi için namaz kılanlardan değildik.

44. وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ Fakir ve yoksullara sadaka vermez ve onlara ihsanda bulunmazdık. İbn Kesîr şöyle der: Bu iki âyette kâfirler şunu demek istiyorlar: Rabbimize kulluk etmedik ve O'nun kendi cinsimizden olan yarattıklarına da ihsanda bulunmadık.[50]

45. وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ Sapık ve aldanmışlarla birlikte bâtıl şeyler konuşur ve onlarla beraber, gereksiz boş şeylerle uğraşırdık. İbn Cüzeyy şöyle der: Havd, yakışık almayan bâtıl ve benzeri şeyleri çok konuşmak demektir.[51]

46. وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ Biz kıyamet gününü, hesabı ve bu dünyadan sonraki hayatı yalanlıyorduk. Yüce Allah, kıyamet gününün büyüklüğünü ifade etmek için, onu yalanlamalarını sona aldı. Çünkü kıyameti yalanlama onların en büyük ve çirkin suçlarıdır.

47. حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ Biz bu sapıklığa ve kötü işlere dalmışken ölüm bize geldi. Yüce Allah, onların, bu suçlarını itiraf etmelerinden sonra şöyle buyurdu:

48. فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ Onları Allah'ın azabından kurtaracak şefaatçileri yoktur. Onlar için yeryüzü halkı şefaat etse, bu şefaat kabul edilmez. İbn Kesîr şöyle der: Kim bu şekil sıfatları taşırsa, şüphesiz kıyamet gününde, hiç kimsenin şefaatı ona

46 Kehf sûresi, 18/29.
47 el-Bahr, 8/379.
48 Taberî, 29/103.
49 el-Bahr, 8/380.
50 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/573.
51 et-Teshîl, 4/162.

fayda vermez. Çünkü şefaat ancak, onu kabul edecek yerde olursa, fayda verir. Ama Allah'a kâfir olarak gelen ise, o, Cehennemde ebedî kalacaktır.[52]

Yüce Allah, kâfirlerin çirkin, âdî davranış ve işlerini anlattıktan sonra onları tekrar azarlayıp kınadı:

49. فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ O müşriklere ne oluyor da Kur'ân'dan, âyetlerinden ve onun içinde bulunan tesirli nasihat ve irşatlardan yüz çeviriyorlar!?

50. كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ Sanki o kâfirler, ürküp kaçan vahşi eşeklerdir.

51. فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ Şiddetli korkudan dolayı aslandan kaçan eşekler gibidirler. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah onları yermek ve ayıplamak maksadıyle, kaçan eşeklere benzetti.[53] İbn Abbas da şöyle der: Vahşi eşekler aslanı gördüklerinde kaçarlar. İşte bunun gibi, o müşrikler de Muhammed (s.a.v.)'i gördüklerinde, eşeğin aslandan kaçtığı gibi ondan kaçarlar. İbn Abbas daha sonra, "Kasvera, aslan manasına gelir" demiştir.[54]

52. بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً Bilakis, o kâfirlerden herbiri, Muhammed (s.a.v.)'e indirildiği gibi, Allah'tan kendisine bir kitap inmesini ister. Rasullere venebîlere geldiği gibi, kendisine vahy gelmesini bekler. Âyetten maksat, onların aşırı derecede sapıklığa daldığını açıklamaktır. Yüce Allah sanki şöyle buyuruyor: Onların yüz çevirmelerini, ahmaklıklarını, iyilik ve mutluluklarına vesile olan şeylerden, vahşi hayvanların kaçtığı gibi kaçmalarını anlatmamı bırak da daha garip ve enteresan olanı dinle. O da, müşriklerden her birinin, kendisine vahiy gelen bir peygamber olmayı istemeleridir. O bedbahtların peygamber mertebelerine ulaşmaları ne uzak!

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurdu:

53. كَلاَّ بَلْ لا يَخَافُونَ الآخِرَةَ Hayır, onlar bu nevi isteklerden vaz geçsinler. Bilakis gerçek şu ki, onlar, öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı tasdik etmeyen; nimete ve azaba inanmayan bir kavimdir. İşte onları bozan ve Kur'ân'ın öğütlerinden yüz çevirmelerine sebep olan budur.

54. كَلاَّ إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ Yüce Allah كلا sözü ile onları tekrar sakındırdı. Sonra da, "Bu Kur'ân, tesirli bir öğüttür. Mutlu olmalarını istedikleri takdirde, öğüt almaları için yeterlidir."

55. فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ Kim dilerse, ondakilerden öğüt alır ve hidayetinden yararlanır.

56. وَمَا يَذْكُرُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ Allah onların hidâyete ermelerini dilemedikçe ondan öğüt alamazlar. O dilerse öğüt ve nasihat alırlar. Bu âyette Peygamber (s.a.v.) teselli edilmekte ve mübarek kalbi, onu rahatsız eden, kâfirlerin yüz çevirmeleri ve yalanlamalarından rahata kavuşturulmaktadır. هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ O Yüce Allah,

52 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/573.
53 el-Bahr, 8/380.
54 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/212.

azabının şiddetinden sakınılmaya layıktır. Keremi ve rahmetinin genişliğinden dolayı günahları bağışlamak O'na yaraşır. Âlûsî şöyle der: Azabından sakınılmaya ve itaat edilmeye layıktır. Kendisine inanan ve itaat eden kimseleri bağışlamaya da layıktır.[55] Enes'ten (r.a.) rivayet edilen bir hadise göre Rasulullah (s.a.v.) هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ âyetini okudu ve şöyle dedi: "Rabbiniz buyurdu ki: Ben, kendisinden sakınılmaya layığım. Kim Benden sakınırsa, Benimle beraber başka ilah edinmesin. Ben onu bağışlamaya daha layığım."[56]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. عسير Zor ve يسير kolay kelimeleri arasında tıbâk vardır. Aynı zamanda bu iki lafız arasında cinâs-ı iştikâk da vardır.

2. والليل إذا أدبر Dönüp gitmekte olan geceye andolsun" ile "والصبح إذا أسفر Ağarmakta olan sabaha andolsun" âyetleri arasında mukâbele vardır.

3. "فقتل كيف قدر ■ ثم كيف قدر Canı çıkasıca, nasıl ölçtü biçti. Sonra canı çıkasıca, nasıl ölçtü biçti!" âyetlerinde cümle tekrarlanarak itnâb yapılmıştır. Maksat, daha fazla kınama ve yermedir.

4. نقر Üflendi ile الناقور sûr kelimeleri arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

5. "وربك فكبر ■ وثيابك فطهر ■ والرجز فاهجر Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni temiz tut. Kötü şeyleri bırak" âyetlerinde hasr ifade etmek için öne alınmıştır.

6. يضل Dalâlete düşürür ile يهدي hidâyete erdirir ve يتقدم öne geçer ile يتأخر geri kalır arasında tıbâk vardır.

7. "فما لهم عن التذكرة معرضين Onlara ne oluyor da öğütten yüz çeviriyorlar?!" âyetinde, soru yoluyla kınama ve azarlama üslubu kullanılmıştır.

8. "كأنهم حمر مستنفرة ■ فرت من قسورة Adeta onlar, aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibidirler" âyetinde teşbih-i temsîlî vardır. Çünkü vech-i şebeh bir kaç şeyden alınmıştır.

9. "يتساءلون عن المجرمين ■ ما سلككم في سقر Günahkârlar hakkında birbirlerine sorarlar. Sizi Cehenneme sokan nedir?" âyetinde cümlelerin bir kısmı hazfedilerek icaz yapılmıştır. "Onlara, sizi Cehenneme sokan nedir? diyerek" takdirindedir. Muhatapların anlayışına güvenilerek hazfedilmiştir.

10. "وما أدراك ما سقر Cehennemin ne olduğunu sana ne bildirdi?" sorusu, işin korkunçluğunu ve büyüklüğünü ifade etmek içindir.

---

55 Âlûsî, 29/135.
56 Tirmizî, Tefsîr-i Kur'ân, 71.

11. "وكنا نكذب بيـوم الدين Biz kıyamet, gününü yalanlıyorduk" âyeti, umumdan sonra hususî olarak zikredilmiştir. "Kıyameti yalanlama", "bâtıla dalanlarla birlikte bâtıla dalma" işinin içinde olmasına rağmen, Yüce Allah bu günahın büyüklüğünü açıklamak için özel olarak ayrıca zikretti.

12. الكبـر ، أسـفـر ، أدبر ، القـمـر gibi âyet sonlarında secî murassa vardır. Aynı şekilde الخائضين ، اليقين ، الدين ve benzeri âyet sonlarında secî murassa vardır.

Allah'ın yardımı ile "Müddessir sûresi"nin tefsiri bitti.

KIYÂME SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 40 âyettir.

Takdim

Kıyâme sûresi Mekke'de inmiş olup, iman esaslarından biri olan "öldükten sonra dirilme ve hesap" konusunu ele alır. Ağırlıklı olarak ve özel bir şekilde kıyamet ve onun korkunç durumlarından, ölmek üzere olan insanın hallerinden ve ahirette kâfirin karşılaşacağı zorluk ve güçlüklerden bahseder. İşte bunun içindir ki bu sûreye "Kıyamet sûresi" adı verilmiştir.

Bu mübarek sûre, öldükten sonra dirilmenin şüphesiz bir gerçek olduğuna dâir kıyamet gününe ve nefs-i levvâmeye yemin ile başlar. "Kıyamet gününe yemin ederim ki, kendini kınayan nefse yemin ederim ki... İnsan, kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanır? Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter."

Daha sonra sûre, ayın batırılacağı, gözlerin şaşkına döneceği, hesap ve amellerin karşılığını almak için insanların ve bütün mahlukatın toplanacağı o korkunç günün alâmetlerinden bir kısmını anlatır. «Gözler kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman, işte o gün insan, "Kaçacak yer neresi?" diyecektir. Hayır, hayır! Kaçıp sığınacak yer yoktur. »

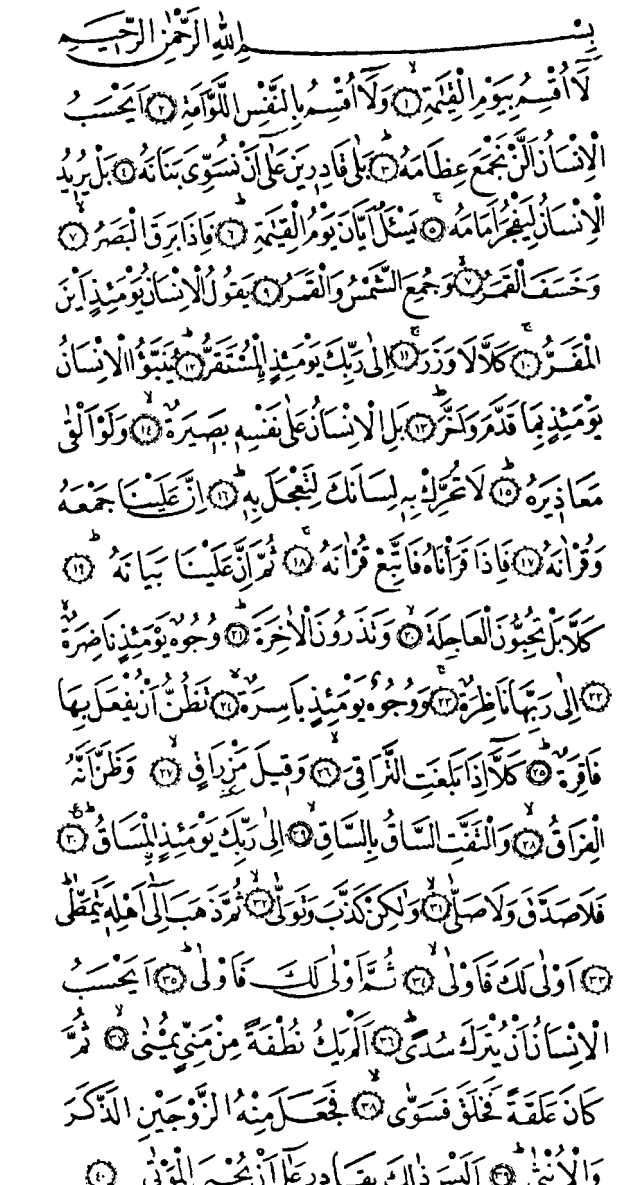
Sûre, Rasulullah (s.a.v.)'ın, Cebrâil kendisine Kur'ân'ı okuduğunda, onu zapt etmeğe verdiği önemi anlatır. Rasulullah (s.a.v.), Cebrâil'in kırâatını takip hususunda kendini yorar ve okuduğu âyetleri çabucak ezberlemek için dilini onunla birlikte hareket ettirirdi. Bu sebeple Yüce Allah ona kırâatı dinlemesini, Cebrâil ile birlikte dilini hareket ettirmemesini emretti: "Onu çabucak almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak ve onu okutmak bize âittir. O halde biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüphen olmasın ki onu açıklamak da bize âittir.

Sûre, ahirette insanların mesut ve bedbaht olarak iki gruba ayrılacaklarını anlatır. Mutluların yüzleri parlak ve nur saçarlar. Bunlar, Rablerine bakarlar. Bedbahtlara gelince, bunların yüzleri kapkaradır ve bu yüzleri zillet bürümüştür. "Yüzler vardır ki o gün ışıl ışıl parıldayacaktır. Rablerine bakacaklardır. Yüzler de vardır ki. O gün buruşacaktır. Kendilerinin bel kemiklerini kıran bir felâkete uğratılacaklarını sezeceklerdir."

Daha sonra sûre, ölmek üzere olan kişinin durumunu anlatır. Şöyleki bu anda korkulu ve sıkıntılı durumlar meydana gelir. İnsan beklemediği, hesapta olmayan

darlık ve sıkıntılarla karşılaşır. "Dikkat edin! Can köprücük kemiğine dayandığında, "Tedâvi edebilecek kimdir?" denildiğinde... O kimse bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlar. Bacak bacağa dolaşır. İşte o gün sevk edilecek yer sadece Rabbinin huzurudur. O kimse ne tasdik etmiş, ne de namaz kılmıştı. Aksine yalanlamış ve yüz çevirmişti. Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline gelmişti."

Bu mübarek sûre, aklî delillerle ahiret ve haşri isbat ederek sona erer: "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır? O, akıtılan meninin içinden bir nutfe değil miydi? Sonra kan pıhtısı olmuş; derken Allah onu yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki cinsi, erkek ve dişiyi yaratmıştı. Peki Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Kıyamet gününe yemin ederim ki,

2. Kendini kınayan nefse yemin ederim ki,

3. İnsan, kendisinin kemiklerini biraraya toplayamayacağımızı mı sanır?

4. Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski hâline getirmeye gücümüz yeter.

S. Fakat insan önündeki (kıyameti) yalanlamak ister.

6. "Kıyamet günü ne zamanmış?" diye sorar.

7, 8, 9. Gelgelelim, göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay biraraya getirildiği zaman!

10. (İşte) o gün insan, "Kaçacak yer neresi?" diyecektir.

11. Hayır, hayır! Sığınacak yer yoktur!

12. O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur.

13. O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir.

14. Hattâ insan, kendi kendinin şahididir.

15. İsterse özürlerini sayıp döksün.

16 (Rasulüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma.

17. Şüphesiz onu, toplamak ve onu okutmak bize aittir.

18. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et.

19. Sonra şüphen olmasın ki, onu açıklamak da bize aittir.

20, 21. Hayır, daha doğrusu siz, geçici olan dünyayı seviyor, ahireti bırakıyorsunuz.

22. Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parıldayacaktır.

23. (Onlar) Rablerine bakacaklardır.

24. Yüzler de vardır ki, o gün buruşacaktır;

25: Kendilerinin, bel kemiklerini kıran bir felâkete uğratılacağını sezeceklerdir.

26. Artık gözünüzü açın! Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır,

27. "Tedâvi edilebilecek kimdir?" denir.

28. (Can çekişen) bunun gerçek bir ayrılış olduğunu anlar.

29. Ve bacak bacağa dolaşır...

30. İşte o gün sevkedilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur.

31. İşte o, doğru kabul etmemiş, namaz da kılmamıştı.

32. Aksine yalan saymış ve yüz çevirmişti.

33. Sonra da çalım sata sata yürüyerek kendi ehline gitmişti.

34. Yazık sana, yazık!

35. Evet, yazık sana yazık.

36. İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?

37. O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe (sperm) değil miydi?

38. Sonra, kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu yaratıp şekillendirmişti.

39. Ondan da iki cinsi, yani erkek ve dişiyi varetmişti.

40. Peki (bunları yapan) Allah'ın, ölüleri tekrar diriltmeye gücü yetmez mi?

KELİMELERİN İZAHI

بنانه : Benân, بنانة kelimesinin çoğulu olup parmak uçları veya parmakların kendileri demektir. Nâbiğa şöyle der:

بمخضب رخص كأن بنانه عنم يكاد من اللطافة يعقد

Yumuşak ve kınalı parmaklarla... Sanki onun parmakları, yumuşaklıktan, nerdeyse düğümlenecek anem ağacıdır.[1]

برق : Korktu, hayrete düştü, apışıp kaldı demektir. Bunun aslı şimşeğe bakıp gözün dehşete kapılması manasındadır. Zü'r-Rumme şöyle der:

ولو أن لقمان الحكيم تعرضت ليعينيه ميٌّ سافرا كاد يبرق

Eğer Mey[2], yolculuk yapmakta olan Lokman Hekim'in gözüne görünse, Lokman dehşetinden nerdeyse şaşa kalır.[3]

وزر : Vezer, sığınak, kişinin sığınacağı kale.

ناضرة: Nâdira, güzel ve parlak demektir. نُضْرَة İse yumuşaklık, derinin güzelliği ve güzel parlaklık demektir.

باسرة: Bâsira, çok buruşuk ve çatık manasınadır. Bir kimsenin yüzü ekşi ve çatık olduğunda بسر وجهه denir.

فاقرة : Fâkira, büyük olay ve büyük musibet demektir. Musibet bel kemiğini kırdı, manasına فقرته المصيبة denir.

يتمطى : Gurur ve kibirinden salınarak yürür.

---

1 Kurtubî, 19/92.

2 Mey, şiirde kullanılan bir kadın ismidir.

3 el-Bahr, 8/382.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. لا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ Hesap ve amellerin karşılığını alma günü olan Kıyamet gününe yemin ederim.

2. وَلا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ İtaatları terk etmesinden ve cezayı gerektiren şeyleri yapmasından dolayı sahibini kınayan mü'min ve takvâ sahibi nefse yemin ederim Tefsirciler şöyle der: Buradaki **لا** yemini pekiştirmek içindir. Sözü pekiştirmek için yeminden önce **لا** nın fazla olarak gelmesi Arap dilinde meşhurdur. Sanki o şey o kadar açık ve seçiktir ki isbatı için yemine ihtiyaç yoktur. Yeminin cevabı mahzuf olup takdiri şöyledir. لتبعثن ولتحاسبن Öldükten sonra mutlaka diriltilecek ve kesinlikle hesaba çekileceksiniz. "İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanır?"[4] meâlindeki âyet bunu gösterir.

Yüce Allah, büyüklüğü ve korkunçluğu sebebiyle kıyamet gününe yemin etti. Ayrıca Allah'a karşı kusur işlemesinden dolayı sahibini kınayan, itaat ve güzel amel işlemekle birlikte bağış dileyen ve tevbe eden nefse yemin etti. Hasan el-Basrî şöyle der: Bu, mü'minin nefsidir. Çünkü mü'mini ne zaman görsen nefsini kınamaktadır. "Bu sözümle ne demek istedim şu amelimle ne yapmak istedim?" der. Kâfir ise işine devam eder, ne kendini hesaba çeker, ne de nefsini kınar![5]

3. أَيَحْسَبُ الإِنسَانُ أَنْ لَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Yani o inkârcı, öldükten sonra dirilme ve haşri yalanlayan insan dağıldıktan sonra kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor? Tefsirciler şöyle der: "Bu âyet Adiyy b. Rabîa hakkında inmiştir" Bu kişi Rasulullah'a gelerek dedi ki: "Ey Muhammed! Kıyamet gününü bana anlat ne zaman olacak ve o olay nasıl olacak?" Rasulullah (s.a.v.) de kıyamet gününü ona anlattı. Bunun üzerine Adiyy: "Ey Muhammed! O günü açıkça görsem dahi seni tasdik etmem ve sana inanmam, Allah nasıl toplar?" Bunun üzerine bu âyet indi.[6] Yüce Allah ona cevaben şöyle buyurdu:

4. بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ Evet o kemikleri toplayacağız. Biz azaların en küçüğü, parçaların en incesi ve birleşme hususunda en hassas olan parmak uçlarını dahi iâde etmeye kâdiriz. Öyleyse büyük kemikleri nasıl toplayamayız?! Parmak uçlarında yaratılış bakımından enteresanlık ve ince bir sanat bulunduğu için Yüce Allah onları zikretti. Çünkü bir insanın parmak uçlarındaki ince çizgiler ve boşluklar o şekilde yaratılmıştır ki yeryüzündeki diğer herhangi bir şahsın parmak çizgileri bu çizgilere benzemez. Bunun içindir ki bu asırda insanların kimlik tespitleri parmak izlerine dayanmaktadır.[7]

---

4 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, 4/163; Âlûsî, 29/135; Sâvî Hâşiyesi, 4/270.

5 Hâzin, 4/182.

6 Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 30/217.

7 İlmen sabittir ki parmak derisi son derecede ince çizgilerle kaplıdır. Bu çizgilerden bazıları kavis, bazıları düz ya da dâire olup bu çizgilerde hiç bir insanın diğerine benzemesi mümkün değildir. Dolayısıyla devletler resmi olarak bu parmak çizgilerine (izlerine) dayanmaktadır. Ve bu çizgiler baş parmak basmasıyla insanı diğerinden ayırıcı olmuştur. Yaratıcıların en güzeli olan Allah

5. بَلْ يُرِيدُ الإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ Bilakis insan bu inkârıyla ahlâkî ve dinî herhangi bir engel olmadan kötülüklere devam etmek, şehevî arzulara ve günahlara atılmak ve hayvanî arzularına ulaşmaktan başka arzusu olmayan hayvan gibi yaşamak istiyor. İşte bunun için kıyameti inkâr edip yalanlıyor.

6. يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ O kâfir alay ve inkâr yollu o gün yani kıyamet günü ne zaman olacak diye sorar. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu soru kıyametin kopmasını uzak gören ve hata yakalamak isteyen kimsenin sorusudur. "Bu tehdit ne zaman gelecek derler" Meâlindeki âyet de bunun bir benzeridir.[8] Bu sebeple kâfir, ahiret hayatını inkâr eder ve öldükten sonra dirilme ve haşri yalanlar. "ليفجر امامه önündeki (kıyameti) yalanlamak" âyetinden maksat şudur: Tabiatı, şehevî arzuları serbestçe yerine getirmeye ve zevkli şeyleri çokça yapmaya meyleder. İnsan maddi zevklerin kedere dönüşmemesi için neredeyse ölülerin dirilmesini haşri ve neşri kabul etmez. Böylece alay ve eğlence yollu "Kıyamet günü ne zaman olacak" diyerek katî olacak bu olayı inkâra kalkışır.[9]

7. فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ Tehlikeler ve korkunç hallerden dolayı göz kayıp şaşa kaldığı ve yorgun düştüğünde,

8. وَخَسَفَ الْقَمَرُ Ayın aydınlığı gidip karanlıklandığında,

9. وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ Kıyamet gününde ay ile güneş biraraya getirilip kâfirler azap olsunlar diye ateşe atıldıklarında...

Atâ şöyle der: "Kıyamet gününde ay ile güneş biraraya getirilir sonra denize atılırlar. İşte o zaman Allah'ın büyük ateşi meydana gelir.[10]

10. يَقُولُ الإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ O gün kâfir, "Kaçacak yer neresi? Bu büyük musibetten kaçış ve kurtuluş nereye olacaktır?" der. O gün kaçmak olmayacağını bildiği için ümitsiz kimsenin söylediği gibi söyler.

11. كَلاَّ لا وَزَرَ Bu, onu kaçmak istemekten sakındırmak içindir. Yani bu sözü söylemekten sakınsın. Allah'ın azabına karşı onun ne yardımcısı vardır, ne de sığınacağı bir yeri.

12. إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ Bütün mahlukatın dönüşü sadece Allah'adır. Âlûsî şöyle der: Kulları sadece Allah'ın huzurunda karar kılacaklardır. Ondan başka onların ne sığınacakları yerleri vardır, ne de kurtuluş yerleri.[11]... Âyetlerden maksat, ahiretteki korkunç durumları açıklamaktır. Kıyamet gününde gözler yorgun düşer, o korkunç hallerin şiddetinden ve görecekleri olayların büyüklüğünden dolayı şaşkına döner

---

yücedir. Bu ilmî mucize hakkında yazdıklarımız için bak: "et-Tıbyân fî Ulûmil-Kur'ân adlı kitabımız sayfa: 136.

8 Yâsîn sûresi 36/48.

9 Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 30/218.

10 Taberî, 19/113. Mücâhid'den rivayet edildiğine göre bundan maksat, "Ay ile güneş dürüldüğünde" demektir. Nitekim Yüce Allah, "Güneş dürüldüğü zaman"(Tekvîr sûresi 81/1)" buyurmuştur. Bir görüşe göre de bunlar bir araya getirilir ve batıdan doğarlar. Ancak bu görüş uygun değildir. Çünkü söz kıyamet hakkındadır.

11 Âlûsî, Rûhu'l-meânî, 29/140.

ve kırılırlar. İnsanın aklı gider, rüşdü yok olur ve kurtuluş aramaya başlar. Fakat, heyhat ki hayat sona ermiş ve kıyamet gelip çatmıştır.

13. يُنَبَّأُ الإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ O gün insana bütün yaptıkları, küçüğü büyüğü, iyisi ve kötüsü haber verilecektir. Hayatında yapıp sunduğu ve ölümünden sonraya bıraktığı iyi veya kötü çığır, güzel ya da kötü şöhretten ne varsa hepsi kendisine bildirilecektir.[12] Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Kim güzel bir çığır açarsa, ona hem işlediği bu iyi işin sevabı, hem de kendisinden sonra kıyamet gününe kadar o işi yapanların sevabı kadar sevap vardır. Onların sevabından hiçbir şey de eksilmez. Kim de kötü bir çığır açarsa ona, hem o kötülüğün günahı, hem de kıyamet gününe kadar o kötülüğü yapanların günahı kadar günah vardır. Onların günahından hiçbir şey de eksilmez."[13]

14. بَلْ الإِنسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ Hattâ insan kendi aleyhine, kötü ve çirkin amellerine şahittir. Başka bir şahide ihtiyacı yoktur. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter"[14] بصيرة Kelimesindeki «ة» "راوية çok rivayet eden" علامة çok bilen" kelimelerinde olduğu gibi mübâlağa ifade eder. İbn Abbas şöyle der: İnsan tek başına kendi aleyhine şahittir. Kulağı, gözü, ayakları ve âzâları kendi aleyhine şahitlik eder.[15]

15. وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ İsterse suç ve günahlarını aklamak için her türlü mazereti getirsin ona fayda sağlamaz. Çünkü o kendi aleyhine şahit ve kendisine karşı açık bir delildir. Fahreddin Râzî şöyle der: Yani insan her ne kadar kendisi hakkında özür beyan etse, kendini savunsa ve her türlü mazeret ve delili getirse de bunlar ona fayda sağlamaz. Çünkü o, cezayı gerektiren şeyleri işlediğine dâir kendi aleyhine şahittir.[16]

Bu açıklamadan sonra söz, Kur'ân-ı Kerîme ve Cebrâil'den vahyin alınması usûlüne geldi ve Yüce Allah, Rasulü'ne hitap ederek şöyle buyurdu:

16. لا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ Kur'ân'ın senden gitmesinden korkarak onu çabucak ezberlemek maksadıyla, vahiy Cebrâil vasıtasıyla, sana verildiği sırada Kur'ân'ı okuyarak dilini depretme.

17. إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ Ey Peygamber! Kur'ân'ı senin kalbinde toplamak ve onu ezberlemeni sağlamak bize aittir.

18. فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ Cebrâil onu sana okuduğunda, onu dinlemek için, okumasını bitirinceye kadar sus. O okurken dudaklarını depretme.

---

12 Bu, İbn Abbas ve İbn Mesud'dan nakledilen rivayetin manasıdır. Tercih edilen görüş de budur. Bir görüşe göre de, "ömrünün başında yapıp sunduğu ve ömrünün sonuna ertelediği" şeklinde tefsir edilmiştir.

13 Müslim, İlim, 15; Zekât, 69; Nesâî, Zekât, 64; İbn Mâce, Mukaddime, 14. İbn Hanbel, 4/362, 357, 359, 360, 361.

14 İsra sûresi, 17/14.

15 Taberî, 29/115.

16 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 30/222.

19. ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ Ey Peygamber! Sonra mana ve hükümlerinden anlayamadıklarını açıklamak da bize âittir. İbn Abbas şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) vahyi ezberlemek için çok uğraşır, onun zâil olup gitmesinden korktuğu için onunla dilini ve dudaklarını depretir ve onu ezberlemek isterdi. Bunun üzerine Yüce Allah, لا تحرك به لسانك âyetini indirdi. Bunun üzerine Cebrâil geldiği zaman Rasulullah (s.a.v.) susar ve dinlerdi. Cebrâil gidince, Yüce Allah'ın vaadettiği gibi, Rasulullah (s.a.v.) vâhy edileni okurdu.[17] İbn Abbas der ki: Yüce Allah ان علينا جمعه وقرآنه âyetiyle "sükût et ve dinle" diye emretti. ثم ان علينا بيانه Âyetiyle de "onu senin lisanınla açıklamak bize aittir" diye buyurdu.[18] İbn Kesîr de şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Kur'ân'ı almak için acele ediyor ve onu okuma hususunda melekle yarışıyordu. Dolayısıyla Yüce Allah, meleği dinlemesini emretti ve Kur'ân'ı onun kalbinde toplayacağını, onu açıklayıp izah edeceğini garanti etti. Birinci durum, Kur'ân'ı onun kalbinde toplaması; ikinci durum, okuması; üçüncü durum ise tefsiri ve manasını açıklamasıdır.[19]

Bundan sonra söz tekrar Kıyamet gününü yalanlayanlara geldi ve Yüce Allah Mekke kâfirlerine hitaben şöyle buyurdu:

20, 21. كَلاَّ بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ■ وَتَذَرُونَ الآخِرَةَ Ey müşrikler topluluğu! Bâtıl iddiadan sakının; iş, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza yoktur, şeklinde iddia ettiğiniz gibi değildir. Bilakis siz geçici dünyayı seven ve ebedî ahireti bırakan bir kavimsiniz. Dolayısıyla, daha hayırlı ve devamlı olmasına rağmen, ahiret için amel etmeyi düşünmüyorsunuz.

22. وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ Yüce Allah, insanların dünya ve onun geçici lezzetlerini ahiret ve onun ebedî mutluluklarına tercih ettiklerini anlattıktan sonra kıyamet gününde insanların itaatkârlar ve isyankârlar olmak üzere iki kısma ayrılacaklarını anlattı. Yani kıyamet gününde mutlu kimselerin yüzü parlak, güzel ve aydınlıktır. Bu durum erdikleri nimetlerin alâmeti ve bu nimetlerden tattıkları sevinçten ileri gelmektedir. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Onların yüzünde nimetin ve mutluluğun sevincini görürsün."[20]

23. إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ O yüzler Rablerinin azametine bakar ve O'nun güzelliğine hayran olurlar. Cennet ehli için nimetlerin en büyüğü Yüce Allah'ı görme ve perdesiz olarak O'nun mübarek yüzüne bakmaktır. Hasan el-Basrî şöyle der: O yüzler Yaratıcıya bakacaklardır. Yaratıcıya bakarken güzelleşmeleri îcâbeder.[21] Bu hususta sahîh deliller vârit olmuştur.[22]

17 Buhârî, Tefsir-i sûre 75, 2- Fezâilu'l-Kur'ân, 28; Bed'ul-vahy 4; Tevhîd, 43; Müslim, Salât 148 (Buhârî'dekiler az farklıdır).

18 Buhârî, Tefsir-i sûre 75, 2; Fezâilu'l-Kur'ân, 28.

19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/576.

20 Mutaffifîn sûresi, 83/24.

21 Taberî, 29/120.

22 Bu, Ehl-i sünnet mezhebinin görüşüdür. Buhârî ve Müslim'de gelen hadisler bu görüşü destekler: "Şu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi açık açık göreceksiniz..." (Buhârî, Tevhîd, 24. Müslim'in

24. وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ Yüzler de vardır ki Kıyamet gününde son derece ekşi ve buruşuktur. Bunlar, Cehennemlik bedbahtların yüzleridir.

25. تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ Kendilerine bellerini kıracak büyük musibetin gelmesini beklerler. İbn Kesîr şöyle der: Bunlar, kâfirlerin yüzleridir ki kıyamet gününde ekşi ve buruşuk olacaklardır. Kendilerinin, helâk olacaklarını kesin olarak bilirler.[23] Ve başlarına bellerini kıracak musibetin gelmesini beklerler.

26. كَلاَّ إِذَا بَلَغَتْ التَّرَاقِيَ Bu كلا kelimesi dünyayı tercih etmeyi men ve ondan sakındırma ifade eder. Yani, ey müşrikler topluluğu, bundan sakının! Önünüzdeki tehlikeler ve korkunç durumlara karşı uyanık olun! Şüphesiz dünya geçicilik yurdudur. Ölüm kâsesinden mutlaka yudumlamanız gerekir. Ruh, göğsün üst kısımlarına geldiği[24] ve insan ölüme yaklaştığında...

27. وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ Aile efradı ve yakınları, "O'nu kim tedavi edip iyileştirerek bulunduğu durumdan kurtaracak?" derler. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, ruhun göğsün başlarına yani gırtlağa geldiği zaman, ahiret merhalelerinin ilki olan, ölümün zorluğunu anlattı. O zaman ölmek üzere olan kimsenin aile efradı: "Bu hastayı kim tedavi edip iyileştirecek?" der.[25]

28. وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ Ölmek üzere olan kimse ölüm meleklerini gördüğü için dünyadan; aile efradı ve mallardan ayrılacağını kesin olarak anlar.

29. وَالْتَفَّتْ السَّاقُ بِالسَّاقِ Ölüm sarhoşluğu ve sıkıntılarının şiddeti sebebiyle ölmek üzere olan kimsenin bacaklarının biri diğerine dolaşır. Hasan el-Basrî şöyle der: Bunlar, ölünün kefene bürünen bacaklarıdır.[26] İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Bundan maksat; "Dünyadan ayrılma sıkıntısı ölümün şiddeti ve sıkıntılarıyla birleştiğinde..." demektir. O zaman bu ifâde, o büyük ve korkunç olayı temsilî olarak anlatır. Şöyleki o şahısta dünya sıkıntılarının şiddeti ahiret sıkıntılarının şiddeti ile birleşir. Nitekim savaşın şiddetlendiğini anlatmak için müsteâr olarak شمرت الحرب عن ساق denir.[27]

30. إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ İşte o gün kulların sevk edilecekleri yer sadece Yüce Allah'ın huzurudur. İtaatkârlar da isyankârlar da O'nun huzurunda toplanır. Sonra

---

Sahîh'inde ise şöyle bir hadis vardır: "Perde açılır. Onlara, Yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmez." (Müslim, İman, 297) Mutezile, ahirette Allah'ın görülmesini inkâr etmiş ve ناظرة âyetini "Rablerinin sevabını beklerler" şeklinde te'vil etmişlerdir. Bu, bâtıldır. Çünkü "انتظر bekledi" manasına gelen نظر fiili mefûlünü harf-i cersiz alır. Kâfi derecede deliller için bak: Hâzin Tefsîri, 4/186.

23 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/578.

24 Fahreddin Râzî şöyle der: Bil ki, ruhun, göğsün üst kısımlarına gelmesi sözü, ölümün yaklaşmasından kinayedir. İbnu's-Sımme'nin şu sözünde bu manada kullanılmıştır:

ورب عظيمة دافعت عنها وقد بلغت نفوسهم التراقي

Nice büyük musibeti onlardan savdın. Oysa onların canları gırtlaklarına gelmişti.

25 Taberî, 29/123.

26 Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhît, 8/390.

ya Cennete veya Cehenneme sevkedilirler: Hâzin şöyle der: Kulların dönüşü sadece Yüce Allah'adır. Aralarında hükmetmesi için kıyamet gününde O'nun huzuruna sevk edilirler...[28]

Bundan sonra Yüce Allah, inkârcı ve yalanlayıcının durumunu anlatmak üzere şöyle buyurdu:

31. فَلا صَدَّقَ وَلا صَلَّى O, ne Kur'ân'ı tasdik etti, ne de Allah için namaz kıldı. Ebû Hayyân şöyle der: Cumhur, bu âyetin Ebû Cehil hakkında indiğini kabul eder. Âyet "يتمطى çalım satarak" bölümünde hemen hemen onu açıkça ifade eder. Çünkü çalım satarak yürüyüş, Ebû Cehil ve kavmi Mahzum oğullarının yürüyüşüdür. Ebû Cehil çoğu kere çalım satarak yürürdü.[29]

32. وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى Aksine o kâfir, Kur'ân'ı yalanladı ve imandan yüz çevirdi.

33. ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى Sonra da çalım sata sata yürüyerek yandaşlarına gitti. Bu tabir, kibir ve gururu ifade eder.

34. أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى Yazıklar olsun sana ey bedbaht! Sonra sana yine yazıklar olsun! Tefsirciler şöyle der: Bu ibâre, Arap dilinde, sakındırmak, tehdit etmek ve korkutmak için mesel haline gelmiştir. Aslında أولى kelimesi وَلِيَ fiilinin ism-i tafdîlidir. Bir kimseye bir şey yaklaştığında وليه الشئ denir. Buna göre âyetin manası şöyle olur: Şer sana yaklaştı, sana isabet etmek üzeredir. Sakın ve başına gelecek olaya dikkat et. Rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) Ebû Cehil'in elinden tuttu, sonra ona أولى لك فأولى ثم أولى لك فاولى dedi. Ebû Cehil, "Ey Muhammed! Beni tehdit mi ediyorsun? dedi. Vallahi ne sen, ne de Rabbin bana bir şey yapamazsınız! Vallahi ben bu vadinin en güçlüsüyüm" dedi. Sonra çok geçmeden Ebû Cehil, Bedir savaşında feci bir şekilde öldürüldü.

35. ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى Sonra sana yine yazıklar olun! Yüce Allah daha fazla tehdit edip korkutmak için sözü tekrarladı. Sanki O şöyle buyuruyor: Seni tekrar uyarıp korkutuyorum, inkârdan sakın! Ve sana azap gelmeden önce kendine dikkat et... !

Yüce Allah sûrenin başında, öldükten sonra dirilmenin mümkün olduğunu anlattıktan sonra, sûrenin sonunda dirilme ve haşre dâir delilleri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

36. أَيَحْسَبُ الإِنسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى İnsan, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza olmaksızın başıboş bırakılacağını mı sanıyor? Mesûliyet olmaksızın, salıverilmiş hayvanlar gibi kalacağını mı hesap ediyor? Bu hesap ona ne yaraşır, ne de yakışır.

37. أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى Bu soru takrîr içindir. Yani, bu insan akıtılıp rahimlere dökülen âdî bir suyun basit bir nutfesi değil miydi? Bundan maksat insanın durumunun değersizliğini açıklamaktır. Yüce Allah sanki şöyle buyuruyor: O insan

27 Hâzin, 4/187.
28 Hâzin, 4/187.

idrar yolundan akan bir meniden yaratılmıştır.

38. ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى Daha sonra insan alekaya (embriyoya) benzer, donuk, katılaşmış bir kan parçası oldu. Allah, kudretiyle onu en güzel şekilde yarattı, şeklini düzgün yaptı ve onu en güzel şekilde sağlamlaştırdı.

39. فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالأُنثَى Yüce Allah kudretiyle, bu insandan erkek ve dişi olarak iki sınıf yarattı. İşte insanın aslı ve terkibi budur. Böyle zayıf bir varlığın kibirlenip Allah'a itaat etmemesi nasıl uygun olur?

40. أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى İşte bu harikulade şeyleri yaratan ve insanı âdî bir sudan meydana getiren hikmet sahibi yaratıcı ilah, mahlukat yok olduktan sonra onları tekrar yaratmaya kâdir değil midir? Evet, şüphesiz O, herşeye Kâdir'dir. Rivayete göre Rasulullah (s.a.v.) bu âyeti okuduğu zaman, سبحانك اللهم بلي Evet, Allahım seni noksan sıfatlardan tenzih ederim!" derdi.

EDEBÎ SANATLAR

1. قدّم ile أخّر ve صدق ile كذب arasında tıbâk vardır.

2. "أيحسب الإنسان أن لن نجمع عظامه" İnsan, kemiklerini toplayamayacağımızı mı sanıyor?" Bu, kınama maksadıyla sorulmuş bir istifhâm-ı inkârîdir. "أيحسب الإنسان ان يترك سدى İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor? sorusu da aynı şekilde istifhâm-ı inkârîdir. Çünkü gaye kınamak ve azarlamaktır.

3. "يسأل أيان يوم القيامة" İnsan, kıyamet gününün ne zaman olacağını soruyor" âyetinde olayın gerçekleşmesi uzak görülmemektedir. Zira sorudan maksat, olayı uzak görmek ve inkâr etmektir.

4. Bazı harflerin farklılığından dolayı بنانه ile بيانه kelimeleri arasında tam olmayan cinâs vardır.

5. "وجوه يومئذ ناضرة " إلى ربها ناظرة Yüzler vardır ki o gün ışıl ışıl parlayacaktır. Onlar, Rablerine bakacaklar" âyetindeki mü'minlerin yüzlerinin parlaklığı ile "ووجوه يومئذ باسرة Yüzler de vardır ki o gün buruşacaktır" âyetindeki kâfirlerin yüzlerinin buruşukluğu arasında güzel bir mukâbele vardır.

6. الساق ile المساق kelimesi arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

7. "وجوه يومئذ Yüzler vardır ki o gün..." âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Bu, zikr-i cüz, irâde-i küll kısmından olup yüz ile insanın tümü kasdedilmiştir.

8. "أولى لك فأولى Sana yazıklar olsun yazıklar olsun yazıklar..!" âyetinde kâfiri kınamak ve yermek için III. şahıs zamirinden II. şahıs zamirine dönüş vardır.

9. القمر ، البصر ve المفر gibi âyet sonlarında birbirine uygunluk vardır. Edebiyatta

buna secî murassa denir. Bu, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mucizesi Kur'ân'ın özelliklerindendir.

Allah'ın yardımıyle "Kıyâme sûresi"nin tefsiri bitti.

İNSAN SÛRESİ

Medine'de inmiştir, 31 âyettir.

Takdim

İnsan (Dehr) sûresi, Medine'de inen sûrelerden olup ahiretle ilgili meseleleri ele alır. Özellikle itaatkâr, takvâ sahibi mü'minlerin ebedîlik ve Naîm Cennetlerindeki ikamet yurdunda elde edecekleri nimetlerden bahseder. Sûrenin havası, işaretleri, üslubu ve çeşitli konularıyla hemen hemen Mekke'de inen sûrelerin havasının aynıdır.

Bu mübarek sûre, Allah'ın, insanı çeşitli merhalelerde yaratması ve yükümlü kılındığı çeşitli ibadetleri yapması için onu elverişli bir şekilde var etmesindeki gücünü açıklayarak başlar. Şöyleki Allah'ın, onun için göz, kulak ve diğer duyu organlarını yarattıını bildirir: "İnsanın üzerinden henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi? Gerçekten biz insanı katışık bir nutfeden yaratmışızdır. Onu imtihan edelim diye, kendisini işitir ve görür kıldık."

Sonra sûre, Yüce Allah'ın ahirette Cennet ehli için hazırlamış olduğu nimetlerden bahseder: "İtaatkârlar ise kâfûr katılmış bir kadehten içerler. Bu, Allah'ın has kullarının içtikleri ve akıttıkça akıttıkları bir pınardır."

Daha sonra sûre bahtiyar kimselerin niteliklerini oldukça geniş anlatır. Onları, sözlerini yerine getiren, Allah rızası için fukarayı besleyen ve Allah'ın azabından korkan kimseler olarak niteler ve yüzlerin buruştuğu o günde onları o acı günden emin kıldığını anlatır: "O kullar, verdikleri sözü yerine getirirler; fenalığı oldukça yaygın olan bir günden korkarlar. Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler. Biz size, Allah rızası için yemek yediriyoruz; dolayısıyla, sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz."

Sûre, mü'minlerin vasıflarını anlattıktan sonra, Allah katında onlar için hazırlanmış olan ikamet yurdundaki sevâp ve ikramı över. "Sabretmelerine karşılık onlara Cenneti ve ipekleri lütfeder. Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar; ne yakıcı sıcak görülür orada, ne de dondurucu soğuk. Gölgeleri üzerlerine sarkar; kolayca koparılabilen meyveleri istifadelerine sunulur."

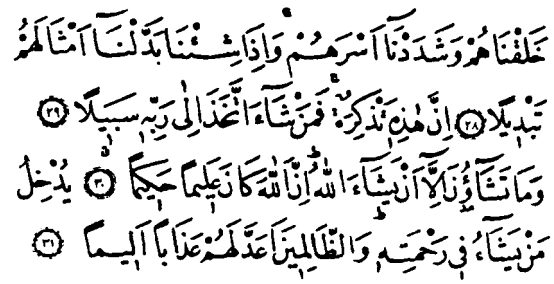
Sûre, Cennet ehlinin yemeleri, içmeleri, giymeleri ve akşam sabah onları ziyaret eden hizmetçileri gibi nimetlerini arka arkaya anlatır: "Yanlarında gümüş kaplar ve billur kâselerle, gümüş beyazlığında şeffaf kupalarla dolaşılır ki (onların iştahları) ölçüsünce tayin ve takdir ederler. Onlara orada bir kâseden (şarap) içirilir ki

karışımında zencefil vardır. Orada adına Selsebîl denilen bir pınardandır. Onların etrafında öyle ölümsüz genç dolaşır ki, onları gördüğünde etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın."

Bu mübarek, sûre, Kur'ân-ı Kerîm'in düşünen bir kalbi veya onun nuruyla aydınlanan isabetli fikri olan kimse için bir öğüt olduğunu açıklayarak sona erer: "Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine bir yol tutar. Sizler ancak Rabbinizin dilemesi sayesinde dileyebilirsiniz. Şüphesiz Allah bilendir, hikmet sahibidir. O, dilediğini rahmetine dâhil eder. Zalimlere gelince, Allah onlar için elem verici bir azap hazırlamıştır."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا ۝١ اِنَّا خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيْهِ فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ۝٢ اِنَّا
هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوْرًا ۝٣ اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَلٰسِلَا
وَاَغْلٰلًا وَّسَعِيْرًا ۝٤ اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُوْنَ مِنْ كَاْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوْرًا ۝٥
عَيْنًا يَّشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُوْنَهَا تَفْجِيْرًا ۝٦ يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُوْنَ
يَوْمًا كَانَ شَرُّهٗ مُسْتَطِيْرًا ۝٧ وَيُطْعِمُوْنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسْكِيْنًا وَّيَتِيْمًا
وَّاَسِيْرًا ۝٨ اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُرِيْدُ مِنْكُمْ جَزَآءً وَّلَا شُكُوْرًا ۝٩
اِنَّا نَخَافُ مِنْ رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوْسًا قَمْطَرِيْرًا ۝١٠ فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ
وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ۝١١ وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ۝١٢
مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ۝١٣ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ
ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ۝١٤ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِّنْ فِضَّةٍ
وَّاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيْرَا ۝١٥ قَوَارِيْرَا مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوْهَا تَقْدِيْرًا ۝١٦ وَيُسْقَوْنَ
فِيْهَا كَاْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيْلًا ۝١٧ عَيْنًا فِيْهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيْلًا ۝١٨ وَيَطُوْفُ
عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ اِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُوْرًا ۝١٩
وَاِذَا رَاَيْتَ ثَمَّ رَاَيْتَ نَعِيْمًا وَّمُلْكًا كَبِيْرًا ۝٢٠ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ
خُضْرٌ وَّاِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوْٓا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا
طَهُوْرًا ۝٢١ اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ۝٢٢ اِنَّا نَحْنُ
نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ۝٢٣ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ
اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ۝٢٤ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝٢٥
وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ۝٢٦ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ
الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ۝٢٧ نَحْنُ

Bismillahirrahmanirrahim

1. İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?

2. Gerçekten biz insanı katışık bir nutfeden yaratmışızdır. Onu imtihan edelim diye. Kendisini işitir ve görür kıldık.

3. Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.

4. Doğrusu biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.

5. İyiler ise; kâfûr katılmış bir kadehten içerler.

6. Bu, Allah'ın has kullarının içtikleri ve akıttıkça akıttıkları bir pınardır.

7. O kullar, verdikleri sözü yerine getirirler; fenalığı oldukça yaygın olan bir günden korkarlar.

8. Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler.

9. "Biz size Allah rızası için yemek yediriyoruz; dolayısıyla, sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz.

10. Biz, sert ve belâlı bir günde Rabbimizden korkarız" (derler).

11. İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger; (yüzlerine) parlaklık, (gönüllerine) sevinç verir.

12. Sabretmelerine karşılık onlara Cenneti ve ipekleri lütfeder.

13. Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar; ne yakıcı sıcak görülür orada, ne de dondurucu sıcak.

14. (Cennet ağaçlarının) gölgeleri, üzerlerine sarkar; kolayca koparılabilen meyveleri istifadelerine sunulur.

15, 16. Yanlarında, gümüş kaplar ve billûr kâselerle, gümüşî beyazlıkta (billûr gibi) şeffaf kupalarla dolaşılır; (Cennet sâkileri bunlara dolduracakları Cennet şarabını, Cennetteki insanların iştihâları) ölçüsünce tayin ve takdir ederler.

17. Onlara orada bir kâseden içirilir ki karışımında zencefil vardır.

18. (Bu şarap) orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir.

19. O insanların etrafında öyle ölümsüz genç nedîmler dolaşır ki, onları gördüğünde etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın.

20. Ne yana bakarsan bak, nimet ve ulu bir saltanat görürsün.

21. Üzerlerinde yeşil renkli ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.

22. (Onlara şöyle denir:) "Bu, sizin için bir mükâfattır. Sizin gayretiniz karşılığını bulmuştur."

23. (Rasulüm!) Biz, (evet) Kur'ân'ı sana peyderpey biz indirdik.

24. Artık Rabbinin hükmüne sabret; onlardan hiçbir günahkâra, yahut hiçbir nanköre boyun eğme.

25. Sabah akşam Rabbinin ismini yâd et.

26. Gecenin bir kısmında O'na secde et; gecenin uzun bölümünde ise O'nu tesbih et.

27. Şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü ihmâl ediyorlar.

28. Onları biz yarattık; mafsallarını sımsıkı bağladık. Dilediğimizde yerlerine benzerlerini getiririz.

29. Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine bir yol tutar.

30. Sizler ancak Rabbinizin dilemesi sayesinde dileyebilirsiniz: Şüphesiz Allah Âlim'dir, Hakîm'dir.

31. O, dilediğini rahmetine dâhil eder. Zalimlere, gelince, Allah, onlar için elem verici bir azap hazırlamıştır.

KELİMELERİN İZAHI

أمشاج : Emşâc. Karışık manasına gelen مشج ve مشيج kelimelerinin çoğulu olup karışık şeyler demektir. Bunlar, kalıp bakımından شريف ve اشراف kelimelerine benzerler. Bir şey başkasıyla karıştığında ona "مشيج karışık" denir lafız ve mana bakımından "خليط karışık" kelimesine benzer.

مستطيرا :Müstatîr, son derecede yaygın demektir. Bir şey yayıldığında استطار الشئ denir.

قمطريرا :Kamtarîr, belâsı uzun süren çok zor gün. Ahfeş bu kelimeyi şöyle açıklar: En zor ve belâsı en uzun gün.[1]

دانية : Dâniye, yakın manasınadır.

ذللت : Yaklaştırılmış, emre hazır kılınmış, demektir,

سلسبيلا :Selsebîl, son derecede akıcı tadı ve berraklığı dolayısıyla gırtlaktan kolayca akan lezzetli içki.

سندس : Sündüs, ince ipek elbise.

استبرق: İstebrak, kalın ipek elbise. Buna "dibâ" da denir.

أسر : Esr, aslında bağlamak ve raptetmek demektir. Daha sonra yaratılış manasında kullanılmıştır. "Güzel yarattı ve sağlam meydana getirdi" manasına شد اسره denir. Şâir Ahtal şöyle der:

من كل مجتنب شديد اسره سلس القياد تخاله مختالا

Yaratılışı sert, sürmesi kolay, kibirli sandığın her attan..[2]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. هَلْ أَتَى عَلَى الإِنسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا İnsan yokluk âleminde iken üzerinden öyle uzun zaman geçti ki onun ne varlığı vardı, ne de adı geçmişti. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, insanın, zayıflığı ve basitliği sebebiyle anılacak bir şey değilken onu yarattığını haber veriyor. Tefsirciler şöyle der: قد أتى وهل أتى geldi" manasınadır. Nitekim sen falanın yaptığını gördün mü?" dersiniz. Oysa onun gördüğünü bilirsiniz. Aynı şekilde "sana ikram ettim mi, sana nasihat ettim mi?" dersiniz. Bundan maksat ona ikram ve nasihat ettiğinizi itiraf ettirmektir. Burada insandan maksat cinstir. Zamandan maksat da anne karnında kaldığı süredir.[3] Âyetten maksat, insana meydana geldiği şeyin aslını hatırlatmaktır. Çünkü o, dikkate alınmayacak derecede basit ve terkedilmiş bir şeydi. Yok olduğu dönemde babasının sulbünde bir hücre ve onu yaratmak isteyen Allah'dan başkasının bilemediği âdî bir su idi: Üzerinden belli bir zaman geçti ki o zaman o, yer küresi üzerinde yoktu. Sonra Allah onu yarattı, daha önce hiç kimsenin tanımadığı, terkedilmiş ve tanınmayan bir şey iken Allah onu güzel bir şekilde yarattı...

Yüce Allah, insanın üzerinden kendisinin mevcut olmadığı bir zamanın geçtiğini açıkladıktan sonra ona varlık nimetini nasıl cömertçe lütfettiğini açıklamaya başladı; akıl ve duyu organları nimetini verdikten sonra şer'î yükümlülüklerle onu imtihan etti:

2. إِنَّا خَلَقْنَا الإِنسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ Şüphesiz biz, kudretimizle o insanı hakir bir

1 Kurtubî, 19/133.
2 Kurtubî, 19/149.
3 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/580.

damla sudan yarattık. O su, erkeğin sulbünden akıp gelen ve kadının menisi (dişilik yumurtacığı) ile birleşen menidir. İşte o iki sudan bu harikulade mahluk meydana gelir. İbn Abbas şöyle der: "أمشاج Karışımlar demektir. Erkeğin menisi ile kadının menisi bir araya gelip de birbirine karıştığında bu adı alır. Bundan sonra bu karışım, tavırdan tavıra ve halden hale geçer"[4] نَبْتَلِيهِ İnsanı bu şekilde yarattık ki onu ilahî emirler ve şer'î yükümlülüklerle imtihan edelim de şükür mü edecek yoksa nankörlük mü edecek görelim!? Yaşayışında dosdoğru mu olacak, yoksa doğru yoldan sapacak mı? bilelim. فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا Bunun için insanı akıllı ve iyiyi kötüden ayıracak özellikte yarattık, onu görür ve işitir kıldık ki, inen âyetleri işitsin ve hikmet sahibi yaratıcının varlığını gösteren kevnî delilleri görsün. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, insana, kendisiyle imtihan edilebilecek şeyleri yani görme ve işitme özelliğini verdi: Bu ikisi anlamak ve iyi ile kötüyü birbirinden ayırmaktam kinayedir. Nitekim Yüce Allah, İbrahim (a.s.)'in, babasına şöyle dediğini beyan eder. "Babacığım, işitmeyen ve görmeyen şeye niçin taparsın?!"[5] Âyette geçen السمع ve البصر kelimelerinden bazen, bilinen iki duyu organı yani kulak ve göz kastedilir. Bunlar duyu organlarının en önemlisi ve en şereflisi olduğu için Yüce Allah bunları özellikle zikretti.[6]

3. إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ Şüphesiz biz, Peygamberler göndererek ve kitaplar indirerek, insana iyilik ve kötülüğü, hidâyet ve sapıklığı açıklayıp tanıttık.

Yüce Allah, insanı yaratıp ona zâhirî duyu organları ve bâtınî melekeler verdiğini bildirdikten sonra hidayet ve sapıklık yolunu açıkladığını ve akıl lütfedip ona seçme hürriyetini de verdiğini bildirdi. Bundan sonra o, ya şükreder veya nankörlük eder! İşte bunun içindir ki Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu: إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا Artık insan ya Allah'ın verdiği nimete şükreden bir mü'min olur, böylece itaat ve hayır yoluna girer; ya da bedbaht kâfir olur. Böylece Allah'ın nimetine nankörlük ederek şer ve kötülük yoluna girer. Tefsirciler şöyle der: Maksat şudur: Ona yolu gösterdik ki ya şükreden olsun ya da nankör... Çünkü Yüce Allah insana hem şükür hem de nankörlük yolunu gösterdi. Artık şu veya bu yola girmeyi tercih etmek insana aittir. Bu âyet, insanın yükümlü kılınmasına esas olan irade ve tercih hürriyetine sahip olduğunu gösteren bir çok âyetten biridir. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Kim bu çabuk geçen dünyayı isterse burada ona dilediğimizi veririz... Kim de ahireti ister ve onun için gerekli çalışmayı yaparsa..."[7] Bir başka âyette de meâlen şöyle buyurmuştur: "De ki: Hak Rabbinizdendir; artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin!"[8] Hiç kimse için zorlama ve icbâr yoktur. Bu sırf irade ve tercih iledir.[9]

Bu açıklamadan sonra Yüce Allah, itaatkâr ve isyankârlar için ahirette hazırlamış olduğu şeyleri açıklamak üzere şöyle buyurdu:

4 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/580.
5 Meryem Sûresi, 19/42.
6 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 30/237.
7 İsra sûresi, 17/18-19.
8 Kehf Sûresi, 18/29.
9 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 30/288.

4. إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالَا وَسَعِيرًا Biz, suçlu kâfirler için ayaklarının bağlanacağı bukağılar, ellerinin boyunlarına bağlanacağı kelepçeler ve yakılacakları, tutuşturulmuş alevli ateş hazırladık. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde sıcak suya sürüklenecekler, sonra da ateşte yakılacaklardır".[10]

5. إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا Dünyada iyi amelleriyle itaatkâr olanlar, en güzel koku olan kâfûr karıştırılmış şarabı kâselerden içerler. Tefsirciler şöyle der: Kâfûr, Çin ve Hindistan'daki ağaçlardan elde edilen güzel bir kokudur. Maksat şudur: Kim o kâseden içerse onu, kokusunun güzelliği ve keskinliği bakımından, kâfûr gibi bulur.[11]İbn Abbas şöyle der: Kâfûr, Cennette bir çeşmenin adıdır. Buna kâfûr çeşmesi denir. Kâse bu çeşmenin suyundan doldurulur ve misk ile mühürlenir. Böylece en lezzetli içki olur. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu:

6. عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ Bu kâfûr Cennet çeşmelerinin birinden fışkırır. Bundan Allah'ın itaatkâr kulları içer. Yüce Allah mü'minleri şereflendirmek ve değerlerini arttırmak için "عباد الله Allah'ın kulları" diyerek onları kendisine izafetle zikretti ve onları kulluk sıfatıyla niteledi. Bunlardan maksat takvâ sahibî mü'minlerdir. يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا Mü'minler o suları istedikleri evler ve köşklerden akıtırlar Sâvî şöyle der: Yani o çeşme kolayca akar, onlara karşı akmamazlık etmez. Rivayete göre mü'minlerden olan kimse elinde bir dal olduğu halde evlerinde yürür ve köşklerine çıkar, o dal ile suya işaret eder, adam evlerinde nerede dolaşırsa su onunla birlikte orada çıkar, köşklerinin en yükseğine onunla birlikte çıkar.[12]

Yüce Allah, iyilerin sevabını anlattıktan sonra, bu büyük sevabı hak etmelerine sebep olan üstün sıfatlarını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

7. يُوفُونَ بِالنَّذْرِ Bunlar, Allah'a itaat uğrunda verdikleri sözü yerine getirirler. Herhangi bir ibadeti adadıklarında hemen yaparlar.Taberî şöyle der: Nezir, insanın kendisi üzerine vacip kıldığı her türlü iş, demektir. Mü'minler, bir şey adadıklarında, Allah'a itaat hususundaki adaklarda O'na verdikleri sözü yerine getirerek itaat ederler.[13] Bunlar namaz, zekât, hacc ve sadaka gibi ibadetlerdir. Tefsirciler şöyle der: Bu onları, görevleri yerine getirenler olarak niteleme hususunda bir vurgulamadır. Çünkü kendisinin, üzerine aldığı görevi yerine getiren, Allah'ın verdiği görevi daha iyi yerine getirir.[14] وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا Onlar, büyük günün şiddetinden korkarlar. Göklerin yarılması, yıldızların dökülmesi, dağların uçuşması ve diğer korkunç hallerden meydana gelen, o günün, şiddet ve korkulu halleri sürekli, yaygın ve son derecede korkunçtur. Katâde şöyle der: Vallahi o günün şerri öyle yayılır ki göklere ve yere ulaşır.[15]

10 Mü'min, Sûresi, 40/71,72.
11 Kurtubî, 19/123.
12 Sâvî Hâşiyesi, 4/274.
13 Taberî, 29/129.
14 Râzî, Tefşîr-i Kebîr, 30/4.
15 Taberî, 29/129.

8. وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا Kendilerinin istek ve ihtiyaçları olmasına rağmen yemeği dünya malından hiçbir şeyi olmayan fakire, kendisi küçük olduğu halde babası ölmüş, yardımcı ve kefili olmayan yetim ve savaşta müşriklerden alınan esire yedirirler. Rasulullah (s.a.v.)'e esir getirilir, o da onu müslümanlardan birine verir ve "Buna ihsanda bulun" derdi. Esir o müslümanın yanında iki üç gün kalırdı. Müslüman yemekte onu kendisine tercih ederdi.[16]

Yüce Allah, o itaatkâr mü'minlerin kendileri ve aile efradlarının açlıklarını gidermek için o yemeğe ihtiyaçları olmasına rağmen onu fakirlere bıraktıklarına ve bu hususta onları kendilerine tercih ettiklerine dikkat çekti. Nitekim bir âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurmuştur: "Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler".[17]

9. إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا Biz size sadece Allah rızasını istediğimiz ve sevabını dilediğimiz için iyilik ediyoruz. Bu iyilikten dolayı sizden ne bir mükâfat istiyoruz, ne de övgü ve senâ bekliyoruz, derler. Mücâhid şöyle der: Vallahi onlar bunu dilleriyle söylemediler, fakat Allah, bunu onların kalbinden biliyordu. Bu sebeple onları övdü ki özenen buna özensin![18]

10. إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا Biz bunu sadece Allah'ın, bizi, şiddetli günün korkusundan koruması ümidiyle yapıyoruz. İşlerinin kötülüğü ve şiddetli korkunçluğundan dolayı o gün yüzler buruşur: O gün çetin ve zor bir gündür.[19]

11. فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ Allah onları korur ve o günün şerrini ve sıkıntısını onlardan savar. وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا Onların yüzlerine parlaklık ve kalplerine sevinç verir. سرورا Kelimesinin nekre (belirsiz) olarak getirilmesi, sevincin büyüklüğünü ifade eder.

12. وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا İtaatın acılığına sabretmeleri ve mal hususunda ihtiyaç sahiplerini kendilerine tercih etmeleri sebebiyle Allah onlara geniş bir Cennet verecek ve ipek elbiseler giydirecektir, Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Orada giyecekleri ipektir".[20] Bu âyette icaz olup icazın bütün yönlerini kapsamaktadır. Şöyleki Yüce Allah "جنة Cennet" kelimesiyle itaatkârların ikram yurdunda yararlanacağı her şeye işaret etmiştir. Bunlar, her türlü meyve, hoşa giden yiyecek ve içeceklerdir. Çünkü içinde rahatı sağlayacak her türlü sebep bulunmadıkça oraya Cennet denmez. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Orada canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı her şey vardır"[21] Yüce Allah "حريرا ipek" kelimesiyle de yararlanacakları elbise ve zînet eşyalarına

16 Rûhu'l-meânî, 29, 155.
17 Haşr Sûresi, 59/9.
18 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/582.
19 Taberî şöyle der: قمطريرا şiddetli demektir. Şiddetli ve zor güne يوم قمطرير denir.
20 Hacc sûresi, 22/23.
21 Zuhruf sûresi, 43/171.

işâret etti ki Araplar için bunların en değerlisi ve en pahalısı ipektir. Yüce Allah, onlar için yiyecek, içecek ve giyecek türlerini bir araya topladı ki bu da insanların akıllarının erebileceği en son noktadır.

Yüce Allah mü'minlerin yiyecek ve giyeceklerini anlattıktan sonra onların nimetlerini ve meskenlerini tanıtmak üzere şöyle buyurdu:

13. مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الأَرَائِكِ Takvâ sahibi mü'minler, Cennette kıymetli kumaş ve örtülerle süslenmiş koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar. Tefsirciler der ki: أريكة، أرائك Kelimesinin çoğuludur. Erîke, üzerine kıymetli kumaştan örtüler serilip yanlarından aşağı sarkıtılarak süslenen karyoladır. Bu, nimet ve refah içinde yaşayanların en iyi durumunu ifade ettiği için, Yüce Allah onların özellikle bu hallerini zikretti. لا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلا زَمْهَرِيرًا Orada ne bir sıcak görürler, ne de soğuk. Çünkü Cennetin havası ılıman olup ne sıcak olur, ne de soğuk. Onların gördükleri ancak, Arş tarafından hafif hafif esen ve nefeslere canlılık veren rüzgârlardır.

14. وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلالُهَا Cennet ağaçlarının gölgeleri, itaatkâr mü'minlere yakındır. وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلا Bu ağaçların meyveleri onlara yaklaştırılmıştır. Onları kolayca alabilirler. İbn Abbas der ki: Mü'min bu ağaçların meyvelerinden almak istediği zaman ağaç ona doğru sarkar ve ağaçtan dilediğini alır.[22]

Yüce Allah, takvâ sahibi mü'minlerin yiyeceklerini, giyeceklerini ve oturacakları yerleri anlattıktan sonra, içeceklerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

15. وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ Bunların etrafında, dünyada refah ve bolluk içerisinde yaşayanların âdetine uygun olarak, içinde yiyecek ve içecek bulunan gümüş kaplarla hizmetçiler dolaşır. Her biri ihtiyacını alır. Bu kaplar, bazısı gümüş bazısı altın olan tepsilerdir. Nitekim Yüce Allah, meâlen, "Altın tepsi ve kadehlerle etraflarında dolaşılır"[23] buyurmuştur. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu iki âyet arasında zıtlık yoktur. Bazan gümüş kaplardan, bazan da altın kaplardan içerler.[24] وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَ Cam gibi parlak, ince, billur kadehlerle etraflarında dolaşılır. Ebû Hayyân şöyle der: Âyetteki كانت kelimesinin manası şudur: Allah o kadehleri kendi gücüyle vücuda getirmiştir. Bu, o enteresan ve gümüş beyazlık ve parlaklığı ile billur şeffaflık ve duruluğunu kapsayan yaratılışın büyüklüğünü gösterir.[25]

16. قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ O kadehler, hem cam gibi parlak, hem de gümüş güzelliğindedir. İbn Abbas der ki: Dünyada, Cennette olan şeylerin sadece isimleri vardır. Yani Cennettekiler daha üstün ve değerlidir. Dünyadaki gümüşlerden bir gümüş alsan, sonra onu, sinek kanadı gibi oluncaya kadar kalıba döksen, öbür tarafındaki su görülmez. Fakat Cennetteki kadehler, gümüş beyazlığında ve billur

22 Kurtubî, 19/137.
23 Zuhruf sûresi, 43/71.
24 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/249.
25 el-Bahr, 8/398.

duruluğundadır.[26] قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا Sâkiler bunları, Cennet ehlinin ihtiyaçları miktarına göre tayin ve takdir ederler. İhtiyaçtan ne fazla olur, ne de az olur. Bu durum, daha çok lezzet verici ve iştah açıcıdır. İbn Abbas der ki: Onları ihtiyaç duyulduğu kadar getirirler. Hiçbir şey arttırmazlar ve ondan sonra hiçbir şey de istemezler.[27]

17. وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا Cennette iyi kullara, Zencefîl karışımı bir şarap, kâsesinden içirilir. Araplar, güzel kokusundan dolayı, zencefîl karıştırılan içecekten hoşlanırlar. Kurtubî der ki: Son derece hoş ve yumuşak olduğuna inandıkları için, ahiret nimetlerine heves ettiler.[28] Katâde de şöyle der: Zencefîl, Cennette bir pınarın ismidir ki, ondan sadece Allah'a yakın kullar içer. Diğer Cennet ehli için, bu, diğer şeylere karıştırılarak verilir.[29]

18. عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا O iyi kullar Cennette, kolayca yudumlandığı ve boğazdan rahat geçtiği için "Selsebîl" adı verilen bir pınardan içerler. Tefsirciler der ki: Selsebîl; tatlı sudur. Tatlılığından ve duruluğundan dolayı kolayca boğazdan geçer. Bu içki, Zencefîl tadında olduğu için, Yüce Allah onu "Selsebîl" diye niteledi. Fakat bunda zencefîl yakıcılığı yoktur. Onu içenler zencefîl tadını hisseder ama acılığını hissetmezler. Böylece, rahatça yudumlanan selsebîl içkisi kalır.

Bundan sonra Yüce Allah, Cennet ehlinin hizmetçilerini anlatarak şöyle buyurdu:

19. وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ O itaatkâr iyi kulların etrafında, Allah'ın müminlere hizmet için yarattığı genç hizmetçiler dolaşır." مخلدون Daima körpe ve zarif olan" demektir. Kurtubî şöyle der: Muhalledûn, daima genç, taze, parlak ve güzel kalan, ihtiyarlamayan ve değişmeyen demektir. Bu hizmetçiler zaman geçmesine rağmen hep aynı yaşta kalırlar.[30] إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا Onları Cennette, Cennet ehline hizmet için dağılmış olarak gördüğün vakit, güzellikleri, renklerin hoşluğu ve yüzlerinin parlaklığından dolayı saçılmış inci gibi hayal edersin. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu, çok enteresan bir teşbihtir. Çünkü inci, saçılmış olduğu zaman, birinin ışık ve parıltısı diğerine vurduğu için, göze daha güzel görünür. Böylece daha parlak ve eşsiz olur.[31]

20. وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا Orada, Cennetteki bu beraberlik ve neşe görüntülerine baktığın zaman, anlatılamayacak kadar büyük bir nimet ve sonsuz derecede geniş ve ulu bir saltanat görürsün. Nitekim hadis-i kudsîde şöyle buyrulmuştur: "Sâlih kullarım için, hiçbir insanın aklından geçmeyen şeyler hazırladım"[32] İbn Kesîr şöyle der: Sahih hadiste şöyle buyrulmuştur: "Cennet ehlinden en düşük derecede olan, dünya ve dünyanın on katı kadar nimete sahiptir"

26 Âlûsî, 29/159.
27 Âlûsî, 29/160.
28 Kurtubî, 19/140.
29 el-Bahr, 8/398.
30 Kurtubî, 19/141.
31 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/251.
32 Buhârî, Tevhîd, 35; Bed'ul-halk, 8; Müslim, Cennet, 2,4.

Yüce Allah'ın, Cennette en düşük dereceye sahip olana lütuf ve ihsanı bu olunca, Allah katında daha yüksek makama sahip olanı bir düşün![33]

Bundan sonra Yüce Allah, Cennetteki bu iyi kulların sahip oldukları nimeti daha çok anlatmak üzere şöyle buyurdu:

21. عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ Üzerlerinde yeşil, türlü süslerle süslenmiş, ince ve kalın ipekten giyisiler vardır. Cennette onların giyisileri ipektir. Nitekim Yüce Allah, meâlen, "Orada giyecekleri ipektir"[34] buyurmuştur. Tefsirciler şöyle der: Sündüs, ince ipek; istebrak, kalın ipektir. İşte, Cennette iyi kulların giyecekleri budur. Yüce Allah, Onların birçok elbisesi olduğuna, fakat bunların üstünde ipek elbiseler bulunduğuna ve böylece ipek elbiselerin hepsinden üstün olduğuna dikkat çekmek için "عاليهم onların üzerlerinde..." buyurdu. وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ Süs ve zînet için gümüş bilezikler takınmışlardır. Bunun kesinlikle vukû bulacağına işaret etmek için Yüce Allah, bunu geçmiş zaman fiili ile ifade etti. Sâvî şöyle der: Eğer denilirse ki: Yüce Allah, burada "Gümüş bilezikler takınmışlardır", Kehf sûresinde "Orada altın bileziklerle bezenecekler"[35] Fâtır sûresinde de, "Orada altın bileziklerle bezenir ve incilerle süslenirler"[36] buyurmuştur. Bu nasıl olur? Bu soruya şöyle cevap veririz: Onlar isteklerine göre bazan sadece altın, bazan sadece gümüş, bazan da sadece inci takınırlar. Birisinin bileğinde altın, gümüş ve inci bileziklerin birlikte bulunması da mümkündür.[37] وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا Bütün bu nimetlerden ayrı olarak Rableri onlara, dünyadaki içkiler gibi pis olmayan, ellerin kirletmediği tertemiz bir içki içirir. Taberî şöyle der: O itaatkâr iyi kullara, tertemiz içki içirilir. Onun temiz olduğunu gösteren özelliklerden biri de pis idrara dönüşmemesidir. Aksine bu, onların bedenlerinden misk sızıntısı gibi bir ter halinde çıkar. Rivayete göre Cennet ehlinden olan bir erkeğe, dünyadakilerden yüz erkeğin şehvet ve iştahı verilir. Yiyince tertemiz içki içirilir. Bu içki, onun derisinden çıkan bir ter haline dönüşür. Keskin kokulu miskten daha güzel bir kokusu vardır.[38]

22. إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً Mü'minler Cennete girip ondaki nimetleri gördükten sonra onlara şöyle denir: Bu, dünyadaki iyi amellerinizin karşılığıdır. وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا Ameliniz kabul edilmiş, yaptıklarınızdan razı olunmuştur. Size karşılık olarak, teşekkür ve övgü ile birlikte, yaptıklarınızdan daha güzeli verilmiştir.

Önceki âyetlerde, Yüce Allah'ın kâfirler için zincir ve bukağılar, mü'minler için ise, üzerine yaslanacakları koltuklar hazırladığı anlatıldı. Ayrıca mü'minlerin üzerinde, ince ve kalın ipekten giyisiler ve bileklerinde gümüş bilezikler olduğu, yanlarında, saçılmış inciler gibi, daima aynı yaşta kalan hizmetçiler bulunduğu ve bunların, o iyi kulların etrafında gümüş tepsiler ve tertemiz kadehlerle dolaştığı ve

33 Muhtasarı İbn Kesîr, 3/584.
34 Hacc sûresi, 22/23.
35 Kehf sûresi, 18/31.
36 Fâtır sûresi, 35/33.
37 Sâvî Hâşiyesi, 4/278.
38 Taberî, 29/137.

bu kadehlerin zencefîl ve kâfûrla karışık içkilerle dolu olduğu anlatıldı. Bütün bunlar, Kur'ân'ın, iyilerle kötülerin durumlarını beraber anlatma metoduna göre, teşvik ve sakındırma için anlatılmıştır.

Bu açık ve parlak ifadelere rağmen, müşrikler bu âyetlere engelleme ve yüz çevirme ile karşılık veriyor, Kur'ân ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ile alay ediyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) inatçıların bu tutumlarından elem duyuyor ve çok üzülüyordu. Bunun üzerine onun azmini kuvvetlendirmek ve teselli ederek mübarek kalplerinden keder ve üzüntü izlerini gidermek üzere şu âyetler indi:

23. إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا Bu Kur'ân'ı sana peyderpey biz indirdik. Onu indirdik ki, içinde bulunan vaat ve tehdit, teşvik ve sakındırma ile onlara öğüt veresin. Üzülme, mahzun olma, canını sıkma. Bu Kur'ân hak ve onun vaadettiği şeyler doğrudur.

24. فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ Ey Peygamber! Artık sabret ve Rabbinin hüküm ve kazasını bekle. Rabbin onlardan kesinlikle intikam alacak ve hemen veya mühlet vererek, eninde sonunda onları yok etmek suretiyle senin gözünü aydın edecektir. وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا O günahkârlardan, şehevî arzularına boyun eğerek onların içine dalan ve büyük günahlar içinde boğulan hiçbir günahkâra itaat etme. Aşırı derecede küfür ve sapıklık içinde bulunan ve bundan vazgeçmeyen kâfire de uyma. كفور Kipi, mübâlağa ifade eden kiplerdendir. Küfür ve inkârda aşırı giden demektir. Tefsirciler der ki: Bu âyet, Utbe. b. Râbia ile Velîd b. Muğîre hakkında inmiştir. Bu ikisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şöyle demişlerdi: Eğer kadın ve mal peşinde isen bu işten vazgeç. Bu konuda biz senin ihtiyaçlarını gideririz. Utbe: "Kızımı sana nikâhlar ve mehirsiz gönderirim" dedi. Velîd de, "Sen razı oluncaya kadar, istediğin malı sana veririm" dedi. Bunun üzerine bu âyet indi.[39] En güzeli, âyeti genel manada düşünmektir. Çünkü bu âyetin lafzı genel olup her fâsık ve kâfiri kapsar.

25. وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا Gündüzün evvelinde ve sonunda, sabah akşam Rabbin için namaz kıl ve O'na çokça ibadet ve itaat et.

26. وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا Gecenin bir kısmında Rabbine münâcata dalıp gece ibadeti yaparak O'nun için namaz kıl. Gece karanlığında, insanlar uyurken, sen Rabbin için uykusuz kalarak geceyi çokça ibadetle geçir. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl. Rabbinin, seni övgüye değer bir makama göndermesi umulur".[40] Maksat, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, her zaman, gece gündüz, sabah akşam kalbi ve dili ile Allah'ı anması, O'na ibadet etmesi ve böylece düşmanlarına karşı koymak için kuvvetlenmesidir.

Yüce Allah, değerli Peygamberini teselli ettikten sonra, suçlu kâfirlerin hallerini açıklamaya dönerek şöyle buyurdu:

---

39 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/258; Kurtubî, 19/147; Sâvî Hâşiyesi, 4/278.
40 İsra sûresi, 17/79.

27. إِنَّ هَؤُلاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ O müşrikler dünyayı ahirete tercih ederek, dünyanın geçici lezzetlerine dalarlar. وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلا Önlerindeki zor ve çok korkunç, çok dehşetli olaylarla dolu bir günü yani kıyamet gününü bırakırlar, ihmal ederler.

28. نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ Onları gücümüzle, yoktan biz yarattık ve eklemlerini sinir ve damarlarla iyice bağladık ki, güçlü kuvvetli olsunlar. وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلا Dilersek onları yok eder, yerlerine, Allah'a daha çok ibadet ve itaat eden, onlardan daha hayırlılarını getiririz. Âyette tehdit ve korkutma vardır.

29. إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ Taşıdıkları ince manalar ve hoş lafızlarla bu âyet-i kerîmeler bir öğüt ve hatırlatmadır. Akıllı olan onlardan öğüt alır; câhil ise onlardan uzak durur. فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلا Onlardan yararlanmak, ibret almak ve mutluluğa götüren yola girmek isteyen, Kur'ân âyetlerinden ibret alsın, onun nuru ve ışığı ile aydınlansın. itaat ve rızasını talep etmek suretiyle, Rabbine götüren yolu tutsun. Mutluluk sebepleri ve kurtuluşa giden yollar, kolaylaştırılmış ve hazırlanmıştır.

30, 31. وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ Siz herhangi bir şeyi ancak Rabbinizin dilemesi ve takdiri sayesinde dileyebilirsiniz. Yüce Allah'ın izni ve iradesi olmadıkça, itaat ve istikamet gibi, herhangi bir şey hasıl olmaz. İbn Kesîr şöyle der: Yani, Yüce Allah'ın dilemesi olmadan hiç kimse ne kendisini hidayete erdirebilir, ne iman ettirebilir, ne de kendisi için herhangi bir yarar elde edebilir.[41] إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا Kuşkusuz Allah, yarattıklarının hallerini bilici, idare ve yaratmasında hikmet sahibidir. Hidayete hak kazananı bilir ve hidayete ermeyi ona kolaylaştırır. Sapıklığa düşmeyi hak edeni de bilir, ona da sapıklığa götüren sebepleri kolaylaştırır. Üstün hikmet ve ezici delil O'nundur. يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ Dilemesi ve hikmetine göre, istediği kulunu Cennetine sokar ve ondan razı olur. Bu kullar, O'na inananlardır. وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا Zalim müşriklere gelince, Yüce Allah onlar için, Cehennemde elem verici şiddetli bir azap hazırlamıştır.

Yüce Allah bu mübarek sûreyi, takvâ sahibi mü'minlerle suçlu kâfirlerin âkıbetlerini açıklayarak sona erdirdi.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "شاكرا Şükredici" ile "كفورا nankör", "بكرة sabah" ile "أصيلا akşam" ve "شمسا güneş" ile "زمهريرا dondurucu soğuk" arasında tıbak vardır.

2. "انا أعتدنا للكافرين سلاسل Doğrusu biz, kâfirler için zincirler hazırladık" âyetinde

41 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/585.

"leff-i neşr-i müşevveş" vardır. Çünkü Yüce Allah önceki âyette önce "şükreden"i daha sonra "inkâr eden nankör"ü zikretti. Sonra bu âyette, birincisini değil de ikincisini tekrar zikretti. Bunda tertipsiz bir "leff-i neşir" sanatı vardır.

3. "يوما عبوسا Çok asık çehreli bir gün" terkibinde mecâz-ı aklî vardır. "Asık çehreli olma"nın "gün"e isnat edilmesi, bir şeyin, zamanına isnat edilmesi kabilindendir. Bu, "نهاره صائم Onun günü oruçludur" sözüne benzer. Birinci terkip, "Çehrelerin asık olacağı gün", manasınadır. İkinci terkip ise, "O, gündüzlerini oruçlu geçirir" demektir.

4. "وقاهم Onları korudu" ile "ولقاهم onlara verdi" sözleri arasında "cinas-ı nâkıs" vardır.

5. "يطعمون Yedirirler" ile "الطعام yemek" arasında, cinâs-ı iştikâk vardır.

6. "يحبون Severler" ile "يذرون terkederler" arasında tıbak vardır.

7. "إن هذا كان لكم جزاء Bu, sizin için bir mükâfattır" âyetinde hazif yoluyla icaz vardır. Takdiri şöyledir: Onlara, Bu sizin için bir mükâfattır denir.

8. "إذا رأيتهم حسبتهم لؤلؤا منثورا Onları gördüğünde, kendilerini, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın" âyetinde, çok güzel parlak bir teşbih vardır. "Saçılıp dağılmış inciler gibi sanırsın" demektir.

9. يحبون العاجلة ويذرون وراءهم يوما ثقيلا Çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da, önlerindeki çetin bir günü bırakıyorlar" âyetinde güzel bir mukâbele vardır. Yüce Allah "sevme"ye mukâbil "terketme"yi; "fânî"ye mukâbil "bâkî" olanı zikretmiştir.

10. "لؤلؤا منثورا Saçılmış inci", "شرابا طهورا Tertemiz bir içki", "كان سعيكم مشكورا Gayretiniz karşılığını bulmuştur" ve "آثما او كفورا Hiçbir günahkâr, yahut hiç bir nankör" v.b. âyet sonlarında secî murassa vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "İnsan sûresi"nin tefsiri bitti.

MÜRSELÂT SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 50 âyettir.

Takdim

Mürselât sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre de Mekke'de inen diğer sûreler gibi inanç konularını işler. Ahiretle ilgili işlerden, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren delillerden ve gaybla ilgili diğer konulardan bahseder.

Bu mübarek sûre, kıyametin hak olduğuna ve helâkin, kâfirlerin başına geleceğine dair, kâinatın işlerini düzenlemekle görevli çeşitli meleklere yeminle başlar: "Yemin olsun, iyilik için birbiri peşinden gönderilenlere; şiddetle eserek savurup atanlara; yaydıkça yayanlara; iyice ayıranlara; arındırmak veya sakındırmak için öğüt telkin edenlere ki, size vadolunan şey muhakkak gerçekleşecek."

Daha sonra sûre, suçluların tehdit edildiği bu azabın ne zaman gerçekleşeceğini anlatır: "Yıldızların ışığı söndürüldüğü, gök yarıldığı, dağlar ufalanıp savrulduğu ve peygamberler için vakit tayin edildiği zaman.... Bu vakit, hangi gün için ertelenmiştir? Hüküm günü için. Hüküm gününün ne olduğunu sen nerden bileceksin?"

Bundan sonra sûre, Allah'ın, insanlar yok olduktan sonra onları tekrar geri çevirmeye ve öldükten sonra diriltmeye gücünün yettiğini gösteren engin delilleri anlatır: "O gün, yalanlayanların vay haline! Biz, öncekileri yok etmedik mi?"

"Sonra arkadakileri de onların ardına takacağız. İşte biz, suçlulara böyle yaparız. O gün, yalanlayanların vay haline! Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?"

Sonra sûre, suçluların ahiretteki âkibetlerinden ve orada görecekleri ceza ve azaptan söz eder: O gün, yalanlayanların vay haline! "Haydi, yalanlamış olduğunuz azaba doğru gidin. Üç kola ayrılmış, fakat ne gölgelendiren, ne de alevden koruyan bir gölgeye gidin. O, saray gibi, kocaman kıvılcım saçar. Onun kıvılcımı sanki kızıl devedir."

Sûre, suçlulardan bahsettikten sonra takvâ sahibi mü'minlerden bahseder. Yüce Allah'ın onlara hazırladığı çeşitli ikrâm ve lütufları anlatır: "Takvâ sahipleri gölgeliklerde ve pınar başlarında bulunurlar. Canlarının çektiği çeşit çeşit meyveler arasındadırlar. Dünyada yapmış olduğunuz iyilikler sebebiyle, şimdi afiyetle yiyin için. İşte biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız."

Bu mübarek sûre, kâfirlerin, bir ve güçlü olan Allah'a ibadetten çekinmelerinin sebebini açıklayarak sona erer. Sebep, onların taşkınlıkları ve suçluluklarıdır: «O

gün, yalanlayanların vay haline! Yiyiniz, faydalanınız biraz! Gerçek şu ki, sizler suçlusunuz. O gün, yalanlayanların vay haline! Onlar, kendilerine, "Allah'ın huzurunda eğilin" denildiği vakit eğilmezler. O gün, yalanlayanların vay haline! Artık ondan sonra hangi söze inanacaklar?!»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ۝١ فَالْعٰصِفٰتِ عَصْفًا ۝٢ وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًا
۝٣ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ۝٤ فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ۝٥ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ۝٦ اِنَّمَا
تُوْعَدُوْنَ لَوَاقِعٌ ۝٧ فَاِذَا النُّجُوْمُ طُمِسَتْ ۝٨ وَاِذَا السَّمَآءُ فُرِجَتْ
۝٩ وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ۝١٠ وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتْ ۝١١ لِاَيِّ يَوْمٍ اُجِّلَتْ
۝١٢ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ۝١٣ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۝١٤ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ
لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝١٥ اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِيْنَ ۝١٦ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِرِيْنَ
۝١٧ كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ۝١٨ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝١٩
اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۝٢٠ فَجَعَلْنٰهُ فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ۝٢١ اِلٰى قَدَرٍ
مَّعْلُوْمٍ ۝٢٢ فَقَدَرْنَا ۟ فَنِعْمَ الْقٰدِرُوْنَ ۝٢٣ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ
۝٢٤ اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ۝٢٥ اَحْيَآءً وَّاَمْوَاتًا ۝٢٦ وَّجَعَلْنَا
فِيْهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ وَّاَسْقَيْنٰكُمْ مَّآءً فُرَاتًا ۝٢٧ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ
لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝٢٨ اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ۝٢٩ اِنْطَلِقُوْٓا
اِلٰى ظِلٍّ ذِيْ ثَلٰثِ شُعَبٍ ۝٣٠ لَّا ظَلِيْلٍ وَّلَا يُغْنِيْ مِنَ اللَّهَبِ ۝٣١ اِنَّهَا
تَرْمِيْ بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ۝٣٢ كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ۝٣٣ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ
لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝٣٤ هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ ۝٣٥ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ
۝٣٦ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝٣٧ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ
وَالْاَوَّلِيْنَ ۝٣٨ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ۝٣٩ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ
لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝٤٠ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ ظِلٰلٍ وَّعُيُوْنٍ ۝٤١ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا
يَشْتَهُوْنَ ۝٤٢ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝٤٣ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِيْنَ ۝٤٤ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝٤٥ كُلُوْا وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ

مُجْرِمُونَ ﴿٤١﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ
﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Yemin olsun, birbiri peşinden gönderilenlere;

2. Şiddetle eserek savurup atanlara;

3. Yaydıkça yayanlara;

4. Birbirinden iyice ayıranlara;

5, 6, 7. Mazereti ortadan kaldırmak veya uyarmak için vahyi indiren meleklere yemin olsun ki, size vadolunan şey muhakkak gerçekleşecek.

8, 9, 10, 11. Yıldızların ışığı söndürüldüğü, gökkubbe yarıldığı, dağlar ufalanıp savrulduğu ve peygamberler için vakit tayin edildiği zaman...

12. (Bu alâmetler) ne vakte ertelenmiştir?

13. Hüküm gününe...

14. (Rasulüm!) Hüküm gününün ne olduğunu sen nerden bileceksin!

15. O gün yalanlayanların vay haline!

16. Biz; öncekileri helâk etmedik mi?

17. Sonra arkadakileri de onlara kattık.

18. İşte biz suçlulara böyle yaparız!

19. O gün, yalanlayanların vay haline!.

20. Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?

21, 22. Ve o suyu, belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik.

23. Biz buna güç yetirmişizdir. Biz, ne mükemmel bir kudret sahibiyiz!

24. O gün yalanlayanların vay haline!

25, 26. Biz, yeryüzünü dirilere ve ölülere toplanma yeri yapmadık mı?

27. Yeryüzünde haşmetli dağlar yarattık, sizlere tatlı sular içirdik.

28. O gün yalanlayanların vay haline!

29. (İnkârcılara o gün şöyle denilir): "Haydi yalanlamış olduğunuz azaba doğru gidin!"

30, 31. Üç kola ayrılmış, (ama) ne gölgelendiren, ne de alevden koruyan bir gölgeye gidin.

32. O, saray gibi kocaman kıvılcım saçar.

33. Onun kıvılcımı sanki sarı develer gibidir.

34. O gün, yalanlayanların vay haline!

35. O, (kâfirlerin) konuşamayacağı bir gündür.

36. Onlara izin bile verilmez ki mâzeretlerini beyan etsinler.

37. O gün, yalanlayanların vay haline!

38. (O zaman şöyle denir:) Bu, hüküm günüdür. Sizi ve sizden öncekileri bir araya getirdik.

39. Bir çareniz varsa, gösterin

40. O gün, yalanlayanların vay haline!

41. (O gün) takvâ sâhipleri, gerçekten, gölgeliklerde ve pınar başlarında bulunurlar;

42. Canlarının çektiğinden çeşit çeşit meyveler arasındadırlar.

43. (Kendilerine) "Dünyada yapmış olduğunuz iyilikler sayesinde şimdi âfiyetle yiyin için" (denir).

44. İşte, biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.

45. O gün, yalanlayanların vay haline!

46. Yiyiniz, faydalanınız biraz! Gerçek şu ki, sizler suçlusunuz.

47. O gün, yalanlayanların vay haline!

48. Onlar, kendilerine, "Allah'ın huzurunda eğilin!" denildiği vakit eğilmezler.

49. O gün, yalanlayanların vay haline!

50. Onlar artık Kur'ân'dan sonra hangi söze inanacaklar?!

KELİMELERİN İZAHI

فرجت : Açıldı, yarıldı. "Bir şeyi açtım, o da açıldı" manasına فرجت الشئ فانفرج denir.

كفاتا : Kifât, toplanma yeri demektir. كفت lügatte, toplamak ve katmak demektir. Şâir şöyle der:

فـــأنت اليـــوم فـــوق الأرض حي وأنت غـــدا تضـــمك في كـــفـــات

Bugün sen, yer üzerinde bir canlısın. Oysa yarın bu yer seni, toplanma yerine katar.[1]

شامخات: Şâmihât, yüksek ve ulu demektir. Bir kimse, kibrinden dolayı burnunu kaldırdığı zaman شمخ بأنفه denir.

فراتا : Furât, son derece tatlı demektir.

شرر : Şerrer, شَـــرَرَة kelimesinin çoğulu olup, ateşten uçuşup dağılan kıvılcımlar manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالْمُرْسَـــلاتِ عُـــرْفًـــا Birbiri ardından, peşpeşe esen rüzgarlara yemin ederim.[2] Tefsirciler şöyle der: Bunlar, Allah'ın, zalimleri yok ettiği azap rüzgarlarıdır.

2. فَالْعَاصِـفَاتِ عَـصْـفًا Şiddetli esen rüzgarlara yemin ederim. Bu rüzgarlar şiddetle estikleri zaman ağaçları kökünden söker, evleri yıkar ve izleri değiştirir.

3. وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا Bulutlarla görevli meleklere yemin ederim. Bu melekler, Allah'ın rahmetinin yani yağmurun yayılması ve böylece ülkelerin ve kulların hayat bulması için o bulutları Allah'ın dilediği yere sevkederler.

4. فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا Hak ile bâtılı, haram ile helali birbirinden ayıran meleklere yemin ederim.[3]

5. فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا Vahyi indiren ve Yüce Allah'ın kitaplarını peygamberlere götüren meleklere yemin ederim.

6. عُـذْرًا أَوْ نُذْرًا Bu melekler, kulların Allah katında, O'na karşı ileri sürebilecekleri bir delilleri kalmaması için özrü ortadan kaldırmak veya azap ve ceza ile kulları korkutmak üzere vahyi Allah'tan alıp getirirler.

---

1 Kurtubî, 19/159.

2 Tefsirciler bu beş âyetin tefsirinde, büyük görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bazıları bu âyetlerin hepsini "rüzgarlar"; bazıları da hepsini "melekler" diye yorumlamış, bazı âlimler ise, bir kısmını melekler, bir kısmını da rüzgarlar diye yorumlayarak tafsilata girmişlerdir. İbn Cerîr ise, bu konuda bir şey dememiştir. Biz, İbn Kesîr'in kabul ettiği ve İbn Cüzeyy'in tercih ettigi görüşü benimsedik. İbn Cüzeyy şöyle diyor: المرسلات والعاصفات ta açık olan, bunların "rüzgarlar" manasına gelmesidir. Çünkü rüzgarın "şiddetle esen" diye nitelenmesi hakikattir. الناشرات والفارقات kelimelerinde açık olan, bunların "melekler" olmasıdır. Çünkü bunlardan sonra zikredilen "فالملقيات ذكرا öğüt telkin edenler" sözünden maksat meleklerdir. Hiç kimse bunların "rüzgarlar" olduğunu söylememiştir. Bunun içindir ki Yüce Allah, aynı cinsten olanları birbirine ف harfi ile atfederek والمرسلات فالعاصفات buyurmuş, sonra bunların cinsinden olmayanları و ile atfederek والناشرات buyurmuştur. Sonra bu cinsten olanı da ف ile atfetmiştir. Bu, güzel bir görüştür.

3 el-Bahr, 8/404.

7. إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ Bu, yukardaki yeminlerin cevabıdır. Yani, size vadolunan kıyamet, hesap ve ceza işi mutlaka olacaktır. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, kendisiyle yemin edilen şeylerin kıymetinin yüceliğine dikkat çekmek ve üzerine yemin ettiği şeyin şanını yüceltmek için beş şeye yemin etti. Rahmet ve azabı taşıyan kullara, hayrı veya şerri götüren rüzgârlara; özrü ortadan kaldırmak ve korkutma için vahyi indiren itaatkâr meleklere yemin etti. Kıyametin kuşkusuz bir gerçek olduğuna, kıyametin geleceğine, sevap ve cezanın gerçekleşeceğine dair Yüce Allah'ın yalanlayıcıları korkuttuğu şeylerin mutlaka vukû bulacağına yemin etti. Binaenaleyh bunlarda şek ve şüpheye düşmek yakışmaz.[4]

Daha sonra Yüce Allah, bunun vukû bulacağı zamanı ayrıntıları ile açıklamak üzere şöyle buyurdu:

8. فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ Yıldızlar yok olup, ışıkları ve ziyâları gittiği zaman,

9. وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ Gök yarılıp parçalandığı zaman,

10. وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ Dağlar uçuşup dağılarak, rüzgârların estirdiği toz gibi olduğu zaman. Nitekim Yüce Allah meâlen, «Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki, "Rabbim onları ufalayıp savuracak"[5] buyurmuştur.

11. وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ Kendileri ile ümmetleri arasında hüküm vermek için, elçilere bir vakit aynldığı zaman, işte, bu kıyamet günüdür. Nitekim Yüce Allah meâlen, «O gün Allah elçileri toplar ve, "Size ne cevap verildi?" der»[6] buyurmuştur. اقتت kelimesinin aslı, "vakt" kökünden olup وقتت şeklindedir. "Onlar için sınırlı bir vakit kılındı" demektir. Taberî şöyle der: Kıyamet günü toplanma vakti için mühlet verildi.[7] Mücâhid de şöyle der: O, peygamberlerin ümmetlerine şahitlik etmek için hazır olacakları gündür.[8]

12. لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ Bu, o günün büyüklüğünü göstermek ve o gün vukû bulacak korkunç ve şiddetli olaylara karşı şaşkınlık duyulacağını ifade etmek için sorulmuş bir sorudur. Yani, "Peygamberlere hangi büyük güne kadar mühlet verildi?"

13. لِيَوْمِ الْفَصْلِ Mahluklar arasında hüküm verileceği, haklı ile haksızın ayrılacağı güne kadar... O gün Allah, âdil hükmü ile, peygamberleri ile onların yalanlayıcı ümmetleri arasında hüküm vererek hak ile bâtılı ayırır.

14. وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ Bu, kıyamet gününün büyüklük ve korkunçluğunu ifade etmek için sorulmuş bir sorudur. Yani, Ey insan! Hak ile bâtılın ayrılacağı o günü, onun dehşet ve korkunçluğunu sana ne öğretti? O gün, insanın, mahiyetini anlayamayacağı, akıl ve düşüncenin kavrayamayacağı kadar büyük bir gündür.

4 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/265.
5 Tahâ sûresi, 20/105.
6 Mâide sûresi, 5/109.
7 Taberî, 29/132.
8 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/269.

Yüce Allah, o günün daha korkunç ve dehşet verici olduğunu ifade etsin diye, "وما أدراك ما هو Onun ne olduğunu sana ne öğretti?" demeyip, zamir yerine isim kullanarak وما أدراك ما يوم الفصل buyurdu. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, o günün büyüklüğünden kulları hayrete düşürerek şöyle buyurdu: O peygamberlerle ilgili işler, yani onları yalanlayanlara azap edilmesi, iman edenlerin yüceltilmesi ve korkunç olaylar, amellerin arzedilmesi ve hesap gibi halkı iman etmeye çağırdıkları şeylerin ortaya çıkması hangi gün için ertelendi? Daha sonra Yüce Allah bunu açıklayarak, "fasıl günü için" buyurdu. Fasıl günü, Yüce Allah'ın mahluklar arasında hükmedeceği gündür. Bunun ardından Allah, o günün büyüklüğünü tekrar göstermek için "Fasıl gününün ne olduğunu, onun ne derece dehşetli ve korkunç olduğunu sana ne öğretti?" buyurdu.[9] "فإذا النجوم طمست Yıldızların ışığı söndüğü zaman" diye başlıyan şart cümlesinin cevabı, sözün akışından anlaşıldığı için zikredilmemiştir. Takdiri şöyledir: "Tehdit edildiğiniz şey meydana gelir ve peygamberlerin bildirdiği kıyametin kopma olayı gerçekleşir." Bu şekildeki hazif, beyandaki icaz üsluplarındandır ki, Kur'ân'ın bu konuda eşsiz bir yeri vardır.

15. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O gün korkunç helâk ve büyük zarar, o vaadedilen günü yalanlayanlar içindir. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, daha çok teşvik ve sakındırma gayesiyle, bu sûrede ويل يومئذ للمكذبين cümlesini on defa tekrarladı. Söylenen her cümlede, ahiret halleri ile ilgili şeyler haber verilmiş ve dünya halleri ile ilgili hatırlatmalar yapılmıştır. Dolayısıyle her cümlenin ardından, günahkâr kâfirleri bir helâk ve zararın beklediği tehdidini zikretmek uygun düşmüştür. Bundan önce geçen "İnsan" sûresinde, kâfirlerin ahiretteki hallerinden bir kısmı anlatılmış; yine orada mü'minlerin halleri genişçe anlatılarak itnâb yapılmıştı. Dolayısıyle bu sûrede de, kâfirler uzun uzun anlatılarak itnâb yapılmış; mü'minler ise kısaca anlatılmıştır.

Yüce Allah, kıyamet günü ile ilgili haberi pekiştirip onun mutlaka vukû bulacağını vurguladıktan ve o gün olacak olayların korkunçluk ve dehşetiyle yalanlayanları korkuttuktan sonra, üslup değiştirerek tekrar onları, Allah'ın yakalama ve intikamıyla korkuttu:

16. أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ Âd ve Semûd kavimleri gibi, önce geçen milletleri, peygamberleri yalanlamaları sebebiyle helâk etmedik mi?

17. ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ Lut ve Şuayb'ın kavmi, Musa'nın kavmi yani Firavun ve onun peşinden gidenler ve benzeri, daha sonra gelip de onlar gibi yalanlayıp isyan edenleri de onlara kattık.

18. كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ Gerçekleştirdiğimiz o korkunç helâkin bir benzerini de, Peygamberlerin efendisini yalanlamaları sebebiyle o suçlulara, yani Mekke kâfirlerine uygularız.

---

9 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/270.

19. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O gün, Allah'ın birliğini, peygamberliği, hesap ve cezayı yalanlayan herkesin vay haline!

20. أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ Bu, yalanlayıcılara bir hatırlatmayı ifade ettiği gibi, onların, en yaygın olarak görülen olaydan gafil ve habersiz olmalarına şaşılması gerektiğini de ifade eder. Bu da, onları zayıf ve değersiz bir menîden yaratanın, hesap ve ceza için tekrar yaratabileceği gerçeğidir. Yani, ey kâfirler topluluğu! Biz sizi zayıf ve değersiz bir sudan yani erkeğin menîsinden yaratmadık mı? Kudsî hadiste, Yüce Allah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Ey Ademoğlu! Sen Beni nasıl âciz bırakacaksın?! Oysaki Ben seni, bunun bir benzerinden yarattım".[10]

21. فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ O değersiz suyu sağlam ve korunmuş bir yere yani kadının rahmine yerleştirdik.

22. إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ Allah'ın bildiği, muayyen ve sınırlı bir zamana kadar, yani doğum vaktine kadar orada tuttuk.

23. فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ Bizim onu menîden yaratmaya gücümüz yeter. Biz ne mükemmel bir kudret sahibiyiz. Zira insanı en güzel şekil ve sûrette yarattık.

24. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ Gücümüzü yalanlayanların o gün vay haline! Sâvî şöyle der: Bu âyet, Yüce Allah'tan kâfirlere, kendilerine verdiği nimetin büyüklüğüne ve onları yoktan yaratmaya gücü yettiğine dair bir hatırlatmadır. İlk başta, yoktan yaratmaya gücü yeten tekrar yaratabilir. Bu âyette, öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlere bir cevap vardır.[11]

Bundan sonra Yüce Allah, yaşarlarken yer üzerinde bulundurma; ölümden sonra da yerin altında onları gizleme lütfunda bulunduğunu kendilerine hatırlatarak şöyle buyurdu:

25, 26. أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ■ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا Üzerinde yaşadığınız bu yeryüzünü sizin için bir anne gibi yapmadık mı? O, dirileri üzerinde, ölüleri içinde toplamıyor mu? Tefsirciler der ki: Keft; toplamak ve katmak demektir. Yeryüzü bütün insanları topluyor ve kendine katıyor. O, insanların annesi gibidir. Canlılar onun üstünde, ev ve yurtlarda oturur; ölüler ise, toprağın karnında, kabirlerde oturur: "Sizi yerden yarattık, oraya döndüreceğiz. Sonra sizi tekrar oradan çıkaracağız"[12] Şa'bî şöyle der: "Yerin altı ölüleriniz; üstü dirileriniz içindir".[13]

27. وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ Sizi sarsmasın diye yeryüzünde yüce ve ulu dağlar

10 Ahmed b. Hanbel, IV, 210; İbn Mâce, Vasâyâ, 4. Hadisin tamamı şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün, avucunun içine tükürdü. Üzerine parmağını koyarak şöyle dedi: Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Ademoğlu! Beni nasıl âciz bırakacaksın? Oysa ben seni böyle bir şeyden yarattım. Sana şekil verip düzgün yapılı kılınca elbisene bürünüp yürüdün. Senin yürüyüşünden yer ses çıkarıyordu. Mal topladın, kimseye vermedin. Nihayet can boğaza gelince, "sadaka vereceğim" dedin. Nerde sadaka verme vakti!..

11 Sâvî Hâşiyesi, 4/280.

12 Tâhâ sûresi, 20/55.

13 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/588.

وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا yarattık.[14] Size son derece tatlı sular içirdik. Sizin için onları bulutlardan indirdik; pınar ve ırmaklardan çıkardık ki, siz ve hayvanlarınız ondan için, ekin ve ağaçlarınızı sulayın.

28, 29. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ■ انطَلِقُوا إِلَى مَا كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ O gün, yalanlayanların vay haline! Haydi, dünyada iken yalanlamış olduğunuz Cehennem azabına doğru gidin. Bu sözü onlara azarlama ve kınama maksadıyle, Cehennem melekleri söyleyecektir.

Bundan sonra Yüce Allah, bu azabı açıklamak üzere şöyle buyurdu:

30. انطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ Gidin, yoğun bir dumanla yani, üç kola ayrılan Cehennem dumanı ile gölgelenin!

31. لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ O, ne altında olanları gölgelendirir, ne de uzanan gölgenin yaptığı gibi, güneşin sıcaklığından korur. Her taraftan uzanan ateşin dillerini•de ondan savamaz. Taberî şöyle der: Bu gölge onları ne Cehennemin sıcaklığından korur, ne de onun alevinden onları gizler. Bu şöyle olur: Cehennemin yakıtlarından bir duman yükselir. Yükseldiği zaman üç kola ayrılır.[15] Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, azaba müstehak olanlarla alay olsun diye, azaba gölge ismini verdi. Mü'minler gölgeler altında ve pınar kenarlarındadır: Suçlular ise içlerine işleyen bir ateş ve kaynar su ile kapkara dumandan bir gölge altındadırlar. Durum böyle olunca, içlerinde bulundukları şeyin gölge diye isimlendirilmesi alay yollu bir ifadeden başka ne olabilir?

Daha sonra Yüce Allah, Cehennemi ve onda meydana gelecek korkulu durumları daha çok anlatmak üzere şöyle buyurdu:

32. إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ Kuşkusuz Cehennem kocaman kıvılcımlar saçar. Her bir kıvılcım, ulu bir saray gibidir. İbn Kesîr: "Cehennemin alevinden, kale gibi kıvılcımlar uçuşur" der.[16]

33. كَأَنَّهُ جِمَالَةٌ صُفْرٌ Cehennemden uçuşan bu kıvılcımlar sanki, renk ve hızlı hareket etme hususunda, sarı develerdir. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah bu kıvılcımları büyüklükte saraylara; renk, çokluk ve çabuklukta sarı develere benzetti.[17] Bu teşbih, çok parlak ve güzel teşbih şekillerindendir. Çünkü kıvılcımlar ulu saraylar gibi olursa, o alevli ateşin durumu nasıl olur?! Allah, rahmet ve ihsanıyle bizi Cehennem azabından korusun.

---

14 Kur'ân-ı Kerîm, dağların var olmasındaki hikmeti modern ilmden önce açığa çıkarmıştır. Dağlar yeryüzünün direkleri gibidir. Çadırın direkleri çadırı koruduğu gibi dağlar da yeri sallanmaktan korur. Kur'ân-ı Kerîm: "Sizi sarsmaması için, yeryüzünde sağlam dağlar meydana getirdi" (Nahl sûresi, 16/15) buyurarak bu inceliği açıklamıştır. Bu yüce dağlar olmasaydı, yeryüzü, içinde bulunan gazlar, buharlar ve üst üste birikip sıkışmış yanıcı maddeler sebebiyle daima sallanır ve hava akımında duran bir tüy gibi olurdu. Her şeyi bilen ve bir hikmete göre yaratan Allah, noksan sıfatlardan uzaktır. Bu ulu dağların yaratılmasında bir başka hikmet daha vardır ki, o da, dağların üzerinde bulutların meydana gelmesi ve kar ve yağmurların yağmasıdır. Böylece nehirler ve membalar oluşur, ağaçlar ve bitkiler çoğalır. Dağlar kar ve yağmur depoları ve gökten gelen bereketlerin saklanıp korunduğu yerlerdir. Bunun içindir ki Yüce Allah, dağlarla birlikte su nimetini de zikrederek, meâlen "Sizlere tatlı sular içirdik" buyurmuştur. Allahım! Kur'ân ın ne eşsiz ve güzel sırları var?!

15 Taberî, 29/146.

16 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/588.

17 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/277.

34. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O gün, Allah'ın âyetlerini yalanlayanların vay haline!

35. هَذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ Bu korkunç gün, o yalanlayanların konuşamayacakları ve kendilerine yarar sağlayan hiçbir söz söyleyemeyecekleri bir gündür. O gün onlar dilsizdir, konuşamazlar.

36. وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ İşledikleri suç ve kabahatler hususunda onların mazeretleri ve ileri sürdükleri deliller kabul edilmez. Hatta onlara, özür beyan etmeleri için izin dahi verilmez. Çünkü bu delil ve mazeretleri dinlenmez ve kabul edilmez. Nitekim Yüce Allah meâlen, "O gün, zalimlere, mazeretleri fayda vermez"[18] buyurmuştur.

37. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O gün, yalanlayanların vay haline!

38. هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ O gün, yalanlayanlara şöyle denilir: Bu, mahluklar arasında haklı ile haksızı ayırma günüdür. Bu gün Allah, adâletli hükmü ile mutlu ve mutsuzlar arasında hükmünü verecektir. Sizden öncekilerle birlikte bugün sizi topladık ki, hepinizin arasında hükmümüzü verelim.

39. فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ Eğer azaptan kurtulma hususunda bir çare ve yolunuz varsa onu kullanın ve eğer gücünüz yeterse, Allah'ın yakalama ve intikamından kendinizi kurtarın. Bu, onların âciz olduğunu göstermek ve onları azarlamaktır.

40. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O gün, ceza gününü yalanlayanların vay haline! Yüce Allah, suçlu mutsuzların hallerini anlattıktan sonra, ardından takvâ sahibi mutluların hallerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

41. إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ Düyada Rablerinden korkanlar ve emirlerine sarılıp yasakladığı şeylerden sakınarak O'nun azabından sakınanlar var ya, işte kıyamet günü onlar, ağaçların koyu gölgeleri altında ve akıp fışkıran su kaynaklarındadırlar. O yalanlayıcı suçluların aksine, sonsuzluk ve nimet yurdunda refah içinde yaşarlar. Yalanlayıcı suçlular ise, kapkara bir gölge yani Cehennemin simsiyah dumanı altındadırlar. Bu, ne sıcaktan korur, ne susuzluğu giderir, ne de onunla gölgelenmek isteyen, rahat etmek için arzuladığı şeyleri bulabilir. Bulabileceği şey, sadece Cehennemin korkunç kıvılcımıdır.

42. وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ Takvâ sahibi mutlular o gün, canlarının çektiği ve hoşlandıkları çeşit çeşit meyveler arasındadırlar.

43. كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Yalnızlıklarını gidermek ve ikram yollu olmak üzere onlara şöyle denilir: Dünyada iken takdim ettiğiniz iyi ameller sayesinde âfiyetle yiyin, için.

44. إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ İşte biz, iyi iş yapanları, niyeti samîmî olanları ve Rabbinden korkanları, bu şekilde büyük bir mükâfatla ödüllendiririz.

---

18 Rûm sûresi, 30/57.

45. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O gün, ceza gününü yalanlayanların vay haline!

46. كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ Tehdit ve korkutma yoluyla kâfirlere şöyle denir: Karınlarını doldurmayı ve arzu ettikleri şeyleri elde etmeyi düşünen hayvanların yaptığı gibi, bu dünya nimetlerinden yiyin ve az bir zaman, yani eceliniz gelinceye kadar bu dünyanın fani zevklerinden faydalanın. Çünkü siz suçlusunuz, nimet ve ikrama hakkınız yok.

47. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ Kıyamet günü, Allah'ın nimetlerini yalanlayanların vay haline!

48. وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لا يَرْكَعُونَ O müşriklere, "Allah için namaz kılın ve namaz kılarken O'nun azameti ve yüceliği karşısında eğilin" denildiğinde, ne namaz kılar, ne de eğilirler. Aksine ısrarlı bir şekilde kibirlenmeye devam ederler. Mukâtil şöyle der: Bu âyet Sakîf kabilesi hakkında inmiştir. Sakifliler namaz kılmak istememiş ve Rasulullah (s.a.v.)'a: "Namazı bizden kaldır. Çünkü biz eğilemiyoruz. O bizim için ârdır" demişler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'de onların bu isteklerini kabul etmeyerek: "Namazı olmayan dinde hayır yoktur" buyurmuşlardır.[19]

49. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ Kıyamet günü, Allah'ın emir ve yasaklarını inkâr edenlerin vay haline!

50. فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ Bu açık ve mucize Kur'ân'a iman etmezlerse, ondan sonra hangi kitaba ve söze inanacaklar? Son derece mucize olmasına, delilleri açık ve ifadesi parlak olmasına rağmen Kur'ân'ı yalanlayıp iman etmezlerse, artık hangi şeye inanacaklar? Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, "ويل يومئذ للمكذبين O gün, yalanlayanların vay haline!" sözünü, korkutma ve tehdit maksadıyla on kez tekrarladı. Bazıları, bunun bir tekrar olmadığını söylemişlerdir. Çünkü Yüce Allah, her bir sözle, bir diğeriyle kastetmediği manayı kastetmiştir. Sanki Yüce Allah bir şey zikretmiş, ardından, "Bunu yalanlayanın vay haline!" demiş; sonra bir başka şey zikretmiş, onun ardından da, "Bunu yalanlayanın vay haline!" demiştir. Bu, sûrenin sonuna kadar bu şekilde devam etmiştir.[20]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "فالعاصفات عصفا ■ والناشرات نشرا ■ والفارقات فرقا Şiddetle eserek savurup atanlara, yaydıkça yayanlara, iyice ayıranlara.." âyetleri ile benzeri âyetlerde, daha ziyade açıklamak ve sözü desteklemek için mastar zikredilerek vurgu yapılmıştır.

2. عذرا ile نذرا ، أحياء ile أمواتا ve الأولين ile الآخرين arasında tıbâk vardır. Bütün bunlar güzelleştirici edebî sanatlardandır.

19 el-Bahr, 8/408.
20 Kurtubî, 19/167.

3. "لأي يوم أجلت ■ ليوم الفصل ■ وما أدراك ما يوم الفصل" Hangi güne bırakılmıştır? Ayırım gününe. Ayırım gününün ne olduğunu sen nerden bileceksin?" âyetlerinde, durumun korkunçluk ve dehşetini daha çok anlatmak için zamir yerine açık isim söylenmiş ve söz, soru üslubu ile ifade edilmiştir.

4. "ألم نهلك الأولين" Biz, öncekileri yok etmedik mi?" cümlesindeki soru, muhatabı ikrar ettirmek için sorulmuştur. "ألم نخلقكم من ماء مهين" Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?" cümlesi de bunun gibidir.

5. مهين ve مكين kelimeleri arasında nâkıs cinâs vardır.

6 "ترمي بِشَرَرٍ كالقصر" Saray gibi kocaman kıvılcım saçar" cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır. "كأنه جمالت صفر" Kıvılcım. Sanki sarı bir devedir" cümlesinde de mürsel mufassal teşbih vardır.

7. Yüce Allah, «ان المتقين في ظلال وعيون ■ وفواكه مما يشتهون ■ كلوا واشربوا هنيئا بما كنتم تعملون» Takvâ sahipleri, gerçekten, gölgeliklerde ve pınar başlarında bulunurlar. Canlarının çektiğinden çeşit çeşit meyveler arasındadırlar. Onlara: "dünyada yapmış olduğunuz iyilikler sayesinde, şimdi âfiyetle yiyin için"» denilir âyetlerine mukabil, "كلوا وتمتعوا قليلا إنكم مجرمون" Yiyiniz, faydalanınız biraz! Gerçek şu ki, sizler suçlusunuz" âyetini söylemiştir. Böylece, iyilerin nâil olacağı lütuf ile kâfirlerin çekeceği azap arasında "mukâbele" yapılmıştır.

8. "انطلقوا إلى ظل ذي ثلاث شعب لا ظليل" Üç kola ayrılmış, ne gölgelendiren, ne de alevden koruyan gölgeye gidin" âyetinde alay üslubu vardır. Yüce Allah, kâfirlerle alay olsun diye azaba "gölge" demiştir.

9. «وإذا قيل لهم اركعوا لا يركعون Onlara, "Allah'ın huzurunda eğilin," denildiği vakit eğilmezler» âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Yüce Allah, mutlak olarak "rükû" tabirini kullanmış, bununla "namaz"ı kastetmiştir. Bu, "zikr-i cüz, irade-i küll" kabilindendir. "Onlara, namaz kılın, denilince kılmazlar" demektir.

10. يشته،ن ve عيون، فيعتذرون، لا ينطقون gibi âyet sonlarında uygunluk vardır. Buna secî murassa denir. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Allah'ın yardımı ile "Mürselât sûresi"nin tefsiri bitti.

NEBE' SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 40 âyettir.

Takdim

Nebe' (Amme) sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûrede kıyamet, öldükten sonra dirilme ve haşr hakkında önemli haber verildiği için buna Nebe' sûresi denir. Sûrenin ana konusu, müşriklerin öteden beri inkâr edegeldikleri "öldükten sonra dirilme" inancını isbât hakkındadır.

Bu mübarek sûre, kıyamet, öldükten sonra dirilme ve hesaptan haber vererek başlar. Bu konu, Mekke kâfirlerinden birçoğunun zihnini meşgul etmiş ve sonunda bu konuyu tasdik edenler ve yalanlayanlar olarak iki kısma ayrılmışlardır: "Birbirlerine neyi soruyorlar? O büyük haberi mi?..."

Daha sonra sûre, âlemlerin Rabbinin kudretini gösteren delilleri getirir. Son derece eşsiz ve güzel şeyler yaratabilen Allah, insanı öldükten sonra tekrar yaratmaktan âciz kalmaz: "Biz, yeryüzünü bir beşik, dağları da birer kazık yapmadık mı? Sizi çift çift yarattık. Uykunuzu bir dinlendirici kıldık..."

Bunun ardından sûre, öldükten sonra dirilmeyi anlatır. Onun zamanının sınırlı olduğunu bildirir. O gün, kullar arasında hüküm verme günüdür. Şöyle ki Allah, hesaba çekmek için, öncekileri ve sonrakileri bir araya toplar: "Şüphesiz adâletle hüküm verme günü, belirlenmiş bir zamandır. Sûr'a üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz..."

Bundan sonra sûre, Yüce Allah'ın, kâfirler için hazırlamış olduğu Cehennemden ve oradaki zelil edici azap çeşitlerinden bahseder: "Azgınların barınağı olan Cehennem de pusuda bekler. Azgınlar orada çağlar boyu kalırlar."

Bu mübarek sûre, kâfirlerden sonra takvâ sahibi mü'minlerden ve Yüce Allah'ın onlar için hazırlamış olduğu çeşitli nimetlerden bahseder. Bunları Kur'ân'ın korkutmayı ve teşviki beraber yapan üslubu ile açıklar: "Şüphesiz takvâ sahipleri için kurtuluşa erme zamanı ve orada bahçeler, üzüm bağları, göğüsleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar ve içki dolu kâseler vardır".

Bu mübarek sûre, kıyamet gününün dehşetini anlatarak sona erer. Şöyle ki, o gün kâfir, toprak olup da haşr edilmemeyi ve sorguya çekilmemeyi ister: "Biz, pek yakında gelecek bir azap ile sizi uyardık. Kişi, iki eliyle yaptıklarını o gün görecektir. Kâfir de, keşke toprak olsaydım, diyecektir" .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ۝١ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ۝٢ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ۝٣ كَلَّا
سَيَعْلَمُونَ ۝٤ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ۝٥ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ۝٦ وَالْجِبَالَ
أَوْتَادًا ۝٧ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ۝٨ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝٩ وَجَعَلْنَا
اللَّيْلَ لِبَاسًا ۝١٠ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۝١١ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا
شِدَادًا ۝١٢ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ۝١٣ وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا
۝١٤ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ۝١٥ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ۝١٦ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ
مِيقَاتًا ۝١٧ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ۝١٨ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ
فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۝١٩ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝٢٠ إِنَّ جَهَنَّمَ
كَانَتْ مِرْصَادًا ۝٢١ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ۝٢٢ لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ۝٢٣
لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ۝٢٤ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ۝٢٥ جَزَاءً وِفَاقًا
۝٢٦ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ۝٢٧ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ۝٢٨ وَكُلَّ شَيْءٍ
أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ۝٢٩ فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ۝٣٠
إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝٣١ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ۝٣٢ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ۝٣٣
وَكَأْسًا دِهَاقًا ۝٣٤ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ۝٣٥ جَزَاءً مِّن
رَّبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ۝٣٦ رَّبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَٰنِ
لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ۝٣٧ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَّا
يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ۝٣٨ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَن
شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ۝٣٩ إِنَّا أَنذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ
مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا ۝٤٠

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar?

2. Büyük haberden mi?

3. Ki onlar onda ayrılığa düşmüşlerdir.

4. Hayır! Anlayacaklar!

S. Yine hayır! Onlar (hakîkati) anlayacaklar!

6, 7. Biz, yeryüzünü bir beşik, dağları da birer kazık yapmadık mı?

8. Evet sizi çift çift yarattık.

9. Uykunuzu bir dinlenme kıldık.

10. Geceyi bir örtü eyledik.

11. Gündüzü de geçim kazanma zamanı yaptık.

12. Üstünüzde yedi sağlam gökyüzü bina ettik.

13. (Oraya) parlak kandiller astık.

14, 15, 16. Size tohumlar, bitkiler; ağaçları sarmaş dolaş olmuş bağlar ve bahçeler yetiştirmek için üstüste yığılıp sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik.

17. Şüphesiz adâletle hüküm verme günü, belirlenmiş bir zamandır.

18. Sûr'a üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz.

19. O gün gökyüzü açılır ve orada pek çok kapılar oluşur.

20. Dağlar yürütülür, serap haline gelir.

21, 22. Azgınların barınağı olacak Cehennem de (avını yakalamak için) pusuda bekler.

23, 24, 25, 26. (Azgınlar) orada çağlar boyu kalırlar, orada bir serinlik ya da bir içimlik meşrubat tatmazlar, ancak dünyada yaptıklarına uygun karşılık olarak kaynar bir su ve irin tadarlar.

27. Çünkü onlar hesabı ummazlardı.

28. Bizim âyetlerimizi yalanladıkça yalanlamışlardı.

29. Biz ise her şeyi bir kitapta sayıp yazmışızdır.

30. (Bundan sonra onlara), "Tadın (azabı!) Size azaptan başka bir şeyi çoğaltmayacağız!" denilir.

31, 32, 33, 34. Şüphesiz takvâlı kişiler için kurtuluşa erme zamanı ve bahçeler, üzüm bağları, göğüsleri tomurcuk gibi kabarmış yaşıt kızlar, içki dolu kâseler vardır.

35, 36, 37. Rabbinden bir mükâfat, bir hediye, bir hesap görme olarak Cennette onlar ne boş bir lakırdı ne de birbirlerine karşı yalan işitirler. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O, Rahmandır. O gün insanlar O'na karşı konuşmaya yetkili değillerdir (buna güçleri de yetmez).

38. Ruh (Cebrâil) ve melekler saf saf olup durduğu gün, Rahman'ın izin verdiklerinden başka orada bulunanlar hiç konuşmazlar. Konuşan da doğruyu söyler.

39. İşte o, hak gündür. O halde dileyen Rabbine varan bir yol edinsin.

40. Biz, pek yakında gelecek bir azap ile sizi uyardık. O gün kişi önceden ne yapmışsa onu görecek ve kâfir "Keşke toprak olsaydım!" diyecektir.

KELİMELERİN İZAHI

سباتا : Sebt, lügatte, kesmek demektir. Gece iş yapmayı ve hareketi kestiği için ona "sübât" denişmiştir.

وهاجا : Vehhâc; yanan, parlayan manasınadır. Ateş parladığında وهجت النار derler. Vehhâc, onların bu sözlerinden alınmıştır.

ثجاجا : Seccâc, şiddetli dökülen demektir. Bir şey çokça aktığında ثج denir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: أفضل الحج العج والثج Haccın en üstünü lebbeyk diyerek sesi yükseltmek ve kurban keserek kan akıtmaktır".[1]

كواعب : Kevâib, memesi belirmeye başlamış ve biraz kabararak yuvarlaklaşmış kız demektir.

دهاقا : Dihâk, dolu manasınadır. Bir kimse, kâseyi doldurduğunda أدهقت الكأس der. Şâir der ki:

أتانا عامر يبغي قرانا فأترعنا له كأسا دهاقا

Âmir, kendisini ağırlamamızı isteyerek bize geldi. Biz de onun için kadeh doldurduk.[2]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ O inkârcılar birbirlerine hangi şeyden soruyorlar? عم Kelimesinin aslı عن ما dır. م harfi, ن harfine idğâm edilmiş ve soru edatı olan ما nın elifi

1 Timizî, Hacc, 14; İbn Mâce, Menâsik, 6, 16; Dârimî, Menâsik, 8.
2 el-Bahr, 8/409; Kurtubî, 19/181.

hazfedilmiştir. Burada maksat sadece "soru" değildir. Maksat durumun büyüklüğünü ve önemini ifade etmektir.[3]

Müşrikler kendi aralarında, öldükten sonra dirilmeyi birbirlerine soruyorlar; inkâr ve alay maksadıyle hep bu konulardan söz ediyorlardı. Dolayısıyle, olayın önemini, dehşetini ve müşriklerin tutumlarından dolayı muhatapları hayrete düşürmeyi ifade etmek için söz soru şeklinde söylenmiştir.

Bundan sonra Yüce Allah o önemli olayı anlatmak üzere şöyle buyurdu:

2. عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ O önemli ve büyük olayı yani öldükten sonra dirilme olayını mı birbirlerine soruyorlar?[4]

3. الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ Meydana gelip gelmeyeceği hususunda şüpheye düşen ve onu yalanlayıp inkâr eden olarak ikiye ayrıldıkları olayı mı sorup duruyorlar?

4. كَلَّا سَيَعْلَمُونَ Hayır, hayır! O yalanlayıcılar öldükten sonra dirilme hakkında birbirlerine soru sormaktan sakınsınlar. Dirilme olayının gerçek bir olay olduğunu ve alay etmelerinin de sonucunu gördükleri zaman işin hakikatını anlayacaklar.

5. ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ Bu âyet, olayın korkunçluğunu ifade etmek sûretiyle önceki tehdidi pekiştirir. Yani, başlarına gelecek olan azap ve cezayı yakında göreceklerdir.

Bundan sonra Yüce Allah kudretini gösteren delillere işaret etti ki, kâfirlerin inkâr ettiği, öldükten sonra dirilme olayı hakkında aleyhlerine delil getirip onları sustursun. Sanki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Bu büyük mahlukatı vücûda getirmeye gücü yeten İlah, insanları öldükten sonra diriltmeye de gücü yetendir.

6. أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا İçinde oturduğunuz şu yeryüzünü, üzerinde yerleşmeniz ve etrafında dolaşmanız için beşik haline getirmedik mi? Üzerinde yerleşmeniz, çeşitli şeyler ekmek sûretiyle geniş ovalarından yararlanmanız maksadıyle, yeryüzünü sizin için yatak ve yaygı gibi yapmadık mı?

7. وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا Sizi sarsmaması için, evin direklerle sabit kılındığı gibi, yeryüzünü sabit tutacak dağları kazıklar gibi yapmadık mı? İbn Cüzeyy şöyle der: Dağlar yeryüzünün sarsılmasına mâni olduğu için, Yüce Allah onları kazıklara benzetti.[5]

8. وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا Ey insanlar! Sizleri erkek ve dişi diye sınıflara ayırdık ki, cinsî münâsebet ve çoğalma işi düzgün olsun ve yerküresi üzerinde hayat bitmesin.

9. وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا Uykuyu bedenleriniz için bir dinlendirme vasıtası ve meşguliyetlerinizi kesici kıldık. Uyku sayesinde; gündüzleyin yaptığınız işlerin yorgunluğundan kurtulursunuz.

---

3 Burada bir teknik hata olmuştur. Zira م، ن değil م، ن idgâm olunmuştur (Mütercimler).

4 "O büyük haber"den maksadın, öldükten sonra dirilme olayı olduğuna dair tercih edilen mana budur. Çünkü bundan sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilme olayının mümkün olduğuna dair kudretinin delillerini anlatmıştır: Yeryüzünü bir beşik yapmadık mı?" Buna dair Yüce Allah, dokuz delil zikretmiştir. Bir görüşe göre de "haber"den maksat, Kur'ân veya peygamberliktir. Tercih edilen mana, bizim verdiğimiz manadır. Büyük alim Ebussuûd'un tercihi de budur.

5 et-Teshîl, 4/173.

10. وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا Geceyi, elbisenin sizi örttüğü gibi, karanlığı ile sizi örten ve kaplayan bir elbise gibi kıldık. Elbise, giyeni örttüğü gibi, gecenin karanlığı da sizi örter. İbn Cüzeyy şöyle der: Elbise, insan vücudunu gözlerden koruduğu için, Yüce Allah, geceyi elbiselere benzetti.[6]

11. وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا Gündüzü de geçiminizi sağlamak için bir sebep kıldık. İhtiyaçlarınızı gidermek için gündüzleyin sağa sola gidersiniz. İbn Kesîr şöyle der: İnsanlar gündüzün geçim, kazanç, ticaret ve diğer şeyleri temin için, sağa-sola gidip gelmek sûretiyle dolaşabilmeleri için gündüzü aydınlık kıldık.[7]

12. وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا Ey insanlar! Üzerinizde, sağlam yaratılmış ve eşsiz yapılmış, son derece muhkem ve sağlam yedi gök yaptık. Onlar asırların ve zamanların geçmesinden etkilenmez. Kudretimizle onları yarattık ki, yeryüzüne tavan gibi olsunlar. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Biz gökyüzünü, korunmuş bir tavari gibi yaptık"[8] "Göğü kendi ellerimizle biz kurduk. Ve biz onu genişleticiyiz."[9]

13. وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا Sizin için, aydınlatıcı bir güneş yarattık. Onun ışığı, bütün yeryüzündekiler için parlar ve onları ısıtır. O dâima sıcak ve ısıtıcıdır. Tefsirciler şöyle der: وهّاج Aşırı derecede alevli olduğu için, etrafa kıvılcım ve alev saçan, yanıcı ve çok parlayıcı şey demektir. İbn Abbas, "وهاج Aydınlatan ve ışık saçan şeydir" der.[10]

14. وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا Yağmur yağdırma zamanı gelmiş olan bulutlardan çok ve kuvvetli akan su indirdik. İbn Cüzeyy şöyle der: "المعصرات Bulutlar" demektir. Sıkmak manasına gelen عصر kelimesinden alınmıştır. Çünkü bulut sıkışır ve ondan su iner.[11] Burada, yağmur yağdırma zamanı gelen bulut, hayız görme zamanı yaklaşan câriyeye benzetilmiştir.

15. لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا Bu suyla, insan ve hayvanlara gıda olması için, yeryüzünde biten çeşitli hubûbât ve ekinleri çıkaralım diye onu indirdik.

16. وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا Ağaçları ve dalları çok, ağaçlarının birbirine yakınlığı ve dallarının çokluğundan dolayı birbirine girmiş bağ ve bahçeler yetiştirelim diye o suyu indirdik. Yüce Allah, öldükten sonra dirilme ve haşrin mümkün olduğunu gösteren apaçık bir delil olarak, kudretini gösteren bu dokuz delili anlattı. Çünkü bu şeyleri yapabilenin, öldükten sonra diriltmeye ve hayat vermeye de kâdirdir. Dolayısıyle Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu:

---

6 et-Teshîl, 4/173.
7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/590.
8 Enbiya sûresi, 21/32.
9 Zâriyât sûresi, 51/47.
10 Kurtubî, 19/170.
11 et-Teshîl, 4/173.

17. إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا Hesaba çekme ve amellerin karşılığını verme, mahlukat arasında hüküm verme gününün, Yüce Allah'ın ilim ve kazasında belirli ve sınırlı bir zamanı vardır. Ne öne geçer, ne geri kalır: "O gün, bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür. O gün, (mahlukatın) hazır bulunduğu bir gündür. Biz onu ancak sayılı bir müddete kadar erteledik.[12] Kurtubî şöyle der: Yüce Allah o gün mahlukat arasında hükmedeceği için ona "yevmu'l-fasl" yani "hüküm günü" dendi. Allah o günü, öncekiler ve sonrakiler için muayyen bir zaman kıldı.[13]

18. يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا Bu hükmetme günü, Sûr'a, kabirlerden kalkma üfürüşünün yapıldığı gündür. O zaman, siz hesap ve amellerin karşılığını almak için grup grup, zümre zümre gelirsiniz.

Bundan sonra Yüce Allah, o korkunç günün niteliklerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

19. وَفُتِحَتْ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا O günün dehşetinden gök her taraftan yarılır. Hatta orada, duvarlardaki kapılar gibi çatlaklar ve gedikler oluşur. Nitekim Yüce Allah, meâlen, "Gök yarıldığı zaman"[14] buyurmuştur. Hâdise kesin olarak meydana geleceği için, Yüce Allah, "وفتحت yarıldı" şeklinde geçmiş zaman kipini kullandı.

20. وَسُيِّرَتْ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا Dağlar yerlerinden sökülüp savrulur. Hatta bakan, onu bir şey zanneder, halbuki o bir şey değildir. Bu serap gibidir. Serabı gören su sanır, halbuki o su değildir. Taberî şöyle der: Dağlar savrulduktan sonra, bakan kimsenin gözüne, dağılmış toz duman gibi görünür. Bu seraba benzer ki, serabı gören onu su zanneder, oysa gerçekte o bir hiçtir.[15]

21. إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا Şüphesiz Cehennem, kâfir konuklarını bekleyip gözetler. Onun gözetlemesi, insanın, gaflet anında düşmanını yakalamak için gözetlemesine benzer. Tefsirciler şöyle der: مرصاد Kişinin, düşmanını gözetlediği yerdir. Cehennem, alevi ile Allah düşmanlarına azap etmek için gözetler. Üzerinden geçen kâfirleri çekip içine almak için gözetlemektedir.

22. لِلطَّاغِينَ مَآبًا Cehennem, azgın suçluların dönüp girecekleri evleri ve barınaklarıdır.

23. لابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا Cehennemde, sonsuza kadar, birbirinin ardından gelen asırlarca kalacaklardır.[16] Kurtubî şöyle der: Asırlar devam ettikçe onlar Cehennemde kalırlar.

12 Hud sûresi, 11/103-104.

13 Kurtubî, 19/173.

14 İnşikâk sûresi, 84/1.

15 Taberî, 30/7.

16 Bu âyet-i kerîmede, o asırların sona ereceğini gösteren bir delil yoktur. Çünkü, Arap dilinde حقب ancak birbiri ardına gelen zamanlar için kullanılır. Bunun dışında hemen hemen kullanılmaz. Bu, olayın ebedî olduğunu kinaye olarak ifade eder. Zira Yüce Allah, hayal edebilecekleri ve bilebilecekleri şeyle onlara hitap etti. Bir görüşe göre, أحقاب isyankâr mü'minlerin Cehennemde kalacağı belirli bir süredir. Bu, hatalı bir görüştür. Zira o kâfirler hakkındadır. Çünkü Yüce Allah daha sonra meâlen, "Âyetlerimizi yalanladılar" buyurmuştur.

Her asır geçtikçe, başka bir asır gelir. Çünkü ahiretin asırları sonsuzdur.[17] Rabî ve Katâde de şöyle derler: Bu asırlar ne sona erer, ne de biter.[18]

24. لا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلا شَرَابًا Cehennemde ateşin sıcağını onlardan hafifletecek bir soğukluk ve orada susuzluklarını giderecek bir içecek tatmazlar.

25. إِلاَّ حَمِيمًا وَغَسَّاقًا Ancak son derece kaynar bir su ve Cehennem ehlinin derilerinden akan bir irin tadarlar

26. جَزَاءً وِفَاقًا Allah, kötü amellerine uygun olarak onları bu şekilde cezalandırır.

27. إِنَّهُمْ كَانُوا لا يَرْجُونَ حِسَابًا Muhakkak ki onlar hesap ve cezayı beklemiyorlardı. Allah'a kavuşacaklarına da inanmıyorlardı. Dolayısıyle Allah onları bu âdil ceza ile cezalandırır.

28. وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا Allah'ın, öldükten sonra dirilmenin olacağını gösteren âyetleri ile Kur'ân âyetlerini şiddetle yalanlıyorlardı.

29. وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا Onları, yaptıklarına karşılık cezalandırmamız için, işlemiş oldukları bütün günah ve suçları bir kitapta kaydettik.

30. فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلاَّ عَذَابًا Ey kâfirler topluluğu! Azabı tadın. Yardım istemenize karşılık size; azabınızın üzerine bir azap daha katmaktan başka bir şey yapmayacağız. Tefsirciler şöyle der: Kur'ân-ı Kerîm'de, Cehennem ehline bu âyetten daha ağır gelen bir âyet yoktur. Çünkü onlar bir azap türüne karşı yardım istedikçe, onlara daha şiddetli bir azap ile karşılık verilir.[19]

Yüce Allah Cehennem ehli bedbahtların durumunu anlattıktan sonra itaatkâr ve mutlu kimselerin durumlarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

31. إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا Kuşkusuz dünyada Rablerine itaat eden iyi mü'minler için Naîm Cennetlerini elde edecek ve Cehennem azabından kurtulacakları makamlar vardır.

Bundan sonra Yüce Allah, o elde edilecek nimetleri açıklamak üzere şöyle buyurdu:

32. حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا Onlar için, içinde her türlü ağaç, çiçekler ve canların istediği çeşit çeşit üzüm bağları bulunan güzel bahçe ve bostanlar vardır.

33. وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا Onlar için, göğüsleri yeni çıkarak tomurcuk gibi kabarmış bâkire ve yaşıt kızlar vardır. İbn Cüzeyy şöyle der: كواعب göğüsleri kabarmış câriye manasına gelen كاعب kelimesinin çoğuludur.[20]

34. وَكَأْسًا دِهَاقًا Yine o takvâ sahibi mü'minler için, içi saf şarap dolu kadehler

17 Kurtubî, 19/1 75.
18 Kurtubî, 19/175; Sâvî, 4/285.
19 Kurtubî, 19/180; Sâvî Hâşiyesi, 4/285.
20 et-Teshîl, 4/174.

vardır. Kurtubî şöyle der: كـــــأس ten maksat şaraptır. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: Sıkılıp saflaştırılarak kadehe doldurulmuş şarap vardır.[21]

35. لا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلا كِذَّابًا Cennette, ne faydasız boş bir lakırdı, ne de yalan söz işitirler. Çünkü Cennet, esenlik ve selâmet yurdudur. Orada bulunan her şey bâtıldan ve eksiklikten uzaktır.

36. جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا Allah amellerine karşılık, kendisinden bir lütuf ve ihsan olarak, onları bu büyük mükâfatla ödüllendirir.

37. رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَانِ Bu mükâfat, rahmeti her şeyi kapsayan Rahman tarafından verilmiştir. لا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا O gün, Yüce Allah'ın heybet ve azametinden dolayı, belâyı savma veya azabı kaldırma hususunda, hiç kimse O'nunla konuşamaz.

38. يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلائِكَةُ صَفًّا O korkunç günde, Cebrâil ve diğer melekler huşû içinde saf olurlar. لا يَتَكَلَّمُونَ إِلاَّ مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَقَالَ صَوَابًا Allah'ın kendilerine konuşma, şefaat ve doğruyu söyleme izni verdikleri dışında onlardan hiçbir kimse konuşamaz. Sâvî şöyle der: Allah'ın yarattıklarının en üstünü ve O'na en yakın olan melekler, Allah'ın izni olmadan şefaat edemezlerse, diğerleri nasıl şefaat edebilir?![22]

39. ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ Bu, gerçekleşmesi kesin ve mutlak olan bir gündür. فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ مَآبًا Kim iman edip sâlih amel işleyerek, Rabbine giden bir dönüş yoluna girmek isterse, bunu yapsın. Bu âyette teşvik ve özendirme vardır.

40. إِنَّا أَنذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا Bu hitap, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden Kureyş kâfirlerinedir. Yani, biz sizi, meydana gelmesi yakın olan bir azapla, ahiret azabıyla korkuttuk. Her gelecek yakın olduğu için, Yüce Allah bu azaba "yakın" manasına gelen قريب sıfatını verdi. يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ O gün her insan, önceden gönderdiği hayır ve şer olarak ne varsa, hepsini defterinde tesbit edilmiş bulur. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Böylece, yaptıklarını hazır bulmuşlardır"[23] buyurmuştur. وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَالَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا Kâfir, yaratılmamış ve mükellef tutulmamış olmayı temennî ederek şöyle der: Keşke toprak olsaydım da, ne hesaba çekilseydim, ne de azab edilseydim. Tefsirciler şöyle der: Bu şöyle olacaktır. Allah kıyamet günü hayvanları haşredeceği zaman, kısas yaparak, boynuzsuz hayvanın hakkını boynuzludan alır. Bundan sonra onları toprak haline getirir. İşte o zaman kâfir, böyle olup da azap görmemeyi temennî eder.

21 Kurtubî, 19/181.
22 Sâvî Hâşiyesi, 4/286.
23 Kehf sûresi, 18/49.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "كلا سيعلمون ثم كلا سيعلمون Hayır, yakında bilecekler. Yine hayır! Yakında anlayacaklar" cümlelerinde, tehdit ve korkutma gayesiyle, cümle tekrarlanarak itnâb yapılmıştır.

2. "عن النبـــأ العظيم O büyük haberi mi?" cümlesinde, daha önce geçen fiilden anlaşıldığı için, aynı fiil burada hazfedilerek icaz yapılmıştır. "O büyük haberi mi birbirlerine soruyorlar?" demektir.

3. "ألم نجعل الأرض مهـادا ■ والجبـال أوتادا Yeryüzünü bir beşik, dağları da kazıklar kılmadık mı?" cümlesinde teşbih-i belîğ vardır. Sözün aslı şöyledir: "Yeryüzünü, uyuyan kimsenin yatak edindiği beşik gibi, dağları da, sütunları sabit tutan kazıklar gibi kıldık" Benzetme edatı (teşbih edatı) ile benzetme yönü (vech-i şebeh) zikredilmeyerek teşbih-i belîğ olmuştur. "وجعلنا الليل لباسا Geceyi bir elbise kıldık" âyeti de bunun gibidir. Yani, "Geceyi, örtme ve gizleme hususunda bir elbise kıldık" demektir.

4. "وجعلنا الليل لباسا Geceyi bir elbise kıldık" ile, "وجعلنا النهار معاشا Gündüzü de kazanma zamanı yaptık" âyetleri arasında güzel bir mukâbele vardır. Yüce Allah gecenin karşılığında gündüzü, çalışmanın karşılığında dinlenmeyi zikretti. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

5. "فكانت أبوابا Gök, kapılar oldu" cümlesinde teşbih-i belîğ vardır. Yani, yarılma ve çatlama hususunda kapılar gibi oldu. Teşbîh edatı ile vech-i şebeh zikredilmeyerek teşbih-i belîğ olmuştur.

6. "فذوقوا فلن نزيدكم إلا عذابا Tadın! Size, azaptan başka bir şeyi çoğaltmayacağız" âyetindeki emir, horlama ve küçümseme ifade eder. Aynı zamanda bu âyette, daha fazla kınamak ve horlamak için, III. şahıstan II. şahsa dönüş vardır.

7. "بردا Soğuk" ile "حميما kaynar" arasında tıbâk vardır.

8. "يوم يقـوم الروح والملائكة صـفـا O gün Ruh (Cebrâil) ve melekler ayakta saf olur" âyetinde, husûsî olandan sonra umûmî olan şey zikredilmiştir. Zira Cebrâil (a.s.) meleklere dahildir. Burada Cebrâil (a.s.)'in kadrinin yüceliğine dikkat çekmek için, o bir kere özel olarak, bir kere de meleklerin içinde zikredilmiştir.

9. ألفافا ، أفواجا ، ابوابا ، مآبا ، أحقابا Gibi âyet sonlarında secî murassa vardır. Bu da, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Nebe' sûresi"nin tefsiri bitti.

NÂZİÂT SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 46 âyettir.

Takdim

Nâziât sûresi Mekke'de inmiştir. Bunun durumu, Mekke'de inen diğer sûreler gibidir. Bu sûreler, "Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve hesab" gibi inanç esasları üzerinde durur. Sûrenin ana konusu, kıyamet ve onun halleri ve takvâ sahibi kişilerle suçluların varacakları yerlerdir

Bu mübarek sûre, itaatkâr meleklere yemin ile başlar. Bu melekler, mü'minlerin ruhlarını incitmeden nazik bir sekilde alan; kâfirlerin ruhlarını ise sertçe ve şiddetle çıkaran meleklerdir. Bunlar aynı zamanda, Allah'ın emriyle mahlukatın işlerini idare ederler: "Söküp çıkaranlar, yavaşça çekenler, kolayca yüzenler, yarış edenler, bir işi çevirenler hakkı için..."

Bundan sonra sûre, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkâr eden müşriklerden bahseder ve onların bu korkunç gündeki durumlarını tasvir eder: "O gün yürekler kaygıdan hoplar. Onların gözleri alçalır. Böyleyken, "öldükten sonra biz, dünyadaki ilk halimize döndürülecek miyiz? Hem de bu, biz çürümüş kemikler olduktan sonra mı olacak?" derler.

Daha sonra sûre, ilahlık iddiasında bulunan, zorbalık ve taşkınlıkta devam eden azgın Firavun'u ele alır ki, Yüce Allah onun belini kırmış, onu ve Kıptî kavmini boğarak yok etmiştir: "Sana Musa'nın haberi geldi mi? Tûr'daki kutsal vadide Rabbi ona seslenmişti: Firavun'a git. Çünkü o çok azdı. Ona de ki: Arınmaya gönlün var mı?..."

Sûre, Mekke halkının azgınlığından ve Rasulullah (s.a.v.)'a karşı takındıkları inatçı tavırdan söz eder ve onlara, Allah'ın birçok mahlukatından daha zayıf olduklarını hatırlatır: "Sizi yaratmak mı daha güç, yoksa gök yüzünü yaratmak mı? Onu Allah bina etmiş, yükseltmiş ve nizama koymuştur. Gecesini karartmış, gündüzünü ağartmıştır."

Bu mübarek sûre, müşriklerin "olmaz" deyip yalanladıkları ve meydana gelmesini inkâr ettikleri kıyametin zamanını açıklayarak sona erer: «Sana, kıyametten sorarlar. "Gelip çatması ne zamandır?" derler. Onu anlatmak nerde, sen nerde! (Onu bilmek) en son vakte kadar Rabbine aittir. Sen ancak, ondan korkanları uyarırsın. Kıyamet gününü gördüklerinde, dünyada geçirdikleri ömür onlara, sanki bir akşam vakti, ya da kuşluk zamanı kadar gelir.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ۝١ وَالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ۝٢ وَالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ۝٣
فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ۝٤ فَالْمُدَبِّرٰتِ أَمْرًا ۝٥ يَوْمَ تَرْجُفُ الرّٰجِفَةُ ۝٦ تَتْبَعُهَا
الرّٰدِفَةُ ۝٧ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۝٨ أَبْصٰرُهَا خٰشِعَةٌ ۝٩ يَقُولُونَ أَإِنَّا
لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ۝١٠ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ۝١١ قَالُوا تِلْكَ إِذًا
كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ۝١٢ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ۝١٣ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ۝١٤
هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى ۝١٥ إِذْ نَادٰىهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۝١٦
اذْهَبْ إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ۝١٧ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلٰى أَن تَزَكّٰى ۝١٨ وَأَهْدِيَكَ
إِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ۝١٩ فَأَرٰىهُ الْآيَةَ الْكُبْرٰى ۝٢٠ فَكَذَّبَ وَعَصٰى ۝٢١ ثُمَّ
أَدْبَرَ يَسْعٰى ۝٢٢ فَحَشَرَ فَنَادٰى ۝٢٣ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلٰى ۝٢٤ فَأَخَذَهُ اللّٰهُ
نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولٰى ۝٢٥ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشٰى ۝٢٦ أَأَنتُمْ
أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنٰىهَا ۝٢٧ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا ۝٢٨
وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحٰىهَا ۝٢٩ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا
۝٣٠ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعٰىهَا ۝٣١ وَالْجِبَالَ أَرْسٰىهَا ۝٣٢ مَتَاعًا
لَّكُمْ وَلِأَنْعٰمِكُمْ ۝٣٣ فَإِذَا جَاءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ۝٣٤ يَوْمَ
يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعٰى ۝٣٥ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرٰى ۝٣٦ فَأَمَّا مَن
طَغٰى ۝٣٧ وَآثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۝٣٨ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوٰى ۝٣٩
وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ۝٤٠ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ
الْمَأْوٰى ۝٤١ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰىهَا ۝٤٢ فِيمَ أَنتَ
مِن ذِكْرٰىهَا ۝٤٣ إِلٰى رَبِّكَ مُنتَهٰىهَا ۝٤٤ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشٰىهَا ۝٤٥
كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحٰىهَا ۝٤٦

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. Söküp çıkaranlar, yavaşça çekenler, yüzdükçe yüzenler yarıştıkça yarışanlar ve işi idare edenlere yemin olsun ki, (kıyamet var). O gün birinci üfleme sarsar. Onu ikinci üfleme izler, o gün yürekler kaygıdan oynar, onların gözleri alçalır (yere iner). (Gerçekler böyle iken öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenler) "Öldükten sonra biz, (dünyadaki) ilk halimize döndürülecek miyiz, (hem de bu) biz çürümüş kemikler olduktan sonra (mı olacak?) derler.

12. (Bu münkirler) "O halde bu zararına bir dönüş olur" dediler.

13. O, ancak bir tek nâradır.

14. Birdenbire insanlar kendilerini yeryüzünde buluverirler.

15. Sana Musa'nın haberi geldi mi?

16. Tûr'daki kutsal vadide Rabbi ona seslenmişti.

17. Firavun'a git! Çünkü o çok azdı.

18, 19. "Arınmağa gönlün var mı? Sana Rabbinin yolunu göstereyim de, O'ndan kork" dedi.

20. Ve ona en büyük mucizeyi gösterdi.

21. (O ise) hemen yalanladı ve isyan etti.

22. Sonra arkasını dönerek hızla gitti.

23. Derhal (adamlarını) topladı ve onlara) bağırdı:

24. "Ben, sizin en yüce Rabbinizim!" dedi.

25. Allah onu, herkese ibret olarak, ilk ve son sözünden dolayı cezalandırdı.

26. Elbette bunda, korkan kimseler için büyük bir ibret vardır.

27, 28, 29, 30, 31, 32, 33. Sizi yaratmak mı daha güç, yoksa gökyüzünü yaratmak mı, ki onun Allah bina etti, onun boyunu yükseltti ve onu kusursuz işleyen bir sisteme bağladı. Gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı. Ondan sonra da yerküreyi döşedi. Hayvanlarınız ve kendiniz için bir faydalanma olmak üzere, yerden suyunu ve otlarını çıkardı ve dağları sağlam bir şekilde çaktı.

34, 35, 36. Her şeyi alt üst eden o büyük felâket geldiği vakit, insan ne uğurda çalıştığını anlar ve gören (herkes)e Cehennem açık bir şekilde gösterilir.

37, 38, 39. Azan ve dünya hayatını ahirete tercih eden; şüphesiz ateş (onun için) yegâne barınaktır.

40, 41. Rabbinin makamından korkan ve nefsini kötü

arzulardan uzaklaştırana gelince, şüphesiz (onun için de) Cennet yegâne barınaktır.

42, 43, 44, 45, 46. Sana kıyametten sorarlar: "Gelip çatması ne zamandır?" (derler.) Onu hatırlatmak nerede, sen nerede? En son vakte kadar (onun ilmi) Rabbine âittir. Sen ancak ondan korkanları uyarırsın. Kıyamet gününü gördüklerinde dünyada geçirdikleri ömür onlara, sanki bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar gelir.

KELİMELERİN İZAHI

واجفة : Vâcife, korkan, titreyen demektir. Kalp, şiddetli korku sebebiyle heyecanlanıp titrediği zaman, وجف القلب denir.

الحافرة: Hâfira, "önceki hale dönmek" demektir. Bir kimse, geldiği yoldan geri döndüğünde, رجع فلان في حافرته denir. Şâir şöyle der:

أحـــافـــرة على صلع وشـــيب مـــعـــاذ الله من ســـفـــه وعـــار

İhtiyarlayıp saçlarım döküldükten sonra, eski durumuma mı döneceğim?! Beyinsizlik ve utanılacak şey yapmaktan Allah'a sığınırım.[1]

الساهرة : Sâhira, yeryüzü demektir. Araplar, yeryüzüne ve çöle sâhira derler. Çünkü onun üzerinde uyuma ve uykusuz kalma olur.

سمك : Semk, yükseklik demektir. "مسموك Yüksek bina" manasına gelir.

أغطش: Karartti. Gece karardığında; غطش الليل "Allah onu karartti" manasında ise أغطشه الله denir.

دحاها : Onu yaydı ve düzeltti. Zeyd b. Amr şöyle der:

دحـــاها فلمـــا اســـتـــوت شـــدها بأيد وارسي عليـــهـــا الجـــبـــالا

Yeryüzünü yaydı. Dümdüz olunca, onu kudreti ile sağlamlaştırdı ve üzerine dağları yerleştirdi.[2]

الطامة : Tâmme, dayanılamıyacak büyük musibet demektir. Şâir şöyle der:

إن بـعـض الحـب يـعـــــمـى ويـصـم وكـــــذال البـــــغـض أدهـى وأطـم

Bazı sevgiler, kişiyi kör ve sağır yapar. Aynı şekilde buğz da, daha büyük, bir musibettir.[3]

---

1 Bu beyti İbnu'l-Arabî söylemiştir. Manası şudur: İhtiyarlayıp saçlarım döküldükten sonra, gençliğimdeki flört ve aşk hayatına mı döneceğim?!

2 el-Bahr, 8/418.

3 Kurtubî, 19/204.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا Kâfirlerin ruhlarını son derece şiddetli ve çetin bir şekilde çekip alan meleklere yemin ederim.

2. وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا Mü'minlerin ruhlarını kolaylık ve yumuşaklıkla rahatça alan meleklere yemin ederim. İbn Mesud şöyle der: Ölüm meleği ve yardımcıları, kâfirlerin ruhlarını, birçok budağı olan demir şişin, yaş yünden çıkarıldığı gibi çıkarırlar. Kâfirin ruhu, suda boğulan kimse gibi çıkarılır; mü'minin ruhu ise kolayca ve yumuşak bir şekilde alınır. Melek, mü'minin ruhunu, devenin ayağından ilmiğin çözülmesi gibi kolayca alır.[4] İbn Kesîr de şöyle der: Yüce Allah, insanoğlunun ruhlarını almakta olan meleklere yemin etti. Meleklerden bir kısmı, insanın ruhunu zorla alır ve onu çıkarırken boğar. Bir kısmı da insanın ruhunu, bir düğümü çözer gibi kolaylıkla alır.[5]

3. وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا Allah'ın emri ve vahyi ile, onun emrini uygulamak için, suda yüzen balıklar gibi hızla inen meleklere yemin ederim.

4. فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا Mü'minler'in ruhlarını, yarışarak en önde Cennete götüren meleklere yemin ederim.

5. فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا Allah'ın emriyle, kâinat ile ilgili işleri, yani rüzgarları, yağmurları, rızıkları, ömürleri ve diğer dünya işlerini idare eden meleklere yemin ederim. Yüce Allah, kıyametin hak olduğuna dair bu beş sınıf melek üzerine yemin etti. Bu yeminin cevabı zikredilmemiştir. Takdiri, "Mutlaka diriltilecek ve sorguya çekileceksiniz" şeklindedir. Bunun böyle olduğuna daha sonra gelen şu âyet delildir:

6, 7. يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ■ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ Her şeyi sarsıp titreten ilk üfürme, Sûr'a üfürüldüğü gün ki, bunu ikinci üfleme takip eder. Bu, kabirlerden kalkış üfürmesidir. İbn Abbas şöyle der: Râcife ve râdife'den maksat birinci ve ikinci üfürmedir. İlk üfürme, Allah'ın izni ile her şeyi öldürür. İkincisi ise, Allah'ın izni ile her şeyi diriltir.[6]

Bundan sonra Yüce Allah, yalanlayıcıların durumlarını ve karşılaşacakları sıkıntı verici, dehşetli şeyleri anlatır:

8. قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ O gün, kâfirlerin kalpleri korkak, endişeli ve ürkek olur.

9. أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ O kalpleri taşıyanların gözleri, açık açık gördükleri korkunç şeylerden dolayı, zelil ve hakirdir.

10. يَقُولُونَ أَئِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ Öldükten sonra dirilmeyi imkansız görüp alay ettikleri için dünyada şöyle derler: Öldükten sonra tekrar diriltilecek miyiz? Yok olduktan sonra diriler haline gelip ilk halimize mi döneceğiz? Kurtubî şöyle der: Onlara, "Siz öldükten sonra tekrar diriltileceksiniz" denildiğinde hayret ve inkâr

4 Hâzin, 4/204.

5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/595. İbn Kesîr daha sonra: "Doğru olan budur. Çoğunluk da bu görüştedir" der.

6 Kurtubî, 19/193.

içerisinde, "Öldükten sonra, tekrar ilk duruma mı döndürüleceğiz. Ölmeden önce olduğumuz gibi, tekrar diriler haline mi geleceğiz?" derler. Araplar, bir kimse, geldiği yoldan geri döndüğünde, رجع فلان في خافرته derler.[7]

11. أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً Biz, çürüyüp dağılan kemikler haline geldikten sonra mı yeniden diriltilip eski halimize döndürüleceğiz?

12. قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ Dediler ki: Eğer öldükten sonra dirilme hak ise ve biz öldükten sonra diriltilecek isek, o takdirde biz, zarara uğrayanlardan oluruz. Çünkü biz Cehennemliklerdeniz.

13. فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ Yüce Allah buyurdu ki: öldükten sonra dirilme olayı bir tek seslenişten ibarettir. Bununla, kabirlerden kalkmak için Sûr'a üfürülür.

14. فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ Bir de bakarsın ki, daha önce yerin içinde bulunan bütün yaratıklar, yerin üstüne çıkmıştır.

Bundan sonra Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve Firavun'un kavminden yalanlayıcı azgınların başına gelenlerin, onun kavminin de başına gelmemesi için onları sakındırmak maksadıyla, Musa'nın (a.s.) Firavun'la olan kıssasını anlattı:

15. هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى Bu, kıssayı dinlemeye teşvik etme üslubudur. Yani, Ey Peygamber! Musa Kelimullah'ın haberi sana geldi mi?

16. إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طُوًى Hani, Rabbi ona, Tûr-ı Sînâ dağının alt kısmında bulunan "Tuvâ" denilen mübarek vâdide şöyle seslenmişti:

17. اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى Zulüm ve azgınlık yaparak haddi aşan zorba azgın Firavun'a git.

18. فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى Ona de ki: Günahlardan temizlenme istek ve arzun var mı?

19. وَأَهْدِيَكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْشَى Rabbini tanıma ve O'na itaata giden yolu sana göstermemi, dolayısıyle O'ndan korkup sakınmayı ister misin? Zemahşerî şöyle der: İşin aslı, "korku" olduğu için Yüce Allah onu zikretti. Kim Allah'tan korkarsa, ondan her türlü iyilik gelir. Musa (a.s.) konuşmasına, arz manasını ifade eden soru ile başladı. Nitekim kişi, misafirine, "Bizde misafir olur musun?" diye hitap eder. Onun ardından nazik ve yumuşak söz söyledi ki onu nezaketle çağırsın ve nazik davranarak, kibrinden vazgeçmesini istesin. Nitekim, Yüce Allah meâlen, "Ona tatlı dille söz söyleyin"[8] buyurmuştur.[9]

20. فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَى Ona en büyük mucizeyi gösterdi. Bu âyette hazif vardır. Yani, Musa (a.s.) Firavun'a gitti. Onu hakka davet etti ve onunla konuştu. Firavun iman etmekten kaçınınca, ona en büyük mucizeyi gösterdi. Bu mucize de, asânın hızla

7 Kurtubî, 19/194.
8 Tâhâ sûresi, 20/44.
9 el-Keşşâf, 4/695.

yürüyen bir yılana çevrilmesidir. Kurtubî der ki: Ona büyük alâmeti yani mucizeyi gösterdi. İbn Abbas, "o asâdır" der.[10]

21. فَكَذَّبَ وَعَصَى Firavun, Allah'ın peygamberi Musa'yı (a.s.) yalanladı, o parlak mucizenin gösterilmesinden sonra, Allah'ın emrine karşı çıktı.

22. ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَى Sonra, yılandan korkarak arkasını dönüp kaçtı. Gördüğü şeyin dehşetinden dolayı hızla yürüyerek geri döndü.[11]

23. فَحَشَرَ فَنَادَى Sihirbazları, askerlerini ve adamlarını topladı. İnsanlar arasında bir hatip gibi durup

24. فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الأَعْلَى Yüksek sesle onlara, "Kendisine ibadet edilen yüce rabbiniz benim. Benim üstümde bir rab yoktur" dedi.

25. فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الآخِرَةِ وَالأُولَى Allah, son sözü olan, "Ben en yüce rabbinizim" sözünden ve ilk sözü olan, "Benden başka sizin için bir ilah tanımıyorum" sözünden dolayı ceza olarak onu yok etti.[12]

26. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشَى Firavun'da, onun azgınlığının ve başına gelen azap ve ceza kıssasının anlatılmasında Allah'tan ve O'nun azabından korkan kimseler için mutlaka bir ibret ve öğüt vardır.

O azgının yani Firavun'un kıssasının anlatılması sona erince Yüce Allah, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden Kureyş kâfirlerine döndü ve kudretinin eserlerine ve büyüklüğünün alametlerine dikkatlerini çekmek üzere şöyle buyurdu:

27. أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ Bu soru, kınama ve azarlama manası ifade eder. Yani, Ey müşrikler topluluğu! Sizi yaratmak mı daha zor olur, yoksa şu eşi olmayan büyük göğü yaratmak mı? Zira, büyüklüğüne rağmen bu göğü yükseltene, sizi yaratmak ve öldükten sonra diriltmek son derece kolay gelir. O halde, öldükten sonra dirilmeyi nasıl inkâr edersiniz? Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, onların dikkatini, müşâhede ile bilinen bir şeye çekti. Şöyle ki, küçük ve zayıf olarak insanın yaratılması, kendisi ve halleri büyük olan göğe nisbetle çok kolaydır. Durum böyle olunca, onların tekrar diriltilmesi basit bir iştir. Bunu nasıl inkâr ederler?[13]

Nitekim Yüce Allah meâlen, "Göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından elbette daha büyük bir şeydir"[14] buyurmuştur. بَنَاهَا Allah gökleri, üstünüzde, sağlam yapılı, direksiz ve kazıksız bir şekilde yüksek olarak yarattı.

Bundan sonra Yüce Allah, daha çok açıklamak ve izah etmek üzere şöyle buyurdu:

28. رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا Göğün kütlesini yüksek yaptı, üzerinizde tavanını yükseltti ve onu, kendisinde bir zıtlık, çatlaklık ve yarık olmaksızın düzgün bir şekilde

10 Kurtubî, 19/202.
11 Kasas sûresi, 28/38.
12 Bu, İbn Abbas, Mücâhid ve İkrime'nin görüşüdür. İbn Abbas der ki, "Bu iki küfür sözünün arasında kırk sene geçmiştir. Allah ona mühlet verdi, sonra da cezalandırdı."
13 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/43.
14 Mümin sûresi, 40/57.

yarattı. İbn Kesîr şöyle der: Allah göğü yüksek yapılı, geniş sahalı ve etrafı düzgün olarak yarattı. Onu, karanlık gecelerde yıldızlarla taç giydirilmiş gibi süslü kıldı.[15]

29. وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا Gecesini zifiri karanlık, gündüzünü de aydınlık kıldı. İbn Abbas şöyle der: Gecesini karanttı, gündüzünü aydınlattı.[16]

30. وَالأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا Göğü yarattıktan sonra, yeri yayıp oradakilerin oturması için bir beşik haline getirdi.[17]

31. أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا Yeryüzünden, fışkıran su gözeleri çıkarttı ve orada nehirler akıttı. İnsan ve hayvan yiyeceği olan bitki ve yeşillikler bitirdi.

32. وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا Allah dağları yeryüzüne yerleştirdi ve onları kazıklar gibi kıldı ki, yeryüzü, üzerindekileri sabit tutup sarsmasın.

33. مَتَاعًا لَكُمْ وَلأَنْعَامِكُمْ Yüce Allah bütün bunları yaptı. Pınarları fışkırttı, nehirleri akıttı; ekin ve ağaçları bitirdi. Bütün bunları kulların yararı, onların ve hayvanlarının ihtiyaçlarını gidermek için yaptı. Fahreddin Râzî şöyle der: مرعاها dan maksat, insanların ve hayvanların yiyeceği şeylerdir. متاعا لكم ولأنعامكم âyeti, buna delildir. Bak, Yüce Allah, أخرج منها ماءها ومرعاها sözü ile, yeryüzünden insanlar için çıkardığı gıda maddeleri ve faydalı diğer şeylere nasıl işaret etti. Bunlar yeşillik, ağaç, tahıl, meyve, saman, odun, elbise ve ilaç, hatta tuz ve ateş gibi şeylerdir. Çünkü tuz sudan, ateş de ağaçtan meydana gelir.[18]

Yüce Allah, aklen haşrin mümkün olduğunu göstermek için, göklerin ve yerin yaratılışını ve bu ikisinde yarattığı harikulade varlıkları anlattıktan sonra ardından, haşrin fiilen meydana geleceğini haber vermek üzere şöyle buyurdu:

34. فَإِذَا جَاءَتْ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى Korkunç halleri her şeyi kaplayan ve diğer musibetlerden büyük olan o büyük musibet, yani kıyamet geldiğinde... İbn Abbas şöyle der: O musibet, kıyamettir. Her türlü korkunç şeyleri kapsadığı için ona bu isim verilmiştir.[19]

35. يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الإِنسَانُ مَا سَعَى O gün insan, yapmış olduğu iyi veya kötü amelleri hatırlar ve onları amel defterinde yazılmış görür.

36. وَبُرِّزَتْ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَى Cehennem, bakanlar için ortaya çıkarılır. İnsanlar onu açıkça görür. Gözü olan herkes onu rahatça görür.

---

15 Muhtasarı İbn Kesîr, 3/597.

16 Muhtasarı İbn Kesîr, 3/597.

17 Bu söz, yeryüzünün yuvarlaklığına aykırı değildir. Zira, yerin yuvarlaklığı kesindir. Hatta Fahreddin Râzî şöyle der: Yeryüzü önce, toplanmış bir küre gibiydi. Daha sonra Yüce Allah onu yaydı." دحاها onu yaydı" âyetinin manası, mücerret bir yayma değildir. Aksine bundan maksat şudur: Yüce Allah göğü, yiyeceklerin yetişmesine hazır bir şekilde yaydı. Nitekim bir sonraki âyet olan, اخرج منها ماءها ومرعاها âyeti bunu göstermektedir. Büyük cismin görünen yeri, düz bir zemine benzer. Bkz, et-Tefsîru'l-kebîr, 31/48.

18 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/49.

19 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/598.

Yüce Allah kıyametin halini ve onun korkunç durumlarını anlattıktan sonra, insanların, bahtiyarlar ve bedbahtlar olmak üzere ikiye ayrıldığını anlattı:

37. فَأَمَّا مَنْ طَغَى İnkâr ve isyân içinde, haddi aşan;

38. وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا Ve geçici hayatı, devamlı hayata tercih edip bu dünya hayatının haram arzularına dalarak, sâlih amel işlemek suretiyle ahireti için hazırlanmayan kimseye gelince,

39. فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى Kuşkusuz onun barınağı ve sığınağı alevli Cehennemdir. Onun, Cehennemden başka evi yoktur.

40. وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ Rabbinin azamet ve ululuğundan korkan, ilk yaratılışa ve ahiret hayatına kesin olarak inandığı ve bunları bildiği için, hesap gününde Rabbinin huzurunda durmaktan sakınana, وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى ve kendini masiyetlerden ve haramlardan alıkoyan ve onu helâke götüren şehevî arzulardan sakındırana gelince,

41. فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى Bilinmelidir ki, onun yeri ve makamı, Naîm yurdu olan Cennettir. Onun, Cennetten başka evi yoktur.[20]

Bundan sonra Yüce Allah, kıyameti yalanlayan ve kıyametle ilgili haberleri alaya alan kimselerin durumunu anlatmak üzere şöyle buyurdu:

42. يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا Ey Peygamber! O müşrikler sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Tefsirciler der ki: Müşrikler, kıyametle ilgili haberleri ve onun, "tâmme", "sâhha", "kâria" gibi korkunç vasıflarla nitelendiğini dinliyor ve alay yollu olarak, "Allah onu ne zaman yaratacak, onu ne zaman koparacak? O ne zaman kopacak ve meydana gelecek?" diyorlardı. Bunun üzerine bu âyet indi.

43. فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا Kıyametin ne zaman kopacağını sen bilmiyorsun ki, bunu onlara bildiresin. Çünkü o, sadece Allah'ın bildiği gayb haberlerindendir. Durum böyle iken niçin sana onu ısrarla soruyorlar?

44. إِلَى رَبِّكَ مُنْتَهَاهَا En son vaktine kadar onun ilmi Rabbine aittir. Onun ne zaman kopacağını, tayin ederek bilen O'dur. Bunu O'ndan başka hiç kimse bilmez.

45. إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا Ey Peygamber! Senin görevin, kıyametin ne zaman kopacağını bildirmek değil, ondan korkanları uyarmaktır. Yüce Allah, özellikle, "korkanları uyarma"yı zikretti. Çünkü bu uyarıdan yararlananlar onlardır.

46. كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا O kâfirler , kıyameti ve ondaki dehşet verici durumları gördükleri gün, sanki dünyada, gündüzün bir kısmı, yani akşam veya sabah vakti kadar kalmış gibi olurlar. İbn Kesîr şöyle der: Dünyada yaşadıkları hayatın süresini kısa görürler. Hatta onlara göre dünya hayatı, bir günün akşamı veya sabahı kadar gelir.

20 Bu mübarek âyetler, insanın, kendini tanıması için hassas bir terazidir. İnsan buna bakarak, kendisinin Cennetliklerden mi yoksa Cehennemliklerden mi, o mutlu kişilerden mi, yoksa mutsuzlardan mı olduğunu anlar. Kim azar ve taşkınlık, yapar ve bu hayatın arzularını, Rabbine itaata tercih ederse, işte o bedbaht olup Cehennem azabını çeker. Kim de Allah'a itaat eder, ondan korkar ve mevlasının rızası için koşar ve nefsini, arzu ettigi şeylerden sakındırırsa, işte o da mutlu ve Naîm Cennetlerinde ikrama layık olan kimsedir. İnsan kendini bu terazi ile tartsın.

Yüce Allah bu mübarek sûreyi, sürenin başında, üzerine yemin ettiği "öldükten sonra dirilme ve haşr"in isbâtı ile bitirdi. Bu, kıyametin kopacağına dair bir delil gibidir: Bir de, başlangıç ile bitiş birbirine uygun düşsün diye böyle yaptı.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "فأخذه الله نكال الآخرة والأولى Allah onu, önceki ve sonraki sözünden dolayı cezalandırdı" âyetinde, الأخرة ve الأولى kelimeleri arasında tıbâk vardır. Çünkü maksat onun, önce ve sonra söylediği iki âdî sözdür. Aynı şekilde عشية ve ضحى kelimeleri arasında tıbâk vardır.

2. ترجف ile الراجفة kelimeleri arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "السماء بناها ■ رفع سمكها فسواها Göğü Allah bina etti. Onun boyunu yükseltti. ve Onu kusursuz işleyen bir sisteme bağladı" âyetleri ile "أخرج ■ والأرض بعد ذلك دحاها منها ماءها ومرعاها Ondan sonra da yerküreyi döşedi ve onun, hayvanlarınız ve kendiniz için bir faydalanma olmak üzere yerden suyunu ve otlağını çıkardı" âyetleri arasında mukâbele vardır. Aynı şekilde, "فأما من طغى ■ وآثر الحياة الدنيا Azan ve dünya hayatını ahirete tercih edene gelince..." âyeti ile, "وأما من خاف مقام ربه ونهى النفس عن الهوى Rabbinin makamından korkan ve nefsini kötü arzulardan uzak tutana gelince..." âyetleri arasında mukâbele sanatı vardır.

4. "هل أتاك حديث موسى Musa'nın haberi sana geldi mi?" âyetinde teşvik üslubu vardır. Çünkü bundan maksat, kıssayı tanımaya teşviktir.

5. Âyetlerde geçen الجنة ile الجحيم ve السماء ile الأرض kelimeleri arasında tıbâk vardır.

6. "كأنهم يوم يرونها لم يلبثوا إلا عشية أو ضحاها Sanki onlar, kıyamet gününü gördüklerinde dünyada geçirdikleri ömür, bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar gelir" âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır.

7. "أخرج منها ماءها ومرعاها Yerden, suyunu ve otlağını çıkarttı" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Yüce Allah, insanların yemesini, hayvanların otlamasına benzetti. İnsanların ve hayvanların bitkilerden yemesi alâkasıyla, "otlamak" insanlar için müsteâr olarak kullanıldı. Burada güzel bir istiâre vardır.

8. ترساها ، مرعاها ، دحاها ، ضحاها v.b. âyet sonlarında, son harflerin uygunluğu vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardan olup buna "secî" denir.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Nâziât sûresi"nin tefsiri bitti.

ABESE SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 42 âyettir.

Takdim

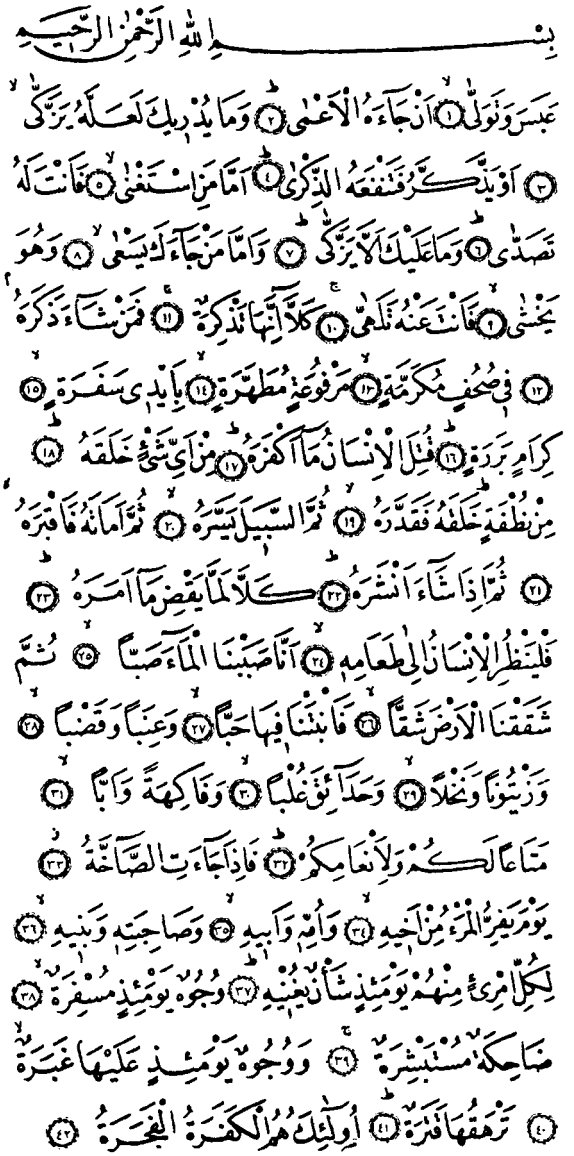
Abese sûresi Mekke'de inen sûrelerdendir. Bu sûre de inanç ve peygamberlik davası ile ilgili konuları ele alır. Aynı zamanda insan, bitki ve yenilecek şeylerin yaratılması hususunda Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren delillerden bahseder. Yine bu sûrede kıyametten, onun dehşet verici durumlarından ve o çetin günün sıkıntılarından söz edilir.

Bu mübarek sûre, âmâ Abdullah b. Ümmü Mektûm'un (r.a.) kıssasını anlatarak başlar. Abdullah, Rasulullah (s.a.v.), Kureyş büyüklerinden bir grubu İslâm'a davet etmek üzere onlarla meşgulken, yanına gelip Allah'ın ona öğrettiklerinden kendisine öğretmesini istedi. Rasulullah (s.a.v.) yüzünü ekşitip ondan yüz çevirdi. Bunun üzerine, sitem yollu şu Kur'ân âyetleri indi: "Peygamber, âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü. Sana kim bildirdi! Belki o temizlenecek, yahut öğüt alacak da öğüt ona fayda verecek. Kendini müstağni sayana gelince, işte sen ona yöneliyorsun..."

Daha sonra sûre, Allah'ın, kendisine birçok nimet ihsan etmesine rağmen, insanın inkâr etmesi ve Rabbine karşı aşırı derecede nankörlük etmesinden bahseder: "Kahrolsun insan! Ne de nankör! Allah onu hangi şeyden yarattı? Bir nutfeden yarattı da ona biçim verip hayatını programladı sonra yolunu kolaylaştırdı..."

Bundan sonra sûre, Yüce Allah'ın bu kâinattaki kudret delillerini ele alır. Şöyle ki, Yüce Allah insan için, bu yeryüzü üzerinde yaşam yollarını kolaylaştırmıştır: "İnsan, yediğine bir baksın. Biz suyu bol bol nasıl indirdik! Sonra toprağı güzelce nasıl yardık. Orada ekinler, üzüm bağları, yoncalar, zeytinler, hurmalar... bitirdik"

Bu mübarek sûre, kıyametin dehşet verici hallerini ve insanın, şiddetli korku ve endişeden dolayı, dostlarından kaçışını açıklayarak sona erer. O çetin günde mü'min ve kâfirlerin hallerinin nasıl olduğunu açıklar: "Ve kulakları patlatan gürültü geldiğinde.. İşte o gün, kişi, kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. O gün onlardan herbirinin başından aşan işi vardır. O gün bir takım yüzler parlak, güzel ve müjdelidir. Bir takım yüzlerin de üzerini toz kaplamış ve karanlıklar örtmüştür. İşte onlar kâfirlerdir, günaha batmış olanlardır

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. (Peygamber), âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü. (Rasulüm! O'nun halini) sana kim bildirdi! Belki o temizlenecek, yahut öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek!

5, 6, 7. Kendini müstağnî sayana gelince, işte sen ona yöneliyorsun. Oysa ki onun temizlenip arınmasından sen sorumlu değilsin.

8, 9, 10. Fakat koşarak ve Allah'tan korkarak sana gelenle ilgilenmiyorsun.

11, 12, 13, 14, 15, 16. Hayır! (Bir daha öyle yapma). Çünkü değerli ve güvenilir kâtiplerin elleriyle yazılıp tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahîfelerde yazılı bu (âyetler) bir hatırlatma ve öğüttür. Dileyen onu dinler.

17, 18, 19, 20, 21, 22. Kahrolası insan! Ne de nankör! Allah onu neden yarattı? Bir nutfeden yarattı da ona biçim verip hayatını programladı. Sonra yolunu kolaylaştırdı. Sonra onu öldürdü ve kabre soktu. Sonra dilediği bir vakitte onu yeniden diriltecek.

23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32. Hayır! (İnsan henüz Allah'ın) emrettiğini yapmadı. İnsan, yediğine bir baksın! Biz, suyu (gökten) bol bol nasıl boşalttık. Sonra toprağı nasıl da yardık? Orada ekinleri, üzüm bağları, yoncalar, zeytinler, hurmalar, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik. Bütün bunlar sizi ve davarlarınızı yararlandırmak içindir.

33. Ve kulakları patlatan gürültü geldiğinde,

34, 35, 36. İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar.

37. O gün, onlardan her birinin, başından aşacak işi vardır. .

38, 39, 40, 41. O gün bir takım yüzler parlak, güleç ve müjdelidir. Bir takım yüzlerin de üzerini toz kaplamış ve karanlıklar örtmüştür.

42. İşte onlar kâfirlerdir, günaha batmış olanlardır.

KELİMELERİN İZAHI

عبس : Yüzünü ekşitti, buruşturdu.

تصدى : Ona yöneliyor, onun sözünü dinliyorsun.

سفرة : Sefere, kulların amellerini yazan değerli melekler. سافِر Kelimesinin çoğuludur. Kalıp bakımından كاتب وكتبة benzer.

أقبره : Ona kabir yaptı ve gömülmesini emretti.

قضبا : Kadb, sebzelerden, kesildikten sonra kökü biten her sebze. Yonca, bakla, pırasa v.b.

غلبا : Ğulb, ağaçları çok ve dalları birbirine girmiş manasına gelen غَلْباء kelimesinin çoğuludur.

أبّا : Ebb, otlak ve yeryüzünün bitirdiği, hayvan yiyeceklerinden ot ve yeşil bitki gibi her şey.

الصاخة: Sâhha, şiddetinden dolayı kulakları sağır eden ses demektir.

مسفرة : Müsfire; aydın, parlak demektir.

غبرة : Ğabera; toz ve duman demektir.

قترة : Katera; siyahlık ve karanlık manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v.) Kureyş'in ileri gelenlerini İslâm'a çağırmakla meşgul idi. Peşlerinden gelenler de müslüman olur ümidiyle, onların müslüman olmasını çok arzu ediyordu. Rasulullah (s.a.v.), yanında bulunan Kureyş'in ileri gelenleri ile meşgul olduğu bir sırada, âmâ Abdullah b. Ümmü Mektûm (r.a.) yanına gelerek şöyle de.di: "Ey Allah'ın Rasulü! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana öğret." Peygamber (s.a.v.)'in o müşriklerle meşgul olduğunu bilmeden, bunu birkaç defa tekrarladı. Rasulullah (s.a.v.), onun, sözünü kesmesinden hoşlanmadı, yüzünü ekşiterek öbür yana döndü ve kendi kendine şöyle dedi: "Bunlar diyecekler ki, Muhammed'in peşinden gidenler körler, sefiller ve kölelerdir." Bu sebeple yüzünü ekşitti ve o topluluğa dönerek onlarla konuşmaya başladı. Bunun üzerine Yüce Allah, "Âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü..." âyetlerini indirdi.[1]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. عَبَسَ وَتَوَلَّى ■ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى Dinî meselelerini sormak üzere, âmâ kendisine geldiği için yüzünü ekşitip buruşturdu ve tiksinerek ondan yüz çevirdi. Sâvî şöyle der: Peygamber (s.a.v.)'e nâzik davranmak ve ona saygı göstermek için, III. şahıs zamiri ile "عبس وتولى Yüzünü ekşitti ve yüz çevirdi" şeklinde söylendi.Çünkü II. şahıs zamirini kullanarak hitap etmekte, Rasulullah (s.a.v.)'a gelecek açık bir sıkıntı ve güçlük vardır. Âmâ'nın adı, Abdullah b. Ümmü Mektûm'dur. Bu sitem âyetleri indikten sonra, âmâ Rasulullah (s.a.v.)'a geldiğinde, Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle derdi: "Kendisi için Rabbimin bana sitem ettiği kimseye merhaba!" Sonra da onun için ridasını yayardı.[2]

3. وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى Ey Peygamber! Sana ne bildirdi? Belki de, kendisine karşı yüzünü ekşittiğin o âmâ, senden aldığı ilim ve marifetle, günahlarından temizlenir!

4. أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى Veya işittiğinden öğüt alır da, senin verdiğin öğüt ona fayda sağlar!

1 Sâvî Hâşiyesi, 4/292; Kurtubî, 19/210.
2 Sâvî Hâşiyesi, 4/291.

5. أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَى Serveti ve malından dolayı Allah'a ve imana ihtiyacı olmadığını söyleyene gelince,

6. فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى Sen ona meylediyor, sözüne kulak veriyor ve davetini başkalarına tebliğ etmesine önem veriyorsun.

7. وَمَا عَلَيْكَ أَلاَّ يَزَّكَّى Oysa, onun inkâr ve isyan kirinden temizlenmemesinden sana bir vebal yoktur. Senden, onu hidayete erdirmen istenmiyor. Senin vazifen, sadece tebliğ etmektir. Âlûsî şöyle der: Burada, Peygamber (s.a.v.)'i onlarla sohbet etmekten, aşırı derecede nefret ettirme vardır. Çünkü sırt çevirene yönelmek şahsiyeti giderir. Nitekim şâir Şâyle der:

والله لو كرهت كفي مصاحبتي يوما لقلت لها عن صحبتي بيني

Vallahi, elim bir gün benimle beraber olmak istemese, mutlaka ona, benimle beraber olmaktan uzaklaş derdim.[3]

8, 9. وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى ■ وَهُوَ يَخْشَى Allah'tan korunup haramlarından sakınarak, Allah için ilim talep etme hususunda koşarak sana gelen ve iyilik istemeye düşkün olana gelince,

10. فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى Ey Peygamber! Sen onu bırakıp inkâr ve sapıklık reisleriyle meşgul oluyorsun!

11. كَلاَّ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ Bugünden sonra böyle bir şey yapma. Bu âyetler; insanlar için öğüt ve nasihattır. Akıl sahiplerinin bunlardan öğüt alması ve gereğini yapması lâzımdır.

12. فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ Allah'ın kullarından, kim dilerse Kur'ân'la öğüt alır; onun irşat ve yönlendirmelerinden yararlanır. Tefsirciler der ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) bu sitemden sonra, herhangi bir fakire yüzünü asla ekşitmez, herhangi bir zengine de asla fazla ilgi göstermezdi. Onun meclisinde fakirler, emir gibiydiler. İbn Ümmü Mektûm, yanına girdiğind › [illegible] cübbesini yere yayar ve: "Kendisinden dolayı Rabbimin bana sitem ettiği kimseye merhaba!" derdi.

Bu açıklamadan sonra Yüce Allah, Kur'ân'ın değerinin büyüklüğünü bildirmek üzere şöyle buyurdu:

13, 14. فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ ■ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ O Kur'ân Allah katında kıymetli sahifelerdedir. O sahifelerin mekanı ve değeri yüksek, şeytanların ellerinden ve her türlü eksiklik ve pislikten uzaktır.

15, 16. بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ■ كِرَامٍ بَرَرَةٍ O sahifeler, Allah'ın, kendisiyle peygamberleri arasında elçi kıldığı meleklerin ellerindedir. O melekler, Allah katında, yüce, takvâlı ve sâlih varlıklardır: "Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmezler ve emredildiklerini yaparlar"[4]

---

3 Âlûsî, 30/40.

4 Tahrîm sûresi, 66/6.

Bundan sonra Yüce Allah, kâfirin yaptığı kötü işleri ve Allah'ın, kendisine çok lütufta bulunmasına rağmen inkâr ve isyan ederek haddi aşmasını kınamak üzere şöyle buyurdu:

17. قُتِلَ الإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ Kâfire lanet olsun. Allah'ın rahmetinden uzak olsun. Allah'ın ona çokça nimet vermesi ve ihsanda bulunmasına rağmen, O'nu ne aşırı bir tarzda inkâr etti!? Âlûsî şöyle der: Bu âyet kâfire en kötü bir bedduadır. Aynı zamanda, inkâr ve isyan ederek haddi aşmasından dolayı muhatabı hayrete düşürür. Bu, son derece veciz ve açık bir ifadedir.[5]

18. مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ Allah o kâfiri neden yarattı ki, kalkıp Rabbine kibirleniyor?! Yüce Allah daha sonra bunu şöyle açıkladı;

19. مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ Onu yaratmaya, basit bir sudan başladı. Sonra annesinin karnında, yaratılışı tamamlanıncaya kadar, nutfe, alaka.. merhalelerinden geçirip şekil verdi İbn Kesîr şöyle der: Rızkını, ecelini, amelini, mutlu veya mutsuz olacağını takdir etti.[6]

20. ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ Sonra ona, annesinin karnından çıkış yolunu kolaylaştırdı. Hasan el-Basrî der ki: Baba ve anasının idrar yollarından çıkmış olan kimse nasıl kibirlenir?![7]

21. ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ Sonra insanı öldürdü ve ona değer verdiği için gömüleceği bir kabir yarattı da onu yırtıcı ve vahşi hayvanlara ve kuşlara yem yapmadı. Hâzin şöyle der: Bu, diğer canlılara karşı insanoğluna verilmiş bir değerdir.

22. ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ Sonra Allah onu diriltmek isteyince; öldükten sonra hesap ve ceza için diriltecektir.[8] Öldükten sonra dirilme vakti, hiç kimse tarafından bilinmediği için Yüce Allah, "إذا شاء dilediği vakit" buyurdu. O, Yüce Allah'ın dilemesine bağlıdır. O, mahlukatı ne zaman diriltmek isterse o zaman diriltir.

23. كَلاَّ لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ O kâfir, kibirlenmekten ve böbürlenmekten vazgeçsin. Çünkü o, kendisine emredileni yerine getirmedi. Rabbinin yükümlü tuttuğu iman ve itaatı yapmadı. Yüce Allah insanın yaratılışını anlattıktan sonra, rızkını anlattı ki, Allah'ın kendisine bolca verdiği çeşitli nimetler sayesinde ibret alsın da Rabbine şükür edip itaat etsin:

24. فَلْيَنْظُرْ الإِنسَانُ إِلَى طَعَامِهِ O inkârcı insan, hayat olayına ibret ve tefekkür gözüyle bir baksın. Yüce Allah nasıl onu kudretiyle yarattı, doğuşunu rahmeti ile nasıl kolaylaştırdı, nasıl onun için geçim vasıtalarını hazırladı, hayatta kalmasını sağlayan yemeğini onun için nasıl yarattı?!

Bundan sonra Yüce Allah bunu açıklamak üzere şöyle buyurdu:

---

5 Rûhu'l-meânî, 30/43.
6 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/600.
7 Kurtubî, 19/216.
8 Hâzin, 4/210.

25. أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا Kuşkusuz gücümüzle biz, bulutlardan yeryüzüne yağmuru, enteresan bir şekilde indirdik.

26. ثُمَّ شَقَقْنَا الأَرْضَ شَقًّا Sonra, bitkilerin çıkmasıyla yeryüzünü güzel bir şekilde yardık.

27, 28. فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ■ وَعِنَبًا وَقَضْبًا O su ile, türlü türlü hububat ve bitkiler çıkardık: İnsanların yiyecekleri ve stok edecekleri hubûbâtı; leziz ve iştah açıcı üzümleri ve taze olarak yenen diğer sebzeleri çıkardık.

29. وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا Aynı zamanda zeytin ve hurma ağaçları bitirdik. Onlardan zeytin yağı, yaş ve kuru hurma elde edilir.

30. وَحَدَائِقَ غُلْبًا Dalları birbirine girmiş çok ağaçlı bahçeler yarattık.

31. وَفَاكِهَةً وَأَبًّا Hayvanların otlayacağı şeyleri bitirdiğimiz gibi çeşitli meyveler bitirdik. Kurtubî şöyle der: "الأب Hayvanların yiyeceği yeşilliktir".[9]

32. مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ Bütün bunları, ey insanlar, sizin için bir menfaat, hem size hem de hayvanlarınıza bir geçim vasıtası olsun diye bitirdik. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyetlerde, kullara verilen nimetler sayılmaktadır. Aynı zamanda bunlarda, kupkuru yerden bitkilere hayat verilip çıkarılması, çürümüş kemikler ve dağılmış uzuvlar haline geldikten sonra vücutların diriltileceğine delil getirilmiştir.[10] Bundan sonra Yüce Allah, kıyamette vuku bulacak korkunç halleri açıkladı:

33. فَإِذَا جَاءَتْ الصَّاخَّةُ Kıyametin, nerdeyse sağır edecek kadar, kulaklara şiddetli çarpan gürültüsü gelince,

34-36. يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ■ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ■ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ O korkunç günde insan, dostundan, kardeşinden, anne ve babasından, çocuklarından kaçar. Çünkü o, kendisi ile meşguldür. İbn Cüzeyy der ki: Yüce Allah, insanın dostlarından kaçışını anlattı ve onlan şefkat ve merhamet derecelerine göre sıraladı. En az sevdiğinden başladı, en çok sevdiği ile bitirdi. Çünkü insan, oğullarına, yukarıda anlatılanlardan daha çok şefkat ve merhamet duyar.[11]

37. لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ O dehşetli ve çetin günde her insanın, kendisini meşgul eden ve başkasını düşündürmeyen bir meşguliyeti vardır. O gün, kendisinden başkasını düşünemez. Hatta peygamberlerin (a.s.) dahi herbiri o gün, "nefsim, nefsim!" der.[12]

Yüce Allah, kıyameti ve onun korkunç hallerini anlattıktan sonra, o gün insanların durumunu ve mutlular, mutsuzlar olarak ikiye ayrıldıklarını anlattı. Mutluları anlatırken şöyle buyurdu:

---

9 Kurtubî, 19/220.
10 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/601.
11 et-Teshîl, 4/180.
12 Buhârî, Enbiyâ, 9; Tirmizî, Kıyame, 10.

38. وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ O gün öyle yüzler vardır ki, sevinç ve mutluluktan parlar.

39. ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ Allah'ın ikram ve rızasını gördüğü için sevinçli ve neşelidir. Bu devamlı nimet sebebiyle mutludur.

40. وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ O gün öyle yüzler de vardır ki, üzerlerini toz duman kaplamıştır.

41. تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ Onları karanlık ve siyahlık bürür.

42. أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ İşte, "yüzleri siyah" diye anlatılan o kimseler, inkâr edip günah işleyenlerdir. Sâvî şöyle der: Onlar hem inkâr edip hem de günah işledikleri için Allah da, onların yüzlerini hem siyah, hem de tozlu yaptı.[13]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. Yüce Allah "عبس وتولى Yüzünü ekşitti ve çevirdi" buyurdu. Daha sonra da, "وما يدريك لعله يزكي Sana kim bildirdi? Belki o temizlenecek" buyurdu. Böylece, Peygamberi (s.a.v.) daha çok kınamak için, bu âyetlerde III. şahıs kipinden II. şahıs kipine dönüş yapılmıştır. Yüce Allah, âmânın durumu ile daha fazla ilgilenmeye, Peygamber'in (s.a.v.) dikkatini çekmek maksadıyla böyle yapmıştır.

2. يذكر ile الذكرى arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "ثم السبيل يسره Sonra ona yolu kolaylaştırdı" âyetinde parlak bir kinaye vardır. Yüce Allah, "yol" kelimesini, anne karnından çıkış için kinaye olarak kullandı.

4. "قتل الإنسان ما أكفره İnsana lanet olsun. Ne aşırı derecede inkâr etti" âyetinde, hayret üslubu vardır. Bu, kendisine çok lütufta bulunmasına rağmen, insanın Allah'ı, aşırı derecede inkâr etmesine hayret edildiğini gösterir.

5. "تصدى İlgileniyorsun" ile "تلهى ilgilenmiyorsun" kelimeleri arasında tıbâk vardır. Çünkü bunlardan maksat, "ilgileniyorsun" ve "ilgilenmiyorsun" demektir.

6. "من أي شئ خلقه Onu hangi şeyden yarattı" âyetinden sonra Yüce Allah, şu âyetlerle bunu açıkladı: "من نطفة خلقه فقدره ■ ثم السبيل يسره ■ ثم أماته فأقبره Onu bir nutfeden yarattı da, bir şekil verip hayatını programladı. Sonra yolunu kolaylaştırdı. Sonra öldürdü ve kabre soktu". Bu âyetlerde icmâlden sonra tafsîl vardır. .

7. "وجوه يومئذ مسفرة ■ ضاحكة مستبشره O gün bir takım yüzler parlak, güleç ve sevinçlidir" âyetleri ile, "ووجوه يومئذ عليها غبرة ترهقها قترة Bir takım yüzlerin de o gün üstlerini toz kaplamış ve karanlıklar örtmüştür" âyetleri arasında latif bir mukâbele vardır. Bu mukâbele, mutlular ile mutsuzlar arasındadır...

13 Sâvî Hâşiyesi, 4/294.

8. مكرمة، بررة، سفرة، مطهرة gibi âyet sonlarında, يزكى، الأعمى، تولى Gibi âyet sonları ile fasıla harfleri birbirine uygun gelmiştir. Bu, secî denilen güzelleştirici edebî sanatlardandır.

BİR NÜKTE

Edebiyatçılardan biri, Yüce Allah'ın قُتِلَ الإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ âyetini iktibâs ederek şu iki beyti söylemiştir:

يَتَمَنَّى المَرْءُ في الصَّيْفِ الشِّتَا فَإذا جَاءَ الشِّتَا أنْكَرَهُ

فَهُوَ لا يَرْضَى بِحَالٍ واحِدٍ قُتِلَ الإِنْسَانُ مَا أكْفَرَهُ

Kişi, yazın kışı ister. Kış gelince de ondan hoşlanmaz. O bir tek hale razı değildir. İnsana lanet olsun. O ne de nankördür

Yüce Allah'ın yardımıyle "Abese sûresi"nin tefsiri bitti.

TEKVÎR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 29 âyettir.

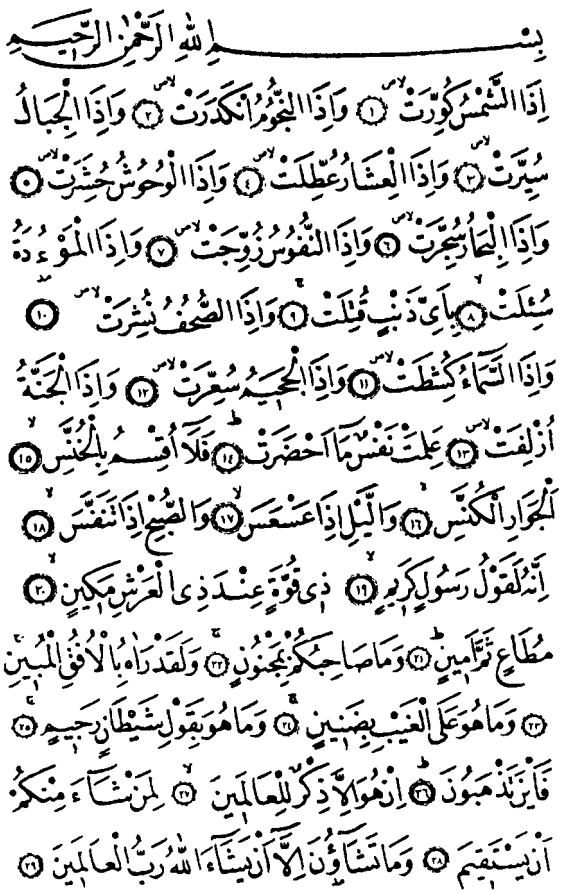
Takdim

Tekvîr sûresi Mekke'de inen sûrelerdendir. Bu sûre iki önemli gerçeği ele alır. Bunlar, "Kıyamet gerçeği" ile "Vahiy ve peygamberlik gerçeği"dir. Her ikisi de imanın icâblarındandır.

Bu mübarek sûre, kıyameti ve onunla beraber meydana gelecek olan ve güneşi, yıldızları, dağları, denizleri, yeri, göğü, evcil, ve vahşi hayvanları kapsayacak olan korkunç evrensel değişimi anlatarak başlar. Bu değişim aynı zamanda insanlığı da içine alır. Kâinatı şiddetli ve uzun bir sarsış ile sarsar. O sarsıntıda, var olan her şey parçalanıp dağılır. O korkunç günde, meydana gelecek olayların şiddetinden, değişip bozulmayan hiçbir şey kalmaz: "Güneş katlanıp dürüldüğünde, yıldızlar döküldüğünde, dağlar yürütüldüğünde, gebe develer salıverildiğinde, vahşî hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde, denizler kaynatıldığında... kişi neler yaptığını ve getirdiğini anlar."

Sonra bu sûre vahiy gerçeğini ve vahyi alan Peygamberin (s.a.v.) niteliklerini ele alır. Sonra da kendilerini şirk ve sapıklık karanlıklarından ilim ve iman nuruna çıkarmak için inen bu vahye muhatap olan kavmin durumunu anlatır: "Hayır, (yörüngesinde) akıp giden, bazan kaybolup bazan etrafı aydınlatan yıldızlara; kararmaya yüz tuttuğu anda geceye, ağardığı zaman sabaha yemin ederim ki Kur'ân, değerli bir elçi (Cebrâil)'in getirdiği bir sözdür."

Bu mübarek sûre, müşriklerin, yüce Kur'ân hakkındaki iddiâlarının bâtıl olduğunu açıklayarak sona erer ve Kur'ân'ın, Yüce Allah'tan kullarına bir öğüt olduğunu anlatır: "Öyleyse nereye gidiyorsunuz? O ancak âlemler için, sözden doğru yolda olmak isteyenler için bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi Allah'ın dilemesi olmasa söz dileyemezsiniz"

Bismillâhirrahmânirrahîm

1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14. Güneş katlanıp dürüldüğünde, yıldızlar döküldüğünde, dağlar yürütüldüğünde, gebe develer salıverildiğinde, vahşî hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde, denizler kaynatıldığında, ruhlar bir araya getirildiğinde, diri diri toprağa gömülen kızlara, suçlarının ne olduğu, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda, defterler açıldığında, gökyüzü yerinden oynatıldığında, Cehennem tutuşturulduğunda ve Cennet hazırlanıp yaklaştırıldığında, herkes neler yapıp getirdiğini anlar.

15, 16, 17, 18, 19, 20,21. Hayır! (Yörüngesinde) akıp giden, bazen kaybolup bazan da etrafı aydınlatan yıldızlara, kararmağa yüz tuttuğu anda geceye, aydınlanmaya başladığı zaman sabaha yemin ederim ki Kur'ân, değerli bir elçinin sözüdür.

Yani güçlü ve Arş'ın sahibi (Allah'ın) katında itibarlı bir elçinin... Orada kendisine uyulan emin bir elçidir (O).

22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. Arkadaşınız (Muhammed) mecnun değildir. Andolsun ki, onu (Cebrâil'i) apaçık ufukta görmüştür. O, sırlar hakkında cimri de değildir, (ki, onu eksik anlatsın). O (söz), lanetlenmiş şeytanın sözü de değildir. Hal böyle iken nereye gidiyorsunuz O, ancak âlemler için ve aranızdan doğru olmak isteyenler için bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi Allah'ın dilemesi olmasa, siz (hiçbir şeyi) dileyemezsiniz.

KELİMELERİN İZAHI

انكدرت : Dağılıp saçıldı.

العشار : İşâr, on aylık gebe deve anlamına gelen عُشَراء kelimesinin çoğuludur.

كُشِطَتْ : Yerinden oynatılıp söküldü. Bir kimse koyunun derisini yüzerek bedeninden ayırdığında, كشط جلد الشاة der.

الخنس : Hunnes, hânis kelimesinin çoğuludur. Gündüzleri göze görünmeyip kaybolan parlak yıldızlar demektir.

الكنس : Künnes, görünmeyip kaybolan yıldızlar demektir. Bir ceylan, yatağı ve barınağı olan kinâsa girdiğide كنس denir.

عسعس : Kararmaya başladı. Halîl şöyle der: Gece kararmaya başladığında veya ağardığında عسعس الليل denir. Bu, zıt anlamlı kelimelerdendir. Şâir şöyle der:

حتى إذا الصبح لها تنفسا وانجاب عنها ليلها وعسعسا

"Neticede onun için, sabah ağardığında; gecesi açılıp aydınladığında..."[1]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ Bu âyetler, kıyametin dehşetli hallerini ve onda meydana gelecek olan sıkıntı ve üzüntü verecek olayları, kâinat ve varlık alemine ârız olan değiştirme ve harap etme manzaralarını açıklar. Yani, güneş dürülüp ışığı giderildiğinde ...

2. وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ Yıldızlar yerlerinden düşüp dağıldığında...

3. وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ Dağlar yerlerinden hareket ettirilip havada yürütülerek toz

1 el-Bahr, 8/430.

haline geldiğinde... Nitekim Yüce Allah meâlen, "O gün dağları yerinden yürütürüz ve sen, yeryüzünün çırılçıplak olduğunu görürsün"[2] buyurmuştur.

4. وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ Gebe develer çobansız başıboş bırakılıp sahipsiz kaldığında... Develer; Araplar'ın en değerli varlıkları olduğu için, özellikle zikredildi.

5. وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ Yırtıcı kuş ve hayvanlar, o günün şiddetinden, şaşkın bir halde yuvalarından çıkıp toplandığında...

6. وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ Denizler ateş haline gelip alev alev yandığında...

7. وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ Ruhlar, benzerleri ile yanyana getirildiğinde, yani günahkârla günahkâr, itaatkârla itaatkâr bir araya getirildiğinde... Taberî şöyle der: İtaatkâr kişi itaatkârla Cennette; kötü kişi de kötü ile Cehennemde bir araya getirilir.[3]

8, 9. وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ■ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ Diri diri gömülen kız çocuğuna, katilini kınamak için, "Günahı ne idi de öldürdü? diye sorulduğunda... İbn Cüzeyy şöyle der: Mev'ûde, Bazı Araplar'ın hoşlanmadıkları ve kıskandıkları için, diri diri gömdükleri kız çocuğudur. Kıyamet gününde o çocuğa, kâtilini kınama şeklinde, "Hangi sebepten dolayı öldürüldüğü" sorulacaktır.[4]

10. وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ Hesap görülürken, amel defterleri açılıp yayıldığında...

11. وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ Gök, koyunun derisi yüzüldüğü gibi, yerinden sökülüp giderildiğinde...

12. وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ Cehennem ateşi, Allah düşmanları için yakılıp tutuşturulduğunda...

13. وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ Cennet takvâ sahiplerine yaklaştırıldığında.

14. عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ O zaman her nefis, getirdiği hayrı veya şerri bilir. **علمت نفس** Cümlesi, sûrenin başından beri yani **إذا الشمس كورت** âyetinden itibaren buraya kadar anlatılan şart cümlelerinin cevabıdır. Yani, o hayret verici olaylar meydana geldiğinde, işte o zaman her nefis, önceden gönderdiği iyi veya kötü amelini görür.

Bundan sonra Yüce Allah, Kur'ân'ın doğruluğuna ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin gerçek olduğuna yemin ederek şöyle buyurdu:

15. فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ Gündüz kaybolup gece ortaya çıkan parlak yıldızlara, kuvvetli bir yeminle yemin ederim.[5]

16. الْجَوَارِي الْكُنَّسِ Bunlar, güneş ve ayla birlikte akıp giden, sonra battıkları zaman, ceylanların, mağara ve inlerinde gözden kayboldukları gibi gözden kaybolan

2 Kehf sûresi, 18/47.

3 Bu Taberî'nin Ömer b. Hattâb'tan (r.a.) yaptığı rivayettir. Bir görüşe göre bundan maksat, bedenler ruhlarla birleştirildiğinde..." demektir. Birinci görüş tercihe daha şâyandır. Allah, en iyisini bilir.

4 et-Teshîl, 4/181.

5 Bu Ali, İbn Abbas, Mücâhid ve Hasan el-Basrî'nin görüşüdür. Taberî'de böyle yazılıdır. Bkz, 30/47.

yıldızlardır. Kurtubî şöyle der: Yıldızlar, gündüzün kaybolup geceleyin görünür. Battıkları zaman, ceylanın mağarada gizlendiği gibi, gözden kaybolup giderler.[6]

17. وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ Karanlığı ile gelip kâinatı örttüğü zaman geceye yemin ederim.[7]

18. وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ Ağardığı ve aydınlığı genişleyip her tarafa yayılan ve neticede apaçık gündüz haline gelen sabaha yemin ederim ki,

19. إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ Bu, üzerine yemin edilen sözdür. Yani, bu Kur'ân-ı Kerîm, Allah katında değerli bir melek vasıtasıyla indirilmiş Allah Kelâmıdır. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Onu Rûhu'l-emîn, senin kalbine indirmiştir" buyurur.[8] Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, "Rasul" kelimesi ile Cebrâil'i kastetti. Kur'ân'ı Cebrâil getirdiği için "Onun sözü" dedi. Gerçekte Kur'ân Allah'ın Kelâmıdır. Bundan sonraki âyet, "Rasul"den maksadın Cebrâil (a.s.) olduğunu gösteren delillerdendir.

20. ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ O Rasul çok kuvvetli, Allah katında yüksek mevki ve yüce makam sahibidir.

21. مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ Orada en yüce topluluk içinde, kendisine itaat edilen bir elçidir. İyi ve itaatkâr melekler ona itaat eder. Peygamberlere getirdiği vahy hususunda bir güvence ve teminattır.

22. وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ Ey Kureyş topluluğu! Birlikte yaşadığınız; doğruluğunu, temizliğini ve aklının üstünlüğünü bildiğiniz Muhammed, iddia ettiğiniz gibi, bir deli değildir. Hâzin der ki: Yüce Allah, Kur'ân'ı Cebrâil'in getirdiğine ve Muhammed (s.a.v.)'in, Mekkeliler'in iddia ettiği gibi, deli olmadığına yemin etti. Böylece Peygamber (a.s)'de bir delilik olmadığını ve Kur'ân'ın onun kendi sözü olmadığını vurguladı.[9]

23. وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ Yemin ederim ki, Muhammed (s.a.v.) Cebrâil (a.s.)'i, doğu tarafında güneşin doğduğu yerde, yüksek ve açık ufukta ,

Allah'ın onu yarattığı gibi, melek şeklinde gördü. Ebû Hayyân şöyle der: Bu görme, Hira mağarası olayından sonra olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) Cebrâil'i yer ile gök arasında bir kürsü üzerinde, kendi asıl şekliyle, doğu ile batı arasını kapatmış, altıyüz kanatlı bir melek olarak gördü.

24. وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ Muhammed, vahyin tebliğ ve öğretiminde kusurlu davranacak bir cimri değildir. Aksine, Rabbinin emrini tam bir emniyet ve doğrulukla tebliğ eder.

25. وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ Bu Kur'ân, müşriklerin dediği gibi lanetli şeytanın sözü değildir.

---

6 Kurtubî, 19/235.

7 Bu görüş, karşılığında "الصبح sabah" kelimesi söylendiği için, tercihe daha çok değer. Sanki Yüce Allah şöyle der: "Karanlığı ile geldiğinde geceye, aydınlığı ile geldiğinde gündüze yemin ederim." Bu, İbn Kesîr'in tercihidir.

8 Şuarâ sûresi, 26/193.

9 Hâzin, 4/215.

26. فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ Kur' ân'ın âyetleri açık, delilleri parlak olduğu halde, onu yalanlama ve şiir, kâhinlik ve sihir diye itham etmek hususunda hangi yola giriyorsunuz? Bu, senin, doğru yoldan ayrılan kimseye "Apaçık yol budur. Nereye gidiyorsun?" demene benzer.[10]

27. إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ Bu Kur'ân, bütün insanlık için bir öğüt ve nasihattan başka bir şey değildir.

28. لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ Bu Kur'ân, sizden, hakka uymak, Allah'ın şeriatında yürümek ve itaatkârların yoluna girmek isteyenler için bir öğüttür.

29. وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Allah'ın muvaffak kılması ve lütfu olmadan, hiçbir şeye gücünüz yetmez. O halde Allah'tan, sizi en üstün yola girmeye muvaffak kılmasını isteyin.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الخنس ile الكنس arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

2. "والصبح إذا تنفس Estiğinde sabaha yemin ederim" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Yüce Allah, gündüzün gelmesi ve aydınlığının yayılmasını, kalbe hayat veren ve yavaş yavaş esen rüzgârlara benzetti. "Teneffüs" kelimesini, zifiri karanlıktan sonra gündüzün aydınlanması için müsteâr olarak kullandı. Bu, tasvir bakımından en güzel ve belîğ istiârelerdendir. Çünkü Yüce Allah, gündüzün gelmesini, sabahın teneffüsü ile ifade etti.

3. "وما صاحبكم بمجنون Arkadaşınız bir deli değildir" âyetinde güzel bir kinaye vardır. Yüce Allah, "صاحبكم arkadaşınız" kelimesini, Muhammed (s.a.v.)'den kinaye olarak kullandı.

4. الجحيم İle الجنة arasında tıbâk vardır.

'5. أمين ile مكين kelimeleri arasında nâkıs cinâs vardır.

6. سعرت ve سجرت، سيرت، كورت gibi âyet sonları ile تنفس ve الخنس gibi âyet sonlarına riayet için, fasıla harfleri birbirine uygun gelmiştir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Tekvîr sûresi"nin tefsiri bitti.

10 el-Bahr, 8/434.

İNFİTÂR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 19 âyettir.

Takdim

İnfitâr sûresi Mekke'de inen sûrelerden olup, bundan önceki Tekvîr sûresi gibi, kıyamet koparken meydana gelecek kâinat değişimini ve o önemli günde vukû bulacak olan büyük olayları ele alır. Daha sonra da, öldükten sonra dirilme ve haşr gününde itaatkâr ve âsi kulların durumlarının ne olacağını açıklar.

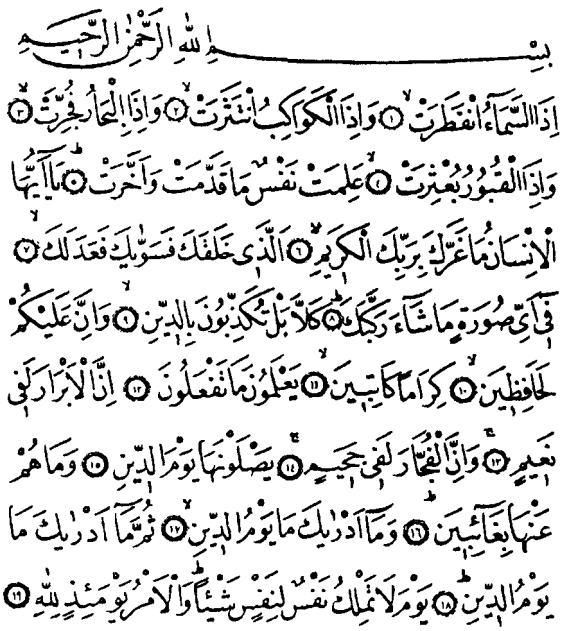
Bu mübarek sûre kâinatta meydana gelen, göğün yarılması, yıldızların parçalanıp dağılması, denizlerin karıştırılması ve kabirlerin, içindekileri dışarı atması ve bunu takip eden hesap ve ceza gibi olayları ve değişim sahnelerini açıklayarak başlar: "Gökyüzü yarıldığı, yıldızlar döküldüğü, denizler birbirine katıldığı, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman, insanoğlu yapıp önceden gönderdiklerini ve yapmayıp geride bıraktıklarını bir bir anlar."

Bundan sonra sûre, insanın inkâr etmesini ve Rabbinin nimetlerine nankörlük yapmasını anlatır. İnsan, Yüce Allah'ın nimetlerini bol bol alır, fakat nimetin hakkını tanımaz. Ne Rabbinin kıymetini bilir, ne de lütuf, nimet ve ihsanına şükreder: "Ey insan! Seni yoktan yaratıp düzgün ve endamlı kılan, sana ölçülü ve dengeli davranma imkânı veren ve seni dilediği şekilde terkip eden, ihsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?"

Daha sonra sûre, bu inkâr ve nankörlüğün sebebini anlatır. Yüce Allah'ın, her insana bir melek vekil ettiğini, bu meleklerin, insanların amellerini yazıp fiillerini takip ettiklerini açıklar: "Yok, öyle değil! Aksine ısrarla dini yalanlıyorsunuz. Şunu iyi bilin ki, üzerinizde muhafızlık eden değerli kirâmen kâtibîn melekleri (yazıcılar) var. Onlar ne yaptığınızı bilirler"

Sûre, insanların ahirette, iyiler ve kötüler diye ikiye ayrılacağını anlatır ve bunlardan her birinin varacakları yeri açıklar: "İyiler muhakkak Cennettedirler. Kötüler de Cehennemde... Ceza günü oraya girecekler..."

Bu mübarek sûre, kıyamet gününün büyüklüğünü, şiddetini, insanların o gün hiçbir güç ve kuvvetlerinin olmayacağını, yönetim ve idarenin sadece Allah'ın elinde olacağını tasvir ederek sona erer: "Ceza günü nedir bilir misin? Nedir acaba o ceza günü? Hiçbir kimsenin, başkası için hiçbir şeye sahip olmadığı gündür. O gün iş Allah'a kalmıştır."

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5. Gökyüzü yarıldığı, yıldızlar döküldüğü, denizler birbirine katıldığı, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman, insanoğlu yapıp gönderdiklerini ve yapamayıp geride bıraktırlarını anlar.

6, 7, 8. Ey insan! Seni yoktan yaratıp düzgün yapılı ve endamlı kılan, sana ölçülü ve dengeli davranma imkânı veren, seni dilediği şekilde terkip eden, ihsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?

9, 10, 11, 12. Yok, öyle değil! Israrla dini yalanlıyorsunuz. Şunu iyi bilin ki üzerinizde muhâfızlık eden değerli kâtipler vardır. Onlar, yapmakta olduklarınızı bilir.

13, 14, 15, 16. İyiler muhakkak Cennet içinde olurlar, kötüler de Cehennem içinde. Ceza gününde oraya girerler. Oradan bir daha da ayrılmazlar.

17, 18, 19. Ceza günü nedir bilir misin? Nedir acaba o ceza günü? Hiç kimsenin başkası için hiçbir şeye sahip olmadığı gündür. O gün iş Allah'a kalmıştır.

KELİMELERİN İZAHI

انفطرت : Yarıldı. فَطْر yarmak demektir. Devenin azı dişi, damağı yarıp göründüğünde söylenilen فطر ناب البعير sözü bundandır.

انتثرت : Düştü, arka arkaya döküldü.

بعثرت : Çevrildi, alt üst edildi. Bir kimse, bir şeyin içini dışına çevirdiğinde, بعثرت المتاع der.

غرك : Seni aldattı.

سواك : Uzuvlarını sağlıklı ve düzgün yaptı.

يصلونها: Cehenneme girer, alev ve sıcağını tadarlar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ Allah'ın emri ile, meleklerin inmesi için gökler yarılınca... Nitekim bunun tefsiri mahiyetinde, diğer bir âyette Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "O gün gökyüzü bulutlarla yarılacak ve melekler bölük bölük indirileceklerdir".[1]

2. وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ Yıldızlar parçalanıp burçlarından ve yerlerinden ayrılıp dökülünce...

3. وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ Denizler birbirine açılıp tatlısı tuzlusu birbirine karışarak tek bir deniz olunca...

4. وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ Kabirler alt üst olup içlerindeki ölüler dışarı çıkarılınca...

5. عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ Bu, önce geçen şart cümlelerinin cevabıdır. Yani, işte o zaman her nefis, hayır veya şerden geriye ne bıraktı, iyi veya kötü amelden ileriye ne gönderdi ise onu bilir. Taberî şöyle der: İyi amelden ne gönderdi ise onu ve kendisi bir çığır açıp da onunla daha sonra amel edilen şeyden geriye ne bıraktı ise onu bilir.[2]

Yüce Allah, ahiret hallerini ve ondaki korkunç durumları anlattıktan sonra, âyetler, câhil ve gafil insanın önünde bulunan sıkıntı verici ve korkunç halleri hatırlatmaya başladı:

6. يَا أَيُّهَا الإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ Ey insan! Hilm sahibi ve ihsanı bol Rabbine karşı seni ne aldattı da, sana karşı merhamet ve ihsanına rağmen

O'na isyan ettin ve emrine karşı gelmeye cüret ettin?![3] Bu bir kınama ve sitemdir.

1 Furkân sûresi, 25/25.

2 Taberî, 30/54.

3 Bu âyet, Rabbinin nimetlerini inkâr eden insanın durumuna hayret ettirme ve kınama yoluyla gelmiştir. Bazılarının dediği gibi delil telkin etme yoluyla .gelmemiştir. Bazıları bunu savunarak şöyle demişlerdir: Yüce Allah ona şöyle demesini telkin ediyor: "Beni senin ikramının bol olması aldattı". Ömer'in (r.a.), "Onu ahmaklığı ve câhilliği aldattı" sözü, bizim görüşümüzü destekler.

Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: "Rabbinin ihsanına isyanla ve sana olan merhametine inat ve taşkınlıkla nasıl karşılık verdin?! İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?"[4]

Bundan sonra Yüce Allah insana verdiği nimetleri saymak üzere şöyle buyurdu:

7. الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ O Rabbin ki, seni yoktan var etti, uzuvlarını sağlıklı ve düzgün kıldı. İşitiyor, anlıyor ve görüyorsun. Boyunu, en güzel şekilde dümdüz, dimdik kıldı.

8. فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ Seni fevkalâde güzel şekilde, istediği ve seçtiği şekilde yarattı. Seni hayvan şeklinde kılmadı. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Biz insanı en güzel sûrette yarattık".[5]

Bundan sonra Yüce Allah din gününü yalanladıkları için müşrikleri kınayarak şöyle buyurdu:

9. كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ Ey Mekkeliler! Allah'ın hilmine aldanmayın onun azabından sakının. Zira siz hesap ve ceza gününü yalanlıyorsunuz.

10. وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ Oysa üzerinizde yaptıklarınızı kayda geçiren, davranışlarınızı gözeten melekler vardır. Kurtubî şöyle der: Üzerinizde sizi gözeten melekler vardır.[6]

11. كِرَامًا كَاتِبِينَ Onlar, Allah katında değerli meleklerdir. Sözlerinizi ve yaptıklarınızı yazarlar.

12. يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ Yaptığınız iyi ve kötü işleri bilir ve kıyamet gününde yaptıklarınızın karşılığı verilmesi için onları amel defterlerine kaydederler.

Bundan sonra Yüce Allah, mahlukların iyiler ve kötüler diye ikiye ayrılacağını açıkladı ve bu iki gruptan herbirinin âkibetlerinin ne olacağını anlattı:

13. إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ Dünyada Rablerinden sakınan mü'minler, o gün, anlatılamayacak derecede sevinçli ve mutludurlar. Cennet bahçelerinde, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın akıl ve hayâlinden geçmeyen nimetler içinde yüzerler. Cennette ebedî kalıcıdırlar.

14. وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ Dünyada Rablerine karşı gelip isyan eden kâfirler ise, mutlaka yakıcı bir ateş ve Cehennemde sürekli bir azap içerisinde olacaklardır.

15. يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ Yalanlamış oldukları ceza gününde oraya girecekler ve onun ateşine katlanmaya çalışacaklardır.

16. وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ Oradan bir daha da ayrılmazlar.

17. وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ Ceza günü nedir, o nasıl şiddetli ve korkunç bir şeydir, bilir misin? Bu, ceza gününün dehşet ve azametini gösterir.

---

4 Rahman sûresi, 55/60.
5 Tîn sûresi, 95/4.
6 Kurtubî, 19/245.

18. ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ Nedir acaba o ceza günü? Yüce Allah o günün azametini ve durumunun dehşetini ifade etmek için, bu âyeti tekrar zikretti. Bu, Yüce Allah'ın şu meâldeki âyetine benzer: "Gerçekleşecek olan... Nedir o gerçekleşecek olan?! Gerçekleşecek olanın ne olduğunu sen nereden bileceksin".[7] Sanki Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ceza günü, şiddet ve korkunçluğunu hiç kimse bilemiyecek kadar şiddetlidir. O derece ki hiçkimse onun büyüklüğünün miktarını ve korkunçluğunun derecesini bilemez. O, anlatılamayacak ve açıklanamayacak kadar korkunçtur.

19. يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا O öyle korkunç bir gündür ki, hiçkimse diğerine bir fayda sağlayamaz, ondan hiçbir zararı da savamaz. وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ O gün emir yalnız Allah'ındır. Hiç kimse o hususta Allah'la tartışamaz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. قدمت Önceden gönderdi ile أخرت geri bıraktı arasında tıbâk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

2. "إن الابرار لفي نعيم وان الفجار لفي جحيم İtaatkârlar Cennetlerde, âsiler ise Cehennemdedir" âyetlerinde mukâbele sanatı vardır. Yüce Allah itaat edenlere karşılık, âsileri, Cennete karşılık da Cehennemi zikretmiştir. Aynı zamanda burada, "تَرْصِيح Tersîh" ismi verilen güzelleştirici edebî sanat vardır.

3. "وإذا الكواكب انتثرت Yıldızlar dağıldığında" âyetinde istiâre-i mekniyye vardır. Yüce Allah yıldızları, dizildikleri ip kopup da saçılıp dağılan mücevherlere benzetti. Müşebbehun bih'i zikretmeyip onun levâzımatından olan انتشار yani "dağılma" kelimesiyle ona işaret etti. Bunu istiâre-i mekniyye yoluyla yaptı.

4. "ما غرك بربك الكريم İhsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?" sorusu kınama ve inkâr ifade eder.

5. نعيم Cennet ve جحيم Cehennem kelimelerinden herbirinin nekra olarak söylenmesi, nimetlerin büyüklüğünü ve Cehennemin korkunçluğunu ifade eder.

6. "وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ■ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ Ceza gününün ne olduğunu bilir misin? Nedir acaba o ceza günü?" âyetlerinde, âyetin tekrarı ile itnâb yapılmıştır. Bu, o günün korkunçluğunu ve son derece şiddetli olduğunu ifade etmek içindir. Sanki o gün, anlatılamayacak ve hayal edilemeyecek kadar dehşetlidir.

7. انفطرت ve انتشرت gibi âyet sonlarında secî murassa vardır. Aynı zamanda ماتبين ve لحافظين gibi kelimelerle, نعيم ve جحيم gibi âyet sonlarında da bu sanat vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

---

7 Hâkka sûresi, 69/1-3.

BİR NÜKTE

Rivayete göre Halîfe Süleyman b. Abdülmelik, Ebû Hâzim el-Müzenî'ye şöyle demiştir: "Keşke, kıyamet günü nereye varacağınızı ve Allah katında bizim için ne olduğunu bilsem!" Ebû Hâzim , söyle cevap verdi: "Yaptıklarını Allah'ın kitabına arzet. Allah katında senin için ne olduğunu görürsün." Bunun üzerine Halîfe: "Bunu, Allah'ın kitabının neresinde bulurum?" dedi. Ebû Hâzim: "إن الأبرار لفي نعيم ■ وان الفجار لفي جحيم İyiler muhakkak Cennette, kötüler de Cehennemdedir, âyetinde bulursun" dedi. Halîfe Süleyman: "O halde, Allah'ın rahmeti nerde kaldı?" dedi. Ebû Hâzim:

إن رحمة الله قريب من المحسنين

"Muhakkak ki Allah'ın rahmeti iyilik edenlere yakındır"[8] âyetiyle cevap verdi.

Yüce Allah'ın yardımıyle "İnfitâr sûresi"nin tefsiri bitti.

8 A'râf sûresi, 7/56.

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 36 âyettir.

Takdim

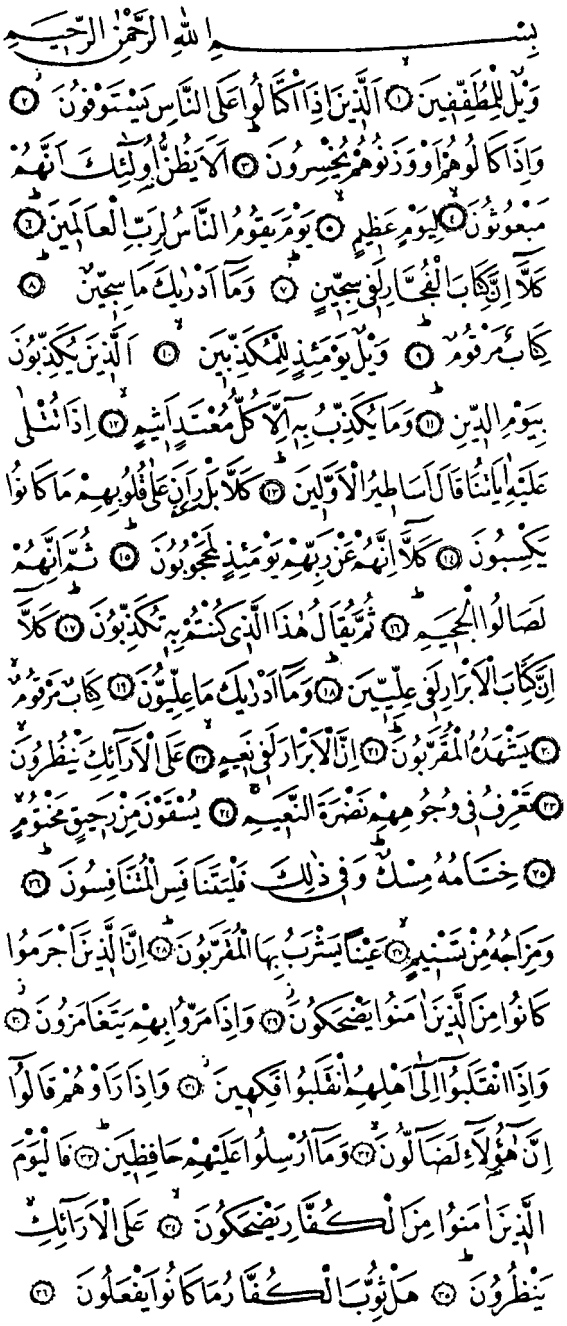
Bu mübarek sûre Mekke'de inmiştir. Bunun hedefi de Mekke'de inen sûrelerin hedefi ile aynıdır. Bu da inanç meselelerini ele alır ve amansız düşmanlarına karşı İslâm davetinden bahseder.

Bu mübarek sûre ölçü ve tartıda eksik yapanlara karşı savaş ilanı ile başlar. Bunlar ahiretten korkmayan ve hakimler hakiminin önündeki o korkunç duruşmayı hesaba katmayanlardır. "İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun. Onlar bilmiyorlar mı ki, büyük bir günde diriltilecekler. Öyle bir gün ki, insanlar o günde âlemlerin Rabbinin huzurunda duracaklardır".

Bundan sonra sûre mutsuz kâfirlerden bahsederek davranışlarından dolayı onları tehdit eder. Kıyamet günü çekecekleri cezayı, Cehenneme nasıl sevkedileceklerini tasvir eder: "Daha doğrusu, kötülük edenlerin yazısı Siccîn'dedir. Siccîn'in ne olduğunu sen nerden bileceksin? O, amellerin yazıldığı bir kitaptır. Vay haline o gün, yalanlayıcıların!"

Bundan sonra sûre, takvâ sahibi itaatkâr kulların sayfasını açar ve izzet ve ikram yurdunda onlar için hazırlanmış olan ebedî nimetleri anlatır. Bu, Yüce Allah'ın, bedbaht âsiler için hazırladığı şeylerin karşılığında Kur'ân'ın özendirme ve korkutmayı birlikte yapma üslubu ile anlatılır: "İyiler kesin olarak Cennettedir. Onlar Cennette koltuklar üzerinde etrafa bakarlar. Onların yüzünde nimet ve mutluluk sevinci görürsün. Kendilerine mühürlü hâlis bir içki sunulur. Onun sonu misktir. İşte yarışanlar ancak bunda yarışsınlar."

Bu mübarek sûre, sapık ve mutsuzların, Allah'ın seçkin kulları karşısındaki tutumlarını anlatarak sona erer. Şöyle ki, dünyada iken bedbahtlar, imanları ve amelleri sebebiyle mü'minlerle, alay ederlerdi: "Kuşkusuz günahkârlar iman edenlere gülerler, yanlarından geçerken onlarla kaş göz hareketleriyle alay ederlerdi."

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun!

4, 5, 6. Onlar düşünmezler mi ki, büyük bir günde diriltilecekler. Öyle bir gün ki, insanlar o günde âlemlerin Rabbinin huzurunda divan duracaklar.

7. Hayır, (gerçek, onların düşündüğü gibi değildir.) Kötülük edenlerin yazısı, (kaderi) muhakkak Siccîn'dedir.

8. Siccîn'in ne olduğu sana anlatıldı mı?

9. (O amellerin) sayılıp yazıldığı bir kitaptır.

10. O gün vay haline yalancıların!

11. Ki onlar, ceza gününü yalan sayarlar.

12. Onu ancak sınırı aşan ve günaha düşkün kimseler yalanlar.

13. O gibilere âyetlerimiz okununca "Eskilerin masalları" derler.

14. Hayır! Öyle değil, bilakis onların kazanmakta oldukları kötülükler kalplerini paslandırmıştır.

15. Evet! Onlar şüphesiz o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar.

16. Sonra onlar Cehenneme girerler.

17. Sonra onlara, "İşte yalanlamış olduğunuz budur" denilir.

18. Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır.

19. İlliyyûn nedir, sana söyleyen oldu mu?

20. O, içinde amellerin yazıldığı bir kitaptır.

21. O kitabı, Allah'a yakın olanlar görür.

22. İyiler kesinkes Cennettedir.

23. Onlar orada koltuklar üzerinde etrafa bakarlar.

24. Onların yüzünde nimetin ve mutluluğun sevincini görürsün.

25. Kendilerine damgalı hâlis bir içki sunulur.

26. Onun sonu misk-ü anberdir. İşte yarışanlar ancak onda yarışsınlar.

27. Karışımı Tesnîm'dendir,

28. (Allah'a) yakın olanların içecekleri bir kaynaktır (o Tesnîm.)

29. Şüphesiz günahkârlar, iman edenlere gülerlerdi.

30. Mü'minlere uğradıklarında, kaş göz hareketiyle alay ederlerdi.

31. Kendi adamlarının yanına döndüklerinde, (inananlarla alay etmekten) zevk alarak dönerlerdi.

32. Kâfirler mü'minleri gördüklerinde "Şüphesiz bunlar yanlış yola girmiş sapıklardır" derlerdi.

33. Halbuki onlar, mü'minler üzerinde bekçiler olarak gönderilmediler.

34. İşte bugün de iman edenler kâfirlere gülerler.

35. Koltuklar üzerinde etrafa bakarlar.

36. Kâfirler, yaptıklarının cezasını buldular mı? (Elbette buldular).

KELİMELERİN İZAHI

المطففين : Mutaffifîn, ölçü ve tartıda eksik yapan anlamındaki مطَفِّف kelimesinin çoğuludur. تطفيف Eksiltmek demektir. Bunun aslı, az şey manasına gelen الطفيف dendir. Çünkü mutaffif, yani eksilten, ölçüp tartarken ancak az bir şey çalar.

ران : Örttü, kapladı. Bu, kılıcın üzerini kaplayan pasa benzer. Aslında bu kelime, üstün gelmek manasınadır. Şarap, onu içenin aklına galip gelip sarhoş ettiğinde, رانت الخمر على عقل شاربها denir. Şâir şöyle der:

وكم ران من ذنب على قلب فـــاجـــر

Nice günah, günahkârın kalbine hakim olmuştur.[1]

رحيق : Rahîk, "En iyi cins ve en saf şarap" demektir. Cevherî der ki: Rahîk, saf şaraptır. Ahfeş de şöyle der: "Hilesiz şarap" demektir. Şâir Hassân şöyle der:

بردى يصـــفّق بالرحـــيق الســـلسـل

Barada nehrinin suyu saf şaraba karıştırılır.[2]

فكهين : Fekihîn, hoşlanarak ve zevk alarak.

يتغامزون: Alay olsun diye, gözleriyle onları gösterirler.

ثوب : Cezalandırıldı.

تسنيم : Tesnîm, şarabı en iyi olan yüksek bir pınar. Tesnîm, aslında, yükseklik manasındadır. Devenin hörgücü anlamına gelen سَنام kelimesi de bundandır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre o, şöyle demiştir: Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye geldiği sıralarda, Medineliler ölçüyü en kötü yapanlardan idiler. Bunun üzerine Yüce Allah, "Ölçü ve tartıyı eksik yapanlara yazıklar olsun" âyetini indirdi. Bundan sonra ölçü ve tartıyı güzel yaptılar.[3]

1 el-Bahr, 8/438.
2 Kurtubî, 19/263.
3 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/613.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ Ölçü ve tartıyı eksik yapan o günahkârların vay haline! Bundan sonra Yüce Allah, onların çirkin vasıflarını anlattı:

2. الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ İnsanlardan ölçüp aldıklarında, kendileri lehine ölçüyü tam yaparak alırlar.

3. وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ İnsanlara vermek için ölçüp tarttıklarında ölçü ve tartıyı eksik yaparlar. Tefsirciler şöyle der: Bu âyetler, Ebû Cüheyne diye bilinen bir adam hakkında inmiştir. Onun iki ölçeği vardı. Birisi ile alır; diğeri ile verirdi. Bu, ölçü ve tartıyı eksik yapan herkes için bir tehdittir. Allah, Şuayb (a.s)'ın kavmi ölçü ve tartıyı eksik yaptığı için onları yok etmiştir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Onlar ne zaman ölçüyü eksik yaptılarsa bitkiden mahrum edildiler, senelerce cezalandırıldılar".[4]

4, 5. أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ■ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ O eksik ölçüp eksik tartanlar, çok korkunç ve dehşetli bir günde yeniden diriltileceklerini kesin bir şekilde bilmiyorlar mı?

6. يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ O gün insanlar mahşerde, âlemlerin Rabbine boyun eğmiş bir halde, baş açık ayak çıplak dururlar. Ebû Hayyân şöyle der: İnkâr ve hayret ifade eden bu soru, o günün büyük olarak nitelenmesi, insanların boynu bükük bir şekilde Allah'ın huzurunda durmaları ve Allah'ın, âlemlerin Rabbi olarak nitelenmesi, o işin yani eksik ölçme ve tartmanın günah olduğuna delildir.[5] İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle demiştir: O gün insanlar, âlemlerin Rabbinin huzurunda dururlar. Neticede onlardan her biri, kulaklarının yarılarına kadar tere batacaklardır.[6]

Bundan sonra Yüce Allah, âsilerle itaatkârları bekleyen âkibeti anlattı:

7. كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ Hayır! O eksik ölçüp tartanlar, öldükten sonra dirilme ve cezadan gafil olmayı bırakınlar. Çünkü o âsi mutsuzların amel defterleri, aşağıların aşağısı, dar bir yerdedir.

8. وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ Bu, Siccîn'in büyüklüğünü ve korkunçluğunu gösteren bir sorudur. Yani, "Sen, Siccîn nedir bilir misin?"

9. كِتَابٌ مَرْقُومٌ O, kumaştaki desen gibi, unutulmaz ve silinmez, yazılı bir kitaptır. Onların kötü amelleri, bu kitapta tesbit edilmiştir. İbn Kesîr şöyle der: Siccîn, hapsetmek manasına gelen "سَجْن secn" kökünden alınmış olup dar manasınadır. Günahkârların dönüşü, hem dar hem de alçak olan, aşağıların aşağısı Cehenneme olacağı için, Yüce Allah, onun yazılıp işi bitirilmiş bir kitap olduğunu ve hiç kimsenin oraya ilâve edilmeyeceğini, oradan hiç kimsenin isminin çıkarılmayacağını bildirdi.[7]

---

4 Bu, Hakîm ve Taberânî'nin İbn Abbas'tan merfû' olarak rivayet ettiği hadisin bir parçasıdır. Bkz, Âlûsî, 30/71.

5 el-Bahr, 8/440.

6 Buhârî, Rikâk 47; Tefsîr-i sûre 83; Müslim, Cennet, 60.

7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/614.

10. وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ O gün, yalanlayanların vay haline!

11. الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ Onlar, hesap ve ceza gününü yalanlayanlardır.

12. وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلاَّ كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ Hesap ve ceza gününü, inkâr ve sapıklığa düşerek haddi aşanlar, isyan ve taşkınlık yaparak aşırı gidenlerden ve çok günah işleyenlerden başkası yalanlamaz.

Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurarak o bedbahtın suçunu açıkladı:

13. إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ Öldükten sonra dirilme ve cezanın olacağını anlatan Kur'ân âyetleri ona okununca: "Bunlar öncekilerin hikâye ve hurâfeleridir. Bunları kitaplarına yazıp onları yalanla süslemişlerdir" dedi.

14. كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Hayır, o âsî kişi, bu bâtıl iddiadan vazgeçsin. Kur'ân, öncekilerin hurâfeleri değildir. Aksine, işlemiş oldukları günahlar onların kalplerini örtmüş, gözlerini kör etmiştir. Böylece hakkı bâtıldan ayıramaz hale gelmişlerdir. Tefsirciler şöyle der: "الران er-Rân," kalp kararıncaya kadar onu örten günahtır.[8]

15. كَلاَّ إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ O yalanlayıcılar, sapıklık ve azgınlıklarından vaz geçsinler. Çünkü ahirette onlar, Yüce Allah'ı görmekten mahrum kalacak, O'nu göremeyeceklerdir. Şâfiî şöyle der: Bu âyette, mü'minlerin Yüce Allah'ı göreceklerine delil vardır. İmam Mâlik de der ki: Düşmanlarının önlerine perde çekilip Allah'ı göremeyince, dostlarına tecelli eder ve onlar Allah'ı görürler.[9]

16. ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ Sonra onlar Allah'ı görmekten mahrum olmalarına ilave olarak, mutlaka Cehenneme girecek ve onun elem verici azabını tadacaklardır.

17. ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ Sonra kınama ve azarlama yoluyla, Cehennem bekçileri onlara şöyle derler: Bu, dünyada yalanlamakta olduğunuz azaptır. "Bu bir büyü müdür, yoksa siz mi görmüyorsunuz?"[10]

Yüce Allah günahkârların durumunu anlattıktan sonra iyilerin durumlarını anlattı:

18. كَلاَّ إِنَّ كِتَابَ الأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ Buradaki كلا men ve engelleme edatıdır. Yani iş, onların iddia ettiği gibi olmayıp kötülerle iyiler bir değildir. Aksine kötülerin amel defteri Siccîn'de, iyilerin ki ise "İlliyyîn"dedir. İlliyyîn, Cennetin en yüksek yerinde şerefli ve yüce bir makamdır. İbn Cüzeyy şöyle der: İlliyyîn kelimesi, mübâlağa kipidir. Bu kelime, yükseklik manasına gelen علوّ den türemiştir. Cennetteki

8 Hadiste şöyle buyrulmuştur: «Kul bir hata işleyince, kalbinde siyah bir nokta belirir. Ondan vazgeçer, Allah'tan af diler ve tevbe ederse kalbi parlar. Hatayı tekrar işler, o siyah nokta büyütülür ve sonunda kalbinin üzerini örtüp onu ele geçirir. İşte Allah'ın, kitabında anlattığı "ران rân" budur: "Hayır! Bilakis yapmakta oldukları kötülükler, kalplerini paslandırmıştır."»Tirmizî, Tefsir-i Kur'ân, bab 75.

9 Kurtubî, 19/259.

10 Tûr sûresi, 52/15.

derecelerin yükselmesine sebep olduğu için ona bu isim verilmiştir. Ya da, yüce ve yüksek bir yerde olduğu için bu adı almıştır. İlliyyîn'in, Arş'ın altında olduğu rivayet edilmiştir.[11]

19. وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ Bu söz, İlliyyîn'in büyüklük ve yüceliğini gösterir. Yani, Ey Peygamber! İlliyyîn'in ne olduğunu sen nerden bileceksin?

20, 21. كِتَابٌ مَرْقُومٌ ■ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ İyilerin amel defteri, yazılmış bir kitaptır. İyilerin amelleri onda yazılıdır. O amel defteri, Cennetin en yüksek derecesi olan İlliyyîn'dedir. Allah'a yakın melekler ona şahittir. Tefsirciler der ki: Mü'minin ruhu alınınca göğe yükseltilir. Gök kapıları ona açılır. Melekler onu müjde ve neşe ile karşılar. Sonra onula birlikte Arş'a çıkarlar. Onlara bir kağıt çıkarılır ve "Hesaptan ve azaptan kurtulmuştur" yazısı yazılıp mühürlenir. Allah'ın mukarreb melekleri buna şahit olur".[12]

22. إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ Allah'a itaat edenler, gölgeli Cennetlerde ve uzun gölgeler altında nimet içinde yaşarlar.

23. عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ Değerli kumaş ve örtülerle süslenmiş divanlar üzerinde, Allah'ın kendileri için Cennette hazırlamış olduğu çeşitli ikram ve nimetleri seyrederler.

24. تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ Onları gördüğünde, nimet içinde olduklarını anlarsın. Çünkü yüzlerinde aydınlık, parlaklık, güzellik ve sevinç pırıltısı görürsün.

25. يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ Cennette ellerin kirletmediği, saf, temiz ve beyaz şaraptan içerler. O şarap kapları mühürlü olup, mühürlerini ancak itaatkâr kullar açacaktır.

26. خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ O şarabın sonunda, ondan misk kokusu yayılır. Bu nimeti ve içimi hoş şarabı elde etme uğrunda, itaate koşanlar koşsun, yarışanlar yarışsın. Taberî der ki: Tenâfüs kelimesi, insanların düşkünlük gösterdiği ve canlarının isteyip çektiği "nefis şey"den alınmıştır. Yani; bu nimeti elde etmek için yarışsınlar ve nefisleri bunu çok arzulasın.[13]

27. وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ O saf şaraba, yüce bir çeşmeden karıştırılır. O çeşme, Cennet ehlinin en kıymetli ve en yüce şarabı olup Tesnîm adını alır. Bunun içindir ki Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmuştur:

28. عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ O, Cennette bir çeşmedir. Ondan sadece mukarreb, yani Allah'a en yakın kılınmış kullar içer. Diğer Cennet ehline ise, karıştırılarak verilir. İbn Cüzeyy şöyle der: Tesnîm, Cennette bulunan bir çeşme adıdır: Ondan sadece mukarreb kullar içer. İtaatkârların içeceği saf şaraba ondan katılır. Bu da gösteriyor ki, mukarreb kulların derecesi, itaatkâr kullardan üstündür.[14]

---

11 et-Teshîl, 4/185.
12 Kurtubî bunu Ka'b'tan rivayet etmiştir. 19/260.
13 Taberî, 30/68.
14 et-Teshîl, 4/185.

Yüce Allah, iyilerin içinde bulunduğu nimetleri anlattıktan sonra, ardından, mü'minleri tesellî etmek ve kalplerini kuvvetlendirmek için kötülerin âkıbetini anlatarak şöyle buyurdu:

29. إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ Yaratılışlarında günah işleme ve isyan etme bulunan o suçlular, dünyada mü'minlerle alay etmek için onlara gülerlerdi. İbn Cüzeyy der ki: Bu âyet Ebû Cehil ve benzeri, Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiştir. Ali b. Ebû Talib (r.a.) ile bir grup mü'min onların yanından geçmiş; onlar mü'minleri küçümseyerek onlara gülmüşlerdi.

30. وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ Mü'minler o kâfirlerin yanından geçerken, mü'minlerle alay etmek maksadıyle, birbirlerine kaş göz işareti yaparlardı. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.)'ın Ashâbı (r.anhum) yanlarından geçerken, müşrikler küçümsedikleri ve hafife aldıkları için, onlara göz kırparak alay eder ve birbirlerine, "Dünyanın kralları size geldi" diyerek, imanlarından ve dine sarılmalarından dolayı dalga geçerlerdi.

31. وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ Müşrikler geri dönüp evlerine ve ailelerine dönerken, mü'minlerden bahsedip onlarla alay etmekten zevk alarak neşe içinde dönerler. Ebû Hayyân şöyle der: Mü'minleri hafife aldıkları için, onlardan bahsetmek ve gülmekten zevk alarak dönerler.[15]

32. وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ Kâfirler mü'minleri görünce şöyle derler: Kuşkusuz bunlar Muhammed'e inandıkları ve hayattan zevk alacak şeyleri bıraktıkları için sapıklardır. Yüce Allah onlara cevap olmak üzere şöyle buyurdu:

33. وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ Oysa kâfirler mü'minleri gözetici olarak gönderilmediler. Amellerini kontrol eden, doğruluk veya sapıklıklarına şahitlik yapan kişiler olarak gönderilmiş değillerdir. Bu ifadede, kâfirlerle bir nevi alay vardır. Sanki Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ben, kâfirleri, gözeticiler olarak göndermedim. Mü'min kullarımın ne yaptığına baksınlar diye onlara vekalet vermedim ki, onlara, menfaatlerine olan şeyleri göstersinler, kendilerini, onları ilgilendirmeyen şeylerle niçin meşgul ediyorlar?

34. فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ Dünyada kâfirler mü'minlere güldüğü gibi bugün, yani kıyamet günü de tam bir karşılık olsun diye mü'minler kâfirlere gülecektir.

35. عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ Mü'minler, inci ve yakuttan yapılmış divanlar üzerinde, kâfirlere bakıp gülerler. Kurtubî şöyle der: Cehennem ehli, Cehennemde iken onlara "çıkın" denilir ve Cehennem kapıları açılır. Kapıların açıldığını görünce çıkmak isteyerek kapılara yönelirler. Mü'minler ise, divanlarına kurulmuş olarak onlara bakarlar. Kâfirler kapılara geldiklerinde, kapılar yüzlerine kapatılır. İşte o zaman mü'minler onlara gülerler.[16]

15 el-Bahr, 8/43.
16 Kurtubî, 19/268.

36. هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ Nasıl, kâfirler ahirette, mü'minlere yaptıkları alay ve eğlencenin karşılığını aldılar mı? Yani "Evet aldılar" demektir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ويل للمطففين Ölçü ve tartıda eksik yapanlara yazıklar olsun" âyetinde ويل kelimesinin nekra olarak getirilmesi, onun büyüklüğünü ve korkunçluğunu ifade etmek içindir.

2. "يستوفون Tam ölçerler" ile "يخسرون eksik yaparlar" kelimeleri arasında tıbak vardır.

3. Kötülerin halini anlatan "كلا إن كتاب الفجار Hayır, kötülerin kitabı..." âyeti ile iyi kulların halini anlatan "كلا إن كتاب الأبرار Hayır, iyilerin kitabı İlliyyîn'dedir." âyeti arasında mukâbele vardır.

4. "وما أدراك ما عليون İlliyyîn'in ne olduğunu biliyor musun?" âyeti, iyi kulların mertebelerinin büyüklük ve yüceliğini ifade eder.

5. "فليتنافس Yarışsın" ile "المتنافسون yarışanlar" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

6. "إن الأبرار لفي نعيم ■ على الأرائك ينظرون ■ تعرف في وجوههم نضرة النعيم İyiler kesinlikle Cennettedir. Koltuklar üzerinde etrafa bakarlar. Yüzlerinde nimetin sevincini görürsün" âyetlerinde, takvâ sahibi mü'minlerin nitelikleri ve sahip oldukları nimetler anlatılarak itnâb yapılmıştır.

7. "ختامه مسك Onun sonu misktir" âyetinde teşbih-i belîğ vardır. Yani güzel koku ve hoşlukta misk gibidir. Burada benzetme edatı (teşbih edatı) ile benzetme yönü (vech-i şebeh) zikredilmeyerek teşbih-i belîğ olmuştur.

8. يفعلون، يكسبون، ينظرون، يضحكون ve benzeri âyet sonlarına riayet için; fasıla harfleri birbirine uygun düşmüştür.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Mutaffifîn sûresi"nin tefsiri bitti.

İNŞİKÂK SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 25 âyettir.

Takdim

İnşikâk sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre de, Mekke'de inen ve İslâm inançlarını ele alan diğer sûreler gibidir. Ayrıca kıyametin korkunç hallerinden bahseder.

Bu mübarek sûre bazı ahiret sahnelerini anlatarak başlar, kıyamet koptuğunda kâinatta meydana gelecek olan değişimleri tasvir eder: "Gök yarıldığı, Rabbini dinleyip ona yaraşır şekilde boyun eğdiği, yer uzatılıp düzlendiği, içinde bulunanların atıp boşaldığı, böylece Rabbini dinleyip O'na hakkıyle boyun eğdiği zaman..."

Sonra bu sûre, rızık ve geçim vasıtalarını elde etme yolunda, didinip yorgun düşen insanın yaratılışından söz eder. İnsan rızkını temine çalışır ki, ahireti için arzu ettiği iyi veya kötüyü, hayır veya şerri göndersin: Sonra da kıyamette, bu yaptıklarının âdil karşılığını alsın: "Ey insan! Şüphe yok ki sen Rabbine doğru çaba göstermektesin ve O'na varacaksın. Kimin kitabı sağından verilirse, kolay bir hesapla hesaba çekilecek"

Daha sonra sûre, müşriklerin Kur'ân-ı Kerîm'e karşı tutumlarını ele alır, onların, mal ve çocuğun bir yarar sağlamayacağı o dehşetli günde, şiddetli ve korkulu durumlarla karşılaşacaklarına ve tehlikelere maruz kalacaklarına yemin eder: "Hayır! Şafağa, geceye ve gecede basan karanlığa ve dolunay halindeki aya yemin olsun ki, siz halden hale geçeceksiniz."

Bu mübarek sûre, âyetlerinin açıklığına ve delillerinin parlaklığına rağmen Allah'a iman etmedikleri için müşrikleri kınayarak sona erer ve onları Cehennemde bekleyen elem verici azapla müjdeler: "Onlara ne oluyor da iman etmiyorlar?! Kendilerine Kur'ân okununca neden secde etmiyorlar?! Aksine o kâfirler yalanlıyor. Oysa ki Allah, onların gizlediği şeyleri bilmektedir. Onlara elem verici bir azabı müjdele. İman edip iyi amel işleyenler hariç. Onlar için kesintisiz bir mükâfat vardır."

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ۝١ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٢ وَإِذَا الْأَرْضُ
مُدَّتْ ۝٣ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝٤ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٥
يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ۝٦ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ
كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝٧ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝٨ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰ
أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝٩ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۝١٠ فَسَوْفَ
يَدْعُو ثُبُورًا ۝١١ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ۝١٢ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝١٣
إِنَّهُ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ۝١٤ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ۝١٥ فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ۝١٦
وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ۝١٧ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ۝١٨ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ۝١٩ فَمَا لَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ۝٢٠ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۝٢١ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُكَذِّبُونَ ۝٢٢ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ۝٢٣ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٢٤
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٢٥

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Gök yarıldığı,

2. Rabbini dinleyip O'na yaraşır şekilde boyun eğdiği,

3. Yer uzatılıp düzlendiği,

4. İçinde bulunanları atıp boşaldığı,

5. Ve Rabbini dinleyip O'na hakkıyla itaat ettiği vakit (insanoğlu yaptıkları ile karşılaşır).

6. Ey İnsan! Şüphe yok ki sen Rabbine doğru çaba üstüne çaba göstermektesin ve O'na varacaksın.

7. Kimin kitabı sağından verilirse,

8. Kolay bir hesapla hesaba çekilecek.

9. Ve sevinçli olarak âilesine dönecek.

10. 11, 12, 13. Kimin kitabı arkasından verilirse, derhal yok olmayı isteyecek ve alevli ateşe girecek. Bilinmeli ki, dünyada âilesi içinde şımarıktı.

14. O hiçbir zaman Rabbine dönmeyeceğini sandı.

15. Evet! Elbette Rabbi onu görüyordu.

16, 17, 18, 19. Şafağa, geceye ve onda basan karanlığa, dolunay olmuş aya yemin ederim ki, halden hale geçersiniz.

20. Böyleyken onlar acaba neden iman etmezler?

21. Onlar kendilerine Kur'ân okununca neden eğilmezler?

22. Bilakis kâfirler yalanlıyor.

23. Halbuki Allah onların gizlediği şeyleri çok iyi bilir.

24. Onlara elem verici azabı müjdele!.

25. İman edip sâlih amel işleyenler müstesnâ, onlar için arkası kesilmeyen bir mükâfat vardır.

KELİMELERİN İZAHI

كادح: Kâdih, çaba sarfeden demektir. كـدح Bir işte çalışmak, gayret göstermek ve nefsi zorlamaktır. Şâir şöyle der:

ومضت بشاشة كل عيش صالح وبقيت أكدح للحياة وأنصب

Her türlü iyi yaşayışın neşesi gitti. Ben yaşamak için yorgun ve bitkin düşmeye başladım.[1]

يحور: Döner. Bir kimse geri döndüğünde حار denilir. Geniş zamanı يحور dür. "Mal ve nimet çoğaldıktan sonra, bunların eksilmeye dönmesinden sana sığınırım" meâlindeki hadiste de bu anlamda kullanılmıştır.[2]

الشفق : Şafak, güneş battıktan sonra meydana gelen kırmızılık demektir.

وسق : Topladı, ekledi, dürdü.

اتسق: Toplandı ve nuru tamamlandı.

ممنون: Memnûn, kesilmiş demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ Bu âyetler, kıyametteki korkunç durumları açıklar ve kıyamet gününden hemen önce meydana gelecek musibetler ve hayal etmenin bile ürperti vereceği korkunç halleri tasvir eder. Yani, gök kâinatın harap olacağını bildirmek üzere yarılıp çatladığı zaman... Âlûsî der ki: Gök, kıyamet gününün dehşetinden yarılır.[3]

1 el-Fâtır, 8/444.
2 İbn Mâce, Dua, 20.
3 Rûhu'l-meânî, 30/78.

2. وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ Rabbin emrini dinleyip hükmüne boyun eğdiği ve kendisine işitip itaat etmek, kıyamet korkusundan yarılmak hak olduğu zaman...

3. وَإِذَا الأَرْضُ مُدَّتْ Dağlarının ve tepelerinin giderilmesiyle, yeryüzü genişleyip; dağsız, çukursuz ve binasız dümdüz bir hale geldiği zaman...

4. وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ İçinde bulunan ölüleri, hazineleri ve madenleri atıp boşaldığı zaman... Kurtubî şöyle der: Ölülerini çıkarıp dışarı atarak boşaldığı; gebelerin, karınlarındakileri attıkları gibi, içinde bulunan hazine ve madenleri dışarı fırlattığı zaman... Bu, korkunçluğun büyüklüğünü gösterir.[4]

5. وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ Rabbinin emrini dinleyip itaat ettiği, dinleme ve itaatın ona vacip olduğu zaman... إذا edatının cevabı, korkutma hususunda daha etkili olsun diye, zikredilmiştir. Yani, yukarıda anlatılanların hepsi meydana geldiği zaman, insan, hayal dahi edilemeyecek derecede sıkıntılı ve korkulu durumlarla karşı karşıya gelecektir. Bundan sonra Yüce Allah, insanın, bu hayattaki yorgunluk ve çabalarını haber vermek ve bu didinmelerinin, Allah katında karşılığını alacağını bildirmek üzere şöyle buyurdu:

6. يَا أَيُّهَا الإِنسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ Bu hitap, bütün insanları kapsamaktadır. Yani, ey Ademoğlu! Sen, sonu ölüm olan işlerin sebebiyle yorulup çabalıyorsun. Zaman uçup gidiyor. Oysa ki sen her an, kısa ömür mesafenden bir miktar alıyorsun. Sanki ölüme doğru hızla koşan birisin. Sonra Rabbinle karşılaşacaksın, O sana amelinin karşılığını, hayırsa hayır, şer ise şer olarak verecek. Ebû Hayyân şöyle der: إنك كادح Yani sen, Rabbinle karşılaşıncaya kadar ömrün boyunca iyi veya kötü amel işlemeye çabalıyan birisin. Yorulmanın karşılığını, sevap veya ceza olarak alacaksın.[5]

Daha sonra Yüce Allah, insanların, bahtiyar ve bedbaht; amel defterlerini sağından ve solundan alanlar diye ikiye bölündüklerini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

7. فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ Amel defterleri sağ taraflarından verilenler ki bu mutluluk alâmetidir.

8. فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا İşte onların hesapları kolay ve rahat olacaktır. İyiliklerinin karşılığını görecekler, kötülüklerinden vazgeçeceklerdir. Sahih hadiste de bildirildiği gibi, "arz" işte budur.[6]

---

4 Kurtubî, 19/268.

5 el-Bahr, 8/446.

6 Âyette geçen "حسابا يسيرا kolay hesap"tan maksat, "arz"dır. Çünkü Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Kim hesaba çekilirse, azab görür."Hz. Âişe dedi ki: Yüce Allah, "Kolay bir hesapla hesaba çekilecek" buyurmuyor mu? Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.). buyurdu ki: "O sadece bir "arz"dır. Fakat hesaba çekilen azaba uğratılır" (Buhârî, İlim. 35; Müslim, Cennet 79. Bir başka hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah, kıyamet günü kula yaklaşır ve rahmet kanadını üzerine serer, ona, "şöyle şöyle yaptın" der ve günahlarını sayar. Sonra şöyle der: "Senin bu günahlarını dünyada örttüm. Şimdi de onlan senin için bağışlıyorum" İşte "Kolay hesap"tan maksat budur."

9. وَيَنقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا Amel defteri sağlarından verilenler, Cennette Allah'ın kendilerine verdiği nimet ve ikramlardan dolayı sevinçli ve mutlu olarak ailelerine dönerler.

10. وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ Amel defterleri arka taraflarından doğru soldan verilenlere gelince, ki bu da bedbahtlık alâmetidir.

11. فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا Ölümü ve yok olmayı isteyerek, "Yazıklar olsun, mahvoldum!" diye bağıracaklar.

12. وَيَصْلَى سَعِيرًا Çılgın alevli ateşe girecek, onun azap ve ateşine katlanacaklardır.

13. إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا Çünkü o, aile efradı ile birlikte dünyada sevinçli, gafil ve eğlenceye dalmıştı. Akibetlerini düşünmez ve ahiret aklına gelmezdi. İbn Zeyd şöyle der: Yüce Allah Cennet ehlini, dünyada korkan, üzülen ve ağlayan; ardından da ahirette kendilerine nimet verilen ve sevinçli kimseler olarak niteledi. Cehennemlikleri ise dünyada, sevinen ve gülenler, sonra da ahirette, onları uzun bir üzüntüye boğulan kişiler olarak niteledi.[7]

14. إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ Kâfir, asla Rabbine dönmeyeceğini ve Allah'ın, hesap ve ceza için, öldükten sonra onu diriltmeyeceğini sandı. Onun için, inkâr edip kâfir oldu.

15. بَلَى إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا Hayır, öldükten sonra onu Allah tekrar diriltecek ve iyi olsun, kötü olsun, ne yaptıysa, bütün amellerinin karşılığını verecektir. Çünkü Yüce Allah kullarını görmektedir. İşlerinden hiçbiri Allah'a gizli kalmaz.

16. فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ Buradaki لا yemini te'kîd içindir. Yani, ufuğun, güneş battıktan sonraki kızıllığına kuvvetle yemin ederim.

17. وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ Geceye ve onun toplayıp kendisine kattığı, karanlığı içerisinde örttüğü insan, hayvan ve haşerelere yemin ederim. Tefsirciler şöyle der: Gecede bütün mahlukat sükûna erer. Gündüzün yayılmış olan insan, hayvan ve davarlan toplar. Bunların her biri kendi yerine ve barınağına sığınıp girer. Bunun içindir ki Yüce Allah, kullarına, "Geceyi dinlenme vakti kıldı"[8] meâlindeki sözüyle, onlara nimet verdiğini bildirdi. Gündüz olunca insanlar dağılırlar; gece geldiği zaman ise, herkes kendi barınağına dönüp sığınır.

18. وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ Aydınlığı ve nuru tamamlandığı ve böylece dolunay haline geldiği zamanki aya yemin ederim ki,

19. لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ Ey insanlar topluluğu! Mutlaka ahirette zor, çetin ve dehşetli durumlarla karşı karşıya kalacaksınız. Bu, yeminin cevabıdır. Âlûsî der ki: Yani, halden hale geçeceksiniz. Bu haller, birbirinden şiddetli ve zor hallerdir. Bunlar ölüm ve ölümden sonraki kıyamet safhaları ve korkunç halleridir.[9] Taberî de der

7 Kurtubî, 19/271.
8 En'âm sûresi, 6/96.
9 Rûhu'l-meânî, 30/82.

ki: Yani, onlar kıyamet gününün sıkıntılı ve korkulu durumlarından, çeşitli hallerle karşılaşacaklardır.[10]

20. فَمَا لَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ Bu, kınama maksadıyla sorulan bir sorudur. Yani, o müşrikler niçin Allah'a inanmıyor ve gerçekleşeceğine dâir apaçık delil ve hüccetler bulunduğu halde, niçin, öldükten sonra dirilmeyi kabul edemiyorlar?!

21. وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لا يَسْجُدُونَ Kur'ân âyetlerini işittiklerinde niçin Rahman'a boyun eğip secde etmiyorlar?

22. بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ Aksine o kâfirlerin tabiatı, inkâr, inat ve yalancılıktır. Onun içindir ki, Kur'ân okunduğunda secde etmezler.

23. وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ Allah, kalplerinde sakladıkları inkâr ve yalanlamayı çok iyi bilir. İbn Abbas der ki: "Peygamber ve mü'minlere karşı gizledikleri düşmanlığı daha iyi bilir".[11]

24. فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ İnkâr ve sapıklıklarından dolayı, onları elem ve acı verici azapla müjdele. Bunu, onlar için bir müjde yerine koyarak söyle. İbn Cüzeyy şöyle der: Uyarma yerine müjdenin kullanılması, kâfirlerle alaydır.[12]

25. إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Ancak, Allah ve Rasulü'nü tasdik ederek, hem iman edip hem iyi amel işleyenler var ya, لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ İşte onlar için ahirette, eksilmeyen ve tükenmeyen, aksine ebedî ve devamlı bir sevap vardır. Yüce Allah, kâfirlerin âkıbetini anlattıktan sonra, iyilere verilen nimetleri anlatarak bu mübarek sûreyi sona erdirdi. Bu, sûrenin başında Allah'ın kapalı bir şekilde anlattığı, çalışan herkesin amelinin karşılığını alacağını ifade eden, "Ey insan! Şüphe yok ki, sen Rabbine doğru çaba göstermektesin ve O'na varacaksın" meâlindeki âyetin açıklaması mahiyetindedir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. السماء Gök ile الأرض yer arasında tıbâk vardır.

2. "فأما من أوتى كتابه بيمينه Amel defteri sağ tarafından verilene gelince" cümlesi ile, "وأما من أوتى كتابه وراء ظهره Amel defteri arkasından verilene gelince" cümlesi arasında mukâbele vardır.

3. "لتركبن طبقا عن طبق Mutlaka bir tabakadan diğer bir tabakaya bineceksiniz" cümlesinde kinaye vardır. Yüce Allah, insanın karşılaşacağı sıkıntılı ve korkunç hallerden kinaye olarak bunu zikretti.

10 Kurtubî, 30/80.
11 el-Bahr, 8/448.
12 et-Teshîl, 4/188.

4. وسق Topladı ile اتـق toplandı kelimeleri arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

5. "فبشرهم بعذاب أليم Onları, elem verici bir azapla müjdele" âyetinde alay üslubu kullanılmıştır. Müjdenin uyarma yerinde kullanılması, kâfirlerle bir nevi alaydır.

6. انشـقت ve حـقت gibi, ayrıca الشـفق ، وسق ، اتـق ve طبق gibi âyet sonlarına riayet için, fasıla harfleri birbirine uygun gelmiştir. Buna secî denir. Secî de güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımıyle "İnşikâk sûresi"nin tefsiri bitti.

BURÛC SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 22 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre de Mekke'de inen sûrelerdendir. İslâm inancının gerçeklerini anlatır. Sûrenin ana konusu, "Ashâb-ı Uhdûd" olayıdır. Bu, iman ve inanç uğrunda canı feda etme kıssasıdır.

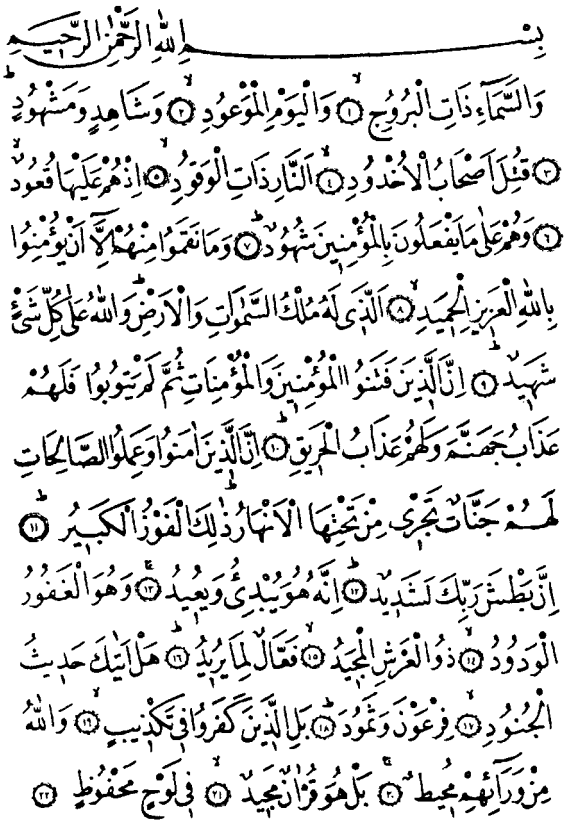
Bu mübarek sûre, içinde büyük yıldızlar ve bunların döndüğü büyük yörüngeler bulunan göğe, görülecek olan o büyük güne, yani kıyamet gününe, peygamberlere ve mahlukata yemin ile başlar. Yüce Allah, mü'minleri dininden döndürmek için ateşe atan kâfirlerin helâk ve yok olacaklarına dâir bunlar üzerine yemin eder: "Burçlarla donatılmış göğe, geleceği bildirilmiş olan kıyamet gününe, şahitlik eden ve edilene yemin ederim ki, içi yanan ateşle dolu hendek yapanlara lanet edildi. Çünkü onlar yaptıkları hendeklerin başlarına oturmuşlar ve mü'minlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı."

Bundan sonra, yaptıkları o çirkin ve âdî işten dolayı, kâfirlere yapılan tehdit ve uyarı gelir: "Kuşkusuz inanmış erkek ve kadınlara fitne yoluyla işkence edip sonra tevbe etmeyenlere Cehennem ve orada yanma azabı vardır.

Bundan sonra sûre, kullarını ve dostlarını işkence yolu ile fitneye düşüren düşmanlarından Yüce Allah'ın intikam almaya gücünün yettiğinden bahseder: "Şüphesiz, Rabbinin yakalaması şiddetlidir. İlk önce yaratan ve öldükten sonra da tekrar diriltecek olan mutlaka O'dur. O, bağışlayan ve sevendir. Yüce Arş'ın sahibidir."

Bu mübarek sûre, azgın ve zorba Firavun'un azgınlık ve taşkınlıkları sebebiyle onun ve kavminin başıria gelen helâk ve yok olma kıssası ile sona erer: "Orduların haberi sana geldi mi? Onlar Firavun ve Semûd orduları idi. Doğrusu inkârcılar hep yalanlaya gelmişlerdir. Allah onları arkalarından kuşatmıştır. Doğrusu bu kitap şanlı bir Kur'ân'dır. Levh-i Mahfûz'da bulunmaktadır"

Bu şekilde sona erme, bu mübarek sûrenin konusuna uygun güzel bir sona eriştir.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Burçlara sahip gökyüzüne, geleceği bildirilmiş olan kıyamet gününe, tanıklık edene ve edilene yemin ederim ki, içi yanan ateşle dolu hendeğe atanlara lanet edildi. Hani onlar, oturmuşlar mü'minlere yapmakta oldukları (işkenceyi) seyrediyorlardı.

8, 9. Onlardan ancak göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, güçlü ve övgüye layık Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. Oysa ki Allah herşeyi görücüdür.

10. Şüphesiz inanmış erkeklere ve inanmış kadınlara, dinlerinden döndürmek için işkence edip sonra tevbe de etmeyenlere Cehennem azabı ve yakıcı bir azab vardır.

11. İman edip sâlih ameller işleyenlere ise, zemininden ırmaklar akan Cennetler vardır. İşte en büyük kazanç odur.

12, 13, 14, 15, 16. Şüphesiz Rabbinin yakalaması serttir. Bilin ki O, (kâinat yokken) ilk olarak yaratan ölümden sonra

tekrar hayat verendir. O, çok bağışlayan ve çok sevendir, değerli Arş'ın sahibidir. Dilediğini mutlaka yapandır.

17, 18, 19, 20, 21, 22. Orduların, Firavun ve Semûd'un haberi sana geldi mi? Doğrusu inkârcılar bir yalanlamanın içindedirler. Allah onları arkalarından kuşatmıştır. Hakikatte o Levh-i Mahfûz'da bulunan Yüce Kur'ân'dır.

KELİMELERİN İZAHI

الأخدود: Uhdûd, hendek gibi, yeryüzünde bulunan uzun ve büyük yarık demektir. Çoğulu أخاديد gelir.

قتل : Şiddetli bir şekilde lanet olsun.

نقموا : Ayıpladılar ve hoş görmediler.

بطش : Batş, kuvvetle ve sert bir şekilde yakalamak demektir.

يبدئ : Kudretiyle ilk önce, yoktan yaratır.

المجيد : Mecîd, yüce ve ulu manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ Hareket halinde iken yıldızların mesken edindiği yüksek menzilleri bulunan eşsiz göğe yemin ederim. Tefsirciler şöyle der: Bu menziller, görünür oldukları için bunlara "Burçlar" denilmiştir. Yükseklik ve yüceliklerinden dolayı da saraylara benzetildiler. Çünkü bunlar, gezegen yıldızların menzil ve meskenleridir.

2. وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ Vadedilen güne, yani Allah'ın mahlukatı korkuttuğu kıyamet gününe yemin ederim., Yüce Allah meâlen, "Allah ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur, elbette sizi kıyamet günü bir araya getirecektir. Bunda asla şüphe yoktur"[1] buyurarak mahlukatı korkutmuştur.

3. وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ Kıyamet günü ümmetlerine şahitlik edecek Muhammed ve diğer peygamberlere ve hesap için mahşer yerinde toplanacak olan bütün ümmetlere ve mahlukata yemin ederim. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Her türlü ümmetten bir şahit getirdiğiniz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman durumları nasıl olacak?"[2] buyurnıuştur. Bazılarına göre, "şahit" bu ümmet, haklarında şahitlik edilen ise diğer ümmetlerdir. "Sizin, insanlar üzerine şahitler olmanız; Rasulün de size bir şahit olması için..."[3] meâlindeki âyet bunun delilidir.[4]

1 Nisâ sûresi, 4/87.
2 Nisâ sûresi, 4/41.
3 Bakara sûresi, 2/143.

4. قُتِلَ أَصْحَابُ الأُخْدُودِ Bu, yeminin cevabıdır. Cümle, beddua cümlesidir. Yani, Allah Ashâb-ı Uhdûdu katledip lanet etsin. Bunlar, inananları yakmak için, yerde uzun yarıklar açıp hendekler haline getirdiler ve içlerinde ateşler yaktılar. Kurtubî şöyle der: Uhdûd, yerde hendeğe benzer uzun ve büyük yarık demektir. Çoğulu أخاديد gelir. "قتل Lanet olsun" demektir. İbn Abbas der ki: Kur'ân'da geçen her قتل kelimesi, "Lanet olsun" manasını ifade eder.[5]

Bundan sonra Yüce Allah, Uhdûd'tan maksadın ne olduğunu açıklamak üzere şöyle buyurdu:

5. النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ Odunlu ve alevli büyük ateşi yakanlara lanet olsun. O ateşi, mü'minleri hendeklerde yakmak için, o kâfirler yakmışlardır. Ebussuûd der ki: Bu, o ateşin son derece büyük olduğunu, alevinin yüksek ve içinde çok odun bulunduğunu anlatır.[6] Bundan maksat ateşin şiddetli ve büyük olduğunu ifade etmektir.

Bundan sonra Yüce Allah, o suçluları daha çok anlatmak için şöyle buyurdu:

6, 7. إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ■ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ Hani onlar, ateşin etrafında oturmuş, içinde mü'minleri yakarak intikam ateşlerini söndürüyor ve yaptıkları bu kötü fiili seyrediyorlardı.[7] Bundan maksat, Kureyş kâfirlerini korkutmaktır. Çünkü onlar, kendi kavimlerinden müslüman olanları dinlerinden çevirmek için onlara işkence ediyorlardı. Dolayısıyla Yüce Allah, kâfirleri tehdit etmek ve işkenceye uğrayan mü'minleri teselli etmek için "Ashâb-ı Uhdûd" kıssasını anlattı.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyurdu:

8. وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلاَّ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ Onların hiçbir suçu yoktu. Onlardan, sadece güçlü ve övgüye layık olan, kendisine sığınana asla zulüm yapılmayan Allah'a inandıkları için intikam alınmıştır. Maksat şudur; mü'minleri yakalayıp da ateşe atmalarının sebebi, sadece tek olan Allah'a iman etmeleriydi. Bu ise, onların azap edilmelerine sebep olacak bir günah değildi. Ama onların yaptığı taşkınlık ve zulüm idi.

9. الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ O Yüce İlah, bütün kâinatın sahibi, övülmeye ve senâya layık olandır. İşte böyle bir ilaha inandıkları için işkence gördüler. Ebû

---

4 Tefsirciler الشاهد ve المشهود kelimelerinin tefsirinde birbirinden çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hattâ bazıları bu konuda onaltı görüş anlatmıştır. Bir görüşe göre "şahit" cuma günü, "meşhûd" ise arefe günüdür. Diğer bir görüşe göre "Şahit" Muhammed, "Meşhûd" kıyamet günüdür. Bir başka görüşe göre ise, "şahit" insanın uzuvları, "meşhud" ise Adem oğludur... Sâvî der ki: En güzeli, bunlardan en genel mananın kastedilmesidir. Bunun içindir ki Yüce Allah, bütün şahid ve meşhûdu kapsaması için bu iki kelimeyi nekre zikretti.

5 Kurtubî, 19/284.

6 Ebussuûd, 5/252

7 Kıssanın özeti şudur: Zalim ve kâfir bir kralın ülkesinin halkı müslüman oldu. Bunun üzerine kral, hendek kazılmasını emretti. Yer, saban demirleri ile sürülüp içinde ateş yakıldı. Sonra adamlarına ve askerlerine, bütün mü'min erkek ve kadınları getirip ateşin karşısında tutmalarını emretti. Dininden dönmeyenleri oraya atmalarını istedi, onlar da böyle yaptılar. Nihayet, kucağında çocuğu ile bir kadın geldi. Kadın, ateşe düşmemeye çalıştı. Çocuk ona, "Anneciğim, sabırlı ol. Sen haklısın" dedi. Kıssa hakkında geniş bilgi için, bkz, Müslim, Zühd,73.

Hayyân şöyle der: Yüce Allah, kendisine inanılmayı sağlıyan nitelikleri anlattı. Bunlar onun "Azîz" yani, azabından korkulan, her şeye kadîr ve galip olması, "Hamîd" yani, nimetlerine karşı kendisine hamd edilmesi gereken bir ihsan edici olmasıdır. Ayrıca, göklerin ve yerin mülkünün O'na ait olması, yani bunlarda bulunan herşeyin O'nun olması ki bunlar O'na ibadeti ve boyun eğmeyi gerektiren şeylerdir. Yüce Allah, bunu, onların intikam aldıkları şeyin hak olduğunu açıklamak için zikretti. O öyle bir haktır ki, ondan ancak bâtıl yolda giden azgınlığa dalan kimse intikam alır.[8] وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ Allah, kullarının yaptıklarından haberdardır. Onların işlerinden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Bu âyette mü'minlere bir vaat, kâfirlere ise bir tehdit vardır.

Bundan sonra Yüce Allah, mü'minlere işkence eden kâfirleri daha şiddetle kınamak üzere şöyle buyurdu:

10. إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ Mü'min erkek ve kadınları dinlerinden döndürmek için onlara işkence ederek ateşte yakanlar, ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا sonra bu inkâr ve azgınlıklarından dönmeyenler var ya, فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ İşte böyle kimseler için, inkârları sebebiyle, zillete düşürücü Cehennem azabı ve mü'minleri yaktıkları için de yakıcı azap vardır.

Yüce Allah, kâfirlerin âkibetlerini anlattıktan sonra, ardından mü'minleri bekleyen iyi neticeyi anlatmak üzere şöyle buyurdu:

11. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Samimi iman ile iman edip aynı zamanda iyi amel işleyenler var ya, لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Onlar için, köşklerinin altından Cennet nehirleri akan bağlar ve çiçekli bahçeler vardır. Taberî şöyle der: Bunlar şarap, süt ve baldan nehirlerdir.[9] ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ İşte bu, istenilebilecek en son ve büyük kazançtır. Artık ondan öte, ne bir mutluluk ne de bir kazanç vardır...

Bundan sonra Yüce Allah, peygamberlerinin ve dostlarının düşmanlarını şiddetle cezalandıracağını bildirmek üzere şöyle buyurdu:

12. إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ Allah'ın, zalim ve zorbaları yakalayıp cezalandırması son derece şiddetlidir. Ebussuûd şöyle der: Batş, şiddetli bir, şekilde yakalamaktır. Bu kelime ayrıca "şiddetli" sıfatıyle nitelendiği için bu şiddet kat kat olmuştur. Bu da, zalim ve zorbaları çok şiddetli bir şekilde yakalayıp cezalandırması ve azap etmesi demektir.[10]

13. إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ O güçlü yaratıcı, varlıkları yoktan yaratan, sonra öldükten sonra onları tekrar diriltendir.

14. وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ O, mü'min kullarının günahlarını örten, dostlarına iyilik ve

8 el-Bahr, 8/451.
9 Taberî, 30/88.
10 Ebussuûd, 5/253.

lütufta bulunan ve onları sevendir. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah dostlarını, sizden birinizin, kardeşini sevdiği gibi, güler yüzle ve muhabbetle sever.[11]

15. ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ O, Yüce Arş'ın sahibidir. Arş, bütün mahlukatın en büyüğü ve yedi kat gökten daha geniş olduğu için, Yüce Allah onu kendisine nisbet ederek özellikle zikretti. Onun bu nitelikte yaratılması, yaratıcısının büyüklüğünü gösterir. Allah, bütün mahlukattan üstün ve yücedir. Bütün yücelik ve mükemmellik sıfatlarına sahiptir.

16. فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ O, dilediğini yapar, istediği hükmü verir. O'nun hükmünden sonra hüküm verecek ve O'nun hükmünü reddedecek hiç kimse yoktur. Kurtubî der ki: O'nun istediği hiçbir şey, O'nun hükmüne itiraz edemez.[12] Rivayet edildiğine göre Ebû Bekir (r.a.) ölüm hastalığında iken, "Sana doktor baktı mı?" denildi. Ebû Bekir: "Evet" dedi. "Peki sana ne dedi?" diye sordular. «O bana, "Ben istediğimi yapanım" diye cevap verdi» dedi.[13]

17. هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ Bu soru teşvik için sorulmuştur. Yani, Ey Peygamber! Peygamberlere karşı savaşmak için toplanmış olan o kâfir topluluğun haberi sana geldi mi? Allah'ın, onların başına getirdiği ve üzerlerine indirdiği azap ve musibetin haberi sana geldi mi? Kurtubî şöyle der: Yüce Allah böyle buyurmakla, Peygamberimizi (s.a.v.) teselli etmekte ve yalnız olmadığını bildirmektedir.

Bundan sonra Allah Teâlâ bunların kimler olduklarını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

18. فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ Onlar güç ve kuvvet sahibi olan Firavun ve Semûd ordularıdır. Onlar senin kavminden daha kuvvetli ve daha cengâver idi. Buna rağmen Allah onları günahları yüzünden yakalayıp cezalandırdı.

19. بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ Fakat Kureyş kâfirleri, o yalanlayıcı kâfirlerin başına gelenlerden ibret almadılar, aksine yalanlamaya devam ettiler. Bu sebeple, inkâr ve azgınlıkta bunlar onlardan daha aşırı olmuşlardır.

20. وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ Yüce Allah onları çepeçevre kuşatmıştır. Yani onlara gücü yeter. Onlar Allah'tan kurtulamaz ve O'nu acze düşüremezler. Çünkü her an ve her zaman, Allah'ın avucundadırlar.

21. بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ Onların yalanladıkları bu Kur'ân, yüce ve şerefli bir kitaptır. Son derece şerefli ve yücedir. Mucizeliği, nazmı ve manalarının doğruluğu hususunda diğer semâvî kitaplardan üstündür.

22. فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ O, gökteki Levh-i Mahfûz'dadır. O Levh-i Mahfûz, fazlalık ve eksiklikten, değiştirme ve bozmadan korunmuştur.

---

11 Kurtubî, 19/294.
12 Kurtubî, 19/295.
13 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/625.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. يبدئ Yoktan yaratır ile يعيد yeniden yaratır kelimeleri arasında tıbâk vardır.

2. شاهد ile مشهود arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "وما نقموا منهم إلا ان يؤمنوا بالله العزيز الحميد" Onları ancak, Azîz ve Hamîd olan Allah'a iman ettikleri için cezalandırdılar" âyetinde, yermeye benzeyen bir üslupla övme vurgulanmıştır. Sanki Yüce Allah şöyle diyor: Onların, Allah'a inanmaktan başka bir suçları yoktu. Bu, en büyük övünç vesilelerindendir.

4. "ان الذين فتنوا المؤمنين والمؤمنات Şüphesiz inanmış erkek ve kadınlara işkence ederek onları dinlerinden çevirmeye çalışanlar..." âyeti ile "ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات İman edip iyi amel işleyenler var ya..." âyeti arasında mukâbele vardır. Yüce Allah burada, mü'minlerin âkıbeti ile kâfirlerin âkıbetini karşılaştırmıştır.

5. "هل أتاك حديث الجنود Sana orduların haberi geldi mi?" âyetinde kıssayı dinlemeye teşvik üslubu vardır.

6. العزيز ، فعال ve الحميد benzeri kelimeler, mübâlağa ifade eden kalıplardır.

7. الأخدود ، مشهود ، الموعود ve الوقود gibi âyet sonlarına riayet için, fasıla harfleri birbirine uygun gelmiştir. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır. Buna secî denir. En iyisini Allah bilir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Burûc sûresi"nin tefsiri bitti.

TÂRIK SÛRESI

Mekke'de inmiştir, 17 âyettir.

Takdim

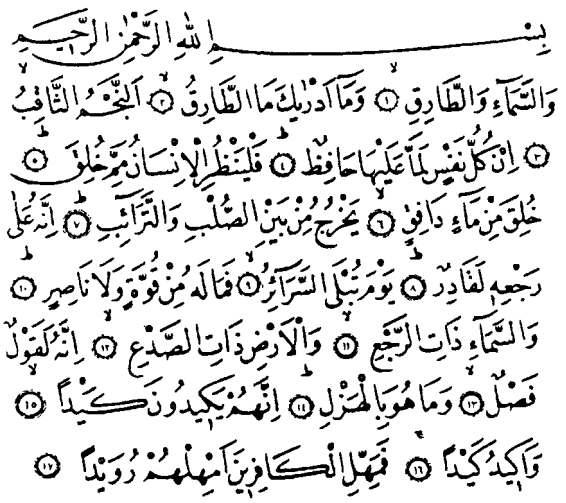
Bu mübarek sûre, Mekke'de inen sûrelerdendir. Bu da İslâm inançları ile ilgili bir takım konuları ele alır. Sûrenin asıl bahsettiği konu, öldükten sonra dirilme ve haşre imandır. Sûre, Yüce Allah'ın öldükten sonra tekrar diriltebileceğini gösteren kesin ve parlak delil getirir. Zira insanı hiç yoktan yaratan, kuşkusuz ki onu öldükten sonra tekrar diriltebilir.

Bu mübarek sûre, her insan için, itaatkâr meleklerden onu korumak ve işini üstlenmek üzere birinin görevlendirildiğine dair, içinde parlak yıldızlar bulunan göğe yemin ederek başlar. Bu yıldızlar, insanların, kara ve denizin karanlıklarında yollarını bulmaları için, geceleyin yollarını aydınlatmak maksadıyle doğar: "Gökyüzüne ve sabah yıldızına yemin ederim. Târık'ın ne olduğu sana söylendi mi? O, delen yıldızdır. Hiçbir nefis yoktur ki, üzerinde bir koruyucu, bir denetleyici bulunmasın"

Sonra bu sûre, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın, insan yok olduktan sonra onu tekrar diriltebileceğine dair deliller getirir: "İnsan neden yaratıldığına bir baksın. Atılan bir sudan yaratıldı. Bu su, omurga kemikleri ile göğüs arasından çıkar. İşte O, insanı tekrar yaratıp geri getirebilir."

Daha sonra sûre, ahirette sırların ortaya çıkacağını, perdelerin açılacağını haber verir. Orada insanın ne yardımcısı, ne de bir destekçisi vardır: "Sırların ortaya dökületeceği gün, insan için ne bir güç, ne de bir yardımcı vardır."

Bu mübarek sûre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sonsuz mucizesi olan ve bütün insanlara ulaşan delili Yüce Kur'ân'dan söz ederek sona erer. Bu Kur'ân'ın doğruluğunu açıklar ve suçlu kâfirleri elem verici azapla korkutur: "Dönüşü olan göğe, yarılan yere yemin ederim ki, Kur'ân ayırıcı bir sözdür. O asla bir şaka değildir. Onlar bir tuzak kuruyorlar, ben de bir tuzak kuruyorum. Kâfirlere mühlet ver ve onları biraz hallerine bırak."

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. Gökyüzüne ve sabah yıldızına (Târık'a) yemin ederim. Târık'ın ne olduğu sana söylendi mi? (O, karanlığı) delen (etrafı aydınlatan) yıldızdır. Hiçbir nefis (insan) yoktur ki üzerinde bir koruyucu, bir denetleyici bulunmasın.

5, 6, 7, 8, 9, 10. İnsan neden yaratıldığına bir baksın! (Dışa) atılan (koyu) bir sudan (meniden) yaratıldı. (O su) omurga kemikleri ile göğüs arasından çıkar. İşte (başlangıçta bu şekilde yaratılan) insanı O, tekrar yaratıp geri getirmeye Kâdir'dir. Gizlenenlerin ortaya döküldüğü (hesap) gününde insan için ne bir güç, ne de bir yardımcı vardır.

11, 12, 13, 14, 15, 16, 17. Dönüş sahibi olan (yağmur yağdıran) göğe, (nebat ile) yarılan yere yemin ederim ki Kur'ân, (hak ile bâtılı) ayıran bir sözdür. O, asla bir şaka (edebî bir hikâye) değildir. Onlar bir tuzak kurarlar, ben de bir tuzak kurarım. Kâfirlere mühlet ver, onları biraz (kendi) hallerine bırak (pek yakında desteğimiz sana gelecek!)

KELİMELERİN İZAHI

الطارق : Târık, şiddetle vurmak anlamına gelen طرق kelimesinden alınmış olup "vuran" demektir. "Çekiç" anlamına gelen المطرق kelimesi de bundan türetilmiştir. Gece gelen her şeye طارق denir.

دافق : Dâfik, "kuvvetle ve şiddetle dökülüp atılan" demektir. Su, kuvvetli ve şiddetli bir şekilde döküldüğü zaman, دفق الماء دفقا denir.

الترائب: Terâib, göğüs kemikleri demektir. ترية Kelimesinin çoğuludur. Kalıp olarak, فصيلة ve فصائل kelimelerine benzer. İmreu'l-Kays şöyle der:

ترائبها مصقولة كالسجنجل

"Göğüsleri ayna ve altın gibi parlaktır".[1]

الرجع : Rec', yağmur demektir. Yeryüzüne tekrar tekrar geldiği için yağmura bu isim verilmiştir.

الصدع : Sad', çıkarken yerin yarıldığı bitki demektir.

رويدا : Rüveydâ, az veya yakın manalarına gelir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ Göğe ve gece görünüp gündüz gizlenen parlak yıldızlara yemin ederim. Tefsirciler der ki: Yıldız, gece görünüp gündüz gizlendiği için ona "târık" denildi. Geceleyin gelen her şeye "târık" denir.

2. وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ Ey Peygamber! Bu yıldızın ne olduğunu sana ne bildirdi? Bu soru, yıldızın önem ve büyüklüğünü gösterir.

3. النَّجْمُ الثَّاقِبُ Aydınlığı ile karanlığı delen parlak yıldızdır o. Sâvî şöyle der: Yüce Allah şerefli kitabında güneşi, ayı ve yıldızları çok zikretti. Çünkü bunların şekil, seyir, doğma ve batmadaki durumları hayret vericidir. Aynı zamanda, yaratıcılarının mükemmel işleri yapmakta tek olduğunu gösterir çünkü sanat, sanatkârın varlığına işarettir.[2]

4. إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ Bu, yeminin cevabıdır. Yani, hiç kimse yoktur ki, başında meleklerden bir koruyucu olmasın. Bu melek, kişinin yaptığını kaydeder, hayır ve şerden ne kazandıysa onu yazar. Nitekim Yüce Allah meâlen şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz, üzerinizde muhafızlık eden değerli katipler vardır"[3] İbn Kesîr şöyle der: Her nefsin başında, onu âfetlerden koruyan, Allah'ın bir muhafızı vardır.[4]

Bundan sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilme ve haşrin mümkün olduğuna dikkat çekmek için, insanın yaratılışına bakarak düşünmeyi emretti:

5. فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ İnsan, ibret ve tefekkür gözüyle, ilk yaratılışına bakıp bir düşünsün. Allah onu neden yaratmıştır.

6. خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ Kuvvet ve şiddetle atılıp dökülen bir meniden yaratılmıştır. O meni, erkek ve kadından dökülür ve Allah'ın izniyle ondan çocuk oluşur.

---

1 Rûhu'l-meânî, 30/97.
2 Sâvî Hâşiyesi, 4/309.
3 İnfitâr sûresi, 82/10-11.
4 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/629.

7. يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ Bu su erkeğin belinden ve kadının göğüs kemiklerinden çıkar.[5]

8. إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ İnsanı yoktan yaratan Yüce Allah, öldükten sonra onu tekrar diriltebilir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, yaratıldığı aslın zayıflığına insanın dikkatini çekti ve tekrar diriltileceğini itiraf için ona yol gösterdi. Çünkü yoktan yaratabilenin tekrar diriltmeye haydi haydi gücü yeter.

9. يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ Kalplerin imtihan edildiği, içlerinde bulunan inanç ve niyetler anlaşıldığı, ve bunların iyisi ile kötüsü birbirinden ayrıldığı gün

10. فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ İşte o zaman insanın ne kendisinden azabı savmaya gücü yeter, ne de yardım edip emniyetini sağlayacak bir yardımcısı vardır. İbn Cüzeyy şöyle der: Dünyada hoşa gitmeyen şeyleri savmak, insanın kendi gücü veya başkasının ona yardımıyla sağlanınca, Yüce Allah kıyamet gününde bu güçleri yok edeceğini haber verdi.[6] Dolayısıyle insan ne kendinde bir güç bulabilir, ne de Allah'a karşı ona yardım edecek herhangi bir kimsesi vardır.

Yüce Allah yoktan yaratmayı ve öldükten sonra tekrar dirilmeyi anlattıktan sonra, tekrar, bu mucize kitabın doğru olduğuna yemin etti:

11. وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ Zaman zaman kullar üzerine tekrar tekrar yağan yağmur sahibi göğe yemin ederim. İbn Abbas der ki: Âyetteki الرجع den maksat yağmurdur. Yağmur olmasa bütün insanlar ve hayvanlar yok olur.[7]

12. وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ Çatlayıp yarılan yere yemin ederim. O yerden bitki, ağaç ve çiçekler çıkar. İbn Abbas şöyle der: Sad', bitki ve meyvelerden dolayı yerin yarılmasıdır.[8] Yüce Allah bize bolca su akıtan göğe, bizim için meyve ve bitkiler çıkaran yere yemin etti. Mahlukat için gök baba, yer de anne gibidir. Bu ikisinden büyük nimetler ve insan ve hayvanların devamını sağlayan faydalı umûmî şeyler doğar.

13. إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ Kuşkusuz bu Kur'ân, hakkı bâtıldan ayıran bir sözdür. İfadesinde, kanun koymasında ve mucizeliğinde eşsiz derecede üstündür.

14. وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ Onda boş ve bâtıl herhangi bir şey yoktur. Aksine o tamamen ciddidir. Zira o hakimler Hâkiminin sözüdür. Onu okuyana layık olan, âyetlerinden öğüt almak, yönlendirme ve irşatlarıyla aydınlanmaktır.

15. إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا O müşrikler, yani Mekkeli kâfirler Allah'ın nurunu söndürmek ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şeriatını ibtal etmek için tuzaklar kuruyorlar.

16. وَأَكِيدُ كَيْدًا Ben de önce mühlet verip sonra cezalandırmak suretiyle tuzaklarına

5 Sulb, sırttaki omurgadır Buna "sırt zinciri" anlamına gelen "silsiletu'z-zahr"da denir. Terâib, göğüs kemikleri demektir. Sulb erkekten, terâib de kadından kinayedir.

6 et-Teshîl, 4/192.

7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/628.

8 Taberî, 30/95.

karşılık veririm. Şöyle ki, onları çok kuvvetli ve kudretli kimsenin yakaladığı gibi yakalarım. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Hiç bilmeyecekleri yerden onları yavaş yavaş helake yaklaştıracağız."[9] buyurmuştur. Ebussuûd şöyle der: Geri çevrilmesi imkansız sağlam bir tuzakla onlara karşılık veririm. Şöyle ki, hiç bilmeyecekleri bir yerden onları yavaş yavaş helak ederim.[10]

17. فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا Onlardan intikam alınması ve yok edilmeleri hususunda acele etme. Onlara biraz mühlet ver. Onlara ne yapacağımı göreceksin. İşte bu son derecede şiddetli bir tehdit ve uyarıdır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "وما أدراك ما الطارق Târık'ın ne olduğu sana bildirildi mi?" sorusu, yıldızın önemini ve büyüklüğünü gösterir.

2. السماء ile الأرض ve الفصل ile الهزل kelimeleri arasında tıbâk vardır.

3. يكيدون ile كيدا arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "فمهل الكافرين أمهلهم رويدا Kâfirlere mühlet ver. Onları biraz hallerine bırak" âyetinde, daha fazla korkutmak için, fiil tekrar edilerek itnâb yapılmıştır.

5. "يخرج من بين الصلب والترائب O su, omurga kemikleri ile göğüs arasından çıkar" âyetinde güzel bir kinaye vardır. Yüce Allah kinaye olarak erkek kelimesi yerine "sulb"ü, kadın yerine de "terâib" kelimesini kullandı. Bu, güzel kinayelerdendir.

6. الرجع ve الصدع gibi âyet sonları ile الفصل ve الهزل gibi âyet sonlarında üslubun güzellik ve parlaklığını anlatan mükemmel bir secî vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Târık sûresi"nin tefsiri bitti.

9 A'râf sûresi, 7/182.
10 Ebussuûd, 8/438.

A'LÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 19 âyettir.

Takdim

A'lâ sûresi Mekke'de inen sûrelerdendir. Bu sûre özetle aşağıdaki konuları ele alır.

1. Allah'ın Yüce Zâtı ve bazı sıfatları ile O'nun birliğini ve kudretini gösteren deliller.

2. Vahiy ve son peygambere indirilmiş olan Kur'ân ile ve onun, Peygamber (s.a.v.) tarafından ezberlenmesinin kolay hale getirilmesi.

3. Kalpleri diri olanların faydalanacağı, mutlu ve imanlı kişilerin istifade edeceği güzel nasihat.

Bu mübarek sûre, Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederek başlar. O, yaratıp güzelleştiren, güzel şekil veren, kullara rahmet olsun diye bitki ve yeşilliği çıkarandır: "Yaratıp düzene koyan, planlayıp yol gösteren; yeşil otu çıkaran... Yüce Rabbinin adını tesbih et."

Daha sonra sûre vahiy ve Kur'ân'dan bahseder ve bu Yüce Kur'ân'ı, asla unutmayacak şekilde Peygamber (s.a.v.)'e ezberleteceğini ve onun ezberlenmesini Peygamber'e (s.a.v.) kolaylaştıracağını müjdeliyerek onu rahatlatır: "Sana Kur'ân'ı okutacağız da artık Allah'ın dilediği hariç, sen onu unutmayacaksın. Allah açık ve gizli olanı bilir."

Daha sonra sûre, nurundan mü'minlerin yararlandığı ve takvâ sahiplerinin, hidayetinden öğüt aldığı bu Kur'ân'la öğüt vermeyi emreder: "Eğer öğüt fayda verirse, öğüt ver. Allah'tan korkan öğütten yararlanacak. En büyük bedbaht ise, öğütten kaçınır."

Sûre, nefsini günahlardan temizleyen ve iyi amellerle arındıran kimselerin kurtuluşa ereceğini açıklayarak sona erer: "Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse şüphesiz kurtuluşa ermiştir..."

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٧﴾ إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4; 5. Yaratıp düzene koyan, planlayıp yol gösteren, yeşil otu çıkarıp sonra da onu siyah çerçöpe çeviren Yüce Rabbinin adını tesbih et.

6, 7. Sana (Kur'ân'ı) okutacağız, da artık Allah'ın dilediği hariç, sen onu hiç unutmayacaksın. Şüphesiz Allah, açığı ve gizleneni bilir.

8, 9. Seni en kolaya muvaffak kılacağız. O halde eğer öğüt fayda verirse öğüt ver.

10, 11, 12; 13. (Allah'tan) korkan öğütten yararlanacak. En büyük ateşe girecek olan kötü kimse ise öğütten kaçınır. Sonra o, ateşte ne ölür ne de yaşar.

14, 15, 16, 17, 18, 19. Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse mutlaka kurtuluşa ermiştir. Fakat siz ahiret daha hayırlı ve daha devamlı olduğu halde dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Şüphesiz bunlar, ilk sahifelerde İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardır.

KELİMELERİN İZAHI

غثاء : Ğusa, selin vadi kenarına attığı çerçöp, kağıt ve bitki gibi şeylerdir.

أحوى : Ahvâ, siyah demektir. Bu kelime, siyahlık veya esmerlik anlamına gelen الحوة kelimesinden alınmıştır.

يصلى : Girer ve sıcağına katlanır. "Onu ateşe soktum ve ateşin, sıcağını ona tattırdım" manasına, أصليته نارا وجعلت يذوق حرها denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى Ey Peygamber! Yüce Rabbini noksan sıfatlardan; zalimlerin söylediği, O'na layık olmayan noksan ve çirkin şeylerden uzak tut. Hadiste şöyle geçmiştir: Rasulullah (s.a.v.) bu âyeti okuduğu zaman سبحان ربي الأعلى Yüce Rabbimi noksan sıfatlardan uzak tutarım" derdi.[1]

Bundan sonra Allah, yüce sıfatlarından bazılarını, engin kudretinin tezâhürlerini, birliğini ve olgunluğunu gösteren delillerden bir kısmını anlattı:

2. الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى O, bütün mahlukatı yaratandır. Sonra da onların yaratılışını sağlamlaştıran ve en güzel şekil ve biçimi verendir. Ebû Hayyân şöyle der: O her şeyi yaratan ve düzene koyandır. Öyle ki, hiçbir şeyde uyumsuzluk yoktur. Aksine her şey, bilen ve hikmet sahibi birinden meydana geldiğini göstersin diye, sağlam ve muhkem bir şekilde uyumludur.[2]

3. وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى O, akılların ve idraklerin kavramayacağı bir şekilde her şeyin özellik ve meziyetlerini takdir eden, onlara yerleştirdiği şeylerden yararlanma yolunu insana gösteren ve otlaklara gitme duygusunu hayvanlara verendir. Bitkilerde bulunan özellikleri, madenlerdeki meziyet ve yararları, insanın bitkilerden yararlı ilaçlar çıkarabildiğini, top ve uçak yapımında madenleri kullanabildiğini bir düşünsen, Mutlak Kâdir Yüce Allah'ın hikmetini anlarsın. Eğer Allah Teâlâ'nın takdiri ve yol göstermesi olmasaydı, mutlaka biz de diğer hayvanlar gibi karanlıklarda şaşkın şaşkın dolaşırdık. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah umum ifade etmesi için, "Takdir etti ve yol gösterdi" fillerinin (mefûlünü) zikretmedi. Yani her yaratık ve hayvan için elverişli olanı takdir etti ve bunu ona gösterdi, ondan yararlanma yolunu da tarif etti.[3]

4. وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى O, hayvanların otladığı kuru ve yeşil otları bitirendir.

5. فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى O, daha önce yeşil ve parlak olduğu halde otları karartan ve çürük hale getirendir. Otlar kurduktan sonra onlarda faydalar bulunduğu gayet açıktır. Çünkü ot bu hâliyle, birçok hayvan için iyi bir yiyecektir. Her şeyi sağlam bir şekilde yaratan, "Her şeye varlık ve özelliğini veren sonra da yolunu gösteren"[4] Yüce Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.

---

1 Ahmed b. Hanbel, I, 232.
2 el-Bahr, 8/458.
3 Rûhu'l-meânî, 30/104; et-Teshîl, 4/193.
4 Tâhâ sûresi, 20/50.

Yüce Allah birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlattıktan sonra, Peygamberine (s.a.v.) olan lütuf ve ihsanını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

6. سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ Ey Peygamber! Bu Yüce Kur'ân'ı sana okutacağız ve sen onu ezberleyecek, unutmayacaksın.

7. إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ Ancak, Allah'ın neshetmek istediği hariç. Onu unutursun. Bu âyette Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir mucizesi vardır. Çünkü o okuma yazma bilmeyen bir ümmî idi. Buna rağmen Cebrâil (a.s.)'in kendisine okuttuğunu unutmazdı. Ders görmeden ve tekrarlamadan bu Yüce Kitabı ezberlemesi ve asla unutmaması, onun peygamberliğinin doğruluğunu gösteren en büyük delillerdendir. İbn Kesîr şöyle der: Bu, Yüce Allah'ın, peygamberine, Kur'ân'ı unutmayacağı şekilde okutacağına dair verdiği bir haber ve vaaddir.[5] **إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ** Yüce Allah kulların açıkça yaptıkları ve gizledikleri söz ve fiilleri bilir. Ne yerde ne de gökte hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

8. وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ Seni, son derece kolay olan bu Yüce Şeriatı uygulamaya muvaffak kılacağız. Bu şerîat, semâvî şeriatların en kolayı yani İslâm Şeriatıdır.

9. فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ Ey Peygamber! Bu Kur'ân'la, öğüt ve hatırlatmanın fayda vereceği şekilde nasihatta bulun. Yüce Allah'ın bu sözü, "Tehdidimden korkanlara Kur'ân'la öğüt ver"[6] meâlindeki âyetine benzer. İbn Kesîr şöyle der: Buradan ilmi yayma hususunda nasıl davranılacağı öğrenilmektedir. Dolayısıyle ilim ehli, ilmi, ehil olmayan kimselere vermesin. Nitekim Hz. Ali (r.a.) şöyle buyurmuştur: "Sen, herhangi bir topluluğa, akıllarının ermediği bir hadisi söylersen, bu onların bazıları için fitneden başka bir şey olmaz." Bir defasında da Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir:"İnsanlara anlayacakları şeyi söyleyin. Allah ve Rasulü'nün yalanlanmasını ister misiniz?"[7]

10. سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ Yüce Allah'tan korkanlar, bu öğüt ve hatırlatmadan faydalanacaktır.

11. وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى Son derece bedbaht olan kâfirler, bu öğüdü reddeder ve onu kabulden uzak durur.

12. الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ O, alevli, korkunç ve büyük Cehennem ateşine girecek olandır. Hasan el-Basrî der ki: "Büyük ateş", ahiret ateşidir. "Küçük ateş" ise dünya ateşidir.[8]

13. ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَا O bedbaht kâfir orada ne ölüp rahata kavuşur, ne de iyi bir hayat yaşar. Aksine o azap ve bedbahtlık içerisinde sürekli kalacaktır.[9]

---

5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/630.

6 Kâf sûresi, 50/45.

7 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/630.

8 el-Bahr, 8/459.

9 Taberî der ki: Araplar bir kimsenin aşırı derecede sıkıntıya düştüğünü anlatırken, "O ne diridir, ne de ölü" derler. Yüce Allah da onlara bildikleri tabirle hitap etti. Taberî, 30/99.

14. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى İman etmek sûretiyle kendini temizleyen ve sırf Allah için amel eden kurtuluşa ermiştir.

15. وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى Rabbinin büyüklük ve yüceliğini anan, O'na boyun eğerek ve emrine sarılmak için ibadet eden kurtulmuştur.

16. بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا Ey insanlar! Ama siz, bu geçici hayatı devamlı olan ahiret hayatına tercih ediyor; bunun için uğraşıp ahireti unutuyorsunuz.

17. وَالآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى Oysa ki ahiret, dünyadan daha iyi ve ebedîdir. Çünkü dünya geçici, ahiret ise ebedîdir. Ebedî olan ise, geçici olandan daha iyidir. Akıllı bir kimse, geçici olanı ebedî olana nasıl tercih eder? Aldanma yurduna önem verip devamlılık ve ebedîlik yurduna nasıl önem vermez? İbn Mesud bu âyeti okuyarak arkadaşlarına şöyle dedi:"Dünya hayatını niçin ahirete tercih ettik biliyor musunuz?"Arkadaşları: "Hayır" dediler. İbn Mesud dedi ki "Zira dünya yiyecekleri, içecekleri, kadınları, zevkleri ve güzellikleri ile hemen takdim edilip bize verildi. Ahiret ise bizden uzak tutularak bize gösterilmedi. Dolayısıyle biz, hemen verileni tercih ettik, daha sonra verilecek olanı bıraktık."[10]

18, 19. إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الأُولَى ■ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى Bu sûrede anlatılan bu öğütler, İbrahim (a.s.) ile Musa (a.s.)'ya indirilen eski sahifelerde vardır. Bu öğütler bütün semâvî dinlerde bulunan ve bu Yüce Kur'ân'ın yazdığı gibi, semâvî kitapların yazdığı şeylerdendir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. لا يموت Ölmez, ile لا يحيا yaşamaz, arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde الجهر açık olan, ile ما يخفى gizli olan, arasında da tıbâk vardır.

2. نيسر Kolaylaştırınız, ile اليسرى kolay, ve ذكر öğüt ver, ile الذكرى öğüt arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "سيذكر من يخشى Korkan öğüt alacak" ile "ويتجنبها الاشقى Bedbaht ondan uzak duracak" arasında mukâbele vardır.

4. "خلق فسوى Yarattı ve düzene koydu" ve "قدّر فهدى Takdir etti ve yol gösterdi" fiillerinde, umum ifade etmesi için mefûl zikredilmemiştir. Çünkü maksat, "Her şeyi yarattı ve düzene koydu. Her şeyi takdir etti ve ona yolunu gösterdi" şeklindedir.

5. فلا تنسى ve أحوى، المرعى gibi âyet sonlarında, secî-i gayr-i mütekellif vardır. Bu, Kur'ân'da çoktur. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

10 Hâzin, 4/236.

BİR UYARI

"Musa (a.s)'nın sahifeleri" Tevrat'ın dışında olan sahifelerdir. Hadiste belirtildiğine göre Musa (a.s.)'ya on sahife verilmiş olup bunların tamamı ibret ve nasihattır. Ebû Zer (r.a.) şöyle der: Rasulullah (s.a.v.)'a, "Musa'nın sahifeleri nedir?" diye sordum. "Hepsi de şu şekilde ibrettir" buyurdu: "Öleceğini kesin olarak bilen, nasıl sevinir, şaşarım. Cehenneme kesin olarak inanan kimse, nasıl bitkin düşecek şekilde çalışır, şaşarım. Kesin olarak hesap vereceğine inanıp da çalışmayan kimseye şaşarım!!"

Yüce Allah'ın yardımıyle "A'lâ sûresi"nin tefsiri bitti.

ĞÂŞİYE SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 26 âyettir.

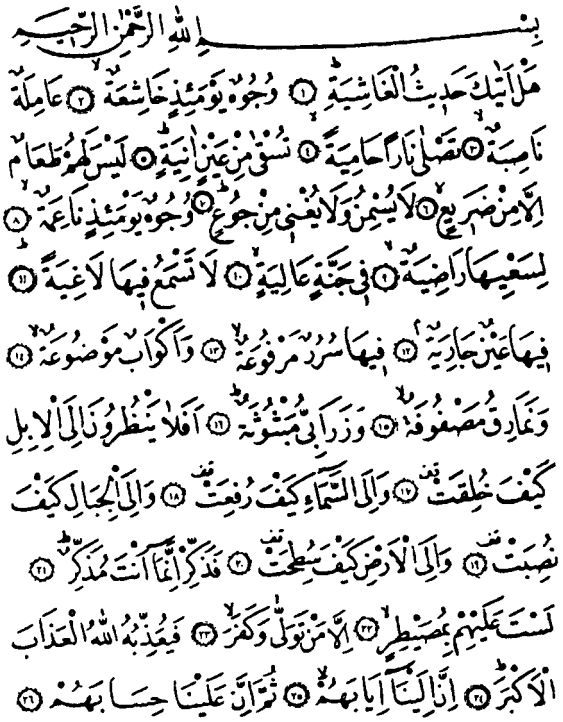
Takdim

Gâşiye sûresi Mekke'de inmiş olup şu iki ana konuyu ele alır:

1. Kıyamet, kıyametin korkunç ve dehşet verici durumları, kâfirlerin orada karşılaşacağı sıkıntı ve belâ ile mü'minlerin karşılaşacağı mutluluk ve esenlik.

2. Âlemlerin Rabbinin birliğini ve sonsuz gücünü gösteren deliller. O'nun, akıllara hayret veren develerin, eşsiz göklerin, yüksek dağların ve geniş yeryüzünün yaratılışındaki kudretini gösteren deliller... Bütün bunlar, Yüce Allah'ın birliğine ve gücünün büyüklüğüne şahitlerdir.

Bu mübarek sûre, bütün insanların, hesap vermek ve yaptıklarının karşılığını almak için Yüce Allah'a döneceklerini hatırlatarak sona erer.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. (Ey Muhammed!) Ğâşiye'nin haberi sana geldi mi? O gün bir takım yüzler zelildir, durmadan çalışır ve yorulur, kızgın ateşe girer. Onlara kaynar su pınarından içirilir. Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur, o gıda vermez, açlığı da gidermez.

8, 9, 10, 11. O gün bir takım yüzler de vardır ki, nimet içinde (mutludurlar.) İşlerinden hoşnut olmuşlardır, yüksek bağlar ve bahçeler içinde (oturmuşlardır). Orada hoşa gitmeyen boş bir söz dahi işitmezler.

12, 13, 14, 15, 16. Orada devamlı akan bir pınar, yükseltilmiş tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra dizilmiş yastıklar serilmiş halılar vardır.

17, 18, 19, 20. (İnsanlar) deveye bakmazlar mı, o nasıl yaratıldı? Göğe (bakmazlar mı,) o nasıl kaldırıldı? Dağlara (bakmazlar mı) o nasıl dikildi? Yerküreye (bakmazlar mı) o nasıl yayıldı?

21, 22, 23, 24, 25, 26. O halde (Ey Muhammed!) Öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin.

Ancak yüz çevirip inkâr eden hariç. İşte öylesini Allah en büyük azap ile cezalandırır. Şüphesiz onların dönüşü sadece bizedir. Sonra onların sorguya çekilmesi de sadece bize âittir.

KELİMELERİN İZAHI

الغاشية: Ğâşiye, dehşet verici halleri ile insanları bürüyen kıyamet demektir.

خاشعة : Hâşia; boyun eğen, zelil manasınadır.

ناصبة : Nâsıbe, yorgun demektir. Yorulmak manasına gelen "nasab" kelimesinden türetilmiştir.

ضريع : Darî', Cehennemde bulunan ve dikene benzeyen acı ve pis kokulu bır yiyecektir.

ناعمة : Nâime, güzel ve parlak demektir.

نمارق : Nemârik, نمرقة kelimesinin çoğulu olup kendilerine yaslanılan yastıklar manasınadır. Züheyr şöyle der:

كهولا وشبانا حسانا وجوههم على سرر مصفوفة و نمارق

Güzel yüzlü olgun ve genç insanlar olarak, sıra sıra dizilmiş divanlar üzerindedirler ve yastıklara yaslanmışlardır.[1]

زرابي : Zerâbî, kıymetli halı manasına gelen زربية kelimesinin çoğuludur. Ferrâ şöyle der: Zerâbî ince kadife püsküllleri olan halılar demektir.

مبثوثة : Mebsûse, oturacak yerlere yayılmış demektir.

إيابهم : İyâbehum, "dönüşleri" manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ Bu soru, haberi dinlemeye teşvik ederek kıyamete ve onun büyük bir olay olduğuna dikkat çeker. Yani, Ey Peygamber! Şiddetli ve sıkıntı veren, dehşetli halleriyle insanlan saran ve hepsini kapsayan o büyük musibetin yani kıyametin haberi sana geldi mi? Tefsirciler şöyle der: Kıyamet sıkıntılı ve dehşetli halleri ile mahlukatı saracağı ve içindeki büyük musibet ve sıkıntılarla bütün insanları kapsayacağı için ona "Ğâşiye" denildi.

2. وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ O gün birtakım yüzler zelil, hor ve boyun eğmiş bir durumdadır.

3. عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ Cehennemde devamlı olarak, kendilerini yoracak ve bedbaht edecek işleri yaparlar. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, kâfirler hakkındadır. Zincirleri ve bukağıları çektikleri, develerin çamura daldığı gibi ateşe daldıkları ve Cehennemin

1 Rûhu'l-meânî, 30/115.

yüksek ve alçak yerlerine çıkıp indikleri için yorulur ve bedbaht olurlar. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Boyunlarında demir bukağılar ve zincirler olduğu halde sıcak suya sürüklenecek, sonra da ateşte yakılacaklardır"[2] buyurmuştur. Bu, onların dünyada kibirlenip Allah'a ibadet etmemelerinin, zevklerine ve şehevî arzularına dalmalarının cezasıdır.

4. تَصْلَى نَارًا حَامِيَةً Sıcağı şiddetli alevli ateşe girerler. İbn Abbas şöyle der: Onun ateşi şiddetlenmiş olup Allah düşmanlarına karşı alev saçmaktadır.[3]

5. تُسْقَى مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ Onlara son derece kaynar ve fokurdayan bir çeşmeden içirilir.

6. لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلاَّ مِنْ ضَرِيعٍ Cehennem ehlinin "Darî"den başka yiyeceği yoktur. Darî' Kureyşliler'in "Şıbrık" dedikleri dikenli bir bitkidir. Bu, en kötü ve âdî yiyecektir. öldürücü bir zehirdir. Katâde der ki: Darî' en kötü ve en pis yiyecektir.[4] Yüce Allah burada, bu âyetle onların Darî'den başka yiyeceği olmadığını bildirdi. Bir başka âyette ise, "Kanlı irinden başka bir yiyecek yoktur"[5] buyurdu. Bu iki âyet arasında bir zıtlık yoktur. Çünkü ceza çeşitlidir. Ceza verilenler de sınıf sınıftır. Bir kısmının yiyeceği zakkum, bazılarının Darî` bazılarının yiyeceği de gıslîn yani kanlı irin olur. İşte bu şekilde, türlü türlü azap olur.

7. لا يُسْمِنُ وَلا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ Darî', vücuda ne kuvvet verir, ne de onu besler. Yiyenin açlığını da gidermez. Ebussuûd şöyle der: Darî'nin, dünyadaki yemekler gibi besleyici ve doyurucu özelliği yoktur. Rivayet edildiğine göre, onları Darî' yemeğe zorlayacak şekilde onlara açlık verilir. Onu yiyince de susuzluk başlarına belâ olur. Bu da onları kaynar suyu içmeye mecbur eder. Bu su onların yüzlerini yakıp kızarttır ve bağırsaklarını parçalar.[6] "Onlara bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilir"[7]

Yüce Allah, Cehennem ehli bedbahtların durumlarını anlattıktan sonra ardından Cennet ehli bahtiyarların durumunu anlattı:

8. وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ Kıyamet günü mü'minlerin yüzleri parlak güzel ve aydınlıktır. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Onların yüzünde mutluluk parlaklığı görürsün"[8] buyurmuştur.

9. لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ Bu yüzler, dünyada işledikleri amel ve Allah'a itaatlarından dolayı razı ve huzur içindedirler. Çünkü bu amel onları, müttakîler yurdu Firdevs Cennetine mirasçı kılmıştır.

10. فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ Onlar, yeri ve değeri yüksek bağ ve bahçelerdedirler. "Onlar Cennet odalarında güven içindedirler."[9]

---

2 Mü'min sûresi, 40/71,72.
3 Hâzin, 4/237.
4 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/632.
5 Hâkka sûresi, 69/36.
6 Ebussuûd, 5/259.
7 Muhammed sûresi, 47/15.
8 Mutaffifîn sûresi, 83/24.
9 Sebe sûresi, 34/37.

11. لا تَسْمَعُ فِيهَا لاغِيَةً Onlar Cennette sövme, küfür veya çirkin herhangi bir söz işitmezler. İbn Abbas şöyle der: Orada herhangi bir eziyet verici ve boş söz işitmezler.[10]

12. فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ Orada hiçbir zaman kesilmeyen, selsebîl suyu akıtan pınarlar vardır. Zemahşerî şöyle der: عين Kelimesinin tenvîni çokluk ifade eder. Yani orada, suları akan birçok pınar vardır.[11]

13. فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ Orada yüksek kanepeler vardır. O kanepeler zümrüt ve yakutla süslenmiştir. Üzerlerinde iri gözlü hûrîler vardır. Allah'ın dostu o yüksek kanepelere oturmak istediğinde, kanepeler onun için alçalır.[12]

14. وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ Pınarların kenarlarına konulmuş kadehler vardır: Bunlar, içmeleri için hazırlanmış olup onları dolduracak kimseye ihtiyaç duyulmaz:

15. وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ Yaslanmaları için yanyana dizilmiş yastıklar vardır.

16. وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ Orada kadife püskülü olan değerli halılar vardır. Bunlar Cennetin her tarafına serilmiştir.

Bundan sonra Yüce Allah birlik ve kudretini gösteren delilleri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

17. أَفَلا يَنْظُرُونَ إِلَى الإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ O insanlar, ibret ve tefekkür gözüyle develere bakmıyorlar mı? Allah o develeri, eşsiz, güzel ve hayret verici bir şekilde nasıl yarattı? Bu yaratılışı, onları yaratanın gücünü gösterir. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyette, develerin yaratılışına bakmaya teşvik vardır. Çünkü develerin kuvvetli oluşunda, bununla birlikte her zayıf insana boyun eğmelerinde, susuzluğa sabretmelerinde ve bunlarda bulunan binme, üzerlerine yük vurma, etlerini yeme, sütlerini içme ve daha başka bir çok faydaları bulunmasında hayret verici şeyler vardır.[13]

18. وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ Eşsiz ve sağlam yaratılan göğe bakmıyorlar mı? Allah onu nasıl yüksek bir şekilde bina etti? Direksiz ve sütunsuz onun tavanını nasıl yükseltti?

19. وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ Yüksek dağlara bakmıyorlar mı? Yeryüzünde sarsılmayacak bir şekilde sağlam ve sabit olarak nasıl dikilmişler?

20. وَإِلَى الأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ Üzerinde yaşadıkları yeryüzüne bakmıyorlar mı? Nasıl

10 Taberî, 30/104.

11 Rûhu'l-meânî, 30/115.

12 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/633.

13 et-Teshîl, 4/196. Develer Arap hayvanlarının en iyisi ve en faydalısı olduğu için Yüce Allah özellikle onları zikretti. Bu özelliklerinden dolayı deveye "çöl gemisi" denir. Onun hayret verici yaratılışına bir bak. O son derece kuvvetli ve dayanıklıdır. Bununla beraber deve, zayıf bir çocuk tarafından sevk ve idare edilir. Yakından yüklemen için çöker sonra güçlü kuvvetli bir topluluğun kaldıramıyacağı kadar yükleyeceğin bir yükü kaldırır. Sonra onların açlık ve susuzluğa günlerce sabretmeleri, uzun mesafeleri katetmeleri, yeryüzünde bulunan bütün bitkileri yemeleri ve bunun dışında yaratılışlarında bulunan diğer enteresan şeylere bir bak. Bilgi ve hikmet sahibi olan Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.

yayılıp döşenmiş ve neticede üzerinde karar kılacakları ve çeşitli ekinler ekebilecekleri şekilde geniş bir hale gelmiştir. Âlûsî şöyle der: Bu, yeryüzünün küre veya kürevî yani elips şeklinde olduğu görüşüne zıt değildir. Zira yeryüzü çok büyüktür. [14]Bu varlıkların özellikle zikredilmesindeki hikmet şudur: Kur'ân Araplara inmiştir. Araplar vadi ve çöllerde tek başlarına çok yolculuk yaparlardı. İnsan şehirden uzak düşünce, düşünme fırsatı bulur. Gözü ilk defa bindiği deveye takılır. Hayret verici bir manzara görür. Yukarıya baktığında gökten başka bir şey göremez. Sağa ve sola baktığı takdirde de, dağlardan başka bir şey göremez. Aşağı bakarsa, sadece yeryüzünü görür. İşte bunun içindir ki Yüce Allah bu varlıkları zikretmiştir. İbn Kesîr der ki: Yüce Allah, bedevînin gördüğü şeylerle Allah'ın kudretine delil getirmesi için dikkatini çekti. Bunlar bindiği devesi, başının üstünde bulunan gök, karşısındaki dağ ve altındaki yeryüzüdür. İşte bütün bunlar, yaratıcılarının gücüne ve O'nunYüce Rab olduğuna; Yaratıcı, Tasarruf edici ve Mâlik olduğuna, O'ndan başka hiçbir şeyin ibadete layık olmadığına delildir.[15] Yüce Allah birliğinin delillerini anlattığı halde kâfirler bundan ibret almayınca, Peygamberi'ne (s.a.v.), onlara öğüt ve nasihatta bulunmasını emretti.

21. فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ Ey Peygamber! Onlara öğüt ver ve korkut. Onların bakıp düşünmemeleri seni üzmesin. Sen ancak öğüt veren ve yol gösterensin.

22. لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ Sen onlara hakim ve onlara egemen birisi değilsin ki onları imana zorlayasın.

23. إِلاَّ مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ Fakat kim öğüt ve uyarıya kulak asmaz ve kudret sahibi Yüce Allah'ı inkâr ederse,

24. فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الأَكْبَرَ Allah onu en büyük azapla, yani azabı ebedî olan Cehennem ateşiyle cezalandırır. Kurtubî şöyle der: Kâfirler dünyada açlık, kıtlık, öldürülme ve esir edilmekle cezalandırıldıkları için Yüce Allah "العذاب الأكبر En büyük azap" buyurdu.[16]

25. إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ Öldükten sonra onların dönüşü sadece bize olacaktır.

26. ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ Sonra onları hesaba çekip cezalandırma işi de sadece bize aittir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "هل أتاك حديث الغاشية O büyük felaketin haberi sana geldi mi?" âyetinde teşvik üslubu vardır.

14 Fahreddin Râzî, Ebussuûd ve Âlûsî gibi ilim adamlarımız yeryüzünün yuvarlak olduğunu isbat etmişlerdir. Nitekim biz bunların ifadelerinden bir kısmını Lukmân sûresi'nde nakletmiştik. Yeryüzünün düz ve yayılmış olmasına gelince, bu sadece onun büyüklüğüne ve genişliğine göre, veya bakanlara göre böyledir. Kur'ân'da ilmî gerçeklere aykırı bir şey yoktur.

15 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/634.

16 Kurtubî, 19/37.

2. "وجوه يومئذ خاشعة O gün birtakım yüzler zelildir" âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Bu, zikr-i kül irade-i cüz kabîlindendir. Maksat, yüzlerin sahipleridir.

3. "إلينا إيابهم Dönüşleri sadece bizedir" ile "وعلينا حسابهم Hesapları sadece bize aittir" cümlelerinde, إلينا ve علينا harfleri arasında tıbâk vardır.

4. ذكر Hatırlat ile مذكر hatırlatıcı ve يعذبه ona azap eder ile العذاب azap arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

5. İtaatkârların yüzleri ile günahkârların yüzleri arasında mukâbele vardır. Yüce Allah "وجوه يومئذ خاشعة عاملة ناصبة O gün birtakım yüzler zelildir, durmadan çalışırlar ve yorgundurlar" âyetinden sonra, ووجوه يومئذ ناعمة لسعيها راضية O gün bir takım yüzler mutludur, işlerinden hoşnut olmuşlardır" âyetini getirerek ikisi arasında mukâbele yapmıştır.

6. لاغية، عالية، راضية gibi âyet sonlarında, sağlam ve akıcı bir secî vardır.

BİR UYARI

Rivayete göre Hz. Ömer (r.a.) Suriye'ye geldiğinde, ona üzerinde siyahlık olan yaşlı bir rahip geldi. Hz. Ömer (r.a.) onu görünce ağladı. Dediler ki: "Ey mü'minlerin emiri! Niçin ağlıyorsun? O bir Hıristiyandır." Bunun üzerine Ömer (r.a.) "Yüce Allah'ın, عاملة ناصبة تصلى نارا حامية Durmadan çalışır ve yorulur, kızgın ateşe girer" âyetini hatırladım ve ona acıdığım için ağladım" dedi.[17]

Yüce Allah'ın yardımıyle "Ğâşiye sûresi"nin tefsiri bitti.

17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/632.

FECR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 30 âyettir.

Takdim

Fecr sûresi Mekke'de inmiştir. Şu üç ana konudan bahseder.

1. Âd, Semûd ve Firavun kavimleri gibi, peygamberleri yalanlayan bazı milletlerin kıssalarının anlatılması ve taşkınlıkları sebebiyle bunların başına gelen azap ve helâkin açıklanması: "Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine...?"

2. Yüce Allah'ın, şu dünya hayatında kulları hayır, şer, zenginlik ve fakirlik ile imtihan etmesi hususundaki ilahî kanununun ve malı aşırı derecede sevmesi hususundaki insan tabiatının açıklanması: "İnsana gelince, Rabbi onu imtihan edip de ikramda bulunur ve bol nimet verirse..."

3. Ahiret, ahiretin sıkıntılı ve korkunç halleri, kıyamet günü insanların mutlular ve mutsuzlar olarak ikiye ayrılması, kötü ve iyi nefislerin âkıbetlerinin açıklanması: "Hayır! Yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbinin emri geldiği ve melekler saf saf olduğu zaman (her şey ortaya çıkacak). O gün Cehennem getirilir, insan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var...!"

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝٢ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝٣ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝٤ هَلْ
فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ۝٥ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦
إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝٨ وَثَمُودَ
الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝٩ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝١٠ الَّذِينَ
طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝١١ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ
عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝١٣ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ۝١٤
فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي
أَكْرَمَنِ ۝١٥ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ
۝١٦ كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ۝١٧ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ
۝١٨ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ۝١٩ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ۝٢٠
كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ۝٢١ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا
۝٢٢ وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ
وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ۝٢٣ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ۝٢٤ فَيَوْمَئِذٍ
لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ۝٢٥ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ۝٢٦ يَا أَيَّتُهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝٢٧ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً
۝٢٨ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝٢٩ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۝٣٠

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5. Fecre, on geceye (Haccın on gecesine,) çifte ve teke, her şeyi karanlığı ile örttüğü an geceye yemin ederim ki, bunlarda akıl sâhibi için elbette birer yemin vardır.

6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14. Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine; ülkelerde benzeri yaratılmamış olan sütun sahibi İrem'e, o vadide kayaları yontan Semûd'a, kazıklar sâhibi

Firavun'a! Bunların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler. Oralarda kötülüğü çoğalttılar. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı. Kuşkusuz Rabbin her an gözetlemededir.

15. İnsana gelince, Rabbi kendisini imtihan edip de ikramda bulunur ve bol nimet verirse, "Rabbim bana ikram etti" der.

16. Ama onu imtihan edip rızkını daraltırsa, "Rabbim beni zillete düşürdü" der.

17, 18, 19, 20. Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası yiyorsunuz. Malı aşırı seviyorsunuz.

21, 22. Hayır! Dünya parça parça döküldüğü, Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacak).

23. O gün Cehennem getirilir, insan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var!

24. "Keşke hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim!" der.

25. Artık o gün, Allah'ın edeceği azabı kimse edemez.

26. O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.

27, 28, 29, 30. Ey huzura kavuşmuş nefs! Hoşnut olmuş ve hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön. Kullarım arasına karış ve Cennetime gir!

KELİMELERİN İZAHI

حجر : Hicr, akıl demektir. Ferrâ şöyle der: Bir kimse nefsine hakim ve egemen olduğunda إنه لذو حجر şüphesiz o akıllıdır" derler. **حجر** Aslında, engel olmak manasınadır. Akıl kişiyi kötü davranışlardan engellediği için akla "hıcr" denilmiştir. Şair şöyle der:

وكـــيف يرجى أن تتـــوب وإنما يرجى من الفتـيـان من كـان ذا حـجـر

Onun tevbe etmesi nasıl umulur? Tevbe ancak, yiğit kişilerden yani akıl sahibi kişilerden beklenir.[1]

جابوا : Kestiler. "Filan kimse ülkeleri katediyor" manasına gelen, فـلان يجـوب البـلاد sözü de bundan alınmıştır.

التراث: Türâs, mirâs demektir,

1 Kurtubî, 19/43.

لا : Lemm, şiddetli manasınadır. Aslında bu kelime toplamak manasına gelir. "Allah onun dağınık işini topladı" manasına gelen لم الله شعثه sözü bu kelimeden alınmıştır.

جما : Cemm, "pek çok" demektir. Şâir şöyle der:

إن تغفر اللهم تغفر جما وأي عبد لك ما ألما

Allahım! Sen bağışlarsan çok bağışlarsın. Hangi kulun var ki günah işlemesin.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. وَالْفَجْرِ ■ وَلَيَالٍ عَشْرٍ Bu bir yemindir. Yani gecenin karanlığını kovduğu zaman sabah aydınlığına ve Zilhicce ayının mübarek ilk on gecesine yemin ederim. Bu günler, hac işleri ile meşgul olma günleri olduğu için, Yüce Allah bunlara yemin etti.[2] Tefsirciler şöyle der: Sabah vaktinde

Yüce Allah'ın, huzurunda kalp huşû içinde olduğu için Yüce Allah, sabaha; Zilhiccenin ilk on günü, yılın en faziletli günleri olduğu için de bu faziletli mübarek gecelere yemin etti. Nitekim Sahîh-i Buhârî'de şöyle bir hadis vardır: "Hiçbir gün yoktur ki, o günlerde yapılan sâlih amel, Allah katında, bugünlerden (yani Zilhiccenin ilk on gününde yapılan amelden) daha kıymetli olsun." Dediler ki: "Allah yolunda cihâd da mı değil?" Rasulullah (s.a.v.): "Allah yolunda cihâd etmek de bundan daha kıymetli değildir. Ancak bir kişi canı ve malıyla cihâda çıkar da bunlardan hiçbiriyle dönmezse, o hariç" buyurdu.[3]

3. وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ Her şeyin çiftine ve tekine yemin ederim. Bununla Yüce Allah sanki her şeye yemin etmiştir. Çünkü eşya ya çifttir, ya tektir. Ya da bu, yaratana ve yaratılmış olanlara yemindir. Çünkü Yüce Allah tektir, yaratılmışlar ise, erkek ve dişi olarak çifttir.[4]

4. وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ Kâinatın hayret verici hareketi ile devam eden geceye yemin ederim. Gecenin gitmesinde, Yüce Allah'ın kudretinin mükemmelliğine ve nimetin bolluğuna açık bir delâlet olduğu için gece, "gitme" fiiliyle kayıtlanmıştır..

5. هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ Bu zikredilen şeylerde, akıl sahibi bir kişi için, ikna edici bir yemin vardır, değil mi? Bu soru, istifhâm-ı takrîrî olup, kendisiyle yemin edilen varlıkların şanının yüceliğini ikrar ettirmek için sorulmuştur. Sanki Yüce Allah şöyle diyor: Şüphesiz bu, akıl sahipleri katında büyük bir yemindir. Akıl ve idrak sahibi olan anlar ki, Yüce Allah'ın kendileriyle yemin ettiği bu şeyler de

---

2 Bu Cumhurun görüşü olup İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. Bir görüşe göre, "on gece"den maksat, Ramazan'ın son on gecesidir. Zira bu gecelerin içinde "Kadir gecesi" vardır. Bu da aynı şekilde İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. Bu görüş daha çok tercih edilir.

3 Buhârî, İdeyn, II.

4 Bu görüş Mücâhid ve İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet de vardır. Çift'ten maksat, kurban kesme günüdür. Çünkü o, onuncu gündür. وتر (tek)'ten maksat ise Arefe günüdür. Çünkü o, dokuzuncu gündür. Bunun dışında daha bir çok rivayet zikredilmiştir.

hayret verici özellikler ve Yüce Allah'ın ilahlık ve birliğini gösteren deliller vardır. Dolayısıyle bu şeyler, yaratıcı büyük ilahın varlığını gösterdikleri için, kendileriyle yemin edilmeye değer şeylerdir. Kurtubî şöyle der: Bazan Yüce Allah, ilmini göstermek için isim ve sıfatlarıyle; bazan da gücünü göstermek için fiilleriyle yemin eder. Nitekim meâlen şöyle buyurmuştur: "Erkeği ve dişiyi yaratana yemin ederim.[5] Bazan da sanatının harikalarını göstermek için yarattıklarına yemin eder. Nitekim meâlen "Güneşe ve onun kuşluk vaktindeki aydınlığına yemin ederim"[6] "Gök yüzüne ve sabah yıldızına yemin ederim"[7] "Fecre ve on geceye yemin ederim"[8] buyurmuştur.[9] Bu yeminin cevabı zikredilmemiştir. Takdiri şöyledir: Bu şeylerin Rabbine yemin olsun ki, kâfirler mutlaka cezalandırılacaktır.[10]

Yüce Allah'ın şu sözü bunu göstermektedir:

6. أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ Ey Peygamber! Allah'ın, Hud kavmi Ad'a ne yaptığı haberi sana ulaşmadı mı?

7. إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ İlk Âd kavmi, yani yüksek binaları olan İrem halkının haberi sana gelmedi mi? Bunlar, Umman ile Hadramut arasındaki Ahkâf (kumluk yöre) ta yaşıyorlardı.

8. الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ Bu öyle bir kabiledir ki, Allah, güç, kuvvet ve iri bedenli olmakta onlar gibisini yaratmamıştır. Bundan maksat, Yüce Allah'ın Âd kavmine yaptığı şeyleri anlatarak Mekkelileri korkutmak, Mekkeli kâfirlerden daha güçlü ve uzun ömürlü oldukları halde onları nasıl yok ettiğini bildirmektir. İbn Kesîr şöyle der: Bunlar ilk Âd kavmidir. Allah bunlara peygamberi Hud (a.s.)'u göndermiş, onlar ise Hud (a.s)'u yalanlamış ve ona karşı çıkmışlardı. Azgın, kibirli, zorba idiler. Allah'a itaat etmiyor, peygamberlerini yalanlıyorlardı. Yüce Allah onları nasıl yok ettiğini ve ibret alınacak kıssalar haline getirdiğini anlattı.[11]

9. وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ Aynı şekilde, dağlardaki kayaları kesen, Vadi'l-Kurâ da kayaları oyarak ev yapan Semûd kavmine yapılanlarla ilgili haber de sana gelmedi mi? "Onlar, emniyet içerisinde, dağlardan evler yontuyorlardı".[12] Bunların meskenleri Hicaz ile Tebük arasındaki Hıcr'de bulunuyordu. Tefsirciler şöyle der: Dağları, kayaları ve mermerleri ilk defa Semûd kabilesi yontmuştur. Bunlar kuvvetli oldukları için kayaları çıkarıyor, dağları oyarak kendilerine evler yapıyorlardı. Bunlar Vadi'l-Kurâ'da hepsi de taştan olmak üzere 1700 yerleşim merkezi kurmuşlardı.[13]

10. وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ Aynı şekilde azgın ve zorba Firavun'un haberi sana gelmedi mi? Onun, saltanatını destekleyen orduları ve kalabalık taraftarları vardır. Ebussuûd

5 Leyl sûresi, 92/3.
6 Şems sûresi, 91/1.
7 Târık sûresi, 86/1.
8 Fecr sûresi, 89/1,2.
9 Kurtubî, 19/41.
10 Rûhu'l-meânî, 30/122.
11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/636.
12 Hicr sûresi, 15/82.
13 Bkz. Kurtubî, 19/48; el-Bahr, 8/470.

şöyle der: Ordularının ve konaklayacakları yerlerde kuracakları çadırlarının çokluğundan dolayı Yüce Allah Firavun'u "kazıklar sahibi" diye niteledi. Ya da, Firavun insanlara kazıklarla işkence ettiği için Yüce Allah onu böyle niteledi.[14]

11. الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ O Âd, Firavun ve Semûd zorbaları, inat eden, Allah'ın emrini tanımayan, zulüm ve taşkınlık yaparak haddi aşan kavimlerdir.

12. فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ Ülkelerde zulüm, taşkınlık, öldürme ve diğer suçları çokça işlediler.

13. فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ Günah işlemeleri ve taşkınlık yapmaları sebebiyle, Rabbin onların başına birçok azap indirdi. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah burada "yukardan aşağı dökmek" manasına gelen صب kelimesini kullanmıştır. Zira bu, kamçının dövülen şahıs üzerine hızla inmesini gerektirir. Nitekim kişi şöyle der: صببنا عليهم ظالمين سياطنا" Zalimler oldukları için onların üzerine kamçılarımızı yağdırdık". Bu âyetten maksat şudur: Yüce Allah, her kabileye bir tür azap indirmiştir. Âd kavmi rüzgâr ile, Semûd kavmi şiddetli gürültü ile, Firavun ve ordusu ise denizde boğulmak suretiyle helak edilmiştir. Nitekim Yüce Allah, meâlen şöyle buyurur: "Herbirini günahları sebebiyle yakaladık. Kiminin üzerine, taş savuran rüzgarlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk".[15]

14. إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ Ey Peygamber! Kuşkusuz Rabbin insanların yaptıklarını gözetmekte, aleyhlerine kayda geçirmektedir. Yaptıklarının karşılığını onlara verecektir. İbn Cüzeyy şöyle der: مرصاد Gözetleyen kimsenin, gözetleme yaptığı yer demektir. Maksat şudur: Yüce Allah, her insanı gözetleyicidir. Hiçbir zorba ve kâfir, O'nun gözetiminden kurtulamaz. Bunda, Kureyş kâfirleri için bir tehdit vardır.[16]

Yüce Allah, azgın zorbaların başına gelen belaları anlattıktan sonra burada, bolluk anında şımaran ve sıkıntı anında ümitsizliğe düşen nankör insanın tabiatını anlattı:

15. فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ Rabbi insana nimet vererek onu imtihan ettiğinde ve فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ ona zenginlik ve servet verip dünyada çoluk-çocuk, makam ve güç vererek nimetlendirdiğinde, فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِي "Rabbim bana hak ettiğim bu nimetleri vermekle lütufta bulunmuştur" der. Bilmez ki bu, "Şükür mü edecek, yoksa nankörlük mü?" diye onun için bir sınamadır.

16. وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ Ama Rabbi onu fakir düşürmek ve rızkını daraltmak suretiyle imtihan edip denediğinde, فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ bunun hikmetinden gafil olarak,

14 Ebussuûd, 5/262.
15 Ankebût sûresi, 29/40. Bkz, Sâvî Hâşiyesi, 4/317.
16 et-Teshîl, 4/197.

"Rızkımı daraltmak suretiyle Rabbim beni hor düşürdü" der. Kurtubî der ki: Bu, öldükten sonra dirileceğine inanmayan kâfirin özelliğidir. Ona göre değerlilik ve değersizlik, dünyada malın çokluğu ve azlığına göredir. Mü'mine gelince, ona göre değerli olmak Allah'ın ona, kendisine itaat nasip etmesi ve ahiretteki nasibine sebep olan muvaffakiyet vermesidir. Dünyada rızkını genişletse Allah'a hamd ve şükür eder.[17] Yüce Allah insanın, "Rabbim bana değer verdi", "Rabbim bana değer vermedi" ifadelerini hoş görmedi. Çünkü o, bu sözlerden ilkini şükür şeklinde değil, kibirlenme ve övünme şeklinde söyledi. Diğerini ise, Allah'tan şikayet ve sabırsızlık şeklinde söyledi. Onun yapması gereken, iyiliğe şükretmek, kötülüğe sabretmek idi. Bunun içindir ki Yüce Allah, şöyle buyurarak onu sakındırdı:

17. كَلاَّ بَل لا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ Hayır! Sandığınız gibi değer vermek zenginlikle, değer vermeme de fakirlikle olmaz. Bilakis değer verme ve vermeme, Allah'a itaat ve isyan sebebiyledir. Fakat siz bunu bilmiyorsunuz. Bilakis siz, bundan daha kötüsünü yapıyorsunuz. O da şudur: Allah size birçok mal ikram ederek değer verdiği halde, siz yetime değer vermiyorsunuz.

18. وَلا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ Birbirinizi muhtaca yemek vermeye, düşküne yardım etmeye teşvik etmiyorsunuz.

19. وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلا لَّمًّا Mirası aşırı şekilde yiyorsunuz. Helaldan mıdır, yoksa haramdan mıdır, sormuyorsunuz. İbn Cüzeyy şöyle der: Bundan maksat şudur: Mirasta, kişinin hem kendi payını, hem de başkasının payını almasıdır. Çünkü Araplar, kızlara ve küçüklere mirastan bir şey vermiyor, onu sadece erkekler alıyordu.[18]

20. وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا Malı büyük bir hırs ve aç gözlülükle birlikte çok seviyorsunuz. Bu, mala düşkünlükleri ve onu harcamada gösterdikleri cimrilik sebebiyle onlar hakkında bir yermedir.

21. كَلاَّ إِذَا دُكَّتْ الأَرْضُ دَكًّا دَكًّا Buradaki كلا edatı, red ve sakındırma içindir. Yani, Ey gafiller! Bundan sakınıp çekinin. Önünüzde o zor günde, sizi bekleyen korkunç olaylar vardır. Bunlar yeryüzü peşpeşe sallandığı ve sarsıldığı zaman olacaktır. Celâleyn yazarı şöyle der: "O gün yeryüzü sarsılıp üzerindeki bütün yapılar yıkılıp yok olur."[19]

22. وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا Ey Peygamber! Kullar arasında hüküm vermek için Rabbin gelir. Melekler de arka arkaya saf saf olur. İbn Cüzeyy şöyle der: Münzir b. Saîd demiştir ki: Bundan maksat, Allah'ın orada mahlukata görünmesidir. Bu ve benzeri âyetler, nâzil olduğunu düşünmeden ve bir benzetme yapmadan inanılması gereken konulardandır.[20] İbn Kesîr de şöyle der: Bütün yaratıklar, Rablerinin huzuruna gitmek için kabirlerinden kalkar. Rabbin de onlar arasında hükmünü

17 Kurtubî, 19/51.
18 et-Teshîl, 4/198.
19 Sâvî Hâşiyesi, 4/318.
20 et-Teshîl, 4/198.

vermek için gelir. Bu, mahlukatın, Adem (a.s.)'in neslinin efendisi olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'den Allah'a karşı şefaat dilemelerinden sonra olur. Yüce Allah hükmünü vermek için gelir. Melekler de onun önünde saf saf olurlar.[21]

23. وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Suçlular görsün diye Cehennem getirilir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Gören herkese Cehennem açık bir şekilde gösterildiği zaman"[22] buyurmuştur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "O gün Cehennem getirilir. Onun yetmişbin dizgini vardır. Her dizginde de onu çeken yetmişbin melek vardır."[23] يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ O korkunç günde ve o zor durumda insan yaptıklarını hatırlar. Yaptığı kusur ve isyandan dolayı pişman olur da tevbe edip vazgeçmek ister. وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى Fakat hatırlamanın ona ne faydası olur ki? Vakit geçmiştir artık.

24. يَقُولُ يَالَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي Hasret ve pişmanlıkla şöyle der: Keşke, ebedî hayatım için ahiretimde bana faydası olacak iyi amelleri işleyip buraya göndermiş olsaydım.

Yüce Allah şöyle buyurdu:

25. فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ O gün, Allah'ın kendisine âsî olana yaptığı azaptan daha çetin azap edici kimse yoktur.

26. وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ Hiç kimse, Allah'ın, kâfiri bağlaması gibi, zincir ve halkalarla bağlayamaz. Bu, suçlu mahluklara yapılacaktır.. Temiz ve huzura kavuşmuş nefse gelince, ona şöyle denilir:

27. يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ Ey, tertemiz ve bugün hiçbir korku ve kedere kapılmayan, Allah'ın vadiyle huzura kavuşmuş olan nefis!

28. ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Allah'ın sana verdiği nimetlerden razı olarak, önceden gönderdiğin iyi amel sebebiyle Allah katında kendisinden razı olunan biri olarak Rabbinin Cennetine ve rızasına dön. Tefsirciler şöyle der: Bu hitap ve sesleniş, ölüm anında olur. Mü'min ölmek üzere iken ona bu söz söylenir.

29. فَادْخُلِي فِي عِبَادِي Sâlih kullarımın zümresine katıl

30. وَادْخُلِي جَنَّتِي İtaatkâr ve sâlih kişilerin yurdu olan Cennetime gir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ Görmedin mi Rabbin Âd'a ne yaptı?" âyetinde istifhâm-ı takrîrî vardır.

2. الشَّفْعِ Çift ve الْوَتْرِ tek kelimeleri arasında tıbâk vardır.

21 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/638.
22 Nâziât sûresi, 78/36.
23 Müslim, Cennet, 29.

3. يعذب ile عذاب، يوثق ile وثاق ve يتذكر ile الذكرى kelimeleri arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "فاما الانسان إذا ما ابتلاه ربه فأكرمه İnsana gelince, Rabbi kendisini imtihan edip de ikramda bulunur ve bol nimet verirse..." âyeti ile واما إذا ما ابتلاه فقدر عليه رزقه Ama onu imtihan edip rızkını daraltırsa" âyetleri arasında mukâbele vardır. Yüce Allah "bana ikram etti" ile "beni hor düşürdü" ve "ona bol rızık verdi" ile "rızkını daralttı" lafızları arasında mukâbele yapmıştır.

5. "فصب عليهم ربك سوط عذاب Rabbin, üzerlerine azap kamçısını yağdırdı" âyetinde parlak ve güzel bir istiâre vardır. Yüce Allah onlara inen şiddetli azabı, kendisine azap edilen kimsenin vücudunu dağlayacak yakıcı kamçılara benzetti. إنزال (İndirme) yerine صب (dökme) kelimesini kullandı.

6. "كلا بل لا تكرمون اليتيم Hayır, bilakis siz yetime ikram etmiyorsunuz" âyetinde iltifat sanatı vardır. Burada, daha fazla kınama ve azar için, üçüncü şahıs zamirinden ikinci şahıs zamirine dönülmüştür. Aslı, "بل لا يكرمون Hayır, bilakis ikram etmiyorlar" şeklindedir.

7. "فادخلي في عبادي Kullarımın arasına gir" cümlesindeki isim tamlaması, kulları şereflendirmek içindir.

8. يسر ، الوتر ، عشر gibi âyet sonları ile, الأوتاد، بالواد ve البلاد gibi âyet sonlarında, sağlam ve akıcı bir secî vardır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Fecr sûresi"nin tefsiri bitti.

BELED SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 20 âyettir.

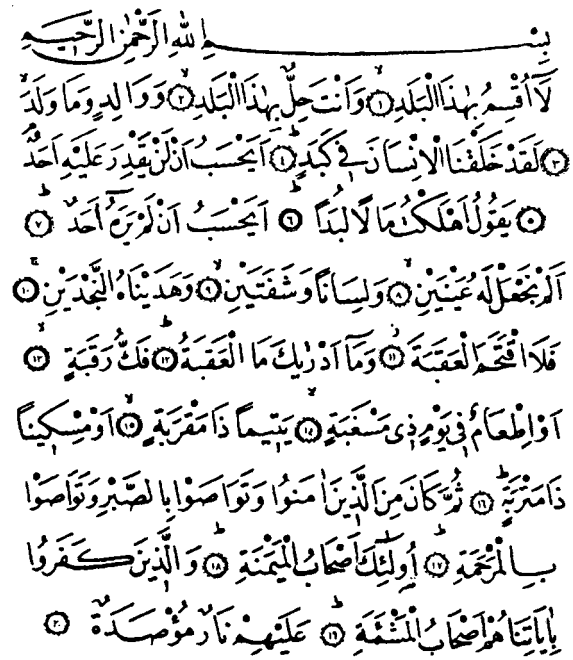
Takdim

Bu mübarek sûre Mekke'de inmiştir. Mekke'de inen sûrelerle aynı hedefleri taşır. Bu hedefler, iman ve inancı yerleştirmek, hesap ve ceza gününe inanmayı kuvvetlendirmek, itaatkârlarla isyankârları birbirinden ayırmaktır.

Bu mübarek sûre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaşadığı Haram Belde'ye yeminle başlar. Bu yemin, o beldenin şanının yüceliğini göstermek, Rabbinin katındaki yüce makamına değer vermek ve bu emin beldede Peygamber (s.a.v.)'e eziyet etmenin, Allah katında en büyük günahlardan olduğuna kâfirlerin dikkatini çekmek içindir. Daha sonra sûre, bazı Mekke kâfirlerinden bahseder. Bunlar kuvvetlerine aldanan, hakka karşı inat eden ve Allah'ın Rasulünü (s.a.v.) yalanlayan kimselerdir. Mallarını harcamanın, kendilerini Allah'ın azabından kurtaracağını sandıkları için, mallarını övünüp böbürlenerek harcıyorlardı. Âyet-i kerîmeler kesin ve açık delillerle onların bu zanlarını reddetmiştir.

Sonra sûre kıyametin korkunç ve dehşetli hallerinden söz eder. Ahirette insanın önüne çıkacak olan güçlük, zorluk ve engellerden bahseder. İnsan bu engelleri ancak iman ve sâlih amelle aşıp geçebilir.

Bu mübarek sûre, o zor günde, mü'minlerle kâfirlerin birbirinden ayrılacağını anlatarak ve amellerin karşılığını alma yurdunda mutlu ve mutsuz kişilerin âkıbetlerinin ne olacağını açıklayarak sona erer.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. Bu beldeye, ki sen bu beldede ikamet etmektesin, babaya ve ondan gelen çocuğa yemin ederim ki biz, insanı sıkıntılar içinde yarattık.

5. O hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

6. "Pek çok mal telef ettim" diyor.

7. Kimse kendisini görmedi mi sanıyor?

8, 9, 10. Biz ona iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi? Ona iki yolu göstermedik mi?

11, 12, 13, 14, 15, 16. Fakat o, sarp yokuşa vuramadı. O sarp yokuş nedir sana söylendi mi? Köle âzât etmek veya açlık duyulan bir günde yakınlığı olan bir yetimi, veya yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır.

17, 18. Sonra iman edenlerden olmak, birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve birbirlerine acımayı öğütleyenlerden olmaktır. İşte bunlar, defterlerini sağlarından alanlardır.

19, 20. Âyetlerimizi inkâr edenler ise işte onlar, defterlerini sol yanlarından alanlardır. (Onların cezası) üzerlerine kapatılmış bir ateştir.

KELİMELERİN İZAHI

كبد : Kebed, güçlük ve sıkıntı demektir. Bu kelime aslında, ciğer ağrısı çeken kimse için sözlenen كبد الرجل كبدا sözünden alınmıştır. Sonraları, her türlü meşakkat ve yorgunluğu ifade etmekte kullanılmıştır. "Sıkıntılara katlanmak" manasına gelen المكابدة de bu köktendir.

اقتحم : Hızla girdi demektir. İktihâm, hızlı ve sert bir şekilde girmek demektir. Bir kimse düşünmeden kendini bir şeyin içine attığında اقتحم الأمر veya kalenin içine attığında da اقتحم الحصن denir.

العقبة : Akabe, dağdaki sarp yol demektir.

فك : Fekk, bir şeyi başka bir şeyden kurtarmak manasınadır. "İpi çözdüm" manasına فككت الحبل "esiri esirlikten kurtardım" manasına da فككت الأسير denir.

مسغبة : Mesğabe, açlık demektir. Bir kimse acıktığında سغب الرجل denir. Rağıb, "Mesğabe, yorgunlukla birlikte açlık demektir." der.[1]

مترية : Metrebe, fakir düşmek demektir. Bir kimse fakir düşüp toprağa yapıştığında ترب الرجل denir. Zengin olup başkasına ihtiyaç hissetmediği zaman da أترب denir. أثرى Kelimesi de böyledir.[2]

مؤصدة : Mü'sade, kapatılmış demektir. Bir kimse kapıyı kapattığında söylenen أوصد الباب sözünden alınmıştır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. لَا أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ Bu bir yemindir. Yüce Allah, Haram Belde'ye yani Mekke'ye yemin etti. Allah burayı, doğuluların ve batılıların kıblesi olan Beyt-i Atik'le şereflendirmiş ve rahmetlerin indiği yer kılmıştır. Her şeyin meyveleri toplanıp oraya götürülür. Allah orayı haram ve emin kılmıştır. Yüce Allah, gökler ve yerler yaratıldığı andan itibaren orayı haram belde kılmıştır.[3] Bu meziyet ve faziletler Mekke'de toplandığı için, Yüce Allah oraya yemin etti. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah'ın, البلد kelimesi ile Mekke'yi kastettiği ittifakla kabul edilmiştir. Orayı şereflendirmek için onunla yemin etti.[4]

1 Rûhu'l-meânî, 30/138.
2 el-Bahr, 8/473.
3 Hadiste şöyle buyrulmuştur: Yüce Allah gökleri ve yeri yarattığı gün Mekke'yi haram kıldı. Kıyamet kopana kadar orası haramdır. Benden önce kimseye helal kılınmadı. Benden sonra da hiç kimseye helal kılınmayacak. Benim için de, sadece gündüzden bir saat kadar helal kılındı... Buhârî, Sayd,. 9.
4 et-Teshîl, 4/199.

2. وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَـٰذَا الْبَلَدِ Ey Peygamber! Sen, Allah'ın emin beldesi olan Mekke'de yaşıyor ve oturuyorsun. Beyzâvî şöyle der: Yüce Allah, Haram Belde ile yemin etti ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in orada ikamet ettiği kaydını koydu ki, oranın üstünlüğünün çokluğunu göstersin ve bir yerin şerefinin, orada oturanların şerefiyle orantılı olduğunu bildirsin.[5]

3. وَوَالِدٍ وَمَـا وَلَدَ Adem'e ve onun soyundan gelen sâlih kişilere yemin ederim. Mücâhid şöyle der: والد Adem (a.s.), وما ولد ise, onun soyundan gelen bütün insanlardır: İbn Kesîr de şöyle der: Mücâhid ve onunla beraber olanların görüşü güzel ve kuvvetlidir. Çünkü Yüce Allah yerleşme yerlerinin anası olan Mekke'ye yemin ettikten sonra, "yerleşen"e yemin etti ki, o da insanlığın babası olan Adem (a.s) ve onun soyudur.[6] Hâzin de şöyle der: Yüce Allah şeref ve hürmetinden dolayı Mekke'ye ve Adem (a.s.) ile onun soyundan gelen peygamberlere ve sâlih kişilere yemin etti. Çünkü, her ne kadar onun soyundan olsa da, kâfirin hürmeti yoktur ki ona yemin etsin.[7]

4. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ Bu, hakkında yemin edilen konudur. Yani, insanı gerçekten, yorgunluk ve meşakkat içinde olacak şekilde yarattık. Kuşkusuz insan, kendisine ruh üflendiği zamandan ölünceye kadar, sürekli olarak çeşitli sıkıntılara göğüs gerer. İbn Abbas şöyle der: في كبد den maksat, "İnsanı ana karnında taşınması, doğması, süt emmesi, sütten kesilmesi, geçimini temin etmesi, hayatı ve ölümü gibi birçok meşakkat ve sıkıntı içinde olacak şekilde yarattık" demektir.[8] Kebed, aslında, sıkıntı manasına gelir. Bazıları şöyle demiştir: Allah, Ademoğlu'nun çektiği sıkıntıyı çekebilecek hiçbir mahluk yaratmamıştır. Buna rağmen o, en zayıf mahluktur.[9] Ebussuûd şöyle der: Bu âyet, Mekke kâfirlerinden çektiği sıkıntıya karşılık Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmektedir.[10]

Bundan sonra Yüce Allah, gücünü inkâr eden, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri yalanlayan insanın tabiatını haber vermek üzere şöyle buyurdu:

5. أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ Gücüne aldanan o bedbaht inkârcı, güçlü ve kuvvetli olduğu için, Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor? Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Ebu'l-Esed b. Kelede hakkında inmiştir. O gücüyle gurura kapılan kuvvetli biriydi. Ayakları altına deri yayılıp konur, o ise şöyle derdi: "Bunu ayağımın altından çekene şu kadar mükâfat var". Deriyi on kişi çekmeye çalışır, deri parça parça olur, fakat ayakları yerinden oynamazdı. Âyetin manası şöyledir: Mü'minleri zayıf gören o azgın ve kuvvetli şahıs zannediyor mu ki hiç kimse kendisinden intikam alamıyacak?

---

5 Beyzâvî, 3/660.
6 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/640.
7 Hâzin, 4/248.
8 Hâzin, 4/248.
9 Aynı kaynak, gös.yer.
10 Ebussuûd, 5/265.

6. يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا O kâfir: "Muhammed'e düşmanlık uğrunda çok mal harcadım" diyor. Âlûsî şöyle der: Yani, Mü'minlere karşı böbürlenip öğünmek maksadıyle, "çok mal harcadım" der. Bununla, görsünler ve işitsinler diye harcadığı malı kasteder. "Harcama" yerine "yok etme" kelimesini kullandı ki, buna aldırış etmediğini ve bunu fayda beklemeden yaptığını göstersin. Sanki o, birçok malı zâyi saydı. Bazılarına göre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şiddetli düşmanlığını göstermek için böyle söyler.[11]

7. أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ O, harcama yaparken, Allah'ın, kendisini görmediğini mi sanıyor? Yaptıklarının, kulların Rabbine gizli kalacağını mı düşünüyor? İş, onun sandığı ve düşündüğü gibi değildir. Aksine Yüce Allah ondan haberdâr ve onu gözetlemektedir. Kıyamet gününde bunu ona soracak ve yaptıklarının cezasını verecektir.

Bundan sonra Yüce Allah, öğüt ve ibret alması için, verdiği nimetleri ona hatırlattı:

8. أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ Ona, göreceği iki göz vermedik mi?

9. وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ Ona konuşup içinden geçenleri anlatacağı bir dil ve ağzını kapatacağı, yeme, içme, üfleme ve diğer işleri yaparken faydalanacağı iki dudak vermedik mi? Hâzin şöyle der: Yüce Allah demek istiyor ki, Allah'ın nimetleri kulu üzerinde açıkça görülmektedir. Şükretsin diye bu nimetleri ona anlatıyor.[12]

10. وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ Ona hayır ve şerr, hidayet ve sapıklık yollarını açıkladık ki, mutluluğa götüren yola girsin, bedbahtlık yoluna girmekten sakınsın. İbn Mesud şöyle der: النجدين Hayır ve şerr demektir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Kuşkusuz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör"[13] buyurmuştur.[14]

11. فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ Malını Muhammed'e düşmanlık uğrunda harcayacağına, sarp yokuşu aşma uğrunda harcasaydı ya! Ebû Hayyân şöyle der: Akabe, içinde mal harcama bulunduğu için, nefse zor gelen iş yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. Nefse zor gelen işi, dağdaki sarp yola, yani yukarı çıkarken zorlanılan yola benzetmek için böyle söylenilmiştir. Çünkü kişi, bu yola girince güçlükle karşılaşır. "اقتحمها ona hızlı ve sert bir şekilde girdi" demektir.[15] Bu, Yüce Allah'ın nefse, arzulara ve şeytana karşı cihat edip onun rızasını kazanma hususunda getirmiş olduğu bir meseldir.

12, 13. وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ■ فَكُّ رَقَبَةٍ Sen bilir misin? O sarp yokuşu aşmak nedir? Bu soru, sarp yokuşun şanının yüceliğini ve korkutucu olduğunu ifade eder. Yüce Allah bunu şöyle açıkladı: O, Allah yolunda köle azat etmek ve onu esirlik ve kölelikten kurtarmaktır. Kim bir köle azat ederse, bu onun için ateşe karşı bir fidye olur.

---

11 Âlûsî, 30/136.
12 Hâzin, 4/249.
13 İnsan sûresi, 76/3.
14 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/641.
15 el-Bahr, 8/476.

14. أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ Veya o, çetin açlık gününde fakire yemek vermektir. Sâvî şöyle der: Açlık salgını olan günde malı harcamak nefse daha zor geldiği için Yüce Allah "yemek verme"yi, "açlık günü" ile kayıtladı.[16]

15. يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ Aralarında akrabalık bulunan yetime yemek vermek,

16. أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ Veya fakirlik ve yoksulluktan dolayı yere serilmiş olan aşırı fakire yemek vermektir. Bu ifade, şiddetli fakirlik ve yoksulluktan kinayedir. İbn Abbas şöyle der: ذا متربة den maksat, yol üzerine atılmış ve kendisini topraktan koruyacak hiçbir şeyi olmayan kimsedir.

17. ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا Sonra bu şahıs bu işleri Allah rızası için yapacak, bununla birlikte samimiyetle iman eden bir mü'min olacaktır. Tefsirciler şöyle der: Bu âyette, yapılan amel ve ibadetlerin, ancak imanla birlikte yapıldığı takdirde fayda vereceğine işaret vardır. وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ O mü'minler birbirlerine, iman ve Allah'a itaat uğrunda sabrı, yoksul ve zayıf kimselere de şefkatli ve merhametli olmayı tavsiye ederler.

18. أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ Bu yüce sıfatları taşıyan o kimseler Cennetliklerdir. Bunlar amel defterlerini sağ taraflarından alırlar ve Naîm Cennetlerine girmek suretiyle mutlu olurlar.

19. وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ Âyetlerimizi inkâr edenler ise, işte onlar, amel defterleri sol taraflarından verilenlerdir. Yüce Allah Cennet ehli ile Cehennem ehli, bahtiyarlarla bedbahtlar arasındaki korkunç farkı açıklamak için, Kur'ân'ın teşvik ve korkutma hususundaki üslubu ile, itaatkârlar ile isyankârların durumunu birlikte açıkladı Yani, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini inkâr eden ve Kur'ân'ı yalanlayanlar var ya, işte onlar Cehennem ehlidir. Çünkü, amel defterlerini sol taraflarından alacaklardır. Yüce huzurundan ve O'na yakın olma şerefinden uzak olduklarına işaret etmek için, Yüce Allah, kâfirleri üçüncü şahıs zamiri ile ifade etti.

20. عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ Üzerlerine kapatılmış bir ateş vardır. Oraya ne rahatlık girer, ne de güzel rızık. Oradan ebediyyen çıkamazlar.[17]

Ey Allahım! Bizi gazabınla öldürme! Bizi azabınla yok etme! Bizi bunlardan koru, ey âlemlerin Rabbi!

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz;

1. "لا أقسم بهذا البلد Bu beldeye yemin ederim" âyetinde, manayı pekiştirmek için لا edatı fazladan gelmiştir. Bu, Arap dilinde çok kullanılır. Bunun faydası yemini

16 Sâvî Hâşiyesi, 4/322.

17 Bu açıklamayı Taberî, Kurtubî, el-Bahru'l-muhît, İbn Kesîr ve diğer büyük tefsirlerden aldık.

6. يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا O kâfir: "Muhammed'e düşmanlık uğrunda çok mal harcadım" diyor. Âlûsî şöyle der: Yani, Mü'minlere karşı böbürlenip öğünmek maksadıyla, "çok mal harcadım" der. Bununla, görsünler ve işitsinler diye harcadığı malı kasteder. "Harcama" yerine "yok etme" kelimesini kullandı ki, buna aldırış etmediğini ve bunu fayda beklemeden yaptığını göstersin. Sanki o, birçok malı zâyi saydı. Bazılarına göre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şiddetli düşmanlığını göstermek için böyle söyler.[11]

7. أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ O, harcama yaparken, Allah'ın, kendisini görmediğini mi sanıyor? Yaptıklarının, kulların Rabbine gizli kalacağını mı düşünüyor? İş, onun sandığı ve düşündüğü gibi değildir. Aksine Yüce Allah ondan haberdâr ve onu gözetlemektedir. Kıyamet gününde bunu ona soracak ve yaptıklarının cezasını verecektir.

Bundan sonra Yüce Allah, öğüt ve ibret alması için, verdiği nimetleri ona hatırlattı:

8. أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ Ona, göreceği iki göz vermedik mi?

9. وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ Ona konuşup içinden geçenleri anlatacağı bir dil ve ağzını kapatacağı, yeme, içme, üfleme ve diğer işleri yaparken faydalanacağı iki dudak vermedik mi? Hâzin şöyle der: Yüce Allah demek istiyor ki, Allah'ın nimetleri kulu üzerinde açıkça görülmektedir. Şükretsin diye bu nimetleri ona anlatıyor.[12]

10. وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ Ona hayır ve şerr, hidayet ve sapıklık yollarını açıkladık ki, mutluluğa götüren yola girsin, bedbahtlık yoluna girmekten sakınsın. İbn Mesud şöyle der: النجدين Hayır ve şerr demektir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Kuşkusuz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör"[13] buyurmuştur.[14]

11. فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ Malını Muhammed'e düşmanlık uğrunda harcayacağına, sarp yokuşu aşma uğrunda harcasaydı ya! Ebû Hayyân şöyle der: Akabe, içinde mal harcama bulunduğu için, nefse zor gelen iş yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. Nefse zor gelen işi, dağdaki sarp yola, yani yukarı çıkarken zorlanılan yola benzetmek için böyle söylenilmiştir. Çünkü kişi, bu yola girince güçlükle karşılaşır. "اقتحمها ona hızlı ve sert bir şekilde girdi" demektir.[15] Bu, Yüce Allah'ın nefse, arzulara ve şeytana karşı cihat edip onun rızasını kazanma hususunda getirmiş olduğu bir meseldir.

12, 13. وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ■ فَكُّ رَقَبَةٍ Sen bilir misin? O sarp yokuşu aşmak nedir? Bu soru, sarp yokuşun şanının yüceliğini ve korkutucu olduğunu ifade eder. Yüce Allah bunu şöyle açıkladı: O, Allah yolunda köle azat etmek ve onu esirlik ve kölelikten kurtarmaktır. Kim bir köle azat ederse, bu onun için ateşe karşı bir fidye olur.

---

11 Âlûsî, 30/136.
12 Hâzin, 4/249.
13 İnsan sûresi, 76/3.
14 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/641.
15 el-Bahr, 8/476.

pekiştirmektir. Nitekim "لا والله ما ذاك كما تقول Vallahi, bu senin dediğin gibi değildir" dersin. İmreu'l-Kays şöyle demiştir: لا وابيك ابنة العامري Babana yemin olsun ki, ey Âmirî'nin kızı!

2. "والد Baba" ile "ولد babadan meydana gelen çocuk" arasında cinâs-ı iştikâk vardır. Her ikisi de الولادة kelimesinden türemiştir.

3. "أيحسب ان لن يقدر عليه احد Kimsenin kendisine güç yetiremiyeceğini mi zannediyor?" âyeti ile "أيحسب ان لم يره احد kimsenin kendisini görmediğini mi zannediyor?" âyetlerindeki soru kınama ifade eder.

4. "ألم نجعل له عينين ولسانا وشفتين Ona iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi?" âyetlerindeki istifhâm-ı takrîrî, nimetleri hatırlatmak içindir.

5. "وما أدراك ما العقبة Sarp engelin ne olduğunu bilir misin?" sorusu, engelin büyüklüğünü ve onu aşmanın güçlüğünü ifade eder. Maksat, o engelin büyüklüğünü vurgulamaktır.

6. "وهديناه النجدين Ona iki yolu gösterdik" âyetinde istiâre-i latîfe vardır. "Hayır ve şerr yollarını gösterdik" demektir. Necid, aslında, yüksek yol manasınadır. Her iki yol, mutluluk ve bedbahtlık yoluna girmek için müsteâr olarak kullanılmıştır.

7. "فلا اقتحم العقبة O sarp yokuşu geçseydi ya!" âyetinde de aynı şekilde istiâre vardır. Zira akabe, aslında, dağdaki sarp yol manasına gelir. Burada, iyi ameller için müsteâr olarak kullanılmıştır. Çünkü bu ameller, nefislere zor gelir. Burada istiâre-i tebeiyye vardır.

8. مقربة ile متربة arasında, bazı harflerin değişmesinden dolayı cinâs-ı nâkıs vardır.

9. "اولئك أصحاب الميمنة Onlar amel defterlerini sağlarından alanlardır" ile "أولئك أصحاب المشئمة Onlar amel defterlerini sollarından alanlardır" arasında güzel bir mukâbele vardır.

10. ولد ، البلد ve كبد gibi âyet sonları ile, عينين ve شفتين gibi âyet sonlarında, uygunluğa riâyet edilmiştir. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardıma ile "Beled sûresi"nin tefsiri bitti.

Takdim

Şems sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre, başlıca şu iki konuyu ele alır:

1. İnsan nefsi ve Allah'ın onu hayır, şer, hidâyet ve dalâlete uygun olarak yaratmış olması.

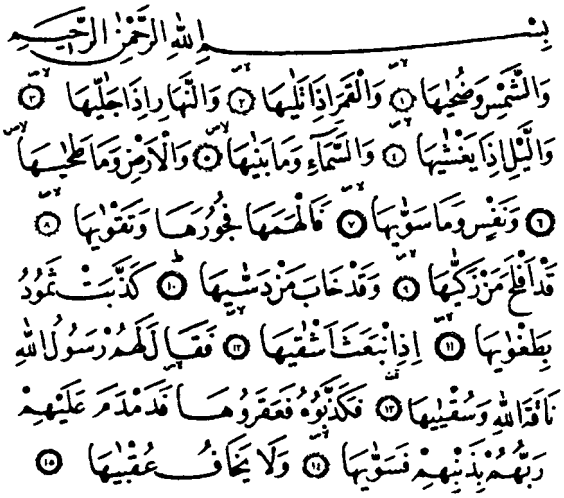
2. Semûd kavmi üzerinde temsîlî olarak anlatılan taşkınlık; Semûd kavmi, Allah'ın devesini öldürmüşler, Allah da onları helak edip yok etmişti.

Bu mübarek sûre, Allah'ın yedi mahlukuna yeminle başlar. Yüce Allah güneşe ve onun yayılan aydınlığına, güneşin ardından, doğan aya, sonra aydınlığı ile gecenin karanlığını sürüp götüren gündüze, karanlığı ile varlıkları örten geceye, sonra direksiz olarak sapa sağlam göğü bina eden güçlü Allah'a, yere ve onu donmuş su üzerine yayana, Yüce Allah'ın olgunluklarla mükemmelleştirip faziletlerle süslediği insan nefsine yemin etti. Yüce Allah, insanın, Allah'ın emir ve yasaklarına uyduğu takdirde başarı ve kurtuluşa ereceğine; azgınlık ve taşkınlık yaptığı takdirde bedbahtlığa ve hüsrana uğrayacağına dair bu varlıklara yemin etti.

Bundan sonra Yüce Allah, Sâlih Peygamber (a.s.)'in kavmi Semûd'un kıssasını anlatır. Semûd kavmi, peygamberlerini yalanlamış, yeryüzünde azgınlık ve taşkınlıkta bulunmuşlar ve Yüce Allah'ın, peygamberi Sâlih (a.s) için bir mucize olarak yalın kayadan yarattığı deveyi öldürmüşlerdi. Bu kıssada aynı zamanda, Semûd kavminin o korkunç helak ediliş olayı anlatılır. Bu olay, ibret alacak olanlar için ibret olarak kalmıştır. Bu, Allah'ın peygamberlerini yalanlayan her kâfir için bir örnektir.

Bu mübarek sûre, Yüce Allah'ın, onları helak etmenin sonuç ve âkibetinden korkmadığını bildirerek sona erer. Çünkü O, "yaptıklarından mesûl değil, insanlar ise mesûldürler"[1]

1 Enbiyâ sûresi, 21/23.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığına, güneşi takip ettiğinde aya, karanlığı giderdiğinde gündüze, varlıkları örttüğünde geceye, gökyüzüne ve onu bina edene, yere ve onu bina edene, yere ve onu düzlük yapana, kişiye ve onu düzgün biçimde şekillendirene, sonra ona kötülük duygusunu da, sakınıp iyi olmayı da ilham edene yemin ederim ki, nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklere daldıran da ziyan etmiştir.

11, 12, 13, 14, 15. Semûd kavmi azgınlığı yüzünden yalanladı. Çünkü onların en azgını deveyi kesmek için atıldı. Allah'ın Rasulü onlara "Allah'ın devesine ve onun suyuna dikkat edin" dedi. Derhal onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onları yok etti ve hepsini cezalandırdı. (Allah bu şekilde azap etmenin) âkıbetinden de korkmaz.

KELİMELERİN İZAHI:

ضحاها : Duhâhâ, onun ışığı demektir. Duhâ, günün ilk vakitlerinde güneşin yükseldiği zamandır. Müberred şöyle der: Duhâ, güneşin ışığı, manasına gelen الضح kelimesinden türetilmiştir.[2]

طحاها: Onu yaydı, döşedi. Cevheri şöyle der: دحـــوته، طحـــوته gibi, "onu yaydım" manasınadır.[3]

2 Rûhu'l-meânî, 30/140.
3 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/644.

دساها : Onu gizledi demektir. Bu kelimenin aslı, دسّسها dır. İkinci sin, hafiflik sağlamak için elife çevrilmiştir.

دمدم : Helâk etti. Demdeme, bir şeyi diğer şey üzerine kapatmaktır. "Kabri üzerine kapattı" manasında, دمدم عليه القبر denir. Maksat, azabı üzerlerine kapatmak, yani, köklerini kazıyacak şekilde onları helâk etmektir.

عقباها: Ukbâhâ, onun âkıbeti, sonucu demektir.

AYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا Varlıkları aydınlatıp karanlığı dağıttığı zaman güneşe ve onun yayılan ışığına yemin ederim.

2. وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا Güneş battıktan sonra doğan ve aydınlatıcı olarak etrafa yayılan aya yemin edirim. Tefsirciler şöyle der: Bu olay ayın ilk yarısında olur. O zaman güneş batınca, ay doğarak aydınlık saçar ve ona halef olur. Güneşe yemin etmedeki hikmet şudur: Âlemdeki varlıklar, güneş battıktan sonra âdeta ölüler gibi olurlar. Sabah aydınlığı gelip de güneş doğunca, bir canlılık başlar. Ölü gibi olanlar canlanır. Kuşluk vakti, iş için dağılırlar. Bu, kıyamet haline benzer. Kuşluk vaktindeki bu durum, Cennet ehlinin Cennete yerleşmesi durumuna benzer. Güneş ve ay insanların yararlanmaları için yaratılmıştır. Bunlara yemin, bunlarda bulunan büyük yararlara dikkat çekmek içindir.[4]

3. وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا Aydınlığı ile gecenin karanlığını giderdiği ve ışığı ile o karanlığı açtığı zaman gündüze yemin ederim. İbn Kesîr şöyle der: "Yeryüzünü aydınlattığı ve ışığı ile varlıkları ışıklandırdığı zaman..."[5]

4. وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا Karanlığı ile varlıkları sardığı ve büründüğü zaman geceye yemin ederim. Gündüz mahlukatı aydınlatır ve görünür hâle getirir. Gece ise, onları örter ve gizler. Sâvî şöyle der: Yüce Allah, âyet sonlarındaki uygunluktan dolayı, geçmiş zaman kipiyle غشيها demeyip, geniş zaman kipiyle يغشاها buyurdu.[6]

5. وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا Göğe ve onu bina edene yemin olsun. Yani göğe ve onu bina edip direksiz olarak sapasağlam yapan yüce kudretiyle yemin ederim. Tefsirciler şöyle der: Buradaki ما edatı, من (kim) manasında ism-i mevsuldür, yani göğe ve onu bina eden şahsa yemin ederim. Maksat, âlemlerin Rabbi olan Allah'tır. Nitekim daha sonra gelen, "Sonra ona, kötülük duygusunu da, sakınıp iyi olma duygusunu da ilham etti" meâlindeki âyet buna delildir. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: Göğü bina eden, şanı yüce, güçlü Allah'a yemin ederim. Göğün bina edilip sağlamlaştırılması O'nun varlığını ve gücünün mükemmelliğini gösterir.

4 Sâvî Hâşiyesi, 4/323.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/644.
6 Sâvî Hâşiyesi, 4/321.

6. والأرض وما طحاها Yere ve onu her taraftan yayan ve uzatan, insanların ve hayvanların yaşamasına uygun hale getirene yemin ederim. Tefsircilerin de dediği gibi, yerin bu şekilde yayılmış olması, yuvarlak olmasına zıt değildir. Zira bu âyetten maksat, yeryüzünün geniş; insanların yaşamasına, ekip biçmeye ve ziraata elverişli hale getirildiğinin bir nimet olduğunu bildirmektir.[7]

7. ونفس وما سواها İnsan nefsine ve onu meydana getirip yaratana ve onu olgunlaşmaya istidatlı kılana yemin ederim. Bu, onun uzuvlarını düzgün yapmak, zâhirî ve bâtını kuvvetlerini dengelemekle olur. Onun mükemmelliğini tamamlayan unsurlardan biri de, Yüce Allah'ın, ona, hayrı ve şerri, iyi ve kötüyü birbirinden ayırmayı sağlayan aklı bağışlamasıdır. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu:

8. فألهمها فجورها وتقواها Kötü ile iyiyi, doğruluk ile sapıklığı birbirinden ayıracak özellik ve ölçüyü ona öğretti. İbn Abbas şöyle der: Allah hayrı ve şerri, itaat ve isyanı ona açıkladı. Yapacağı ve sakınacağı şeyleri ona öğretti. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, gücünün büyüklüğünü ve tek ilah olduğunu göstermek için şu yedi şeye yani güneş, ay, gece, gündüz, gök, yer ve insan nefsine yemin etti. Bu yeminle aynı zamanda bu yedi şeyin birçok faydası olduğuna, büyük yararları bulunduğuna ve bunların mutlaka bir yaratıcısının, hareketlerini idare eden birinin olduğuna işaret etti. Fahreddin Râzî şöyle der: Güneş duyu organları ile hissedilen varlıkların en büyüğü olduğu için, Yüce Allah onu, büyüklüğünü gösteren dört vasfı ile birlikte anlattı. Sonra kendi mukaddes zatını anlatarak onu üç sıfatla niteledi ki, akıl, Yüce Allah'a yaraşır bir şekilde onun büyüklük ve azametini kavrama şerefine nâil olsun. Bu, aklı, görünen şu maddi âlemin çukurundan, Yüce Allah'ın büyüklüğünün uçsuz bucaksız zirvesine çekme yoludur.[8]

9. قد أفلح من زكاها Bu, yedi şeye yapılan yeminlerin cevabıdır. Yani, Allah'a itaat ederek nefsini temizleyen ve onu isyan ve günah kirinden arındıran, kesinlikle kurtulmuştur.

10. وقد خاب من دساها İnkâr ve isyânla nefsini hakir kılan ve onu helâk yerlerine götüren ziyan ve kayıptadır. Çünkü kim nefsinin arzularına uyar, mevlâsının emrine isyan ederse, akıllılar zümresinden zıkmış, ahmak câhiller zümresine katılmış olur.

Bundan sonra Yüce Allah, azgınlık ve taşkınlık ederek nefsini inkâr ve isyan kirinden temizlemeyen kimse için Sâlih (a.s.)'in kavmi Semûd'u misal getirerek anlattı:

11. كذبت ثمود بطغواها Semûd kavmi, taşkınlıkları yüzünden peygamberlerini yalanladı.

12. إذ انبعث أشقاها Hani, kavmin en bedbahtı, deveyi öldürmek üzere hızla ve şevk ile gitmişti. İbn Kesîr şöyle der: Bu şahıs, Yüce Allah'ın hakkında meâlen, "Arkadaşlarını çağırdılar, o da kılıcını çekti ve deveyi kesti"[9] buyurduğu Kudar b.

7 Yeryüzünün yuvarlaklığının isbatı konusunda, tefsircilerin görüşleri için, bkz, Lukmân sûresi.
8 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/190
9 Kamer sûresi, 51/29

Sâlif'tir. Kudar, kavmi içerisinde, güçlü, şerefli ve sözü dinlenen bir reis idi. Kabilesinin en bedbahtı idi.[10]

13. فقال لهم رسول الله وسقياها Allah'ın Rasulü Sâlih (a.s) onlara dedi ki: Allah'ın devesine kötülük yapmaktan sakının. Su içme nöbetinden engellemekten de sakının. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir"[11] buyurmuştur.

14. فكذبوه فعقروها Peygamberleri Sâlih (a.s)'i yalanlayıp ikâzına aldırış etmeyerek deveyi öldürdüler. فدمدم عليهم ربهم بذنبهم فسواها Suç işlemeleri ve taşkınlıkta bulunmaları yüzünden Allah onların tümünü yok etti. Hâzin şöyle der: الدمدمة Kökünü kazıyacak şekilde yok etmektir. Yani, Allah onların üzerine azabı o şekilde kapattı ki hiçbiri kurtulamadı.[12] Yüce Allah küçük, büyük, zengin, fakir hiçbiri kurtulmaksızın bütün kabile mensuplarını aynı şekilde cezalandırdı.

15. ولا يخاف عقباها Yüce Allah, liderlerin ve kralların yaptıklarının âkıbetinden korktukları gibi, onları yok etmesinin âkıbetinden korkmaz. Zira O, yaptığından sorumlu tutulmaz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الشمس ile القمر , الليل ile انهار ve فجور ile تقوى arasında tıbâk vardır.

2. "والنهار إذا جلاها Gecenin karanlığını giderdiği zaman gündüze yemin ederim" ile "والليل اذا يغشاها Varlıkları örttüğünde geceye yemin ederim" arasında latif bir mukâbele vardır. Aynı şekilde "قد أفلح من زكاها Nefsini arındıran mutlaka kurtuluşa ermiştir" ile "وقد خاب من دساها Onu alçaltan da hüsrana uğramıştır" arasında mukâbele vardır. Tıbâk ve mukâbele sanatlarından herbiri, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

3. "ناقة الله Allah'ın devesi" şeklindeki isim tamlaması, devenin değerli ve şerefli bir varlık olduğunu göstermek içindir. Onun değerli bir varlık olduğunu göstermek için, "Allah'ın devesi" denilmiştir. Çünkü bu deve, Sâlih (a.s)'in bir mucizesi olarak sağır bir kayadan çıkmıştır.

4. "فدمدم عليهم ربهم بذنبهم Günahları yüzünden Rableri onları yok etti" âyeti, korkutma ve ürpertme ifade eder. Çünkü, helâk etme işini bu kelime ile anlatmak azabın korkunçluğunu gösterir.

5. Âyet sonlarında secî murassa vardır. Bu sanat, bu mübarek sûrede açıkça görülmektedir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Şems sûresi"nin tefsiri bitti.

10 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/645
11 Şuarâ sûresi, 26/155
12 Hâzin, 4/252

LEYL SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 21 âyettir.

Takdim

Leyl sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre insanın gayret ve çabasından, dünya hayatındaki mücadelesinden ve neticede de ahirette Cennete veya Cehenneme gideceğinden bahseder.

Bu mübarek sûre, karanlığı ile mahlukatı örttüğünde geceye; aydınlığı ve ışığı ile varlıkları aydınlattığında gündüze ve iki cinsi yani erkek ve dişiyi vücûda getiren Yüce Yaratıcı'ya yeminle başlar. Mahlukatın işlerinin muhtelif ve yollarının ayrı olduğuna yemin eder: "Karanlığı ile etrafı örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığında gündüze, erkeği ve dişiyi yaratana yemin ederim ki işiniz pek çeşitlidir.

Sonra bu sûre mutluluk ve mutsuzluk yollarını açıklar, kurtuluş isteyenler için ona giden yolu çizer ve iyilerle kötülerin, Cennet ehli ile Cehennem ehlinin niteliklerini belirtir: "Kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlar ve bunda başarılı kılarız. Kim cimrilik edip vermez, kendini zengin sayıp hakka boyun eğmez ve en güzeli de yalanlarsa biz de onu en zora yöneltiriz"

Daha sonra sûre, bazı kişilerin biriktirmiş oldukları mallarına ve yığdıkları servetlerine aldandıklarına dikkat çeker. Oysa bu mal ve servetleri kıyamette onlara hiç fayda vermez. Allah'ın, kullarına hidayet ve sapıklık yolunu açıklamasındaki hikmetini onlara hatırlatır: "Çukura yuvarlandığında malının ona hiç faydası olmaz. Doğru yola iletmek sadece bize aittir. Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir"

Bundan sonra sûre, Mekkelileri yani Allah'ın âyetlerini ve Peygamberini (s.a.v.) yalanlayanları O'nun azap ve intikamından sakındırır. Onları, aşırı derecedeki kızgın ve sıcak ateşe karşı uyarır. Bu ateşe ancak bedbaht ve Allah'ın hidayetinden yüz çeviren kâfir girer ve onun ateşini o tadar: "Yanan bir ateşle sizi uyardım. O ateşe ancak yalanlayıp yüz çeviren bedbahtlar girer"

Sûre, nefsini arıtmak ve onu Allah'ın azabından korumak için malını hayır yollarında harcayan sâlih mü'min örneğini anlatarak sona erer. Bilâl'i satın alıp onu Allah için azat eden Ebû Bekir'i (r.a.) misal getirir: "Temizlenmek üzere malını hayra veren iyiler ondan uzak dururlar. Onda hiç kimseye, bir minnet borcu yoktur. O ancak, Yüce Rabbinin rızasını istediği için verir. Böylesi hoşnut olacaktır."

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣﴾
إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾ إِنَّ عَلَيْنَا
لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾
لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا
الْأَتْقَى ﴿١٧﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ
تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. Karardığında geceye, açılıp ağardığında vakit gündüze, erkeği ve dişiyi yaratan (güce) yemin ederim ki işiniz pek çeşitlidir.

5, 6, 7. Artık kim verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlar, (onda başarılı kılarız).

8, 9, 10, 11. Kim cimrilik edip vermez, kendini zengin sayıp (hakka boyun eğmez), en güzeli de yalanlarsa biz de onu en zora hazırlarız. Kim yuvarlandığı zaman malı kendisine fayda verir.

12, 13, 14, 15, 16. Doğru yola iletmek sadece bizim işimizdir. Şüphesiz ahiret de, dünya da bize aittir. Ey insanlar! Yanan bir ateşle sizi uyardım. O ateşe ancak yalanlayıp yüz çeviren kötüler girer.

17, 18, 19, 20, 21. Temizlenmek üzere malını hayra veren iyiler ondan uzak dururlar. Onda hiç kimseye verilecek (bir) minnet borcu yoktur. Ancak Yüce Rabbinin rızasını araması hariç. O hoşnut olacak.

KELİMELERİN İZAHI

تجلى : Açıldı, ortaya çıktı.

شتى : Şettâ, dağınık ve muhtelif.

الحسنى : Hüsnâ, Kelime-i tevhîddir.

اليسرى : Yüsrâ, kolaylık ve rahata yani Cennete götüren haslet.

العسرى : Usrâ, zorluk ve sıkıntıya yani Cehenneme götüren haslet.

تردى : Ateşe düşüp yok oldu.

تلظى : Alevlenir, yanar. Aslı تتلظى dır.

يصلاها : Ona girer ve sıcağına katlanır.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre Bilâl (r.a) Ümeyye b. Halef'in kölesi idi. Bilâl müslüman olduğu için, efendisi Ümeyye ona işkence ederdi. Güneş iyice kızdığında onu çıkarır, Mekke'nin taşlık vadisinde sırt üstü yere atardı. Sonra büyük kaya getirilmesini emreder, kaya getirilerek Bilâl'in göğsü üzerine konurdu. Sonra ona: "Ya ölünceye kadar böyle kalır, ya da Muhammed'i inkâr edersin" derdi. Bilâl, bu durumda iken yine "Bir! Bir!" derdi. Onlar Bilâl'e bunu yaparken, Ebû Bekir (r.a) ona uğradı ve Ümeyye'ye "Bu zavallıya böyle yaparken, Allah'tan korkmuyor musun?" dedi. Ümeyye de ona: "Onu bana karşı kışkırtan ve isyan ettiren sensin. Şimdi onu, gördüğün bu durumdan kurtar" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a) Bilâl'i (r.a) ondan satın alıp Allah rızası için azat etti. Bunu gören müşrikler: "Ebûbekir'in Bilâl'e minnet borcu olduğu için onu azat etti" dediler. Bunun üzerine şu âyetler indi: "Onda, hiç kimseye karşı bir minnet borcu yoktur. O, Yüce Rabbinin rızasını istediği için verir. Böylesi hoşnut olacaktır.[1]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى Karanlığı ile kâinatı kapladığı ve varlıkları gizlediğinde geceye yemin ederim.

2. وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى Açılıp aydınlandığı, kâinatı aydınlattığında gündüze yemin ederim. Tefsirciler şöyle der: Gece, bütün mahlukat için dinlenme zamanı olduğundan Yüce Allah ona yemin etti. Geceleyin insan ve hayvan, barınaklarına sığınır; hareket ve didinmeyi bırakıp sükûna ererler. Mahlukat gündüzleyin hareket edip rızık peşinde koştuklarından, Allah gündüze de yemin etti. Bu yeminin hikmeti, gece ve gündüzün birbirini izlemesinde sayılamayacak kadar var olan menfaatlerdir. Zira bütün ömür gece olsa geçim imkânsız olur. Bütün ömür gündüz olsa, o zaman da insan dinlenip rahat edemez ve insanların menfaatlerine halel gelirdi.

3. وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى İki cinsi, yani erkek ve dişiyi atılan bir nutfeden yaratan O yüce ve büyük güce yemin ederim. Yüce Allah kendisinin eşsiz ve hikmet sahibi bir yaratıcı olduğuna dikkat çekmek için, erkek ve dişi cinsini yarattığına dâir Zât'ına yemin etti. Çünkü erkek ve dişi arasındaki bu farklılığın, şuursuz ve kör

1 Sâvî Hâşiyesi, 4/326; Hâzin, 4/256.

tabiat tarafından, sadece bir tesadüf eseri olarak meydana geleceği düşünülemez. Çünkü menideki aslî unsurlar dengelidir. Aynı unsurlardan bazan erkek bazan dişi çocuk yara.tmak, bu nizamı koyanın, yaptığını bilen ve sağlam yapan biri olduğuna delıildir.

4. إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى Bu, yeminin cevabıdır. Yani kuşkusuz sizin yaptığınız işler çeşitlidir. Içinizden, takvâ sahibi olanlar da vardır, bedbaht olanlar da vardır. İtaatkâr da vardır, isyankâr da vardır.

Yüce Allah, daha sonra bunu şu sözüyle tefsir etti:

5. فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى Malını Allah rızası için verip harcayan ve Allah'ın haram kıldığı şeylerden uzak durup Rabbinden korkan kimseye gelince... İbn Kesîr şöyle der: Bunun manası "Harcaması emredileni veren ve işlerinde Allah'tan korkana,"[2] demektir.

6. وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى Ve Allah'ın, iyiler için hazırlamış olduğu Cennetin varlığını doğrulayana gelince.

7. فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى Onu iyi iş yapmaya hazırlar ve ona, itaat etmeye ve haramları bırakmaya götüren hasleti kolaylaştırırız.

8. وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى Malını harcamayarak cimrilik eden, Yüce Allah'a ibadet etme ihtiyacı duymayana... İbn Abbas şöyle der: Malında cimrilik yapan, Yüce Rabbine ihtiyaç duymadığını söyleyene..

9. وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى Ve Cenneti ve nimetleri yalanlayana gelince..

10. فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى Zorluğa yani dünya ve ahirette kötü hayata, kötülük yoluna götüren hasleti ona kolaylaştıracağız. Tefsirciler şöyle der: Hayır yolunun sonu kolaylık, yani Naîm yurdu olan Cennete girme olduğu için Yüce Allah ona يسرى adını verdi. Şer yolunun sonu zorluk, yani Cehenneme girme olduğu için Yüce Allah ona da عسرى dedi.

11. وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى Bu, istifhâm-ı inkârîdir. Yani, kim yok olup Cehennem ateşine düştüğünde malı ona fayda sağlar?; Malı ona fayda verir mi? Vebali ondan savar mı?

12. إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى İnsanlara hidayet yolurıun sapıklık yolundan ayrı olduğunu açıklamak, doğru yol ile eğri yolu izah etmek bize aittir. Nitekim Yüce Allah meâlen söyle buyurmuştur: "De ki, hak Rabbinizdendir. Öyleyse dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin"[3]

13. وَإِنَّ لَنَا لَلآخِرَةَ وَالأُولَى Dünyadakiler de, ahirettekiler de bizimdir. Kim onları Allah'tan başkasından isterse yolunu şaşırmıştır.

14. فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى Ey Mekke halkı! Ben sizi, aşırı derecede sıcak ve kızgın ateşe karşı uyardım.

---

2 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/646.

3 Kehf sûresi, 18/29.

15. لا يَصْلَاهَا إِلاَّ الأَشْقَى Orada ebedî kalmak üzere sadece bedbaht kâfir oraya girer ve onun ateşini tadar.

16. الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى O bedbaht kâfir, peygamberleri yalanlayan ve imandan yüz çevirendir.

17. وَسَيُجَنَّبُهَا الأَتْقَى O ateşten, ancak takvâ sahibi ve tertemiz olup da şirk ve isyanlardan son derece sakınan kimse uzak durur.

18. الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى O, nefsini temizlemek için, hayır yollarında malını harcayan kimsedir.

19. وَمَا لأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى Onda hiç kimseye karşı bir minnet borcu yoktur ki borcuna karşılık ona versin. O, sadece Allah rızası için harcar. Tefsirciler şöyle der: Bu âyetler, Bilâl'i (r.a.) satın alıp Allah rızası için azat ettiği zaman, Ebû Bekir (r.a.) hakkında inmiştir. Ebû Bekir (r.a.)'in böyle yaptığını gören müşrikler: "Onun Bilâl'e minnet borcu olduğu için onu azat etti" dediler. Bunun üzerine bu âyetler indi.

20. إِلاَّ ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الأَعْلَى Onun Allah rızasından başka istediği bir şey yoktur.

21. وَلَسَوْفَ يَرْضَى Ahirette onu razı edecek şeyi Allah kendisine verecektir. Bu, rahmet sahibi Rab tarafından verilmiş kıymetli bir sözdür.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الأشقى ile الأتقى ve اليسرى ile العسرى kelimeleri arasında tıbâk vardır.

2. "فأما من أعطى واتقى ■ وصدق بالحسنى Veren, sakınan ve en güzeli tasdik edene gelince.." âyetleri ile "وأما من بخل واستغنى ■ وكذب بالحسنى Cimrilik eden, ihtiyaç duymadığını söyleyen ve en güzeli yalanlayana gelince.." âyetleri arasında latîf bir mukâbele vardır.

3. فسنيسره ile اليسرى arasında cinâs-ı iştikâk vardır. Çünkü يُسْرى kelimesi, تيسير kelimesindendir. Dolayısıyla aralarında cinâs vardır.

4. "فأما من أعطى واتقى Veren ve sakınana gelince..." âyetinde, muhâtabın zihni verilebilecek ve sakınabilecek her şeyi düşünsün diye, umum ifade etmesi için mefûl (tümleç) zikredilmemiştir.

5. الأتقى، الأشقى ve benzeri âyet sonlarında akıcı sağlam bir secî vardır.

BİR NÜKTE

Ömer (r.a.) şöyle derdi: "Efendimiz efendimizi azat etti. Bununla şunu kastederdi: Efendimiz Ebû Bekir, efendimiz Bilâl'i azat etmiştir. Bunlar, ne temiz ruhlar! Ey Allahım! Bize, Rasulullah (s.a.v.)'ın bütün Ashâbını (r.a) sevmeyi nasip et!

Yüce Allah'ın yardımıyla "Leyl sûresi"nin tefsiri bitti.

DUHÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 11 âyettir.

Takdim

Duhâ sûresi Mekke'de inmiştir. O Yüce Peygamber (s.a.v.)'in şahsiyetini ve Allah'ın, dünya ve ahirette ona verdiği lütuf ve ihsanı ele alır. O büyük nimetlere karşılık Allah'a şükretsin diye bunlar ona verilmiştir.

Bu mübarek sûre Peygamber (s.a.v.)'in kadrinin yüceliğine ve müşriklerin iddia ettiği gibi Rabbinin onu terketmediğine, ona kızmadığına, aksine Allah katında kadrinin ve şanının yüce, makamının ulu olduğuna yeminle başlar: "Kuşluk vaktine ve kararıp durgunlaştığı zaman geceye yemin ederim ki Rabbin seni bırakmadı ve sana kızmadı. Andolsun ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır"

Sonra sûre ahiretteki bol lütufları ve Yüce Allah'ın, peygamberleri için hazırlamış olduğu çeşitli ikramları müjdeler. Bu ikramlardan birisi de büyük şefaattir: "Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın"

Daha sonra sûre, Peygamber'e küçüklüğünde, içinde bulunduğu yetimlik, fakirlik, yoksulluk ve kaybolma durumunu hatırlatır. Rabbi onu barındırdı ve zengin kıldı, onu koruması altına aldı:

"O seni yetim bulup barıiıdırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin kılmadı mı?"

Sûre, bu üç nimete karşılık Yüce Allah'ın Peygamber (s.a.v.)'e üç tavsiyesi ile sona erer ki, Peygamber (s.a.v.) yetime şefkat göstersin, muhtaca acısın ve düşkün yoksulun göz yaşını silsin: "Yetime gelince, sakın onu ezme. Yoksula gelince, sakın onu azarlama. Rabbinin nimetine gelince, onu minnet ve şükranla an."

Bu, kendisinde lafzın güzelliğinin ifade ve mana parlaklığıyla uygun düştüğü bir sona ermedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالضُّحَىٰ ۝١ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝٢ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝٣
وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ۝٤ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ۝٥
أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝٦ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝٧
وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝٨ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝٩ وَأَمَّا
السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝١٠ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝١١

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. Kuşluk vaktine ve kararıp durgunlaştığı zaman geceye yemin ederim ki, Rabbin seni bırakmadı ve senden nefret etmedi.

4. Gerçekten senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır.

5. Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın.

6. O, seni yetim bulup barındırmadı mı?

7. Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?

8. Seni fakir bulup zengin etmedi mi?

9. Öyleyse, yetimi sakın ezme.

10. Yoksulu ise sakın azarlama.

11. Rabbinin nimetine gelince, onu minnet ve şükranla an.

KELİMELERİN İZAHI

سجى : Zifiri karanlık oldu. سجى الليل Gece iyice karardı demektir.

قلى : Nefret etti. Râgıb şöyle der: القلى Aşırı nefret demektir. Bir kimse diğerinden nefret ettiğinde قلاه denir. Geniş zamanı يقليه dir.[1]

آوى : Onu, kendisini koruyacak kimsenin himayesine verdi.

عائلا : Ailen, fakir ve yoksul demektir. Aşırı derecede yoksul olan kimseye "âil" denir. Cerîr şöyle der:

الله نزل في الكتاب فريضة لابن السبيل وللفقير العائل

1 Râgıb, el-Müfredât, قلى maddesi.

Allah Kitap'ta yolcuya ve çok fakire bir pay indirmiştir.[2]

فلا تقهر : Onu zelil ve küçük düşürme.

فلا تنهر : Azarlama, ona sert ve kaba konuşma.

NÜZÛL SEBEBİ

Rasulullah (s.a.v.) rahatsızlanıp iki veya üç gece ibadete kalkamadı. Bir kadın ki bu Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cehîle'dir gelip dedi ki: Ey Muhammed! Umarım, şeytanın seni bırakmıştır! İki veya üç gecedir onu senin yakınlarında görmedim. Bunun üzerine Yüce Allah **والضحى والليل إذا سجى ما** âyetlerini indirdi.[3]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. وَالضُّحَى ■ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى Yüce Allah, kuşluk vaktine yani gündüzün, güneş yükseldiği ilk vaktine ve iyice karardığı ve varlık âlemindeki her şeyi örttüğünde geceye yemin etti. Buyurdu ki: "Kuşluk vaktine ve kararan geceye yemin ederim" İbn Abbas şöyle der: "**سجى** karanlığıyle geldi" demektir.[4] İbn Kesîr de şöyle der: Bu, Yüce Allah tarafından kuşluk vaktine ve onda yaratmış olduğu aydınlığa; kararıp sakinleştiğinde geceye yapılan bir yemindir. Bunlar, Yüce Allah'ın gücünü gösteren apaçık bir delildir.[5]

3. مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى Ey Peygamber! Rabbin seçtiği andan beri seni bırakmadı. Sevdiği andan bu yana senden nefret etmedi. Bu, "Rabbi onu bıraktı" diyen müşriklere verilmiş bir cevaptır. Aynı zamanda yeminin de cevabıdır.

4. وَلَلآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الأُولَى Ey Peygamber! Ahiret yurdu, senin için bu dünya hayatından daha hayırlıdır. Çünkü ahiret ebedî, dünya geçicidir. Bunun içindir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle derdi: "Ey Allahım! Ahiret hayatından başka hayat yoktur."

5. وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى Rabbin sana ahirette, razı oluncaya kadar sevap verecek, ikramda bulunacak, şefaat izni verecek ve râzı olacağın diğer lütuflarda bulunacaktır. İbn Abbas şöyle der: "Rabbinin ona vereceği şey, râzı oluncaya kadar ümmeti hakkında şefaat iznidir" Çünkü rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetini hatırlamış, "Allahım! Ümmetim, ümmetim!" demiş ve ağlamıştır. Bunun üzerine Yüce Allah, kendisi daha iyi bildiği halde, Cebrâil (a.s.)'e Muhammed'e git ve "niçin ağlıyorsun?" diye sor buyurdu. Cebrâil (a.s) Rasulullah (s.a.v.)'a geldi ve ona niçin ağladığını sordu. Rasulullah (s.a.v.) da ona ne istediğini bildirdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Cebrâil (a.s)'e: "Muhammed'e git ve de ki: Ümmetin hakkında

2 el-Bahr, 8/486.
3 Buhârî, Tefsir-i sûre 93,1; Müslim, Cihâd, 115 Bu kaynaklarda kadının ismi zikredilmemiştir.
4 Hâzin, 4/258.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/

seni razı edecek ve üzmeyeceğiz" buyurdu.[6] Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Her peygamberin kabul edilmiş bir duası vardır. Bütün peygamberler dualarını hemen yapmıştır. Ben ise duamı, kıyamet günü ümmetime şefaat için sakladım."[7] Hâzin şöyle der: En iyisi, âyeti zahiri manasına almaktır ki, hem dünya, hem de ahiret iyiliklerini kapsasın. Zira Yüce Allah dünyada ona, düşmanlarına karşı yardım ve zafer nasip etmiş, ona uyanları çoğaltmış, birçok fetih nasip etmiş, dinini yüceltmiş ve ümmetini, ümmetlerin en hayırlısı kılmıştır. Ahirette de ona umumî şefaatı ve övülen makamı vermiştir. Bunların dışında daha birçok dünya ve ahiret nimetleri lutfetmiştir.[8]

Allah, Peygamberi'ne bu büyük vaadi verdikten sonra ardından, küçüklüğünde ona verdiği nimetleri hatırlattı ki Rabbine şükretsin:

6. أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ Ey Peygamber! Küçük iken sen yetim değil miydin? Allah seni amcan Ebû Talib'in himayesine vererek onun yanında barındırmadı mı? İbn Kesîr şöyle der: Olay şöyle olmuştur: Hz. Peygamber (s.a.v.) annesinin karnında iken babası vefat etti. Sonra altı yaşında iken annesi vefat etti. Bundan sonra Rasullulah (s.a.v.), dedesi Abdulmuttalib ölünceye kadar onun korumasında kaldı. Dedesi öldüğünde sekiz yaşında idi. O zaman amcası Ebû Talib onu koruması altına aldı. Kırk yaşının başlarında; Allah kendisine peygamberlik verinceye kadar amcası onu korumaya, yardım etmeye ve itibarını yükseltmeye devam etti. Ebû Talib kavmi gibi putlara tapıyordu. Bununla beraber Rasulullah (s.a.v.)'a eziyet edilmesine engel oluyordu. Bütün bunlar, Allah'ın onu koruması, hıfzetmesi ve himaye etmesidir.[9]

7. وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ Seni şeriat ve dini bilmez bir halde bulup da, bunları sana gösterip öğretmedi mi? Nitekim Yüce Allah meâlen: "Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin"[10] buyurmuştur. Celâleyn yazarı şöyle der: Seni, şimdi içinde bulunduğun şeriattan habersiz bulup da onu sana gösterip öğretmedi mi?[11] Bazılarına göre, Rasulullah (s.a.v.) küçükken, Mekke vadilerinden birinde yolunu şaşırıp kaybolmuştu. Allah onun, dedesine geri gelmesini sağladı. Ebû Hayyân şöyle der: Bunu, hidayetin mukâbili olan dalâlet manasına yorumlamak mümkün değildir. Çünkü peygamberler bundan korunmuşlardır. İbn Abbas şöyle der: Bu, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çocukken, Mekke vadilerinden birinde kaybolmasıdır.[12] Bir görüşe göre de, Rasulullah (s.a.v.) amcası ile birlikte Şam'a giderken yolda kaybolmuştur.

8. وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ Seni fakir ve muhtaç bulup da, ticaret yollarını senin için kolaylaştırmak suretiyle insanlara muhtaç olmaktan kurtarmadı mı?

---

6 Müslim, İman, 346.
7 Buhârî, Tevhîd, 31; Müslim, İman, 338, Buhârî'deki rivayet farklı lafızlardır.
8 Hâzin, 4/260.
9 Muhtasarı İbn Kesîr, 3/650
10 Şûrâ sûresi, 42/52.
11 Sâvî Hâşiyesi, 4/330.
12 el-Bahr, 8.

Yüce Allah Peygamber (s.a.v.)'e verdiği bu üç nimeti saydıktan sonra bunların karşılığında ona üç şeyi emretmek üzere şöyle buyurdu:

9. "فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلا تَقْهَرْ" Yetime gelince onu ezip zorla malını elinden alma. Mücâhid şöyle der: Onu ezip küçük düşürme. Süfyân da şöyle der: Malını telef etmek suretiyle ona zulmetme. Yani, yetime, merhametli bir baba gibi ol. Sen de bir yetim idin, Allah seni barındırdı.

10. "وَأَمَّا السَّائِلَ فَلا تَنْهَرْ" İhtiyaç ve fakirlikten dolayı yardım isteyen dilenciye gelince, onu azarlama ve sert söz söyleme. Aksine ona ver veya güzel bir şekilde geri çevir. Katâde şöyle der: "Yoksulu kibarca ve nazik bir şekilde geri çevir."

11. وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ Allah'ın sana olan lütuf ve nimetine gelince, onu insanlara anlat. Çünkü nimeti anlatmak, onun için bir şükürdür. Âlûsî şöyle der: Sen yetimdin, şeriatı tanımıyordun ve fakirdin. Allah seni barındırdı, sana doğruyu gösterdi ve zengin kıldı. Bu üç konuda Allah'ın sana verdiği nimeti unutma. Binaenaleyh yetime şefkat göster, yoksul olup da yardım isteyene acı. Çünkü sen yetimlik ve fakirliği tattın. Rabb'in sana doğru yolu gösterdiği gibi, sen de kullara doğru yolu göster.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الآخرة Ahiret ile الأولى ilk arasında tıbâk vardır. Çünkü الأولى dan murat "dünya" olup ahiretin zıddı olarak gelmiştir.

2. فأما اليتيم فلا تقهر وأما السائل فلا تنهر âyetleri ile ألم يجدك يتيما فآوى ■ ووجدك عائلا فأغنى âyetleri arasında güzel bir mukâbele vardır. Bu, bedî ilminin inceliklerindendir.

3. تقهر ile تنهر arasında cinas-ı nâkıs vardır. Çünkü bu iki kelimenin ikinci harfleri değişmiştir.

4. فأغنى، فهدى، فآوى gibi âyet sonlarında secî murassa vardır. Sanki bu âyetler, kıymetli bir gerdanlığa dizilmiş incilerdir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Duhâ sûresi"nin tefsiri bitti.

İNŞİRÂH SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 8 âyettir.

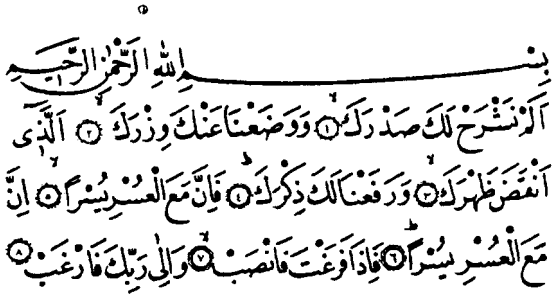
Takdim

İnşirâh sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Allah katındaki yüce makam ve mevkiinden bahseder. Allah'ın, kulu ve rasulü Muhammed (s.a.v.)'e verdiği birçok nimeti anlatır. Bunlar, kalbini iman ile rahatlatması, hikmet ve bilgi ile aydınlatması ve günahlardan temiz tutması ile olmuştur. Bütün bunlar, kâfirlerden görmüş olduğu eziyetlere karşı Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve Allah'ın lütfettiği nurlarla mübarek gönlünü hoş tutmak maksadıyla yapılmıştır: "Senin göğsünü açmadık mı? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?"

Bundan sonra sûre, Peygamber (s.a.v.)'in dünya ve ahiretteki mevkinin yükseltildiğinden, makamının yüceltildiğinden ve isminin Allah'ın ismiyle beraber zikredildiğinden bahseder: "Senin şanını yüceltmedik mi?"

Sûre, Mekke'de mü'minlerle birlikte, yalanlayıcı kâfirlerden gelen sıkıntı ve zorluklara katlanan Hz Peygamber (s.a.v.)'in yaptığı daveti anlatır. Huzurun ve düşmana karşı zaferin yakın olduğunu bildirerek Peygamber'i rahatlatır: "Kuşkusuz zorluğun ardından bir kolaylık vardır. Kuşkusuz zorluğun ardından bir kolaylık vardır" buyrulmaktadır.

Sûre Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, peygamberlik görevini tebliğ edip bitirdikten sonra, kendisini Allah'a ibadete verme görevini hatırlatarak sona erer. Kendisini Allah için ibadete vermesi, Allah'ın ona lütfettiği o yüce nimetlere karşı şükretmesi içindir: "Tebliğ işini bitirince, kendini Alah'a ibadete ver. Rabbini iste."

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Biz senin göğsünü (kalbini) açmadık mı?

2, 3. Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?

4. Senin şanını ve ününü yüceltmedik mi?

5, 6. İşte: Zorlukla beraber muhakkak bir kolaylık vardır. (Evet) zorlukla beraber bir kolaylık vardır.

7, 8. İşlerinden boşaldığın vakit tekrar çalış ve yorul, yalnız Rabbine rağbet et (O'na yönel)

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ Bu, istifhâm-ı takrîrîdir. Yani, Ey Peygamber! Hidayet, iman ve Kur'ân nuruyla, biz senin kalbini rahatlattık. Nitekim Yüce Allah, meâlen "Allah kimi doğru yola iletmek isterse, onun kalbini İslâm'a açar"[1] buyurmuştur. İbn Kesîr şöyle der: Yani, kalbini nurlandırdık ve onu geniş ve rahat kıldık. Allah, peygamberin kalbini açıp rahatlattığı gibi, aynı şekilde, şeriatını da geniş, hoşgörülü ve kolay kıldı. Onda ne bir zorluk, ne bir ağırlık, ne de bir darlık vardır.[2] Ebû Hayyân şöyle der: Göğsü açmak demek, kendisine vahyedileni alabilmesi için onu hikmetle aydınlatmak ve rahatlatmak demektir. Bu, çoğunluğun görüşüdür. Bazılarına göre, bundan maksat, Hz. Peygamber (s.a.v.) küçük iken, Cebrâil (a.s)'in onun göğsünü yarmasıdır. Bu da İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.[3]

2. وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ Ağır yükünü senden kaldırdık.

3. الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ Sırtına ağır gelip çökerten o yükü. Tefsirciler şöyle der: Âyetteki "وزرك yükün"den maksat, Rasulullah (s.a.v.)'ın, işlemiş olduğu hatalardır. Onların,

1 En'âm sûresi, 6/125.

2 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/652

3 el-Bahr, 8/487. Ebû Hayyân'ın işaret ettiği rivayet, Müslimi'in Sahih'inde anlatılmıştır. Enes (r.a.)'ten rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) çocuklarla oynarken Cebrâil (a.s.) ona geldi, onu tutup yatırdı. Kalbini yardı: Kalbini dışan alarak ondan bir et çıkardı ve dedi ki: Bu, şeytanın sendeki payıdır. Sonra kalbini, altın bir tas içinde Zemzem suyuyla yıkadı. Sonra onu düzeltip kapayarak yerine koydu. Çocuklar koşarak süt anasına geldiler. "Muhammed öldürüldü" dediler. Sonra onu, rengi uçmuş bir halde karşıladılar. (Müslim, K. İman, 261). Enes (r.a.): "Ben Rasulullah (s.a.v.)'in göğsünde, dikiş izini görürdüm" der.

Rasulullah (s.a.v.)'tan kaldırılmasından maksat ise, bağışlanmalarıdır. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar"[4] buyurmuştur. Burdaki günahlardan maksat, isyanlar ve büyük günahlar değildir. Çünkü peygamberler suç işlemekten korunmuşlardır. Fakat bunlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendi ictihadı ile yapıp da kınandığı şeylerdir: Mazeret ileri sürdükleri zaman münafıklara cihattan geri kalma izni vermesi, Bedir esirlerinden fidye alması, Âmâ İbn Ümmü Mektûm'a karşı yüzünü ekşitmesi ve benzeri şeyler. İbn Cüzeyy şöyle der: Peygamberler'in günahları küçük ve bağışlanmış olduğu halde, onlar bu günahlardan dolayı çok üzüldükleri ve pişmanlık duydukları için, onların günahları ağırlık sıfatı ile nitelenmiştir. Allah'tan çok korktukları için, bu küçük günahlar onlara çok ağır gelir. Nitekim hadiste şöyle gelmiştir: "Şüphesiz mü'min, günahını, üzerine düşmekte olan bir dağ gibi görür. Münafık ise günahını, burnunun üzerinde uçan sinek gibi görür."[5] نقيض Devenin sırtındaki yükün ağırlığından dolayı, devenin üstündeki tahteravandan duyulan sestir.

4. وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ Senin şanını yücelttik. Dünya ve ahirette makamını yükselttik. İsmini, kendi ismimizle beraber kıldık. Mücâhid der ki: Bunun manası "Ben ne zaman anılırsam, sen de benimle beraber anılırsın" demektir. Katâde de şöyle der: Allah onun zikrini dünya ve ahirette yüceltti. Hiçbir hatip, hiçbir teşehhüd eden ve namaz kılan yoktur ki, şöyle seslenmesin: "Eşhedü en lâ ilahe illallâh ve enne Muhammeden Rasulullah" Hadiste şöyle buyrulmuştur: Cebrâil (a.s) gelip bana dedi ki: Ey Muhammed! Rabbin diyor ki: "Biliyor musun, senin zikrini nasıl yücelttim?" Ben de: "Allah daha iyi bilir" dedim. Allah buyurdu ki: "Ben anıldığımda sen de benimle beraber anılırsın"[6] Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'in adını kelime-i şehadette, ezanda, kamette, teşehhüdde, hutbelerde ve Kur'ân'da birçok yerde kendi adıyla birlikte zikretti. Peygamberler ve ümmetlerinden ona iman etmelerini istedi.[7] Nitekim Şâir Hassân b. Sâbit şöyle der:

وضم الإله اسم النبي إلى اسمه إذا قال في الخمسي المؤذن أشهد

وثق له من اسمه ليجله فذو العرش محمود وهذا محمد

Müezzin, beş vakit ezanda, "eşhedü" dediği zaman, Allah, Peygamber'in ismini kendi ismine kattı. Onu yüceltmek için kendi isminden ona isim türetti. Nitekim Arş'ın sahibi Allah Mahmûd, o da Muhammed'dir.[8]

5. فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا Kuşkusuz darlıktan sonra rahatlık, sıkıntıdan sonra bir çıkış yolu bulunur. Tefsirciler der ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashâbı, müşriklerin eziyetleri sebebiyle Mekke'de sıkıntı ve darlık içinde idiler. Yüce Allah onu teselli etmek ve rahatlatmak için, sûrenin başındaki nimetleri ona saydığı gibi, burada kolaylık da vaadetti ki, gönlü hoş olsun ve ümidi artsın. Sanki Yüce Allah şöyle

4 Fetih sûresi, 48/2.
5 et-Teshîl, 4/206.
6 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/652.
7 el-Bahr, 8/488.
8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/652.

diyor: Bu yüce nimetleri sana veren, hiç şüphesiz müşriklere karşı sana yardım edecek, dinini üstün kılacak, bu güçlüğü senin için yakında bir kolaylığa çevirecektir. Dolayısıyle bu vaadi vurgulamak için tekrarladı:

6. إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا Kuşkusuz darlıktan sonra bir ferahlık, güçlükten sonra kolaylık gelecek. Öyleyse üzülme ve darlanma. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Bir güçlük iki kolaylığa asla galip gelemez."[9]

7. فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ Ey Peygamber! İnsanları davet görevini bitirdikten sonra, yaratıcıya ibadet etmeye çalış; dünya işlerini bitirdiğinde, kendini ahireti kazanma hususunda yor.

8. وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ İstek ve arzunu geçici dünyaya değil Allah katında olan şeylere yönelt. İbn Kesîr şöyle der: Yani, Dünya işleri ve meşgalelerini bitirip onlarla ilgiyi kestiğinde ibadete yönel ve gönlünü dünya işlerinden boşaltmış olarak şevkle ibadete kalk, sadece Rabbin için niyet et ve ihlasla O'nu iste.[10]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الم نشرح لك صدرك Âyetinde istifhâm-ı takrîrî vardır. Bu, Allah'ın nimetlerini saymak ve hatırlatmak içindir.

2. ووضعنا عنك وزرك الذي أنقض ظهرك Âyetinde istiâre-i temsîlîyye vardır. Yüce Allah, günahları, istiâre-i temsîlîyye yoluyla, insanın sırtına yüklenen ve onu taşımaktan âciz bırakan ağır yüke benzetti.

3. إن مع العسر يسرا Âyetinde, يسرا kelimesinin nekre getirilmesi onun büyüklüğünü ifade etmek içindir. Yüce Allah, sanki kolaylığın büyüklüğünü göstermek için onu nekre getirir. Sanki "يسرا كبيرا büyük bir kolaylık vardır" demiştir.

4. يسر ile عسر kelimeleri arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

5. فان العسر يسرا ■ إن مع العسر يسرا Âyetlerinde cümlenin tekrar edilmesi, manasını ruhlara ve kalplere yerleştirmek içindir. Buna "itnâb" denir.

6. فانصب ve فارغب şeklindeki âyet sonlarıyla, وزرك ve ظهرك gibi âyet sonlarında, uygunluğa riayet için secî murassa vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "İnşirâh sûresi"nin tefsiri bitti.

9 Hakim, Beyhakî,
10 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/653.

TÎN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 8 âyettir.

Takdim

Tîn sûresi Mekke'de inmiş olup şu iki meşhur konuyu ele alır:

1. Yüce Allah'ın insan türünü değerli kılması.

2. Hesap ve cezaya inanma.

Bu mübarek sûre, Yüce Allah'ın insanı değerli kıldığına, onu eşsiz ve en güzel bir şekilde yarattığına dâir mukaddes ve şerefli yerlere yeminle başlar. Bu yerler, içlerinde Yüce Allah'ın peygamberlerine vahy indirmekle üstün kıldığı Beyt-i Makdis, Tûr Dağı ve Mekke-i Mükerreme'dir. İnsan, Rabbinin nimetine şükretmediği takdirde Cehennemin en alt tabakalarına gönderilecektir. "Tîn'e, Zeytin'e, Tûr-ı Sînâ'ya ve şu emin beldeye yemin ederim ki..."

Sûre, insanı en güzel ve mükemmel bir şekilde yaratmasında âlemlerin Rabbinin gücünü gösteren engin delillerden sonra, kâfirin, hâlâ öldükten sonra dirilmeyi ve haşri inkârını kınar: "And olsun biz insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına gönderdik"

Sûre mü'minlere sevap vermek ve kâfirleri cezalandırmak sûretiyle adâletle muamele edeceğini açıklayarak sona erer: "Artık hangi düşünce sana dini yalanlatır? Allah, hâkimler Hâkimi değil midir?"

Bu âyetlerde hesabın varlığı anlatılmakta ve ahiret hayatı isbat edilmektedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5. İncir'e, Zeytine, Tûr-ı Sînâ'ya ve şu emin beldeye yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına gönderdik.

6. Fakat iman edip sâlih amel işleyenler hariç. Onlar için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır.

7. Artık bundan sonra, (ey insan) sana dini yalanlatan nedir?

8. Allah, hâkimler Hâkimi değil midir?

KELİMELERİN İZAHI

طورسينين : Tûr-ı Sînîn , üzerinde Allah'ın Hz. Musa (a.s.) ile konuştuğu Tûr Dağı'dır. Sinîn, bereketli demektir.

تقويم : Takvîm, doğrultmak demektir. "قوم العود Ağacı düzeltip doğrulttu" demektir: "Zaman onu dengeli, iyi görüşlü ve akıllı kıldı" manasına قومه الدهر denir.

ممنون : Memnûn, kesilen yani tükenen.

الدين : Dîn, ceza demektir. "Karşılığını verdi" anlamına gelen دان fiilinden türemiştir. "Yaptığın gibi sana karşılığı verilir" manasına gelen كما تدين تدان hadisinde de bu manada kullanılmıştır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ Bu bir yemindir. Yani, İncir'e ve Zeytin'e yemin ederim. Yüce Allah, bereketli oldukları ve çok yararları bulunduğu için bunlara yemin etti. İbn Abbas şöyle der: Bu, yediğiniz incir ve sıkıp yağ çıkardığınız zeytininizdir.[1] İkrime

1 Kurtubî, 19/110.

de şöyle der: "Yüce Allah incir ve zeytinin bittiği yerlere yemin etti. Çünkü incir Şam'da, Zeytin de Beyt-i Makdis'te çok olur"[2] Bu mana daha açıktır. Yüce Allah'ın, mekan isimlerini yani Tûr Dağı ve Emin Belde'yi bunların üzerine atfetmesi bunu göstermektedir. Böylece bu yemin, Allah'ın, vahy ve semâvî emirlerle şereflendirdiği mukaddes yerler üzerine yapılmış bir yemin olur.

2. وَطُورِ سِينِينَ Bereketli dağa da yemin ederim. Bu, üzerinde Allah'ın Musa (a.s.) ile konuştuğu, çok ağaçlı, güzel ve bereketli Tûr-ı Sînâ dağıdır. Hâzin der ki: "Tûr Dağı güzel ve bereketli olduğu için, Sînîn ve Seynâ sıfatları ile nitelenerek ona "Tûr-ı Sînîn" denilmiştir. Meyveli ağaçları olan her dağa Sînîn ve Seynâ denir."[3]

3. وَهَـٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ İçine girenlerin canları ve malları konusunda emin olduğu bu emin beldeye yani Mekke-i Mükerreme'ye yemin ederim. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Çevrelerinden insanlar kapılıp götürülürken, bizim (orayı) güven içinde kudsi bir yer yaptığımızı görmediler mi?"[4] buyurmuştur. Âlûsî şöyle der: Bunlar, birçok müfessirin görüşüne göre, şerefli ve bereketli yerlere yapılmış yeminlerdir. Emin Beldeden maksat, tartışmasız bir şekilde Mekke-i Mükerreme'dir. Allah onu korusun. Tûr-ı Sînîn ise, üzerinde Yüce Allah'ın Musa (a.s.) ile, konuştuğu dağdır. Buna Tûr-ı Seynâ da denir. İncir ve zeytine gelince, Katâde'den rivayet edildiğine göre bunlar, biri Şam'da diğeri Beyt-i Makdis'te iki dağdır. İncir ve Zeytin'den, bunların yetiştiği yerler kastedilmiştir. Bazılarına göre de bunlardan maksat, bildiğimiz iki ağaçtır. Bu, İbn Abbas ve Mücâhid'in görüşüdür. Bu şeylere yeminden maksat, o bereketli yerlerin şerefli olduğunu ve peygamberlerin gönderilmesi ile orada ortaya çıkan hayır ve bereketi açıklamaktır.[5] İbn Kesîr şöyle der: Bazı âlimler, bunların üç yer olduğu kanaatına varmışlardır. Bunların her birinde Yüce Allah, büyük şeriatlar getiren azim sahiplerinden bir peygamber göndermiştir. Birincisi, incir ve zeytinin yetiştiği yer olan Beyt-i Makdis'tir ki Yüce Allah burada İsa'yı (a.s.) göndermiştir. İkincisi, Tûr-ı Sînîn yani Tûr-ı Seynâ'dır. Yüce Allah burada Musa (a.s.) ile konuşmuştur. Uçüncüsü ise, içine girenlerin emin olduğu Beled-i Emîn'dir. Burası, Allah'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'i peygamber olarak gönderdiği yerdir. Tevrat'ın sonunda bu üç yer şöyle anlatılmıştır: "Yüce Allah, üzerinde Musa (a.s.) ile konuştuğu Tûr-ı Seynâ'dan geldi. Sâîr'den yani İsa'yı (a.s.) peygamber olarak gönderdiği Beyt-i Makdis dağından dünyayı aydınlattı. Farân dağlarından yani, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i peygamber olarak gönderdiği Mekke dağlarından göründü" Yüce Allah Tevrat'ta bunları zaman sırasına göre anlattı ve Kur'ân'da da şeref sırasına göre yemin etti. Şöyle ki, önce şerefliye, sonra ondan daha şerefliye, sonra da her ikisinden daha şerefli olana yemin etti.[6] Bu yeminin cevabı şudur:

4. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ Kuşkusuz biz insan türünü, en mükemmel ve en güzel sıfatlarla nitelenmiş olarak en güzel biçimde yarattık. Yani şekli

2 Fâtır, 8/489.
3 Hâzin, 4/266.
4 Ankebût sûresi, 29/67.
5 Rûhu'l-meânî, 30/173 (özetle).
6 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/654.

güzel, boyu düzgün, uzuvları birbirine uygun; bilgi, anlayış, akıl erdirme, iyi ve kötüyü ayırma, konuşma ve edep sıfatları ile donatılmış olarak yarattık. Mücâhid şöyle der: أحسن تقويم den maksat, "En güzel biçimde ve eşsiz bir yaratılışta yarattık" demektir.[7]

5. ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ Kendisini bu şekilde yaratmamızın gereğini yerine getirmediği için, onun derecesini aşağıların aşağısına indirdik. Zira o, en güzel biçimde yaratma nimetimize şükretmedi, kendisine verdiğimiz bu güzel özellikleri bize itaatta kullanmadı. Dolayısıyle biz de onu, aşağıların aşağısına yani Cehenneme indireceğiz. Mücâhid ve Hasan el-Basrî şöyle der: Cehennemin en alt tabakasıdır. Dahhâk da şöyle der: Yani onu ömrün en verimsiz çağına götürürüz ki bu da, gençlikten sonra ihtiyarlaması, kuvvetli olduktan sonra zayıf düşmesidir.[8] Âlûsî de der ki: Âyetin akışından, ilk akla gelen, kâfirin kıyamet günündeki haline ve onun, en güzel ve eşsiz bir şekilde yaratılmışken, en çirkin ve âdî bir şekilde olacağına işarettir.[9]

6. إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ Ancak hem iman edip hem de sâlih amel işleyen mü'minler bunun dışındadır. Onlar için, tükenmeyen sürekli bir mükâfat yani takvâ sahiplerinin yurdu olan Cennet vardır.

7. فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ Bu, üçüncü şahıstan ikinci şahsa dönme üslubuyla insana yapılmış bir hitaptır. Yani, Ey insan! Bu açıklama ve apaçık delillerden sonra, senin yalanlamana sebep ne? Çünkü insanın bir nutfeden yaratılması ve en güzel ve mükemmel bir biçimde varedilmesi, Yüce Allah'ın, öldükten sonra diriltme ve hesaba gücü yeteceğini gösteren en açık delillerdendir. O halde, bu delillerden sonra, hesap gününü yalanlamaya seni iten nedir?

8. أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ Yaratan ve en güzel biçimi veren Allah, kullar arasında hükmetme ve haklı ile haksızı ayırma bakımından âdillerin en âdili değil midir? Hadiste şöyle gelmiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) bu âyeti okuduğunda, "بلى وأنا على ذلك من الشاهدين Evet, ben de buna şahitlik edenlerdenim"[10] derdi.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "والتين والزيتون İncire ve zeytine yemin ederim" âyetinde mecâz-ı aklî vardır. Burada mahalde bulunan zikredilmiş, mahal kastedilmiştir. Tercih edilen görüşe göre Yüce Allah incir ve zeytinle, bunların yetiştiği yer olan Şam'ı ve Beyt-i Makdis'i kastetmiştir.

7 Taberî, 30/156.
8 Kurtubî, 19/115.
9 Âlûsî, 30/176.
10 Tirmizî, Tefsîr-i Kur'ân, bab, 84.

2. "أحسن تقويم En güzel biçimde" ile "أسفل سافلين Aşağıların aşağısı" arasında tıbâk vardır.

3. أحكم ile الحاكمين arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "فما يكذبك Yalanlamanın sebebi ne?" âyetinde, daha fazla kınama ve azarlama için, üçüncü şahıstan ikinci şahsa dönüş vardır.

5. أليس الله بأحكم الحاكمين Âyetindeki soru, istifhâm-ı takrîrîdir.

6. الحاكمين، سافلين، الأمين gibi âyet sonlarında secî murassa vardır. En iyisini Allah bilir.

BİR NÜKTE

Kurtubî şöyle anlatıyor: İsa el-Hâşimî, karısını çok severdi. Bir gün ona, "Aydan daha güzel değilsen üç talakla boş ol" dedi. Bunun üzerine karısı: "Sen beni boşadın" diyerek ona karşı örtündü. Dolayısıyle İsa buna çok üzüldü ve Halîfe Mansûr'a gidip olayı ona anlattı. Halîfe fıkıhcıları çağırıp onlardan fetvâ sordu. Oradakilerin hepsi kadının boş olduğunu söylediler. Ancak Ebû Hanîfe'nin ashâbından bir adam konuşmadı. Mansûr ona: "Sen niye bir şey söylemiyorsun?" dedi. Adam dedi ki: «Ey mü'minlerin emiri! Yüce Allah, "Kuşkusuz biz insanı en güzel biçimde yarattık" buyuruyor. Binaenaleyh insandan daha güzel hiçbir şey yoktur.» Mansûr, "Doğru söyledin" dedi ve kadını kocasına geri verdi.

Yüce Allah'ın yardımıyle "Tîn sûresi" nin tefsiri bitti.

ALAK SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 19 âyettir.

Takdim

Alak sûresi, ki buna İkra' sûresi de denir, Mekke'de inmiş olup şu meseleleri ele almaktadır:

1. Peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ilk vahyin inişi,

2. İnsanın, mal sebebiyle taşkınlık yapması ve Allah'ın emirlerine karşı çıkması,

3. Bedbaht Ebû Cehil'in kıssası ve onun, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i namazdan alıkoyması

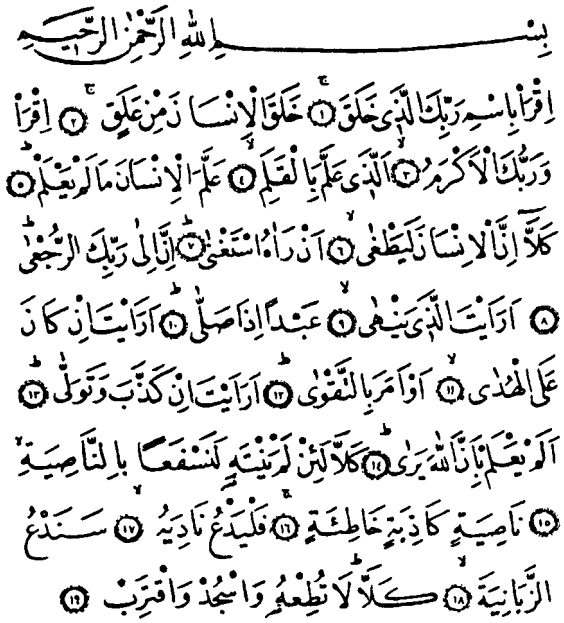
Bu mübarek sûre, Yüce Allah'ın, ebedî mucize olan bu Kur'ân'ı değerli Peygamberi'ne indirmek sûretiyle ona lütufta bulunduğunu açıklayarak ve ona ilk nimeti hatırlatarak başlar ki bu sırada Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur'ân âyetleri ile vahyin kendisine indiği yer olan Hira Mağarası'nda Rabbine ibadet etmekteydi. "Yaratan Rabbinin adıyla oku... O, insana, bilmediklerini öğretti"

Daha sonra sûre, kuvvet ve servetine güvenerek bu hayatta insanın, taşkınlık yaptığından ve zenginlik nimeti sebebiyle Allah'ın emirlerine isyan ettiğinden bahseder. Oysa insanın yapması gereken, nimetlere nankörlük etmek değil, lütfuna karşı Rabbine şükretmektir. Sûre, insanın, yaptıklarının karşılığını almak için Rabbine döneceğini hatırlatır: "Gerçek şu ki, insan kendisini zengin gördüğü için azar. Kuşkusuz dönüş yalnız Rabbinedir."

Bundan sonra sûre, bu ümmetin Firavunu olan Ebû Cehil kıssasını ele alır. Ebû Cehil putlara yardım etmek için Hz. Peygamber (s.a.v.)'i tehdit eder ve onu namazdan alıkoymaya çalışırdı: "Namaz kıldığında bir kulu men edeni görmedin mi?"

Bu mübarek sûre o bedbaht kâfirin, sapıklık ve taşkınlığına devam ettiği takdirde en şiddetli azapla tehdit ederek sona erer. Aynı zamanda o Yüce Peygamber (s.a.v.)'e, bu günahkâr suçlunun tehditlerine kulak asmamasını emreder: "Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse derhal alnından yakalarız... Hayır, ona uyma, Allah'a secde et ve O'na yaklaş"

Sûre, okuma ve öğrenmeye davet ile başlayıp namaz ve ibadetle sona erer ki, ilim ile amel beraber olsun ve sûrenin başı ile sonu arasında uyum bulunsun.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2. Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir embriyodan yarattı.

3, 4, 5, Oku (ve öğren!) İnsana bilmediklerini öğreten ve kalemle yazdıran Rabbin bolca ikram edendir.

6, 7, 8. Gerçek şu ki insan, kendini zengin görerek azar. Kuşkusuz dönüş Rabbinedir.

9, 10. Namaz kıldığında bir kulu (Peygamber'i namazdan) men' edene ne dersin?

11, 12. Ne dersin, ya o doğru yolda idiyse yahut iyiliği ve kötülükten sakınmayı emretti ise!

13, 14. Ne dersin! Yalanlar ve yüz çevirirse. Yoksa o, (olanları) Allah'ın görmekte olduğunu bilmedi mi!

15, 16, 17, 18, 19. Hayır! hayır! Eğer vazgeçmezse derhal alnından yakalar Cehenneme atarız. O, hemen gidip meclisini çağırsın. Biz de zebânîleri çağıracağız. Hayır! Ona uyma! Allah'a secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş!

KELİMELERİN İZAHI

علق : Alak, donmuş kan manasına gelen عَلَقَة kelimesinin çoğuludur. Rahme yapışıp asıldığı için ona bu isim verilmiştir.

نسفعا: Mutlaka yakalarız. سفع şiddetli ve kuvvetli bir şekilde çekmek demektir. Dilciler şöyle der: Bir kimse bir şeyi yakalayıp şiddetli bir şekilde çektiğinde سفعت بالشئ der. "Atının yelesinden tutup çekti" manasına سفع بناصية فرسه denir. Şâir şöyle der:

قوم إذا كثر الصياح رأيتهم ما بين ملجم مهره أو سافع

Onlar öyle bir kavim ki, feryat çoğaldığında, onların bir kısmını atlarını dizginleyenler, bir kısmını da atların yelelerinden çekenler olarak görürsün.[1]

الناصية : Nâsiye, başın ön tarafında bulunan saç, yani perçem.

الزبانية : Zebânîye, itmek manasına gelen زَبَن kelimesinden alınmış olup "zebânîler" demektir. Burada onlardan maksat sert ve acımasız olan azap melekleridir. Araplar, şiddetle yakalayan kimselere bu ismi verirler. Şâir der ki:

مطاعيم في القصوى مطاعين في الوغى زبانية غلب عظام جلومها

Hazar'da çok yediren, savaşta iyice yaralayanlar, kalın ve uzun boyunlu, iri cüsseli zebânîler.[2]

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre mel'ûn Ebû Cehil bir gün arkadaşlarına: "Muhammed aranızda yüzünü toprağa sürüyor mu? Yani, önünüzde namaz kılıp secde ediyor mu?" dedi. Arkadaşları, "evet" dediler. Bunun üzerine Ebû Cehil: "Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun, onu böyle namaz kılarken görürsem, mutlaka ensesine binecek ve yüzünü toprağa sürteceğim" dedi. Bir gün geldi ve Rasulullah (s.a.v.)'ı namaz kılarken gördü. Boynuna basmak maksadıyle geldi. Arkadaşları onun hemen geri döndüğünü ve elleriyle korunduğunu gördüler. Ona, "Sana ne oldu?" diye soruldu. Dedi ki: "Benimle onun arasında ateşten bir hendek, korkunç bir varlık ve kanatlar meydana geldi. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Eğer bana yaklaşsaydı, melekler onu kapıp parça parça edeceklerdi" Bunun üzerine Yüce Allah, "Namaz kıldığında bir kulu men edeni görmedin mi?" âyetlerini indirdi.[3]

ÂYETLERİN TEFSÎRİ

1. اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ Bu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yöneltilmiş ilk ilahî hitaptır. Bu hitapta okuma, yazma ve ilme çağrı vardır. Çünkü ilim, İslâm dininin simgesi

1 el-Bahr, 8/491.
2 Rûhu'l-meânî, 30/188.
3 Müslim, Münafıkîn, 38 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/658, Hâzin, 4/270.

ve sembolüdür. Yani Ey Peygamber! Bütün mahlukatı yaratan ve bütün âlemleri meydana getiren Yüce Rabbinin adıyla başlıyarak ve O'ndan yardım dileyerek Kur'ân'ı oku.

Bundan sonra Yüce Allah, insanın şanının yüce olduğunu göstermek için bu yaratma olayını şöyle buyurarak açıkladı:

2. خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ Allah, mahlukatın en şereflisi ve güzel şekilli bu insanı alakadan yarattı. Alaka, küçük kurt (embriyo) demektir. Modern tıp isbat etmiştir ki, insanın yaratılmış olduğu meni, gözle görülmeyen, ancak mikroskopla görülebilen, başı ve kuyruğu olan küçücük spermleri ihtiva etmektedir. En güzel yaratıcı olan Allah yücedir.[4] Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, insanın şerefini göstermek için burada özellikle onu zikretti. Alaka, sıvı kan parçasıdır. Rutubetli olduğu için, üzerinden geçtiği şeye yapıştığından dolayı ona bu isim verilmiştir.[5]

3. اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ Ey Peygamber! Oku, Rabbin yüce ve kerem sahibidir. Hiçbir kerem sahibi O'na denk olamaz ve denklikte O'na yaklaşamaz. Kullara, bilmedikleri şeyleri öğretmesi, O'nun kereminin sonsuzluğunu gösterir.

4, 5. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ■ عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ O, kalemle yazıp çizmeyi öğretendir. İnsanlara, bilmedikleri ilim ve bilgileri O öğretmiştir. Onları cehalet karanlıklarından ilim aydınlığına çıkaran O'dur. Yüce Allah kalemle yani bir vasıtayla öğrettiği gibi, her ne kadar okuma-yazma bilmeyen bir ümmî olsan da, vasıtasız olarak da sana öğretecektir. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, okuma-yazmayı öğrenmenin fayda ve faziletine dikkat çekti. Çünkü onda, insanın kavrayamayacağı kadar büyük faydalar vardır. Yazmakla ancak ilimler tedvin edilmiş, hikmetler kayda geçirilmiş, öncekilerle ilgili haberler ve onların sözleri zaptedilmiş ve Allah tarafından indirilmiş olan kitaplar yazılmıştır. Yazı olmasaydı ne dünya, ne de din işleri düzelirdi.[6]

Bu beş âyet, Kur'ân'ın ilk inen âyetleridir. Nitekim sahih hadislerde geldiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) Hira Dağı'nda ibadet ederken melek ona gelmiş ve "Oku" demiştir. Rasulullah (s.a.v.) da:. "Ben okuyamam" demiştir.[7] İbn Kesîr şöyle der: Kur'ân'dan ilk inenler, bu mübarek âyetlerdir. Bunlar, Allah'ın, kullarına karşı ilk rahmeti ve onlara ihsan ettiği ilk nimetidir. Bu âyetlerde insanın alakadan yaratılmaya başlandığına, insana bilmediği şeyleri öğretmiş olmasının Yüce Allah'ın kereminden olduğuna dikkat çekilmiştir. Yüce Allah ilimle insanı şereflendirmiş ve değerlendirmiştir. İlim öyle bir güç ve değerdir ki, Adem (a.s.) onun sayesinde meleklere üstün kılınmıştır.[8]

---

4 Bkz, et-Tıb Mihrâbu'l-İman, 2/53.

5 Kurtubî, 19/119.

6 Kurtubî, 19/120.

7 Buhârî ve Müslim, Hz. Âişe'nin (r.anhâ) şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Rasullullah (s.a.v.)'a ilk vahiy başlangıcı, sâdık rüya şeklinde olmuştur. O hiçbir rüya görmezdi ki, sabah aydınlığı gibi açık olmasın. Sonra ona yalnızlık sevgisi verildi. Artık Hira Dağı'na gelir, orada günlerce ibadet ederdi... (Buhârî, Bed'ül-vahy, 3; Müslim, İman, 252.

8 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/656.

Bundan sonra Yüce Allah insanın şımarıklık ve taşkınlığının sebebini bildirmek üzere şöyle buyurdu:

6. كَلاَّ إِنَّ الإِنسَانَ لَيَطْغَى Gerçek şu ki insan, mutlaka taşkınlık yapıp nefsin arzusuna uyarak haddi aşar. Yüce Rabbine karşı kibirlenip büyüklük taslar.

7. أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى Zira mal ve servet sahibi olup kendini zengin görmüş ve şımarmıştır.

Bundan sonra Yüce Allah onu tehdit edip korkutmak üzere şöyle buyurdu:

8. إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرُّجْعَى Ey insan! Kuşkusuz dönüş, sadece Rabbine olacaktır. O sana amellerinin karşılığını verecektir. Bu âyette, bu gibi insanları, taşkınlıklarının âkıbetinden sakındırma ve tehdit vardır. Sonra bu âyet umumî olup her kibirli ve taşkın kimseyi kapsamaktadır. Tefsirciler şöyle der: Bu âyetten, sûrenin sonuna kadar olan bölüm, Ebû Cehil hakkındadır. Sûrenin ilk âyetlerinin inişinden uzun bir müddet sonra inmiştir. Ebû Cehil malının çokluğuyla taşkınlık gösterir ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e aşırı düşmanlık yapardı. Fakat burada, sebebin hususîliğine değil, lafzın umumîliğine itibar olunur.[9]

9, 10. أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى ■ عَبْداً إِذَا صَلَّى Bu âyet, bedbaht kâfirin durumuna hayret edileceğini.ifade eder. Yani Ey Peygamber! Allah'ın kullarından bir kulu, namazdan alıkoymaya çalışan o günahkâr suçlunun haline ne dersin? Aklı ne az, yaptığı iş ne çirkin! Ebussuûd der ki: Bu âyet, o taşkının durumunun çirkin ve âdî olduğunu ve bunun şaşılacak bir iş olduğunu ifade eder ve onun durumunun, hayret edilecek derecede âdî ve garip olduğunu bildirir.[10] Tefsirciler, namaz kılan bu kulun Hz. Peygamber (s.a.v.); onu engellemeye çalışanın da mel'ûn Ebû Cehil olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Çünkü Ebû Cehil şöyle demiştir: "Muhammed'in namaz kıldığını görürsem, mutlaka onun boynunu çiğneyeceğim."[11]

11. أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى O namazdan alıkoymaya çalıştığın, namaz kılan o kul yani Muhammed (s.a.v.), sâlih, söz ve fiilinde doğru yolu bulmuş birisi ise, ne dersin?!

12. أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى Yahut, hidayete ve doğru yola çağırarak ihlas ve Allah'ı birlemeyi emreden birisi ise!? Onu nasıl engeller ve alıkorsun?[12] Ey geri zekâlı! Ne kadar aptalsın ki, şu vasıfları taşıyan kişiyi namazdan alıkoymaya çalışıyorsun. O Allah'ın kulu, itaatkâr, doğru yolu bulmuş Allah'a boyun eğmiş, hidayete ve doğru yola çağıran birisidir. Bu, ne kadar şaşılacak bir şey!

Bundan sonra Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hitaba döndü ve şöyle buyurdu:

13. أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى Ey Peygamber! O, Kur'ân'ı yalanlar ve imandan yüz çevirirse ne dersin?

---

9 Sâvî Hâşiyesi, 4/336; Kurtubî, 19/123.

10 Ebussuûd, 5/274.

11 Daha önce geçen Nüzûl sebebine bak.

12 Açık olan şudur ki, hidayet üzere olan veya takvâyı emreden Muhammed (s.a.v.)'dir. Bu İbn Atıyye ve cumhurun tercihidir. Zemahşerî, bu âyetlerin, namazdan alıkoymaya çalışan kimse hakkında olduğu kanaatındadır. Bu zayıf bir görüştür.

14. أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى O bedbaht bilmiyor mu ki Allah, onun bütün hallerinden haberdârdır. Yaptıklarını gözetlemektedir. Yaptıklarının karşılığını verecektir. Yazıklar olsun ona! Ne kadar câhil ve aptaldır!

Bundan sonra Yüce Allah, onu menetmek için şöyle buyurdu:

15. كَلاَّ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعَ بِالنَّاصِيَةِ O günahkâr Ebû Cehil, bu sapıklık ve taşkınlığını bıraksın. Allah'a yemin olsun, eğer Peygamber (s.a.v.)'e eziyeti bırakmaz, içinde bulunduğu inkâr ve sapıklıktan vazgeçmezse, onu kesinlikle perçeminden yakalıyacağız. Onu şiddetle Cehenneme sürükleyip oraya atacağız.

16. نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ Bu perçemin sahibi yalancı ve günahkâr olup suçu çoktur. İbn Cüzeyy şöyle der:

Perçemin, yalancılık ve günahkârlık sıfatı ile nitelenmesi mecazdır. Gerçekte yalancı olan ve günah işleyen, onun sahibidir. Hâti, kasten günah işleyen; muhti ise kasıtsız günah işleyen demektir.[13]

17. فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ Kendi meclisinde bulunanları çağırsın ve onlardan yardım istesin.

18. سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ Biz de, Cehennem bekçileri yani sert ve acımasız melekleri çağıracağız. Rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) İbrahim'in (a.s.) makamında namaz kılarken, yanına Ebû Cehil geldi ve şöyle dedi: Ey Muhammed! Ben sana namaz kılma demedim mi? Bunu duyan Hz. Peygamber (s.a.v.) ona sert konuştu. Bunun üzerine Ebû Cehil: "Ey Muhammed! Beni ne ile tehdit ediyorsun. Vallahi, ben bu vadide en çok taraftarı olan kimseyim" dedi. Bu olaydan sonra Yüce Allah, فليدع ناديه سندع الزبانية âyetlerini indirdi. İbn Abbas şöyle der: Eğer taraftarlarını çağırsaydı, azap melekleri o anda onu hemen yakalayacaktı.[14]

19. كَلاَّ لا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ Hayır! O günahkâr bundan vazgeçsin! Ey Peygamber! Sen de, onun "namazı terket" çağrısına uyma. واسجد واقترب Secde ve namazlarına devam et ve böyle yaparak Rabbine yaklaş. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Kulun, Rabbine en yakın olduğu durum, secdedeki durumudur."[15]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "إقرأ باسم ربك Rabbinin adıyla oku" âyetinden sonra "إقرأ وربك الاكرم Oku, rabbin kerem sahibidir" âyetinde إقرأ fiilin tekrarıyla itnâb yapılmıştır. Bu, okuma ve ilmin şanına daha fazla önem verildiği içindir.

2. خلق ile علق kelimeleri arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

13 et-Teshîl, 4/209.
14 Kurtubî, 19/127.
15 Müslim, Salât, 215.

3. "علم الانسان ما لم يعلم İnsana bilmediğini öğretti" âyetinde tıbâk-ı selb vardır.

4. "أرأيت الذي ينهى عبدا Bir kulu (Peygamberi) engellemeye çalışana ne dersin?" âyetinde kinaye vardır. Yüce Allah Hz. Peygamber'in şanını yüceltmek ve değerini yükseltmek için "ينهاك seni engelleyen" demeyip "عبدا kul" kelimesini zikretmiştir.

5. "أرأيت الذي ينهى Engellemeye çalışana ne dersin?" âyeti ile أرأيت ان كان على الهدى Eğer o, doğru yolda ise ne dersin?" âyetindeki soru, yasaklamaya çalışanın durumunun hayret verici olduğunu ifade etmek içindir.

6. "ناصية كاذبة خاطئة O yalancı, günahkâr perçem" âyetinde mecâz-ı aklî vardır. Sahibi yalancı ve günahkâr olan perçem, demektir. Dolayısıyle yalan, perçeme mecâz olarak isnat edilmiştir.

7. خلق ve علق gibi âyet sonlarında secî murassa vardır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Alak sûresi"nin tefsiri bitti.

KADR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 5 âyettir.

Takdim

Kadr sûresi Mekke'de inmiş olup Kur'ân-ı Kerîm'in inmeye başlamasından ve Kadir gecesinin diğer gün ve aylardan daha üstün olduğundan bahseder. Kadir gecesi, içinde ilahî nur, tecellîler ve Yüce Yaratıcının mü'min kullarına bol bol indirdiği ilahî lütuf ve esintiler bulunduğu için diğer gecelerden üstündür. Kadir gecesindeki bu ilahî tecellîler Kur'ân'ın inmesine verilen değerden dolayıdır.

Aynı zamanda bu sûre, Kadir gecesinde itaatkâr meleklerin sabaha kadar indiklerinden bahseder. O, ne kadri yüce bir gece! Bu gece, Allah katında bin aydan daha hayırlıdır!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا
بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Biz onu (Kur'ân'ı) Kadir gecesinde indirdik.

2. Kadir gecesinin ne olduğunu sana haber veren oldu mu?

3. Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır.

4. O gecede, her iş için Rablerinin izniyle melekler ve Ruh yere iner durur.

5. O gece, selâmettir, esenliktir. Fecrin doğuşuna kadar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ Biz bu mucize Kur'ân'ı, kadri ve şerefi yüce bir gecede indirdik. Tefsirciler der ki: Şerefi, yüceliği ve kadrinden dolayı bu geceye "Kadir gecesi" denilmiştir. Kur'ân'ın indirilmesinden maksat, Levhi Mahfûz'dan dünya semasına indirilmesidir. Daha sonra Cebrâil (a.s.) onu yirmiüç senede yeryüzüne indırmiştir. Nitekim İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah Kur'ân'ı toptan Levh-i Mahfûz'dan, dünya semasındaki "Beytu'l-izze"ye indirdi. Sonra olayların vukûuna göre yirmiüç senede Rasulullah (s.a.v.)'a parça parça indi.[1]

2. وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ Ey Peygamber! Kadir ve şeref gecesini sana ne bildirdi? Bu, Kadir gecesinin şanının yücelik ve büyüklüğünü ifade eder: Hâzin şöyle der: Bu, o gecenin büyüklüğünü gösterme ve onun haberini dinlemeye teşvik yollu bir ifadedir. Sanki Yüce Allah şöyle buyurur: Onun kıymetini ve üstünlük derecesini sana bildiren, bilgine ulaştıran nedir?[2]

Bundan sonra Yüce Allah, Kadir gecesinin üç yönden üstünlüğünü anlattı:

3. لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ Kadir gecesi, şeref ve üstünlük bakımından bin aydan daha üstündür. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in indirilme şerefi sadece ona verilmiştir. Tefsirciler şöyle der: Kadir gecesinde yapılan iyi iş, içinde Kadir gecesi bulunmayan bin ay içinde yapılan işten daha hayırlıdır. Rivayete göre bir adam silah kuşanıp

1 Bkz, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/659; Kurtubî, 19/130.
2 Hâzin, 4/275.

bin ay Allah yolunda cihâd etmişti. Rasulullah (s.a.v.) ve müslümanlar buna hayret ettiler. Rasulullah (s.a.v.) bunu ümmeti için de temennî ederek şöyle dedi: Ey Rabbim! Ümmetimi, ümmetlerin en kısa ömürlüsü, amel bakımından da ümmetlerin en azı kıldın. Bunun üzerine Yüce Allah ona Kadir gecesini verdi ve şöyle buyurdu: Kadir gecesi, sen ve ümmetin için, o adamın cihâd ettiği bin aydan daha hayırlıdır.[3] Mücâhid şöyle der: O gün ve gecede yapılan amel, tutulan oruç bin aydan daha hayırlıdır.[4] İşte bu, Kadir gecesinin üstünlüğünün anlatıldığı birinci yöndür.

4. تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ Yüce Allah'ın, o seneden bir sonraki seneye kadar takdir ve hükmettiği her türlü iş için, melekler ve Cebrâil (a.s.) Rablerinin emriyle o gece yeryüzüne iner. İşte bu da, Kadir gecesinin üstünlüğünün anlatıldığı ikinci yöndür. Üçüncü yön ise şudur:

5. سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ Kadir gecesi, gününün başlangıcından tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmettir. O gece melekler mü'minleri selâmlar. Yüce Allah, o gece insanoğlu için hayır ve selâmetten başka bir şey takdir etmez.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. Kadir gecesinin şanına fazla önem vermek ve onun yüçeliğini göstermek için, "ليلة القدر Kadir gecesi" terkibi üç defa zikredilerek itnâb yapılmıştır.

2. وما أدراك ما ليلة القدر Sorusu, Kadir gecesinin şanının yüceliğini göstermek maksadıyla sorulmuştur.

3. "تنزل الملائكة والروح Melekler ve Cebrâil iner" âyetinde, umumîden sonra hususî olan zikredilmiştir. Yüce Allah Cebrâil'in şerefinin yüceliğine dikkat çekmek için meleklerden sonra onu ayrıca zikretti.

4. القدر ، شهر ، أمر ve الفجر gibi âyet sonlarına riayet için, fasıla harfleri birbirine uygun düşmüştür. Bu da güzelleştirici, lafzî edebî sanatlardandır. En iyisini Allah bilir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Kadr sûresi"nin tefsiri bitti.

3 Bu, İbn Abbas ve Mücâhid'den rivayet edilmiştir.
4 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/659.

BEYYİNE SÛRESİ

Medine'de inmiştir, 8 âyettir.

Takdim

"Lem yekün" adı da verilen Beyyine sûresi Medine'de inmiştir. Aşağıdaki konuları ele alır:

1. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği karşısında Ehl-i kitab'ın tutumu.

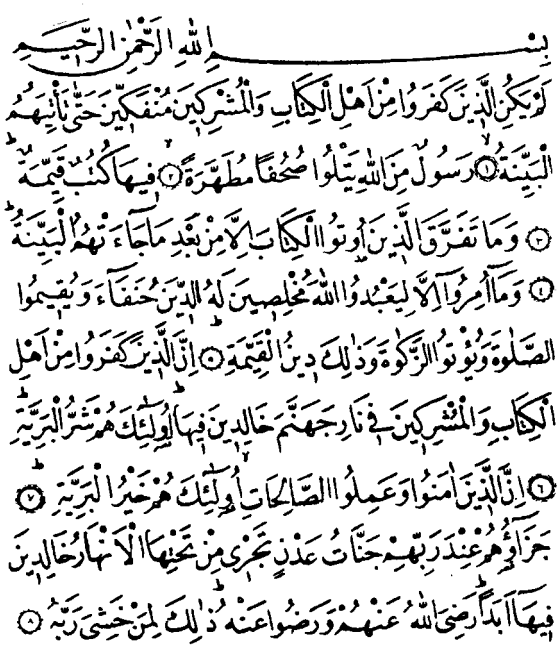
2. Allah'a ihlasla ibadet etme,

3. Bahtiyar ve bedbahtlardan her birinin ahirette varıp gideceği yer. Bu mübarek sûre Yahudi ve Hıristiyanlardan ve bunların, hak ortaya çıkıp nuru yayıldıktan ve âhir zamanda gönderilecek olan peygamberin vasıflarını öğrendikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in daveti karşısındaki tutumlarından bahsederek başlar.

Oysaki bunlar, Hz. Peygamberin (s.a.v.) gönderilmesini ve gelmesini bekliyorlardı. Son peygamber gönderilince, inat gösterip peygamberliğini yalanlayarak inkâr ettiler.

Bundan sonra sûre, iman unsurlarından önemli bir unsurdan, yani bütün din mensuplarına emredilen, Yüce Allah'a ihlasla ibadet etmek ve sırf O'nun rızası için sadece O'nu zikretmek, O'na dönmek, bütün söz ve fiillerde O'na yönelmekten bahseder.

Bu sûre aynı zamanda, Ehl-i Kitabın kâfirleri ile müşriklerin yani en kötü insanların varacağı yeri ve onların Cehennem ateşinde ebedî kalacaklarını anlatır. Ayrıca insanların hayırlısı ve yüce makamlar sahibi mü'minlerin varacakları yerden, bunların peygamberler, sıddîklar, şehitler ve sâlihlerle beraber Naîm Cennetlerinde ebedî kalacaklarından bahseder. Bu nimetler onlara, âlemlerin Rabbine itaatları ve ihlaslarının karşılığı olarak verilecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ
الْبَيِّنَةُ ۝١ رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝٢ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ
۝٣ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ
۝٤ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ۝٥ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ
الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ
۝٦ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧
جَزَاؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝٨

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Ehl-i Kitaptan ve müşriklerden inkârcılar apaçık delil kendilerine gelinceye kadar (küfürden) ayrılacak değillerdi.

2, 3. İşte o Allah tarafından gönderilen, içinde doğru yazılmış hükümler bulunan tertemiz sahifeleri okuyan Rasuldür.

4. Kendilerine kitap verilenler ancak o açık delil (Peygamber) kendilerine geldikten sonra tefrikaya düştüler.

5. Halbuki onlara ancak dini yalnız O'na has kılarak ve hanîfler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu. Dosdoğru din de budur.

6. Ehl-i Kitap ve müşriklerden İslâm'ı kabul etmeyen inkârcılar, ebedî olarak ateştedirler. İşte halkın en şerlileri onlardır.

7. İman edip amel-i sâlih işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır.

8. Onların Rableri katındaki mükâfatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn Cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bu söylenenler Rabbinden korkan, O'na saygı gösterenler içindir.

KELİMELERİN İZAHI

منفكين: Münfekkîn; ayrılanlar, gidenler demektir. فَكّ kelimesi, aslında "açmak" manasına gelir. "Kitabı açmak" manasına gelen فك الكتاب ile "halhalı açmak" manasına gelen فك الخلخال bu köktendir.

البينة : Beyyine, açık ve kesin delil demektir.

مطهرة : Mutahhera, bâtıldan ve şüphelerden uzak manasınadır.

قيمة : Kayyime; doğru, âdil manalarına gelir.

حنفاء : Hunefâ, bâtıldan hak dine dönenler. حَنَف in aslı, meyletmektir.

البرية : Beriyye, mahlukat demektir. Bu, Arapların برأ الله الخلق Allah, mahlukatı yaratttı" sözündendir. "Yaratan" manasına gelen البـــارئ kelimesi de bu köktendir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ Ehl-i Kitaptan yani Yahudi ve Hıristiyanlardan; müşriklerden yani putperestlerden Allah ve Rasulü'nü inkâr eden kâfirler, kendilerine o apaçık delil gelinceye yani Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber olarak gönderilinceye kadar, içinde bulundukları inkârdan ayrılıp ona son vermediler.[1]

2. رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً Bu delil, Allah tarafından gönderilmiş olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara, bâtıldan uzak olan sahifeleri ezberden okur. Çünkü o, okuma-yazma bilmeyen bir ümmîdir. Kurtubî der ki: Sahifelerin kapsadığı yazılmış şeyleri okur. Onları Kitap'tan değil, ezberden okur. Zira o, okuma, yazma bilmez bir ümmî idi.[2] İbn Abbas da şöyle der: مطهرة dan maksat, "Yalan, şüphe, nifak ve sapıklıktan arınmış" demektir. Katâde de, "Bu kelime, bâtıldan arınmış" manasına gelir, der.[3]

3. فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ O sayfalarda, kendisinde eğrilik bulunmayan dosdoğru hükümler vardır. Bunlar, hakkı bâtıldan ayıran hükümlerdir. Sâvî der ki: Sahifelerden maksat, içine Kur'ân'ın yazıldığı kağıtlardır. Âyetteki كـــــتب kelimesinden maksat da, o kağıtlara yazılmış olan hükümlerdir. Kur'ân-ı Kerîm,

---

1 Sûre, onların hangi şeyden ayrılmadıklarını anlatmadı; bu bilinen bir şeydir. Zira maksat, içinde bulundukları inkâr ve sapıklıktır. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara Kur'ân-ı Kerîm'i getirmiş, sapıklıklarını, şirklerini ve içinde bulundukları câhilliklerini açıklamış ve onları imana çağırmıştı. Neticede onlardan inanan inandı, doğru yolu bulan buldu. Allah onları câhillik ve sapıklıktan kurtardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) onlara peygamber olarak gönderilmeden önce inkârlarından ayrılmadılar. Bu âyet o iki grup yani müşrikler ve Ehl-i Kitaptan inananlar hakkındadır.

2 Kurtubî, 29/142.

3 Kurtubî, 29/142.

önceki ilahî kitapların meyvesini içinde topladığı için, Yüce Allah, فيها كتب قيمة dedi.[4]

Bundan sonra Yüce Allah, Ehl-i Kitaptan iman etmeyenleri anlattı:

4. وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ Yahudi ve Hıristiyanlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği hakkında, ancak onun peygamberliğinin doğruluğunu ve onun, kitaplarında geleceği vaadedilen peygamber olduğunu gösteren apaçık delil geldikten sonra ihtilafa düştüler. Ebussuûd şöyle der: Bu âyet, özellikle Yahudi ve Hıristiyanların yaptıkları işlerin son derece çirkin olduğunu ve cinayetlerinin büyük olduğunu vurgulamak için söylenmiştir. Bu, onların, hak açıkça ortaya çıktıktan, durum anlaşıldıktan ve mazeretler tamamen ortadan kalktıktan sonra ayrılığa düştükleri açıklanarak ifade edilmiştir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Ehl-i Kitap, kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki kıskançlık yüzünden ihtilafa düştüler"[5] buyurmuştur.[6] İbn Cüzeyy de şöyle der: Ehl-i Kitap, efendimiz Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği hakkında, ancak onun hak olduğunu öğrendikten sonra ihtilafa düştüler. Ehl-i Kitap, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğunu, onun, hakkında kitaplarında anlatılanlar sayesinde bildikleri için, Yüce Allah burada onları özellikle zikretti.[7]

5. وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ Oysa ki Tevrat ve İncîl'de, onlara sadece tek olan Allah'a ihlasla ibadet etmeleri emr edilmişti. Fakat onlar bunu tahrif edip değiştirdiler de haham ve rahiplerine taptılar. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Ehl-i Kitap, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu İsa'yı rabler edindiler. Oysa ki hepsine de tek ilaha kulluk etmekten başka bir şey emredilmemişti."[8] حُنَفَاءَ Bütün dinleri bırakıp İslâm dinine İbrahim (a.s.)'in dini üzere yani son Peygamber (s.a.v.)'in getirdiği Yüce Hanîf dini üzerine dosdoğru yürüyerek Allah'a ibadet etmeleri emredilmişti. وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ Namazı, vaktinde, şartlarına uygun olarak huşû ve edebine uygun, en mükemmel bir şekilde edâ etmeleri ve hak sahiplerine zekâtı gönül hoşluğu ile vermeleri emredildi. Sâvî şöyle der: Yüce Allah, namaz ve zekâtın üstünlüğünden dolayı, burada özellikle onları zikretti.[9] وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ İşte bu anlatılan ibadet, ihlas, namazı kılma ve zekatı verme, dosdoğru yolda olan ümmetin dini, yani İslâm dinidir. O halde, niçin bu dine girmiyorlar?

Bundan sonra Yüce Allah, itaatkârlar ve isyankârlardan herbirinin, ceza ve karar yurdunda varacakları yeri açıklamak üzere şöyle buyurdu:

6. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا Yahudi, Hıristiyan ve putperestlerden, Kur'ân'ı ve .Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini

4 Sâvî Hâşiyesi, 4/342.
5 Âl-i İmrân, 3/19.
6 Ebussuûd, 5/277.
7 et-Teshîl, 4/212.
8 Tevbe sûresi, 9/31.
9 Sâvî Hâşiyesi, 4/343.

yalanlayanlar var ya, işte kıyamet günü onların tamamı, içinde ebedî kalmak üzere Cehennem ateşinde olacaklardır. Oradan ne çıkarlar, ne de ölürler. أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ İşte onlar, mutlak olarak en kötü ve şerli mahluklardır. Fahreddin Râzî der ki: Niçin "كفروا inkâr ettiler" sözü fiil ile, المشركين Müşrikler" sözü de isim olarak zikredildi? denirse, buna şöyle cevap veririz: Bu, Ehl-i Kitabın, işin başında kâfir olmadıklarına dikkat çekmek içindir. Çünkü onlar Tevrat ve İncîl'i tasdik eden ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gönderileceğini ikrar eden kimselerdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber olarak gönderilince onu inkâr ettiler. Müşrikler'in durumu böyle değildir. Çünkü onlar putperestlik, kıyamet ve haşri inkâr atmosferi üzere doğdular. اولئك هم شر البرية âyeti, hasr ifade eder. Yani, onlar hırsızlardan daha kötüdür. Çünkü, Allah'ın kitabından, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vasıflarını anlatan âyetleri çaldılar. Yol kesicilerden de daha kötüdürler. Çünkü onlar, hakka giden yolu insanlara kapatıp o yolu kestiler.[10]

Yüce Allah, bedbahtların varacağı yeri anlattıktan sonra, mutluların varacağı yeri anlatmak üzere şöyle buyurdu:

7. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ Hem iman eden hem de sâlih amel işleyen mü'minlere gelince, işte onlar, Allah'ın yarattığı mahlukatın en hayırlılarıdır.

8. جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Önceden gönderdikleri iman ve iyi amellerine karşılık ahirette onlara verilecek mükâfat, köşklerinin altından Cennet ırmaklarının aktığı ikamet Cennetleridir. خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا Orada ebediyyen kalacaklar, ne ölecekler, ne de oradan çıkacaklardır. Onlar tükenip bitmeyen dâimî nimetler içindedirler. رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ Dünyada yaptıkları sâlih ameller ve itaatlar sebebiyle Allah onlardan razı olmuştur. Allah'ın kendilerine lütfettiği ikramlar ve hayırlar sebebiyle de onlar Rablerinden razı olmuşlardır. ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ Bu güzel karşılık ve mükâfat, Allah'tan korkup sakınan ve mevlâsına isyandan kaçınan kimse içindir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. Yüce Allah, "حتى تأتيهم البينة Onlara delil gelinceye kadar" âyetini "رسول من الله يتلوا صحفا مطهرة Allah tarafından gönderilmiş peygamber, tertemiz sahifeleri okumaktadır" âyeti ile açıklamıştır ki bu, icmâlden sonra tafsîldir.

2. خير البرية ile شر البرية arasında tıbâk sanatı vardır.

3. "يتلو صحفا مطهرة Tertemiz sahifeleri okuyor" âyetinde istiâre-i tasrîhiyye vardır.

10 et-Tefsîru'l-kebir, 31/49.

Burada "مطهرة Tertemiz" kelimesi müsteâr olarak kullanılmıştır. Çünkü sahifelerin bâtıldan uzak oluşu pisliklerden temizlenmesine benzetilmiştir.

4. "إن الذين كفروا من اهل الكتاب Ehl-i Kitaptan kâfir olanlar var ya" âyeti ile "إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات İman edip sâlih amel işleyenler var ya" âyeti arasında mukâbele sanatı vardır. Bu mukâbele, itaatkârların nimeti ile isyankârların azabı arasındadır.

5. شر البرية، خير البرية، القيمة، البينة ve benzeri âyet sonlarında birbirine uygunluk vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

BİR UYARI

İhlas, ibadetin özüdür. Kudsî hadiste şöyle bildirilmiştir: "Ortağa en çok ihtiyaç hissetmeyen benim. Kim başkasını bana ortak koştuğu bir amel işlerse, onu ve şirkini başbaşa bırakırım".[11]

Âlimler amelleri üç kısma ayırmışlardır. Bunlar "yapılması emredilenler", "yapılması yasaklananlar" ve "yapılması mübah olanlar"dır. Yapılması emredilenlerde ihlâs, o işleri yapanın, maksadının Allah rızası olmasıdır. Niyet, Allah rızasından başka bir şey ise, o iş sırf riyâ olup kabul edilmemiştir. Yapılmasr yasaklananlara gelince, kişi niyetsiz olarak o işi yapmazsa, onun sorumluluğundan kurtulmuş olur. Ancak yapmadığı için bir ecir elde edemez. Allah rızasını elde etme niyetiyle bırakırsa, bıraktığından dolayı sevap alır. Yeme, uyuma, cimâ ve benzeri mübah işlere gelince, bunları niyetsiz yaparsa, bu sebeple herhangi bir sevap elde edemez. Allah rızasını arama niyetiyle yaparsa bunlardan dolayı sevap alır. Çünkü, her mübah iş ile Allah'ın rızasını kazanmak niyet edildiğinde, o işin, Allah'a bir yakınlık vesilesi olması mümkündür. İbadet yapmak için kuvvetli olmak niyetiyle yemek ve haramdan korunmak niyetiyle cimâ etmek böyledir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Beyyine sûresi"nin tefsiri bitti.

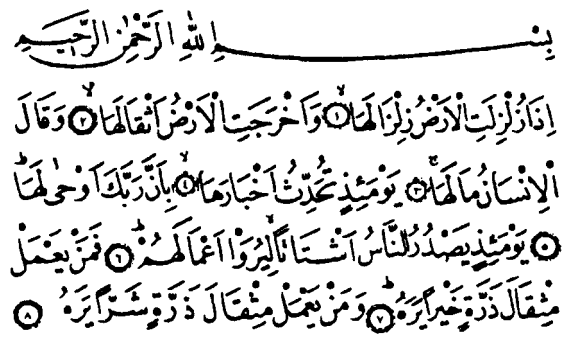
11 Müslim, Zühd, 46; İbn Mâce, Zühd, 21.

ZELZELE SÛRESİ

Medine'de inmiştir, 8 âyettir.

Takdim

Zelzele sûresi Medine'de inmiştir. Ancak üslup bakımından Mekke'de inen sûrelere benzer. Zira bu sûrede, kıyamet günü olacak olan sıkıntı ve dehşet verici haller anlatılır. Bu sûre, kıyamet kopmadan önce meydana gelecek şiddetli sarsıntıyı anlatır. Şöyle ki, bütün yüksek köşk ve saraylar yerle bir olur. Bütün oturmuş büyük dağlar yıkılır. İnsanın dehşete kapılacağı enteresan ve garip olaylar meydana gelir. Mesela, yerin içindeki ölüleri dışarı çıkarması, altın ve gümüş gibi kıymetli hazîneleri dışarı atması ve her insana, "Falan gün şöyle yaptın, falan gün böyle yaptın" diyerek, üzerinde yaptıklarını haber vermesi. Bütün bunlar, o dehşetli gün olacak olan hayret verici şeylerdir. Sûre aynı zamanda, insanların mahşerde, Cennet veya Cehenneme gideceklerini, mutlu ve mutsuzlar olarak sınıflara bölüneceklerini anlatır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ
الْإِنسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾
يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَن يَعْمَلْ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5. Yerküre sarsıntısıyla sallandığı, toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı, insan, "ne oluyor buna!" dediği vakit, (durum nice olur bir bilsen!) İşte o gün yer Rabbinin ona vahiy etmesiyle bütün haberlerini anlatır.

6. O gün insanlar amellerini görmeleri için darmadağınık geri dönüp gelirler.

7. Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür.

8. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.

KELİMELERİN İZAHI

زلزلت : Şiddetli bir şekilde sarsıldı.

أثقالها : Eskâlehâ, "içinde bulunan ölüleri" demektir. Bu kelime, "ağır şey" manasına gelen **ثقل** kelimesinin çoğuludur. **وتحمل أثقالكم** "Hayvanlar ağırlıklarınızı taşır"[1] meâlindeki âyette de bu manada kullanılmıştır. Ahfeş şöyle der. "Ölü, yerin içinde olduğunda, bu onun ağırlığı olur. Üstünde olursa ona ağırlık olur.[2]

يصدر : Ayrılıp çıkar. **صـــدور** Gelmek manasına gelen **ورود** un zıddıdır. **وارد** "gelen", **صادر** ise "giden"dir.

أشتات : Eştât, **شَتّ** in çoğulu olup "Dağınık olarak" demektir. Dağınık olarak gittiler manasında **ذهبوا أشتاتا** denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. **إِذَا زُلْزِلَتْ الأَرْضُ زِلْزَالَهَـــا** Yer, şiddetli bir şekilde sarsıldığı ve hareket ettirilip üzerindekileri, kalpleri korkutacak ve yürekleri hoplatacak şekilde sarstığında...

1 Nahl sûresi, 16/7.
2 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/58.

Nitekim Yüce Allah meâlen, "Ey insanlar! Rabbinizden korkun. Kuşkusuz, kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir"[3] buyurmuştur. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, bu olayın dehşetini ifade etmek için, "Onun sarsıntısı" diyerek, sarsıntıyı yere izâfe etmiştir. Sanki o şöyle buyurmaktadır: Yer, kütlesinin büyüklüğüne rağmen, kendisine uygun bir sarsıntıyla sarsıldığında... Bu, kıyamet koparken olur. Yer, ardarda devamlı bir şekilde sallanır ve üzerindekileri sarsar. Üzerinde bulunan dağ, ağaç, bina ve kalelerden ne varsa hepsini yıkmadıkça durup sakinleşmez.[4]

2. وَأَخْرَجَتْ الأَرْضُ أَثْقَالَهَا Yer içindeki hazine ve ölüleri dışarı attığında... İbn Abbas, "İçindeki ölüleri çıkardığında...." der. Münzir b. Saîd de: "Hazine ve ölülerini çıkardığında..." diye tefsîr eder.[5] Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Yer, altın ve gümüş sütunlar gibi, ciğerparelerini yani kıymetli şeylerini atar. Kâtil gelir ve, "Bunun için kâtil oldum" der. Akraba ziyaretini kesen gelir ve, "Bunun için akraba ziyaretini, kestim" der. Hırsız gelir, "Bunun için elim kesildi" der. Sonra bir şey almadan onu bırakırlar.»[6]

3. وَقَالَ الإِنسَانُ مَا لَهَا İnsan, "Niçin bu yeryüzü böyle büyük bir sarsıntıyla sarsıldı da içindekileri attı?" der. İnsan bunu o dehşetli durumdan duyduğu korku ve hayretten dolayı söyler.

4. يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا O zor günde, yani kıyamet gününde, yer konuşacak ve üzerinde yapılan hayır veya şerri haber verecek; her insana, üzerinde yaptığını bildirecektir. Ebû Hüreyre'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) **يومئذ تحدث أخبارها** âyetini okudu ve: "Yerin ne haber vereceğini biliyor musunuz?" dedi. Ashâb (r.anhum): "Allah ve Rasulü daha iyi bilir" dediler. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Yerin vereceği haberler, her köle veya câriye hakkında, "şu gün şöyle şöyle yaptı" diyerek, üzerinde yaptıklarını haber vermesidir. İşte bunlar, yerin vereceği haberlerdir."[7] Başka bir hadiste de şöyle buyrulmuştur: "Yerden sakınınız. Çünkü o (sizi içinde taşıyan) anneniz (gibi)dir. Onun üzerinde hayır veya şer bir iş işleyen hiç kimse yoktur ki, yer, onun yaptığını haber vermesin"[8]

5. بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا Onun bu haberleri vermesi, Yüce Allah'ın, bunu ona emretmesi ve üzerinde meydana gelen bütün olayları anlatma izni vermesi sebebiyledir. Bu durumda yer, âsiden şikayetçi olacak ve aleyhinde şahitlik edecekir. İtaatkâra da teşekkür edecek ve onu övecektir. Allah'ın her şeye gücü yeter.

6. يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا O gün insanlar hesap yerinden döner ve gruplar halinde dağınık olarak giderler. Amel defterini sağından alan Cennete, solundan alan Cehenneme gider ki, **لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ** yaptıkları hayır veya şerrin karşılığını alsınlar.

---

3 Hacc sûresi, 22/1.
4 et-Teshîl, 4/213; Hâzin, 4/280.
5 Âlûsî, 30/209.
6 Tirmizî, Fiten, 36.
7 Tirmizî, Kıyâme, 7. Tirmizî, bu hadîsin hasen ve sahîh olduğunu söylemiştir.
8 Taberânî, Mu'cem,

7. فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ Kim, bir zerre toprak ağırlığında bir hayır yaparsa, kıyamet günü onu defterinde bulur ve karşılığını alır. Kelbî der ki: Zerre, en küçük karıncadır. İbn Abbas da der ki: Elini yere koyup kaldırdığınca, ona yapışan her toprak bir zerredir.[9]

8. وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ Kim, bir zerre toprak ağırlığında bir şer işlerse, kıyamet günü onu defterinde bulur ve karşılığını alır. Kurtubî der ki: Bu, Yüce Allah'ın, Ademoğlu'nun küçük, büyük hiçbir amelinden gafil kalmadığına dâir getirdiği bir misaldir. Bu, Yüce Allah'ın, "Kuşkusuz Allah, zerre ağırlığında haksızlık etmez"[10] âyetine benzer.[11]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "زلزالها Onun sarsıntısı" denilerek, sarsıntının yere nisbet edilmesi, sarsıntının korkunçluğunu ve dehşetini ifade etmek içindir.

2. "وأخرجت الأرض Yer çıkardı" denilerek, zamir yerine açık isim getirilmesi, olayı daha vurgulu bir şekilde anlatmak içindir.

3 "وقال الإنسان ما لها İnsan, "Bu yere ne oluyor?" dediğinde" cümlesindeki soru, bu olayın şaşılacak ve çok enteresan bir şey olarak görüldüğünü ifade eder.

4. زلزلت ile زلزال kelimeleri arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

5. "فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره Kim, zerre ağırlığı bir hayır işlerse onu görür" âyeti ile "ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره Kim de zerre ağırlığı bir kötülük işlerse onu görür" âyeti arasında mukâbele vardır.

6. ما لها، أخبارها، أوحى لها، أثقالها، زلزالها gibi âyet sonlarında, süzülmüş altın, inci ve yakuta benzeyen parlak bir secî vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

FAYDALI BİLGİLER

Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisine eşeklerin zekâtı sorulduğunda bu فمن يعمل مثقال ذرة âyetini, "Geniş kapsamlı eşi bulunmaz bir âyet" olarak isimlendirmiş ve: "Allah onlar hakkında şu tek ve kapsamlı âyetten başka bir şey indirmemiştir" buyurarak bu âyetleri okumuştur.[12]

Yüce Allah'ın yardımı ile "Zelzele sûresi"nin tefsiri bitti.

9 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/61.
10 Nisâ sûresi, 4/40.
11 Kurtubî, 20/150.
12 Buhârî, Menâkıb, 28; Tefsîr-i sûre, 99, 1-2; İ'tisâm, 24.

ÂDİYÂT SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 11 âyettir.

Takdim

Âdiyât sûresi Mekke'de inmiş olup, Allah yolunda cihâd eden mücâhitlerin düşmanlar üzerine hızla giden atlarından bahseder. Hızla koşup saldırırken bu atlardan şiddetli bir ses işitilir. Tırnaklarıyla taşlara çakarlar da, onlardan kıvılcımlar yükselir. Tozu dumana katarlar.

Sûre, gâzilerin atlarının Allah katındaki şeref ve üstünlüklerini göstermek için, insanın, Allah'ın ona verdiği nimetlere nankörlük ettiğine O'nun lütuf ve bol ihsanlarını inkâr ettiğine dâir bu atlara yeminle başlar. İnsan, bu nankörlüğünü ve nimet bilmezliğini hal ve söz diliyle ilan etmektedir. Aynı zamanda sûre, insanın tabiatından ve onun malı çok sevdiğinden bahseder.

Bu mübarek sûre, mahlukatın, hesap ve ceza için dönüşlerinin sadece Allah'a olacağını, mal ve makamın ahirette hiçbir faydası olmayacağını, sadece iyi amelin fayda vereceğini açıklayarak sona erer.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ① فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ② فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ③ فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ④ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ⑤ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ⑥ وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ⑦ وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ⑧ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ⑨ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ⑩ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ⑪

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Harıl harıl koşanlara, (nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara, (ansızın) sabah baskını yapanlara, orada tozu dumana katanlara, derken orada bir topluluğun tâ ortasına girenlere yemin ederim ki insan, Rabbine karşı pek nankördür. Şüphesiz buna kendisi de şahittir ve o, mal sevgisine aşırı derecede düşkündür.

9, 10, 11. Kabirlerde bulunanlar diriltilip dışarı atıldığı, kalplerde ve gönüllerde olanlar ortaya konduğu vakit düşünmez mi (o insan! Acaba hali nice olur!) Şüphesiz Rableri o gün onların her hâlini bilir.

KELİMELERİN İZAHI

ضبحا : Dabh, atların koşarken çıkardıkları nefes sesidir. Antere der ki:

والخيل تكدح حين تضبح في حياض الموت ضبحا

Atlar, ölüm meydanlarında şiddetli nefes sesleri çıkarırken rüzgâr gibi uçarlar.[1]

أثرن : Harekete geçirdiler.

نقعا : Nak`, toz demektir.

كنود : Kenûd, Allah'ın nimetini çok inkâr eden, nankör manasınadır. Bir kimse nimete şükretmeyip nankörlük ettiğinde söylenen كند النعمة sözünden alınmıştır. Şâir şöyle der:

كنود لنعماء الرجال ومن يكن كنوداً لنعماء الرجال يبعد

O, bahadır kişilerin nimetlerine nankörlük edendir. Kim bahadırların nimetine nankörlük ederse, uzaklaştırılır.[2]

1 Âlûsî, 30/215.
2 Kurtubî,

بعثر : Alt üst edildi. Bir malın, altını üstüne getirdiğinde بعثرت المتاع dersin. Kelime, buradan alınmıştır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا Mücâhitlerin, düşman üzerine tekrar tekrar hızla giden atlarına yemin ederim. Bu atların nefeslerinden "dabh" denilen açık bir ses duyulur. İbn Abbas şöyle der: At koşarken "اُح اُح Uh, uh!" der. İşte bu onun dabh'ı, yani koşarken çıkardığı nefes sesidir. Ebussuûd da şöyle der: Yüce Allah, gâzilerin düşmana doğru koşan ve koşarken nefes sesleri çıkaran atlarına yemin etti. Dabh, atların koşarken çıkardıkları nefesin sesidir.[3]

2. فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا Hızla koştukları için, tırnaklarını taşlara vurararak yerden ateş kıvılcımları çıkaran atlara yemin ederim.

3. فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا Sabahleyin güneş doğmadan önce düşmana saldıran atlara yemin ederim. Âlûsî şöyle der: Saldırılarda âdet olan budur. İnsanlar, düşmanın kendilerini hissetmemesi için gece hazırlık yapar ve sabaheyin hücum ederler ki ne yapacaklarını ve ne yapmayacaklarını görüp bilsinler.[4]

4. فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا Atlar, saldırdıklan yerde hızla koştuklan için, yoğun bir toz bulutu kaldırırlar.

5. فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا Atlar orada düşman topluluklarını ortaladı ve savaş meydanının ortasına daldılar. Yüce Allah, kendisine yemin edilen şeyin büyüklüğünü ifade etmek için üç şeye üç kasemle yemin etti. Kendisine yemin edilen şeyler şunlardır: Allah yolunda cihâd edenlerin, Allah düşmanlarına karşı hızla giden, tırnaklarıyla ateş kıvılcımlarını çıkaran, sabah vaktinde düşman üzerine hücum eden, tozu dumana katan, düşmanın ortasına dalıp onlara korku ve dehşet salan atlarıdır. Kendileri için yemin edilen şeyler de şu âyetlerde anlatılmaktadır.

6. إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ Muhakkak insan Rabbinin nimetlerine karşı nankördür. Nimet bilmez. İbn Abbas şöyle der: Allah'ın nimetlerini inkâr eder. Hasan el-Basrî de şöyle der: Musîbetleri hatırlar, nimetleri unutur.

7. وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ Şüphesiz insan kendi nankörlüğüne şahittir. Bu nankörlüğün izi üzerinde görüldüğü için onu inkâr edemez.[5]

8. وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ Şüphesiz insan malı çok sever, onu biriktirmeye düşkündür. Allah'ı sevmek ve nimetlerine şükretmek hususunda ise zayıf ve gevşektir.

Yüce Allah insanın yaptığı çirkin şeyleri sayıp onu korkuttuktan sonra şöyle buyurdu:

---

3 Ebussuûd, 5/280.
4 Rûhu'l-meânî, 30/215.
5 Kurtubî, 20/160.

9. أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ O câhil bilmez mi ki, kabirlerde bulunan ölüler hareket ettirilip çıkarıldığında,

10. وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ İnsanların kalplerde sakladıkları gizli şeyler toplanıp ortaya çıkarıldığında,

11. إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ Muhakkak ki Rableri, yaptıklarının hepsini o gün bilir ve karşılığını bolca verir. Yüce Allah'ın ilmini o güne yani kıyamet gününe tahsis etmesinin sebebi, o günün, amellerin kaşılığının verileceği gün olmasıdır. Yüce Allah bunu, tehdit ve korkutma maksadıyle böyle söylemiştir. Yoksa O, onları o gün de bilir, başka günlerde de bilir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. إن الإنسان لربه لكنود ■ وإنه لحب الخير لشديد ■ إن ربهم بهم يومئذ لخبير gibi âyetlerde, daha fazla açıklama ve anlatma maksadıyle, إن ve ل ile pekiştirme yapılmıştır.

2. شديد ile شهيد ve ضبحا ile صبحا arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

3. أفلا يعلم إذا بعثر ما في القبور Âyetindeki istifhâm-ı inkârî tehdit ve korkutma ifade eder.

4. إن ربهم بهم يومئذ لخبير Âyeti tazmîn ifade eder. Çünkü خبير kelimesi, yapılan işin karşılığını vermek manasını da kapsamaktadır. Yani Allah onlara amellerinin karşılığını verecektir.

5. شهيد ve شديد، الصدور ve القبور gibi âyet sonlarında uygunluk vardır. Buna secî murassa denir. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Adiyât sûresi"nin tefsiri bitti.

KÂRİA SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 11 âyettir.

Takdim

Kâria sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre, kıyamet ve onun dehşetli hallerinden, ahiret ve onun sıkıntılı durumlarından, orada meydana gelecek olan büyük olaylar ve korkulu hallerden bahseder. Bunlar, insanların kabirlerden, çıkması ve o dehşetli günde uçuşan, öteye beriye dağılan kelebekler misali dağılmalarını anlatan olaylardır. İnsanlar aşırı derecede korku ve şaşkınlıklarından dolayı düzensiz bir şekilde gelir giderler.

Aynı zamanda bu sûre, dağların yıkılıp savrulacağından ve neticede yer üzerinde sağlam bir şekilde yerleşmiş iken havada uçuşan dağılmış yün haline geleceğinden bahseder. Sûre, kıyametin dağları savrulmuş yün haline gelecek şekilde etkileyeceğine dikkat çekmek için insanlarla dağları birlikte anlattı. O korkunç günde dağlar böyle olunca insanın hali nice olur?!

Bu mübarek sûre, insanların amellerinin tartılacağı terâzîleri ve insanların terâzîlerinin ağırlığı ve hafifliğine göre mutlu ve mutsuzlar diye ikiye ayrılacağını anlatarak sona erer.

"Kıyamet" manasına gelen Kâria, dehşetiyle kalp ve kulaklara vurduğu için, bu sûreye "Kâria Sûresi" denilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
الْقَارِعَةُ ۝١ مَا الْقَارِعَةُ ۝٢ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝٣ يَوْمَ يَكُونُ
النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝٤ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ۝٥
فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝٦ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٧ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ ۝٨ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝٩ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ۝١٠ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝١١

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. Kıyamet! Nedir o kıyamet? Kıyametin ne olduğunu sana ne bildirdi?

4, 5. İnsanların, ateş etrafında yayılmış kelebekler gibi olduğu, dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gün(dür o)

6, 7. O gün kimin tartıları ameli ağır gelirse işte o, hoşnut edici bir yaşayış içinde olur.

8, 9. Ameli hafif olana gelince, işte onun yurdu "Hâviye" dir.

10, 11. Nedir o bilir misiniz? Kızgın ateş!

KELİMELERİN İZAHI

القارعة: Kâria, kıyametin isimlerinden biridir. Korkunç ve dehşet verici halleri ile insanları çarptığı için buna "Kâriâ" denmiştir. قَرْع kelimesinin aslı, şiddetle ve kuvvetle vurmaktır. Araplar, insanların başına feci bir iş geldiğinde "قرعتهم القارعة وفقرتهم الفاقرة Musibet kapılarını çaldı ve belâ bellerini kırdı" derler.

المبثوث: Mebsûs; yayılmış, dağılmış demektir.

العهن: İhn, çeşitli renkleri olan veya boyanmış yün demektir.

الهاوية: Hâviye, Cehennemin bir adıdır. İnsanlar oraya düşecekleri için ona bu ad verilmiştir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. الْقَارِعَةُ ■ مَا الْقَارِعَةُ Kıyamet, O kıyamet nedir? Kuşkusuz o, o kadar büyük ve korkunçtur ki hayal edilemez. İnsan aklı onu kavrayamaz. O, anlatılamayacak ve tasavvur edilemeyecek kadar büyüktür.

Bundan sonra Yüce Allah onun durumunun daha büyük ve korkunç olduğunu ifade etmek üzere şöyle buyurdu:

3. وَمَـا أَدْرَاكَ مَـا الْقَـارِعَـةُ Kıyametin, ruhlara tesirinin korkunçluğu hususundaki durumunun ne olduğunu sana ne bildirdi? Şüphesiz o, sadece kalpleri ürpertmez, aksine büyük kütleleri de etkiler. Göklerin yarılması, yerin sarsılması, dağların ufalanıp yerle bir olması, yıldızların saçılıp dökülmesi, güneş ve ayın dürülüp kararması ve daha başka şeylerde etkisini gösterir. Ebussuûd şöyle der: Kıyamet, çeşitli korkunç ve dehşetli halleriyle kalp ve kulaklara vurduğu için ona "vuran" manasına gelen "Kâria" adı verilmiştir. Korkunçluğunu pekiştirmek için, zamir yerine açık isim getirilerek **ما القارعة** denilmiştir. Yani o, ne acâyip büyük ve korkunç bir şeydir. Bundan sonra Yüce Allah onun korkunçluk ve dehşetini pekiştirmek üzere, onun, hiç kimsenin kavrayamayacağı derecede insanların bilgileri dairesinin dışında olduğunu açıklamak üzere **وما أدراك ما القارعة** buyurdu.[1]

Bu, korkutma ve onun hallerinden herhangi birini öğrenmeye teşvikten sonra, sıra bunu açıklama ve izaha geldi.

4. يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ O gün insanlar, yayılmış kelebekler gibi olur. Bu, insanlar kabirlerinden korka korka çıktıkları zaman meydana gelir. Bu halleri ile onlar sanki oraya buraya dağılmış, şiddetli korku ve şaşkınlıktan dolayı dalga dalga birbirlerine giren kelebeklere benzerler. Râzî şöyle der: Yüce Allah burada, öldükten sonra dirilme anında insanları "dağılmış kelebeklere", başka bir âyette ise, "dağılmış çekirgelere" benzetti. Kelebeklere benzetme yönü şudur: Kelebekler, uçuştuklarında tek bir yöne gitmezler. Bilakis, her biri diğerinin gittiği yönden başka bir yöne gider. Bu teşbih gösteriyor ki, insanlar, öldükten sonra diriltildiğinde korkup dağılırlar. Çekirgelere benzetme yönüne gelince bu, çoklukları bakımındandır. İnsanlar o vakit, birbirleri üstüne yığılmış çekirge sürüsü gibi olurlar. İşte insanlar diriltildiklerinde çekirge ve kelebekler gibi sürüler halinde birbirlerine girerler. Nitekim Yüce Allah meâlen, "O gün biz onları birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır"[2] buyurmuştur.[3]

5. وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ O gün dağlar da, atılmış renkli yüne dönüşür. Bu, o korkunç ve dehşetli günün özelliklerinden ikincisidir. Yani dağlar o gün, uçuşup dağılan yün gibi olur. Parçaları birbirinden ayrılıp havada uçuşurlar. Neticede çırpma ve atma anında uçuşan yün haline gelir. Sâvî şöyle der: Yüce Allah, kıyametin büyük ve sert dağlara tesir ettiği neticede, mükellef olmadıkları halde çırpılmış yün haline geleceklerine; onlar böyle olunca sorumlu ve mükellef olan zayıf insanın durumunun nasıl olacağına dikkat çekmek için, insanların durumu ile dağların durumunu beraber anlattı.[4]

---

1 Ebussuûd, 5/281.
2 Kehf sûresi, 18/99.
3 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/72.
4 Sâvî Hâşiyesi, 4/347.

Bundan sonra Yüce Allah, insanların o günkü durumlarını mutlu ve mutsuzlar olarak ikiye ayrılacaklarını anlatmak üzere şöyle buyurdu:

6, 7. فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ■ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ İyilik terazileri ağır basan ve iyilikleri kötülüklerinden çok olana gelince, o, ebedîlik ve Naîm Cennetlerinde mutlu, rahat ve müreffeh bir hayat sürecektir.

8, 9. وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ■ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ İyilikleri kötülüklerinden az olan veya sayılacak kadar iyiliği olmayana gelince, onun gideceği ve kalacağı yer de Cehennem ateşidir. O Cehennemin dibine inecektir. Anne, çocuğun barınağı ve korku anında sığınacağı yer olduğu için, Yüce Allah Cehenneme أُم yani "anne" dedi. Bu durumda çocuklar annelerine sığındığı ve anneleri tarafından korunduğu gibi Cehennem ateşi de o suçluları barındırır; anne, çocuklara kucak açtığı gibi Cehennem ateşi de onlara kucak açar. Ebussuûd şöyle der: "Hâviye" Cehennemin isimlerinden bir isimdir. Son derece derin ve çukur olduğu için ona bu isim verilmiştir. Rivâyete göre Cehennem ehli, Cehennemde yetmiş sene aşağı doğru ineceklerdir.[5]

10. وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ Bu, Hâviye'nin büyük ve korkunç olduğunu gösteren bir sorudur. Yani, Hâviye'nin ne olduğunu sana ne bildirdi?

Bundan sonra Yüce Allah, şu sözüyle bunu açıkladı:

11. نَارٌ حَامِيَةٌ O, son derece sıcak bir ateştir. Bilinen sıcaklık sınırını aşmıştır. Hangi ateş yakılsa ve içine en büyük yakıtlar atılsa, yine de onun sıcağı Cehennem sıcağına denk olamaz. Lütuf ve keremiyle Allah bizi o ateşten korusun!

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. وما أدراك ما القارعة Sorusu, kıyamet hâdisesinin korkunçluk ve dehşetini, وما أدراك ماهيه Sorusu da Cehennemin büyüklük ve dehşetini ifade eder.

2. ما القارعة Âyetinde zamir yerine açık isim getirilmesi korkutma ve dehşet ifade etmesi içindir. Aslında ما هي denilmesi lâzımdı.

3. يكون الناس كالفراش المبثوث Âyetinde mürsel mücmel teşbih vardır. Zira teşbih edatı zikredilmiş, vech-i şebeh zikredilmemiştir. Yani insanlar, çokluk ve dağılmada, zayıflık ve zelillikte dağınık kelebeklere benzerler. كالعهن المنفوش Âyetinde de aynı teşbih vardır. Yani dağlar, uçuşma ve kolayca yürüme hususunda, çırpılmış renkli yün gibi olurlar. Buna mürsel mücmel teşbih denir.

4. فأما من ثقلت موازينه ■ فهو في عيشة راضية âyetleri ile وأما من خفت موازنه ■ فأمه هاوية âyetleri arasında mukâbele sanatı vardır. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

---

5 Ebussuûd, 5/282. Katâde'den nakledildiğine göre, فأمه هاوية sözünden maksat; Cehennemlik tepetaklak Cehennemin dibine doğru gidecektir. Çünkü o Cehenneme başaşağı olarak atılacaktır. Birinci görüş daha açıktır.

5. "فهو في عيشة راضية O, hoşnut olan bir yaşayış içindedir" âyetinde mecâz-ı aklî vardır. Yani, onu yaşayanın hoşnut olacağı bir yaşayış içindedir. Burada isnad-ı mecâzî vardır.

6. وأما من خفت موازينه ■ فأمه هاوية âyetleri ile فأما من ثقلت موازنه ■ فهو في عيشة راضية âyetleri arasında ihtibak sanatı vardır. İhtibâk, bu sanatı yapanın, birbirine nazîre olarak söylenen iki şeyden birinde söylediğini diğerinde zikretmemesidir. Mesela burada, birinci kısımda, "فأمه الجنة Onun barınağı Cennettir" diye zikredilmemiş; buna karşılık olarak da ikinci bölümde, "فأمه هاوية onun barınağı ateştir" diye zikredilmiş; ikinci bölümde, "فهو في عيشة ساخطة O, yaşayanın hoşnut olmayacağı bir hayat içindedir" şeklinde zikredilmemiştir. Böylece Yüce Allah, birbirine nazîre olarak getirdiği bu âyetlerden birinde zikrettiğini diğerinde zikretmemiştir. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

7. Âyetlerin son harfleri arasında uygunluk vardır. Bu durum, mübarek sûrede açıkça görülmektedir.

BİR UYARI

Cumhûra (çoğunluğa) göre sûrede anlatılan mîzân yani terâzi, iki kefesi ve bir dili olan hakiki terâzidir. Bununla, içinde iyilik ve kötülüklerin yazılı olduğu amel defterleri tartılır. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, iyi ameller, güzel şekillerde; kötü ameller ise çirkin şekillerde getirilir ve bu terâziye konur. Kimin iyilikleri ağır gelirse mutlu olur. Allah en iyisini bilir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Kâria sûresi"nin tefsiri bitti.

TEKÂSÜR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 8 âyettir.

Takdim

Tekâsür sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre insanların hayatın aldatıcı şeyleri ile meşgul olduklarından ve dünya malını biriktirmeye olan düşkünlüklerinden bahseder. İnsanların bu özellikleri, ölüm kendilerine ansızın gelip malları ile aralarını ayırıncaya ve onları köşklerden kabirlere nakledinceye kadar devam eder. Şâir şöyle der:

الموت يأتي بغتة والقبر صُنْدُوق العمل

Ölüm ansızın gelir. Kabir, amellerin konduğu sandıktır.

Bu mübarek sûrede, insanları korkutmak ve bâki olanı bırakıp fâni olanla meşgul olmalarından dolayı hatâ ettiklerine dikkatlerini çekmek için, uyarı ve tehdit tekrarlanmıştır: "Hayır, yakında bileceksiniz. Yine hayır! Yakında bileceksiniz"

Bu mübarek sûre, ahirette insanların karşılaşacakları ve ancak iyi amel yapmış olan mü'minlerin geçip kurtulacağı tehlikeli ve korkunç yer ve durumları açıklayarak sona erer.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2. Çoklukla övünmek sizi o derece oyaladı ki, nihayet kabirleri ziyâret ettiniz.

3, 4. Hayır! Yakında bileceksiniz! Hayır, hayır! Yakında bileceksiniz!

5, 6, 7, 8. Gerçek öyle değil! Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız, mutlaka Cehennem ateşini görürdünüz. Sonra ahirette onu çıplak gözle göreceksiniz. Nihayet o gün (dünyada kazanıp harcadığınız) nimetlerden elbette ve elbette hesaba çekileceksiniz.

KELİMELERİN İZAHI

ألهاكم : Sizi oyaladı. إلهـاء Önemli şeyi bırakıp nefsin istediği şeyle meşgul olmak anlamına gelen لهـو "in aslı "gaflet" demektir. Daha sonra, meşgul eden her şey için kullanılır olmuştur. Râgıb şöyle der: Lehv, seni ilgilendiren ve senin için mühim olan şeyden seni alıkoyandır.

التكاثر: Tekâsür, Mal çokluğu, makam ve mevki ile övünmek demektir. Bir şeyin çokluğu ile övünmek manasınadır.

المقابر : Mekâbir, مَقْبَرة kelimesinin çoğulu olup kabirler demektir. Şâir şöyle der:

ارى أهل القصور إذا اميتوا بنوا فوق المقابر بالصخور

أبوا إلا مباها وفخرا على الفقراء حتى في القبور

Saray sahiplerini görüyorum ki öldüklerinde, kabirlerinin üstünde kayalarla binalar yapıyorlar. Kabirlerde dahi, fakirlere karşı övünme ve böbürlenmeden başka bir şey kabul etmiyorlar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ Ey insanlar! Mal, çocuklar ve adamların çokluğuyla övünmek, sizi Allah'a itaat ve ahiret hazırlığı yapmaktan alıkoydu.

2. حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ Sonunda size ölüm geldi ve kabirlere gömüldünüz. Bu cümle, öğüt ve kınama maksadıyle getirilmiş olan haber cümlesidir. Kurtubî şöyle der: Mal ve evlat çokluğu ile övünmek sizi Allah'a itaatten alıkoydu, neticede öldünüz ve kabirlere gömüldünüz.[1]

3. كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ Bu bir tehdittir. Yani, Ey insanlar! Fayda ve yararı olmayan şeylerle meşgul olmayı bırakın. Câhilliğinizin, Allah'a karşı gösterdiğiniz kusurun ve bâki olanı bırakıp fâni olanla meşgul olmanızın âkıbetini ilerde anlayacaksınız.

4. ثُمَّ كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ Bu, tehdit ardından ikinci bir tehdittir. Maksat daha fazla korkutmak ve engel olmaktır. Yani, size ölüm geldiğinde ve onun sıkıntı ve dehşetini açıkça gördüğünüzde, mal ve varlıklarınızın çokluğu ile övünmenizin âkıbetini göreceksiniz. İbn Abbas şöyle der: كلا سوف تعلمون dan maksat, "Kabirde size gelecek olan azabı göreceksiniz" demektir. ثم كلا سوف تعلمون den maksat ise, "Ahirette size gelecek olan azabı da göreceksiniz" demektir.[2]

5. كَلاَّ لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ Ey insanlar! Faydasız şeylerle uğraşmayı bırakıp onlardan kaçının. Kuşku ve şüphesi olmayan gerçek bir ilim ile bilseydiniz... Burada tehdit ve korkutma maksadıyle لو in cevabı zikredilmemiştir. Yani, bunu bilseydiniz, dünya malının çokluğu ile övünmek sizi, Allah'a itaattan alıkoymaz ve dünya nimetlerine aldanıp ahiretin sıkıntılı ve korkunç hallerinden gafil olmazdınız. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız"[3] İbn Cüzeyy şöyle der: لو cevabı zikredilmemiş olup takdiri şöyledir: Bunu bilseydiniz, mutlaka sakınır ve ahiret için hazırlık yapardınız. Burada cevap, korkutma gayesiyle söylenmemiştir. Böylece muhatap, aklına gelebilecek en büyük belayı takdir edebilir. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Onların, ateşin karşısında durdurulduklarını zamanı bir görsen..."[4] buyurmuştur.

6. لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ Yemin ederim ki mutlaka siz, Cehennemi açık ve kesin bir şekilde göreceksiniz. Âlûsî şöyle der: Bu, zikredilmemiş bir yeminin cevabıdır. Yüce Allah bununla tehdidi pekiştirmiş ve Cehennem olayının büyüklüğünü ifade etmek için, daha önce kapalı bir şekilde korkutuldukları şeyi açıklamıştır.[5] Yani, "Cehennemi mutlaka göreceksiniz" demektir.

7. ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ Sonra siz onu mutlaka göz görüşüyle, gerçek bir görüşle göreceksiniz. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, önceki âyette anlatılan görmenin, mecâzî bir görme vehmini gidermek için عين اليقين sözüyle vurguyu arttırmıştır.[6]

---

1 Kurtubî, 20/168. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah buyuruyor ki: Dünya sevgisi, onun güzellik ve nimetleri sizi, ahireti istemekten alıkoydu. Bu, size ölüm gelip de kabirlere girene ve oranın ehlinden olana kadar devam etti.

2 Kurtubî, 20/172.

3 Bu, Buhârî'nin rivayet ettiği hadisin bir kısmıdır. Bkz, Buhârî, Küsûf, 2; Nikâh, 107; Rikak, 27, Eymân 3.

4 En'âm sûresi, 6/27.

5 Âlûsî, 30/225.

6 el-Bahr, 8/508.

8. ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ Sonra ahirette emniyet, sağlık ve yeme, içme, binme ve yatma gibi zevk alınan diğer dünya nimetlerinden mutlak sorumlu olacaksınız.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ Âyetinde öğüt ve kınama üslubu vardır. Bu haber cümlesi, hakikî manasından çıkıp, öğüt ve kınama maksadıyle söylenmiştir.

2. كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ■ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ Âyetlerinin tekrar edilmesi tehdit ve uyarı içindir. İkinci âyetin birinci âyete ثم ile atfedilmesi, ikincisinin birinciden daha vurgulu olduğuna dikkat çekmek içindir. Nitekim efendi kölesine şöyle der: "أقول لك ثم أقول لك لا تفعل Sana söylüyorum. Bak sana söylüyorum, böyle yapma!" İkincisi birinciden daha vurgulu olduğu için, ayrı bir şeymiş gibi kabul edildi ve ثم ile ona atfedildi.

3. لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ Âyetinde, korkutma gayesiyle, لو in cevabı zikredilmemiştir. Yani, kesin olarak bilseydiniz, saçları ağartan ve kalpleri titreten sıkıntı ve dehşet verici o halleri mutlaka anlardınız.

4. لترون den sonra ثم لترونها buyurularak fiil tekrarlanmış ve itnâb yapılmıştır. Bundan maksat, korkunun şiddetini anlatmaktır.

5. حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ Âyetinde kinaye vardır. Yüce Allah, "Kabirleri ziyaret" ifadesiyle "ölüm"den kinaye yapmıştır. Bundan maksat, "Neticede öldünüz" demektir.

6. النعيم ile الجحيم arasında mutâbakat vardır.

7. Âyet sonlarına riayet için, fasıla harfleri birbirine uygun gelmiştir. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

BİR UYARI

Tirmizî, Abdullah b. Şuhayyir'in şöyle dediğini rivayet eder: Rasulullah (s.a.v.), أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ âyetini okurken yanına vardım. Buyurdu ki: «Ademoğlu "Malım! Malım!" der. Peki Ey Ademoğlu! Senin, yiyip tük ettiğinden, veya giyip eskittiğinden veya sadaka verip de devam ettirdiğinden başka bir malın mı var? »[7]

BİR NÜKTE

Müslim, Ebû Hüreyre'nin (r.a.) şöyle dediğini rivayet eder: Bir gün veya bir gece Rasulullah (s.a.v.) evinden çıktı. Çıkar çıkmaz Ebû Bekir ile Ömer (r.anhumâ)'i gördü ve onlara: "Bu saatte sizi evinizden çıkaran şey nedir?" dedi. Onlar: "Açlık!

7 Müslim, Zühd, 3; Tirmizî, Zühd, 31, Tefsîr-i sûre 102,1.

Ey Allah'ın Rasulü!" dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: "Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, beni de sizi çıkaran sebep çıkardı. Haydi kalkın" dedi. Beraberce kalktılar. Rasulullah (s.a.v.), Ensâr'dan bir adama geldi. Baktı ki, adam evinde yok. Evin kadını onu görünce, "Merhaba! Hoş geldin" dedi. Rasulullah (s.a.v.) ona: "Filanca nerde!" diye sordu. Kadın: "Bize tatlı su getirmeye gitti" dedi. O anda Ensârî geldi. Rasulullah (s.a.v.) ile iki arkadaşına bakarak: "Allah'a hamdolsun! Bu gün benden misafirleri daha şerefli olan hiçkimse yoktur" dedi. Hemen giderek onlara bir hurma salkımı getirdi. İçinde koruk, kuru ve olgun hurmalar vardı. "Buyrun, yiyin" dedi ve bıçağı aldı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) ona: "Sakın sağmal koyuna dokunma" buyurdu. Adam onlar için bir koyun kesti. Hem koyundan, hem de hurma salkımından yediler, içtiler, yemeğe doyup suya kandıklarında, Rasulullah (s.a.v.) Ebû Bekir ile Ömer (r.anhumâ)'e şöyle dedi: "Canım, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kıyamet gününde bu nimetten sorulacaksınız! Sizi evlerinizden açlık çıkardı. Sonra bu nimete kavuşmadan evlerinize dönmediniz."[8]

Yüce Allah'ın yardımı ile "Tekâsür sûresi"nin tefsiri bitti.

8 Müslim, Eşribe, 140.

ASR SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 3 âyettir.

Takdim

Asr sûresi Mekke'de inmiştir. İnsanın bu hayatta mutluluk veya bedbahtlık, başarı veya zarar ve helâkinin sebebini açıklamak için gayet veciz ve açık bir şekilde gelmiştir.

Yüce Allah asra, yani içinde insan ömrünün sona erdiği zamana ve bu zamanda bulunan çeşitli fevkalâde şeylere, Allah'ın kudret ve hikmetini gösteren ibretlere yemin etti ki dört vasfı taşıyanların dışında bütün insanlar ziyan ve kayıptadır. Bunlar iman, sâlih amel, hakkı tavsiye ve sabra sarılmaktır. Bu dört şey, faziletin esasları ve dinin temelidir. Bundan dolayıdır ki, İmam Şâfiî: "Yüce Allah bu sûreden başka bir şey indirmemiş olsaydı, bu sûre insanlara yeterdi" demiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
وَالْعَصْرِ ۝ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۝ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. Asr'a yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak iman edip sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnâ.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. وَالْعَصْرِ ■ إِنَّ الإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ Zamana yemin ederim ki insan zarardadır. Çünkü o, dünyayı ahirete tercih etmekte, nefsânî ve şehvânî arzularına mağlûp olmaktadır. Zaman içinde çeşitli, enteresan ve harikulade şeyler, ibret ve öğütler bulunduğu için Allah ona yemin etti. İbn Abbas şöyle der: Asr, zaman demektir. Yüce Allah, çeşitli ve harikulade şeyleri kapsadığı için ona yemin etti. Katâde de şöyle der: Asr, gündüzün son saatleridir. Yüce Allah duhâya yani kuşluk vaktine yemin ettiği gibi buna da yemin etti. Çünkü bunlarda Yüce Allah'ın sonsuz kudretini gösteren deliller ve etkin öğütler vardır.[1] Zaman, insanoğlunun en önemli unsuru olduğu için Yüce Allah ona yemin etti. Zira geçen her an, hiç şüphesiz senin ömründen geçmekte ve ecelinden eksilmektedir. Nitekim şâir şöyle der:

إنا لنفرح بالأيام نقطعها ... وكل يوم مضى نقص من الأجل

Şüphesiz biz, geçirip tükettiğimiz günlere seviniyoruz. Oysa geçen her gün, ömürden bir eksilme demektir.

Kurtubî şöyle der: Yüce Allah asra yani zamana yemin etti. Çünkü, durumların değişmesi sebebiyle zamanda bir uyarı ve bu hallerin değişmesinde Yaratıcının varlığını gösteren deliller vardır. Bazıları şöyle der: Bu, ikindi namazına yemindir. Çünkü bu namaz, namazların en faziletlisidir.[2]

3. إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Ancak, iman edip sâlih amel işleyenler bunun dışındadır. Bunlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Çünkü değerli olana karşılık değersizi satmışlar, geçici arzular yerine kalıcı iyi ameller işlemişler, وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ birbirlerine hakkı yani iman, tasdik ve Allah'a ibadet gibi bütün hayırları tavsiye etmişler وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ve sıkıntı, musibet, ibadet etme ve haramları terketme hususunda birbirlerine sabrı tavsiye etmişlerdir. Yüce Allah bu dört şeyi yapanlar

1 el-Bahr, 8/509.
2 Kurtubî, 20/179.

dışında bütün insanların zararda olduğuna hükmetti. Bu dört şey iman, iyi amel, hakkı tavsiye ve sabrı tavsiyedir. Çünkü insanın kurtuluşu ancak onun, iman ve iyi amelle kendisini; nasihat ve irşatla da başkalarını mükemmelleştirmesiyle olur. Böylece hem Allah hakkını, hem de kul hakkını yerine getirmiş olur. İşte özel olarak bu dört şeyin zikredilmesindeki sır ve hikmet budur.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. إن الانسان Âyetinde zikr-i cüz, irade-i küll vardır. Yani الإنسان (insan) kelimesiyle bütün insanlar kastedilmiştir. Daha sonra gelen istisna bunun delilidir.

2. لفي خسر Âyetinde خسر kelimesinin nekre olarak getirilmesi, ziyanın büyüklüğünü ifade eder. Yani insan büyük bir zararda ve şiddetli bir kayıptadır.

3. وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر Âyetinde fiilin tekrarı ile itnâb yapılmıştır. Bu, tavsiye işine son derece önem verildiğini ortaya koymak içindir.

4. "وتواصوا بالحق Hakkı tavsiye edenler"den sonra "وتواصوا بالصبر Sabrı tavsiye edenlerin" gelmesiyle, umumdan sonra hususun zikri yapılmıştır. Zira sabır, hakkın ifade ettiği umumi manaya dahildir. Ancak Yüce Allah sabrın faziletinin yüceliğini ifade etmek için onu ayrıca zikretti.

5. الصبر ، العصر ve خسر kelimelerinde akıcı bir secî vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

BİR UYARI

Beyhakî "es-Şuab"ta, Ebû Huzeyfe'nin (r.a.) ki bu zat Sahâbeden idi. Şöyle dediğini rivayet eder: Rasulullah'ın (s.a.v.) Ashâbı'ndan iki adam buluştuklarında, biri diğerine "ve'l-asr" sûresini okumadan ve birbirlerine selâm vermeden ayrılmazlardı.[3]

Yüce Allah'ın yardımı ile "Asr sûresi"nin tefsiri bitti.

3 Beyhakî,

HÜMEZE SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 9 âyettir.

Takdim

Hümeze sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre, insanları ayıplayan, sefihlerin yaptığı gibi onlarla alay ederek, küçümseyerek ve kusur bularak namus ve şereflerini zedeleyenlerden bahseder.

Ayrıca bu sûre mal biriktirmek ve servet toplamakla meşgul olanları yerer. Sanki bu kişiler, hayatta ebedî kalacaklarmış gibi bu işle meşgul olurlar. Aşırı cehâlet ve gafletleri yüzünden, malın dünyada kendilerini ebedîleştireceğini zannederler.

Sûre, o yok olup giden bedbahtların âkıbetlerini anlatarak sona erer. Şöyle ki onlar, ebediyyen sönmeyecek olan ateşe girerler. Bu öyle ateştir ki suçluları ve içine atılan insanları yakar. Çünkü o hutamedir, yani Cehennem ateşidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝١ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۝٢ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ
أَخْلَدَهُ ۝٣ كَلَّا لَيُنۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۝٤ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ اللَّهِ
الْمُوقَدَةُ ۝٦ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْـِٔدَةِ ۝٧ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ۝٨ فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ۝٩

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2. Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi ve ayıplamayı âdet edinen herkesin vay haline! O ki, mal toplamış ve onu sayıp durmuş.

3. (O), malının kendisini ebedî kılacağını zanneder.

4. Hayır! Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır.

5. Hutame'nin ne olduğunu bilir misin?

6, 7. Allah'ın, tutuşturulmuş, (yandıkça) tırmanıp kalplerin tâ üstüne çıkan ateşidir.

8, 9. Onlar (bu ateşin içinde) uzatılmış sütunlara bağlanmışlar ve o vaziyette o (ateş) üzerlerine kapatılmıştır.

KELİMELERİN İZAHI

همزة : Hümeze, insanları arkadan çekiştirmeyi ve şeref ve haysiyetlerini yaralamayı âdet haline getiren demektir. **فُعلة** Vezni, alışkanlık ifade eder. Çok lanet edip bunu alışkanlık haline getirene **لعنة** çok gülüp bunu alışkanlık haline getirene de **ضُحكة** denir.

لمزة : Lümeze, insanları ayıplamayı, kaş ve gözle onları rahatsız etmeyi alışkanlık haline getiren demektir.

الحطمة : Hutame, Cehennem ateşidir. İçine atılan her şeyi kırıp geçirdiği, ufaladığı için ona bu isim verilmiştir.

مؤصدة : Mu'sade; kapatılmış, kilitlenmiş demektir. Bu, bir kimse kapıyı kilitlediği zaman söylenen, **أوصد الباب** sözünden alınmıştır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ Çetin azap, helak ve yok olma, insanları ayıplamayı, çekiştirmeyi, şeref ve haysiyetlerini zedelemeyi, göz ve kaşlarıyle gizlice onlarla

dalga geçmeyi âdet haline getirenlere olsun! Tefsirciler şöyle der: Bu sûre, Ahnes b. Şüreyk hakkında inmiştir. Çünkü o, insanlara çok söver, onları yüzlerine karşı da arkalarından da ayıplar, dalga geçerdi. Fakat âyetin hükmü geneldir. Çünkü sebebin hususîliğine değil, lafzın umumîliğine itibar edilir.[1]

2. الَّذِي جَمَعَ مَالا وَعَدَّدَهُ O öyle biridir ki çokça mal biriktirip saymış, eksilmesin diye sayısını korumuş ve hayra harcamamıştır. Taberî şöyle der: Malını toplayıp saymış, Allah yolunda harcamamış, Allah'ın bu maldaki hakkını vermemiş, fakat onu toplayıp muhafaza etmiştir.[2]

3. يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ O câhil aşırı gafletinden dolayı, malının kendisini dünyada ebedî kılacağını, ölmeyeceğini sanır.

4. كَلاَّ لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ O câhil, bu düşünceyi bıraksın. Vallahi o, içine atılan her şeyi kırıp döken ve hemen yutan ateşe atılacaktır.

5. وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ Bu soru, Cehennem ateşinin durumunun korkunçluk ve dehşetini ifade eder. Yani, bu büyük ateşin hakikatının ne olduğunu sana ne bildirdi? O, kemikleri kırıp ufalayan, etleri yiyen, hatta kalplere saldıran Hutame'dir.

Bundan sonra Yüce Allah, şu sözüyle Hutame'yi açıkladı:

6. نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ O, Yüce Allah'ın emir ve irâdesiyle tutuşturulan ateştir. Diğer ateşlere benzemez. Zira onun alevi hiç sönmez. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Cehennem bin sene yakıldı ve kıpkırmızı oldu. Sonra bin sene daha yakıldı ve bembeyaz oldu. Daha sonra bin sene daha yakıldı da simsiyah oldu. O şimdi simsiyahtır."[3]

7. الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الأَفْئِدَةِ O öyle bir ateştir ki, acı ve sızısı kalplere ulaşır ve onları yakar. Kurtubî şöyle der: Acı ve sızı, kalbe ulaştığında sahibi öldüğü için Yüce Allah özellikle kalpleri zikretti. Şu halde onlar, ölmek üzere olan insanın durumunda olurlar da ölmezler. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Suçlu orada ne ölür, ne dirilir"[4] buyurmuştur. Şu halde onlar ölü gibi dirilerdir. Yani diridirler, fakat ölüye benzerler.[5]

8. إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ Şüphesiz Cehennem üzerlerine kapatılmış ve kapıları kilitlenmiştir. Onlara ne rahat ulaşır, ne de rızık.

9. فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ Onlar zincir ve bukağılara vurulmuştur. Cehennemin kapıları üzerlerine kapatıldıktan sonra el ve ayakları zincirlerle bağlanır. Kapıların üzerlerine kapatılmasıyla, artık çıkma ümitleri kalmaz. "Direklerin uzatılması" ifadesi, onların ebedî kalacaklarını belirtmek içindir.

---

1 Kurtubî, 20/183; Râzî, 31/91.

2 Taberî, 30/189.

3 Bu hadisi Tirmizî Ebû Hüreyre'den merfû' olarak rivayet etmiş ve "Doğru olan bunun mevkûf hadis olmasıdır" demiştir. Bkz. Tirmizî, Cehennem, 8.

4 Tâhâ sûresi, 20/74.

5 Kurtubî, 20/185.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. هُمَزة ve لُمَزة kelimeleri mübâlağa ifade eden kalıplardır. Çünkü فُعَلة vezni mübâlağa ve devam ifade eder.

2. جمع مالا İfadesinde مالا kelimesinin nekre olarak getirilmesi çokluk ifade eder. Yanı, "Sayılamayacak kadar çok mal biriktirdi" demektir.

3. وما أدراك ما الحطمة Sorusu, Cehennemin durumunun korkunçluğunu ve dehşet verici olduğunu ifade eder.

4. همزة ile لمزة arasında cinâs-ı gayr-i tâm vardır. Buna cinâs-ı nâkıs da denir.

5. أخلده، الموقدة ve ممددة gibi âyet sonlarında uygunluk vardır. Buna secî denir...

Yüce Allah'ın yardımı ile "Hümeze sûresi"nin tefsîri bitti.

FÎL SÛRESİ

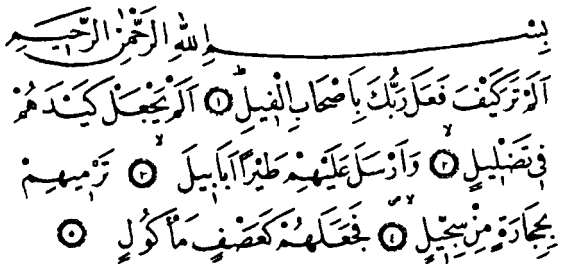
Mekke'de inmiştir, 5 âyettir.

Takdim

Fîl sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre "Ashâb-ı fîl, Fîl Ordusu" kıssasını anlatır. Bunlar Kabe-i Muazzama'yı yıkmak istedikleri zaman Allah onların tuzaklarını başlarına çevirdi, evini onların tasallut ve taşkınlıklarından korudu. Dudağı yarık Ebrehe ordusu üzerine en zayıf mahluklarını gönderdi. Bunlar, ayak ve gagalarında küçücük taşlar taşıyan kuşlardı. Fakat bu taşlar, öldürücü kurşunlardan daha öldürücü ve yok edici idi. Neticede Yüce Allah onları yok edip köklerini kazımıştır. Bu mühim tarihi hadise kâinatın efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğum yılı olan mîlâdî 570 senesinde meydana gelmiştir. Bu, peygamber olmadan önce onun peygamberliğinin doğruluğuna işâret eden en büyük harikulade hâdiselerdendir.

Takdim

Fîl sûresi Mekke'de inmiştir. Bu sûre "Ashâb-ı fîl, Fîl Ordusu" kıssasını anlatır. Bunlar Kabe-i Muazzama'yı yıkmak istedikleri zaman Allah onların tuzaklarını başlarına çevirdi, evini onların tasallut ve taşkınlıklarından korudu. Dudağı yarık Ebrehe ordusu üzerine en zayıf mahluklarını gönderdi. Bunlar, ayak ve gagalarında küçücük taşlar taşıyan kuşlardı. Fakat bu taşlar, öldürücü kurşunlardan daha öldürücü ve yok edici idi. Neticede Yüce Allah onları yok edip köklerini kazımıştır. Bu mühim tarihi hadise kâinatın efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğum yılı olan mîlâdî 570 senesinde meydana gelmiştir. Bu, peygamber olmadan önce onun peygamberliğinin doğruluğuna işâret eden en büyük harikulade hâdiselerdendir.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. **Rabbin fil sâhiplerine nasıl (muamele) etti görmedin mi?**
2. **Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?**
3. **Onların üstüne ebâbîl kuşlarını gönderdi.**
4. **Ki o kuşlar, onların üzerlerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar atıyordu.**
5. **Böylece onları, yenilmiş ekin yaprağı gibi paramparça ediverdi.**

KELİMELERİN İZAHI

أبابيل : Ebâbîl, gruplar halinde, peşpeşe demektir. Cevherî şöyle der: Bu kelime, tekili olmayan çoğul kelimelerdendir. "Develerin grup grup geldiler" manasında جاءت إبلك أبابيل denir. Şâir şöyle der:

كادت تهد من الأصوات راحلتي إذ سالت الأرض بالجرد الأبابيل

Yeryüzünde çekirgeler gruplar halinde akıp giderken, seslerden devem neredeyse yere yıkılacaktı.[1]

سجّيل: Siccîl, taşlaşmış çamur demektir.

عصف: Asf, ekinin biçildikten sonraki saman ve buğday kapçığı gibi olan yaprağıdır. Rüzgar onu uçurup sağa sola dağıttığı için ona bu isim verilmiştir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ Ey Peygamber! Yüce Allah'ın, Beyt-i Harâm'a tecâvüz etmek isteyen Fil ordusuna ne yaptığını gözle görür gibi kesin bir bilgiyle bilmedin mi? Bu haber sana gelmedi mi? Tefsirciler şöyle der: Rivayet edildiğine göre, Yemen Melik'i dudağı yarık Ebrehe Sanâ'da bir kilise yaptırdı ve hacıları oraya çevirmek istedi. Bunun üzerine Kinâne kabilesinden bir adam gelip hakaret

1 el-Bahr, 8/511.

olsun diye geceleyin kilisenin içine pisledi ve pisliği duvarlarına bulaştırdı. Ebrehe buna kızarak Kabe'yi yıkmaya yemin etti. Filler üzerinde büyük bir ordu ile Mekke'ye geldi. Bu fil ordusunun önünde de hepsinden daha büyük bir fil bulunuyordu. Ebrehe Mekke'ye yaklaştığında, buranın halkı, onun ordusundan ve zulmünden korktukları için dağlara kaçtılar. Yüce Allah Ebrehe ordusu üzerine siyah kuşlar gönderdi. Her kuşta, biri gagasında ikisi de ayaklarında olmak üzere üç taş bulunuyordu. Kuşlar bu taşları onlara attılar. Atılan taş adamın başından giriyor arkasından çıkıyor, adamı cansız bir beden halinde yere yıkıyordu. Neticede Yüce Allah onları helâk edip köklerini kazıdı. Onların bu kıssası ibret alacaklar için bir ibret vesilesi olmuştur.[2] Ebussuûd şöyle der: "ألم تر ما فعل ربك Rabbinin ne yaptığını görmedin mi?" denilerek "görme"nin, fiilin kendisine bağlanmayıp "كيف فعل ربك Rabbin nasıl yaptı?" denilerek fiilin nasıllığına bağlanması olayın korkunçluğunu göstermek ve olayın, Allah'ın kudretinin büyüklüğünü, ilim ve hikmetinin sonsuzluğunu ve Peygamber'i (s.a.v.)'nin şerefini gösteren harikulade ve dehşet verici bir şekilde meydana geldiğini bildirmek içindir. Şüphesiz bu olay, peygamberlik öncesi vukû bulan harikulade olaylardandır. Zira rivayete göre bu olay, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğduğu yıl meydana gelmiştir.[3]

2. أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ Allah onları helâk etmedi mi? Kabe'yi yıkma hususundaki plan ve tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?

3. وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ Onların üzerlerine Allah kendi ordularından gruplar halinde arka arkaya gelen kuşlar gönderdi. Bu kuşlar her taraftan onları kuşattılar.

4. تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ Kuşlar onlara taşlaşmış çamurdan meydana gelen küçük küçük taşlar atıyorlardı. Bu taşlar delen kurşunlar gibiydi. Kime ulaşırsa onu mutlaka öldürüyordu.

5. فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ Onları, rüzgârın savurduğu ve hayvanlarını yiyip pislik halinde dışarı attığı bitki yaprağı haline getirdi. Allah onların hepsini yok edip köklerini kazıdı.

Bu olay, Yüce Allah'ın Kabe'ye verdiği değeri ve düşmanlarını savması sebebiyle Kureyş'e yaptığı ihsanı gösterir. Bu sebeple onların Allah'a kulluk edip verdiği nimetlere şükretmeleri gerekirdi. Ayrıca bu olayda Allah'ın, düşmanlarından intikam almaya kâdir olduğunu gösteren enteresan ve harikulade deliller de vardır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu büyük düşmanın, Peygamber (s.a.v.)'in mutlu doğum yılında Kabe'yi yıkmasına engel olunması, Rasulullah (s.a.v.)'ın peygamberliğini gösteren, peygamberlik öncesi vukû bulan harikulade olaydır: Çünkü kuşların bu anlatılan şekilde gelmesi, Peygamberlerin gelmesinden önce vukû bulan mucize ve harikulade olaylardandır. Allah onları en zayıf askerleri ile, yani öldürme âdetleri bile olmayan kuşlarla yok etmiştir.[4]

2 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/96; Kurtubî, 20/187.
3 Ebussuûd, 5/285.
4 Ebussuûd, 5/285.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. ألم تر كيف فعل ربك Âyetindeki soru takrîr ifade eder ve muhâtabı hayrete düşürür.

2. فعل ربك Cümlesinde, Peygamberi (s.a.v.), Allah'ın adına izafetle ona "Senin Rabbin" diye hitap edilmesi, onun şerefinin yüceliğini göstermek ve Allah'ın kudretini yüceltmektir.

3. فجعلهم كعصف مأكول Cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır. Çünkü burada teşbih edatı zikredilmiş, vech-i şebeh zikredilmemiştir.

4. الفيل ، تضليل ، سجّيل ve أبابيل gibi, âyet sonlarında son harfler birbirine uygun düşmüştür.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Fîl sûresi"nin tefsîri bitti.

KUREYŞ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 4 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre, Yüce Allah'ın Mekke halkına verdiği büyük nimetlerden bahseder. Şöyle ki: Onların, ticaret için kışın Yemen'e, yazın Suriye'ye olmak üzere iki seferleri vardı. Yüce Allah Kureyş'e, birçok nimeti arasında iki büyük nimet ihsan etmişti: Bunlar emniyet ve istikrar ile zenginlik ve bolluk nimetleri idi: "Kendilerini açlıktan doyuran ve her türlü korkudan emin kılan bu evin Rabbine kulluk etsinler."

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ۝١ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۝٢ فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ۝٣ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝٤

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. Kureyş'e sevdirilmiş olmasından, yani kış ve yaz seyahatleri onlara sevimli kılınmasından ötürü, onlar, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emîn kılan bu evin Rabbine kulluk etsinler.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ■ إِيلَافِهِمْ Âyetin başındaki ل daha sonra gelen فليعبدوا fiili ile ilgilidir. إيلاف Ülfet ve alışkanlık demektir. Bir kimse bir işe alışıp ülfet kazandığında ألف الرجل الأمر denir. Mastarı إلْف ve إلاف gelir. Bir kimseyi başkası bir şeye alıştırdığında da آلفه غيره denir. Mastarı إيلاف gelir. Buna göre âyetin manası şöyle olur: Allah, kışın Yemen'e, yazın Suriye'ye yapmaya alıştıkları ticaret yolculuğunu Kureyş'e kolaylaştırdığı için O'na ibadet etsinler. رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ Allah onları kış ve yaz yolculuklarına alıştırdı. Zira onlar ticaret yolculukları yaparlar, yiyecek ve giyecek alırlar, gidip gelirken kazanç sağlarlardı. Bu yolculuklarda onlar huzur ve güven içinde olurlardı. Hiç kimse onlara kötülük yapmazdı. Çünkü geçtikleri yerlerdeki insanlar onlar hakkında şöyle diyorlardı: Bunlar Allah'ın evinin komşuları ve Harem'inin sakinleridir. Bunlar Allah dostlarıdır. Çünkü Kabe'nin idâresini elinde bulunduranlardır. Bunlara eziyet ve zulüm etmeyin! Yüce Allah fil ordusunu helâk edip tuzaklarını başlarına çevirince, Mekke halkının kalplerdeki tesiri daha da arttı, prens ve krallar onlara daha çok saygı gösterdiler. Bu sayede Kureyşlilerin menfaatleri ve ticaretleri daha da çoğaldı, işte bunun içindir ki, Yüce Allah Kureyş'e verdiği nimetleri saydı ve onlara hatırlattı ki, Allah'ı birlesin ve O'na şükretsinler.

3. فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ Öyleyse bu Beyt-i Atîk'in yani Kabe'nin sahibine kulluk etsinler ve bu ibadetlerini; Yüce Allah'ın sadece kendilerine verdiği bu büyük nimet için bir şükür kılsınlar. Tefsirciler şöyle der: Kelâmda şart manası bulunduğu için, فليعبدوا fiilinin başında فَ gelmiştir. Yüce Allah sanki şöyle buyuruyor: Diğer nimetlerinden dolayı O'na ibadet etmiyorlarsa da hiç olmazsa, onları bu iki yolculuğa alıştırdığı için ibadet etsinler. Bu yolculuklar, Allah'ın onlara lütfettiği en açık nimetlerdendir. Çünkü onlar çiftçilik ve hayvancılık yapılamayan bir beldede yaşıyorlardı.

Bunun içindir ki Yüce Allah daha sonra ,söyle buyurdu:

4. الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ İşte bu İlah, öyle bir ilahtır ki, onları şiddetli açlıktan doyurmuş ve şiddetli korkudan emin kılmıştır. Kureyşliler huzur ve güven içinde yolculuk yapar, hiç kimse onlara saldırmazdı. Ne sefer ne de hazar halinde, hiç kimse onlara saldırıda bulunmazdı. Nitekim Yüce Allah meâlen, "Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken bizim orayı güvenli ve mukaddes bir yer yaptığımızı görmediler mi?"[1] buyurmuştur. Bu, dedeleri İbrahim (a.s.)'in duası bereketiyle olmuştur. Zira o, meâlen "Ey Rabbim! Bu şehri emin bir şehir yap"[2] diye dua etmişti. Yine o,"Onlara meyvelerden rızık ver"[3] demişti. Şu halde Kureyş'in, sadece kendilerini açken doyuran ve korkudan emin kılan bu İlaha ibadet etmeleri **îcâb** etmez mi?

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. الشتاء ile الصيف، أطعمهم من جوع âyetinde الإطعام ile الجوع arasında ve وآمنهم من خوف âyetinde الآمن ile الخوف arasında tıbâk vardır.

2. "رب هذا البيت Bu evin sahibi" âyetinde, "ev"in "Rabbe" izafeti, onu şereflendirmek ve değerli kılmak içindir.

3. Hakkı daha sonra söylenmek olan, لإيلاف قريش terkibi öne alınmıştır. Aslı şöyledir: ليعبدوا رب هذا البيت لإيلاف رحلة الشتاء والصيف yüce Allah, nimeti hatırlatmak için لايلاف قريش ifadesini öne almıştır.

4. جوع ve خوف kelimelerinin nekre olarak getirilmesi bunların şiddetli olduğunu açıklamak içindir. Yani, "şiddetli bir açlıktan" ve "büyük bir korkudan" demektir.

BİR UYARI

Fahreddin Râzî şöyle der: Bil ki, nimet ihsanı iki kısımdır. Biri, bir zararı savmaktır. Bu, Yüce Allah'ın Fil Sûresi'nde anlattığı olaydır. İkincisi, yarar sağlamaktır. Bu da Yüce Allah'ın bu sûrede anlattığı olaydır. Yüce Allah onlardan zararı savıp menfaat sağlayınca -ki bunlar iki büyük nimettir- onlara kulluk etmelerini ve şükürde bulunmalarını emretti: "Bu Beyt'in Rabbine kulluk etsinler..."

Yüce Allah'ın yardımı ile "Kureyş sûresi"nin tefsîri bitti.

1 Ankebût sûresi, 29/67.
2 Bakara sûresi, 2/126.
3 İbrâhîm sûresi, 14/37.

MÂÛN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 7 âyettir.

Takdim

Bu sûre Mekke'de inmiştir. Özet olarak iki grup insandan bahseder. Bunlar:

1. Allah'ın nimetini inkâr eden nankörler, hesap ve cezâ gününü yalan sayan kâfirler.

2. Yaptığı amelle Allah'ın rızasını kasdetmeyen aksine gösteriş için amel edip namaz kılan münafıklar.

Allah Teâlâ, bunlardan birinci grubun kötü sıfatlarından bazılarını anlatır. Bunlar yetimi hor görür, terbiye için değil de sertlik olsun diye, yetimin yaptıklarını engellerler. Hayır yapmazlar. Yoksulun ve fakirin hakkını başkalarına hatırlatmak şeklinde dahi iyilikte bulunmazlar. Onlar ne Rablerine ibadet ederek güzel amel işlerler, ne de insanlara iyilik ederler.

İkinci gruba gelince, bunlar; namazlarından gaflet içinde olan münafıklardır. Namazları vakitlerinde kılmazlar. Manasını bilerek değil, şeklen namaz kılarlar, amellerini gösteriş için yaparlar. Sûre bu iki grubu da azap ve helak ile tehdit eder. Bu yaptıklarının, hayret edilecek ve yadırganacak bir şey olduğunu gösteren bir üslupla, bunun büyük bir çirkinlik olduğunu bildirerek onları şiddetli bir şekilde kınar.

2. فَذٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ O şiddet ve kabalıkla, zorla yetimi iten, ezip zulmeden ve hakkını vermeyendir.

3. وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ O, yoksula yemek verip onu doyurmaya teşvik etmeyendir. Ebû Hayyân der ki: "ولا يحض teşvik etmez" ifadesi, gücü yettiğinde yoksulu doyurmadığını gösterir. Bu gayet normaldir. Çünkü o cimriliğinden dolayı başkasını teşvik etmeyince, kendisinin bilfiil bu işi yapmaması en normal ve tabii bir şeydir.[2] Râzî de şöyle der: Eğer, Yüce Allah niçin "ولا يطعم المسكين Yoksulu doyurmaz" demedi de, ولا يحض على طعام المسكين Yoksulu doyurmaya teşvik etmez" dedi? denilirse, şöyle cevap veririz: Kişi yetimin hakkını vermezse, kendi malından yoksulu nasıl doyurur? Bilakis o, başkasının malından dahi doyurulmasına cimrilik gösterir. Bu, âdîliğin son derecesidir ve onun aşırı derecede cimri, kalbi katı ve âdî tabiatlı olduğunu gösterir.[3] Özetle söylemek gerekirse, o yoksulu doyurmaz, doyurulmasını da başkasından istemez. Çünkü o ahireti yalanlamaktadır. Eğer, yaptıklarının karşılığını alacağına ve hesaba kesin olarak inansa; elbette bu işleri yapmazdı.

4. فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ Bu çirkin sıfatları taşıyarak namaz kılan o münafıklara helak ve azap olsun!

5. الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ Onlar, namazlarından gafil olanlardır. Önemsemedikleri için namazları vakitlerinde kılmazlar. İbn Abbas şöyle der: Bu öyle bir namaz kılandır ki, kılarsa ondan bir sevap beklemez. Kılmazsa, bundan dolayı gelecek olan azaptan korkmaz.[4] Ebu'l-Âliye de şöyle der: Namazları vakitlerinde kılmazlar. Rükû ve secdeleri tam yapmazlar.[5] Rasulullah (s.a.v.)'a bu âyetin manası sorulunca şöyle cevap verdi: "Onlar namazı vaktinde kılmayanlardır."[6] Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, edatını kullanarak عن صلاتهم ساهون buyurduğu için, bu âyetin münafıklar hakkında olduğu anlaşılıyor. Bunun içindir ki Seleften biri şöyle demiştir: في صلاتهم demeyip de عن صلاتهم diyen Allah'a hamd olsun. Çünkü "في صلاتهم namazlarının içinde..." deseydi, bu, mü'minler hakkında olurdu. Oysa bazan mü'min de namazında gaflete düşebilir. Bu iki gaflet arasındaki fark açıktır. Çünkü münafığın gafleti, namazı terketme ve onu önemsememe şeklinde bir gaflettir. O namazı hatırlamaz ve onu bırakıp başka şeylerle meşgul olur. Mü'min ise, namazını kılarken gaflete düştüğünde onu hemen düzeltir ve sehiv secdesi ile eksiğini giderir. Böylece her iki gaflet ve sehiv arasındaki fark ortaya çıkmış oldu.

Bundan sonra Yüce Allah onların kötü vasıflarını daha çok açıklamak üzere şöyle buyurdu:

2 el-Bahr, 8/517.
3 et-Tefsîru'l-kebîr, 31/162.
4 Kurtubî, 20/211.
5 Kurtubî, 20-211.
6 Taberî, 30/203.

6. الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ Onlar, kendilerine "Sâlih insanlar" denilsin diye, gösteriş için insanların önünde namaz kılar; "takvâ sahipleri" denilsin diye huşû içinde görünmeye çalışırlar, "cömert kimseler"denilsin diye zorlanarak, istemeye istemeye sadaka verirler. Bunların diğer işleri de şöhret ve gösteriş içindir.

7. وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ Bunlar, azıcık dahi olsa, insanlara fayda vermek istemezler. Yani iğne, balta, tencere, tuz, su ve benzeri faydalanılan her türlü âlet ve edevâtı vermezler. Mücâhid şöyle der: "الماعون", geçici olarak verilen eşya ve insanların birbirlerine verdikleri balta, kova ve kap gibi şeylerdir. Taberî şöyle der: Ellerinde bulunan şeylerden insanları faydalandırmazlar. Aslında "bir şeyin mâûnu" onun şağladığı fayda demektir.[7] Âyette, bu basit ve az şeyler için cimrilik yapıp ihtiyacı olana vermemek yasaklanmıştır. Çünkü bunlar için cimrilik yapmak, aşırı cimriliktir Bu ise; insanlık vasfını kaybettiren bir davranıştır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. أرأيت الذي يكذب بالدين Âyetinde, muhâtabı, verilecek haberi dinlemeye teşvik eden ve onun şaşılacak bir şey olduğunu gösteren bir soru vardır.

2. فذلك الذي يدع اليتيم Âyetinde hazif yoluyla icaz vardır. Buradan şart cümlesi hazfedilmiştir. Yani, "Eğer onu tanımak istersen o, yetime zulmeden kimsedir." Bu, belâğât üsluplarındandır.

3. فويل للمصلين Âyetinde yerme ve kınama vardır. Aynı zamanda, daha fazla kınamak için, فويل لهم denilerek zamir kullanma yerine açık isim getirilmiştir. Çünkü onlar yalanlamanın yanında bir de namazdan gafildirler.

4. يمنعون ile الماعون arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

5. يراءون، ساهون ve الماعون gibi, âyet sonlarına riayet için, fasıla harfleri uygun gelmiştir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Mâûn sûresi"nin tefsiri bitti.

7 Taberî, 30/203.

KEVSER SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 3 âyettir.

Takdim

Kevser sûresi Mekke'de inmiştir. Yüce Allah'ın, dünya ve ahirette çok hayır ve büyük nimetler vererek değerli Peygamberine (s.a.v.) lütfettiği nimetlerden bahseder. Kevser nehri bunlardan biridir. Daha başka bol ve büyük hayırlar da vardır. Sûre, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i Allah'a (c.c.) şükür olsun diye namaz kılmaya devama ve kurban kesmeye çağırır.

Bu mübarek sûre, düşmanlarının rezil olacağını Rasulullah (s.a.v.)'a müjdeleyerek sona erer. Ona buğz edenleri zelillik, hakirlik, dünya ve ahirette her türlü iyilikten kesilmiş olmakla niteler. Onlar böyle iken, Rasulullah (s.a.v.) minare ve minberlerde anılacak ve şerefli ismi herkesin dilinde kıyamete kadar ebedî kalacaktır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝٢ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ۝٣

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. (Yâ Muhammed!) Biz sana Kevser'i verdik. Onun için Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir.

KELİMELERİN İZAHI

الكوثر: Kevser, çok hayır manasına gelir. "Çokluk" manasına gelen الكثرة kelimesinin mübâlağa sîgasıdır. Araplar sayısı, değeri veya önemi çok olan herşeye "kevser" ismini verirler. Şâir şöyle der:

وأنت كثير يا ابن مروان طيب وكان أبوك ابن العقائل كوثرا

Ey Mervân oğlu! Sen çok ve hoşsun, Baban İbnü'l-Akâil ise daha çoktu.[1]

انْحَر: Deve kes, نحر , kelimesi sadece "deve kesmek" manasına kullanılır. Burada, sığır ve koyun kesmek manasında kullanılan ذبح yerinde kullanılmıştır.

شانئك: Şanieke, sana buğz eden demektir الشانئ düşmanlık ve buğz manasına gelen الشنآن kökünden olup buğz eden, öfkelenen demektir. "ولا يَجْرِ منكُمْ شَنَآن قَوْم Bir topluma karşı olan kininiz, sizi saldırganlığa sevketmesin"[2]

الأبتر: Ebter, her türlü hayırdan yoksun demektir. Kesmek manasına gelen البتر kökündendir. "Bir şeyi kestim" manasında بترت الشئ denir. Mastarı بَتْر dir. السيف الباتر Keskin kılıç demektir. Nesli olmayan kimseye "ebter" denir. Çünkü onun soyu kesilmiştir. Ziyad[3] hutbesinde Allah'a hamd etmediği ve Rasulullah (s.a.v.)'a salât ve selâm getirmediği için, onun hutbesine الخطبة البتراء denilmiştir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ Bu, Peygamberin (s.a.v.) yüce makamına değer vermek ve onun şerefinin yüceliğini göstermek için Peygamber (s.a.v.)'e yapılmış bir hitaptır. Yani, Ey Peygamber! Biz sana dünya ve ahirette çok ve devamlı hayır verdik:

1 Kurtubî, 20/216.
2 Mâide sûresi, 5/2 ve 8.
3 Emevîlerin Irâk vâlisidir. (Mütercimler).

Kevser nehri bu hayırdan biridir. Bu, sahîh hadiste rivayet edildiği gibi, "Cennette bir nehirdir. Kıyıları altından olup inci ve yâkût üzerinden akar. Toprağı miskten daha güzeldir. Suyu baldan daha tatlı, kardan daha beyazdır. Ondan bir defa içen, bir daha asla susamaz"[4] Enes (r.a.)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir gün Rasulullah (s.a.v.) aramızda iken ansızın hafif bir uykuya daldı. Sonra tebessüm ederek başını kaldırdı. Biz, "Seni güldüren ne, Ey Allah'ın Rasulü?" dedik. Buyurdu ki: "Bana az önce bir sûre indirildi." Daha sonra "Bismillâhirrahmânirrahîm" diyerek Kevser sûresini okudu. Sonra dedi ki:" Kevser nedir, biliyor musunuz? "Biz: "Allah ve Rasulü daha iyi bilir" dedik. Buyurdu ki: "O; Yüce Rabbimin bana vaadettiği bir nehirdir. Onda çok hayır vardır. O bir havuzdur ki kıyamet günü ümmetim ondan su almaya gelecektir. Kapları, yıldızların sayısı kadardır. Ona suya giden bir kul tutulup uzaklaştırılır. Ben, "O benim ümmetimdendir" derim. Bunun üzerine "Sen, senden sonra onun ne yaptığını bilmiyorsun" denilir.[5] Ebû Hayyân şöyle der: Kevser'in manasıyla ilgili 26 görüş anlatılmıştır. Doğru olan Rasulullah (s.a.v.)'ın yaptığı şu açıklamadır: "Kevser, Cennette bir nehir olup kenarları altındandır, inci ve yakut üzerinden akar. Toprağı miskten daha hoştur. Suyu baldan daha tatlıdır"[6] İbn Abbas da: "Kevser, çok hayırdır" demiştir.[7]

2. فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ Sana bu kadar nimeti ihsan eden Rabbin için sadece O'nun rızasını gözeterek namaz kıl. Rabbinin sana verdiği hayır ve nimetlere karşı Allah'a şükür olsun diye develeri yani Arap mallarının en iyilerini kurban kes. İbn Cüzeyy şöyle der: Müşrikler ıslık çalıp el çırparak ibadet ediyor ve putlar için deve kesiyorlardı. Bunun için Yüce Allah Peygamberine (s.a.v.), "Sırf Rabbin için namaz kıl ve başkası için değil, sadece O'nun için kurban kes" buyurdu. Bu Allah'ı birleme ve ihlâs emri olmuştur.

3. إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ Ey Peygamber! Sana buğzeden o kişi var ya, işte her türlü hayırdan mahrûm olan odur. Tefsirciler şöyle der: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oğlu Kâsım ölünce, Âs b. Vâil: "Bırakın onu. O, soyu kesik bir adamdır. Nesli yoktur. Öldüğünde adı sanı kesilecektir" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu sûreyi indirdi ve her ne kadar çocukları olsa da, asıl soyu kesik olanın o kâfir olduğunu haber verdi. Çünkü o, Allah'ın rahmetinden mahrûm edilmiştir. O ne zaman anılsa, lanetle anılacaktır. Ama Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle değildir. Çünkü onun adı kıyamete kadar anılacak; minare ve minberlerde Allah'ın adıyle beraber yücelecektir. Onun zamanında, kıyamete kadar gelecek olan bütün mü'minler onun tâbileridir. O, mü'minlerin babası yerindedir. Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

---

4 Tirmizî, Tefsîr-i Kur'ân, bâb 90.

5 Müslim, Salât, 53, 54.

6 Tirmizî, Tefsîr-i Kur'ân, bab, 90.

7 el-Bahr, 8/519. İbn Abbas'ın "O çok hayırdır" şeklindeki görüşü, bütün müfessirlerin görüşlerini içine alır. Çünkü Rasulullah (s.a.v.)'a çok ve bol nimetler ihsan edilmiştir. Ona peygamberlik, Kitap, hikmet, ilim, şefâat, su almak için kendisine gidilen havuz, makâm-ı mahmûd, kalabalık bir ümmet, düşmana zafer, birçok fetih ve daha bunlara benzer çok hayırlar verilmiştir. Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. إنا أعطيناك Âyetinde, çoğul kipinin kullanılması ta'zîm ifâde eder. Zira Yüce Allah, "Biz sana verdik" demiş, "أنا أعطيتك Ben sana verdim" dememiştir.

2. Cümleye, yemin yerine geçen te'kîd edâtı olan إن ile başlanarak إنا denilmiştir. Zira bunun aslı إن ve نحن dur.

3. "أعطيناك Sana verdik" cümlesinde, mutlak vukû bulacağını ifade eden geçmiş zaman kipi kullanılmıştır. Yüce Allah "Sana vereceğiz" demedi. Çünkü bu vaat mutlaka yerine gelecektir. Bu sebeple daha vurgulu olsun diye bunu geçmiş zaman kipiyle ifade etti. Sanki bu olay gerçekleşmiş ve olmuştur.

4. الكوثر Kelimesi de; çokluk ve mübâlağa ifade eden bir vezindir.

5. "لربك Rabbin için" şeklindeki isim tamlaması, Peygamberimizin (s.a.v.) değer ve şerefini gösterir.

6. إن شانئك هو الابتر Âyeti hasr ifade eder. "Soyu kesilmiş olan sadece sana buğz edendir" demektir.

7. Sûrenin başı ile sonu arasında, yani "الكوثر Kevser" ile "الأبتر Ebter" arasında mutâbakat vardır. Çünkü Kevser, çok hayır; ebter ise, her türlü hayırdan mahrûm demektir. Kısalığına rağmen bu sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Kur'ân'ı indiren Yüce Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.

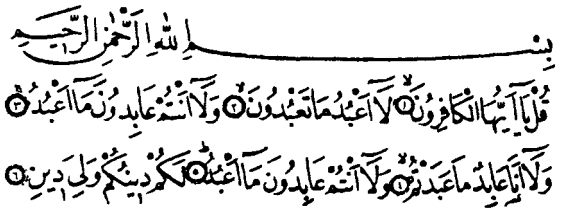
Yüce Allah'ın yardımı ile "Kevser sûresi"nin tefsîri bitti.

KÂFİRÛN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 6 âyettir.

Takdim

Kâfirûn sûresi Mekke'de inmiştir. Allah'ı birleme, şirk ve sapıklıktan uzak olmayı açıklayan bir sûredir. Müşrikler Hz Peygamber (s.a.v.)'i anlaşmaya çağırdılar ve bir sene onun kendi ilahlarına ibadet etmesini, bir sene de kendilerinin onun ilahına ibadet etmelerini teklif ettiler. Bunun üzerine kâfirlerin bu heveslerini kesmek, iki grup yani mü'minlerle putperestler arasındaki çekişmeyi gidermek ve bu sapık fikrin ne şimdi, ne de gelecekte uygulanmasının mümkün olmayacağını kâfirlere bildirmek üzere bu sûre indi.

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2. (Yâ Muhammed!) De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam.

3. Şu anda siz de benim kulluk ettiğime kulluk etmiyorsunuz.

4. Ben de sizin taptıklarınıza asla tapacak değilim.

5. Öyle ya siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz.

6. O halde sizin dîniniz size, benim dînim bana.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ Ey Peygamber! Seni put ve taşlara ibadet etmeye çağıran o kâfirlere de ki:

2. لا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ Ben, sizin taptığınız o putlara tapmam. Ben, faydası ve zararı olmayan ve kendilerine ibadet edenlerden hiçbir şeyi savamayan ilah ve mabudlarınıza tapmaktan uzağım. Tefsirciler şöyle der: Kureyşliler Hz. Peygamber (s.a.v.)'den bir sene kendi ilahlarına tapmasını, bir sene de kendilerinin onun ilahına tapmalarını istediler. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Allah'a bir şeyi ortak koşmaktan O'na sığınırım" dedi. Kureyşliler: "Bizim ilahlarımızdan bazısını istilâm et (el sür), biz de seni tasdik edip ilahına ibadet edelim" dediler. Bunun üzerine bu sûre indi. Rasulullah (s.a.v.) sabahleyin Mescid-i Harâm'a gitti. Mescidde Kureyş'in ileri gelenleri bulunuyordu. Başları üzerine dikilerek bu sûreyi onlara okudu. Böylece ondan ümitlerini kestiler.[1] Hem Peygamber (s.a.v.)'e hem de Ashâbına (r.anhum) eziyet ettiler. "قل De ki" kelimesi, Peygamber (s.a.v.)'in Allah tarafından bunun"la görevlendirildiğine delildir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onlara "يا أيها الكافرون Ey Kâfirler!" sözüyle hitap ederek, kâfir olduklarını söylemesi, ki Peygamber (s.a.v.) onların,' kendilerine kâfir denilmesine kızdıklarını biliyordu. Bu, onun Allah tarafından korunduğuna ve dolayısıyle kâfirlere ve onların tağûtlarına aldırış etmediğine delildir.

3. وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ Ey müşrikler topluluğu! Siz de benim ibadet ettiğim Hak İlahıma ibadet edici değilsiniz. O, tek olan İlahtır. Ben Hak İlaha ibadet ediyorum.

1 Bkz, Âlûsî, 30/250; Kurtubî, 20/225.

O, âlemlerin Rabbi Allah'tır. Siz ise taş ve putlara tapıyorsunuz. Rahman'a ibadet nerde, heva ve hevese ve putlara ibadet nerde!

4. وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدتُّمْ Ben de sizin taptıklarınıza tapıcı değilim. Bu âyet, daha önce anlatılan taşlara tapmaktan uzak olmayı te'kid eder ve kâfirlerin heveslerini kursaklarında bırakır. Sanki şöyle der: Ne şimdi ne de gelecekte bu putlara tapmam. Ben, yaşadığım müddetçe taptığınız şeylere asla tapmam. Ne şimdi putlarınıza taparım, ne de gelecekte taparım.

5. وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ Siz de benim ibadet ettiğim hak İlaha gelecekte tapacak değilsiniz.

6. لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ Sizin müşrikliğiniz size, benim Allah'ı birlemem de bana. Bu, Hz. Peygamber (a.s.)'in, kâfirlerin yaptığı ibadetten son derece uzak olduğunu gösterir ve son derece kudretli ve bir olan Allah'a ibadet ettiğini te'kîd eder. Tefsirciler der ki: İlk iki cümlede, insanların ilah bakımından birbirinden tamamen farklı olduğu ifade edilmiştir. Müşriklerin ilahı putlar, Muhammed (s.a.v.)'in ilahı ise Allah'tır (c.c.). Son iki cümlede ise, ibadet hususunda tamamen farklı oldukları ifade edilmiştir. Sanki Hz. Peygamber (s.a.v.): "Ne ilahımız, ne de ibadetimiz birdir" demiştir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "يا أيها الكافرون Ey kâfirler!" diye küfür sıfatını belirterek yapılan hitap, Mekkelileri kınamayı ve yaptıklarının çirkinliğini ifâde eder.

2. "لا أعبد İbâdet etmem" ile "ما تعبدون Sizin ibadet ettiklerinize" arasında tıbâk-ı selb vardır. Zira birincisi olumsuz, ikincisi olumludur.

3. ولا أنا عابد ما عبدتم ولا أنتم عابدون ما أعبد ■ لا أعبد ما تعبدون ve ولا عابدون ما أعبد âyetleri arasında mukâbele vardır. İlk iki âyet şimdiki zaman, son iki âyet ise gelecek zaman içindir. Bu mukâbelede hem şimdiki, hem de gelecek zamanda putlara ibadet reddedilmiştir. Bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.

4. الكافرون ve تعبدون gibi, âyet sonlarında fasıla harfleri birbirine uygun düşmüştür.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Kâfirûn sûresi"nin tefsîri bitti.

NASR SÛRESİ

Medine'de inmiştir, 3 âyettir.

Takdim

Nasr sûresi Medine'de inmiştir. Bu sûre Mekke'nin fethinden bahseder. Bu fetihle müslümanlar kuvvetlenmiş, İslâm Arap yarımadasında yayılmış, şirk ve sapıklığın tırnaklan sökülmüştür. Bu feth-i mübîn ile insanlar Allah'ın dinine girmiş, İslâm bayrağı yücelmiş ve putperestlik yıkılmıştır. Vukûundan önce Mekke fethinin haber verilmesi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğunu gösteren en açık delillerdendir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۝١ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ
أَفْوَاجًا ۝٢ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ۝٣

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3. Allah'ın yardımı ve feth gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dînine girmekte olduklarını gördüğün vakit Allah'ına hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile, çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ Bu, Rasulullah (s.a.v.)'a yapılmış bir hitaptır. Rabbi ona ve diğer mü'minlere vermiş olduğu nimet ve ihsanı hatırlatmaktadır. Yani, Ey Peygamber! Allah, düşmanlarına karşı sana zafer ve şehirlerin anası Mekke'nin fethini nasip ettiği zaman...! Tefsirciler şöyle der: Mekke fethedilmeden onun fethedileceğini haber vermek, gaybı haber vermektir. Bu, peygamberlik alâmetlerindendir.

2. وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا Ve Arapların savaşmadan bölük bölük İslâm'a girdiklerini gördüğünde... Bu, Mekke fethinden sonra olmuş; Araplar her taraftan gönüllü olarak gelmeye başlamışlardır. İbn Kesîr şöyle der: Arap kabileleri Mekke'nin fethini bekliyor ve, "Kavmine üstün gelirse, o peygamberdir" diyorlardı. Allah, Peygamber (s.a.v.)'ine Mekke'nin fethini nasip edince, Araplar bölük bölük Allah'ın dinine girdiler. İki sene geçmeden, Arap yarımadası iman vesikasını aldı. Diğer Arap kabileleri içinde de müslümanlığını açıklamayan kalmadı.[1]

3. فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ Bu nimete karşı, hamd ile berâber Rabbini tesbih et ve O'nu yücelt. Düşmanlara karşı zafer, ülkelerin fethi ve insanların İslâm'a girmesini sana nasip ettiği için de O'na şükret. Hem kendin, hem de ümmetin için O'ndan bağışlanma dile. **إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا** Şüphesiz Rabbin, tevbeyi çokça kabul eden, mü'min kullarına çok merhamet edendir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. نصر الله والفتح Âyetinde umumdan sonra hususun zikri vardır. Zira "Allah'ın

1 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/687 Kurtubî der ki: Sûrenin başındaki اذا, قد manasınadır. Yani, "Allah'ın yardımı mutlaka geldi" demektir. Zira bu sûre, Fetih'ten sonra inmiştir.

yardımı" bütün fetihleri kapsamaktadır. Yüce Allah Mekke fethinin şanının yüceliğini vurgulamak ve önemini göstermek için bu fethi, yardım üzerine atfetmiştir.

2. ورأيت الناس Âyetinde küll zikredilmiş, cüz murâd edilmiştir. الناس Lafzı umumîdir. Maksat Araplardır.

3. يدخلون في دين الله Âyetinde, "Allah'ın dini"nden maksat İslâm'dır. Yüce Allah, dinin şerefini ve yüceliğini göstermek için, "Allah'ın dini" demiştir. "بيت الله Allah'ın evi", "ناقة الله Allah'ın devesi" ifadelerine benzer.

4. توابا Kelimesi, mübâlağa ifade eden bir vezindir. Çünkü فعـال vezni, çokluk ifade eden bir kalıptır.

BİR UYARI

Bu, mübarek sûrede, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefât haberi vardır. Bu sebeple buna, التـوديع yani "vedalaşma" sûresi de denir. Bu sûre indiğinde, Hz. Peygamber (s.a.v.) Âişe (r.anhâ)'ye:"Ecelimin geldiğini görüyorum" demiştir.[2] Abdullah b. Ömer (r.anhumâ) şöyle der: Bu sûre Veda haccı sırasında Mînâ'da indi. Daha sonra da "اليوم أكملت لكم دينكم Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim"[3] âyeti indi. Bu âyetler indikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) seksen gün yaşadı.[4] İmam Buhârî İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Ömer beni Bedir'de bulunan yaşlıların meclisine alırdı. Bazıları buna içerlenir gibi oldu ve "Bunu bizim meclisimize niçin alıyorsun? Bizim onun kadar çocuklarımız var" dediler. Hz. Ömer: "Bildiğiniz sebepten!" dedi. Yine bir gün beni çağırarak onlarla beraber meclise aldı. Sonradan anladım ki, beni onlara göstermek için çağırmış. Dedi ki: إذا جـاء نصـر الله والفـتح âyeti hakkında ne diyorsunuz?" Bazıları "Bize zafer ve fetih edildiği zaman Allah'a hamd etmemiz ve O'ndan mağfiret dilememiz emrolundu" dediler. Bazıları da susup bir şey söylemedi. Bana, "Sen de böyle mi diyorsun? Ey İbn Abbas!" dedi. Ben: "Hayır" dedim. "Sen ne diyorsun?" dedi. Ben de dedim ki: "Bu, Rasulullah (s.a.v.)'ın vefat haberidir. Yüce Allah bunu ona bildirmek üzere "إذت جـاء نصـر الله والفـتح Allah'ın zafer ve fethi geldiği zaman" işte bu senin ecelinin alâmetidir, "فـسبح بحمد ربك واستغفره إنه كان توابا Artık Rabbine hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Şüphesiz O, tevbeleri en çok kabul edendir" buyurdu. Bunun üzerine Ömer: "Vallahi, ben de bu âyet hakkında senin dediğinden başkasını bilmiyorum" dedi.[5]

Yüce Allah'ın yardımı ile "Nasr Sûresi"nin tefsîri bitti.

---

2 İbn Mâce, Cenâiz, 64.
3 Mâide sûresi, 5/3.
4 Kurtubî, 20/233.
5 Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 110/4; Cem'u'l-fevâid ve A'zebü 1-mevârid, 2/285.

MESED SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 5 âyettir.

Takdim

Mesed sûresi Mekke'de inmiştir. Buna "Leheb" ve "Tebbet" sûresi de denir. Bu sûre, Allah ve Rasulü'nün düşmanı Ebû Leheb'in helâkinden bahseder. Ebû Leheb Hz. Peygamber'(s.a.v.)e aşırı düşmanlık eder; onun davetini sabote etmek ve insanların ona iman etmelerine engel olmak için işini gücünü bırakır, onun peşine düşerdi. Sûre onu, ahirette gireceği ve kızaracağı tutuşturulmuş bir ateşle tehdit eder. Eşinin de onunla beraber ateşe gireceğini anlatır ve onun şiddetli özel bir ateşle cezalandırılacağını bildirir. Bu azap, daha şiddetli ve herkesin ibret alacağı şekilde cezalandırmak için, onun boynuna dolanan bir iptir ki, onunla Cehenneme doğru çekilecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5. Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşe girecek. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde karısı da (ateşe girecek.)

KELİMELERİN İZAHI

تبت : Helâk olsun. تبـاب Helâk olmak, hüsrâna uğrayıp boşa gitmek demektir. "وما كيد فرعون إلا في تباب Firavun'un tuzağı tamamen boşa çıktı"[1] âyetinde de bu manada kullanılmıştır. Şâir de,

فـتـبـا لـلـذي صـنـعـوا

Yaptıkları yok olup boşa gitsin, demiştir.

ذات لهب: Zâte leheb, alevli demektir.

جيدها : Cîdihâ, gerdanı demektir. İmreu'l-Kays şöyle der:

وجـيـد كـجـيـد الريم ليس بفـاحش

Nice gerdan vardır ki, ceylan boynu gibidir, çirkin değildir.[2]

مسد : Mesed, lif demektir. Vâhidî şöyle der: Arap dilinde mesed, iplik demektir. Bir kimse ipliği güzelce büktüğünde مسـد الحبل denir. Geniş zaman يمسـد mastarı مسـد gelir. Lif veya hurma yaprağından bükülen her şeye mesed denir.[3]

NÜZÛL SEBEBİ

a. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"En yakın akrabalarını uyar"[4] meâlindeki âyet inince Hz. Peygamber (s.a.v.) Safâ tepesine çıkarak Kureyş kabilelerine, "Ey Fihroğulları! Ey Adî oğulları! diye

1 Mümin suresi, 40/37.
2 Kurtubî, 20/241.
3 et-Tefsîrü'l-kebîr, 31/173.
4 Şuara sûresi, 26/214.

seslendi, neticede toplandılar. Bu toplantıya katılamayanlar, bu haberin ne olduğuna bakması için adam gönderiyordu. Böylece Kureyş toplanmış oldu. Amcası Ebû Leheb de geldi. "Ne var?" dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: "Ne dersiniz? Şu vadide atlılar var. Size saldıracak" diye haber versem bana inanır mısınız?" "Evet" dediler. "Senin yalan söylediğini hiç görmedik" Hz. Peygamber (s.a.v.): "Ben, ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan evvel sizi uyaran biriyim"[5] buyurdu. Ebû Leheb: Bugün hemen helâk ol, Ey Muhammed! Bizi bunun için mi topladın?" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah تبت يدا أبي لهب وتب sûresini indirdi.[6]

b. Târık el-muhâribî'nin şöyle dediği rivayet olunur: Ben, Zu'l-Mecâz panayırında iken, genç bir delikanlıyla karşılaştım. "Ey İnsanlar! Lâilahe illallâh deyin, kurtulun" diyordu. Bir de baktım ki, arkasından bir adam onu taşlıyor, bacaklarını ve topukların kanatıyordu. Adam da şöyle diyordu: "Ey İnsanlar! Muhakkak bu yalancıdır, inanmayın" Ben, "Kim bu?" diye sordum. Dediler ki: "Bu Muhammed'dir, peygamber olduğunu iddia ediyor. Şu da amcası Ebû Leheb'tir. Onun yalancı olduğunu iddia ediyor."[7]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ O bedbaht Ebû Leheb'in iki eli kuruyup yok olsun. Hüsrâna uğrasın, ameli boşa gitsin. وَتَبَّ Kurudu da. Zaten yok olmuş ve hüsrâna uğramıştır. Birincisi yani تبت fiili beddua, ikincisi yani تب haber cümlesidir. Nitekim, "أهلكه الله وقد هلك Allah onu yok etsin. Zaten yok oldu" denilir. Tefsirciler şöyle der: Tebâb, helâke götüren hüsrândır. "El"den maksat da, sahibidir. Bu, Arab'ın âdetine göre söylenmiş bir ifadedir. Arap, bir şeyin bir kısmını söyleyerek tümünü ve tamamını kasteder. Ebû Leheb, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in amcası Abduluzza b. Abdulmuttalib'tir. Karısı Avrâ "Ummü Cemîl" Ebû Süfyân'ın kız kardeşidir. İkisi de Hz. Peygamber (s.a.v.)' e karşı aşırı düşman idi. Ebû Leheb'in karısı, kocası ve kendisi hakkında inenleri işitince Rasulullah (s.a.v.)'a geldi. Rasulullah (s.a.v.) Kâbe'nin yanında Mescid'de oturuyordu. Yanında Ebû Bekir (r.a.) vardı. Kadın, elinde bir taş parçası olduğu halde geldi. Peygamber (s.a.v.)'e yaklaşınca, Allah, Rasulullah (s.a.v.)'ı görmesine mâni oldu. Sadece Ebû Bekir (r.a.)'i gördü. Dedi ki: "Ey Ebû Bekir! Arkadaşının beni hicvettiğini haber aldım. Vâllahi, onu bulursam, bu taşla ağzına vuracağım." Sonra şu beyti mırıldanmaya başladı:

مذمما عصينا ■ وأمره ابينا ■ ودينه قلينا

Yerilmişe isyan ettik, emrine karşı çıktık, dinini terkettik.

Sonra dönüp gitti. Hz. Ebû Bekir (r.a.): "Ey Allah'ın Rasulü! Seni görmedi mi dersin" dedi. Rasulullah (s.a.v.): "Beni görmedi. Allah beni ona göstermedi" dedi.

5 Sebe' sûresi, 34/46.
6 Rûhu'l-meânî, 30/260.
7 Kurtubî, 20/236.

Kureyşliler, "Muhammed" yerine Müzemmem "Yerilmiş" diyerek Peygamber (s.a.v.)'e söverdi. Rasulullah (s.a.v.) şöyle derdi: "Allah'ın, Kureyş'in bana eziyet etmesine nasıl mâni olduğuna şaşmıyor musunuz? Ben Muhammed "Övülmüş" olduğum halde, onlar bana Müzemmem "yerilmiş" diyerek bana sövüp hicvediyorlardı."[8] Hâzin şöyle der: "Eğer, Allah onu niçin künyesiyle zikretti. Halbuki künye ile hitap etmekte şeref ve değer verme ifadesi vardır" dersen, buna birkaç şekilde cevap veririz: Birincisi, o ismi ile değil künyesi ile meşhurdu. İsmi ile zikretseydi, bilinmezdi. İkincisi, adı Abduluzzâ idi, bunda şirk olduğu için, bunu bırakıp künyesi ile zikretti. Çünkü Uzzâ bir puttur. Kulluk, puta izafe edilmez. Üçüncüsü, o Cehennemlikti. Varacağı yer Cehennemdi. Cehennem ise alevlidir. Bu hali, bu şekilde künyelenmesine uygun olmuştur. Dolayısı ile, künyesi ile anılmaya layık olmuştur.[9]

2. مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ Ne biriktirdiği mal, ne de kazandığı makam ve izzeti ona fayda sağladı. İbn Abbas şöyle der: "وما كسب Kazandığı şeyler" demek, "çocukları"dır. Çünkü çocuk, kişinin kazandığı şeylerdendir. Rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) kavmini imana çağırınca Ebû Leheb şöyle dedi: "Eğer kardeşim oğlunun söyledikleri doğru ise, çoluk çocuğumu ve malımı fidye olarak verip kendimi azaptan kurtarırım". Bunun üzerine bu sûre indi.[10] Âlûsî şöyle der: Ebû Leheb'in Utbe, Muattib ve Uteybe adında üç oğlu vardı. İlk ikisi feth günü müslüman olmuş; Huneyn ve Tâif savaşlarında bulunmuşlardır. Uteybe ise, müslüman olmadı. Rasulullah (s.a.v.)'ın kızı Ümmü Gülsûm onunla, diğer kızı Rukiyye de onun kardeşi Utbe'yle evliydi. Bu sûre, inince, Ebû Leheb oğullarına: "Muhammed'in kızlarını boşamazsanız, başlarımız birbirimize haramdır" dedi. Bunun üzerine oğulları, Rasulullah (s.a.v.)'ın kızlarını boşadılar. Uteybe, babası ile birlikte Suriye'ye gitmek istediğinde, "Mutlaka gidip Muhammed'e eziyet edeceğim" dedi ve ona gelerek: «Ey Muhammed! Ben "Battığı zaman yıldıza andolsun..."[11] ve "Sonra ona yaklaştı ve sarktı"[12] sözlerini inkâr ediyorum» dedi. Sonra Peygamber (s.a.v.)'in önüne tükürdü ve kızı Ümmü Gülsûm'ü boşadı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona kızarak: "Ey Allahım! Onun başına köpeklerinden birini musallat et" diye beddua etti. Daha sonra Uteybe'yi aslan parçalamıştır. Ebû Leheb de, Bedir savaşından yedi gün sonra, tâun gibi salgın karakızıl denilen bir hastalıktan öldü. Ölüsü üç gün öylece kalmış ve kokmuştur. Ayıplanacaklarından korktukları için bir çukur kazıp, ağaçla iterek oraya atmışlar, sonra da üzerine taş atarak örtmüşlerdir. Hâdise, Kur'ân-ı Kerîm'in haber verdiği gibi olmuştur.[13]

3. سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ Tutuşturulmuş, gürül gürül yanan kızgın ateşe yani Cehennem ateşine girecektir.

---

8 Buhârî, Menâkıb, 17; Nesâî, Talâk 25. Kurtubî, 20/234; Âlûsî, 30/264.
9 Hâzin, 4/317.
10 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/690.
11 Necm sûresi, 53/1.
12 Necm sûresi, 53/8.
13 Rûhu'l-meânî, 30/262.

4. وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ Odun taşıyıcı olarak karısı Avrâ "Ümmü Cemîl" de onunla beraber Cehennem ateşine girecektir. Avrâ, insanlar arasında laf taşır, kin ve düşmanlık ateşini tutuştururdu. Ebussuûd şöyle der: Peygamber'e eziyet etmek için bir tutam diken alır ve geceleyin onu Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yoluna yayardı.[14] İbn Abbas şöyle der: İnsanların arasını bozmak için laf taşırdı.[15]

5. فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ Boynunda, iyice bükülmüş hurma lifinden bir ip olduğu halde ateşe girer, Kıyamet günü bu iple azap edilir. Mücâhid, "O, demirden bir tasmadır" der. İbnu'l-Müseyyeb de şöyle der: Onun mücevherden yapılmış kıymetli bir gerdanlığı vardı. Dedi ki: Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun ki, bunları Muhammed'e düşmanlık yolunda harcayacağım. Bu sebeple Yüce Allah da, o gerdanlık yerine, boynuna ateşten bir ip taktı.[16]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "يدا ابي لهب Ebû Leheb'in iki eli helâk olsun" âyetinde mecâz-ı mürsel vardır. Yüce Allah cüz'ü zikredip küllü kastetmiştir. "Ebû Leheb helâk olsun" demektir.

2. ابي لهب ile ذات لهب arasında cinâs vardır. Birincisi künye, ikincisi ateşin sıfatıdır.

3. أبي لهب Künyesi küçümseme ve hakaret ifade eder. Maksat, ona değer vermek değil, bilakis Ebû Cehil künyesinde olduğu gibi, onu teşhir etmektir.

4. "حمالة الحطب Odun (hammalı), taşıyıcısı" terkibinde, istiâre-i latîfe vardır. Bu terkip, "laf taşımak" için müsteâr olarak kullanılmıştır. Bu, meşhur bir istiâredir. Şâir şöyle der:

ولم يمش بين الحي بالحطب والرطب

Kabile arasında laf getirip götürmedi.

5. وامرأته حمالة الحطب âyetinde حمالة الحطب terkibi, yerme ve kınamayı ona tahsis eden bir fiille mensup kılınmıştır. أخص بالذم حمالة الحطب "özellikle laf taşıyıcısını kınarım" demektir.

6. Âyet sonlarına riayet için fasıla harfleri birbirine uygun düşürülüştür. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Mesed sûresi"nin tefsîri bitti.

14 Ebussuûd, 5/291.
15 Âlûsî, 30/263.
16 Kurtubî, 20/242.

İHLÂS SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 4 âyettir.

Takdim

İhlâs sûresi Mekke'de inmiş olup bir ve tek olan Allah'ın sıfatlarından bahseder. O, kemal sıfatlarını kendisinde toplayan, dâima kendisine başvurulan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, noksan sıfatlardan, cinsi ve benzeri olmaktan uzak olan Allah'tır. Bu sûre, aynı zamanda, teslîse inanan Hıristiyanları ve Allah'ın evladı ve nesli olduğunu iddia eden müşrikleri reddeder.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝١ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝٢ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ
يُولَدْ ۝٣ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝٤

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4. De ki: O, Allah birdir, Allah sameddir. O, baba olmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir.

KELİMELERİN İZAHI

الصمد : Samed, ihtiyaçların giderilmesi için kendisine başvurulan efendi demektir. Şâir şöyle der:

ألا بكر الناعي بخيري بني اسد بعمرو بن مسعود وبالسيد الصمد

Dikkat edin! Ölüm habercisi, sabahleyin erkenden Esedoğulları'nın iki değerli kişisi olan Amr b. Mes'ûd ile Seyyid Samed'in ölüm haberini getirdi.[1]

كفوا : Küfüv, denk ve benzer demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: كفء، كفو ve كفاء kelimelerinin hepsi aynı manada olup benzer ve denk demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre bazı müşrikler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelip: "Ey Muhammed! Bize Rabbini anlat. O, altından mıdır? Gümüşten midir? Zebercedden midir? Yoksa yakuttan mıdır?" dediler. Bunun üzerine "İhlâs sûresi" indi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ Ey Peygamber! Alay eden o müşriklere de ki: Kendisine ibâdet ettiğim ve sizi ibadet etmeye çağırdığım Rabbim birdir, tekdir, ortağı ve benzeri yoktur. Ne zâtında, ne sıfatlarında, ne de fiillerinde dengi ve benzeri vardır. O birdir, tekdir. "Baba, oğul ve Rûhu'I-Kuds" üçlüsüne inanan Hıristiyanların dediği gibi değildir. Birçok ilahın varlığına inanan müşriklerin inandığı gibi de değildir. İbn Cüzeyy şöyle der: Bil ki, Allah'ın "birdir" diye vasıflanmasının üç manası vardır. Hepsi de O Yüce Allah hakkında doğrudur. Birincisi O birdir. O'nun yanında bir ikinci ilah yoktur. Bu, sayı manasında bir olmadığını ifade eder. İkincisi, O tektir, benzeri ve ortağı yoktur demektir. Nitekim, "Falan şahıs, asrında tektir" dersin. Bu, onun benzeri yoktur demektir. Üçüncüsü, Allah birdir, bölünmez, parçalara ayrılmaz. Bu sûreden maksat, müşriklere bir cevap olarak, Allah'ın ortağı

1 el-Bahr, 8/527.

olmadığını bildirmektir. Yüce Allah, Kur'ân'da birliğini gösteren kesin deliller getirmiştir. Bunlar gerçekten çoktur. Bunların en açık olanları şu dört delildir. Birincisi, "Yaratan Allah, yaratmayanlar gibi olur mu?"[2] meâlindeki âyettir. Bu, yaratma ve meydana getirme delilidir. Yüce Allah'ın, bütün varlıkların yaratıcısı olduğu sabit olunca, onlardan herhangi birinin O'nun ortağı olması sahih olmaz. İkincisi, "Eğer yer ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, yer ve gök kesinlikle fesâda uğrardı"[3] meâlindeki âyettir. Bu sağlam ve eşsiz yaratmanın delilidir. Üçüncüsü, "Eğer dedikleri gibi Allah ile birlikte başka ilahlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilahlar, Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler ararlardı"[4] meâlindeki âyettir. Bu hâkimiyet ve üstünlük delilidir. Dördüncüsü, "Allah çocuk edinmemiştir. O'nunla beraber hiçbir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder, biri diğerine gâlip gelirdi"[5] meâlindeki âyettir. Bu da, birden çok ilah olduğu takdirde çekişme ve üstün olmaya çalışma olacağına dâir delildir.[6]

Bundan sonra Yüce Allah, birliğini ve mahlukata muhtâç olmadığını te'kid etmek üzere şöyle buyurdu:

2. اَللّٰهُ الصَّمَدُ İhtiyaç anında devamlı olarak kendisine baş vurulan O'dur. Mahlukat O'na muhtaçtır, O ise âlemlerden müstağnîdir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Âlûsî şöyle der: Samed, kendi üstünde hiç kimse bulunmayan, ihtiyaç anında ve işleri olduğunda insanların kendisine başvurduğu yüce kişi demektir.[7]

3. لَمْ يَلِدْ O, evlat edinmemiştir. Ne oğulları vardır, ne de kızları. O kemal sıfatlarını taşıdığı gibi, noksan sıfatlardân da uzaktır. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Allah'a evlat nisbet edenlerin hepsini reddeder. Mesela, "Üzeyir, Allah'ın oğludur"[8] diyen Yahudileri; "Mesih Allah'ın oğludur"[9] diyen Hıristiyanları[10] ve "Melekler Allah'ın kızlarıdır" iddiasında bulunan Arap müşriklerini reddeder. Yüce Allah, kendisinin çocuğu olmadığını bildirerek bunların hepsini reddetmiştir. Çünkü çocuğun, babanın cinsinden olması lâzımdır. Allah (c.c.) ise ezelî ve kadîmdir. O'nun bir benzeri yoktur. O'nun için bir çocuk olması imkansızdır. Bir de, ancak eşi olanın çocuğu olur. Yüce Allah'ın eşi yoktur. Nitekim "O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde, nasıl çocuğu olabilir"[11] meâlindeki âyetiyle buna işaret

2 Nahl sûresi, 16/17.
3 Enbiyâ sûresi, 21/22.
4 İsra sûresi, 17/42.
5 Mü'minûn sûresi, 23/91.
6 et-Teshîl 4/224. İbn Cüzeyy eserinde, delâlet yönlerini açıklamadan bu değerli ibareleri zikretmiştir. Âyetlerden sonra söylenen "Bu yaratma ve meydana getirme delilidir", "Bu sağlam ve eşsiz yaratma delilidir" şeklindeki cümleler, bizim sözlerimizdendir.
7 Âlûsî, 30/273.
8 Tevbe sûresi, 9/30.
9 Tevbe sûresi, 9/30.
10 Hıristiyanlar, Allah'ın "Baba, oğul ve Rûhu'l-Kuds" şeklinde üç uknumdan meydana geldiğine inanırlar. Bu Kur'ân-ı Kerîm'in «Andolsun, Allah "üçün üçüncüsüdür" diyenler kâfir olmuştur. Oysa bir tek ilahtan başka tanrı yoktur.» (Mâide, 5/73) meâlindeki âyetle işaret ettiği teslîs inancıdır. "Hıristiyan "üçün bir, birin üç" olduğuna inanır ve kendilerinin tek Allah'a inandıklarını iddia ederler. Allah, zalimlerin iddialârından uzaktır."
11 En'âm sûresi, 6/101.

etmiştir. وَلَمْ يُولَدْ O, ne bir babanın, ne de bir ananın oğlu olmuştur. Çünkü doğan her şey sonradan olur. Yüce Allah ise kadîm ve ezelîdir, evveli yoktur. Ne doğmuş olması, ne de bir babasının olması doğru olur. Âyet-i kerîme, bütün yönleriyle Yüce Allah'tan, soy kavramına giren her şeyi reddetmiştir. O, varlığının başlangıcı olmayan İlk'tir. Kendisinden başka hiç bir şey yok iken var olan Kadîm yani İlk'tir.

4. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ Yüce Allah'ın hiçbir dengi ve benzeri yoktur. Ne zâtında, ne sıfatlarında, ne de fiillerinde, yarattıklarından hiçbiri O'na benzemez: "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir"[12] İbn Kesîr şöyle der: O, her şeyin sahibi ve yaratıcısıdır. Şu halde, yarattıklarından, O'nun seviyesine yükselecek veya yaklaşacak bir benzeri nasıl olabilir? O, bundan yüce, mukaddes ve uzaktır. Kudsî hadiste şöyle gelmiştir: "Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ademoğlu beni yalanladı. Halbuki buna hakkı yoktu. Bana sövdü. Oysa buna da hakkı yoktu. Beni yalanlamasına gelince, şöyle diyerek beni yalanladı: Allah beni yarattığı gibi, asla tekrar diriltmeyecektir. Oysa, onu yoktan yaratmak, bana tekrar yaratmaktan daha kolay değildir. Bana sövmesine gelince, o da "Allah, çocuk edindi" demesidir. Oysa ben, Tek'im, Samed'im. Çocuk edinmeyen, doğmayan eşi ve dengi olmayan İlah'ım."[13]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "قل هو De ki O" âyetinde, Allah'ın Yüce isminin zamîr-i şan olarak zikredilmesi ta'zîm ve hürmet ifade eder.

2. "الله الصمد Âyetinde, mübteda ile haberin marife olarak getirilmesi tahsîs ifade eder.

3. لم يلد ile لم يولد arasında, şekil ve bir harf değişikliği sebebiyle cinâs-ı nâkıs vardır.

4. قل هو الله احد Âyeti tecrît ifade eder. Çünkü Yüce Allah'ın bu kelâmı, dengi ve çocuğu olmamasını icâbettirir. ولم يكن له كفوا احد Âyeti, umumun içine girmiş olan bir şeyin, daha sonra özellikle zikredildiğini ifade eder. Bu da, konuyu daha çok açıklamak ve izah etmektir.

5. احد ve الصمد gibi âyet sonlarında, secî murassa vardır. Bu da güzelleştirici edebî sanatlardandır.

BİR NÜKTE

Bu mübarek sûre dört âyetten ibaret olup son derece vecîz ve mûciz bir şekilde gelmiştir. Yüce Allah'ın sahip olduğu yücelik ve mükemmellik sıfatlarını açıklar ve

12 Şûrâ sûresi, 42/11.
13 Buhârî, Tefsîr-i sûre, 112, 1-2; Nesâî, Cenâiz, 117.

O'nu âcizlik ve noksanlık sıfatlarından uzaklaştırır. Şöyle ki, birinci âyet olan "De ki Allah birdir" meâlindeki âyet, Allah'ın birliğini isbatlar ve çok ilah inancını reddeder. İkinci âyet yani, "Allah hiçbir şeye muhtaç değil, her şey O'na muhtaçtır" meâlindeki âyet, Yüce Allah'ın mükemmellik sıfatını isbatlar, noksanlık ve âcizlik sıfatlarını O'ndan uzak tutar. Üçüncü âyet olan, "O baba olmamış, doğmamıştır" meâlindeki âyet, Yüce Allah'ın ezelî ve ebedî olduğunu isbatlar, nesil ve üreme vasıflarını O'ndan uzaklaştırır. "Hiçbir şey O'na denk değildir" meâlindeki dördüncü âyet, Allah'ın yüceliğini isbat eder, benzeri ve zıddı olmadığını gösterir. Kısacası, bu mübarek sûre, Allah'ın yücelik ve mükemmellik sıfatlarını isbat eder ve O'nu en mükemmel bir şekilde noksan sıfatlardan tenzih eder.

FAYDALI BİLGİLER

Rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim قل هو الله احـد sûresini okursa, Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur"[14] Âlimler şöyle der: Bu, İhlâs sûresi birçok mana, ilim ve bilgileri ihtivâ ettiği içindir. Zira Kur'ân'daki ilimler üçtür: Allah'ın birliğini gösteren âyetler, ahkâm âyetleri ve kıssalar. Bu sûre, Allah'ın birliğini gösteren âyetleri kapsadığı için Kur'ân'ın üçte biri sayılır. Bazıları şöyle der: Sevap bakımından Kur'ân'ın üçte birini okumaya eşittir. Yani bu sûreyi okuyana, Kur'ân'ın üçte birini okuyana verilen sevap kadar sevap vardır. En iyisini Allah bilir.

Yüce Allah'ın yardımı ile "İhlâs sûresi"nin tefsîri bitti.

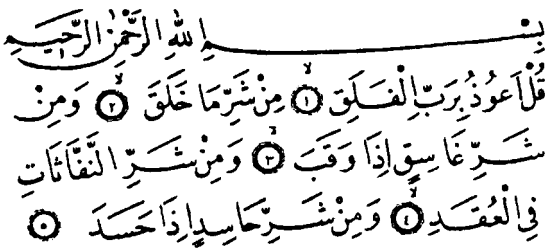
14 Bu hadisi Übey b. Ka'b'tan merfû' olarak Abmed b. Hanbel ve Nesâî rivayet etmiştir. Bkz. Tirmizî; Fedâilu'l-Kur'ân, 10, 11; Nesâî, İftitâh 69 (farklı lafızlarla).

FELÂK SÛRESİ

Mekke'de inmiştir, 5 âyettir.

Takdim

Felâk sûresi Mekke'de inmiş olup sûrede kullara, yaratıklarının ve karardığı zaman gecenin şerrinden Allah'ın himayesine girmeleri, yücelik ve saltanatına sığınmaları öğretilmektedir. Çünkü gece ruhlar yalnızlık hisseder, kötü ve ahlaksız kimseler etrafa yayılırlar. Sûre aynı zamanda bütün kıskanç büyücülerden de Allah'a sığınmayı öğretir. Bu sûre, Rasulullah (s.a.v.)'ın, nefsini Allah'ın korumasına havâle ettiği "Muavvizeteyn" denilen iki sûreden biridir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ① مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ② وَمِن
شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ③ وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ
فِي الْعُقَدِ ④ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ⑤

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5. De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!

KELİMELERİN İZAHI

الفلق : Felâk, sabah demektir. Araplar, son derece açık olan bir konu için هو أبين من فلق الصبح derler. فلْق Musibet ve hayret verici şey demektir. Bunun aslı, yarmak olup "bir şeyi yardım" manasına gelen فلقت الشئ sözünden alınmıştır. Yarılan her şey, ister hayvan, tane veya tohum olsun, felaktır. "فالق الإصباح Sabahı yaran"[1] âyetinde de bu manada kullanılmıştır. Zü'r-Rumme şöyle der:

حتى إذا ما انجلى عن وجهه فلق

Nihayet, sabah aydınlığı onun yüzünden etrafa yayıldığında...

غاسق : Ğâsik, zifiri karanlık gece demektir. غسق Gece karanlığının ilk vakitleridir. Gece karardığında غسق الليل denir. Şâir şöyle der:

ان هذا الليل قد غسقا واشتكيت الهم والأرقا

Bu gece, iyice karardı. Üzüntü ve uykusuzluktan rahatsız oldum.[2]

وقب : Karanlığıyla bastırdı. وقوب Girmek demektir.

النفاثات : Neffâsât, üfürükçüler demektir. نفث Tükrüksüz üfürmek manasına gelen نفخ fiilinin benzeridir. Tükrüklü olursa buna تفل denir. Antere şöyle der:

فان يبرأ فلم أنفث عليه وان يفقد فحق له الفقود

İyileşirse (ne âlâ). Ben ona üflememişimdir. Kaybedilirse zaten o kaybolmayı haketmiştir.[3]

1 En'âm sûresi, 6/96.
2 et-Tefsîru'l-kebîr, 30/194.
3 Kurtubî: 20/257.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. قُلْ أَعُـــوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ Ey Peygamber! De ki, geceyi yaran ve karanlığı dağıtan sabahın Rabbine sığınırım. İbn Abbas şöyle der: Felak, sabah demektir. Nitekim Yüce Allah, "Sabahı yaran"[4] buyurmuştur.[5] Arap darb-ı meselleri arasında "هو أبين من فلق الصبح O, sabah aydınlığından daha açıktır," sözü vardır. Tefsirciler şöyle der: Sığınma vakti olarak sabahın tahsis edilmesinin sebebi şudur: Gece karanlığından sonra sabah aydınlığının yayılması, sıkıntıdan sonra rahatlığın gelmesine benzer. İnsan, nasıl sabahın doğmasını beklerse, korku içinde olan kimse de başarının gelmesini öyle bekler. .

2. مِنْ شَـرِّ مَـا خَلَقَ İnsan, cin, hayvan ve haşere gibi bütün yaratıkların ve Allah'ın yarattığı bütün eziyet vericilerin şerrinden Allah'a sığınırım.

3. وَمِنْ شَـــرِّ غَـــاسِقٍ إِذَا وَقَبَ Karardığı ve zifiri karanlık haline geldiğinde gecenin şerrinden Allah'a sığınırım. Çünkü gece karardığında insan ve cinlerin kötüleri etrafa yayılır. Bunun içindir ki Araplar şu darb-ı meseli söylemişlerdir: "الليل أخـفى للويل Gece, şerri en iyi gizleyen şeydir". Fahreddin Râzî şöyle der: Geceleyin yırtıcı hayvanlar inlerinden, haşereler yerlerinden çıktığı, hırsız ve soyguncular hücûma geçtiği, yangınlar olduğu, yardım imkanı az olduğu için, gecenin şerrinden Allah'a sığınmak emredildi.[6]

4. وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ İpliklerde düğüm yapıp üfleyen büyücülerin şerrinden de Allah'a sığınırım. Bu büyücüler, sihirleriyle Allah'ın kullarına zarar vermek ve karı kocayı birbirinden ayırmak için bunu yaparlar: "Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler"[7] Ebû Hayyân şöyle der: Muavvizeteyn sûrelerinin inmesinin sebebi Lebîd b. A'sam olayıdır. Lebîd, tarak, saç, erkek çiçek kapçığı, üzerine onbir düğüm atılmış ve iğnelerle dikilmiş iplerle Hz. Peygamber (s.a.v.)'e büyü yapmıştı. Bunun üzerine Muavvizeteyn sûreleri indirildi. Rasulullah (s.a.v.) her âyeti okuduğunda bir düğüm çözüldü ve kendisinde bir hafiflik hissetti. Nihayet son düğmü çözülünce, zincirden kurtulmuş gibi ayağa kalktı.[8]

5. وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ Başkasının nimetinin elinden çıkmasını isteyen ve Allah'ın kendisi için ayırdığı rızka razı olmayan hasetçinin şerrinden de Allah'a sığınınm.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıya özetliyoruz:

1. فلق ile خلق arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

---

4 En'âm sûresi, 6/96.
5 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/694.
6 et-Tefsîru'l-kebîr, 32/195.
7 Bakara sûresi, 2/102.
8 el-Bahr, 8/530.

2. شـــر Kelimesi sûrede birkaç defa tekrarlandığı için itnâb yapılmıştır. Maksat, bu vasıfların âdîliğine dikkat çekmektir.

3. "من شر ما خلق Yarattıklarının şerrinden..." Âyet-i kerîmesinden sonra, gelenlere önem verildiğini vurgulamak için umumî olandan sonra hususî olan zikredilmiştir. Zira bunun manası umumî olup gecenin, üfürükçülerin ve hasetçilerin şerri bunun kapsamına girer.

4. حاسد ile حســد arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

5. Âyet sonlarına riâyet için fasıla harfleri birbirine uygun düşmüştür.

Yüce Allah'ın yardımı ile "Felak sûresi"nin tefsîri bitti.

NASR SÛRESİ

Medine'de inmiştir, 3 âyettir.

Takdim

Nasr sûresi Medine'de inmiştir. Bu sûre Mekke'nin fethinden bahseder. Bu fetihle müslümanlar kuvvetlenmiş, İslâm Arap yarımadasında yayılmış, şirk ve sapıklığın tırnaklan sökülmüştür. Bu feth-i mübîn ile insanlar Allah'ın dinine girmiş, İslâm bayrağı yücelmiş ve putperestlik yıkılmıştır. Vukûundan önce Mekke fethinin haber verilmesi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğunu gösteren en açık delillerdendir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ إِلَٰهِ النَّاسِ ۝٣
مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝٤ الَّذِي يُوَسْوِسُ
فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝٥ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝٦

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2, 3, 4, 5, 6. De ki: Cinden olsun insandan olsun, insanların kalplerine şüphe ve tereddüt sokan vesveseci ve sinsi (şeytanın ve insanın) şerrinden, insanların Rabbine, insanların Melikine (mutlak sahip ve hâkimine) insanların İlah'ına sığınırım!

KELİMELERİN İZAHI

الوسواس: Vesvâs, vesvese veren şeytan demektir. Bu, gizli söz ve kişinin içinden geçen kelam manasına gelen "وَسْوَسَة vesvese" kelimesinden türetilmiştir. A'şâ şöyle der:

تسمع للحلى وسواسا إذا انصرفت

O dönüp gittiğinde, vesvese verici olarak zînetinin sesini duyarsın.[1]

الخناس : Hannâs, gizli hareket etmeyi ve geride kalmayı âdet haline getiren demektir. Ceylan gizlendiğinde خنس الظبى denilir. Kul Rabbini andığı zaman gizlendiği ve Allah'ı anmayı unuttuğu zaman dönüp ona vesvese verdiği için Şeytan'a Hannâs denilmiştir. خُنوس Gecikmek demektir.

الجنة : Cinne, cinnî'nin çoğulu olup cinler demektir. Cünne ise korumak demektir. Hadiste "الصوم جنة Oruç bir cünnedir"[2] yani "Allah'ın azabından koruyucudur" buyrulmuştur.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ Ey Peygamber! De ki: İnsanları yaratan, büyütüp besleyen ve işlerini idâre eden Allah'a sığınırım. O Allah insanları yoktan varedip hayat verdi, onlara çeşitli nimetler lütfetti. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, her ne kadar bütün

1 Kurtubî, 20/261.
2 Buhârî, Savm, 2; Tevhîd, 35; Müslim; Sıyâm, 162, 163.

yaratıkların Rabbi ise de, insanları şereflendirmek ve onlara değer vermek için sadece onları zikretti.

Yüce Allah'ın, insanı şereflendirmesi şöyle olmuştur: Kâinatta olan her şeyi onların emrine vermiş, onlara akıl ve ilim vererek desteklemiş; Yüce Zâtının meleklerini onlara secde ettirmiştir. Binaenaleyh insanlar, mutlak olarak mahlukatın en üstünüdür.

2. مَلِكِ النَّاسِ İster yöneten olsun, ister yönetilen olsun O, bütün mahlukatın, tam ve kapsamlı bir şekilde sahibidir. Onlara hükmeder, amellerini kayda geçirir ve işlerini çevirir. Bazılarını azîz bazılarını zelil; bazılarını zengin bazılarını fakir kılar.

3. إِلَهِ النَّاسِ O, insanların mabududur. Onların O'ndan başka Rabbi yoktur. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah ملك الناس إله الناس diye şundan dolayı buyurdu: İnsanlar içerisinde melikler (krallar) vardır. Dolayısıyla Yüce Allah, kendisinin onların meliki olduğunu zikretti. Yine insanlar içinde O'ndan başkasına tapanlar vardır. Bu sebeple de, onların ilahı ve mabudunun kendisi olduğunu krallara ve liderlere değil, kendisine sığınılması icâbettiğini bildirdi.[3] Sûrenin bu şekilde tertip edilişi son derece güzeldir. Zira insan önce kendisinin bir Rabbi olduğunu anlar. Çünkü türlü türlü büyütüp besleme gerçeğini görmektedir. رب الناس Âyeti bunu ifade eder. Sonra düşündüğünde bu Rabbin, yarattıklarında tasarruf ettiğini ve onlardan zengin olduğunu, dolayısıyle onların Sâhibi ve Mâliki olduğunu anlar. ملك الناس Âyeti bunu anlatır. Sonra biraz daha fazla düşündüğünde bu Mâlik'in, ibâdete layık olduğunu anlar. Çünkü ibadet ancak, hiç kimseye muhtaç olmayan ve başkalarının hepsi kendisine muhtaç olan kimseye yapılır. إله الناس Âyeti bunu ifade eder. Yüce Allah sûrede en-Nâs kelimesini üç defa tekrar edip zamirle yetinmedi ki, insanların şerefini, değerini ve onlara önem verildiğini göstersin. Nitekim şâirin şu sözündeki tekrar da böyle güzeldir:[4]

لا أرى الموت يسبق الموت شيءٌ نغّص الموت ذا الغنى والفقيرا

Ölümü hiçbir şeyin geçtiğini görmüyorum. Ölüm zenginin de fakirin de hayatının tadını kaçırır.

İbn Kesîr şöyle der: Rablik, meliklik ve ilahlık Yüce Rabbin sıfatlarından üç sıfattır. O her şeyin Rabbi, meliki ve ilahıdır. Her şey O'nun yaratığı ve kuludur. Dolayısıyle sığınan kimsenin, bu sıfatları taşıyan kimseye sığınması emredilmiştir.

4. مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ İnsanı isyana teşvik etmek için nefse kötü düşünceleri atan ve insana vesvese veren şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım. O şeytan ki, kul Rabbini andığında geri kalıp gizlenir; Allah'ın zikrinden gafil kaldığında döner ve ona vesvese verir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Şeytan burnunu Ademoğlunun kalbi üzerine koyar. İnsan Allah'ı andığında gizlenir. Allah'ı unuttuğu zaman ise onun kalbine hâkim olarak vesvese verir."[5]

3 Kurtubî, 20/260.
4 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/696.
5 Bu hadisi Hâfız el-Mevsılî rivayet etmiştir.

5. الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ O şeytan ki, aşırı derecede pisliğinden dolayı, insanın kalbine çeşitli vesvese ve kuruntular atar. Kurtubî şöyle der: Şeytanın vesvesesi, gizli bir sözle insanları kendine itaate çağırmasıdır. Bu öyle bir sözdür ki, sesi işitilmeden manası kalplere ulaşır.[6]

6. مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ Buradaki من beyan içindir. İnsanların kalplerine vesvese veren bu şeytan, cin ve insan şeytanlarındandır. Nitekim Yüce Allah meâlen "Böylece biz her peygambere insan ve cin şeytânlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar"[7] buyurmuştur. Sûrenin bu son âyeti, bütün insan ve cinlerin şerrinden korunmayı öğretir. Kuşkusuz insan şeytanları, cin şeytanlarından daha tehlikeli ve öldürücüdür. Çünkü cin şeytanları, Allah'a sığınılınca gizlenir. İnsan şeytanları ise, çirkin şeyleri ona güzel gösterir ve onu kötülüklere teşvik eder. Hiçbir şey onu azminden vazgeçiremez. Masum, yalnız Allah'ın koruduğu kimsedir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek sûre birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. أعوذ برب الناس Âyeti ile bundan sonra gelen iki âyetteki isim tamlaması, insana şeref vermek ve onu değerli kılmak içindir.

2. إله الناس ، ملك الناس ، رب الناس Âyetlerinde, insanları daha fazla yüceltmek ve durumlarına önem vermek için, isim tekrar edilerek itnâb yapılmıştır. Yüce Allah; "ملكهم وإلههم Onların meliki ve onların ilahı" deseydi, onlara bu derece şeref ve şan verilmiş olmazdı.

3. الجنة ile الناس arasında tıbâk vardır.

4. يوسوس ile الوسواس arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

Sûrede bir mûsikî sesi vardır ki, tatlı ifadesiyle nağmelerden daha üstündür. İşte bu, Kur'ân'ın özelliklerindendir.

BİR UYARI

Hz. Âişe'nin (r.anhâ) şöyle dediği rivayet olunur:

Hz. Peygamber (s.a.v.) yatağa girdiğinde avuçlarını birleştirir, onlara üfler, قل هو الله احد ve (İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini) okur, sonra da elleriyle yapabildiği kadar bedenini meshederdi. Meshe başından, yüzünden ve bedenin ön taraflarından başlardı. Bunu üç defa yapardı.[8]

---

6 Kurtubî, 20/263.
7 En'âm sûresi, 6/112.
8 Bu hadisi Sünen sahipleri rivayet etmiştir. Bkz, Tirmizî, Deavât, 21.

Yüce Rabbinin affını uman Şeyh Cemil oğlu Şeyh Muhammed es-Sâbûnî der ki: «Allah'ın yardımı ve başarı ihsan etmesiyle, Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri, vahyin indiği yer olan emin belde Mekke-i Mükerreme'de tamamlanmıştır. Bu tefsîri te'lîf etmek için beş sene çalıştım. Hicrî 1398 senesi Cemâziyelâhir ayının 18. gününde bitti. Yüce Allah'tan bunu güzel bir kabûl ile kabûl etmesini ve bize başarı ve doğruluk nasib etmesini diliyoruz. Başlangıçta da sonda da hamd Allah'a mahsûstur. Yüce Allah kulu ve Rasulü, Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'e ve onun bütün Âline ve Ashâbına salât etsin!»

Müellif: Muhammed Ali es-Sâbûnî
Kral Abdülazîz Üniversitesi
Şerîat ve İslâm Araştırmaları Fakültesi Profesörü

Mekke-i Mükerreme

LÜGATÇE

— A —

A'lâ-i İlliyyîn : Cennetin en yüksek tabakası.

Âdâb : Göz önünde bulundurulması gerekli kurallar, yollar. Görgü ve gelenekler.

Ahid : Bir işi üstüne alıp söz verme. And, yemin. Sözleşme, anlaşma.

Âl : Evlat, çoluk çocuk. Sülâle, hanedân, soy.

Alâka : İlgi, ilişki. Benzetme ve mecâz için düşünülen ilgi.

Alâka-ı sebebiyye : Mecâz-ı mürsellerde, mecâzi mana ile hakiki mana arasında var olan bir ilgi çeşidi. Meselâ: "Bir yazar kalemiyle geçinir." cümlesinde kalem, yazı ücretinin sebebidir. Burada kalem mecâzi manada kullanılmıştır.

Alîm : Çok bilen.

Amel-i Sâlih : Yararlı iş, iyi iş.

Atfetmek : Bir kelime veya cümleyi, başka bir kelime veya cümleye bağlanmak.

Atıf : Atfetme işi.

Avâm tabakası : Halk tabakası.

Azîm : Büyük, yüce, ulu.

Azîz : Değerli. Kuvvet ve kudret sahibi, güçlü.

— B —

Bahtiyâr : Mutlu, kutlu.

Basiret : Kalp gözüyle görme. Biliş, kavrayış, akıllılık.

Bâtıl : Doğruya ve gerçeğe aykırı. Boş, çürük, temelsiz.

Bedevî : Çölde, çadırda yaşayan, Arap göçebesi.

Bedî : Yerine ve adamına göre konuşulan sözü, güzelleştirme yollarını öğreten ilim.

Bediî : Güzel. Güzellik ölçülerine uyan, gözü gönlü okşayan, beğenilen.

Belâğat : İyi, güzel, pürüzsüz söz söylemek. Edebiyatta sözün düzgün; kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesini öğreten ilim demektir.

Belde : Kent, kasaba. Ülke.

Belîğ : Açık ve düzgün söz söyleyen; açık ve düzgün söz veya eser.

Berâat-ı istihlal : Bir kitabın, bir şiirin veya bir makalenin başında, içindekiler hakkında toplu bir fikir verecek şekilde güzel sözler kullanma.

Berâat-ı makta' : Bir kitabın, bir şiirin veya bir makalenin sonunda, daha önce geçenler hakkında toplu bir fikir verecek şekilde güzel sözler kullanarak sözün bittiğini hissettirmek.

Berzah hayatı : Ruhların, kıyamet zamanına kadar bekleyecekleri, dünya ile âhiret arasında var olan yerdeki hayat.

Beyân : Anlatma, açık söyleme, bildirme. Edebiyatta, belâğat ilminin hakikat, mecâz, hikaye, teşbih, istiâre gibi sanatları öğreten bölümü.

Beyt-i Makdis : Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksâ

Beyt-i Mukaddes : Bkz, Beyt-i Makdis.

Beytullah : Allah'ın evi. Kâbe.

Bin : Oğlu.

Bint : Kız.

Birinci bâb : Sarf ilminde, üç harfli fiillerin ölçülerini gösteren 6 kalıptan birincisi.

Buğz : Sevmeme; düşmanlık duyma.

— C —

Cebrâil (a.s.) : Allah'a en yakın dört melekten biri olup peygamberlere vahiy getirmekle görevlidir.

Cedelleşme : Konuşmada karşılıklı çekişme, tartışma.

Celbetmek : Kendine çekmek, getirmek, getirtmek.

Cem-i kesret : Üçten sonsuza kadar sayıdaki varlıklar için kullanılan çoğul kalıpları

Cem-i kıllet : 3-10 arası sayıdaki varlıklar için kullanılan çoğul kalıpları.

Cimâ : Cinsel ilişki.

Cinas-ı muğayir : Farklılık cinası.

Cinas-ı iştikak : Farklılık cinası.

Cinas-ı nâkıs : Aralarında benzerlik bulunan fakat sayı bakımından harfleri birbirine eşit olmayan iki kelimeyi bir cümlede kullanarak yapılan cinas. Dem ve Adem kelimelerinin bir cümlede kullanılması gibi.

Cizye : İslam hukukuna göre, müslüman olmayanlardan alınan bir çeşit vergi.

Cümle-i mu'teriza : Ara cümle. İki virgül veya iki çizgi yada parantez arasında bulunur.

Cürüm : Suç.

— D —

Dalâlet : Sapıklık.

Darb-ı mesel : Muhâtaba maksadı iyi anlatmak ve ibret almasını sağlamak maksadıyla verilen misal. Misal vermek.

Devr-i dâim : Durmadan, ardı arası kesilmeden dönme.

Delâlet etmek : Göstermek, işaret etmek, kılavuzluk etmek.

Desise : Gizli oyun, düzen. Entrika.

Devr-i dâim : Durmadan, ardı arkası kesilmeden dönme.

— E —

Ecir : Sevap. Bir iş karşılığı verilen ücret.

Ehl-i Kitab : Yahudi ve Hıristiyanlar.

Elîm : Ağrıtan, ağrı veren. Çok acı veren.

Emîr : Bey, başkan, aşiret reisi.

Erkân : Kâideler, esaslar.

Esfel-i sâfilin : Cehennemin yedinci ve alt tabakası.

Evsâf : Nitelikler.

— F —

Fakîh : İslam hukuk âlimi.

Fâsık : Günah işleyen, yoldan çıkan.

Fâsıla harfi : Âyetlerin son harfi.

Fâsıla : Ara, aralık, ayıran şey, iki şeyin arasındaki bölme.

Fâsid : Bozuk, bozulmuş.

Fasîh : Güzel, düzgün ve açık konuşan; iyi söz söyleme kabiliyeti olan kimse. Düzgün söz, açık söz.

Fasl sanatı : Kelimeler, terkipler ve cümleler arasında bağlantı edatı bulunmadan yazı yazma usulü.

Fazl : Lütuf, olgunluk. Bilgi.

Fesâhat : Güzel ve açık konuşma. Güzel ve açık konuşma kabiliyeti.

Fevk : Üst.

Fıtrat : Yaratılış.

— G —

Gafûr : Acıması ve bağışlaması çok olan (Allah).

Gâib sıygası : Üçüncü şahıs kipi.

Gâib : Görünmeyen, hazır olmayan. Dilbilgisinde üçüncü şahıs.

— H —

Haber cümlesi : Doğruya ve yalana ihtimali olabilen cümle.

Haber : Dilbilgisinde, isim cümlesinin yüklemi.

Hâcib : Kapıcı, kapıcıbaşı, perde, perdeci. Muhafız.

Hadis-i kudsî : Manası Allah'a, lafzı peygambere ait olan hadis.

Hakîm : Hüküm ve hikmet sahibi.

Hakîmâne : Hüküm ve hikmet sahibine yakışır şekilde.

Hâl-i müekkide : Pekiştirme hali.

Halîm : Yumuşak huylu.

Hâll : Bir yerde bulunan, bir yeri işgal eden.

Hamâkat : Aptallık, ahmaklık.

Hamâset : Yiğitlik, cesaret.

Hanif dini : Allah'ın birliği inancına dayanan din.

Harf-i cer : Arapçada bir edat.

Harikulade : Olağan üstü, daha önce görülmemiş.

Hars : Tarla sürme. Sürülmeye hazırlanmış tarla. Kültür.

Hased : Kıskançlık.

Hasr : Bir şeyi başka bir şeye tahsis etme.

Haşr : Toplanma. Bir yere biriktirme. Kıyamet gününde ölülerin diriltilip yaptıklarının hesabı görülmek üzere bir yere toplanmaları.

Haşyet : Korku.

Hatim : Kâbe'nin kuzey batı duvarının karşısında, buna bitişik olmamak üzere, beyaz mermerden yarım daire şeklinde, yüksekliği 1, kalınlığı 1,5 metre olan bir duvar.

Hazar : Seferde olmama durumu. Şehirde yaşama hali.

Hazif : Aradan çıkarma, çıkarılma, yok etme, silme, ortadan kaldırma, düşürme.

Hecâ harfi : Alfabe sırasına göre dizilmiş harf.

Hemze-i vasıl : Kendisiyle söz başlandığında okunan, önce gelen bir kelime, bunun başında bulunduğu kelimeye birleştiği zaman okunamayan hemze.

Hikmet : Sebep, bilgelik, derin bilgi.

Hissî : Duygusal.

Hudû' : Boyun eğme, itaat etme.

Hul' : Erkeğin, karısıyla, bir mal v.b. şey karşılığında anlaşarak onu boşaması.

Hurûf-i mukatta'a : Bazı sûrelerin başlarında bulunan ve birbirlerine ulanmadan tek tek okunan harfler.

Hususiyet : Özellik.

Huşû' : Allah'a karşı boyun eğme, yüreği korku içinde bulunma.

Hüccet : Delil.

Hüsnü'l-iftitâh : Berâat-ı istihlâl.

Hüsran : Ziyan, zarar, kayıp.

— I —

Istılâhî : Bilim veya sanata mahsus kelimelere ait veya onlarla ilgili.

Itnâb : Sözü uzatma. Konuyu genişçe anlatma

— İ —

İ'câz : Âciz bırakma acze düşürme. Mucize sayılacak kadar düzgün söyleme.

İ'lâm : Bildirme, anlatma.

İbhâm : Sözün anlaşılmayacak derecede kapalı olması. Kapalı bırakma, aklamama.

İcâbet etmek : Çağrıyı kabul etmek, yerine getirmek.

icaz : Az sözle çok mana anlatma.

İcmâ' : Büyük din alimlerinin, din ile ilgili bir konuda aynı görüşte birleşmeleri.

İcmâl : Kısaltma, özetleme.

İddet : Kocasından ayrılan veya kocası ölen bir kadının, bir başkasıyla evlenebilmesi için beklemesi gereken süre.

İdgâm : Birbirine benzeyen iki harfi birleştirip şedde ile okuma.

İdlâl : Sapıklığa düşürme.

İdrâb : بل "edatından önce gelen" hükmü, ordan alıp sonraki kısma nakletmek. قطف على الأزهار بل الاثمار "Ali, çiçekleri kopardı, hayır meyveleri kopardı." yani çiçekleri koparmadı, meyveleri kopardı.

İdrâk etmek : Anlamak.

Îfâ etmek : Yerine getirmek, yapmak.

İfsâd etmek : Bozmak, kargaşalık çıkarmak.

İhbâr : Haber verme, bildirme.

İhsân : İyilik etme, bağışlama. Bağışlanan şey.

İhsâr : Kuşatma, etrafını sarma. İşinden alıkoyma.

İhtimâm : Özen, özenme, itina.

İhtisâs üzere nasb : İbareden kaldırılmış olan اخص fiilinin tümleci olan kelimenin okunuş şekli.

İhtivâ : İçine alma, kapsama.

İkrâr etmek : Tasdik etmek, kabul etmek. Söylemek, açıklamak.

İlhâm : İçe doğma, esin. Allah tarafından insanın gönlüne bir şeyin doldurulması.

İltifat sanatı : Edebiyatta sözü bir şahıstan başka bir şahsa çevirme.

Îmâ : İşaretle anlatma, dolaylı anlatma.

İmâmet : İmamlık, halifelik, liderlik.

İnfak etme : Nafaka verip geçindirme. Allah yolunda harcama.

İnkârî : Bkz. istifham-ı inkârî

İnsicâm : Bağlantı, tutarlık. Sözün düzgün olması.

İnşâ : Yalana veya doğruya delâlet etmeyen söz.

İntisâb : Bağlılığı olma, ilişkisi bulunma. Bir yere bağlanma.

İnzâr : Korkutma, uyarma.

İnzivâ : Bir köşeye çekilip hiçbir işe karışmama. Dünya işlerinden vazgeçme.

İrâde-i lâzım : Bkz Zikr-i melzûm irâde-i lâzım.

İrtibât : Bağlantı. İlgili olma, ilgi.

İsm-i fâil : Etken ortaç. İş yapanın sıfatı. Kâtip (yazıcı), hâdim (hizmetçi) gibi.

İsm-i işâret : Bu, şu, o gibi işaret ismi veya sıfatları

İsm-i mef'ûl : Edilgen ortaç. Üzerinde iş yapılanın sıfatı. Mektûb (yazılan), mahdûm (kendisine hizmet edilen) gibi.

İsm-i mevsul : İlgi zamiri.

İsnat : Bir şeyi biriyle ilgili gösterme. Yüklem ile özne arasındaki ilgi. "Bu fıkrayı Nasrettin Hoca'ya isnat ederler." gibi.

İstiâre : Ödünç alma. Birinden eğreti bir şey alma. Edebiyatta, bir kelimenin manasını geçici olarak başka bir kelime yerinde kullanma.

İstiâre-i mekniyye : Bir benzetmeden, kendisine benzetilen kaldırılarak, yalnız benzeyenin söylenmesiyle meydana gelen istiâre. Bu benzetmede, kendisine benzetilenin yerine onun levâzımı yani onunla ilgili olan başka bir şey söylenir. Misal: "Ölümün tırnakları Cemal'e saplandı" cümlesinde ölüm, "yırtıcı hayvana" benzetilmiş, fakat "yırtıcı hayvan" söylenmeyerek, onunla ilgisi bulunan "tırnak" söylenip "yırtıcı hayvan"a işaret edilmiştir.

İstiâre-i tasrîhiyye : Bir benzetmeden, benzeyen kaldırılarak kendisine benzetilenin söylenmesiyle meydana gelen istiâre. Asker geçerken söylenen "Şu arslanlara bak!" cümlesinde benzeyen "asker" söylenmemiş; kendisine benzetilen "arslan" söylenmiştir.

İstiâre-i tebeiyye : Müsteâr'ı fiil, edat veya türemiş isim olan istiâre. Misal: "İstesen bin destan söylersin ebrularla sen" mısrasında "söylersin" fiili ile istiâre yapılmıştır. "Seni ziyaret için geldim" cümlesinde istiâre, "maksadıyla" manasına gelen "için" edatıyla yapılmıştır. "Kalbimi kanatan gonca bir güldü. Oradan kan değil ömür döküldü. Kırıp çiğnediği kadeh gönüldü. O gönül kıranı unutabilsem" koşmasında türemiş isim olan "kanatan" ve "kıran" kelimelerinden birer istiâre yapılmıştır.

İstiâre-i temsiliyye : Bir şey bir başka şeye birkaç yönden benzetilerek meydana getirilen istiâre. Seferden evine dönen bir mücahit için, "kılıç kınına girdi" denilmesi gibi.

İstiâze : Sığınma, Allah''â sığınma.

İstidrak : Daha önce söylenen sözden akla gelebilecek olumsuz bir mananın o sözde bulunmadığını veya akla gelebilecek olumlu bir mananın o sözde bulunmadığını ifade etmek. Meselâ: "Emine cömerttir" sözünü duyan Emine'nin israfçı olduğunu düşünebilir. "Fakat o israfçı değildir" sözü bu düşünceyi ortadan kaldırır. Diğeri de bunun gibidir.

İstifhâm-ı inkârî : İbtal etme ve kınama ifade eden soru. Birinciye misal: أفـــحـر هـذا "Bu bir sihir midir?" Yani, bu bir sihir değildir. İkinciye misal: أتعبدون ما تنحتون Yonttuğunuz şeylere mi ibadet ediyorsunuz?" Bu soru da kınama ifade eder.

İstiftâh : Söze başlama. Bazan dikkat çekmek için söze امـا ve الا gibi edatlarla başlanır.

İstiğrâk : Genellik ve kapsamlık.

İstihzâ : Alay etme.

İstikâmet : Doğruluk.

İstinâfiyye cümlesi : Yeniden başlayan cümle.

İstisnâ : Ayrı tutma, ayırma. Kural dışı tutma.

İstisnâ-ı munkatî : Bir cümle kendisinden istisna edilenin cinsinden değilse buna istisnâ-i munkatı' denir. "Arabaları hariç öğrenciler geldi" misalinde olduğu gibi.

İşâret ismi : Bkz, ism-i işaret.

İştikâk cinası : Bir kökten farklı şekillerde türetilen kelimelerin, bir söz içinde bulunmalarıdır. "Ali gözüne gözlük takıyor" cümlesindeki, göz ve gözlük kelimeleri gibi.

İştiyâk : Özleme, özlem.

İtibâr-ı mâ kân : Bir şeye eski halinin ismini vermek. Bir annenin saçlı sakallı oğluna "Bizim çocuk" demesi gibi.

İtminân : İnanma, kanma, emin olma.

İttifâk : Anlaşma, bağlaşma.

İz'ân : Anlayış, anlayışlı davranmak, düşünmek.

İzâfe : Bir şeye mal etme, bağlama.

İzâfet : Bir isim tamlamasını oluşturan iki isim arasındaki ilgi.

İzzet : Büyüklük, yücelik, ululuk.

— K —

Kâdir : Gücü yeten.

Kadr : Kıymet.

Kâhin : Kehânette bulunan, gaipten haber verme iddiasında bulunan kimse.

Kalbî : Kalple ilgili. İçten, yürekten, gönülden gelen.

Karîne : İp ucu.

Karz-ı hasen : Faizsiz verilen borç.

Kasr : Bir şeyin başka bir şeye tahsisi, yani bir şeyin başkalarında bulunmayıp sadece birinde bulunduğunu söylemektir. "Ali'den başka yazar yoktur" cümlesinde, yazarlık özelliğinin sadece Ali'de bulunduğu belirtilmiştir.

Kasvet : İç sıkıntısı, gönül darlığı. Katılık, sertlik, merhametsizlik.

Kazâ-i hâcet : Tuvalet ihtiyacını gidermek.

Kefâlet : Kefillik, birine kefil olma.

Kefaret : Bir günahı Allah'a bağışlatmak üzere yapılan iş.

Kelâm : Söz.

Kelimetullâh : Müslümanlık.

Kerîm : Cömert, ulu, büyük.

Kıssa : Öykü, fıkra.

Kinaye : Bir fikri kapalı söylemek. Edebiyatta, hem hakikat, hem de mecâz manası anlaşılabilen söz. "Ali açıkgözdür" cümlesinde "açıkgöz" kelimesinden Ali'nin gözünün açık olduğu anlaşılabileceği gibi, zeki ve uyanık olduğu da anlaşılabilir.

— L —

Lafzan : Lafız itibariyle. Kelimenin söylenişine göre. Yazılı olmayarak.

Latif : Hoş, güzel. Nâzik. Allah'ın isimlerinden biri.

Levâzım : İlgili olan şeyler. Bkz. istiâre-i mekniyye

Libâs : Elbise, örtü, giysi.

— M —

Ma'rife : Bilinen, belirli.

Mağfiret : Bağışlama, rahmet.

Mahal : Yer

Mâhiyet : Bir şeyin iç yüzü, aslı.

Mahsûsun bi'z-zem : Yerilen, yerilmeye tahsis edilen.

Mahzar : Nâil olma, elde etme.

Mahzuf : İbâreden kaldırılmış.

Mahzûn : Üzgün, tasalı.

Mahzûr : Sakınca. Engel.

Maîşet : Geçinme için gerekli olan şey. Geçinme.

Maktûl : Öldürülen, öldürülmüş.

Mâsivâ : Allah'ın dışında bütün varlıklar.

Masiyet : Günah, isyan, itaatsizlik.

Maslahat : Dirlik, düzenlik, önemli iş.

Meâl : Anlam, kavram.

Mecâz : Hakikatın zıddı, kendi manasında kullanılmayıp 'benzerlikle ve başka sebeplerden dolayı başka bir manada kullanılan söz. Asker manasında kullanılan "arslan" kelimesi gibi.

Mecâz-ı aklî : Bir fiili, o işi yapandan başkasına isnat etmektir. "Edebiyat öğretmeni bu sene başarılı oldu" cümlesinde mecâz-ı aklî vardır. Burada başarma fiili öğrenciler yerine öğretmene isnat olunmuştur.

Mecâz-ı mürsel : Bir kelimeyi, hakiki manadan mecâzi manaya naklederken oradaki ilgi, benzetme dışında bir ilgi ise, bu mecâza mecâz-ı mürsel denir. "Meclis bir kanun çıkardı" cümlesinde "meclis" kelimesi, meclisteki milletvekilleri manasında kullanılmıştır. Bu bir mecâz-ı mürseldir. Hakiki mana ile mecâzî mana arasında mahalliyet (yer) alâkası vardır.

Meczetmek : Katma, karıştırma.

Mefûl : Tümleç.

Melekût âlemi : Ruhlara mahsus âlem, ruhlar âlemi.

Melik : Kral, hükümdar.

Menâsik : İbadet yerleri. İbadetler.

Menfez : Delik, yarık, ağız.

Mescid-i Harâm : Kâ'be.

Mesel : Ders alınacak kısa öykü veya bu nitelikte söz.

Meskenet : Miskinlik, fakirlik, yoksulluk, beceriksizlik, zillet.

Meşveret : Danışma.

Mevsûf : Nitelenen, nitelenmiş.

Mucize : Peygamberlerin, peygamberliklerinin doğruluğunu desteklemek için Allah tarafından yapılan ve peygamberlerde ortaya çıkan olağanüstü olay.

Mu'teriza cümlesi : Cümle-i muteriza.

Muâmelât : İşlemler.

Muârız : Karşı koyan, karşı gelen.

Muâsır : Çağdaş.

Mübah : İşlenmesinde sevap veya günah olmayan şey.

Mufassal teşbîh : Bir teşbihte, teşbih unsurlarının tümü söylenmişse, buna mufassal teşbih denir.

Muğâlata : Yanıltıcı söz. Yanıltmak için söz söyleme.

Muğâyir cinas : İştikak cinası.

Muhakkik : Araştırmacı.

Muhâl : İmkânsız.

Muhâlif : Aykırı olan, bir düşüncenin karşısında olan.

Muhâtab sîgası : İkinci şahıs kipi.

Muhkem : Sağlam. manası açık olan âyet.

Mukâbele sanatı : Birbirine zıt iki veya daha çok manayı bir ibarede bulundurmak. "Az gülün çok ağlayın" gibi.

Mukayyed : Bir vasıfla kayıtlanmış kelime.

Mûris : Miras bırakan.

Musallat olmak : Rahat bırakmamak, belâ olmak, asılmak.

Muttali' olmak : Bir şeyden haberi olmak, bir şey üzerine bilgi edinmek.

Muttasıf : Nitelenmiş.

Muvâfık : Uygun, yerinde.

Muvahhid : Birleyen, Allah'ın bir olduğuna inanan.

Muzâf : İsim tamlamasında tamlanan.

Muzâri : Geniş zaman.

Mübâlağa : Manayı pekiştirme ve fazlasıyla vurgulama.

Mübâşeret : Başlama, doğrudan yapma. Dokunma, cinsî münasebette bulunma.

Mübhem : Belirsiz, kapalı.

Mübteda : İsim cümlesinin öznesi.

Mücâhede : Uğraşma, savaşma. Nefsi yenmeye çalışma, din düşmanları ile savaşma.

Mücmel : Kısa, öz. Sadece kendisinin söylenmesiyle manası tam anlaşılamayan kelime.

Müennes : Dişi. Gramerde dişi veya dişi kabul edilen kelimeler.

Müfessir : Tefsirci, yorumlayan.

Müfred : Tekil.

Mükellef : Yükümlü.

Mümâsil : Benzer.

Münâfık : İki yüzlü. Kâfir olduğu halde kendisini müslüman gösteren.

Münâsebet : Uygunluk, ilgi.

Münâzaa : Çekişme, kavga.

Münbit : Verimli. Bitkiyi iyi bitiren.

Munkatı'a : Kesik. Munkatıa olan ام edatı, bir sözden vazgeçilip diğerine dönülürken kullanılan edattır. Misal هل علي كاتب ام خالد Ali kâtip midir, yok o değil, Hâlid kâtip midir?"

Mürsel teşbîh : Bkz. teşbîh-i mürsel.

Müstağnî : İhtiyacı olmayan, ihtiyaç hissetmeyen gönlü tok, doygun.

Müstakil : Bağımsız.

Müsteâr : Kendi manasında değil de, başka bir kelimenin manasında kullanılan lafız. Bir taburun geçişini tasvir ederkensöylenen "gelen bir yanardağdır" cümlesindeki "yanardağ" kelimesi "tabur" yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır.

Müstehak : Lâyık, hak etmiş, hak kazanmış.

Müstesnâ : Ayrı tutulan.

Müşâhade : Bir şeyi gözle görme. Gözlem.

Müşâkale : Lafızların bir, manaların farklı olması. Kaleme devam edip etmediği sorulan havâî bir adam hakkında, "Kendi bazan gelir ama, sözü gelmez kaleme" denilmesi gibi.

Müşâreket : Ortaklık.

Müşebbeh : Benzetilen.

Müşebbehün bih : Kendisine benzetilen.

Müşîr : İşaret eden, gösteren.

Müşrik : Allah'a ortak koşan.

Mütekellim : Konuşan. Dilbilgisinde birinci şahıs.

Mütevellî : Üstlenen. Bir işi üzerine alan. Bir vakfın yönetimini üzerine alan.

Müttakî : Takvâ sahibi.

Müzekker : Erkek

— N —

Naîm cenneti : Bir cennet adı.

Nâzil olmak : İnmek.

Nazın : Dizi

Nebî : Haberci, peygamber.

Nefha : Üfürük, güzel koku, esinti.

Nefsanî : Nefsin istekleriyle ilgili.

Nefy edatı : Olumsuzluk edatı.

Nehyetmek : Yasaklamak.

Nekre : Belirsiz.

Neshetmek : Fesh ve lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma. Şer'i bir hükmü, yine şer'i bir delille kaldırmak.

Nev'i : Tür.

Nezdinde : Katında, yanında.

Nidâ : Ünlem.

Nifâk : İnsanların arasını açmak için yapılan davranış, arabozuculuk.

Nübüvvet : Peygamberlik.

— R —

Rabbânî : Allah'la ilgili, ilâhî.

Râci : Geri dönen. İlgisi olan, ilişkisi olan.

Rasul : Elçi, peygamber.

Recmetmek : Taşa tutmak, taşlamak. Taşlayarak öldürmek.

Reddu'l-acez : Bir fıkra veya mısranın evvelindeki lafzı sonunda da söylemek.

Ric'î talâk : Erkeğin karısını tekrar dönmesi mümkün ve câiz olacak şekilde boşaması.

Risâlet : Peygamberlik.
Riyâset : Başkanlık.
Rubûbiyet : Rablık, ilâhlık.
Ruhsat : İzin, müsaade.
Rusvâylık : Rezillik.
Rükun : Temel, esas.
Rüşd : Doğru yolu bulma, erginlik.
Rütbeten : Rütbe itibariyle.

— S —

Sâ' : Bir hububat ölçeği.
Sa'y : Çalışma, emek.
Sahîh : Doğru, yanlışsız, gerçek.
Salâh : İyileşme, düzelme. Dine bağlılık.
Sâliha : Elverişli, iyi.
Sâlim : Sağ, sağlam, esen. Sakatı, noksanı olmayan.
Sarâhaten : Açıkça.
Satvet : Ezici, sindirici güç.
Sec'i mütâvazi' : Vezin bakımından tam uygun olan secî.
Secî : Düz yazıda yapılan kafiye.
Seciye : Karakter, huy, tabiat.
Sefâhet : Zevk ve eğlenceye düşkünlük. Bir serveti gereksiz yere harcayıp tüketme.
Sefer hali : Yolculuk veya savaş hali.
Sefih : Zevk ve eğlenceye düşkün.
Semâvî kitab : Kaynağı yüce kitap. Allah tarafından gönderilen kitap.
Senâ : Övme, övgü.
Sened : Hadis metninin geliş yolunu haber vermek. "Hadis metnini haber verenler"e de bu isim verilmektedir.
Sıfat-ı müşebbehe : Nitelenen şeyde sürekli bulunan sıfat.
Sıfatın mevsûfa kasrı : Bir sıfatın nitelenen şeye tahsisi. "Ali'den başka kahraman yoktur" cümlesinde, kahramanlığın Ali'ye tahsis edilmesi gibi.
Sırât-ı müstakîm : Doğru yol.
Sîga : Kip.

Sihir : Büyü.

Sulb : Döl.

Sübût : Sâbit olma, gerçekleşme, ortaya çıkma.

Süflî : Aşağı, aşağılık.

Sükûnet : Sessizlik, durgunluk.

Sülâsî mücerred : Üç harfli ve bütün harfleri asıl olan kelime.

Sülâsî : Üçlü. Dilbilgisinde üç harfli kelime.

Sünnet-i seniyye : Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünneti.

— Ş —

Şâmil : Kapsamlı

Şâzz : Kurala uymayan çoğunluktan ayrı olan.

Şehevî : Şehvetle ilgili.

Şekâvet : Bedbahtlık.

Şen'î : Utanç verici, son derece kötü, alçakça.

Şer'î : Şeriata ait, şeriata uygun.

Şerîat : Allah'ın, kullan için gönderdiği din ve dünya ile ilgili hükümlerin tümü.

Şerîr : Çok kötü, fesatçı.

Şirk : Allah'a ortak koşma.

Şükrân-ı nimet : Nimete şükretmek.

Şümûl : Kapsam.

— T —

Tâcîz : Tedirgin etme, rahatsız etme.

Talîka : Bir kitabın açıklaması olarak kenarına veya ayrı bir eser olarak yazılan düşünce, not.

Tarîz : Sözle sataşma, taş atma.

Tazîm : Saygı gösterme, ululama.

Tâbi : Birine bağlı, birine uyan.

Tafsîl : Bir şeyi ayrıntılarıyla anlatma.

Tağlîb : Bir ilişki ve ilgiden dolayı, bir kelimeyi başka bir manayı da içine alacak şekilde kullanma. Baba ve anne için "Ebeveyn" demek gibi.

Tağût : Şeytan, put.

Tahakkuk : Gerçekleşme.

Tahakküm : Hükmetme, zorbalık etme baskı.

Tahkîk ifade etmek : Bir şeyin kesin olarak alacağını göstermek.

Tahrîb : Harap etme, yıkma.

Tahrîf etmek : Bozmak, değiştirmek, kalem oynatmak.

Tahsîs : Bir şeyi bir yerde veya bir kimse için kullanılmak üzere ayırmak.

Tahyîr : Bir kimseyi, iki şeyden birini seçme konusunda serbest bırakmak.

Takdîm : Öne alma, sunma.

Takdîs : Kutsal tutma, saygı gösterme.

Takrîr : Anlatım, anlatış.

Takvâ : Allah'tan korkma. Allah korkusuyla dinin emirlerini yerine getirme.

Tam cinas : Lafızları aynı, manaları farklı iki kelimenin bir mısrada bulunması.

Tasarrufta bulunmak : Bir şeyi dilediği gibi kullanmak.

Tasavvur etmek : Düşünmek, göz önüne getirmek.

Tashîh etmek : Düzeltmek.

Tasrîh etmek : Belirtmek, açıklamak.

Tavâf : Bir yerin çevresini dolaşma. Kutsal bir yeri ziyaret etme.

Tazarru' : Yakarma.

Tekîd etmek : Pekiştirmek.

Temînât : Güvence, garanti.

Te'vil : Sözü çevirme. Yorumlama. Bir şeyi aslına döndürme. Bir şeyi ilmen veya fiilen kendisinden kasdolunan manaya çevirme.

Teyit etmek : Desteklemek, pekiştirmek.

Tealluk : İlgili olma, ilişiği bulunma.

Teblîğ : Bildirme, bildiri.

Teceddüd : Yenilenme, yenilik.

Tecellîgâh : Belirme yeri, görünme yeri.

Tecvîd : Kur'an'ı kurallarına göre okuma. Bununla ilgili ilim.

Tedrîc : Derece derece, basamak basamak ilerleme, ilerletme. Azar azar hareket.

Teeddüben : Utanarak, sıkılarak.

Teeddüp etmek : Utanmak, sıkılmak.

Tefekkür etmek : Düşünmek.

Tefhîm : Anlatma, bildirme.

Teğannî : Makamla okuma. Şarkı söyler gibi okuma.

Tehlîl : "Lailâhe illallah" demek.

Tekbîr : "Allahü ekbeı" demek.

Tekvîn : Yaratmak, meydana getirmek.

Telbiye : "Lebbeyk.." demek.

Telkin etmek : Bir düşünceyi aşılama, kulağına koyma.

Temkîn : Ağır başlı davranış, ölçülü hareket.

Temsîlî mecâz : Bkz, istiâre-i temsîliyye

Temsîlî teşbîh : Bkz, teşbîh-i temsîlî.

Temyîz gücü : İyiyi kötüden ayırma yeteneği

Tenvîn : Nunlama, nunlu okuma.

Tenzîh etmek : Kusur kondurmamak.

Terdid : Edebiyatta bir fikri iki ihtimalle anlatma. Reddetme, geri çevirme.

Terkîb : Birleştirme, bir araya getirme.

Tersî' : Mücevher takarak süsleme, oymacılık. Edebiyatta, iki fıkranın kelimelerini vezin ve kafiyece denk getirme.

Tesbîh : "Sübhanallah" demek.

Tescîl : Kaydetme, kütüğe geçirme.

Teshîr : Emre hazır hale getirme. Zapt ve istila etme, ele geçirme, elde etme.

Teşbîh : Benzetme.

Teşbîh-i belîğ : Benzetme edatı ve benzetme yönü cümleden düşürülen teşbîh. "Ali arslandır' gibi.

Teşbîh-i maklûb : Benzetme yönünün benzetilende daha kuvvetli olduğu iddiasıyla onu kendisine benzetilen haline getirerek yapılan teşbîh. "Güneşin ziyası onun alnının nuru gibidir" cümlesindeki teşbih gibi.

Teşbîh-i müferrak : Ayrı ayrı iki teşbihin peşpeşe gelmesi.

Teşbîh-i mürekkep : Bir teşbihte müşebbeh ile müşebbehün bih'ten biri (veya her ikisi) birden fazla ise buna teşbîh-i mürekkep denir.

Teşbîh-i mürsel : Benzetme edatı hazfedilmeyen teşbih. "Ertuğrul, ilim bakımından deniz gibidir" benzetmesinde olduğu gibi. Böyle bir teşbihte, vech-i şebeh (benzetme yönü) zikredilmezse, buna "teşbih-i mürsel mücmel" denir.

Teşbîh-i temsilî : Bir şeyi başka bir şeye birkaç yönden benzeterek

yapılan teşbîh. Küme halinde bulunan parlak süreyya yıldızının parlak üzüm salkımına benzetilmesi gibi.

Teşrî' : Kanun koyma, kanun yapma.

Teşrîh : Süzme, sızdırma. Edebî sanat olarak, bir istiârede müşebbehün bihle alakası olan bir şeyi zikrederek ifadeyi takviye etmek.

Tevâzu : Alçak gönüllülük.

Tevcîh : Yönlendirme.

Tevhîd : Birleme. Allah'ın birliğine inanma.

Tezellül : Alçalma, küçülme, zillete katlanma, kendini hor ve hakir gösterme.

Tıbâk : Zıd iki manayı bir arada söylemek. Misal: Onları uyanık sanırsın, halbuki uykudadırlar.

Tıbâk-ı îcâb : Birbirine zıd iki manadan her ikisi de olumlu veya her ikisi de olumsuz ise, buna tıbâk-ı îcâb denir. Misal: Kara günde dost ağlar, düşman güler" cümlesindeki "ağlar" ve "güler" ile, "Gel dersin gelmez, git dersin gitmez" cümlesindeki "gelmez" ve "gitmez" kelimeleri gibi.

Tıbâk-ı lafzî : Lafızları birbirine zıt kelimelerden meydana gelen tıbak.

Tıbâk-ı selb : Bir arada kullanılan ve birbirine zıt iki manadan, biri olumlu diğeri olumsuz ise buna tıbâk-ı selb denir. "Kişinin kendi ayıbını görmemesi ve başkasının ayıbını görmesi şaşılacak şeydir:" cümlesinde "görmemesi" ve "görmesi" kelimeleri gibi.

— U —

Ulûhiyet : İlâhlık.

Ulvî : Yüce

Umûm : Genel

Umûmî : Herkesle ilgili, herkesi ilgilendiren.

— Ü —

Ünsiyet : Alışkanlık, alışıklık, arkadaşlık.

Üslûb-i hakîm : Soru soranın, daha önemli şeyi terkettiğini göstermek için, sorulan soruya değil de, sorulması gereken ve daha önemli olan gizli bir soruya cevap vermektir.

Mesela: Bir kimsenin, bir ihtiyara kaç yaşında olduğunu sorması, ihtiyarın ise bu soruya "sıhhatte ve afiyetteyim" diye cevap vererek, asıl nasıl olduğunun sorulması gerektiğine işaret etmesi gibi.

— V —

Vahdâniyet : Allah'ın birliği.
Vaîd : Tehdit.
Vâki' : Olan, olmuş.
Vâris : Mirasçı.
Vasıf : Nitelik, sıfat.
Vebâl : Günah.
Vech-i şebeh : Benzetme yönü.
Vecih : Yol, tarz, mana.
Vecîz : Kısa ve derin anlamlı.
Vehim : Kuruntu.
Vekâr : Ağırbaşlılık.
Verâset : Bir mirasta hak sahibi olma durumu.
Vesvese : Kuruntu, şüphe, işkil.

— Y —

Yakîn : Kesin olarak bilme, sağlam bilme.

— Z —

Zafiyet : Zayıflık, arıklık, güçsüzlük, dermansızlık.
Zâhir : Açık, görünen, meydanda, belli.
Zâhiren : Açıkça, görünüşe göre, görünüşte.
Zâhirî mana : Kelimenin zâhirinden anlaşılan mana.
Zâil : Yok olan, sürekli olmayan.
Zamîr : Adların yerini tutan sözcük. Zamir
Zamir-i fasl : Ma'rife (belirli) olan haberle, sıfatın birbirinden ayırt edilmesi için, mübteda ile haber arasına gelen zamir.
Zât-ı bârî : Allah
Zât-ı ilâhî : Allah
Zelîl : Hor görülen, aşağılanan.

Zem : Yerme, kınama.

Zıt cinas : Bkz, iştikâk cinası

Zikretmek : Anmak, söylemek, sözünü etmek.

Zikr-i cüz irâde-i kül : Bir şeyin bir parçasını söyleyip tamamını kastetmek. Meselâ: "Ali bu yolda direksiyon kullanamaz" Bu cümlede, arabanın bir parçası olan "direksiyon" söylenmiş, "araba" kastedilmiştir.

Zikr-i kül irâde-i cüz : Bir bütünü söyleyip, bütünün bir parçasını kasdetmek. Mesela: "Parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar" cümlesinde, "parmaklar" söylenmiş, "parmak uçları" kastedilmiştir.

Zikr-i mahal irâde-i hal : Bir yeri söyleyip orada bulunanları kasdetmek. Mesela: "Meclis bir kanun çıkardı" cümlesinde "meclis" söylenmiş, oradaki parlamanterler kastedilmiştir.

Zikr-i melzûm irâde-i lâzım : Bir işi yapmak için gerekli olan şeyi zikredip o işi kastetmek.

Zillet : Alçaklık, alçalma, aşağılaşma.

Zimmî : İslam devleti uyruğunda olan hıristiyan ve yahudiler.

Ziyâ : Aydınlık, ışık.

Zuhûr etmek : Ortaya çıkmak.

Zümre : Topluluk, takım, sınıf, cins, grup.

İNDEKS

A
A'lâ-i illiyyîn **I**/242
A'meş **II**/512
A'râf ehli **II**/266-267, 285-286, 291-292
A'râf sûresi **III**/15, 53, 120, 271, 204, 245, 403 **IV**/39, 41, 298 **V**/26, 38, 64, 109, 133, 196, 285, 299 **VI**/19, 293, 381
A'şâ **I**/236 **II**/309, 368 **III**/314, 438 **V**/110, 147 **VI**/79, 265 **VII**/46, 409
Abbas b. Abdulmuttalib **II**/436
Abbas **II**/420 **IV**/335
abdest **I**/65, 257, 348, 475, 513, 518-519 **II**/63, 68, 70, 304, 387, 450
Abd-i Şems **VI**/45
Abdimenâfoğulları **IV**/71, 334
Abdulhâris **II**/370
Abdulkâdir el-Mağribî **VII**/63
Abdullah b. Abbas **I**/266, 396 **IV**/95
Abdullah b. Cahş **I**/247
Abdullah b. Ebî Ümeyye **II**/519
Abdullah b. Mes'ûd **I**/520 **V**/12 **VI**/260
Abdullah b. Ömer **I**/221, 349 **II**/465, 493 **VII**/388
Abdullah b. Ravâha **II**/519 **III**/279, 457
Abdullah b. Selâm **I**/186, 391, 412, 416, 474 **II**/44, 46 113 Abdullah b. Selâm **III**/225 **IV**/333, 416, 466 **VI**/59
Abdullah b. Şuhayyir **VII**/347
Abdullah b. Übey b. Selûl **I**/52 **II**/108, 471, 476, 486, 493 **IV**/201, 217 **VI**/127, 331, 350, 405
Abdullah b. Ümmü Mektûm **VII**/184, 187
Abdulmuttalib **II**/243, 519 **VII**/291
Abdulmuttalib'in oğlu **II**/450
Abduluzza b. Abdulmuttalib **VII**/392
Abduluzzâ **VII**/393
Abdurrahman b. Avf **I**/309, 518, 544 **II**/494
Abdurrezzak Nevfel **VI**/280
Abdüddâr oğulları **II**/390
Abdülhâris **II**/370
Abdülmesih **I**/338
Âbidler **II**/460, 520
Abkar **VI**/255
Abkarî **VI**/255
Accâc **IV**/25
Acem **III**/333 **VI**/38
Acemî **III**/333
Âd **I**/200 **III**/68-69, 99, 101-104, 108, 230, 234, 237 **IV**/51, 130, 163, 246, 260, 316, 321, 413, 436, 453, 457 **V**/171, 261, 265, 342, 350, 355, 380, 384, 388-389, 393, 395 **VI**/25, 52, 64, 66-69, 82, 142, 145, 158, 169, 170-171, 174, 196, 208, 211-212, 216, 220, 225, 229, 232, 419, 466
Âd kavmi **II**/81, 297, 302, 307, 310, 413, 479, 484
Adem **I**/38, 62, 73-82, 84-85, 88, 364, 366, 377-378, 380, 483, 507 **III**/20, 104, 260, 270-272, 375-376, 381, 389, 408, 425, 432, 477, 482, 484 **IV**/8, 13, 45, 49-51, 110-111, 154, 393, 488-489 **V**/39, 123-124, 152, 199, 283, 287-288, 299, 372, 467 **VI**/134, 174, 206, 211, 243, 294, 297 **VII**/50, 63, 92, 154, 223, 231, 265, 271, 309, 329, 347, 399, 410
Ademoğlu **I**/290 **V**/225, 289, 418, 428 **VI**/147, 151, 162-163, 205
Ademoğulları **II**/266, 271, 278, 284, 286-287, 357, 359 **III**/432, 454 **IV**/154, 488 **V**/101, 208, 213, 288
Aden **III**/428 **IV**/122
Adî oğulları **VII**/391
Adîy b. Hâtim **I**/385 **II**/452
Adiyât sûresi **IV**/123
Adiyy b. Beddâ **II**/141, 145
Adiyy b. Rabîa **VII**/121
Adn **III**/213, 215, 301, 304, 423, 428, 477, 483 **V**/166, 169, 273, 280, 289, 331, 340 **VI**/252, 384
Adnan **IV**/335
Afv b. Mâlik el-Eşcaî **VI**/432
Ahbâr **II**/96, 458
Ahfeş **I**/308 **V**/158 **VI**/340 **VII**/135, 213, 327
ahiret günü **II**/34, 41, 118, 121, 248, 429, 434, 441-442, 444, 447, 451, 458, 464, 487, 503
Ahiret **I**/28, 41, 44, 46, 49, 55, 81, 102, 104, 108, 121, 126, 128, 135, 137, 142, 149, 153-154, 160, 162, 168, 170, 179, 185, 188-189, 196, 203, 208, 210-211, 227,

230, 233, 234, 236, 240, 242, 246, 248, 249, 253, 255, 256, 257, 260, 264, 267, 269, 286, 288, 292, 295, 297, 307, 310, 321, 327, 330, 339, 344, 346, 348, 351, 354, 371, 373, 377, 380, 390, 392, 395, 398, 403, 407, 412, 415, 417, 428, 433, 435, 437, 440, 444, 454, 457, 458, 465, 473, 474, 486, 512, 517, 524, 532-533, 535, 537, 542, 546, 549, 554, 557 **II**/16, 21, 23-25, 28, 35-37, 55, 62, 66, 68-69, 85, 89-90, 95, 98, 108-109, 111, 123, 125, 134, 136, 140, 143, 153, 166, 170, 176, 187, 197, 205, 221, 224, 226, 230, 232, 234, 241-242, 252, 260, 261, 263, 266, 285-286, 288, 290-291, 297, 299, 302, 331, 337, 339, 344, 346-349, 354, 360-361, 372, 386, 388-389, 395-396, 400, 412, 418, 436, 449, 457, 462-465, 473, 479-482, 486, 495, 497-498, 508-509 **III**/17, 39-41, 43-46, 62, 73-75, 77-80, 92, 104, 123, 127, 129-130, 149, 157, 165, 170, 173, 189, 193, 213-214, 217-218, 221, 224, 227, 230, 234, 236, 243-244, 267, 279, 284, 292, 302-304, 306, 312, 316-317, 332-333, 335-338, 342-345, 354-355, 358-360, 365, 369, 371, 386, 388-390, 394, 397, 399, 414, 429-431, 453, 483, 491-492

ahiret saadeti **II**/377, 422

ahiret yurdu **III**/189, 194, 213, 218, 301, 304

Ahkâf bölgesi **II**/302

Ahkâf sûresi **III**/135 **IV**/182

Ahkâf **VI**/52, 64, 66-67

Ahmed b. Hanbel **II**/59, 186 259, 274, 293, 346, 364, 420, 422 **III**/17, 22 **IV**/96, 121, 156-157, 171, 197, 216, 262, 379, 460, 502 **V**/30, 70, 151 **VI**/62, 81, 97, 128, 152, 184, 201-196, 243, 282, 292, 305, 307-289, 323, 328, 346, 354, 368, 382, 396, 408, 433 **VII**/23, 48, 154, 244

Ahmed b. Müneyyir **VI**/446

Ahnes b. Şüreyk **I**/239-240 **II**/172 **III**/75 **VII**/356

Ahtal **I**/203 **III**/114 **VII**/135

Ahzâb **IV**/241 **V**/50 **VI**/320

Ahzâb savaşı **V**/50

Ahzâb sûresi **V**/50, 97, 104

Hz. Âişe **I**/232, 341, 475, 482, 537, 538 **II**/26, 221 **IV**/171, 201-202, 209, 212, 215, 218-219, 241 **V**/70, 87-88, 94 **VI**/68, 147, 186, 201, 317, 322, 440, 445, 447-448, 452 **VII**/15, 223, 309, 388, 411

Akabe **II**/519

Akdeniz **VI**/280

Âkif **I**/164

Akîl **II**/420, 423

Akl-ı selim **I**/340

Akra b. Habîs **VI**/129

Âl **I**/93

Alak **III**/47

Alenî **I**/97

Hz. Ali **I**/90, 277, 518, 534 **II**/387, 419, 450, 499 **IV**/116, 210, 279 **V**/44, 89, 256, 268 **VI**/329, 332, 364, 411 **VII**/32, 86-87, 110, 197, 217, 245

Ali b. el-Hüseyn **V**/83

Âl-i Firavun **I**/346

Âl-i İbrahim **I**/364

Âl-i İmrân sûresi **III**/43, 145, 468-469 **VI**/243, 247, 355

Âl-i İmrân **VI**/24, 243 **VII**/79, 321

Âlimler **II**/133, 245, 281, 364, 425

Allah ve Modern İlim **VI**/280

Allah yolunda savaşa çıkan **I**/439

Allah'a borç **II**/74

Allah'ın birliği **II**/46, 54-55, 156, 163, 166, 173, 209-210, 267, 314, 441, 508

Allah'ın boyası **I**/176

Allah'ın çocuğu **I**/158, 160

Allah'ın devesi **I**/86

Allah'ın dini **I**/161, 175, 180, 192, 194, 226, 228, 249, 346, 360, 379, 393, 395, 407, 417, 433, 456, 473, 535, 543, 545-546, 549 **II**/13, 24, 36, 38, 45, 53, 89-90, 110, 212, 232, 291-292, 423, 428, 440, 449, 482-483, 520, 525

Allah'ın elçisi Muhammed **II**/55

Allah'ın eli **II**/106, 112, 114, 187, 190, 223, 340, 361, 437

Allah'ın evi **I**/86, 405

Allah'ın hadleri I/264
Allah'ın hükümleri I/75, 104, 264, 265, 269, 491, 548
Allah'ın intikamı II/16
Allah'ın kanunu II/103, 153, 165, 399
Allah'ın mescidleri I/153, 155
Allah'ın oğlu (!?) II/45, 47, 51, 54, 122, 221, 447, 451-452
Allah'ın oğlu ve dostu I/121
Allah'ın rızası II/20, 77, 36, 143, 154, 188, 463, 480, 485, 497
Allah'ın sünneti II/42
Allah'ın şeriatı II/99-101, 103, 120, 350, 361
Allah'ın yolu I/59, 158, 160, 383, 402
Allah'ın zâtı I/153, 243, 475
Altın I/62
Amâlika I/93 II/81
amel defteri III/41, 304, 354, 359, 388-389, 393-394, 431
amel-i salih I/122, 210
Amerika I/559
Amin I/33
Ammâr b. Yâsir I/53 II/183 III/334, 337 IV/443 V/285-286 VI/59
Amr b. Cemuh II/371
Amr b. Hadramî I/247
Amr b. Hazım VI/281
Amr b. Külsûm IV/251
Amr b. Mes'ûd VII/397
Amr et-Tağlibî V/18
Amr oğulları I/320
Ankebût Sûresi II/14, 52, 288 III/114 IV/85, 436-437, 471 V/266
Antakya III/443 V/178, 187, 191
Antakyalılar V/187
Antere II/383 IV/93, 338 VII/333, 403
Arâbe V/227
Arafat I/230, 232-234 VI/56
Arap dili I/64, 68, 88, 132, 136, 143, 178 III/86, 179, 226, 493 IV/49, 217, 286, 331
Arap I/71, 166, 199, 213-214, 240, 279, 407, 449, 533 II/350, 353, 505, 509, 525 III/44, 140, 204, 326, 333, 337, 339, 478 IV/76, 114, 252, 332 V/50, 59, 120, 162, 227, 264, 274, 385, 400, 402, 404, 407, 442, 447, 450 VI/48, 55, 153, 224, 232, 280
Arap müşrikler II/206, 252
Arap Yarımadası VI/341
Arapça I/79, 176 III/137, 140, 224, 332-333, 337, 339 IV/44, 252, 331-333, 465, 489 V/11, 307, 311, 383, 385, 400, 404, 407, 414, 416, 445, 447 VI/28, 60, 245, 394
Araplar I/34, 42, 45, 51, 58, 61-62, 64, 68, 71, 79, 85, 88, 93, 97, 115, 128-129, 145, 154, 164, 173, 213, 218, 228, 232, 234, 258, 262, 353, 384, 390-391, 398, 429, 438, 485, 504, 528, 533, 544 II/64-66, 24, 134-135, 140, 228, 243-244, 250, 287, 347, 383, 397-398, 411, 421, 436, 450, 452, 459, 461, 470, 475-476, 499, 503, 517 III/47, 51, 78, 90, 106, 127, 152, 235, 299, 315, 320, 333-334, 339, 355, 361, 366, 370, 399, 478-479, 481 IV/16, 63, 77, 121, 147, 156, 167, 181, 204, 224, 238, 244, 274, 320, 344, 412, 417, 471 V/37, 54, 89, 122, 126, 136-138, 173, 183-185, 213, 222-223, 230, 240, 262, 264, 277, 285, 404, 416, 451, 455, 460 VI/14, 19, 28, 46, 79, 105, 115, 126, 133, 146, 153, 155, 164, 199, 208, 221, 251, 254, 270, 279, 283, 318, 363, 390, 392, 397, 417, 468 VII/74, 86, 23, 32, 37, 103, 106, 108, 139-140, 175, 177, 197, 245, 255, 264, 308, 320, 339, 377, 387-388, 403-404
Araplar'ın kalbi I/164
Arapların sözleri I/68
Arı III/318
Arim Seli V/106, 118, 120
aristokratlar III/169
arpa II/220, 352
Arş I/222, 241, 297, 456 II/296, 299, 518, 526 III/12, 15, 72, 76, 201, 204, 365, 370 IV/11, 14, 60, 178, 180, 183, 188, 269, 274, 354, 357 V/38, 148, 198, 224, 265, 326, 330, 332, 336, 340, 343, 345, 471, 475 VI/182, 202, 267, 289, 293, 305
Arz-ı mukaddes I/74
Âs b.Vâil III/489, 491-492 V/212 VII/378
Âs ve Âsî II/499
Asâ I/103, 105 II/43, 123, 184, 319, 323-324,

325, 351 **III**/20, 53, 402 **IV**/16-17, 19, 28-31, 36, 62, 165, 291, 297-298, 304, 307, 347-348, 350, 400, 404-405, 415, 467, 501
Âsaf b. Berhiyâ **IV**/359
Ashâb **II**/46, 96, 132, 245, 384-386, 522, 410, 422, 430, 436, 448, 493, 506, 523 **III**/45, 279, 393 **V**/112, 285 **VI**/92, 96, 106, 111, 116-118, 127, 226-227, 243, 254, 303, 308, 336, 346, 393, 405, 466
Ashâb-ı Kalîb **VI**/92
Ashâb-ı Kehf **III**/408, 411-413, 415-416, 418-419, 425
Ashâb-ı Kirâm **II**/81, 209, 523
Ashâb-ı Mâide **II**/124
Ashab-ı meş'eme **VI**/267
Ashâb-ı meymene **VI**/267
Ashâb-ı Ress **IV**/246
Âsiye **IV**/17 **VI**/452
Asmaî **I**/62, 132 **II**/92 **V**/308
Astronomi **VI**/280
Aşağılık maymunlar **I**/107, 109
Aşîret **II**/448-449
Atâ b. Dinâr **I**/293
Atâ **II**/67, 210, 233, 249, 520 **IV**/379 **V**/252 **VI**/191, 395 **VII**/37, 122
Atâullâh **IV**/224
ateş **II**/38, 43, 68, 84-85 87-88, 90, 92, 107-108, 114, 118, 130, 163, 170, 174, 178, 199, 237, 240, 244, 259, 270, 275, 284, 288-290, 292-293, 412, 430, 434, 460, 462, 483-484, 486, 498 **III**/12, 14, 17, 73, 78-80, 86, 90, 111, 113, 117, 121, 124, 127-130, 150, 199, 202, 212, 216-217, 223, 225, 230, 243, 246, 248-249, 252, 256, 264-265, 270-271, 282-283, 295, 312, 316, 335, 377-378, 381, 397, 399, 402, 425, 427-428, 432, 455-457, 466-467, 474, 490, 492
Ateşperestler **III**/358 **IV**/479, 491
Attâb b. Üseyd **I**/546
Avrâ **VII**/392, 394
Ay **I**/217 **II**/206, 208, 216 **III**/21, 34
Âyet el-Kürsî **I**/298, 299
aylar **II**/461
Ayyâş **I**/554
Azaplar **I**/126, 191, 193, 395, 398
Âzer **II**/204, 207, 214, 521 **III**/480 **IV**/82-83 **V**/239
Azerbeycan **III**/454
Aziz **II**/326, 361 **III**/148, 151-154, 156, 165, 169, 173, 177-178, 184
Aziz'in karısı **III**/150-151, 154-156, 160-161, 165, 169
Azrâîl **V**/40
Azvay **IV**/255

B

Babalar **II**/454
Babil Krallığı **I**/144
Bahîra **II**/24, 140, 252
Bahr-ı Muhît **II**/38
Bahtiyar **I**/28, 38, 45, 219, 226, 366, 411, 529
Bakara **III**/258, 271
Bakara sûresi **II**/70, 108, 273, 278, 452, 481 **III**/15, 30, 140, 204, 240, 257, 467 **IV**/13, 209, 292, 297, 345, 389, 442, 478, 492 **V**/38, 124, 184, 262, 287, 342, 344, 385, 415, 447 **VI**/15, 37, 56, 143, 210, 306, 380, 395-396, 430, 432
Bâkire **I**/378
bal **II**/77 **III**/279, 313, 318
barış **II**/22, 376, 395, 417, 419-420, 429
basîret **II**/163, 209, 217, 220-221, 223, 228, 232, 367, 373-374
Basra **VII**/19
baş örtüsü **I**/42
batı **I**/300, 302, 304, 360, 559
Batıl **I**/35, 54, 59, 71, 84, 86, 92, 94-95, 123, 126, 192, 224, 196, 217-218, 225, 240, 296-297, 339, 405, 503, 507-508, 523-524, 526-527, 533, 547
Batn-ı Nahle **VI**/71
Bed'ul-halk **VII**/140
Bed'ul-vahy **VII**/87, 124
Bed'ül-vahy **VII**/309
Bedbaht **I**/28, 38, 45, 61, 199
beddua **III**/17, 55-56, 60, 91, 104, 143, 358
Bedenî **I**/150

bedevî II/92, 444, 465, 474, 497, 503, 505, 508, 512-513, 517 III/93, 186, 398 VI/105, 176, 270
Bedevîler II/492, 497, 503, 505, 507-508, 513 V/62, 213 VI/96, 100-101, 105, 123, 127-128, 132, 134, 221-222
Bedir Ashabı II/384, 510
Bedir esirleri II/423
Bedir Gazvesi I/344
Bedir günü II/383-384, 386-387, 389, 409, 411-412, 423, 476
Bedir I/225, 334, 344, 346, 420-421, 423, 427, 431, 448, 450, 549 IV/377, 479 V/47, 61, 69, 227, 321, 459 VII/17, 19, 90, 126, 296, 388, 393
Bedir savaşı II/12, 376, 387, 397, 400, 408-411, 414-415, 420, 423, 436 VI/232, 332, 341, 351, 364, 371
Bekiroğulları II/438
Belâ I/93
belâgat III/78, 81, 135, 222, 267, 337, 370, 372, 393
Belkıs IV/340, 355-360
Benî Asfar II/471-472
Benî İsraîl I/283
Benî Kureyza I/128 II/395, 413-414, 428
Benî Kureyzâ V/50, 59
Benî Mustalik gazâsı VI/92, 402, 405, 409
Benî Nadir I/128 V/59
Berâ b. Âzib II/97, 428, 449
Berâ I/179, 219 VI/117
Berâe II/428-430, 435, 444, 450, 452
Berâe sûresi VI/370
Beriyye I/93
Berzah IV/181, 185, 270
beşer kanunu II/103
Beşşar II/22
Betül II/41
bey'at II/519
Bey'at-ı Rıdvân II/508
beyaz iplik I/219
Beyhakî VII/297, 352
Beyrût VI/449
Beyt I/165, 166, 407
Beyt-i Harâm I/165, 192 II/62, 141-142, 400, 442 III/251, 254 IV/105
Beyt-i Ma'mûr VI/181
Beyt-i Makdis I/155, 178-179, 183, 185, 288, 302, 304, 373, 408 II/44, 351-352 III/357, 361 IV/166 VII/300, 302-303
Beyt-i Mukaddes I/95, 368
Beytu'l-hamd I/190
Beytullah I/86, 155, 164, 167, 169, 192, 231, 405, 525 II/64-66, 134, 172, 272, 279, 286-287, 394, 400, 402, 441-442 III/226, 390 IV/119, 122-123, 125 V/393, 416 VI/45, 114, 116
Bezzâr IV/460 V/179
Bid'at I/161 II/242, 263, 299, 339, 348
bid'atçiler II/157, 327
Bilâl I/53, 90, 475-476 II/183 III/306, 334, 426 IV/187 V/285-286 VI/59 VII/282, 284, 286
bıldırcın eti II/345
Bilgin I/120, 123, 143, 184, 221, 464, 525
bint-i İmrân I/373
Birru'l-vâlideyn I/87
Bişr V/183
bit II/330
bitki III/25, 29, 31, 33, 193, 205, 266, 269, 288, 291, 295-296, 317, 319, 371, 413, 415, 424, 426, 430-431
Bizans I/359 IV/478-479 V/59-60, 71, 73 VI/113, 331, 386
Bizans ordusu II/506
Bizanslılar II/459 IV/474, 478-479
borç II/74
Borçlanma I/325, 326, 327, 330
Boşanma I/38, 263, 265, 272-273, 276-278, 479
Buğday I/103, 106 II/44, 220, 332, 352
Buhtunnasr II/353 III/357, 453
buzağı heykeli II/331, 338
Buzağı I/92, 94, 97, 98, 121, 131, 134-139, 354 II/40-41, 43, 338, 344, 347-349, 351
buzağıya tapmak I/94
Bünyamin III/141, 171-172, 179-184
Büseyne III/150

Büşrâ III/106
büyücüler I/142
büyük hacc II/436

C
Câbir b. Abdullah I/456 II/198 VI/67, 153, 397 VII/102
Câbir I/322, 421, 456 V/70, 186
Câbiye III/428
Cafer b. Ebî Tâlib II/132
Cafer-i Sâdık VI/293
Cahcah b. Saîd VI/405
Câhilî toplum III/153
Câhiliyye dönemi I/225-226, 263, 321, 404, 497 II/24, 26, 65, 103, 114, 243, 245, 258, 506
Câhiliyye halkı II/26, 66, 143, 249
Câhiliyye I/391, 404, 408, 424-425, 441, 478, 485, 497-498, 506, 514 II/64-65, 70, 101, 103, 157 III/169, 313, 368-369 IV/213, 215 V/50, 56, 67, 75-76, 83-84, 98, 104, 218, 442 VI/90, 110, 115, 312, 318-319, 344, 370, 398
Câhiliyye idâresi II/96
Câhiliyye kanunu II/103
Câhiller I/116, 145 II/79, 151, 171, 339, 367, 372, 400, 496
Cahîm I/159 II/38, 130
Calinus II/293
Câlut I/284
camileri yıkmak I/153
canlar II/9, 12, 15, 78, 173, 205, 213, 284, 288, 401, 407, 412, 418, 423-424, 435, 442, 457-458, 463-464, 466, 469, 491-492, 495, 497, 516, 518-520, 523, 526
câriye I/253-254
Câsiye Sûresi II/56 VI/32-33
casus III/170-171
Cebr III/334, 337
Cebrâil I/131-132, 134, 136, 138-139, 142, 289, 292, 362, 367-368, 372, 375, 474 II/15, 70, 54, 150-151, 154, 340, 372, 386-387, 399, 411-412 III/61, 79, 106, 116, 120, 159, 280, 282, 332, 337, 470-471, 478, 483, 494 IV/38, 40, 49, 85, 97, 165, 254, 300, 325, 331-332, 390-391, 456 V/148 VI/15, 162, 164, 166, 181, 200-203, 212, 227, 230-231, 317, 443, 446-448, 452-453, 465 VII/33, 45, 48, 54, 87, 102, 116, 123-124, 163, 168-169, 194, 196, 198, 245, 290, 295-296, 315-316
Ced b. Kays VI/112
Cehennem ateşi I/60, 64, 66, 205, 346, 380, 407, 424, 440, 473, 485, 493 II/35, 43, 52, 80, 98, 123, 285, 288, 293, 388, 441, 457, 479, 488, 491, 495-496, 504, 511
Cehennem azabı I/155, 159, 163, 165, 205, 230, 234, 247, 348, 472
Cehennem ehli I/122, 124, 161, 249, 298, 400, 417 II/33, 266-267, 285-286, 288, 290-292, 516 III/25, 235, 245-246
Cehennem I/42-44, 64, 78, 81, 119-122, 124, 137-138, 140, 158, 164-165, 193-194, 199, 205-206, 238, 240-242, 246, 253, 256, 295, 298, 318, 320, 326, 521, 524, 528, 553-554, 557 II/10, 13, 20, 23-25, 31-32, 34, 36, 38, 50, 53, 69, 89, 125, 132, 166, 240, 264, 267, 271, 276, 286, 290-292, 357, 361, 382, 388, 394-395, 401, 407, 460, 468, 472, 475, 480, 482-483, 486, 496, 503, 507, 509, 521 III/15-16, 27, 30, 44, 73, 78-80, 90, 92, 121, 125, 127-132, 206, 212, 214, 216-218, 228, 230, 235, 239, 243, 246, 248, 256, 266, 272, 278-279, 282, 292, 298, 305, 316, 327-328, 335, 338, 354-356, 358, 360, 364, 368, 370, 375, 379-381, 388, 397, 401-403, 423, 427-428, 432-433, 450, 453, 455-456, 460, 473-474, 479, 483, 486-487, 490, 494
Cehennemin en alt tabakaları II/32, 36
Cehennemlikler II/63, 69, 129, 284, 290-292 III/29, 132, 246, 474
cemaat III/74, 138, 141, 224, 347, 399, 490
Cemaziye'l-âhir I/247
cem-i kesre I/285
Cenâiz I/190, 559 IV/491, 502
Cenin II/370 III/206
Cennet ehli II/33, 266-267, 285-286, 290-292, 485
Cennet I/43-44, 61-62, 65, 73, 78, 80-82,

119, 122, 136-139, 144, 152-154, 158-159, 189-190, 205, 234, 241-242, 245, 247, 253, 256-258, 298, 321, 344, 348, 355, 358, 365, 403-404, 406, 411, 413, 427-428, 430-435, 441, 444, 456-457, 462, 466, 468, 470, 473, 490, 493, 529 **II**/69, 74, 77, 107, 118, 122, 126, 129, 132, 145, 149, 154, 234, 264, 266-267, 271, 275-278, 281, 285-287, 289-293, 352, 359, 364, 385, 390, 424, 435, 436, 443, 460, 480, 485, 488, 492, 497, 503, 508, 512, 516, 519-521, 526 **III**/12, 17, 21, 25, 29-30, 45, 74, 77, 80, 124, 126-128, 130, 132, 134, 213, 217-218, 223, 225, 243, 245-247, 276, 278-280, 301-302, 304, 316, 336, 356, 379-380, 388, 403, 411, 414, 423, 428, 433, 451, 453, 457, 473-474, 477, 483, 491-492
Cennet yolu **II**/53, 55
Cennetlikler **II**/290-292 **III**/132, 246, 474
Cennetü'l-Me'vâ **VI**/198
Cerâde **V**/276
Cerrâh **VI**/332
Cevzâ yıldızı **II**/383
el-Cevziyye **III**/325
ceza **I**/32-33, 36 **II**/23, 54, 82, 85-86, 89-90, 92, 97, 99, 111, 125, 142, 144, 149-150, 153, 164, 178, 190, 222, 231, 240, 261, 286, 289-290, 313, 337-338, 362, 383, 399, 414, 438, 465, 483, 488, 496, 503, 506-507, 509
Cibrîl **II**/154
Cibrîl-i Emin **I**/292 **II**/340
Cidd b. Kays **I**/52 **II**/471-472
Cidd **II**/471
Cihad **I**/227, 228, 246, 249, 285-287, 289, 308, 315-316, 334-335, 428, 431, 432, 434, 442-443, 456, 457 **II**/11, 15, 85, 90, 106, 374, 415, 418, 422, 424, 434-435, 443, 446, 457-459, 462-463, 469-472, 480, 485, 488, 491-492, 495-498, 520, 524
Cimâ **I**/217, 219, 257-259, 375, 500, 504-506, 518 **III**/126, 474
cin **II**/237, 239-240, 284, 357
Cin sûresi **III**/361
cin şeytan **II**/226, 229-230
Cinler **I**/32-33, 64, 77, 82-83 **II**/121, 216, 220, 237, 239-240, 244-245, 276, 288, 361 **IV**/114, 121, 228, 310, 344, 348, 355, 359, 404, 488-489 **VI**/52, 56, 65, 70-71, 103, 152, 158, 169, 174, 239, 243, 242-243, 246-247, 253, 255-256
cinsî münasebet **I**/217, 222, 224, 256-257, 262-263, 265, 275-277, 509, 515, 518
cizye **II**/45, 78, 353, 447-448, 451
Cûdî **III**/85, 87, 91, 94, 96
Cuma **III**/105, 192
Cumartesi **III/I**/107-108, 111, 526, 105, 342, 346
cumhûr **III**/54, 90, 130
Cübeyr b. Mut'ım **VI**/182, 194, 222
Cühenî **II**/486
Cülâs **II**/481, 508
Cümeyl b. Mâ'mer **V**/55, 81
Cümle-i mu'teriza **I**/115, 155, 160
Cünah **I**/192, 232
Cüveyriye **V**/285

Ç

çadır **I**/61, 105, 413
çarşamba **III**/105
çekirdek **II**/216
çekirge **II**/136, 330, 332-333

D

Dâbbetu'l-arz **IV**/378-379
Dahhâk **II**/278, 510 **III**/167, 391, 456 **IV**/14, 254, 367, 392, 402, 431, 470 **V**/84, 88, 265, 417 **VI**/104, 118, 127, 153, 277, 406, 434 **VII**/34, 303
Dakyanus **III**/415
Dâru'n-nedve **II**/398, 440 **V**/152, 472, 474 **VI**/192
Dâru's-selâm **II**/234
Davut (a.s.) **I**/74, 144, 284, 289, 291, 304, 528 **II**/49, 52, 118, 124, 204, 210, 352 **IV**/56, 81, 86-88, 93, 99, 340, 344, 348, 355, 366 **V**/84, 106, 109, 113-114, 116, 120, 258, 261, 266-270, 272-273, 275 **VI**/265, 307

Davut hanedanı V/115
deniz II/34, 43, 80, 130, 136, 193-197, 216, 219, 245, 330, 332, 334, 345, 352, 386, 409
deprem III/119-120, 283, 380, 382
Deve I/222, 231-232, 262, 268, 309, 319, 347, 358, 404, 408, 447, 525, 556
develer II/86, 142, 249, 252-253, 419
devlet başkanı II/89
devlet emniyeti II/86
Dicle III/253 VI/181
Dihyetu'l-Kelbî VI/397
Din adamları II/106, 112, 115
din kardeşliği I/213, 256
dinin direği III/254, 482
dirhem II/136, 460, 494
doğru yol I/29, 33-36, 49, 51, 55, 59, 67, 71, 87, 92, 120, 147, 149-150, 158, 160, 172, 174, 177, 179, 183, 185, 187, 198, 202, 207, 216, 219, 239, 245, 247, 292, 298, 307, 310, 314, 316, 322, 336-337, 339, 351, 360, 371, 383, 388, 395, 399, 402, 406, 431, 467, 488, 523, 525, 527, 537, 552, 555 II/20, 22-23, 31, 37, 49, 53, 66, 71, 74, 77, 106, 111, 122, 124, 132, 139-140, 181, 183, 187, 194, 200, 204-206, 208-209, 211, 214, 224, 227-228, 231, 233-234, 238, 244, 247-248, 250, 256, 259, 262, 266, 270, 272, 279-280, 285, 313, 331, 337, 344, 350-351, 357, 361, 363, 367, 372, 396, 434, 499, 504, 511, 516, 520
Doğu I/153, 155, 177, 179, 208-210, 262, 300, 302, 304, 360
Dolunay I/225, 227, 320
domuz eti I/202, 205, 378
domuz II/45, 247, 250-251, 390, 451
domuzlar II/106, 111, 124, 153, 267, 352-353, 450
dört rekatlı namazlar II/14
dövme yaptırmak II/24
Duhân sûresi V/174, 209
Duhân VI/10, 17
dübûr I/411
dünya hayatı I/126, 128-129, 237-238, 240, 242, 344, 348, 415, 444, 462, 466, 468, 542, 553 III/12, 17, 25, 27, 29, 39, 50, 59, 62, 73, 78, 92, 213-214, 218, 221, 234, 243, 333, 337, 360, 408, 423-424, 431, 433, 438, 450, 456
düşünme II/439, 497

E

Ebâ Munzir III/467
Ebâ Ümeyye III/145
Ebcer V/223
Ebe'l-Kâsım I/124
ebedî ateş II/484
ebedî Cehennem I/52, 70
Ebedî hayat II/396
ebedî I/34, 61, 65, 78, 80-81, 104, 122, 194, 199, 249, 298, 312, 322, 348, 398, 410-411, 415, 417, 427, 431, 466, 470, 473, 493, 529
ebedî sevaplar II/462
Ebî Hâtim II/290
Ebrehe VII/360-362
Ebû Âmir II/506, 508-510
Ebû Ayyaş Züraki II/15
Ebû Bekir I/464 II/114, 144, 386, 419-420, 428, 436, 462-463, 465, 522 IV/201, 210-211, 218, 403, 479 V/70, 83, 184, 316, 459 VI/62, 295, 332, 393, 447-448 VII/233, 282, 284, 286, 347-348, 392
Ebû Berâa III/445
Ebû Cehil II/172, 176, 229, 233, 386, 389-390, 398, 411, 519 III/216, 377, 380 IV/71, 73, 136, 187 V/227, 237, 264, 285-286, 395, 472 VI/25-27, 45, 83, 221-222, 252 VII/15, 102, 107-110, 126, 217, 306, 308, 310-311, 394
Ebû Cüheyne VII/214
Ebû Dâvûd I/90, 456, 491, 499 II/33, 228, 396, 450 III/427 IV/135, 240 VI/282, 307, 354, 368, 397, 462
Ebû Eyyûb el-Ensarî I/228
Ebû Eyyûb IV/201
Ebû Hamza IV/212
Ebû Hanîfe I/263 II/89 VI/293, 432 VII/304
Ebû Harise b. Alkame I/338

Ebû Hayseme el-Ensarî II/527
Ebû Hâzim el-Müzenî VII/207
Ebû Hâzim VII/207
Ebû Hüreyre I/123, 323, 412 III/210, 494 IV/380, 465 V/100, 276 VI/230, 356, 394, 408 VII/328, 347, 356
Ebû Huzeyfe VII/352
Ebû Kays b. Eslet I/504
Ebû Kebşe VII/102, 108
Ebû Kubeys IV/123, 280
Ebû Leheb V/304 VII/290, 390-394
Ebû Lübâbe II/395-396
Ebû Musa el-Eş'arî V/209
Ebû Musa II/114
Ebû Nuvâs II/348
Ebû Ruzeyn el-Akîlî V/151
Ebû Saîd b. Muallâ I/31 II/402
Ebû Saîd el-Hudrî I/504 III/474 V/459
Ebû Saîd I/505 VII/48
Ebû Salih III/156
Ebû Süfyân I/458, 525 II/172, 386, 411, 440, 450 IV/71, 181 V/62 VI/341, 371 VII/392
Ebû Tahir IV/197
Ebû Talha II/131 VI/356
Ebû Talib II/218, 519, 521 III/14, 68, 134, 379 IV/13, 413, 417, 420, 422 V/263-264 VI/45 VII/217, 291
Ebû Ubeyd III/14, 101, 114, 333, 388, 426, 452 VI/251
Ebû Ubeyde es-Selmanî I/113
Ebû Ubeyde II/140, 228, 358, 383, 395, 435 IV/223, 251, 260, 279 V/223 VI/181, 332 VII/47, 52, 397
Ebû Umeyr V/26
Ebû Ya'lâ II/387
Ebû Zer V/198 VII/247
Ebû Zıbye VI/260-261
Ebû Zueyb VI/189
Ebû'd-Dahdah I/290
Ebu'l-Âliye IV/239, 459 VII/372
Ebu'l-Atâhiyye I/91 IV/61 V/196
Ebu'l-Esed b. Kelede VII/271
Ebu'l-Esed el-Cumahî VII/102, 109
Ebu'l-hakem II/172
Ebu't-Tufeyl VI/334
Ebuddehdah VI/295
Ecir I/218, 454, 458, 470, 474, 553
edebiyat II/114, 303, 374, 399, 443
Ehille I/225
Ehl-i beyt III/100, 107 V/67, 75
Ehl-i bid'at I/161
Ehl-i Kitab I/20, 23, 25, 40-43, 46, 50, 52, 55, 58, 67, 70, 74-75, 78, 101, 107, 111, 107, 119-120, 125, 130, 153-154, 156, 173-174, 176, 180, 182-186, 209, 330, 334, 351, 353-354, 388, 390, 393, 395-396, 403, 405, 408, 410, 415-416, 428-429, 447, 451-452, 466-467, 470, 474, 478-479, 523-524 III/61-62, 224, 227, 268, 284, 404, 419, 473 IV/246, 252, 377, 416-417, 462, 465, 479 V/67, 87, 173, 267, 471, 419-420 VI/40, 301, 336-337, 339, 341, 394 VII/109, 318-323
Ehl-i sünnet II/339 V/418
ejderha II/319
Eksem b. Sayfî III/329
Elyesa II/205, 211 V/273, 279
emân II/400, 429-430, 433, 435, 438
emin bir şehir I/162
Emîn II/176
emir kipi I/66, 76, 109, 325
Emniyet II/10, 92, 140-142, 209, 267, 332, 353, 387, 413, 429, 436, 448, 450
emr-i bi'l-marûf II/144
emzikli I/220
En'âm sûresi III/31, 298, 309, 345, 372 IV/146 V/171, 319, 328 VI/281, 331, 418
Enbiyâ sûresi IV/57, 71, 102, 310, 380 V/100, 114, 124, 137, 201, 208, 218, 252, 277, 365, 460, 466 VI/182, 204
Enes b. Mâlik I/400, 444 V/69, 94
Enes b. Nadr I/444
Enes I/192, 255, 441 II/86, 131, 462 III/63, 204, 401 VI/111, 127, 153, 222, 430 VII/15, 113, 295, 378
Enfâl sûresi III/18, 439 IV/467 V/64, 152 VI/192
Ensar I/120, 225, 228, 255, 274, 290, 296, 396, 404, 423, 517 II/11-12, 46, 211, 421,

423-424, 486, 494, 498, 503, 508, 511, 517, 519, 522 **IV**/133, 237 **V**/57, 435 **VI**/127, 295, 326, 336-337, 344-346, 356, 405
Eriha **II**/77
Ermenistan **III**/454
Es'ad b. Zürâre **VI**/398
Esbâbu'n-nüzûl **I**/176, 179, 197, 232, 239, 309, 330, 378, 404, 416, 439, 448, 456, 483, 505, 514, 525, 534, 544, 554 **II**/23, 51, 108, 120, 131, 141, 162, 172, 184, 207, 218, 229, 448, 471, 481, 493, 506 **III**/215, 225, 266, 334, 377, 389, 400, 452, 489, 491 **IV**/442 **V**/10, 70
Esbât **I**/172-173, 396 **II**/49
Esed **I**/556 **II**/497 **V**/59 **VI**/112
Esedoğulları **VI**/133-134, 200, 344 **VII**/397
esfel-i sâfilin **I**/242
esir **II**/35, 243, 353, 388, 400, 418-420, 422-423, 436-437, 440, 450, 486, 498, 509, 524
Eski Ev **IV**/119
Esmâ binti Ebîbekr **VI**/368
Esmâ binti Seken **VI**/371
Esmâ **IV**/260
es-Şuab **VII**/352
Esved **V**/265, 475
Esved-i Ansî **II**/212
el-Eş'arî **II**/114, 126
eşek **I**/239, 254
eşler **II**/22, 26-27, 243, 446, 449
evlenme **I**/38, 253, 256, 261, 264, 267-268, 270, 272-275, 280, 478, 482, 484, 486-488, 497, 499, 502-507, 509
Evliyâ **II**/448
Evriyâ **V**/268
Evs b. Kayzî **V**/60
Evs b. Sâmit **VI**/317
Evs **I**/128, 404, 406, 408 **VI**/130, 317
Evzâî **V**/302
Eyke halkı **II**/312
Eyke **IV**/318, 327 **V**/113, 261, 265 **VI**/142, 146
Eyle **II**/352 **III**/428
Eymân **V**/276
Eyyûb **II**/49, 52, 204, 210 **III**/158 **IV**/56, 91, 93-94, 201 **V**/258, 266, 273, 277-278, 289
ezan **I**/192 **II**/110
ezan sesi **II**/110
Ezherî **I**/50, 231, 268 **II**/22, 206, 228, 298 **III**/314, 366, 388, 452 **V**/121 **VII**/101
Ezlâm **II**/64, 134

F

fabrika **II**/415
fahişelik **II**/41, 44, 150
Fahreddin er-Râzî **II**/98, 178, 209, 240, 397, 414, 419, 422, 430, 450, 488, 508, 520 **III**/19, 65, 118, 142, 145, 151, 168, 184, 245, 269, 282, 293, 453, 455, 479, 482, 489-460, 492 **IV**/15, 97, 122, 146, 324-325, 328, 380, 402 **V**/13, 171 **V**/114, 277, 301, 311, 320, 354-355, 363-366, 368, 372, 388-389, 396, 404-405, 416, 435, 437, 448, 450-451, 456, 467, 474 **VI**/16-19, 24, 38-40, 47, 56, 60, 62, 67-71, 85, 90, 113, 167, 174, 185, 203, 226, 247, 251-252, 269-270, 295, 318, 328-329, 332, 343, 351, 354, 367, 380, 382, 385, 431, 447, 463 **VII**/17, 21, 37, 49, 62, 65, 88, 93, 103, 105, 108, 121-123, 125, 136, 139-140, 153, 155, 178-179, 255, 279, 322, 368, 404
Fahşâ **I**/203, 206
faiz **I**/39, 207, 224, 318-319, 321-322, 325, 330, 334, 421, 424-425, 464, 508 **II**/41, 46, 98, 251
fakir **II**/13, 31-33, 112, 129-130, 133, 136, 166, 183, 185, 187-188, 242-243, 249, 255, 257-258, 262, 320-321, 409, 448, 451, 460, 474-475, 494, 197-498
Fars denizi **III**/440 **IV**/370
Farsça **IV**/489
farz **II**/10, 15, 17, 26, 58, 64, 68, 77, 88-89, 99, 157, 161, 165, 175, 188-189, 249, 299, 368, 382, 385, 390, 397, 419, 421, 438, 441, 447, 469, 475, 520
farz olan hacc **I**/193
fasih Arapça **III**/337
Fâtiha sûresi **V**/64

Fâtıma **VI**/371 **VII**/86
Fâtır Sûresi **V**/142, 152, 175 **VI**/192, 278, 293, 297
Fâtır **V**/146, 316, 415
Hz. Fatma **I**/380
Fedek **VI**/344
fellah **I**/42
Fenhas b. Âzûra **I**/464
Ferazdak **III**/27 **IV**/25, 197, 338, 400
Ferîk **I**/119
Ferrâ **I**/32, 183-184, 254, 262, 296, 345, 378 **II**/210, 435 **III**/27, 51, 113-114, 139, 220, 266, 333, 366, 376, 398, 413, 452 **IV**/52, 71, 135, 223, 270, 366, 431, 458 **V**/61, 121, 236, 249, 274, 463 **VI**/251, 370, 379 **VII**/252, 260
fesâhat **III**/8, 78, 81, 267, 337, 393, 420
el-Feth **III**/456
fetih **I**/534 **II**/37, 105, 109, 382-383, 389, 391
Fetih sûresi **II**/109 **IV**/13
fetvâ **II**/21, 50, 55, 97, 143
Fezâilu'l-Kur'ân **VII**/124
fidye **I**/87-89, 126-128, 158-160, 211-212, 216-218, 230, 232, 235, 261, 268-269, 293, 395, 399-400 **II**/85, 90-91, 194-195, 199, 201, 418-420, 422-423
Fihroğulları **VII**/391
fiil-i muzârî **I**/126
Fîl Ordusu **VII**/360
Fil ordusu **VII**/361-362, 367
Filistin **I**/288 **III**/192, 357 **IV**/295, 449
Firavun **I**/92-95, 221, 547 **II**/44, 77, 80, 267, 319-320, 323-327, 330-335, 337-338, 340, 407, 413 **III**/9, 50-51, 53-56, 58, 60-62, 65-66, 113, 120-121, 234, 237, 359, 397-398, 402-403, 405 **IV**/8, 12, 17-20, 22-30, 32, 34, 36-38, 41, 47, 161, 165-166, 264, 286, 290-292, 294-301, 303, 306-307, 343, 348, 356, 384-385, 387-388, 390-394, 399-402, 404-407, 412-413, 430, 453, 457-458 **V**/249, 261, 265, 270, 336-337, 342, 350-355, 357-359, 363, 377, 442-443, 462-466 **VI**/10, 13, 18-20, 22-24, 142, 145, 168, 170-171, 216, 229, 231-232, 441, 444, 451-452 **VII**/26, 29, 33, 85, 91, 153, 172, 174, 177-178, 228, 230, 233, 258, 260, 262-263, 306, 391
Firavun ordusu **III**/61
Firdevs **III**/451-452, 457 **IV**/31, 150, 152, 154, 262 **V**/169, 285
Fisâl **I**/273
fısıldaşmalar **II**/20
fitne **II**/113, 171, 278, 326, 349, 378, 393, 395-397, 401, 418, 424, 429-430, 468, 470-473, 498
Fudayl b. İyâz **V**/45 **VI**/92
Furkân **I**/95, 336, 339-340 **IV**/70, 245-247, 249, 283
Furkân sûresi **V**/298, 356, 425
Fussılet **IV**/261
Fussilet sûresi **III**/102, 427

G

Gâfir **III**/65
galaksiler **VI**/280
ganimet **II**/35, 336, 376, 382, 384-386, 389, 397, 406, 408-409, 418, 422, 451, 463, 472, 474, 497
Garâm **II**/470
Garanik **IV**/136
Garîbu'l-Kur'ân **II**/141, 183, 229 **III**/150
Gatafân **I**/483 **II**/497 **V**/50, 59 **VI**/112, 203
Gayb **III**/14, 20, 47, 86, 88, 125, 178, 189, 193, 202, 268, 322, 325, 408, 413, 419, 441, 478, 483, 487
Gaybın hazineleri **II**/195, 201
gebe **I**/220, 275
gece **II**/216 **III**/12, 16-17, 21, 25, 29-30, 33, 38-40, 42, 46-47, 51, 91, 111, 115-116, 124, 126, 129, 143, 174, 179-180, 193, 198, 202, 205, 207, 210, 243, 248-249, 276, 281, 288, 291, 296, 314, 325, 350, 353-356, 358-361, 380, 384, 387-388, 391, 415, 433, 440, 445, 469, 492
gece namazı **I**/30 **III**/174
gemi **III**/25, 28, 49, 52, 68, 85-86, 89-96, 243, 248, 288, 291, 293, 296, 356, 376, 382, 384, 387, 389, 408, 437, 442-447, 482
gemiler **I**/195-196, 198, 200
gezegenler **III**/269, 296

Gıylân **VII**/103
gümüş **I**/62, 344, 347 **II**/141, 456, 458, 465
gündüz **III**/16-17, 25, 29, 38-39, 41-42, 46-47, 51, 124, 126, 129, 174, 193, 198, 202-203, 205, 207, 210, 243, 248-249, 256, 296, 325, 350, 354, 358-359, 361, 387, 391, 440
Güneş **I**/98, 147, 155, 199, 217, 219, 225, 239, 254, 262, 300, 302-304, 322, 365, 475, 529 **II**/86, 123-124, 204, 208, 210, 216, 219, 261, 296, 299, 323, 351, 452-453 **III**/12, 16, 21, 34, 68, 137, 141, 145, 193, 198, 201, 204, 225, 243, 248-249, 277, 282, 291, 296, 325-326, 371, 380, 387-388, 391, 412, 417-418, 449, 453-454
Güney **I**/198
Güzel amel **I**/99, 193, 275-276, 316, 349, 433, 465
Ğâfir sûresi **V**/342
Ğâfir **V**/336-337, 341, 377
Ğâşiye sûresi **VI**/252
ğılaf **II**/46

H

Habbâb b. Eret **I**/250 **III**/426, 489 **IV**/187
Habbâb **II**/183 **VI**/59
Habeş **II**/131
Habeşî **IV**/187
Habeşistan **II**/13, 132 **V**/302
Habibe bint-i Zeyd **I**/514
Habîbu'n-Neccâr **V**/178, 188-190
Hâbil **II**/58, 87-88
habîs **II**/134, 142, 401, 402
Habita **I**/246
hac emîri **II**/436
hac mevsimi **II**/450
Hacc **I**/38, 165, 192-193, 223, 230-235, 238, 294, 334, 402, 405-407
Hacc sûresi **III**/428 **IV**/104-105, 135-104, 143, 148 **V**/151, 172
Haccâc **I**/61
hacc-ı asğar **II**/436
Hacc-ı Ekber **II**/433, 436 **II**/436
Hacı **III**/297
Hacılar **I**/79, 525 **II**/141, 172, 434, 436, 442, 450
Hadd **I**/217
Haddâş b. Züheyr **IV**/292
haddi tecavüz **I**/78
Hadramut **I**/251 **VII**/262
el-Hafâcî **III**/132
Hâfız Ebû Yâlâ **VI**/260
Hâfız el-Mevsılî **VII**/410
Hafız İbn Kesîr **I**/77, 221 **II**/209, 264, 338, 370-320, 402, 428
Hafız İbn Merdiveyh **I**/207
Hafız **III**/456
Hafs **IV**/242
Hafsâ **V**/70 **VI**/430, 440, 445-448
haham **II**/447, 451-453, 456, 458
Hak din **I**/33, 88, 160, 173, 292, 340, 351, 386, 396, 406
Hak ordusu **II**/401, 409
el-Hâkim **II**/201
Hâkim **II**/144, 235 **III**/45 **VI**/270, 282 **VII**/297
Hakîm **VII**/214
Hâkka sûresi **V**/427 **VI**/37, 171, 267
Hal cümlesi **I**/90
Haleb **VI**/304
Halef **VI**/153
Halid b. Ma'dân **III**/134
Halid b. Velid **II**/15 **VI**/114
Hâlid **VII**/105
Halife **I**/73-77
Halîfe Mansûr **VII**/304
Halil **I**/358
Halil İbrahim **I**/169, 292 **V**/218
Halîl **IV**/427 **V**/262 **VII**/196
Hallâc **II**/79
hâm **II**/143
Hâm **V**/239
Hâmân **IV**/390 **V**/350-353, 357
Hamâset-i diniyye **I**/232
hâmm **II**/243
Hamrâu'l-esed **I**/457
Hamza b. Abdülmuttalib **III**/346
Hamza **II**/114, 229, 420 **III**/216, 343 **V**/71 **VI**/332, 371

Hanbelîler II/133
Hanefî II/133
hanîf dini I/163, 173, 384 III/64, 157, 231, 345
Hanîf II/261 V/418, 420
Hanîf oğulları VI/107
Hanîfe oğulları I/274
Hanîz III/101, 106
Hanne bint-i Fâkût I/366
Hanne I/366, 368, 373
Hansâ I/250 II/177 III/140 V/433
Hanzale II/506
Haram ay I/224, 227, 231, 245, 247, 249 II/62, 65, 139, 141-142, 433, 437-438, 443, 457, 459, 461, 487
Haram Belde VII/268, 270-271
Haran oğlu Lut II/211
Harem I/164, 226, 234, 555 III/248, 355 IV/125, 173, 422, 380, 417-418, 422, 471 VI/114
Harem-i Şerif I/231-233 II/140, 142
harf-i cer II/102, 311, 315, 386, 391, 475
Hâris b. Yezid I/554
Hâris I/254
Harp II/114, 385, 400, 411-412, 415
Harun I/284, 287-288 II/49, 52, 81, 204, 210, 319, 331, 336, 347 III/50-51, 53, 55-56, 69, 460, 465, 471-472, 477, 481-482 IV/8, 12, 18, 20, 24-26, 28, 35, 38-40, 70, 76, 161, 165-166, 260, 264, 290, 292, 294, 299-300, 305, 399, 404-405 V/218, 238, 246, 249-250
Harun Reşîd II/56, 293
Hârût I/141, 144
Hasan el-Basrî I/43, 82, 105, 134, 221, 297, 313, 379, 398, 448, 473-474, 514, 528-529 II/25, 42, 65, 152, 176, 186, 275, 303, 322, 370, 372, 408, 421, 450, 485, 519 III/28, 119, 129, 182, 194, 208, 216, 246, 255, 271, 316, 336, 379, 391 IV/40, 61, 72, 112, 122, 171, 203, 230, 240, 256, 279-280, 295, 358, 370, 428-388, 447, 466 V/12, 21, 38, 45, 59, 61, 114, 124, 169, 199, 229-230, 275-276, 278, 287, 289, 346, 396, 429 VI/113, 147, 163, 200, 202, 210, 247, 252, 255, 266, 268, 279, 293, 372, 396, 399, 447, 452 VII/18, 21, 34, 36, 50, 108, 121, 124-125, 189, 197, 245, 303, 334
Hasan I/277, 380
Hasan'ın halifeliği I/277
hasîl III/106
Hassân b. Sâbit VII/296
Hassân I/106, 120 III/22, 113, 314 VI/381 VII/213
Hastalık I/232
Hasûr I/367
Hâşim IV/13
Haşimoğulları II/409
Haşr sûresi II/109 V/160
Haşyet I/117, 184, 285
Hâtem IV/244, 338
Hâtib b. Ebî Beltea VI/358, 364, 366
el-Hatib et-Tebrizî II/459
Hatice binti Huveylid VI/452
Hatice V/83 VI/371 VII/87
Hatîce VII/102
Hatim I/405
Hattabî I/32
Hattapoğlu II/419
havâlif II/499
Havârî I/379
havariler II/59, 148, 151 VI/307, 376-377, 384, 386
Havle binti Sa'lebe VI/312, 317
Havuz II/352
Havvâ I/80, 483 II/87, 276-278, 370 IV/50-51 V/299
Hayber kalesi I/123
Hayber V/73 VI/106-107, 112, 331, 341, 344
Hayber Yahudileri II/98
Hayız I/65, 254-255, 257, 262-264, 348, 529
Hayyân b. Zeyd II/465
Hazar I/185
Hazkil I/286
Hazrec I/128, 404, 406, 408 VI/130
Hecer VI/202
Hecr I/515
helâk edici gürültü I/56
helak II/28, 68, 77, 79, 86, 96, 109, 143

helal ay II/461
hemze-i vasıl I/112
Hendek Savaşı VII/102
Hendek V/50, 58, 61, 68, 71, 215
Heracles I/388, 435
Hevâzin II/450, 506 III/219 VI/113
hezimet II/376-377, 388-389, 400, 410, 450, 524
hibe II/520
Hicaz III/195 IV/457 VII/262
Hicaz yolu II/312
Hicr III/283 IV/367
Hicret I/239, 246, 470-471, 473, 544-545, 554-555 II/9-14, 210, 399-400, 418, 423-424, 428, 435, 442-443, 447-450, 462, 465, 508
Hilafet I/75, 79, 82
Hilâl b. Ümeyye II/510 IV/198
Hilâl I/223-225, 227 II/523 III/51, 278
Hill I/226, 555 II/437
Hind b. Utbe VI/371
Hind Okyanusu VI/280
Hind VI/112, 371
Hira VI/201, 221 VII/87, 102, 198, 306, 309
Hıristiyan doktoru II/56
Hıristiyan heyeti II/51
Hıristiyan I/34, 102, 104, 149, 152-154, 158-160, 163, 169, 172-176, 178, 180, 184, 192, 209, 213, 221, 296, 330-331, 334, 339, 353, 355, 371, 375, 378-381, 383-386, 392-393, 398, 405-407, 411, 466, 474, 479, 487 II/42-43, 45, 47, 51-56, 59, 67, 74-75, 78-80, 101, 105, 107-111, 113-114, 117, 119-124, 128, 130-131, 156, 172-173, 230, 260-261, 293, 353, 447, 451-452, 458, 460, 506 IV/97, 170, 215 V/264, 419, 472
Hıristiyan rahipleri II/459
Hıristiyanlar III/46, 284, 345-346, 472-473, 478, 493 IV/94, 109, 114, 132-133, 252, 466, 491 V/96, 173, 464, 466-467, 472 VI/302, 308, 346, 372 VII/77, 318, 320-321, 396-398
Hıristiyanlık III/130, 295
hırsız II/16, 86, 90-92
hırsızlık II/11, 13, 16, 21-22, 58, 85, 90-92, 96, 513
Hişâm I/299, 545 VII/105
Hitler II/353 III/358
Hıtta I/96-97
Hızır III/408, 437, 441-443, 445-447, 451
horozlar III/116
Hucurât sûresi II/488 V/64
Hud II/297, 309 III/53, 62, 68-69, 99, 101-104, 107-108, 112, 119, 132, 440 IV/150, 161, 164, 286, 305, 319, 321-324, 326, 454, 456 V/38, 239, 265, 388 VI/52, 64, 67-68, 171, 211, 220, 225 VII/262
Hud kavmi VII/32, 262
Hud sûresi III/68-67, 126, 132, 134 IV/101, 324, 456 V/331, 416 VI/152, 165, 171, 342, 421
Hudeybiye I/231 VI/96-97, 102-107, 110-112, 114, 116-117, 368
el-Hudrî VII/48
Hudûd I/217
hul' I/261, 264
hulu' I/266
Hums I/232, 234
Huneyn II/446, 449, 453, 459, 474, 506 VI/113 VII/393
hurâfeler II/165, 171, 174
hûrîler IV/63
Hurma ağacı I/210, 290, 302, 359
hurma II/131, 133, 216, 218, 220, 247-249, 332, 459, 494-495, 524
hurûf-i mukatta'a IV/13, 345, 389, 442, 478
Huşu I/43, 279
Hutva I/203
Huvey b. Ahtap I/206
Huzâa IV/71 VI/211, 368
Huzeyfe b. el-Yemân II/430, 500 VII/102
Hübel I/30
Hüdhüd IV/353, 356-357, 361-362
Hüseyin I/380

I-İ

Irâk b. Mâlik VI/398 VII/377
Irak IV/85, 449 VII/63
ıslahatçı III/124

İbadet **I**/28, 32-36, 38, 62-63, 65, 80, 82, 84, 90, 95, 128, 137-138, 155, 163-165, 175, 188, 192, 197, 204, 209, 216-217, 224, 226, 230-231, 233, 235, 238, 279-280, 297, 349, 352-353, 366-368, 371-372, 374, 385, 388, 392-393, 398, 405, 408, 430, 433, 475, 483, 487, 512, 543
İblis **I**/78-80, 82-83 **III**/131, 153, 246, 260, 265, 270-272, 375-376, 381, 408, 425, 432 **IV**/45, 49-50, 305, 310 **V**/119, 123-124, 283, 287-288 **VI**/71, 432 **VII**/74-75, 408
İbn Abbas **I**/43, 52, 54, 65, 75, 80, 97, 120, 154, 167, 176, 204-207, 219-220, 222, 232, 255, 257, 275-277, 288, 297, 313, 321, 341-342, 359, 366, 380, 384, 392-393, 397, 405, 412, 416, 435, 439, 456, 464, 467, 472-474, 484, 498-500, 506-507, 509, 515-516, 519, 526, 528, 534, 536, 544-545, 554, 557, 559 **II**/12, 16, 24, 26, 33-34, 36, 42, 45, 64-66, 78, 87-89, 98, 100, 108-62, 112, 120-121, 124, 131-136, 141, 143, 150, 153, 158, 165, 172-174, 176, 187, 190, 196-198, 200, 209, 211-212, 218-220, 222, 229, 231, 233, 239-242, 244, 249, 251, 258, 260-227, 273-274, 276-277, 286, 289, 292, 300, 302, 312-313, 315, 323, 325, 333-334, 336-337, 347, 353, 359-360, 363, 383, 389, 396-401, 411-413, 421-407, 429-430, 437-438, 440-441, 449-451, 460, 462, 472, 485, 494, 496, 507-510, 524, 526 **III**/14-15, 19-20, 28-29, 43-44, 54-55, 61-63, 74-76, 79, 90, 93, 106, 119, 128, 141-144, 153-154, 156, 168, 170, 182, 184, 191, 194, 204-205, 207-208, 215-216, 219, 226, 228, 245, 247, 254, 256, 266, 270, 280-284, 286, 293, 296, 304, 306, 317-318, 326, 334, 336, 344, 357-359, 377, 380-381, 384, 389-391, 399-400, 402, 404, 416-417, 419, 427-428, 431, 441, 443, 454, 469-471, 478, 481, 483, 490, 493 **IV**/13, 15-18, 28, 30, 32, 38-40, 48-51, 112-113, 121, 123-126, 132-133, 135, 144-108, 153-154, 163, 165-166, 172-173, 181, 187, 198-199, 212, 215-216, 224-226, 242-243, 252, 254, 265, 270-271, 279-260, 282, 295, 307, 309, 319, 324, 334-335, 346, 349, 357-359, 367-368, 377, 379-380, 390-392, 401-404, 406, 416, 428-388, 431, 445, 447, 455, 465-466, 479, 481, 488-489 **V**/20, 39, 73-74, 82-83, 85, 88, 94, 96, 98, 101, 113-114, 123, 136-137, 171, 184, 188, 190, 199, 201, 203, 210, 226, 229-230, 238, 242-243, 262, 264, 266, 276, 285, 303-304, 308, 311, 319, 328, 344, 347, 364, 367, 386-387, 395, 397, 402, 404, 420-421, 426, 434, 436, 449, 458-459, 464, 467, 472, 474 **VI**/15, 17-10, 26, 46, 48, 68, 70, 83, 85, 91, 101, 112, 127, 133, 147-148, 162-165, 170-172, 174, 182, 184, 190-191, 193, 200-201, 206, 211, 222, 225-227, 232, 241-247, 252, 266, 268-273, 278-279, 281, 293, 302, 304-305, 307, 327-330, 332, 336, 344, 354, 367-370, 372, 380, 386, 394, 407, 411, 421, 431-432, 445, 447-443, 462, 464-465, 467-468 **VII**/16-19, 21, 23, 32-34, 36, 47-49, 62, 74, 76-77, 87-88, 90, 92-93, 103-105, 108, 111-112, 123-125, 136-137, 139-140, 165, 176, 178-179, 197, 213-210, 225, 231, 233, 239, 253-254, 261, 271, 273, 279, 285, 290-291, 295, 301-302, 311, 315-314, 320, 328-329, 334, 342, 346, 351, 372, 378, 388, 391, 393-394, 404
İbn Arefe **II**/24
İbn Asâkir **IV**/100 **VI**/260
İbn Atâullah el-İskenderî **IV**/224
İbn Atıyye **II**/163, 199, 335 **III**/89, 469 **IV**/112 **V**/59, 115, 265, 267, 316 **VI**/367, 436, 468 **VII**/15, 310
İbn Cerîr et-Taberî **IV**/100, 215, 415, 447-448 **V**/57, 61, 169, 171, 174, 197, 209, 264, 364, **VI**/241
İbn Cerîr **I**/43, 56, 65, 276, 297, 347, 418 **II**/210-211, 233, 260, 395 **III**/370
İbn Cübeyr **IV**/274 **V**/330
İbn Cüreyc **III**/184 **VI**/118
İbn Cüzeyy **I**/71, 95 **III**/18, 78, 87, 92, 205, 218, 402, 416 **V**/19, 60, 72, 83, 94, 101,

134, 162-163, 168, 170, 187, 199, 210, 239, 241, 252, 254, 263, 284, 287, 299, 302, 304, 319, 342, 346, 354, 366, 416, 420, 425, 438, 450, 457, 459-460, 466-467, 475 **VI**/15, 18-19, 38, 48, 67, 80, 89, 91, 93, 105, 114, 116, 255, 269, 271, 282, 293-294, 305, 307, 318, 330, 344, 350, 352, 354, 364, 367, 396, 405-406, 431, 433-435, 446, 448, 464, 467 **VII**/16, 21, 35, 61, 63-65, 76-77, 89-90, 107, 109, 111, 121, 151, 164-165, 167, 190, 197, 215-217, 225, 239, 254, 263-264, 270, 296, 311, 321, 346, 378, 397-396
İbn Ebî Hâtim **I**/113 **III**/207 **IV**/116 **V**/203, 256, 276, 429, 473 **VI**/184, 269, 279
İbn Ebî Rebîa **IV**/47
İbn Ebzâ **VI**/334
İbn Eslem **I**/52
İbn Hanbel **III**/431 **IV**/263
İbn Haşrec **I**/105
İbn Hişâm **VI**/103 **VII**/107
İbn İlyâs **V**/223
İbn İshâk **IV**/136 **VI**/409
İbn Kuteybe **III**/150, 388, 438 **V**/418 **VI**/143, 165, 243
İbn Mâce **III**/22, 43, 116, 130
İbn Mâlik **I**/167, 468
İbn Mesud **I**/53, 106, 332, 355, 406, 444 **III**/126, 226, 238, 256, 328, 490 **IV**/94, 98, 122, 186, 214, 216, 225, 262 **V**/174, 190, 223, 344, 393 **VI**/14, 16-17, 83, 85, 201-202, 222, 244, 253-254, 260, 302, 328, 344-345, 431, 449 **VII**/74, 123, 176, 246, 272
İbn Ömer **IV**/77 **V**/57 **VI**/222, 243, 281, 346 **VII**/214
İbn Sikkît **V**/132
İbn Sîrîn **VI**/163
İbn Şihâb **V**/455
İbn Ümm-i Mektûm **I**/557
İbn Zeyd **III**/127, 469 **IV**/73, 111, 212, 240 **V**/61, 330 **VI**/173, 211, 233, 306 **VII**/34, 103, 224
İbnu'l-Mukaffa **III**/94
İbnu'l-Münîr **V**/184
İbnu'l-Müseyyeb **VII**/394
İbnu's-Semmâk **III**/495
İbnu's-Sımme **VII**/125
İbnü'l-Akâil **VII**/377
İbrahim en-Nehaî **V**/435
İbrahim **I**/116, 163, 165-166, 169-170, 172-175, 178, 180, 185, 300-303, 302-305, 364, 366, 383-386, 395, 397, 405, 460, 524, 528 **II**/20, 25, 49, 52, 108, 154, 157, 204, 206-211, 213-214, 256, 261-262, 371, 479, 484, 516, 521 **III**/53, 64, 100-101, 106-107, 111, 113-115, 138, 141, 145, 149, 157, 159, 193, 231, 251-254, 257-258, 276, 280-281, 342-343, 345-347, 379, 433, 460, 476-482, 484, 490 **IV**/56, 79-80, 82-85, 93, 99, 105, 119-120, 123, 125, 130, 133, 142, 146, 165, 286, 296, 304-305, 308-312, 319, 436, 441-442, 447, 449-450, 452-456 **V**/38, 53, 58, 64, 97, 218, 235-236, 238-243, 249, 273, 279, 410, 414, 418, 442, 454-456 **VI**/71, 166-167, 170, 175, 207, 210, 300, 307, 358, 362, 366-367, 382, 394, 445 **VII**/60, 136, 243, 246, 311, 321, 368
İbrahim oğlu İsmail **IV**/95
İbrâhîm sûresi **III**/230-231, 339 **IV**/360 **VI**/57
İbrahim'in dini **I**/168-169, 170, 172-173, 185, 386, 402, 405, 408
İbrahim'in makamı **I**/162, 165, 402, 405
İbrânî köle **III**/156
İbranice **I**/176 **IV**/132, 465
İcmal **I**/235, 258
İctihad **II**/422
İçki **I**/254-255, 258-259, 261, 518
İddet **I**/38, 330, 263-265, 268-270, 272-273, 275, 277, 280
İdlâ **I**/224
İdris **III**/477, 482 **IV**/56, 91
İfrit **IV**/359
İfsad **I**/193, 240
İhlas **I**/104, 174, 310, 342, 352, 441-442 **II**/25, 27, 55, 110, 112, 143, 150, 152, 156, 162-163, 165, 182, 188-190, 197, 207, 211, 258, 261, 273-274, 286, 301, 345,

348, 351, 423-425, 428, 443, 464, 473-474, 483, 494, 510-512, 520, 523
İhram I/203, 225, 231-233
İhsar I/231, 233, 235
iki ilah III/404
ikindi namazı III/129
el-İklîl I/460
İkrime II/45, 132, 353 IV/30, 324 V/59, 171, 285 VI/27, 190, 201, 431 VII/77, 178, 301
ilah II/43, 47, 54, 56, 59, 79, 118-119, 122-124, 149, 151, 153, 157, 163, 181, 189, 205, 207-208, 217, 222, 229, 262, 301, 330-331, 335, 338, 344, 348, 371, 423, 451, 460, 518
ilahî sünnet II/320
ilahlar II/54, 143, 151, 169, 172-174, 185, 200, 204, 209, 213, 218, 222, 229, 242-243, 262, 284, 288, 299, 302, 326, 330, 361, 371-372
ilm-i ledünnî I/328 III/441
İlyas II/204, 211 V/251 VI/307
İlyâsî V/251
İmam Ahmed I/263 VII/48
İmam Ebû Hanîfe I/263
İmam Halil IV/430 V/455
İmam Mâlik I/263 VII/215
İmam Râzî II/157, 512
İmam Şâfiî I/263, 328 V/457
İmâmet I/165, 515
İmâmiye mezhebi II/201
İmamlık I/167, 518
İmrân b. Husayn IV/391
İmrân II/323, 340
İmrân oğlu Musa III/472 V/364
İmrân'ın eşi Hanne I/368
İmreu'l-Kays III/244 V/158 VII/86, 238, 274, 391
İmruu'l-Kays
imtihan II/101, 135, 158, 171, 173, 182, 188, 210, 229-230, 276, 321, 331-332, 335, 344-345, 349, 352, 354, 382, 394, 397, 428, 441, 449, 466, 518
inci II/245, 485
İncil I/31, 123, 153-154, 174-175, 184, 193, 336, 339, 371, 373, 383, 385, 398, 464, 466, 474, 535 II/43, 47, 59, 78, 95, 100, 107, 113, 117, 120, 124, 148, 151, 173, 212, 344, 350, 516, 520 III/32, 34, 62, 225, 273, 307, 472 IV/62, 65, 231, 264, 415-416, 465-466 V/161, 163, 254, 419 VI/110, 118, 301-302, 307 VII/109, 322
İnfitâr sûresi VI/200
İnhiraf I/119
İnsân sûresi III/428
İnşaallah III/431, 437, 441
intikam II/37, 42, 130, 150, 241, 244, 313, 320, 330, 334, 337, 355, 400, 414, 485
İran I/359 III/254, 358 IV/478-479 V/60, 73 VI/113, 331, 386
İran Kisrâsı V/59
İran melikleri I/93
İranlılar IV/474, 478-479 VI/17, 23
İrem VII/259, 262
ırmaklar II/20, 25, 74, 129, 132, 149, 154, 160, 164, 285, 480, 485, 492, 497, 503, 508
İrşâd I/218, 515
İrtidât I/246
İsa el-Hâşimî VII/304
İsa I/104, 130, 132, 153-154, 158-159, 172, 174, 291-292, 334-335, 338-341, 353, 364-367, 371, 373-375, 377-381, 383, 385-386, 392, 395, 398-399, 479, 491 II/34, 41-45, 47, 49, 51-54, 56, 59, 79-80, 100, 108, 119, 121-124, 126, 149-154, 204, 211, 451-452 III/46, 206, 218, 379, 415, 452, 460-461, 471-473, 478, 482 IV/56, 93-94, 96-97, 101, 114, 150, 161, 166, 218, 255, 377, 414, 467 V/38, 58, 135, 187, 410, 414, 418, 466-467, 471-472, 463, 467, 476 VI/70-71, 301, 307-308, 346, 376-377, 381-382, 384-388, 385-387, 452 VII/60, 79, 302, 304, 321
İsaf I/194
İshak I/168, 170, 172-175, 366, 395, 397 II/49, 52, 204, 210, 325, 438 III/100-101, 106-107, 138, 141, 145, 149, 157, 192-193, 251, 254, 280, 460, 476, 480-482 IV/56, 80, 85, 442, 449 V/236, 242-243, 258, 273, 279

İskender **III**/451-452
İslâm dini **II**/25, 43, 55, 66, 75, 79, 200, 262, 400, 438-439, 451, 460 **III**/20, 29, 43, 130, 191, 231, 236, 253, 328, 337, 343
İslâm diyarı **II**/11, 13
İslâm **II**/12, 14, 22, 36, 58, 62, 66, 68-69, 71, 92, 96, 103, 113, 119, 125, 131-133, 143-144, 156-157, 177, 199-200, 266, 362, 376, 386, 401, 409, 411, 415, 424, 428-430, 437-440, 450-453, 475-476, 482, 492, 496, 504 **III**/8, 34, 43, 68, 78, 93-94, 130, 193, 220, 260, 263, 273, 334-335, 345, 384, 392, 453 **IV**/56, 97, 100, 146, 166, 173-174, 182, 192, 228, 230, 238-239, 261, 265, 311, 328, 336, 340, 360, 377, 422, 436, 465, 468, 471, 474, 490-491, 498 **V**/10, 26, 31, 34, 50, 54, 57, 75, 83, 87, 89, 94, 98, 106, 137, 151, 160, 162, 167, 184, 218, 228, 250, 258, 267, 285, 307, 309, 333, 380, 397, 410-411, 417, 419-420, 439, 442, 458, 460 **VI**/32, 40, 52, 59, 61-62, 74, 79, 88, 90-91, 102, 112, 115-117, 123, 130, 132-134, 140, 146, 155, 166, 178, 191, 206, 214, 216, 236, 246, 277, 286, 295, 330, 337, 344, 367, 369, 379, 382-383, 398, 402, 406, 411, 414 **VII**/39, 42, 52, 60, 68, 76-77, 184, 187, 210, 220, 228, 236, 245, 295, 308, 319, 321, 386-388
İslâm şeriatı **II**/92 **III**/181
İsmail **I**/162-163, 165-168, 170, 172-173, 175, 364, 366, 395, 397 **II**/49, 52, 108, 205, 211, 243 **III**/145, 251, 254, 460, 477, 481-482 **IV**/56, 91, 449 **V**/218, 238, 241-243, 258, 273, 279
ism-i a'zam **I**/299 **II**/360 **IV**/359
ism-i fail **I**/129
ism-i işâret **II**/390, 487
ism-i mef'ul **I**/111
ism-i mevsul **I**/132, 185 **II**/384-385
İsra sûresi **II**/137, 190, 311, 441, 459 **III**/208, 350-351, 389, 405 **IV**/98, 280 **V**/137, 170, 186, 404 **VI**/147, 192, 203, 205, 291, 341, 380
İsrafil **III**/106 **IV**/48, 380, 489 **V**/148, 201-202, 202, 226, 266, 329 **VI**/154, 162, 164, 223 **VII**/33
İsrail **I**/85, 402 **III**/477, 482
İsrailî rivayet **III**/159
İsrailiyyât **V**/268
İsrailoğulları **I**/38-39, 84-87, 89, 93-95, 97-98, 102-103, 105, 107-108, 113-116, 119-120, 125-127, 131, 137, 158, 160, 163, 173, 184, 209, 213, 238, 286-287, 289-291, 339, 353, 366, 374, 377, 396, 398, 402, 404, 408, 465, 537 **II**/58, 74, 77, 80-82, 85, 88-89, 99, 118, 122, 124, 143, 146, 148, 212, 259-260, 267, 319, 323, 325-327, 330, 332, 334-338, 344, 346, 348-351, 354, 357-360 **III**/54, 58-61, 65, 192, 207, 236-237, 350, 353, 356-350, 397, 403, 425, 428, 445-446, 472, 480 **IV**/23, 26, 34-41, 165-166, 290, 294-296, 303, 306-307, 331, 333, 375, 378, 384, 390-391, 393, 412-413, 415, 449 **V**/43, 46, 100, 250, 355, 362, 365, 420, 462, 467 **VI**/10, 18-19, 22-24, 32, 36, 40, 44, 55, 59, 307, 379, 381-382, 384, 386-388
İsrailoğullarının ruhları **I**/109, 288
istidrâc **II**/186, 362
İstiğfar **I**/97, 188, 349, 427, 509, 537-538 **II**/124, 509, 522
istiğfâr **II**/399-400, 494, 508, 519, 522
İstiska **I**/102
İstivâ **II**/146, 296, 298-299 **III**/12, 15, 201, 204 **IV**/11, 14, 274
İtkân **I**/214
İtyân **I**/243
İzzet **I**/239, 241, 242, 337, 359, 433, 448, 528, 544-545

K

Ka'b b. Eşref **I**/206, 464, 525, 534, 536 **II**/42, 125, 413
Ka'b b. Mâlik **II**/409, 510
Ka'b b. Ucre **V**/97
Ka'b b. Züheyr **VI**/209
Ka'b **II**/523 **III**/90, 445 **IV**/66, 210
Ka'bu'l-Ahbâr **I**/198
Kâb **VII**/216

Kaba **I**/101
Kâbe **I**/163-165, 179-181, 185-186, 209, 250, 373, 402-403, 408, 534 **II**/130, 136, 139-141, 186, 428, 436 **III**/231, 392, 399 **IV**/105, 119-120, 125, 173, 417
Kâbe-i Muazzama **I**/164, 178, 180, 183, 185, 192 **II**/141 **VI**/181
Kâbil **II**/58, 85, 87-88
Kadı İyâz **I**/367 **III**/186, 361 **IV**/136 **V**/64
Kâf sûresi **III**/126, 135 **V**/168, 330
Kâide **I**/164, 496, 509
Kalem sûresi **IV**/95 **V**/44
Kalemle ilk yazı **III**/482
Kamer sûresi **III**/91, 116, 293 **V**/227, 328 **VI**/216, 251
kamerî aylar **II**/460
Kamerî **I**/221
kan **I**/73-75, 262 **II**/330
kan dökme **I**/127, 211, 508
kara **II**/216
kardeşlik **II**/423
karga **II**/84, 88
Kâria sûresi **VI**/266
Kârûn **II**/198 **IV**/384-385, 425-426, 428-430, 433, 436, 453, 457-458 **V**/113, 321, 350, 353
Karye halkı **II**/346
karz-ı hasen **I**/283, 325
Kasas sûresi **III**/55, 74, 139, 286 **IV**/296, 384 **V**/168
Kâsım **IV**/392 **VII**/378
Katâde **I**/82, 397, 433, 527 **II**/12, 23-24, 34, 43, 66, 90, 199, 211, 220, 291, 298, 325, 369, 396, 471, 483, 486 **III**/62, 78, 106, 116, 127, 129, 142, 181, 316, 334, 367, 369, 380, 389-390, 440, 452-453, 471-472, 490 **IV**/38, 72, 87, 96, 126, 137, 166, 228, 241-242, 264, 325, 347, 356, 358, 368, 390, 416, 388-429, 448, 466, 489 **V**/21, 58, 61-62, 75, 112-113, 121, 133, 136, 147-148, 151, 154, 171, 184, 186, 199, 210, 212, 224, 230, 264, 267, 299-300, 316, 327, 344-345, 402, 428, 436, 448, 457, 465, 467, 476 **VI**/19, 24, 67, 89-90, 113, 151, 154, 163, 185, 191, 212, 222, 224, 247, 253, 266, 297, 345, 351, 370, 372, 463, 468 **VII**/32-33, 35, 37, 77-78, 137, 140, 167, 253, 292, 296, 302, 320, 341, 351
Katil kardeş **II**/84
katil karga **II**/88
katran **III**/252, 256
Kavm **I**/119
Kays **III**/93 **V**/54
Kayser **I**/93 **II**/506
Kayseri **V**/59
Kayserler **VI**/23
Kefâlet **I**/365, 373
Keffâl **I**/109, 268
Kehf **III**/408, 413, 415
Kehf sûresi **III**/295, 316, 408, 458 **V**/171, 287 **VI**/354
Kelâle **II**/51, 55
Kelbî **II**/277, 448 **III**/225 **IV**/348 **VI**/91, 154, 295 **VII**/18, 31, 329
kelîm **II**/52
Kelime-i tevhid **II**/463, 519
Ken'anlılar **II**/77
Kenan **III**/90, 92, 155
Kenan oğlu Nemrud **I**/302
Kenan topluluğu **III**/183
Kenan ülkesi **III**/171
Kenz **II**/458, 460
kerâmet **III**/441, 447
Kerhî **I** **V**/76
kesâd **II**/446, 449
Keşmir **II**/45
Kıble **I**/155, 177-180, 182-186, 209, 405, 408 **IV**/157
Kıbtî **IV**/19-20, 294-295, 384, 390, 393-394, 400, 404 **V**/354, 464-465 **V**/250 **VI**/18-19, 440,, 452
Kıbtî kavmi **VII**/172
Kıbtîler **I**/95 **II**/325
Kilâb **IV**/210 **V**/18
kiliseler **IV**/130, 133
Kinâne **II**/437, 461 **IV**/241 **V**/59 **VII**/361
kirâmen kâtibîn **V**/210
Kırk gece **I**/92, 94
Kısas **I**/209-211, 213-214, 216, 227, 330, 514

Kisra **I**/93
Kisrâ **V**/71 **VI**/23
Kıssîs **II**/130
Kitab ehli **II**/118
Kıtfir **III**/144
Kitmân **I**/192
kıyam **IV**/14
Kıyâme sûresi **IV**/49 **V**/158 **VI**/27, 89, 246
Kıyamet günü **I**/65, 70, 89, 115, 126, 150, 152, 154, 170, 179, 180, 193, 198, 202, 205, 238, 241, 286, 310, 317, 320-322, 335, 340, 348, 354-355, 360, 387, 390, 392, 397, 400, 411, 415, 446, 449, 455, 459, 462, 466, 470, 473, 485, 515, 543, 549, 558 **II**/11, 24, 31-32, 35, 37, 41, 45, 54, 75, 85, 90-91, 101, 113, 132, 136, 149-151, 153-154, 157, 161, 166, 171-173, 175, 196-197, 200, 214, 221, 233, 238, 240-241, 260-262, 266-267, 274-276, 284, 287-289, 298, 292, 300-301, 345, 357, 360, 369, 415, 430, 441, 460 **III**/15-16, 19-20, 30, 38, 41, 44-45, 59, 75, 79-80, 99, 104, 113, 117, 120-121, 125, 127-129, 157, 206, 216, 230, 245-246, 248, 252, 255-256, 265, 292, 297-298, 327, 331, 335, 342-343, 346, 354, 361, 369, 375, 379, 389, 391, 393, 397, 401, 403, 405, 415, 440, 450, 455, 473-474, 488, 491-493
Kıyamet **II**/45, 74, 78, 101, 107, 113, 121, 151, 170, 175, 181, 185, 241, 261, 264, 353-354, 360, 362, 366, 368-369, 400, 508
Kızıldeniz **II**/352
korku namazı **II**/11, 14-15, 17
köpek **III**/116, 412-413, 415, 417, 419
kral **II**/131, 323, 360
Krallar **I**/95, 221, 259 **II**/80, 112, 131, 240, 458
Kuba Mescidi **II**/506, 510
Kubâ Mescidi **II**/511
Kudar b. Salif **IV**/325 **VI**/227
Kudar b. Sâlif **VII**/279-280
Kudar b. Sâlih **II**/315
Kuddûs **VI**/349, 354
kudret helvası **II**/80, 345
kudsî hadis **I**/36, 286, 348
Kudüs **I**/99, 177, 183 **II**/81-82 **III**/356 **IV**/390
Kûfe bölgesi **I**/144
Kûfe **IV**/192 **VII**/60
kulak **II**/20, 24, 94-95, 97-98, 100, 102, 140, 143, 156-157, 169, 181, 174, 177, 231, 358, 361, 367, 371, 390, 425, 468, 471, 479-482, 487, 494, 521
Kumar **I**/224, 253-255, 261, 508
Kummel **II**/332-333
Kur'ân **V**/11, 15, 34, 37-38, 45, 48, 56, 64, 70, 74-75, 83, 89, 104, 111-112, 120, 126, 128, 131, 135-136, 138, 151, 159-163, 168, 178-179, 181, 183-184, 186, 189, 192, 197, 204, 206-207, 210-211, 224-225, 228-229, 231, 244, 254, 258, 260, 262-264, 268, 270, 273, 275, 283, 287-290, 292, 298, 307, 309-311, 316, 318, 320, 327-328, 342, 373, 377, 380-381, 383, 385, 392, 395-396, 401-404, 405-408, 410-411, 414-416, 420, 427, 433, 439-440, 442, 445, 447-448, 451, 454-456, 458, 460, 463, 466, 473-474, 476
Kurayzaoğulları **VI**/328
Kurazî **IV**/135
kurbağalar **II**/330, 333
Kurban **I**/167, 192, 207, 230-235, 462-465
Kureyş **I**/232, 234, 239, 247, 346-347, 391, 457, 545 **II**/183, 198, 218, 230, 242, 313, 385-386, 389, 398, 400, 409, 411, 413, 420, 423, 436, 438, 525 **III**/89, 95, 117, 134, 206, 215, 219, 227, 267, 284, 305, 307, 337, 359, 377, 399, 426, 440 **IV**/14, 73, 93-94, 134-136, 145, 181, 252, 261, 263, 265, 321, 332, 334, 413, 415-417, 443, 474, 497 **V**/38, 46, 55-56, 58-59, 62, 71-72, 82, 112, 120, 133, 136, 152, 173, 178, 184, 191, 208, 210, 254, 264-265, 317, 321, 374, 385, 393, 395, 427, 442, 456, 460, 463-464, 466, 474 **VI**/10, 14, 16-18, 24-25, 41, 45, 52, 66, 70-71, 83, 101, 105, 114, 140, 153-155, 190, 192, 200, 216, 221, 230, 232, 364, 368, 372, 419 **VII**/16, 19, 39, 42, 47, 74-68, 78, 90-91, 102, 104-105, 107-109, 168, 178, 184,

187, 198, 217, 231, 233, 253, 263, 362, 366-368, 383, 391-393
Kureyş kâfirleri **I**/155, 159, 197, 346, 527
Kureyş sûresi **IV**/238
Kureyşliler **II**/172, 389, 398 **III**/389 **VI**/222, 367, 419
Kureyza **V**/73 **VI**/344, 350
Kureyzaoğulları **V**/72 **VI**/342
Kusayy b. Kilâb **VI**/25
Kusayyoğulları **II**/172
Kuşeyrî **I**/95 **III**/255
Kuteybe **VII**/47
kutsal vadi **IV**/12, 15
Kuzey **I**/198
küçük hacc **II**/436
küfür diyarı **II**/11, 13-14, 423
Kümeyt **III**/488
Kün **II**/50
Kürsî **I**/297
Kütüb-i Sitte **VI**/396

L

lâ ilahe illallah **II**/463, 519 **III**/247
Lât **I**/30, 203, 205 **II**/23, 65, 361 **IV**/136 **V**/344 **VI**/45, 198, 203, 213-214 **VII**/308, 394
lav **III**/382
Lebbeyk **III**/194
Lebîd b. A'sam **VII**/404
Lebîd **II**/382 **III**/125, 478 **V**/29, 68, 110 **VII**/101
levâzımat **II**/475
Levh-i Mahfûz **II**/184-185, 196, 460 **III**/44, 63, 76, 225-226, 380 **IV**/27, 99, 144, 377 **V**/111, 152, 186, 447 **VI**/15, 48, 144, 181, 191, 224, 232-233, 281, 305
Leys **II**/395, 408, 492 **III**/14, 125, 413, 425 **VI**/240 **VII**/101
Lokman Hekim **V**/8, 17, 19, 25 **VII**/120
Lokman **II**/210
Lukmân sûresi **VI**/26, 61 **V**/8, 15-16, 18-22
Lut **II**/205, 267, 307, 311-312, 320 **III**/53, 69, 100, 106-107, 111-116, 119, 121, 261, 276-278, 280-283, 383, 440 **IV**/56, 80-81, 85-86, 93, 113, 130, 133, 165, 246, 265, 286, 305, 317-319, 325-326, 340, 365-366, 368, 413, 436, 442, 449, 452-457 **V**/218, 238, 249, 251, 265, 355 **VI**/142, 145-146, 158, 166, 216, 228-232, 440, 444, 451-452 **VII**/26, 32-33, 153
Lut Gölü **III**/117
Lut kavmi **II**/311-312, 399, 481, 484 **VI**/69, 82, 170, 196, 200, 212, 230, 466

M

Ma'kil b. Yesar **I**/268
mabed **II**/78, 130 **III**/464, 468-469 **II**/221, 267, 299, 335, 350, 452, 526
mağmûm **I**/97
Mahill **I**/231
mahzûf **II**/166, 386, 453, 462, 474, 520
mahzûf yemin **II**/301
Mâide sûresi **II**/58-59, 70, 102, 154 **III**/268 **IV**/125, 205, 415 **V**/58, 64, 97 **VI**/117, 330, 381, 395
Makâm-ı İbrahim **V**/416
Makedonya **III**/451
malî ibadetler **I**/127, 150
Mâlik b. Dinar **II**/240 **V**/439
Mâlik b. Enes **VI**/281
Mâlik b. Sayf **I**/206, 464
Mâlik **I**/384 **II**/91, 133, 207, 299 **IV**/381, 392
Malik oğlu Uteyb **III**/114
mallar **II**/26, 41, 46, 113, 183, 186, 213, 251, 349, 369, 385, 394, 397, 400-401, 408, 411, 418, 421, 423-424, 435, 442, 446, 449, 451, 456-460, 463-465, 469, 473, 484, 491-492, 495-497, 503, 516, 519-520, 526
Mansûr **VI**/118
mantar **III**/34
Maraz **I**/50, 57
Marife **I**/53, 57, 161, 304
Mâriye **VI**/440, 445-447
Mârût **I**/141, 144
Masdûk **V**/187
Masiyetler **I**/207, 233, 392, 406, 411
Maûn sûresi **III**/47
maymun **II**/79, 106, 111, 124, 153, 267, 345-346, 352-353

Me'cûc **III**/450-451, 454-455 **IV**/91, 97-98
Meâric sûresi **III**/392
Mecâzu'l-Kur'ân **I**/97
Mecmau'l-beyân **I**/384 **II**/42, 108, 171
Mecusî **I**/379
Medine **I**/37-38, 128, 179, 197, 239, 296, 333-334, 346, 352, 439, 457, 477-478, 515, 544, 546, 554, 556-557 **II**/11, 13, 58, 86, 131, 156, 353, 386, 397, 399, 408-409, 413, 423, 444, 448, 462, 476, 486, 493, 497, 507-508, 523-524 **IV**/103-104, 112, 133, 191, 210, 212, 238, 465 **V**/49-50, 54-55, 59-62, 72, 81, 99 **VI**/59, 73-74, 83, 95-96, 101, 103, 105-106, 121-122, 134, 182, 194, 286, 302, 312, 335-336, 340-341, 343, 345, 350-351, 355, 358, 364-365, 369, 376, 390, 393, 402, 404-405, 409, 411, 414, 426, 440 **VII**/130, 213, 326
Medîne **VII**/129, 213, 318, 386
Medine-i Münevvere **I**/38, 239, 457
Medineliler **VI**/397
Medyen **II**/198, 308, 312, 360, 479 **III**/112-113, 117, 120, 143 **IV**/13, 15, 19-20, 130, 295, 327, 346, 384, 398, 400-402, 410, 453, 457
Medyen kralı **II**/360
Medyenliler **IV**/327, 414
mehir **I**/264, 272-276, 478, 481-482, 484, 496, 499-500, 503, 506-507, 509
Mekke halkı **I**/163 **II**/164, 172, 212, 298, 362, 386, 409
Mekke **I**/27-28, 52, 165, 178, 186, 197, 226, 231-232, 239, 249, 359, 402-403, 405, 407-408, 534, 544-546, 549 **II**/12-13, 22, 64, 109, 141, 156-158, 162, 171, 184, 212, 214, 223, 232-233, 250, 266, 322, 376, 397-398, 400, 408, 414, 423, 440, 462 **III**/18-19, 27, 41, 46, 51, 53, 63, 68, 76, 89, 208, 218, 220, 227, 248, 253-254, 283-284, 297-298, 304, 334, 344, 351, 356, 390-392, 400, 460 **IV**/7-8, 51, 53, 55-56, 62, 76, 104, 123, 125, 132-134, 149-150, 161, 170, 173, 181-182, 212, 245-246, 264, 285-286, 333, 335, 339-340, 376, 380, 383, 385, 414, 418, 427, 431, 435-436, 443, 447, 457, 464, 466-468, 470, 473-474, 480 **V**/7-8, 27, 33-34, 40, 45, 47, 50, 105, 112, 120, 133, 136-137, 141-142, 152, 177-178, 191, 201, 217, 224, 253-254, 257-258, 263, 266, 291-292, 335-336, 342, 375, 379-380, 409-410, 413, 415-416, 441-442, 448, 456, 475-476 **VI**/9-10, 17, 23-25, 31-32, 38-39, 51-52, 59-60, 68-69, 74, 82-83, 96, 101-103, 105-106, 109-117, 134, 139-140, 144-145, 153, 157-158, 177-178, 195-196, 203, 213-214, 215-216, 221-223, 229, 232, 235, 241, 259, 273, 295, 307, 320, 331, 334, 341, 345, 351, 358, 364-371, 376, 381, 383, 386, 411, 414, 418, 420, 455-456, 466
Mekke vadisi **III**/254
Mekke'nin fethi **III**/220
Mekke-i Mükerreme **VII**/300, 302, 412
Mekkeli **III**/52, 86
Mekkeliler **II**/173, 186, 438, 440 **III**/15, 18, 27, 267, 306, 343, 377, 380, 390 **V**/46-47, 136, 173, 251, 263, 439
melâike-i ebrâr **V**/218, 224
Mele-i a'lâ **V**/220
melek **II**/158, 160-161, 164-165, 271, 277, 289, 387, 463 **III**/73, 77, 106, 114, 148, 155, 194, 207, 210, 247, 280, 307, 356, 397, 401, 465, 470-471, 481
Melekler **II**/9, 12-13, 17, 24, 31-32, 34, 49-50, 53-54, 70, 126, 165, 187, 193, 196-197, 205, 213, 221, 226, 228-229, 256, 260, 266, 270, 275, 288-290, 373, 381, 387-388, 391, 407, 411-412, 450, 452, 463, 506 **III**/17, 28, 41, 45-46, 79, 88, 100-101, 106-107, 111, 113-116, 194, 202-203, 207-208, 210, 213, 217, 226, 247, 260, 264-265, 267-271, 280-281, 285, 291-292, 294, 298, 301-304, 308, 315, 350, 356, 365, 370, 375, 379, 381, 391, 396-397, 400-401, 425, 432, 456, 468, 483, 493-494
melekût **I**/241, 471 **II**/204, 206
Melik **IV**/49, 354-355
Melkâniyye **II**/123
Melûn ihtiyar **II**/398

Memun III/495
memurlar II/469, 475
Menâkıb VII/15, 329, 393
menâsik I/234, 499
Menât II/23, 361 IV/136 VI/198, 203, 213-214
Menn II/351 IV/37
Mennân II/361
mercimek I/104, 106
merdiven III/266, 401
Merih V/429
Mersed b. Zeyd I/483
Mervân oğlu VII/377
Merve I/191-192, 194, 405 III/334
Meryem I/334-335, 339, 364-367, 371-373, 375, 377-378 II/41, 44, 50, 54, 100, 122-123, 126, 150 III/134, 447, 460, 465, 469-472, 478 IV/96-97, 150, 161, 166-167, 218-219 VI/301, 307, 377, 379, 384, 386-387, 444-445, 452
Meryem oğlu İsa I/130, 132, 291-292, 371, 373, 377 II/41, 44-46, 54, 56, 95, 100, 118, 123-124, 148-153 III/456, 466, 473 V/53, 134, 462, 464, 466, 467
Meryem oğlu Mesih II/50, 74, 79, 118, 122, 447
Meryem sûresi III/460-461, 495 IV/96, 167 VI/58, 278, 366
Mescid-i Aksâ III/353-354, 356
Mescid-i Dırâr II/430, 504, 506, 510-511
Mescid-i Harâm I/178, 181, 183, 185, 224, 226-227, 230, 245, 249, 405 II/62, 65, 394, 400, 433-434, 436, 438, 442, 447, 450 III/353, 356 IV/119-120, 122, 127 VI/96, 110, 113-114, 116
mescit I/155, 217, 219, 234, 405, 408 II/430, 434, 436, 441, 444, 506, 510-511
Mesih II/50-51, 56, 118, 122, 447 V/97 VII/398
Mesrûk I/207
Meş'ar-i Haram I/230, 232-233
Meşiha I/372
Mettâ oğlu Yunus II/211
Mevâkît I/225
Mevlâ IV/147
Meymun b. Mihrân III/255 VI/266
Meysir II/134
Miâd I/225
Mikâil II/70, 387 III/106 V/251 VI/162, 164
Mikdat II/387 VI/364
Millet I/159, 544 III/13, 19, 33, 53, 74, 124, 130, 137, 140, 219, 227, 230, 236-237, 260, 264, 291, 297, 302, 305, 307, 335, 416, 440, 486, 493
Mina I/235 IV/125 VI/461
Mirâ I/183
Mirâc III/379-381, 384,433
Mirac VI/154, 181, 196, 201, 203
Mirâre b. Rabi II/510
Miras I/113, 212, 478, 481, 485-486, 490-493, 498, 515, 556 II/22, 26, 50, 140, 330, 418
Mire IV/181
Mirye I/183
Misâk I/68, 107
Misbâh V/158 VI/79
Mısır azizi III/134, 149,154
Mısır halkı III/183
Mısır I/95 II/77, 81 III/50, 53-54, 139, 141, 144, 154, 156, 170, 172, 179, 184, 189-192, 195, 403 IV/15, 28, 36, 38, 306, 346, 384, 387, 390, 393, 400-403, 406 V/353, 355, 462, 465 VI/18-19
Mısır kralı III/166-167, 171, 181
Mısır Meliki III/196
Mısır ülkesi III/135, 183, 192
Mısır'ın hükümdârı III/191
Mısırlılar III/181, 183
Miskîn II/474-475
Mıstah b. Üsâse IV/210-211
misvâk II/335
Mızrak III/445
Mu'tezile II/224
Muallâ VII/101
Muattib b. Kuşeyr I/52 V/60
Muattib VII/393
Muâviye II/403 IV/95
Muâz b. Amr b. Cemuh II/371
Muâz b. Cebel II/371
Muaz II/371

mucize **II**/23, 43-44, 51, 53, 55, 59, 79, 89, 123, 149-153, 157, 163-165, 169-170, 172-174, 177, 181, 183-184, 187, 217, 223, 228-229, 233, 241, 266, 279, 307, 309-310, 312, 319, 322-323, 330-331, 333-335, 337, 350, 367, 373, 387, 410, 421, 440, 479, 484
Mudar **III**/427 **VI**/15-16
muğalata **I**/304
Muğire oğulları **I**/320
muhâcir **V**/53, 57 **VI**/326, 336-337, 340, 344-346, 364, 369-370, 405, 408-409, 449
muhâcirler **II**/46, 418, 423-424, 447, 503, 508, 517, 520, 522
Muhakkik âlimler **I**/116
Muhallak **V**/110
Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî **IV**/135 **V**/242
Muhammed b. Mesleme **VI**/341
Muhammed b. Sîrîn **V**/98
Muhammed sûresi **IV**/121 **VI**/74, 251
Muhârebe **II**/475
Muharrem **II**/142, 461
Muhassab **VI**/461
Muhkem **I**/69-70, 337, 339-341, 380
mukaddes arz **II**/354
mukaddes topraklar **II**/81, 323, 334
Mukâtil b. Hayyân **I**/483
Mukâtil **II**/230 **III**/246, 326, 389, 431 **IV**/237, 295, 391, 420, 468 **V**/224, 238, 241, 425, 472, 474 **VI**/39, 45, 222, 241, 245, 326, 331, 407 **VII**/38, 49, 105, 157
Mus'ab b. Umeyr **VI**/332
Musa (a.s.)'nın asası **I**/288
Musa **I**/39, 92, 94-98, 101-105, 108, 111, 113-114, 116, 121, 130-132, 134, 136, 143, 147, 149, 154, 172, 174, 188, 242, 283-284, 287-288, 292, 367, 374, 385-386, 395, 398, 547 **II**/34, 40, 42-44, 49, 52, 58, 75, 77, 80-81, 97, 99, 123-124, 126, 151, 204-205, 207, 210, 212, 256, 259, 267, 319-320, 323-327, 330-340, 343-349, 351, 355, 360 **III**/9, 50-51, 53-56, 60, 69, 73-73, 79, 113, 120, 124, 128, 139, 206, 218, 230, 234, 236-237, 353, 356, 379, 397-398, 402-403, 405, 408, 436-437, 440-443, 445-446, 460, 472, 477, 481-482 **IV**/8, 11-13, 15-20, 23-31, 34-41, 46-47, 62, 70, 76, 114, 130, 134, 150, 156, 161, 165-166, 260, 264, 286-303, 319, 340, 343, 346-348, 350, 366, 384-385, 387-388, 390-395, 398-407, 410, 413-415, 421, 425, 428, 430, 453, 457, 467 **V**/43, 45, 53, 58, 64, 93, 100, 102, 218, 238, 246, 249-250, 336, 350-357, 362, 365, 401, 405, 410, 414, 418, 438, 442-443, 462-465 **VI**/13, 18-19, 55, 60, 65, 70-71, 158, 168, 170-171, 171, 178, 181, 207, 210, 231, 307, 346, 376, 378, 381, 388, 452 **VII**/33, 60, 91, 153, 172, 174, 177-178, 181, 243, 246-247, 301-302
Musa kavmi **I**/92, 110
Musa Kelîmullah **III**/440-481
Musa'nın ablası **I**/210
Musîbet **I**/188
muslih **I**/31, 258
Mustafa es-Selea **VI**/103
Musul **III**/87, 91 **V**/252
Mut'a nikahı **I**/509
Mutaffifîn sûresi **V**/427
Mutarrif **V**/163
Mutezile **II**/339 **VII**/125
Muttaliboğulları **II**/409
muvahhid **I**/35, 174
Muvatta **II**/125, 412, 505 **III**/210, 431 **VI**/279, 281
Mü'min sûresi **IV**/356 **V**/379, 416 **VI**/266
mü'minlerin emîri **II**/71, 444
Mü'minûn sûresi **IV**/37
el-Mü'tefikât **II**/481 **VII**/33
Müberred **I**/74, 250, 273 **VII**/277
Müberrid **IV**/16 **V**/81, 120, 236, 249, 274
mübeşşir **I**/158
mübteda **I**/53, 160, 304 **II**/244, 520
Mücâdele sûresi **II**/33 **V**/255
Mücâhid **I**/64, 120, 303, 309, 367, 499, 513, 525, 529 **II**/24, 45, 88, 134, 189, 207, 231, 234, 242, 262, 288, 312, 339, 347, 410, 415, 421, 461, 464, 471, 481 **III**/17, 28, 30, 41, 54, 89, 91, 102, 107, 117, 172, 191,

207, 226, 228, 270, 280, 316, 325-292, 334, 366-367, 378, 381, 415-416, 452, 468 **IV**/15, 38, 83, 100, 121-122, 126, 185, 187, 198, 202, 212-213, 215-216, 224, 255, 271, 274, 279-280, 310, 326-327, 347, 367, 392-393, 415, 429, 447, 455, 481, 489 **V**/18, 40-41, 45, 56, 88, 122-123, 186, 198, 229, 238, 264, 267, 279, 316, 327, 372, 387, 428, 456, 464-467 **VI**/18, 45, 81, 118, 134, 147-148, 153, 166, 170, 173-174, 193, 210, 241, 243, 246, 271, 279, 281, 303, 319, 327, 367, 372, 394, 431-432, 449, 464 **VII**/32, 37, 48, 74, 77, 122, 138, 152, 178, 197, 261, 271, 292, 296, 302-303, 316, 373, 394
müceddid **II**/28
mücrim **I**/184
müdd **II**/136
Müddessir sûresi **II**/339 **IV**/167 **VI**/185, 223
Müdlic **IV**/237
müellefe-i kulûb **II**/475
Müfredât **VI**/126 **VII**/289
Müfredâtu'l-Kur'ân **I**/217, 246
mühelleb **V**/251, 251
Mühelleboğulları **IV**/82
Müheymin **II**/96, 100
mühimmat **II**/475
mükâfat **II**/10-12, 14, 20-21, 23, 25-28, 32, 37-38, 40-41, 46-47, 63, 121, 129, 132, 134, 154, 187, 204, 210, 231, 261, 290, 319, 324, 334, 355, 394, 415, 435, 488, 517
Mülk sûresi **IV**/49
Mümtahine sûresi **VI**/26
münafıklar **II**/31-32, 34-38, 41, 97, 109-112, 119, 156, 407, 412, 415, 428-430, 458, 463-464, 470-476, 479-488, 491-498, 500, 503-504, 506-508, 510-511, 518, 522, 525, 527
Münzir b. Saîd **VII**/264, 328
Münzir **I**/158
Mürare **II**/523
Müseyke **IV**/217
Müseylemetu'l-kezzâb **II**/109 **III**/21 **VI**/107
Müseylime **II**/114
müşâkele **II**/36, 402, 487, 495
müşâreket **I**/95
Müşterî gezegeni **II**/207
Mütebber **II**/332
Mütenebbî **III**/139
Müteşâbih **I**/337, 339-341
Müzdelife **I**/232-234
Müzzemmil sûresi **V**/146

N

Nâbiğa **IV**/197, 345 **VI**/14 **VII**/120
Nadîr **V**/73 **VI**/344
Nadîroğulları **II**/76, 109 **VI**/336, 341-345, 350-352
Nadr b. Hâris **II**/172, 212 **IV**/110, 252 **V**/10, 26 **VI**/38 **VII**/42, 47
Nadr **IV**/110, 136
nafaka **I**/264, 274, 365, 492, 494
Nâfi b. Abdulhâris **VI**/334
Nâfi **I**/349
nafile olarak **I**/193
nağmeler **I**/36
Nahl sûresi **III**/135, 205, 257, 288, 299, 347 **IV**/309, 362 **V**/211
Naile **I**/194
Naîm cennetleri **I**/159, 189, 247, 257, 298, 348, 406, 457, 473, 493, 537 **II**/113, 154, 280, 290, 424, 442, 521 **III**/17, 214, 216, 224, 295, 303, 358 **V**/12, 43, 86, 111, 126, 169, 178, 186, 190, 222, 230, 304, 343, 358, 385, 416, 460, 468, 473 **VI**/60, 82, 102, 107, 113, 118, 128, 178, 263, 276, 296, 366, 421, 436, 452 **VII**/42-43, 52-53, 130, 167, 180, 273, 285, 318, 341
Nâkatullah **I**/86
Nakîb **II**/76-77
namaz **I**/30-31, 36, 41, 43, 82, 84, 86-87, 89-90, 125, 127, 139, 147, 150, 155, 162, 165, 171, 178-181, 183-185, 187, 189, 192, 208-211, 233-234, 241, 278-281, 297, 319, 321, 325, 330, 349, 364, 367-368, 372, 387, 417, 434, 444, 474-475, 512, 518, 534-535, 542, 546, 559 **II**/10, 12, 14-15, 17, 32, 36, 41, 46, 62, 68, 70, 74, 77, 106,

110-111, 129, 134, 137, 140, 145-146, 152, 194, 200, 205, 212, 251, 253, 256, 262, 286, 293, 339, 346, 355, 381-382, 384-385, 387, 400, 402, 433-435, 438-439, 441, 443-444, 469, 473, 480, 485, 488, 491, 493-494, 496, 500, 504, 506, 508, 510-511, 520, 526 **III**/21, 47, 50, 54, 112, 118, 124, 126, 129-130, 132, 174, 213, 248, 251, 254, 266, 284-285, 361, 387-388, 391, 393, 400, 404, 415, 418, 431, 465, 468, 472, 477, 482
namazgâh **III**/54
namazlar **III**/50, 129, 210, 217, 243, 391, 415
nar **II**/216, 223, 247
Nâsârâ **II**/78
nass **I**/222
Nasturiyye **II**/123
Nebe sûresi **III**/269
Nebe' sûresi **VI**/266
Necâşî **I**/412, 474 **II**/113, 131-132 **III**/225
Necid **I**/178 **III**/27 **IV**/197
Necm sûresi **III**/361 **IV**/136 **V**/346 **VI**/134, 196
Necran Hıristiyanları **I**/154, 338, 384
nefl **II**/382
Nehaî **IV**/126
Nehhâs **V**/120
nehirler **II**/77, 164, 290
nehy-i ani'l-münker **II**/144
Nemîr **V**/18
Neml **IV**/324, 340-341, 384, 455
Neml sûresi **V**/275 **VI**/46, 340
Nemrut **I**/167, 302, 304 **III**/453 **IV**/83, 296
Nesâî **I**/258, 397, 440, 459, 558 **II**/33, 108, 346 **III**/428 **VII**/123, 393, 399
nesh **I**/147, 149, 185, 218-219, 280, 330
nesîke **I**/231
Nesr **VII**/56, 59, 64
Nevfel **II**/423
Nihavend savaşı **II**/512
nikah **I**/261-262, 267, 272-274, 276, 482, 488, 496-497, 499
Nil nehri **IV**/18, 391
Ninova **V**/252
Nisâ sûresi **III**/345 **IV**/448 **V**/64 **VI**/92, 205, 330, 353, 365, 396, 402
Nuaym b. Mesu'd el-Eşcaî **I**/458
Nuh **I**/180, 250, 364, 366, 374 **II**/49, 52, 188, 204, 210, 267, 296-297, 301, 309, 320, 339, 413, 479 **III**/9, 20, 49, 51-53, 56, 68, 84-93, 95, 103, 112, 119, 130, 230, 234, 237, 260, 353-354, 356, 359, 460, 477, 482, 484 **IV**/56, 81, 86, 93, 130, 150, 159, 161-163, 246, 260, 264-265, 286, 305, 315-316, 319-321, 326, 329, 413, 436, 441, 446, 454-455, 458 **V**/199, 218, 235-236, 238-239, 261, 265, 340, 342, 350, 355, 410, 414, 418 **VI**/71, 140, 142, 145-146, 158, 169-170, 172, 174, 196, 208, 211-212, 216, 219, 223-224, 232-233, 300, 307, 440, 444-445, 451-452, 466 **VII**/26, 32, 56, 58-62, 64-65
Nuh kavmi **II**/297, 301-302, 484
Numan b. Beşir **I**/257
Nûn **IV**/93, 95
Nur **I**/498
Nûr sûresi **II**/91
Nur sûresi **V**/64
Nusaybin **VI**/71
nübüvvet **III**/32, 39
Nümeyr **IV**/210
nüsük **I**/235
Nüzûl sebebi **II**/422, 442, 472, 496, 510, 521

O

oğullar **II**/449 **III**/184
Ol **II**/50
oniki göz **I**/105
oniki pınar **I**/101
ordu **III**/60, 357, 381-382, 403, 453-454
orta namaz **I**/278, 280-281
orucun hükümleri **I**/219
oruç **I**/38, 97, 216-221, 224, 226, 230-233, 238, 321, 330, 535, 553, 556 **III**/151, 174, 465
Hz. Osman **I**/258, 309 **II**/493
Osman b. Affân **VI**/111, 260

Ö

öğle namazı **II**/15

ölçü **II**/216, 219, 249, 255, 258-259, 274, 308, 312, 494
Ölü Deniz **III**/117
Ölüler **II**/91, 123, 148, 151, 181, 183-184, 190, 220, 226, 228-229, 296, 300, 303, 310, 314
Ömer b. Abdülaziz **IV**/337
Hz. Ömer **I**/58, 161, 186, 190, 255, 313, 349, 412, 500 **II**/14, 71, 114, 133-134, 146, 303, 419-420, 422, 444, 460, 465, 493-494, 500, 522 **III**/126, 132, 226 **IV**/157, 192, 237, 242, 337 **V**/70, 94, 226, 396, 459 **VI**/39, 67, 103, 131, 206, 305, 334, 364, 371, 393, 405, 430, 447-448, 450, 466
Örtü **II**/46

P

Pazar **III**/105
Perşembe **III**/105
Peygamberler'in pîri **II**/52
Peygamberlerin Hatîbi **III**/119
pirinç **II**/220
pişirilmiş taş **II**/484
put **I**/63-64, 165, 297, 516, 523-524, 527
putlar **II**/23-24, 134, 137, 154, 158, 160, 163, 173, 185, 189, 199, 204, 206-209, 218, 220, 222, 232, 242-243, 251-252, 267, 273, 299, 302-303, 330, 335, 367-368, 370-372, 411, 441-442
Putperest **I**/30, 38, 136, 146, 149, 253, 256, 353, 479
Putperestler **IV**/184, 260, 308, 479, 491

R

Ra'd sûresi **IV**/122, 282 **VI**/270
rabbânî ilim **III**/441
Rabbânîler **I**/392, 430
Rabî **VII**/167
Rabî' **III**/63, 117
Rafi b. Harmele **I**/154
Rafizî **I**/509
Rahil'in oğlu **III**/181
Rahîm **I**/29, 32-33, 180, 195, 224, 246, 336, 342, 506
rahip **I**/221, 474 **II**/112, 130-131, 273, 451-453, 506
Rahman **I**/29-30, 32-33, 195, 197, 238, 336 **IV**/11, 14, 39, 44, 68, 92, 101, 247, 259, 269, 274, 278-280, 282-283, 290, 354
Rahman sûresi **III**/286 **IV**/432 **V**/373
Raht **I**/119, 285
Râinâ **I**/146, 151
Rakîm **III**/411, 413, 415
Ramazan geceleri **I**/224
Ramazan günleri **I**/218
Ramazan orucu **I**/161, 218-219, 221
Ramda **I**/217
Rasul **I**/187, 533
raûnet **I**/147
Ravda-i Hâh **VI**/364
Receb **II**/142, 461
Recep ayı **I**/247
recfe **III**/120
recm **II**/78, 97-99
Refes **I**/217, 220
Refref **VI**/203, 255
rehin **I**/325-327
renge boyamak **I**/174
Ress **IV**/260, 265
Revaiu'l-beyan **I**/220
reyhan **IV**/384
Ribbî **I**/430
ric'at **I**/264, 272
ric'î talâk **I**/264
Riddet **I**/246
Rıdvân **IV**/254
Rifâa b. Zeyd **II**/108
Riyâh **I**/197, 200
rızıklandırılmak **I**/189
Romalı **III**/452
Romalılar **I**/155
Ru'be **IV**/400
Rubîl **III**/142
ruh **III**/30, 61, 73, 77, 95, 120, 134, 265, 271, 294, 297-298, 356, 361, 387, 389, 392, 418, 465, 482
Ruhbâniyyet **II**/130
ruhbanlar **IV**/133
ruhsat **I**/218, 413, 519, 557

Rûhu'l-Kuds **I**/74, 132, 130-131, 134, 292 **II**/54, 123, 151 **VI**/112, 387
Rukiyye **VII**/393
Rum denizi **III**/440 **IV**/370
Rum **I**/228 **IV**/231 **VI**/17
Rum melikleri **I**/93
Rûm **VI**/17
Rumca **IV**/489
Rumlar **IV**/94, 475, 477 **VI**/23
rükun **I**/232, 279
rüşvet **I**/224-225
Rüya tabircileri **III**/164, 167
Rüzgar **II**/242, 274, 296, 300, 303, 338, 484, 527
rüzgarlar **I**/195-197, 198, 200

S
sa' **II**/494
Sa'd b. Ebî Vakkâs **IV**/442
Sa'd b. Muaz **I**/151, 444 **II**/386
Sa'd b. Muâz **V**/72 **VI**/328
Sa'd b. Rabi **I**/491, 514
Sa'd b. Ubâde **II**/386, 395
Sa'leb **I**/69 **II**/22, 52 **III**/126
Sa'lebe b. Ebi Hâtim **II**/493
Sa'lebe **II**/493
Sa'lebî **IV**/121, 344 **V**/95 **VI**/164
sa'y **I**/192, 194
sabah **II**/65, 82, 182, 184, 187, 216, 218-219, 368, 373, 387, 420 **III**/51, 111, 116, 129, 193, 203, 209-210, 261, 276-278, 281, 283, 291, 293-294, 299, 357, 393, 415, 417-418, 423, 426, 432, 445, 464, 469, 477, 484
sabah namazı **III**/387, 391, 393-394
Sabiî **I**/102, 104 **III**/94
Sâbikûn **VI**/266-268, 272
Sabır **I**/87, 187, 189, 192, 205, 248, 284, 287, 289-290, 349, 418, 421, 428, 450, 459, 466, 499, 507, 521
Sâbit b. Kays **I**/266 **VI**/128, 326
sabredenler **I**/187, 189, 213, 284, 289, 348, 428, 431
Sâd sûresi **IV**/88 **V**/258, 290, 331
sadaka **I**/43, 53, 104, 150, 213, 230, 232, 290, 307, 310-312, 314-316, 318-319, 321, 348
Sâdık **V**/187, 190
Safâ **I**/191-192, 194 **III**/377, 380 **VI**/221, 371 **VII**/391
Safer **II**/461
Saffâr **II**/79
Sâffât sûresi **III**/314 **IV**/186, 265 **V**/64, 218, 256, 438 **VI**/84, 185, 243, 464
Safiyye bint Huyey **V**/98
Safiyye **IV**/335
Safvan b. Ümeyye **II**/475
Sahâbe **I**/225, 248, 330, 386, 404, 447, 547-548 **II**/359, 376, 429, 508 **V**/168 **VI**/85, 96, 122, 137, 279, 327, 346, 382
Sahâbiler **II**/508
Sahr **III**/140 **V**/433
sâibe **II**/24, 58, 139-140, 143-144, 243-244, 252
Saîd b. Cübeyr **I**/316, 322, 341, 509 **IV**/96 **VI**/225, 304, 397
Saîr **II**/38
Sakar **II**/38
sâkî **III**/156, 158, 167-169
Sakîf kabilesi **VII**/157
salah ehli **I**/240
salât **I**/188
salât u selâm **II**/304
Salevât **I**/188
Sâlih (a.s.) **II**/267, 307, 309-311, 320, 484 **III**/53, 69, 99-100, 104-106, 112, 119, 261, 278, 283, 440 **IV**/62, 165, 286, 305, 317, 319, 323-326, 340, 364-368, 454, 467 **V**/38, 239, 265, 389 **VI**/171-172, 225-227 **VII**/32, 276, 280
salih amel **I**/102, 104, 179, 184, 226, 249, 257, 293, 310, 321, 380, 417
saliha bir kadın **I**/275
Sâm **V**/239
Samanyolu **VI**/280
Sâmirî **II**/338, 340 **IV**/34-35, 38, 40-41
San'a **I**/251 **III**/428 **VII**/17
Sâra **II**/126 **VI**/165
Sâre **III**/107, 254
sarımsak **I**/103, 106
Sayf **II**/207

Seb'u'l-mesânî II/402
Seb'ul-mesâni I/31
Sebe II/403 III/408
Sebe' b. Yeşcüb b. Kahtan V/120
Sebe' sûresi III/47, 400 V/106, 139, 266 VI/419
Sebe' V/106, 118, 120-123
sebze I/63, 101, 103-104, 353
secde III/137, 141, 145, 189, 192, 195, 203, 208-209, 215, 260, 265, 270-271, 278, 303, 307-308, 375, 381, 398, 404, 408, 425, 432, 477, 482
Secde sûresi V/34, 48, 321 VI/45, 253
sedd III/451, 454-455
Sedûm III/281 IV/265
selâm III/17, 21, 25, 86, 106, 213, 304, 361, 433, 441, 446, 464, 469, 472, 477, 481, 483 IV/26
selâm yurdu II/234
Selâme b. Cendel V/168
Selâme b. Cündüb V/168
Selâmet yurdu II/234
Selâmün aleyküm I/554
Selef I/194, 207, 243, 320 II/347, 374 IV/14, 126, 215, 243, 403 V/38, 98, 265, 276, 329, 419, 462, 463 VI/153
Selef-i Sâlih II/299
Selef-i salihin III/15
Seleme b. el-Ekva VI/105
Selemeoğulları V/186
Selmân II/113
Selmân-ı Fârisî III/427 IV/416 V/59 VI/394
selsebil III/279, 471
Selvâ I/98 II/351 IV/37
Semâ I/51
semâvî kitaplar I/69, 138, 193, 247, 339-340, 466 II/34, 100, 211,520
Semûd III/99-101, 104, 106, 113, 120, 130, 230, 234, 237, 261, 279, 283, 359, 375 IV/51, 130, 246, 260, 265, 317, 323-324, 364, 367, 413, 436, 453, 457-458 V/171, 261, 265, 342, 350, 355, 380, 384, 388-389, 393, 395 VI/25, 69, 82, 140, 142, 145, 158, 169-171, 174, 196, 201, 208, 211-212, 216, 220, 225, 227, 229, 232, 419, 466 VII/26, 29, 32, 38, 153, 228, 230, 233, 258-259, 262-263, 276-277, 279
Semûd kavmi II/307, 309-310, 413, 479, 484
Semure II/370
Seriyye I/247, 544
Sevr dağı II/462
Seyyid Samed VII/397
Sîbeveyh I/120, 212 IV/162, 295, 430
sıcak I/197-198, 217, 221, 288, 529
Sicill IV/93
Sıddîk III/168, 478
Sıddîk'ın kızı IV/171
Sidretu'l-Müntehâ VI/201-203
sıfat-ı müşebbehe I/129, 158
sığır I/39, 95, 110-111, 113-116, 231-232, 347 III/106, 140, 167-168, 173, 294, 314, 317, 345
sihir I/142-145, 147 III/12, 15, 50, 53, 76, 284, 304, 320, 371
Sihirbaz II/176, 319, 324-325
sihirbazlar I/40, 145 II/319, 324-327 III/50, 53, 166
Sihri satın alanlar I/142
silah II/15, 26, 156, 376, 383, 385, 387, 390, 414-415, 471, 475, 506
silahlar II/10, 14
sıla-ı rahim II/389
Sinân el-Cühenî VI/405
Sırat köprüsü IV/99
Sîret VII/107
sivrisinek I/67-69
siyah ip I/216, 219
Sıyam I/217
soğan I/101, 104, 106
soğuk I/197-198, 416-417, 419, 529
Su II/63, 68, 130, 172, 195, 207, 216, 292, 296, 323, 333, 345, 351-352, 381, 387, 391, 434, 436, 442, 527 III/34
Sudan VI/112
Sulh I/231, 239, 553 II/21, 26, 419-420, 424
Sûr II/195, 276 IV/186, 375, 489
Suriye I/352 II/77 IV/349, 390, 449 V/122-123, 241 VI/341, 382 VII/110, 256, 366-367, 393

Suvâ **VII**/56, 59, 64, 66
Süddî **I**/288, 547 **II**/109, 123, 198, 231, 321, 349, 413 **III**/106, 327, 480 **IV**/145, 392, 415 **V**/61, 95, 227, 276, 288, 328, 330, 436 **VI**/171, 225, 305, 327 **VII**/18
süflî **I**/196
Süfyân b. Uyeyne **II**/348, 430 **III**/446
Süfyân **IV**/358 **VI**/153, 447 **VII**/292
Süheyb-i Rumî **I**/53, 239-240 **III**/306, 334, 426
Süheyb-i Rûmî **IV**/187 **V**/285-286 **VI**/59
Süheylî **VI**/398 **VII**/86
sükûnet **II**/92, 152, 218, 273, 348, 387, 450
Süleyman b. Abdülmelik **VII**/207
Süleyman **I**/141-142, 144-145, 304, 528 **II**/49, 52, 204, 210 **III**/379, 453 **IV**/56, 81, 86-87, 93, 338, 340-341, 344, 348-349, 353-362, 366 **V**/84, 106, 109, 114-115, 120, 258, 266, 272-273, 275-277 **VI**/307, 340
Sümâme b. Üsâl **IV**/181
Sümeyye **III**/334
Sümmânî (bıldırcın) **II**/351
Sünen **VII**/411
sünnet **I**/222
Sünnet-i seniyye **I**/164, 166, 188, 269, 449 **II**/28-29, 68
Süreyyâ **II**/383 **III**/361 **VI**/200, 394
süt **II**/77, 86, 249
Süveyd b. Hâris **II**/108
Süveyş Kanalı **II**/334

Ş

Şa'b **I**/30
Şa'bî **I**/207 **III**/145 **VI**/346 **VII**/154
Şâfiî **VII**/215 **VII**/350
Şâfiîler **VI**/432
şah damarı **I**/219
Şahr **VI**/67
Şâir Hassan **I**/61
Şam **III**/191-192, 254, 261, 281, 283, 356, 480 **VI**/397 **VII**/291, 302-303
şarap **I**/253, 258-259, 486, 518 **III**/149, 156, 158, 279
şefaatçilerin şefaati **I**/160
şehevî **I**/89, 219, 233, 347, 349, 365, 367, 504, 508
Şehîk **III**/125
Şehr **I**/217
Şem'ûn **V**/187
Şemmâh **IV**/224
şer'î talâk **I**/264
Şeria nehri **I**/288
Şeriat **II**/17, 25, 53, 58, 66, 68, 75, 89, 92, 95, 101, 121, 142, 189, 279, 288, 337, 350, 424, 452, 460-461, 480, 483
Şerîat-ı ğarrâ **I**/213 **II**/28
Şerif Râdî **I**/138, 220, 340, 361, 434 **II**/263, 499, 512, 526 **III**/47, 121, 145
Şevval **I**/233
Şeybe **VI**/332, 325, 389
şeytan çarpmış **I**/318, 320, 322
Şeytan **I**/30, 32, 40, 78, 80, 201, 203-204, 206-207, 210, 234-235, 238, 241, 308, 311, 344, 349, 364, 366, 404, 438, 442, 454, 458, 468, 507, 512, 517, 521, 524, 532, 536, 542-543, 546, 548 **II**/20, 24-25, 33, 111, 129, 134, 137, 181, 183, 186, 194, 198-199, 223, 227, 230, 232, 238-239, 242-243, 245, 247, 249-250, 253, 259, 266-267, 271-272, 275-279, 288, 352, 357, 360, 367, 373-374, 381, 387, 398, 406, 411-412, 451, 461 **III**/62, 138, 141, 149, 152, 158, 189, 192, 220, 243, 246, 256, 260, 269-272, 305, 312, 316-317, 332, 336, 339, 364, 368, 375-376, 378, 381, 384, 432, 436, 440, 445, 476, 479, 486-487, 490, 492 **IV**/45, 50, 72, 81, 87, 100, 108, 110, 115, 131, 135-136, 179-180, 185, 207, 209, 210-211, 216-217, 259, 262-263, 269, 274, 286, 319, 331, 334-335, 348, 354, 356-357, 367, 384, 388, 393, 453, 457, 470, 474
Şeytan ordusu **II**/401, 409, 412
Şeytan'ın eşi **I**/77
Şeytanın adımları **I**/169
Şeytanın vesvesesi **I**/311, 458
Şi'râ **VI**/209
Şîa alimleri **I**/509
Şihâb **II**/310 **III**/320, 370 **IV**/54, 407, 421-

422 V/366
şirk I/43, 60, 166, 170, 174, 188, 226, 400, 424, 443, 450, 526
Şît oğlu İdris IV/95
Şuarâ sûresi II/188 III/120 IV/243, 286-287 V/208, 297 VI/19, 146, 223, 227, 366-358
Şuayb I/139, 346 II/267, 308-309, 312-314, 320, 484 III/53, 69, 112-113, 117-120, 261, 278, 283, 440 IV/15, 19, 133, 165, 265, 286, 305, 318-319, 327-328, 384, 400-403, 414, 436, 453-454, 457 V/265 VI/146 VII/153, 214
Şûra sûresi V/440
şükran-i nimet I/99
Şüreyh VI/417
Şüreyk b. Sehmâ IV/198

T
Tâ Hâ IV/9
ta'riz I/174, 259, 273, 405, 433
Taberânî VII/214, 328
Tâbiûn V/168
Tâbût I/288
tadîl-i erkân II/441
Tâğût I/30, 295-296, 301, 308, 346, 524, 532, 534, 536, 542, 546, 550
Tâhâ III/481
Tâhâ sûresi II/96, 278, 325 IV/8, 47, 54, 294, 298, 347 V/27, 465 VI/18, 182, 247 VII/63, 91, 154, 177, 244, 356
Tahbîr III/484
tahmîm II/97-98
tahrif I/118-119, 121-123, 147, 160, 193, 205, 243, 386, 390, 392, 395, 527
tahyîr I/116
Tâif II/459 V/456 VI/203, 331 VII/104-105, 393
Tâkat I/217
takıyye III/417
takvâ II/36, 62, 69, 71, 84, 87, 90, 133, 135, 149, 187, 194, 211, 259, 271, 278, 367, 377, 382, 394, 398, 400, 437, 458, 461, 504, 508, 511-512
Takvâ Mescidi II/511
talâk I/262-264, 267, 330
Talâk sûresi IV/95
talak-ı ric'î I/268
Talha oğulları I/534
Tâlût I/284, 287-289, 291
Tama I/119
Tan yeri I/346
Tarafe III/51, 466
Târık el-muhârib VII/392
Târık sûresi V/267
tarla I/111-112, 114, 220, 238, 240, 253-254, 257-258, 310
Tarsus III/415
tartı II/255, 258, 270, 274, 280, 308, 312
Taştan suyun fışkırması I/105
taûn I/99 II/352
Tavaf I/162, 164-165, 191-192
tavşanlar II/131
Tayy V/184
tayyib II/142, 402
Tayyibe V/55
tazmin etme I/365
tebliğ I/39, 160, 179-180, 289, 548
Tebûk V/55
Tebük gazası I/309 II/428, 461, 463, 496, 506, 509, 518, 522-524
Tebük II/428, 463, 471, 483, 486, 495-496, 506, 522 VII/262
Tebzîr III/367
tecvid I/36
tedavi 43
Tedmuriyye I/243
tefekkür II/166, 209, 362, 429, 438-439, 497
tefennun I/213
Tefer'ane I/93
Teğâbûn sûresi V/111
tehdit I/115, 120, 128, 138, 175, 176, 180, 186, 212, 261, 265, 287, 294, 322, 330, 353, 360, 406, 441, 459, 520, 526, 528, 535
tekrar evlenmek I/272
Tekrur VI/112
tekvîn I/109
telbiye I/203, 233
temettu haccı I/233
Temim III/93

Temîm V/54, 68
Temîm-i Dârî II/141, 145
Temîmoğulları IV/320, 400 VI/129
Tennûr III/90
terdît I/116
Teshîl I/71
teshîr I/109, 197
Teslis II/54
teşri (hukuk) I/38
Tevbe sûresi II/78, 111, 429-430, 436, 473, 487-429, 510, 519 V/98 VI/117, 308, 366-367, 385, 449
tevekkül III/50, 55, 103, 125, 166, 173, 213, 235, 238-240, 302, 332
tevhid I/85, 169, 202, 296, 358, 384-385, 471, 479 II/54, 150, 163, 266, 267, 302, 364, 438, 465
tevhid inancı III/479
tevhid kelimesi III/247
Tevrat I/31, 84-85, 89, 94-95, 107-109, 111, 118, 120-123, 126, 128, 131-134, 136-137, 139, 142-143, 145, 154, 174-176, 184, 193, 205, 288, 336, 339, 354, 371, 373-374, 383, 385, 398, 402, 404-405, 407, 464-466, 474, 517, 525-527, 535 II/42-44, 46, 78, 95-100, 107, 113, 117, 120, 124, 148, 151, 173, 207, 212, 259, 348, 350, 354, 358-360, 451, 520 III/32, 34, 62, 79, 128, 225, 273, 307, 356-357, 403 IV/37-38, 62, 65, 76, 99, 231, 264, 412-413, 415-416, 421, 429, 465 V/45-46, 161, 163, 250, 254, 365, 405, 419 VI/40, 60, 70, 110, 118, 210, 302, 307, 341, 379, 381, 390 VII/109, 247, 302, 322
Tevrat'ı tahrif I/86, 121
teyemmüm I/512, 518-519
tezkiye I/164, 203
Tîbî III/222
Tîh çölü I/98-99, 102-103 II/58, 81, 351
Tîh IV/37
Tihâme VI/40, 71
tilavet I/36, 43, 142-143
tilkiler II/131
Tîn sûresi V/367 VI/133, 419
Tırimmâh IV/251
tohum I/45, 61, 238, 254, 258, 309, 312, 359, 416, 479 II/195-196, 216, 219
Tu'me b. Übeyrik II/12-13, 16-17, 21-22
Tûbâ III/215
Tubba' el-Yemânî VI/146
Tubba' VI/22-23, 142, 146
tufan II/197, 330, 332, 484 III/52, 68, 90, 402 IV/27, 86, 264, 441, 446
Tûfan II/333 III/68, 89, 95, 403
tuğyân I/296
tulum I/61, 475
Tûr Dağı II/347, 338, 358-359 IV/37-38, 156, 294, 346, 403, 414 VI/178, 181-182 VII/300, 301-302
Tûr I/107, 109, 134-137 III/477,481 IV/34, 38, 156, 399, 410 VII/172, 174
Tûr sûresi IV/73 VI/27, 71, 178
Tûr-ı Sînâ I/97-98 IV/37, 152 VII/300-302
Tûr-ı Sînîn VII/301-302
Tuvâ IV/12-13, 15
tuzak I/50, 56, 74, 240, 377-379, 381, 403, 410, 418, 458, 462-463, 479, 536, 546
Tümlec I/34, 81, 167
Türkistan III/454

U

Ubâde b. Sâmit I/359 II/384
Ubeyd b. Umeyr VI/332
Ubeyde b. el-Hâris VI/332
Ubeyde es-Selmâni V/98
el-Udve'l-kusvâ II/408
el-Udvetu'd-dünya II/408
Uhud dağı II/465
Uhud gazâsı I/421, 429, 458
Uhud günü I/432, 441-442, 444, 450, 459
Uhud I/334, 421-424, 427-428, 431-432, 438-439, 444, 446-448, 455-457, 459, 462, 491, 528, 554 II/471 III/343, 346 V/69
Uhud savaşı II/15, 371 VI/341, 371
Ukayloğulları III/445
Ukbe b. Ebî Muayt IV/246, 261 V/44 VI/368
Ukbe b. Muayt IV/263
Ukıyye II/494
Ulu'l-azm V/58, 418 VI/388 VII/60, 91

Ulûmil-Kur'ân **VII**/122
ulvî **I**/196
Umâre **VII**/105
Umman **VII**/262
umre **I**/38, 191-193, 230-233, 405 **II**/65, 135, 141, 436, 450
umumî **I**/399
unzurna **I**/146
Ureyne Kabilesi **II**/86
Urve b. Mes'ûd es-Sekafi **V**/456
Usfan **II**/15
Utbe **IV**/136
Utbe. b. Râbia **VII**/142
Uteybe **VII**/393
uyanıklık **II**/196, 410
Uyeyne b. Hısn **III**/427
Uyeyne b. Husayn **VI**/129
uyku **II**/150, 196, 201, 272-273, 321, 381, 387, 406, 410
Uzzâ **I**/205 **II**/23, 65, 361 **IV**/136 **V**/344 **VI**/45, 198, 203, 213-214 **VII**/308, 393-394

Ü

Übey b. Ka'b **I**/31 **VI**/431 **VII**/400
Übeyy b. Halef **IV**/246, 261, 263 **V**/26, 208, 212
Übeyy b. Selûl **I**/421 **V**/60
üç ilah **II**/123
Ümeyme binti Rukayka **VI**/371
Ümeyye b. Ebi's-Salt **II**/183 **IV**/120 **V**/352 **VI**/265
Ümeyye b. Halef **VII**/284
Ümeyye **III**/244
ümmet **I**/86, 150, 163, 165-166, 168, 173, 175, 179-180, 184, 185, 213, 216, 220, 245, 247, 251, 253, 292, 331, 359, 384, 386, 397, 410, 412, 431, 449, 479, 512, 517, 520 **III**/74, 86, 115, 120, 125, 132, 150, 194, 213, 219, 226, 267-268, 270, 282, 312, 317, 323, 327-328, 332, 343, 347, 359, 380, 391, 393, 427, 431, 433, 491
Ümmet-i Muhammed **II**/132, 362
ümmî **I**/118, 351, 390-391, 393 **II**/79, 344, 350 **IV**/372, 413, 466-467, 479
Ümmî Peygamber **III**/346, 398 **III**/8
Ümmü Cehîle **VII**/290
Ümmü Cemîl **VII**/394
Ümmü Dahdah **I**/290
Ümmü Gülsûm **VI**/368 **VII**/393
Ümmü Mehzûl **IV**/197
Ümmü Seleme **I**/471, 513 **V**/70 **VI**/269, 271
Ümmü Yakup **VI**/344
Ümmü'l-Fadl **II**/420, 423
ümmü'l-habâis **I**/258
Ümmü'l-kurâ **II**/205 **V**/415-416
Ümmüddehdah **VI**/295
Ürdün **I**/288
Üzeyir **I**/116, 158-159, 302-303, 385-386 **II**/221, 447, 451 **III**/46, 379, 456 **IV**/94, 255 **VII**/398
üzüm **II**/131, 133, 216, 220, 247, 249

V

vaat **I**/57
vacip **II**/69, 142, 191, 382
Vadi'l-Kurâ **VII**/262
vadiler **II**/387, 493, 505
vaftiz suyu **I**/176
vahdet-i vücût **II**/79
Vâhidî **I**/179, 232, 239, 309, 330, 346, 378, 404, 416, 439, 448, 464, 471, 483, 534 **II**/22, 51, 108, 120, 131, 141, 162, 172, 184, 206-158, 218, 229, 249, 419, 448, 459, 481, 493, 506 **III**/51, 204, 215, 225, 334, 355, 377, 389, 400, 452, 489, 491 **IV**/442 **V**/10, 70 **VII**/391
Vahşî **II**/114
vahy **III**/39
Vail oğlu Bekr **III**/113
Vâile **III**/90
vaîtler **I**/57
vakfe **I**/232-234
Vâkıa sûresi **IV**/271 **V**/230 **VI**/147, 260-261
Vâkidî **II**/56
vasat **I**/178, 279
vâsî **I**/212, 478, 485, 487
Vasîle **II**/140
Vâsıtî **V**/418

vasiyet I/168-169, 209, 212, 216, 278, 280, 490, 492-493
Veda haccı VII/388
Vedd VII/56, 59, 64, 66
Vehb b. Münebbih III/158
Vehb II/277, 471 V/189
Veki I/328
velâyet III/92, 441
veled-i zina II/124 III/382, 473
Velî II/448
Velîce II/435
Velîd b. Abdülmelik V/270
Velîd b. Muğîre II/172, 233 IV/71, 420 V/456 VI/45, 209-210 VII/15-16, 96, 104-105, 142
Velîd b. Ukbe V/44 VI/127, 332
Velîd VI/368 VII/16-8, 96, 104-108, 142
vesvese II/124, 230, 232, 266, 271, 276-277, 352, 367, 373-374, 387
veyh I/120
Veyl I/120, 122
vezir IV/12, 20, 264, 390, 405, 407, 457
Vudû' I/178
vürûd III/121, 490

Y

Ya'la b. Ümeyye II/14
yağmur I/49, 51, 55, 57, 63, 102-103, 138, 156, 196, 198, 200, 307-311, 313 II/10, 15, 160, 164, 167, 220, 274, 298, 300, 312, 321, 333, 387-388, 462, 496, 505-506, 522 III/27, 29, 31, 91, 94, 101-102, 107, 117, 165, 168, 199, 208, 215, 228, 248, 266, 269, 282, 288, 295, 314, 319, 324, 371
Yahuda III/142, 183, 191
Yahudi âlimleri I/88-89, 144, 352, 354, 373, 384, 416, 525 II/99, 115, 458-459
Yahudi I/34, 38, 69, 84, 102, 104, 111, 114-116, 119-123, 127-128, 131, 133, 136, 138-140, 142-145, 147-149, 151-154, 158-160, 163, 169, 172-176, 178-180, 183-185, 188, 192, 205-206, 209, 221, 255, 257, 330-331, 334, 346, 353-355, 359, 372, 377, 379-380, 383-387, 390-392, 398, 404-408, 410-411, 462-466, 474, 479, 517, 523-528, 533-534, 536 II/11-13, 17, 21, 41-47, 51-53, 58-59, 67, 71, 74-75, 77-80, 85, 87, 89, 94-99, 101-102, 105-113, 117, 120-122, 124-125, 128, 130-132, 151, 156, 172-173, 207, 212, 230, 248, 251, 260-261, 349, 352-354, 358, 360, 395-396, 413-414, 428, 447, 451-452, 458, 460, 476 V/26, 96, 173, 419 VII/77, 320-321, 398
Yahudiler III/21, 46, 140, 225, 273, 284, 345-346, 389, 403, 452, 473, 493 IV/94, 114, 133, 269, 415, 491 V/50, 59, 72-73, 84, 97, 100, 173, 243, 466 VI/91, 151-152, 154, 245, 312-313, 322-323, 327, 329-330, 336-337, 341-344, 346, 349-352, 372, 376, 387, 390, 395-396, 452
Yahudilerin inatları I/119
Yahudilik III/130, 295
Yahyâ II/44, 204, 211 III/357, 460, 464, 468-469, 482 IV/91, 96
Yakub'un oğulları II/323 III/180, 182-183
Yakub'un oniki oğlu I/105
Yakup I/82, 85, 168-170, 172-173, 175, 395-398, 397, 402, 403-404 II/49, 52, 204, 210, 351 III/100, 107, 138, 140-143, 145, 149, 157, 159-160, 166, 171-173, 178-181, 183-184, 186, 188, 190-192, 460, 464, 476, 480-482 IV/56, 80, 85, 442, 449 V/258, 273, 279, 356 VI/165
yakut II/485
yardımlaşma II/62, 65, 70-71, 109, 419, 424
yasaklanan ağacın meyvesi I/81
Yâsîn sûresi III/30, 130, 389, 468, 490 IV/111, 319 V/85, 153, 178-179, 181, 215, 251
Yâsir III/334
Ye'cûc III/450-451, 454-455 IV/91, 97-98
Ye'ûk VII/59, 64
Yeğûs VII/59, 64
Yemâme IV/181
Yemen II/302, 440 III/451 IV/356, 457 V/106, 120-122 VI/23, 25, 52, 67, 146, 202, 255 VII/361, 366-367
Yemenli I/232
Yemenliler VI/23
yemin II/13, 16, 24, 58, 77, 97, 105, 109, 121,

125-126, 129-131, 133, 140-141, 145, 174, 186, 207, 223, 229, 239, 243, 267, 271, 276-277, 280, 285, 292, 298, 313, 332, 334, 354, 425, 434, 439, 457, 463, 469, 473-474, 480, 482-483, 486, 493, 503-504, 507, 510-511
Yemm denizi II/332
Yerküre I/63, 72, 200
yeryüzü I/49, 53, 58, 63, 66-67, 70, 73-75, 77-78, 80-81, 87, 98, 101, 103, 126, 193, 195-196, 198, 200-201, 226, 228, 237, 240, 246, 284, 302, 311, 315-316, 347, 349, 362, 400, 403, 405, 408, 431, 435, 439, 444, 475
Yesrib V/53, 55, 60 VI/40
yılan II/123, 323, 325, 359, 360
yıldız II/121, 204, 207-210, 216, 219, 220, 296, 299
yıldızlar III/141, 145, 193, 256, 266, 269, 282, 288, 291-292, 296, 388, 414
yol kesiciler II/86, 89
yolcu I/216, 218, 512, 518, 518
Yunan III/452
Yunus b. Mettâ VII/22
Yunus I/116 II/49, 52, 474 III/9, 51, 59-60, 62 IV/93, 95-96 V/420 VI/307
Yunus sûresi V/111, 460, 238, 247, 249, 251-252, 256 VI/223
Yusuf b. Yakub III/134
Yusuf I/82 II/204, 210, 323 III/134-135, 137-145, 148-151, 164-174, 177-186, 188-193, 195-196 IV/218 V/350, 356 VI/14, 16, 137
Yusuf sûresi IV/427 V/82, 274
Yuşa' b. Nûn III/440

Z

zafer II/15, 32, 35, 37, 109, 176, 313, 372, 376-377, 383, 386-389, 400, 408-409, 411, 414-415, 421-422, 439-440, 449, 462, 472, 492, 497, 520, 525
zalim I/175, 293, 300, 380, 443, 448, 468, 478, 542, 545
Zaman I/50
zamir-i fasl I/53, 57, 293
zamir-i kıssa IV/98
zamir-i şan IV/98
Zâriyât sûresi IV/280, 296 V/41, 197
Zebânîler V/373, 394 VI/22, 26, 246, 449, 464
zeberced II/485
Zebûr II/49, 52, 124 IV/87, 92, 99-100, 170 V/113, 161, 163, 267 VI/307
Zeccâc I/88, 143, 228, 315, 378, 438, 463 II/51, 130, 211, 221, 228, 234, 249, 257, 435, 470, 520 III/52, 150, 219, 236, 324, 355 IV/132, 260, 366, 417, 420 V/81, 120, 132 VI/161, 170, 200, 265, 316 VII/371
Zefîr III/125, 127 IV/93, 98
Zekeriya I/353, 364-365, 367-368, 372-373 II/44, 204, 211 III/357, 460, 464, 467-469, 482 IV/56, 91, 93, 96-97
zelzele I/246, 248
zemherîr II/240
Zemzem I/405 III/254
zenciler I/559
Zeyd b. Erkam VI/405
Zeyd b. Hârise V/57, 82-83
Zeyd b. Muhammed V/57
Zeyd b. Nüfeyl I/156
Zeyd b. Sühan II/512
Zeyd I/250 V/14, 70, 80, 82-86
Zeyneb bint Cahş V/82-83, 94
Zeyneb V/82-86 VI/445
zeytin II/216, 220, 223, 247, 249
zifiri karanlık I/55
zikir I/188, 192, 280, 368
Zilhicce I/233 II/142, 461
Zilkâde I/233 II/142, 461
Ziyad VII/377
ziyaret I/67, 70, 167, 191-193, 245, 290, 405
Zu'l-Mecâz VII/392
Zu'r-Rumme III/388
Zufroğulları II/12-13
Zuhruf sûresi III/74 IV/417, 420 V/203, 228, 442-443, 477
Zuhruf V/455, 458
zulmet I/59
zulumât I/71
Zü'r-Rumme IV/426 VI/251 VII/120, 403

Züâbe III/14
Zübeyr VI/364
Zübür IV/170, 332
Züheyr I/212, 384 VII/252
Zühre II/207-208
Zührî II/389, 395 V/148
Zülhuveysıra II/474
Zülkarneyn I/304 III/408, 449-455
Zülkifl IV/56, 91, 95 V/258, 273, 279
Zümer sûresi III/128 IV/100 V/292, 334
Zünnûn IV/56, 91, 93
zürriyet I/77, 82, 238, 257

ISBN 975-355-481-8 (tk)

İZ YAYINCILIK 415

İSLAM KLASİKLERİ (ÇAĞDAŞ)

internetten sipariş için
www.kitapyurdu.com